ADUNAREA NAȚIONALĂ DE LA BLAJ

ADUNAREA NAȚIONALĂ DE LA BLAJ

VICTOR CHERESTEŞIU

ADUNAREA

3 — 5 (15 — 17) mai 1848

EDITURA POLITICĂ

NAȚIONALĂ DE LA BLAJ

ÎNCEPUTURILE ȘI
ALCĂTUIREA PROGRAMULUI
REVOLUȚIEI DIN 1848
DIN TRANSILVANIA

BUCUREȘTI—1966

CUVÎNT ÎNAINTE

Adunarea națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj constituie unul din momentele cele mai însemnate în istoria românilor din Transilvania. Însuși faptul că la această adunare au venit din toate colțurile țării mii și mii de oameni, ca delegați ai sutelor de mii de țărani obijduiți și asupriți, e un semn al timpurilor noi, revoluționare. Niciodată înainte nu s-a adunat în țările române atîta popor pentru a-și hotărî soarta. Se ridică și pătura burgheză, în frunte cu intelectualitatea, pentru a cuceri garanțiile unei vieți naționale libere, pentru a-și asigura un rol corespunzător în conducerea treburilor obștești. În această adunare, poporul romîn din Transilvania își fixează programul de luptă nu numai pentru momentul istoric 1848, ci, în unele privințe, pentru toată perioada pînă la desăvîrșirea unirii naționale în 1918.

Istoriografia română a manifestat interes pentru evenimentele din 1848. De remarcat sînt, în primul rînd, lucrările celor doi mari contemporani ai revoluției : Alexandru Papiu Ilarian * și George Barit **. Volumul al II-lea al „Istoriei românilor din Dacia Superioară" a lui Papiu e consacrat în întregime istoriei a trei luni (martie-mai) din anul 1848 ; de asemenea aproape întreg volumul al II-lea din „Părți alese din istoria Transilvaniei" de Barit tratează evenimentele din 1848—1849. Mult timp

* A. *Papiu Ilarian*. „Istoria românilor din Dacia Superioară", vol. I—II, Viena, 1852, ed. a II-a.
** *George Barit*. „Părți alese din istoria Transilvaniei", vol. II, Sibiu, 1890.

aceste două lucrări împreună cu discursul lui Bărnuț ținut în preziua marii adunări naționale de la Blaj au constituit aproape singurele izvoare ale istoriografiei române pentru prezentarea, tratarea revoluției din 1848 în Transilvania; Xenopol spune că aceste două lucrări (ale lui Bariț și Papiu) l-au scutit a mai recurge la alte izvoare, întrucît ele conțin „fîntînele timpului" *.

După unirea Transilvaniei cu România, istoriografia română a făcut unele progrese: au fost publicate și cercetate o serie de documente, multe probleme ale revoluției au fost adîncite. Totuși ea nu s-a îndepărtat de vechile făgașe tratînd revoluția din Transilvania numai sub aspectul luptei naționale. Istoricul Silviu Dragomir, în lucrarea sa „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—1849", care este bazată pe un șir de documente inedite și în care face o analiză substanțială multor probleme ale revoluției, nu acordă suficientă atenție luptei de clasă **.

Istoriografia burgheză, atît cea română cît și cea maghiară, a căutat să diminueze importanța luptei sociale, pornind de la concepția falsă că lupta națională și cea socială s-ar exclude. Astfel, înregistrînd solidaritatea națională a românilor la adunarea de la Blaj, unii istorici români au afirmat că unitatea s-ar fi realizat prin renunțarea țăranilor la revendicările lor de clasă. Pe de altă parte, mulți istorici maghiari au atribuit mișcările sociale ale țărănimii române „agitatorilor fără suflet" care ar fi manevrat masele în scopurile lor. Punerea în umbră a luptei sociale, a luptei între clasele antagoniste se explică și prin tendința

* A. D. *Xenopol*. „Istoria românilor din Dacia Traiană", vol. 12, București, f.a., ed. a III-a, p. 9.

** S. *Dragomir*. „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—1849", vol. I—III, V. Cluj și Sibiu, 1944—1945.

de a şterge tradiţiile unei colaborări, de a accentua ceea ce desparte, şi nu ceea ce uneşte popoarele. Istoriografia burgheză a găsit prilej, dată fiind complexitatea situaţiei din 1848, să răspîndească în problema revoluţiei de la 1848 din Transilvania mai multe teze eronate decît în alte probleme istorice. Nu se poate însă trece cu vederea străduinţa unor istorici ca G. Bariţ, Papiu, Kővári, Pap Domokos, S. Dragomir de a cerceta şi publica în mod ştiinţific documentele vremii.

Adevărul e că românii din Transilvania sufereau o dublă asuprire, socială şi naţională, din partea Habsburgilor şi a nobilimii maghiare ; această situaţie a făcut ca năzuinţele sociale şi naţionale ale românilor, ale ţărănimii înrobite, precum şi ale burgheziei stînjenite în dezvoltarea sa, să se împletească strîns.

Realizările istoriografiei marxiste din ţara noastră — studiile despre revoluţia din Ţara Românească şi mişcarea revoluţionară din Moldova, despre rolul marelui democrat-revoluţionar Nicolaie Bălcescu în revoluţia din 1848, dezbaterile la Academia Republicii Socialiste România privind volumele al III-lea şi al IV-lea ale „Istoriei României", precum şi discuţiile fructuoase purtate în colectivul care a întocmit lucrarea „Din istoria Transilvaniei" — au ajutat mult pe autorul prezentei lucrări în tratarea, pe baza materialismului istoric, a revoluţiei de la 1848 din Transilvania. De mare ajutor i-au fost şi lucrările marxiste despre revoluţia din 1848 apărute în celelalte ţări socialiste, dintre care amintim aici : Potemkin-Molok : „Revoluţiile de la 1848", I. Tóth Zoltán : „Bălcescu", Ember Győző : „Mişcări ţărăneşti în 1848", Andics Erzsébet : „Alianţa Habsburgilor şi Romanovilor din 1848", Trócsányi Zsolt : „Istoria iobăgimii din Ardeal", Ernest Fischer, „1848 în Austria", Eva Priester, „Istoria Austriei", Vaso Bogdanov : „Personalităţi şi mişcări". Studierea acestor lucrări i-a fost de mare folos autorului la încadrarea revoluţiei din ţările române în revoluţia europeană.

Călăuzit de concepţia materialismului istoric, am căutat să cercetez, înainte de toate, baza economică a societăţii, rolul jucat de diferitele clase şi pături sociale din acea epocă. Măreaţa manifestare de pe Cîmpia Libertăţii nu se poate înţelege fără a studia mersul mişcării revoluţionare în lunile ce au premers adunarea, fără a cunoaşte întregul edificiu absolutist-feudal, fără a cunoaşte forţele antifeudale care se dezvoltau şi tindeau

să dărîme vechea orînduire. Monografia de față e concepută ca o primă parte a istoriei revoluției de la 1848 din Transilvania.

Pentru o tratare științifică a revoluției din Transilvania pe baza unor izvoare mai bogate, un colectiv de cercetători (sub conducerea autorului acestei cărți) de la Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România din Cluj, de la Secția de științe sociale din Sibiu, de la Baza de cercetări din Tîrgu-Mureș lucrează de cîțiva ani la depistarea sistematică a documentelor privind revoluția din 1848. Colectivul a făcut cercetări în arhivele din București, Cluj, Sibiu, Brașov, Tîrgu-Mureș, Oradea, Arad, Timișoara, Baia Mare, Sighet, Lugoj, Caransebeș, Deva, Hațeg, Blaj, Gheorghieni, M. Ciuc, Sf. Gheorghe, Orăștie. Deosebit de fructuoase au fost cercetările în arhivele din Budapesta și Viena, care s-au soldat cu zeci de mii de fotocopii de pe documente de prima mînă : rapoarte confidențiale ale autorităților asupra mișcărilor sociale și naționale române, unele avînd ca anexe materiale confiscate (manifeste, scrisori ale conducătorilor români), protocoale ale Consiliului de Miniștri din Viena în care se dezbăteau probleme românești etc. Izvoarele acestea dovedesc că masele țărănești, fără deosebire de naționalitate, au luptat, în primăvara anului 1848, împotriva feudalismului, pentru pămînt și libertate. În lumina acestor documente, masele nu mai apar în adunarea de la Blaj ca un cor antic care nu face decît să aclame cuvîntările fruntașilor, ci ele au un rol activ, influențînd hotărîrile adunării. Masele își cunosc conducătorii, iar meritul acestora a fost — precum scrie Papiu — că au ținut cu poporul, au fost purtătorii de cuvînt ai poporului.

Cu adunarea de la Blaj se încheie prima parte a revoluției române de la 1848 din Transilvania. Adunarea a dezmorțit forțe nebănuite în poporul asuprit veacuri de-a rîndul, a însemnat luarea de poziții mai ferme în problemele puse de revoluție. În această adunare se strîng legăturile dintre revoluționarii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, se leagă mișcările revoluționare din cele trei țări române, afirmîndu-se cu putere necesitatea unirii naționale a românilor din aceste țări.

Adunarea înseamnă încheierea unei perioade de dezvoltare și totodată punctul de plecare pentru mișcări noi, naționale și sociale, ale poporului român din Transilvania. Lupta acestuia era în concordanță cu obiectivele revoluției generale europene

din 1848: dărîmarea puterii feudale, eliberarea socială şi naţională a popoarelor.

Înfăţişînd publicului cititor acest volum, autorul ţine să arate că în cercetările făcute timp de mai mulţi ani, a căutat prin confruntarea critică a documentelor, a mărturiilor presei din anul 1848, a literaturii memorialistice să stabilească faptele, să deosebească fenomenele istorice esenţiale de cele întîmplătoare, să scoată în relief ceea ce e legic în dezvoltarea istorică. Istoria astfel concepută grăieşte pentru sine, şi adevărul istoric nu poate decît să ajute mersul înainte al societăţii.

Schiţînd mersul evenimentelor din primăvara anului 1848, înaintea noastră se desfăşoară mişcarea tumultuoasă a maselor, care a zdruncinat cu o forţă nebănuită edificiul împilării şi asupririi feudale. Se desfăşoară zbuciumul şi frămîntarea multor intelectuali români, maghiari şi germani, preocupaţi de gîndul de a asigura dezvoltarea şi propăşirea naţiunii lor. Lupta din anii 1848 şi 1849 a maselor române, maghiare, slave şi germane, zbuciumul şi jertfa atîtor intelectuali devotaţi cauzei poporului, luminoasele idei la care au ajuns unii conducători înaintaţi în ce priveşte necesitatea înfrăţirii popoarelor, luptei lor comune contra aceluiaşi asupritor fac parte din tradiţiile noastre revoluţionare de luptă.

Poziţia nejustă în problema naţională adoptată de Dieta din Pojon — în care rolul hotărîtor îl avea nobilimea maghiară îmburghezită — a împiedicat colaborarea popoarelor în lupta contra forţelor reacţionare, limitînd însăşi posibilitatea dezvoltării revoluţiei maghiare. Poziţia Dietei nobiliare din Cluj, care a hotărît uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria neţinînd seama de dorinţa românilor — care constituiau majoritatea absolută a populaţiei principatului — a avut urmări grave asupra desfăşurării evenimentelor revoluţionare din Transilvania.

Dorinţa de a reda atmosfera timpului m-a făcut să folosesc în lucrare termeni curenţi din epoca revoluţiei, precum şi multe citate grăitoare.

Aduc mulţumirile mele colectivului însărcinat cu depistarea şi publicarea documentelor despre revoluţia de la 1848 din Transilvania, tovarăşilor S. Benkö, P. Teodor, dr. C. Göllner, Gh. Bözödi, D. Károlyi, Hilda Mureşan, I. Kovács, I. Cicală, A. Egyed, Al. Neamţu, Ileana Bozac, Ion Retegan, G. Neamţu şi colaboratorilor externi G. Kovács, E. Glück. Cu membrii

acestui colectiv am avut numeroase discuţii asupra fenomenelor istorice ce se oglindesc în documente. Mulţumesc şi tovarăşilor profesori Miron Constantinescu, Ştefan Pascu şi Ladislau Bányai pentru ajutorul pe care mi l-au dat prin referatele făcute asupra acestei lucrări. Folositoare mi-au fost şi unele recomandări făcute de profesorul Silviu Dragomir, care a citit lucrarea într-o formă anterioară celei prezente. Aduc mulţumiri Editurii politice, îndeosebi tovarăşei Georgeta Oancea, care s-a îngrijit cu deosebită atenţie de această lucrare, contribuind la pregătirea ei pentru publicare.

Încheind aceste rînduri, vreau să sper că încercarea mea de a trata începutul revoluţiei de la 1848 din Transilvania în toată complexitatea lui îşi va atinge scopul.

AUTORUL

ÎN AJUNUL REVOLUŢIEI DIN 1848

1. CADRUL EUROPEAN

Europa prezenta, în deceniile premergătoare revoluţiei, condiţii economice, sociale şi politice foarte variate. În partea de vest a Europei, producţia trecuse de la faza manufacturieră la cea de fabrică. Cel mai înalt nivel de dezvoltare industrială a fost atins în Anglia, unde revoluţia industrială intrase în faza ei finală. Şi în Franţa, Belgia, vestul Germaniei, nordul Italiei, dezvoltarea industriei luase un mare avînt.

Austria propriu-zisă şi Boemia au urmat şi ele, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea din Apus. Se construiesc linii de căi ferate, se dezvoltă navigaţia fluvială prin folosirea vapoarelor. Comerţul cu străinătatea, precum şi comerţul dintre numeroasele provincii austriece ia avînt.

Viena, cu cei aproape 400 000 de locuitori ai ei, Praga, Brno, Linz şi alte oraşe din Austria şi Boemia absorb mari cantităţi de produse agrare, cereale, carne. Alimentele, precum şi lîna ca materie primă, sînt furnizate în bună parte de moşiile din Ungaria, Transilvania, dar şi de cele din Ţara Românească şi Moldova. O parte dintre proprietarii feudali, dintre boieri — care erau furnizori de produse agrare ai oraşelor şi de materii prime ai industriei — încep să reprezinte interesele capitalismului în ascensiune.

În ciuda dezvoltării capitaliste, a per-

manentei creşteri a greutăţii economice a burgheziei, clasa feudală deţinea puterea politică aproape în întreaga Germanie, în toată Austria, în Ungaria, în Principatul Transilvaniei, în Ţările Române dunărene şi în Rusia, în baza „drepturilor istorice“, şi mai ales în baza alianţei cu monarhiile absolutiste. Fiind consideraţi ca prima „stare“ din ţară, aristocraţii în ţările dunărene şi în Rusia ocupau toate funcţiile importante şi căutau să menţină instituţiile vechi, ce garantau privilegiile lor de clasă.

În faţa forţelor care urmăreau menţinerea vechilor orînduieli, se ridică ca reprezentantă a noilor relaţii de producţie, a capitalismului — burghezia. Pentru ca întreprinderile ei să progreseze, şi pentru ca ea însăşi să se dezvolte nestingherit, trebuiau înlăturate vechile instituţii ; şi burghezia urma să dobîndească puterea politică. În unele ţări burgheziei i se alătură şi o parte a nobilimii, care vedea în dezvoltarea capitalismului calea propriei propăşiri economice.

O dată cu dezvoltarea industriei, apare pe arena istoriei ca o forţă nouă, puternică, proletariatul. În 1847, în Anglia sînt peste o jumătate de milion de muncitori textilişti ; în Franţa se ridică centre industriale, ca Parisul şi Lyonul, cu o muncitorime deosebit de numeroasă. Formarea şi dezvoltarea rapidă a proletariatului în deceniile al 4-lea şi al 5-lea ale secolului al XIX-lea constituie o particularitate esenţială a condiţiilor istorice în care s-au desfăşurat revoluţiile europene din 1848.

Dezvoltarea capitalismului şi întărirea burgheziei în Europa Centrală, în estul şi sud-estul Europei, a în-

semnat pentru aceste ţinuturi epoca formării naţiunilor burgheze şi a statelor naţionale. Se deşteaptă în popoare conştiinţa unităţii naţionale şi se înteţesc mişcările care tind spre unirea oamenilor care vorbesc aceeaşi limbă, trăiesc într-o comunitate economică şi culturală. În fruntea acestor mişcări se găseşte burghezia, care este direct interesată în asigurarea pieţei interne în scopul dezvoltării producţiei de mărfuri. Burghezia caută să înlăture zidurile despărţitoare create în sînul aceluiaşi popor de către privilegiile feudale, tinde să formeze state burgheze, cu legi unitare pentru toţi cetăţenii, cu o administraţie bună, cu funcţionari destoinici, aleşi pe criterii de pregătire, nu de origine nobilă. Unirea populaţiei de aceeaşi limbă în state naţionale constituia sarcina de frunte pe care aveau să o rezolve mişcările naţionale ; această sarcină se înscria pe linia progresului. „Baza economică a acestor mişcări — scria Lenin — constă în faptul că pentru o victorie deplină a producţiei de mărfuri este necesar ca burghezia să cucerească piaţa internă, ca teritoriile cu populaţii care vorbesc aceeaşi limbă să se închege ca state şi să fie înlăturate, totodată, orice piedici care se opun dezvoltării acestei limbi şi încetăţenirii ei în literatură... De aceea, orice mişcare naţională tinde spre formarea de *state naţionale*... Pentru întreaga lume civilizată, statul *tipic,* normal pentru perioada capitalistă, este statul naţional“ [1].

Fiecare mişcare naţională are ca ultim scop dobîndirea suveranităţii naţionale. Formarea statelor naţionale, independente, este deci rezultatul dezvoltării social-economice şi politice a societăţii şi, ca atare, un proces pe linia progresului. Evoluţia aceasta era nu numai în interesul burgheziei, ci şi al maselor largi ale poporului. În timp ce în Europa occidentală dezvoltarea istorică era mai înaintată, terminîndu-se procesul de formare a unor state naţionale (Anglia, Franţa), în calea formării statelor naţionale german şi italian stătea existenţa unor principate şi ducate separate ; doar în Germania, în preajma anului 1848, domneau nu mai puţin decît trei duzini de „suverani“, fiecare cu interesele şi metodele lui specifice de guvernare, avînd ca aliată clasa feudală, care voia să stăvilească mersul is-

toriei. Burghezia germană a reuşit totuşi să făurească uniunea vamală, asigurîndu-şi astfel piaţa internă ; şi în Italia s-au depus mari stăruinţe pentru a constitui o uniune vamală. Un pas important spre unirea ţărilor române a fost convenţia vamală din 1835, înlocuită apoi prin cea din 1846, care a desfiinţat vama dintre Moldova şi Ţara Românească.

Întărirea mişcărilor naţionale a pus la grea încercare însăşi existenţa Imperiului habsburgic, acest conglomerat de popoare. Dintre cei 38 000 000 de locuitori ai imperiului 17 000 000 erau slavi, aproape 10 000 000 germani (peste 8 000 000 locuiau în Austria şi Boemia, 1 300 000 în Ungaria şi în Transilvania), 5 300 000 maghiari, aproape 3 000 000 români în Transilvania şi Bucovina ; la peste 2 000 000 se ridica numărul italienilor şi al evreilor etc.

Marile curente ale timpului, romantismul în literatură, liberalismul în politică, au contribuit de asemenea la întărirea ideii naţionale, mai ales în cercurile intelectualităţii. O puternică influenţă asupra popoarelor din Imperiul habsburgic au exercitat revoluţia franceză din 1789 şi cea din iulie 1830. Ele parcă prind, în deceniile premergătoare revoluţiei din 1848, o nouă viaţă ; se vorbeşte de „renaşterea popoarelor slave“, de o „renaştere“ română, maghiară, italiană. La polonezi, italieni, cehi şi maghiari se ivesc, sub conducerea burgheziei, a nobilimii îmburghezite şi a intelectualităţii, mişcări care urmăresc separarea aproape totală de Austria ; la alte popoare, la care burghezia este mai slab dezvoltată şi nu pune încă problema asigurării pieţei naţionale, intelectualii, ajungînd în fruntea mişcărilor naţionale, luptă pentru o participare cît mai largă la conducerea ţării, pentru acordarea de drepturi naţionale.

Procesul emancipării popoarelor din Imperiul austriac a întîmpinat piedici însemnate în orînduirea feudală, în sistemul de state de pe acest teritoriu. Provinciile existente, ca formaţiuni istorice, rămăşiţe ale feudalismului, aveau alte hotare, nu pe cele etnice. Trasarea de noi graniţe între teritoriile naţionale ridica însă probleme deosebit de grele. Încă înainte de a fi doborît re-

gimul feudal-absolutist se nasc conflicte, rivalități între diferitele burghezii și pături intelectuale ; aceste certuri folosesc, cum este și firesc, reacțiunii. Mulți dintre conducătorii burgheziei, porniți pe calea disputelor, au uitat că, fără lichidarea orînduirii feudale, a privilegiilor diferitelor stări sociale, fără desființarea iobăgiei, fără înlăturarea absolutismului nu se poate face un pas hotărîtor nici în problema eliberării naționale. Rivalitățile naționale au fost speculate cu abilitate de către Curtea vieneză, ținînd în frîu o națiune prin alta care, în multe cazuri, se găsea tot în situația de națiune asuprită.

Afară de Imperiul habsburgic, Rusia țaristă și Poarta otomană constituiau de asemenea pe atunci adevărate închisori ale popoarelor din estul și sud-estul Europei. Teritoriul poporului polonez era împărțit între trei state reacționare : Rusia, Prusia și Austria. După încercări repetate și neizbutite, patrioții polonezi — văzînd că poporul lor singur nu poate să lupte împotriva celor trei mari puteri — au depus mari stăruințe pentru făurirea unui front revoluționar al popoarelor asuprite. La acest front urma să ia parte, alături de slavi, maghiari, italieni, și poporul român din principatele dunărene și din Transilvania.

Într-o perioadă cînd dezvoltarea industriei, a comerțului și a orașelor luase un mare avînt, cînd centrele mai importante ale Europei occidentale și centrale erau legate prin linii ferate, cînd toată evoluția anunța instaurarea epocii moderne, în această perioadă în statele din Europa centrală, răsăriteană și sud-estică mai persista sistemul iobăgiei. Milioanelor de țărani cărora li se răpea mare parte din rodul muncii lor, care în zadar cereau pămînt, scutire de obligațiile feudale, nu le rămînea altă cale decît să se ridice împotriva stăpînilor feudali. „Marile țări agricole situate între Marea Baltică și Marea Neagră — scria Engels în 1848 — nu pot fi izbăvite de barbaria patriarhală-feudală decît cu ajutorul unei revoluții agrare care să-i transforme pe țăranii iobagi sau clăcași... în proprietari de pămînt liberi, o revoluție cu totul asemănătoare celei care a avut loc în 1789 în satele franceze“ [2]. Cei mai înaintați gînditori ai

epocii din părţile acestea ale Europei — revoluţionarii democraţi ruşi Belinski şi Herzen, polonezul Dembrowski, cehul Emanuel Arnold, maghiarul Táncsics, românul Bălcescu — au îmbrăţişat cauza ţărănimii, au militat pentru eliberarea ţăranilor de iobăgie, clacă şi pentru împroprietărirea lor.

Monarhii autocraţi, sprijinindu-se pe aristocraţie, pe clerul înalt, pe o vastă birocraţie şi armată, căutau să înăbuşe orice împotrivire, orice mişcare democrată. Şi totuşi spiritul „rebel" nu a putut fi suprimat nici de „Sfînta Alianţă" a monarhilor. În 1825, în Rusia ţaristă — acest sprijin de frunte al reacţiunii europene — s-a produs răscoala decembriştilor împotriva regimului autocrat. În fruntea răscoalei stăteau ofiţeri pătrunşi de idei revoluţionare. Peste 5 ani, revoluţia din iulie 1830 răstoarnă monarhia semifeudală a Bourbonilor şi înscăunează în locul ei o monarhie burgheză, consolidînd domnia burgheziei. În acelaşi an izbucneşte o răscoală în Polonia, care este însă înăbuşită. Şi în Germania e fierbere generală. Peste doi ani, în 1832, în Anglia se face o reformă parlamentară prin care burghezia industrială îşi consolidează domnia politică; aristocraţia ajunge la remorca ei. În Elveţia, burghezia şi democraţii mic-burghezi luptă pentru crearea unui stat independent, burghezo-democrat; năzuinţele lor erau proprii şi intelectualităţii din Transilvania.

O influenţă deosebită asupra păturilor largi ale intelectualităţii exercită activitatea unor scriitori progresişti, ei înşişi exprimînd cu putere ideile epocii. Se ridicau împotriva absolutismului, împotriva gîtuirii libertăţii gîndirii, iar cei mai înaintaţi dintre ei împotriva ţinerii în mizerie a maselor ţărăneşti şi muncitoreşti. Reacţiunea, cu tot aparatul ei poliţienesc, nu a putut împiedica răspîndirea ideilor lui Victor Hugo, Heine, Börne, Herzen — ele treceau graniţele, oricît erau acestea de păzite de vameşii regimurilor autocrate. După revoluţia din 1830 se înfiinţează „Uniunea internaţională a revoluţionarilor republicani burghezi". Pe aproape tot cuprinsul Europei se formează societăţi politice secrete; membrii acestor asociaţii se recrutează mai ales din rîndurile intelectualităţii mic-burgheze.

Grupările se numesc „Tînăra Italie“, „Tînăra Germanie“, „Tînăra Elveţie“ etc. şi se unesc în „Tînăra Europă“, condusă de Mazzini. Societăţile sînt conspirative, nu se sprijină pe mase ; astfel, cînd, în 1834, Elveţia izgoneşte emigraţia italiană, germană, polonă şi mii de membri ai societăţilor secrete sînt arestaţi, întemniţarea lor nu provoacă protestul maselor.

O zguduire puternică a produs răscoala ţărănimii din Galiţia în 1846 ; numai cu greutate, ca urmare a trimiterii unor mari forţe armate, a putut fi înăbuşită de către guvernul austriac. Răscoala a avut răsunet pînă în Transilvania ; ţăranii îşi spuneau că boierii vor fi pretutindeni alungaţi, iar pămînturile vor trece în stăpînirea lor. Gîndul că prin reforme trebuie să se preîntîmpine izbucnirea unor noi răscoale ţărăneşti prindea rădăcini şi în cercuri ale nobilimii liberale, mai ales în cele care se opuneau politicii imperiale austriece.

Concentrîndu-se în marile centre industriale zeci de mii de muncitori, aceştia încep să-şi dea seama de forţa lor. Mişcările muncitoreşti se înteţesc, proletariatul este pe cale să devină o forţă de sine stătătoare. Mişcarea chartistă din Anglia, căreia i se alătură şi elemente burgheze radicale cuprinde sute de mii de muncitori. La Lyon au loc în 1831 şi 1834 adevărate răscoale muncitoreşti. Muncitorii francezi formează organizaţii secrete, pe care în zadar le desfiinţează poliţia — ele se refac din nou. În 1844 izbucneşte în Silezia răscoala muncitorilor ţesători ; cîntecele de luptă şi eroismul muncitorilor au un răsunet larg, trecînd peste graniţele Germaniei. La Praga au loc în 1845 manifestaţii muncitoreşti care se transformă în lupte de baricade. Şi la Viena au loc, în acelaşi an, mari manifestaţii pentru pîine. Muncitorimea din ţările înaintate învaţă să folosească greva ca armă de luptă împotriva exploatării. Lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei a început, încă din aceste decenii, să ocupe primul loc în istoria ţărilor Europei dezvoltate din punct de vedere industrial.

În deceniile al 4-lea şi al 5-lea ale secolului al XIX-lea se produce o schimbare în atitudinea burgheziei

liberale față de mișcările revoluționare: în 1830, în Franța, liberalii și democrații au mers împreună cu muncitorii împotriva monarhiei și împotriva aristocrației; după răscoala muncitorilor din Lyon, liberalii se apropie însă tot mai mult de conservatori, devin o rezervă potențială a contrarevoluției. Dintre democrații mic-burghezi mulți au sprijinit în 1834 răscoala din Lyon, iar în Anglia burghezii radicali au luptat împreună cu chartiștii, deși au avut și ezitări în momentele hotărîtoare ale mișcărilor revoluționare.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea au apărut operele lui Henri de Saint-Simon, Charles Fourier și Robert Owen, în care se pun bazele socialismului utopic. Pe acești gînditori îi urmează Cabet, Dezamy, Pillot. Ideile socialismului utopic capătă o largă răspîndire în rîndurile proletariatului și ale intelectualității europene Utopiștii condamnă societatea bazată pe exploatare și vor să construiască o societate nouă, dreaptă, socialistă. Cred în puterea cuvîntului, a argumentelor; cred că pot să convingă pe bogătași să renunțe la organizarea de atunci a societății, care le asigura mari profituri. Foarte repede s-a dovedit că această credință nu este decît o iluzie. Totuși, cu toate greșelile lor, utopiștii au meritul de a fi protestat împotriva unei orînduiri care condamnă marea majoritate a populației la mizerie.

În deceniul al 5-lea muncitorii înaintați reușesc să înființeze organizații socialiste. Marx și Engels, care în 1846 erau în fruntea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles, duc o activitate susținută pentru unirea ideologică și organizatorică a mișcării socialiste din diferite țări. În 1847 comitetul aderă la „Liga celor drepți" din Londra, care, nu peste mult timp, devine „Liga comuniștilor". Marx și Engels primesc însărcinarea să scrie programul ligii; el apare în februarie 1848, sub titlul: „Manifestul Partidului Comunist".

În această nemuritoare operă, Marx și Engels pun bazele socialismului științific, fundamentează teza luptei de clasă, arătînd rolul revoluționar al proletariatului ca făuritor al noii orînduiri, comuniste, orînduire ce desființează pentru totdeauna exploatarea omului de către om. Proletariatul are de acum ideologia sa proprie, re-

voluţionară, el este pe cale să devină o forţă de sine stătătoare.

Cu toate acestea, în 1848 clasa muncitoare nu era suficient de dezvoltată pentru ca să poată lua în mîinile sale conducerea revoluţiei. Uneori, scrie Engels în ianuarie 1848, proletariatul „participă la strădaniile lor şi în parte la iluziile lor (ale burghezilor — *n.ns.*), ca de pildă în Italia şi în Elveţia, iar alteori este tăcut şi reţinut, pregătind însă treptat răsturnarea burgheziei, cum e cazul în Franţa şi în Germania; în sfîrşit, ca în Anglia şi în America, unde se răzvrăteşte făţiş împotriva burgheziei dominante"[3]. În ţări ca Austria, Ungaria, Transilvania, în Principatele Dunărene, deşi muncitorimea era mai slab dezvoltată, ea a luat totuşi parte activă la lupta revoluţionară.

Lenin a arătat că revoluţia nu este posibilă fără o situaţie revoluţionară, care se iveşte în urma anumitor schimbări obiective, independente de voinţa unor grupări, partide şi chiar clase sociale. Drept simptome principale ale situaţiei revoluţionare Lenin indica următoarele: 1) Neputinţa claselor stăpînitoare de a-şi menţine dominaţia într-o formă neschimbată din cauza unei crize a vîrfurilor, care provoacă o spărtură; prin aceasta răbufneşte revolta claselor asuprite; 2) O înăsprire a sărăciei şi a mizeriei claselor asuprite; 3) O însemnată creştere a spiritului combativ al maselor[4].

În 1848 existau toate simptomele semnalate de Lenin pentru constatarea unei situaţii revoluţionare. Exista o criză a vîrfurilor, o luptă între clasa care se ridica în mod vertiginos — burghezia — şi regimul absolutist-feudal. În anii premergători revoluţiei, situaţia maselor populare s-a înrăutăţit, mai ales în urma recoltei rele din anii 1845—1846 în Franţa, Irlanda, mai multe state germane şi Austria. Criza comercială şi industrială a provocat în acelaşi timp falimente, şomaj în Anglia, Franţa, Austria şi în alte ţări din Europa. La sate, intensificarea exploatării muncii iobagilor, răpirile ogoarelor, păşunilor şi pădurilor de către proprietarii feudali pentru a-şi mări rezerva senorială au făcut ca ţărănimea dependentă să fie oricînd gata să se ridice contra asupritorilor ei. În acelaşi timp creştea combati-

vitatea muncitorimii din oraşe ; au avut loc mari mişcări muncitoreşti în Cehia ; în aprilie 1847 populaţia nevoiaşă a Berlinului a demonstrat pe străzi împotriva scumpetei, devastînd prăvălii. În vara anului 1847 cercurile opoziţioniste din Franţa au început la Paris „campania banchetelor". Lozinca acestor cercuri — reforme pentru evitarea revoluţiei — arată teama opoziţiei burgheze de mişcarea revoluţionară a maselor. Situaţia revoluţionară se maturiza în multe ţări din Europa.

Pentru a înlătura orînduirea feudală perimată, pentru a elibera popoarele asuprite şi a uni în state naţionale ţări fărîmiţate, pentru a înlătura absolutismul şi a asigura egalitatea burgheză, exista o singură cale: revoluţia burghezo-democratică. În 1848, atît în Franţa, în Germania, cît şi în întreaga Europă — arată Lenin —la ordinea zilei se afla *în mod obiectiv* revoluţia burghezo-democratică [5].

În preajma anului 1848 exista, atît în Transilvania, cît şi în Moldova şi Ţara Românească, o situaţie revoluţionară. Masele populare, crunt exploatate, erau în permanentă revoltă ; burghezia era adînc nemulţumită din cauza îngrădirilor feudale şi voia să asigure, fie prin reforme, fie prin revoluţie, dezvoltarea nestingherită a capitalismului. Poporul român din Transilvania suferea sub asuprirea naţională a nemeşimii maghiare ; suzeranitatea Porţii şi, încă şi mai mult, „protecţia ţaristă" stînjeneau dezvoltarea naţiunii române în ţările dunărene. Se punea problema dobîndirii independenţei naţionale, abolirii feudalismului, făuririi unei constituţii burgheze în toate ţările româneşti. Se conturează tot mai clar şi ideea unirii românilor într-un stat naţional.

2. SOLUL ŞI POPULAŢIA TRANSILVANIEI

În pragul anului 1848, şi în Transilvania, ca şi în celelalte două ţări române, se pun multe dintre problemele ţărilor apusene mai înaintate pe calea capitalismului. Şi aici, în calea dezvoltării producţiei capitaliste stătea orînduirea feudală, cu zecile de

privilegii, cu regimul absolutist care ocrotea interesele feudalilor. Unele dintre aceste probleme — ca, de exemplu, problema țărănimii iobage, a mișcărilor și contradicțiilor naționale — se pun în Transilvania cu o intensitate deosebită.

Revoluția de la 1848 din Transilvania trebuie înțeleasă în primul rînd în contextul condițiilor proprii de dezvoltare.

Suprafața Transilvaniei este de aproape 102 000 km², ceea ce înseamnă aproape jumătate din cuprinsul României [6]. Din acest teritoriu, Principatul Transilvaniei avea peste 60 000 km², restul de 42 000 km² cuprinzînd Banatul, Crișana și Maramureșul.

Care era repartizarea suprafeței Transilvaniei pe culturi, păduri, pășuni, pe teren considerat impropriu agriculturii în preajma lui 1848 ?

Confruntînd datele [8] istoricului maghiar ardelean Kővári László * cu cele ale statisticianului Konek Sándor [9] reiese că în Principatul Transilvaniei, în jurul anului 1848, pămîntul arabil cuprindea 20,5%, fînațele aproape 15%, pășunile 8,7%, pădurile aproape 34%, iar pămîntul neproductiv din punct de vedere agricol 21,7% din suprafața țării [10].

Nu avem date separate pentru Banat și Crișana ; în baza statisticii lui Fényes Elek [11] se poate constata că procentajul pămîntului arabil era în aceste regiuni mai mare, iar al terenurilor neproductive din punct de vedere agricol mai mic decît cel din Principatul Transilvaniei. Nu trebuie să se uite însă că terenurile „neproductive" erau, cel puțin în parte, foarte productive, căci în cuprinsul lor se aflau terenurile bogate în zăcăminte minerale : fier, cărbune, aur, argint, sare etc. Viitorul Ardealului, repeta Kővári de mai multe ori în cartea sa, nu este în agricultură, ci în minele sale. Ardealul poate să devină una dintre cele mai bogate țări

* În limba maghiară se dă mai întîi numele de familie (aici : Kővári), apoi numele mic (László = Ladislau). Păstrăm aceeași ordine în monografia de față.

ale lumii — scria Kővári cu 110 ani în urmă — dacă va învăța să exploateze bogățiile sale minerale[12].

Și părți din Banat și din regiunea Baia Mare erau bogate în zăcăminte minerale: fier, aramă, plumb, aur și argint. Este incontestabil însă că Banatul și Crișana erau ținuturi care ofereau posibilități mai mari pentru dezvoltarea agriculturii decît unele teritorii din Principatul Transilvaniei. Se creau astfel, prin structura solului, condiții deosebite de viață locuitorilor din diferitele regiuni ale Transilvaniei.

Stabilirea numărului locuitorilor Transilvaniei în preajma revoluției din 1848 nu este o problemă ușoară. Pentru ținuturile apusene și de miazănoapte ale Transilvaniei nu vom putea da deci date statistice decît cu aproximație.

Pornim de la statistica Principatului Transilvaniei, căci acesta intră în întregime în teritoriul Transilvaniei. Dăm două * statistici, pe aceea a lui Söllner[16] și pe aceea a lui Bielz[17]. Ambii cuprind în statisticile lor și „Partium" (comitatele Zărand, Solnocul de Mijloc, precum și districtele Crasna și Chioar formau ținutul „Partium"), care avea 226 000 de locuitori[18].

Statisticianul german Söllner ia drept bază a statisticii sale conscrierea pe confesiuni din 1844. Adăugînd și pe locuitorii din teritoriile grănicerești din Principatul Transilvaniei și luînd în considerare și creșterea

* Amintim aici în notă și statistica din 1847 a lui Kővári[13], care nu poate fi însă considerată ca imparțială în ce privește procentajul naționalităților. După această statistică, populația principatului Transilvaniei se împărțea pe naționalități în felul următor: maghiari 400 000, secui 430 000, români 1 200 000[14]. Publicînd aceste cifre, Kővári constată cu mult regret că elementul „străin" este predominant și că maghiarii și secuii nu formează decît o treime a populației. De la regrete pînă la modificări mai mici sau mai mari în ce privește cifrele — și așa destul de nesigure — este numai un pas, mai ales că și Kővári, la fel ca și alți statisticieni burghezi maghiari, este înclinat să considere drept maghiari pe toți cei care știau ungurește[15].

medie anuală a populaţiei, Söllner ajunge la următoarele cifre, în mii de locuitori [19]:

catolici	283
reformaţi	292
unitarieni	53
luterani	201
greco-catolici	688
ortodocşi	623
evrei *	3
	2 143

Această repartiţie pe confesiuni constituie o bază şi pentru statistica pe naţionalităţi. Catolicii, cu excepţia armenilor şi a cîtorva mii de germani, erau maghiari, la fel şi reformaţii şi unitarienii; luteranii, în afară de cîteva comune maghiare erau saşi; greco-catolicii şi ortodocşii, cu excepţia puţinilor greci, bulgari, sîrbi şi a cîtorva mii de ţigani, erau români.

Astfel Söllner ajunge — pentru anul 1844 — la următoarea statistică pe naţionalităţi, în mii de locuitori [20]:

maghiari (inclusiv secui)	606
germani	214
români	1 291
armeni	9
ţigani	20
evrei	3
	2 143

Datele lui Söllner sînt, în ce priveşte pe români, confirmate şi de Bariţ **, care scrie că în Ardeal, după

* Numărul evreilor era în creştere, mai ales în oraşe. „Gazeta de Transilvania" din 15 decembrie 1847 scrie că, în Cluj, deşi „în puterea poruncilor mai înalte ar fi iertat a petrece (a locui — *n.ns.*) 5—6 familii evreieşti", numărul evreilor a crescut la peste 700 de suflete.

** Considerăm că trebuie să se adopte o scriere unitară a numelor Bariţ, Bărnuţ etc. Este neîndoios că aceste nume au fost pronunţate de

schema episcopiei greco-catolice, în 1842 erau 608 000 români greco-catolici * şi cam tot atîţia ortodocşi [22].

În 1850, autorităţile austriece au făcut o conscriere a populaţiei Principatului Transilvaniei ; rezultatele acestei conscrieri au fost următoarele (în mii de locuitori) [23] :

		în procente
români . . .	1 227,2	59,6
maghiari şi secui	536	26,1
saşi	192,5	9,3
ţigani . . .	79	3,8
evrei	15,5	0,7
armeni . .	7,6	0.3
slavi	3,7	0,2
alte naţionalităţi .	0,7	
	2 062,2	100

Datele acestea, fiind bazate pe o conscriere făcută în 1850, deci nu mult după revoluţie, pot fi considerate ca cele mai apropiate de realitate.

Pentru înţelegerea evenimentelor din 1848 este important să cunoaştem şi statistica Ungariei. Regatul Ungar (incluzînd „Partium“) avea în 1846 puţin peste

către contemporanii lor din Ardeal : Bărnuţ şi nu Bărnuţiu, Bariţ şi nu Bariţiu. Dovada cea mai concludentă este că în foile din Braşov, apărute în anii 1838—1848 cu litere chirilice, se scria бариц („Gazeta de Transilvania“, 1842, p. 196), бapнyц („Gazeta de Transilvania“ din 6 mai 1848, p. 154). La sfîrşitul fiecărui număr din 1848 al gazetei „Foaia...“ se scria şi cu litere latine : redactor Georgie Baricz. Tot aşa scriau : Baritz, Baricz, Barnutz sau Barnucz etc. şi contemporanii maghiari şi germani. [21]

Cum s-a ajuns la scrierea Bariţiu şi Bărnuţiu ? (A se vedea articolul lui Barbu Lăzăreanu, în „Adevărul“ din 10 septembrie 1930). Trecînd de la literele chirilice la cele latine, scrierea latinizantă nu permitea semne dedesubtul consoanelor derivate, iar pentru a face din „t“ „ţ“ şi din „s“ „ş“ se adăuga „iu“. Astfel se scria deci bănutiu (bănuţ), delutiu (deluţ), Clusiu (Cluj), Blasiu (Blaj). Bărnuţ, Bariţ, Raţ, Babeş, Hodoş îşi scriau numele astfel : Barnutiu, Baritiu, Ratiu, Babesiu, Hodosiu.

Trecînd apoi, întîi în vechea Românie (în Transilvania şcoala etimologistă a avut o viaţă mai lungă), la folosirea sedilelor, s-a scris Bărnuţiu, păstrîndu-se şi acel „iu“, care nu avusese altă funcţie decît să facă să se pronunţe „ţ“ în loc de „t“. Sîntem de părere — conchide Barbu Lăzăreanu — că : ori îi scriem numele aşa cum şi-l scria el : Bărnutiu, ori cum se vorbeşte : Bărnuţ, nicidecum Bărnuţiu.

* Este de reţinut că e vorba de o statistică anterioară celei date de Söllner. Datele statistice privitoare la fiecare teritoriu al Principatului Transilvaniei, pămîntul comitatelor, cel crăiesc şi secuimea, precum şi „confiniile militare“, le vom da într-un capitol ulterior.

12 000 000 de locuitori, care se împărțeau pe naționalități în felul următor (în mii de locuitori) [24] :

maghiari	4 745
români .	1 272
slovaci .	1 722
sîrbi .	1 293
croați .	944
ucraineni	460
germani .	1 127
evrei	260
alte naționalități .	180
	12 003

Cei 1 272 000 de români se repartizează cu aproximație în modul următor: în „Partium" 164 000, în Banat 563 000, în Arad, Bihor, Satu-Mare (Sătmar) și Maramureș 546 000.

Totalizînd, în preajma anului 1848 avem în Transilvania în cifre rotunde 2 400 000 de români. În lipsa unui studiu amănunțit statistic, nu putem indica numărul total exact al locuitorilor din Transilvania în preajma anului 1848; considerînd că un număr oarecare de români erau dispersați pe teritorii înspre vest de Transilvania și că românii formau majoritatea absolută a locuitorilor în Principatul Transilvaniei și în comitatele ei de vest și de nord, putem afirma că Transilvania avea puțin peste 4 000 000 de locuitori în preajma revoluției din 1848. Transilvania prezintă deci o densitate relativ mare a populației în comparație cu Țara Românească și cu Moldova, care aveau pe atunci împreună circa 3 500 000 de locuitori, deci mai puțin decît Transilvania *.

* Wesselényi, în cartea sa apărută în 1843, scrie că în Țara Românească erau 2 000 000, iar în Moldova 1 200 000 de români [25], iar după „Foaia" din Brașov populația românească a Țării Românești atingea 2 500 000, iar cea din Moldova 1 500 000 [26].

3. ECONOMIA

În economia Transilvaniei, în deceniile ce premerg anului revoluţionar 1848 pătrund o seamă de elemente ale producţiei capitaliste. Punctul de plecare al acestei dezvoltări este procesul acumulării primitive a capitalului ; în mîinile unora se strîng importante capitaluri, care sînt investite în procurarea unor mijloace de producţie mai perfecţionate. În acelaşi timp mulţi mici producători se ruinează şi ajung să nu mai aibă decît o singură marfă de vînzare — puterea lor de muncă — şi devin astfel muncitori salariaţi.

În evoluţia aceasta noul se manifestă în întemeierea de manufacturi, de mici fabrici, în crearea de societăţi pe acţiuni pentru exploatarea de mine, înfiinţarea de case de economii. Şi în agricultură, într-o măsură mai restrînsă, pătrund elemente capitaliste ; multe moşii devin producătoare pentru piaţă, se înfiinţează manufacturi pentru prelucrarea produselor agrare. O seamă de moşii ajung pe mîna unor arendaşi, care tind să scoată un profit cît mai mare pe seama capitalului investit.

Dezvoltarea manufacturilor. Case de economii. Meşteşugurile. Breslele. Comerţul

În perioada tratată a sporit mai ales capitalul negustoresc, care devine disponibil pentru înfiinţarea de noi întreprinderi. Prin Transilvania treceau drumuri importante de comerţ care legau ţări din centrul Europei cu ţările dunărene şi cu Levantul. Comerţul se făcea în cea mai mare parte de către cele 136 de case de comerţ „valaho-levantine“ din Braşov [27]. Fiind în raporturi permanente cu oraşe ca Galaţi, Bucureşti, Iaşi şi Tulcea, ele aveau în aceste oraşe peste 100 de prăvălii, pe care le aprovizionau cu mărfurile lor [27 a]. Este de notat că unii dintre aceşti comercianţi aveau depozite şi la Budapesta.

Comercianţii armeni din Gherla făceau comerţ mai ales cu vite şi porci ; oraşul Gherla arenda moşii pen-

tru care plătea 100 000 de fiorini arendă anuală [28]. Aceşti negustori au ajuns să fie creditori ai Curţii imperiale din Viena. Publicistul şi istoricul Kővári, contemporan al evenimentelor din 1848 şi din preajma revoluţiei, scria că tot capitalul bănesc se afla în mîinile negustorilor şi ale unor case de comerţ [29].

Procesul de acumulare de capital în Transilvania este reliefat în mod deosebit de apariţia şi de dezvoltarea accentuată a caselor de economii. Prima „casă de păstrare" este înfiinţată în Transilvania la Cluj, în 1825, de Bölöni, propagator al ideilor reformei. În 1836 se înfiinţează o casă de economii săsească la Braşov, în 1840 la Arad. Urmează apoi crearea unor case de economii la Sibiu, Timişoara, Oradea şi Satu Mare. Depunerile la aceste case de economii cresc în mod rapid; astfel, la casa de economii din Sibiu, de la 6 000 de fiorini în 1841 depunerile cresc la aproape 1 000 000 de fiorini în numai şase ani [30].

Cererile crescînde ale pieţei din Principatele Dunărene s-au reflectat într-o activitate sporită a marilor comercianţi transilvăneni pe tărîmul înfiinţării de manufacturi. Un început în direcţia aceasta l-a constituit şi împrejurarea că din 1834 soseau la Galaţi vapoare cu mărfuri engleze, franceze şi germane; transportul pe Dunăre şi pe mare era cu mult mai puţin costisitor decît cel pe uscat, prin Transilvania. O mare parte a capitalului investit în operaţii de tranzit se transformă în capital industrial.

Astfel, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se dezvoltă (începuturi existau şi în a doua jumătate a secolului precedent) manufactura, ca verigă intermediară între mica producţie meşteşugărească şi marea întreprindere mecanizată, fabrica.

Dintre întreprinderi amintim aici morile de hîrtie din Zărneşti şi din unele localităţi din Secuime, proprietatea lui Radu Orghidan, fabrica de hîrtie de la Orlat, în care lucrau 180 de muncitori, fabrica de zahăr din Sibiu, cu peste o sută de lucrători, întreprinderea de spălat lînă din Braşov, care exporta anual un milion

de fonţi * de lînă spălată şi la care lucrau 1 500—2 000 de muncitori sezonieri. Manufacturile textile din Sibiu, Cisnădie şi Braşov, proprietatea unor capitalişti saşi, întreceau capacitatea manufacturilor similare din Ungaria [31].

O mărturie a dezvoltării industriale o constituie şi faptul că în deceniile 3—5 ale veacului al XIX-lea se înfiinţează ateliere pentru confecţionarea unor unelte, maşini, mai ales agricole. Astfel de ateliere au luat fiinţă în 1825 la Arad, în 1834 la Ruschiţa, în 1840 la Cluj, iar în 1844 la Oradea. Atelierul din Cluj a fost condus de Rajka Péter, absolvent al politehnicii din Viena (fost elev al lui Bolyai Farkas), care, în ciuda greutăţilor întîmpinate din partea breslelor, construieşte, după invenţie proprie, semănătoare de porumb şi sfeclă, maşini de desfăcut porumb, batoze etc. [32].

Tot în această perioadă creşte numărul societăţilor industriale pe acţiuni. Pe acest temei iau fiinţă „fabricile" de zahăr din Cluj şi Sibiu, „fabrica" de spirt din Beclean, „fabrica" de stambă din Sighişoara şi cea de ţigări din Cluj. În aceste societăţi se întîlnesc de multe ori aristocraţi maghiari, burghezi austrieci, burghezi ardeleni aparţinînd tuturor naţiunilor : saşi, maghiari şi români. Unii dintre aristocraţi au pornit astfel pe drumul îmburghezirii [33].

Numărul manufacturilor din Principatul Transilvaniei era de circa 300 ; cea mai mare parte a acestor manufacturi erau însă stabilimente mici, care lucrau cu un număr redus de muncitori.

Şi în nordul şi vestul Transilvaniei erau hute de sticlă — „glăjării", cum le zicea poporul — în comitatele Caraş, Bihor, Sătmar şi Maramureş ; mori de hîrtie în Bihor, manufacturi de textile, de piele. La Mehala, lîngă Timişoara, se înfiinţează în 1845 o întreprindere de produse chimice care lucrează cu 400 de muncitori ; ea exportă în străinătate anual marfă în valoare de 100 000 de fiorini. Numai la Timişoara erau în jurul anului 1848 trei tipografii, două litografii, o fabrică de tutun, mai multe întreprinderi de spirt, bere [34].

* Circa o jumătate de kilogram.

În oraşele din Principatul Transilvaniei ţehurile (breslele) îşi menţineau cu mai multă tenacitate privilegiile decît în Banat şi Crişana. Numai în Braşov erau — după cum scria „Gazeta" — 49 de „ţehuri", în care lucrau peste 1 400 de maiştri, cu tot atîtea calfe şi aproape 400 de ucenici [34a]. În acelaşi oraş, 300 de calfe, rămase în afara ţehurilor, îşi cîştigau din munci ocazionale existenţa mizeră. Breslele se anchilozează, devin tot mai mult o frînă în dezvoltarea meşteşugurilor, o instituţie de care profită un cerc restrîns de maiştri. Muncitorii pentru manufacturi se recrutează în primul rînd dintre calfele sărăcite, care nu au unde munci şi nu nădăjduiesc să ajungă maiştri.

Nu numai mari comercianţi, ci şi unii maiştri mai întreprinzători caută să se elibereze de îngrădirile impuse de statutele breslelor, îşi procură maşini, lucrează cu 10—12 calfe şi cîştigă foarte bine — scrie un ziar din 1836.

Înfiinţarea atîtor manufacturi în Transilvania nu se poate explica prin dezvoltarea, foarte lentă de altfel, a pieţei interne, ci numai prin existenţa unei alte pieţe pe care să se desfacă produsele finite ardelene. O asemenea piaţă exista în Ţara Românească şi în Moldova ; aici îşi găsesc debuşeul hîrtia, textilele, articolele de piele etc. produse în Transilvania *. În schimb, din ţările române dunărene Transilvania importă vite, porcine, piei, lînă crudă (care se spăla şi se întrebuinţa în manufacturi sau se exporta spre Apus), cereale. Valoarea exportului în Ţara Românească şi Moldova se ridica în anii 1837 şi 1838 la aproape 3 000 000 de fiorini, iar importul se cifra în 1837 la peste 3 000 000, în 1838 la peste 4 000 000 ** de fiorini [36]. E de notat că aproape întregul comerţ cu ţările române dunărene se făcea prin comercianţii români din Braşov şi Sibiu ; un singur comerciant român — Radu Orghidan — a plătit în anii 1841—1845 de 5 ori mai multă vamă decît toţi comercianţii saşi împreună [37].

* În adresa din 3 martie 1848 a societăţii private germane de comerţ din Sibiu se arată că Principatele Dunărene constituie singurele pieţe pentru produsele ardelene [34 b].

** Pentru exportul din Principatul Transilvaniei în Ungaria nu avem date, deoarece între cele două ţări nu exista o linie vamală [35].

Importanța vitală pentru Transilvania a comerțului cu țările române dunărene era recunoscută și de publiciștii maghiari ardeleni. „Nouă — scrie Kővári — ni s-a dat posibilitatea să facem comerț numai cu Moldova și Țara Românească... teritorii vecine mai bogate în materii prime decît Transilvania... aceste țări ne întrec cu mult din punctul de vedere al bogăției, nu avem deci altceva de făcut decît... să facem comerț, dacă nu vrem să ajungem la faliment [38].

Cauza dezvoltării industriei e îmbrățișată de presă și de intelectualii înaintați. Gazeta „Nemzeti Társalkodó" (Cazinoul național) publică în 1836 un articol cu titlul sugestiv : „Elogiul aburului". În articol se spune : Aburul este sufletul lumii, pîrghia bogăției, stăpînul elementelor... [39]. Iar Kővári scrie : nu cele zece degete lipsite de putere sînt instrumentele cu care străinătatea face față nevoilor, ci mașinile care înlocuiesc milioane de oameni [40]. Statisticianul Fényes Elek, membru corespondent al Academiei Ungare, arată, în calitatea sa de economist, că o țară care e numai agrară rămîne totdeauna săracă, slabă și dependentă [41]. În presa română apar articole care vorbesc despre importanța manufacturilor și fabricilor. „Fabricile — scrie „Gazeta" — trebuie să fie apărate de orice țărmuire țehală (din partea breslelor — *n.ns.*), căci ele ajută societatea, milioanele, cărora le dau produse mai bune, mai ieftine și mai multe" [42].

Agricultura și creșterea vitelor

Agricultura, principala sursă de existență a populației, se făcea în cea mai mare parte a țării cu metodele primitive moștenite, pe micile loturi urbariale împrăștiate în hotarul comunelor și pe pămînturile alodiale ale marilor proprietari. Pe micile bucățele de pămînt cu greu se putea face o economie rațională. Pămîntul roditor și producția nu erau nicidecum în raport cu numărul persoanelor care trebuiau hrănite [43].

De la începutul veacului al XVII-lea se introduce în Transilvania cultura porumbului ; în scurt timp porumbul devine hrana principală mai ales a țăranilor

români şi secui. Dar porumbul este o plantă destul de pretenţioasă ; dacă n-are ploaie destulă şi soare destul nu se face, şi atunci în anul acela sute de mii de ţărani din Ardeal se luptă cu foametea [44], scria Kővári.

În Ardeal o ramură importantă a economiei era creşterea vitelor ; o mare parte a vitelor, mai ales a oilor, iernau în Principatele Române ; astfel, în 1843 cca. 700 000 de oi au iernat în principate [45].

Dezvoltarea industriei şi a oraşelor din vestul monarhiei habsburgice a avut mari repercusiuni asupra economiei părţii de est a imperiului, prin creşterea cererii de alimente şi de materii prime. Marile proprietăţi din Banat şi Crişana încep să devină într-o măsură mai mare decît în trecut — cînd pentru produsele lor exista o piaţă restrînsă — producătoare de mărfuri agrare. Pentru a ridica producţia, magnaţi şi proprietari de moşii ca Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Kemény Zsigmond, preconizează calea engleză, a transformării domeniilor în întreprinderi capitaliste, investind sume mari în maşini agricole, în inventar viu, în salarii. Baronul Wesselényi reuşeşte să raţionalizeze exploatarea domeniului său din Jibou, procurînd maşini şi unelte agricole (întrebuinţează pluguri de fier), angajînd administratori experţi [46]. Aristocratul englez John Paget, stabilit la Ghireş (azi : Cîmpia Turzii, regiunea Cluj), a transformat moşia soţiei sale după modelul latifundiilor engleze, introducînd cele mai noi metode tehnice care existau atunci în agricultură [47]. În Banat, pe unele domenii, ca de pildă cel din Gataia, al familiei Arizi, se cultiva orez [48], iar în comitatul Arad erau întinse culturi de tutun.

Unii mari proprietari înfiinţează pe domeniile lor stabilimente industriale pentru o utilizare mai bună şi mai rentabilă a produselor agrare greu transportabile. Astfel se înfiinţează manufacturi de zahăr, de ulei de rapiţă şi mai ales de spirt [49].

Posibilitatea unei mai bune valorificări a produselor agrare determină accentuarea tendinţei nobililor de a-şi mări rezerva seniorială (alodiul). Aceasta era proprietatea exclusivă a proprietarului, pămîntul de care dispunea în voie, unde putea cultiva cereale-

marfă, putea să facă crescătorie de vite, de oi, unde cultiva plante industriale (sfeclă, rapiţă şi cartofi). Mai ales cultura cartofilor — această plantă a fost introdusă în Transilvania în deceniul al 7-lea al secolului al XVIII-lea[50] — ia o deosebită dezvoltare, cartofii fiind întrebuinţaţi mai mult în fabricile de spirt. O astfel de exploatare pe întinderi mari se putea face mai raţional, aducînd venituri mai mari decît economia pe loturile mici, ale iobagilor (colonicale), oricît storcea stăpînul de la iobag. Metoda folosită în scopul măririi alodiului era separarea proprietăţii alodiale de cea urbarială şi de cea comunală. Practic, hotărniciile duceau — deoarece administraţia şi justiţia erau în mîinile nemeşimii proprietare — la răpirea unei mari părţi a pămîntului folosit înainte de ţărani.

Sistemul învechit al muncii silite, iobăgeşti, constituia o piedică pentru trecerea la producţia de mărfuri în agricultură. Unii proprietari mari se conving că intensificarea producţiei de mărfuri, introducerea de culturi noi şi de metode noi în munca agricolă nu se poate face cu munca forţată a iobagilor şi că aceste munci necesită angajarea de salariaţi. Avînd nevoie de bani pentru a-şi mări investiţiile şi pentru a plăti munca salariată, unii moşieri din Ungaria au acceptat în deceniile premergătoare revoluţiei din 1848 ca ţăranii iobagi să-şi răscumpere libertatea, plătind moşierilor o sumă stabilită prin învoială şi devenind astfel proprietari recunoscuţi ai loturilor (sesiilor) lor, fără obligaţii faţă de marii proprietari. Dieta din Principatul Transilvaniei nu le-a recunoscut iobagilor dreptul de a se răscumpăra, nemeşii de aici ţinînd şi în împrejurările dezvoltării relaţiilor capitaliste la formele de exploatare feudală şi nevoind să admită nici o breşă în edificiul drepturilor feudale. Totuşi, munca salariată a început să apară şi în agricultura din Ardeal; Bariţ arată că mai ales în jurul oraşelor erau pămînturi care se lucrau cu muncă salariată[51]. Mulţi ţărani săraci din comitatele apusene ale Principatului Transilvaniei treceau ca muncitori sezonieri în regiunea Sătmar. Astfel începe să se introducă în agricultură, deşi într-o măsură

restrînsă încă, munca salariată, ceea ce a ajutat la subminarea sistemului de exploatare feudală.

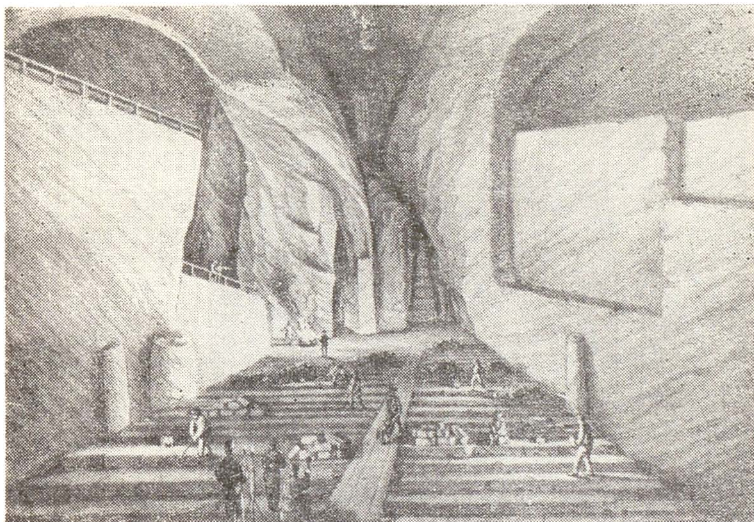
Cei mai mulţi stăpîni de pămînt (şi cei din Banat şi Crişana, nu numai cei din Principatul Transilvaniei) caută însă să mărească producţia agrară nu prin introducerea unor metode capitaliste, ci prin stoarcerea unei cantităţi mai mari de muncă de la iobagii şi jelerii lor.

Interesul crescut pentru agricultură îl denotă înfiinţarea unei societăţi maghiare în 1844 şi a uneia germane în 1845, care au ca scop dezvoltarea agriculturii. Şi în gazetele române din Braşov apar articole despre ridicarea agriculturii la un nivel mai înalt; astfel Ion Ionescu (de la Brad) dezvoltă pe larg principiile unei „agriculturi rezonate" [52].

Mineritul

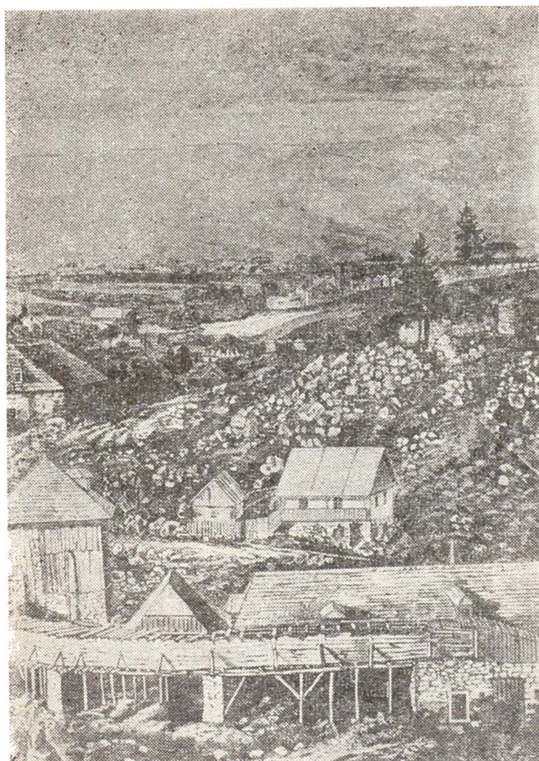
Din timpuri străvechi, mineritul a constituit o importantă ramură de ocupaţie a locuitorilor Transilvaniei. Pe măsura dezvoltării forţelor de producţie, în prima jumătate a veacului al XIX-lea creşte şi producţia de aur, argint, fier, plumb şi aramă [53]: aurul de la 12 la 18 măji, argintul de la 17 la 29 de măji. Producţia de aur de 18 măji anual (circa 10 chintale) era pentru vremurile de atunci foarte însemnată, căci tot restul Europei nu producea mai mult decît Principatul Transilvaniei [54]. Producţia de fier * era în 1842 de 60 000 de măji, cea de plumb de 2 768 de măji, cea de aramă de 1 634 de măji, cea de sulf de 28 de măji [55]. Deosebit de importantă pentru economia Ardealului era şi exploatarea sării; Ardealul — scrie Kővári — ar putea să aprovizioneze toată Europa cu sare [56]. Cele mai mari

* Enumerăm aici după studiul acad. David Prodan minele mai importante din Ardeal, deoarece în descrierea evenimentelor din 1848—1849 ne vom întîlni cu unele dintre localităţile unde se găseau aceste mine. Comitatul Alba: Zlatna, Bucium, Abrud, Roşia, Abrud-Sat, Cerna, Cărpiniş, Cîmpeni, Baia de Arieş. Comitatul Zarand: Ţebea, Ruda, Brad, Criscior, Bucureşci, Băiţa. După piatră. Comitatul Hunedoara: Săcărîmb, Carteş-Hondol, Fizeş, Cercul Almaşului, Hunedoara şi ţinutul. Comitatul Turda: Rodna, Sălciua, Trăscău, Lupşa.
Scaunul Arieş: Moldoveneşti
„ Ciuc: Sîndominic
„ Sebeş: Pianul de Sus
„ Orăştie: Sibişul

*Interiorul ocnei „Kinga"
de la Slatina (Maramureş)*

saline din Principatul Transilvaniei se găseau la Uioara, Turda, Ocna Dejului, Ocna Sibiului, Cojocna şi Praid. Toate băile (ocnele) de sare aparţineau statului. Valoarea producţiei de aur, argint, aramă, plumb şi mercur era între anii 1825 şi 1830 de peste 1 000 000 de fiorini anual, iar în 1842 crescuse la peste 1 500 000 de fiorini. Această creştere nu corespundea însă nici pe departe posibilităţilor de dezvoltare ; producţia capitalistă trebuia să-şi facă drum în condiţiile orînduirii feudale şi ale exploatării hrăpăreţe a Curţii vieneze. Doar două maşini cu aburi se întrebuinţau la minele din Transilvania înainte de 1848 : una la Zlatna şi alta la Baia Mare. În 1845 se introduc în turnătoria de la Reşiţa trei maşini cu aburi ; aici se întrebuinţează pentru întîia oară în Transilvania ciocanul cu aburi. Numărul minelor creşte de la 1 200 (în 1800) la 2 400 [57], căci concesiunile pentru deschiderea de mine se dădeau foarte uşor ; concesionarul trebuia să se oblige ca să dea o zecime tezaurariatului. Domeniile exploatau în regie proprie numai o mică parte din mine ; cum, în mod obligatoriu, schimbul aurului

Furnalele de la Hărmani (începutul sec. XIX)

se făcea la schimbării (oficiile de schimb), curtea vieneză încasa cel mai mare cîştig pe această cale a schimbului dezavantajos pentru producători *. Totuşi, mai ales minele de aur au atras, afară de ţărani mineri fără pămînt, care nu aveau altă posibilitate de cîştig, şi pe capitalişti ; se formează tot mai multe societăţi pe acţiuni pentru exploatarea minelor. Între acţionari sînt, în afară de stat, care are o pătrime din acţiuni, Curtea imperială, aristocraţi din Austria, Ungaria şi Transilvania (baronii Bruckenthal, conţii Teleki şi Toldalagi) ; cea mai mare parte din acţiuni se găsesc în mîinile burgheziei ardelene, în dezvoltare. Între

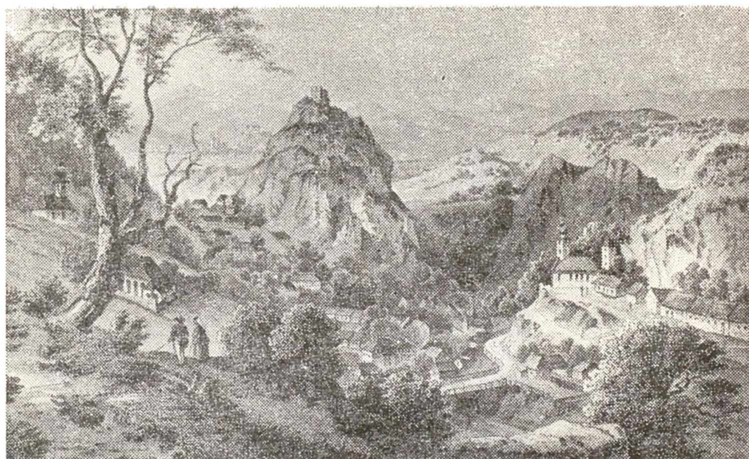
* Minele de stat primeau la schimb pentru maja de aur 73 000 de fiorini, în timp ce minele particulare nu primeau decît 40 000 de fiorini [58].

Steampuri de la minele de aur din Roşia

acţionari întîlnim şi nume româneşti, ca, de exemplu : Pipoş, Ighian, Barbu, Bariţ, Spateş, Moldovan şi altele [59]. La societăţile pe acţiuni se introduce munca salariată ; astfel pătrund relaţiile capitaliste în exploatarea minelor, ceea ce este în vădită contrazicere cu menţinerea muncii forţate în stabilimentele domeniilor statului. În 1835 se înfiinţează la Săcărîmb (comitatul Hunedoara) o şcoală medie de minerit, ceea ce denotă dezvoltarea acestei ramuri de producţie în Transilvania.

O producţie importantă dădeau minele de cărbuni din Caraş ; producţia se ridica anual la 500 000 de măji. Cărbunii de piatră găseau o întrebuinţare crescîndă în marile topitorii, ca, de pildă, Reşiţa. Dintre minele din vestul şi nordul Transilvaniei mai sînt de relevat cele de aramă din jurul Oraviţei şi din comitatele

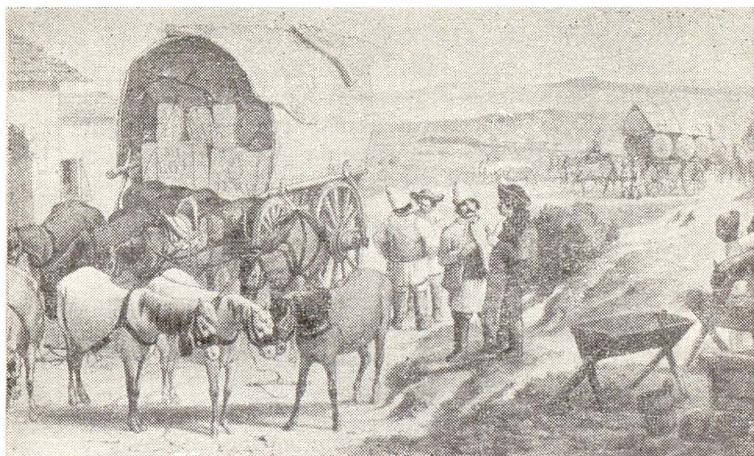
Cuptoare pentru topit fierul — Trăscău

Caraş şi Bihor, ocnele de sare din Maramureş (cu o producţie anuală de peste 700 000 de măji), minele de aur din regiunea Baia Mare şi a Chioarului.

Un aport la dezvoltarea industriei mineritului au adus şi unii muncitori mineri. Astfel iobagul Constantin Palade din Cîmpeni a construit un model de şteamp care a fost considerat de forurile miniere drept o „maşină minune" şi a fost recomandată împăratului [60]. Inginerul Debreczeni Márton, fiu de iobag, a făcut de asemenea invenţii care au folosit industriei miniere [61].

Transportul

Drumurile din Transilvania erau, în general, slab întreţinute, afară de cele care făceau legătura între oraşele mai mari — Oradea, Arad, Timişoara, Cluj, Sibiu şi Braşov. Pe liniile principale exista şi un serviciu de diligenţe ; drumul se făcea între Budapesta şi Braşov cu cursa regulată (prin Oradea, Cluj, Sibiu) în şapte zile [62], între Braşov şi Bucureşti „cu călătorie iute" drumul dura 30 de ore [63]. De la Viena la Cluj o scrisoare sau o gazetă ajungea în 7 zile, de la Cluj la Sibiu într-o zi [64]. Cele mai multe drumuri, prost

Cărăuşi români

întreţinute, se transformau, mai ales la topirea zăpezii şi pe vreme ploioasă, pe mari porţiuni în bălţi şi băltoace. Unde se putea, se foloseau rîurile ; pe Mureş coborau în fiecare an 10 000—12 000 de plute ; în 1847 şi pe Criş au coborît cam 2 000 de plute. Se transporta mai ales cherestea şi sare. Canalul Bega avea de asemenea o mare importanţă, căci el lega părţi ale Banatului, şi în primul rînd Timişoara, de Tisa şi, astfel, de navigaţia pe Dunăre ; mărfuri din Banat puteau fi transportate pe cale fluvială la Galaţi, Pesta şi Viena în schimbul unor mărfuri aduse din aceste oraşe. Sînt şi încercări de a îmbunătăţi navigaţia pe Olt, s-a format şi o societate în acest scop. Încă înainte de 1848 s-a început construirea primei linii ferate din Transilvania, între Oraviţa şi Baziaş (notăm că între Viena şi Pojon, Vác (Vaţ) şi Pesta şi de la Pesta la Solnoc (Szolnok) exista linie ferată). Linia avea să deservească transportul de produse miniere pînă la Dunăre, legînd astfel centrele miniere din Banat de Viena. Construirea liniei nu s-a terminat decît după revoluţia din 1848. George Bariţ împreună cu alţi oameni înaintaţi cereau să se construiască o linie ferată care să facă legătura între Braşov şi Ţara Românească ; publicistul Anton

Kurz publica în 1847 o serie de articole în gazeta „Satellit“ în care susţinea ideea construirii unei linii ferate Timişoara—Braşov—Predeal.

Telegrafia era, scrie Bariţ, cunoscută în alte ţări europene, dar în Transilvania s-a înfiinţat numai la vreo doi ani după „pacificarea ţării“ [65].

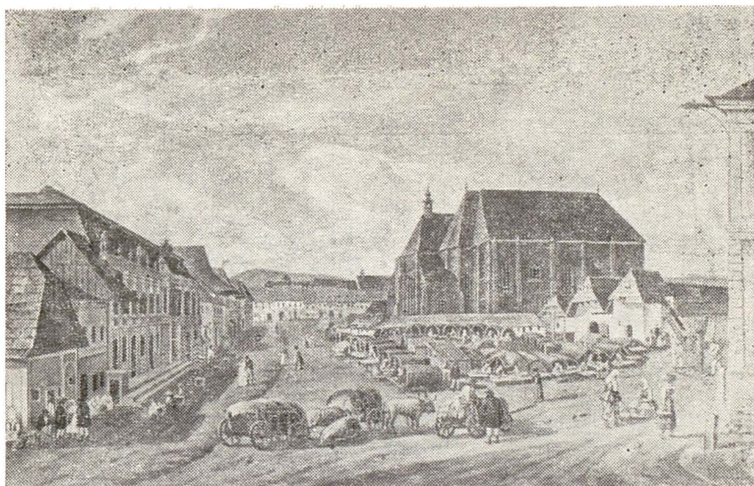
Oraşele

Legat de dezvoltarea comerţului, manufacturilor, a aparatului administrativ, precum şi a instituţiilor culturale, creşte şi populaţia oraşelor din Transilvania. O confruntare a rezultatelor conscripţiei din 1787 cu datele calculate de Kővári şi Fényes pentru anul 1847 arată că în 60 de ani populaţia unor oraşe a crescut cu circa 100%, după cum urmează:

Oraşul	Locuitorii în 1787, în cifre rotunde	Aprecieri pentru numărul locuitorilor în 1847
Braşov	17 700	30 000
Cluj	12 600	24 000
Sibiu	13 900	24 000
Timişoara	9 500	19 000
Oradea	10 000	19 000
Arad	8 500	18 000
Sătmar	8 200	14 000
Tîrgu-Mureş	6 200	13 000
Sighet	3 500	6 000

Puţin a crescut populaţia oraşelor Turda (de la 6 400 la 8 000), Mediaş (de la 4 500 la 6 200), Baia Mare (de la 4 000 la 5 000).

Este de remarcat că multe dintre localităţile ardelene erau numai din punct de vedere juridic „oraşe“, dar de fapt nu erau decît tîrguri. Numărul locuitorilor tuturor oraşelor din Principatul Transilvaniei nu trecea peste 170 000, deci nu îngloba nici 8% din totalitatea locuitorilor. Nici în părţile apusene ale Transilvaniei urbanizarea nu era mai avansată.

Piața Cluj,
tablou de la începutul sec. XIX

Sibiu, gravură

Braşov, pe la mijlocul sec. XIX

Tîrgu Mureş

Timişoara, pe la mijlocul sec. XIX

Oradea, pe la mijlocul sec. XIX

Piața din Satu Mare pe la mijlocul sec. XIX

Concluzii

Dezvoltarea economică a Transilvaniei nu ținea pas cu progresele în industrializarea provinciilor de vest ale monarhiei, nevorbind de țări ca Anglia și Franța, în care revoluția industrială se terminase sau era pe cale de a se definitiva [67].

Cauzele acestei rămîneri în urmă erau multiple. Apărarea cu înverșunare a privilegiilor nobiliare din partea marii majorități a nobilimii, menținerea organizației breslelor, în ciuda faptului că această organizație nu asigura posibilități de muncă pentru o mare parte a meșteșugarilor, constituiau tot atîtea frîne în dezvoltarea economică.

La cătușele orînduirii feudale se adăuga și situația dependentă atît a Ungariei, cît și a Principatului Transilvaniei față de politica economică a guvernului din Viena. Regimul autocrat, avizat la împrumuturile ce i le acordau cercurile financiare și industriale austriece, favoriza provinciile sale mai dezvoltate din punct de vedere industrial, storcînd bogățiile Transilvaniei, ale cărei venituri se scurgeau la Viena. Prin vămi excesive, aplicate la granițele imperiului, în care

Sighişoara

imperiu intrau şi Ungaria şi Principatul Transilvaniei, guvernul austriac împiedica importul în Ungaria şi în Principatul Transilvaniei al produselor ieftine din alte ţări ; totodată, industria din provinciile răsăritene nu era scutită de concurenţa industriei ţărilor ereditare, care era mai dezvoltată, mai puternică [68]. În zadar s-a încercat prin „Uniunea de apărare“ să se promoveze interesele manufacturilor din Ungaria şi Transilvania (la această uniune au participat şi manufacturieri transilvăneni) ; guvernul din Viena a interzis orice încercare de protejare a industriei transilvănene.

Cercurile Curţii vieneze afirmau că ar fi constrînse să ducă această politică vamală deoarece Ungaria şi Principatul Transilvaniei contribuiau prea puţin la sarcinile imperiului, dat fiind faptul că nobilimea era scutită de dări. Păturile privilegiate transilvănene poartă, de fapt, în mare parte răspunderea pentru politica economică a Habsburgilor [69]. În realitate, Curtea imperială şi feudalii maghiari se înţelegeau pe spatele poporului ; privilegiile feudale şi politica economică a Curţii din Viena constituie cauza principală a înapoierii economice a Transilvaniei.

Cu toate acestea, se poate constata că în Transilvania, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, forţele

de producţie, mai ales în minerit, în manufacturi, au crescut, că sînt începuturi de dezvoltare a unei industrii cu caracter capitalist şi că pe unele latifundii se folosesc metode de producţie capitaliste. Această dezvoltare nu a putut să schimbe însă în mod hotărîtor caracterul producţiei; noile relaţii de producţie sînt în luptă continuă cu relaţiile feudale, care domină în Transilvania. Devenea tot mai evident faptul că orînduirea feudală trebuia înlăturată.

Este de relevat că formarea la Braşov a unei pieţe constituie un rezultat important al dezvoltării economice în deceniile premergătoare revoluţiei din 1848.

4. CLASELE ŞI PĂTURILE SOCIALE

Ca în general în Europa centrală şi sud-estică, clasa care se dezvolta mai mult în deceniile premergătoare revoluţiei era burghezia. Avînd însă în vedere numărul cu totul covîrşitor al ţăranilor, importanţa schimbărilor produse în structura acestei clase, accentuarea mişcărilor ţărăneşti în pragul revoluţiei, vom trata mai întîi ţărănimea.

Ţărănimea

Procentajul ţărănimii era, în raport cu cel al altor categorii de locuitori, cu mult mai ridicat decît azi. Astfel, în comitatele care aveau în mare, sau chiar covîrşitoare parte, populaţie română (Caraş, Timiş-Torontal, Arad, Bihor, Sătmar, Maramureş) erau 354 000 de familii de ţărani (dintre care 201 000 de familii de jeleri) *, deci 91% din totalul populaţiei, în timp ce meşteşugarii împreună cu comercianţii nu reprezintă decît 9%. Este de notat că statistica aceasta nu cuprinde nobilimea, funcţionărimea, precum şi clericii,

* Statistica publicată consideră ca jeleri pe toţi ţăranii care aveau mai puţin de 1/4 de sesie. Urbariul Mariei Tereza nu îngăduia fărîmiţarea sesiilor de un sfert, totuşi, existau foarte mulţi ţărani cu 1/8 de sesie; aceştia sînt socotiţi în categoria jelerilor.

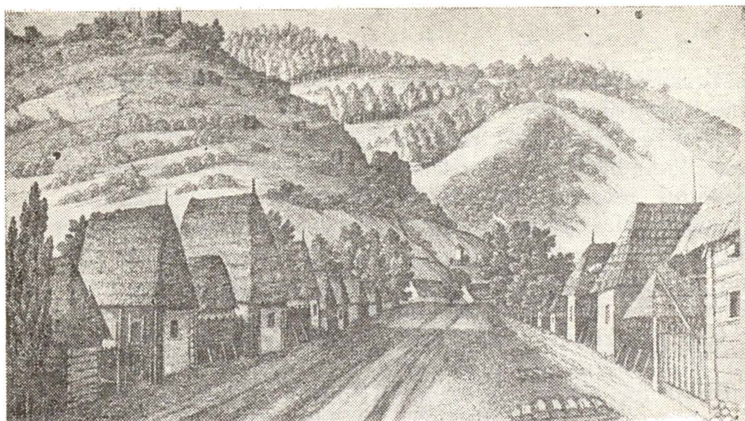
militarii, studenţii (muncitorii sînt cuprinşi în categoria meşteşugarilor)[70].

Pentru structura ţărănimii dependente din Principatul Transilvaniei ne dă date concludente lucrarea fostului referent pe lîngă guvernatorul Principatului Transilvaniei, Josef Grimm (apărută la Viena în 1863). În această carte[72], scrie Bariţ, „chestiunile urbariale au fost tratate pe larg şi cu multă cunoştinţă de lucru tocmai de referentul dr. Grimm"[73]. Se dă lista celor 3 610 proprietari din Ardeal care au obţinut sume de la fisc pentru răscumpărarea sarcinilor urbariale ale foştilor lor iobagi, menţionînd cîte sesii avea proprietarul şi pe ce întindere de pămînt. Totalizînd aceste date, s-a putut calcula că pămîntul urbarial a fost în 1848 de 1 497 571 de iugăre de cîte 1 600 de stînjeni[74]. Acest pămînt a fost împărţit în 175 543 de loturi, care erau în medie de cîte 8 iugăre. În principat erau deci în 1848 175 000 de familii de iobagi urbariali, ceea ce înseamnă, socotind şi membrii de familie, o populaţie de 870 000 de iobagi. Cartea lui Grimm nu se ocupă şi de pămîntul seniorial (alodial), deci nu vorbeşte despre jeleri. Credem că numărul de 77 000 de familii de jeleri (385 000 de suflete) nu e exagerat *. În Principatul Transilvaniei erau deci, în preajma anului 1848, circa 1 250 000 de iobagi şi jeleri.

Ţăranii liberi locuiau pe pămîntul crăiesc (fundus regius), pe pămîntul secuiesc şi pe teritoriile regimentelor grănicereşti. Mai erau şi ţărani liberi pe fostele domenii ale cetăţilor (numiţi puşcaşi sau darabanţi).

Ţăranii care din timpuri străvechi aveau în „folosinţă veşnică" un lot (o delniţă) de pămînt, numit „sesie" (pămînt ce se moştenea în familia ţăranului), se numeau „coloni", sau „iobagi". Sesia iobagului avea o întindere foarte variată : în unele comitate din Banat şi Crişana ea cuprindea 24—32 de iugăre de pămînt arabil, 4—6 iugăre de fînaţ, 1 iugăr de grădină, 2—3 iugăre de păşune ; în Principatul Transilvaniei

* La acelaşi număr de jeleri ajungem dacă socotim că pămîntul alodial din Ardeal — după cum scrie Grimm — nu atingea decît jumătate din întinderea pămîntului urbarial ; dacă ţinem seama de faptul că o parte a pămîntului alodial se lucra cu munca iobagilor, atunci ajungem la concluzia că nu puteau fi peste 80 000 de familii de jeleri.

Satul Dezna (comitatul Arad), al patrulea deceniu al sec. XIX

întinderea sesiei nu era fixată, ea era însă în majoritatea cazurilor mai redusă, deşi calitatea pămîntului era, în general, mai slabă decît în Banat. Sesia întreagă putea să se împartă, prin moştenire, în jumătăţi, sferturi şi chiar în optimi de sesie. În schimbul pămîntului pe care-l lucra pentru întreţinerea familiei sale, iobagul trebuia să facă „robote" şi alte prestaţii feudalului, să dea zeciuială şi daruri în diferite ocazii. „Urbariul" din Ungaria fixa cîtă robotă trebuia să facă iobagul, cîte prestaţii în schimbul folosirii unei sesii întregi, unei jumătăţi, unui sfert sau unei optimi de sesie. În Principatul Transilvaniei împărţirea în $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$ de sesie n-avea nici o valoare reală, deoarece feudalul impunea şi iobagului care avea o fracţiune de sesie poveri cum îi venea lui la socoteală [75].

Faptul că unii iobagi aveau în folosinţă cîte o sesie întreagă, iar alţii numai o fracţiune de sesie dădea naştere unor diferenţieri în sînul iobăgimii. Iobagul cu o sesie întreagă avea pămînt mai întins şi, evident, şi vite mai multe, deci posibilităţi de a duce un trai mai bun. În multe cazuri, aceşti iobagi înstăriţi dădeau împrumuturi celor mai săraci, făceau cămătărie şi exploatau sărăcimea satelor. Din rîndul acestor iobagi înstăriţi se recrutau birăii (primarii) satelor, cei care, de obicei, erau oamenii de încredere ai nobililor.

Numărul ţăranilor iobagi cu sesii întregi era extrem de redus. Astfel, în tot comitatul Caraş erau numai 153 de sesii întregi (în acest comitat erau în total 219 sate, deci nu în fiecare sat locuia un iobag cu sesie întreagă) ; în schimb erau 2 374 de jumătăţi, 12 154 de sferturi, 13 159 de optimi de sesii [76].

Ţăranii fără sesii sau fracţiuni de sesii (non sessionati) se numeau în Banat şi Crişana „jeleri" (în limba maghiară zsellérek) *, iar în Principatul Transilvaniei inchilini (după termenul oficial din latina medievală) sau convenţionalişti. În foarte multe cazuri fărîmiţarea sesiilor prin moştenire mergea atît de departe, încît descendenţii nu mai puteau trăi pe fracţiunea de pămînt pe care o moşteniseră ; pe de altă parte, unii proprietari aveau pămînturi alodiale (rezervă seniorială) atît de întinse, încît nu le puteau lucra cu robota iobagilor şi astfel se creau condiţii pentru ca să se ajungă la o învoială între ţăranul fără pămînt sau cu pămînt foarte puţin şi proprietar. Aceşti ţărani jeleri aveau învoială scrisă sau verbală cu proprietarul să primească un lot din pămîntul alodial al feudalului pentru a-l folosi, obligîndu-se în schimb la anumite prestaţii. Deosebirea dintre iobagi şi jeleri era că primii făceau prestaţii fie după un urbariu scris, fie după vechiul obicei, avînd un lot moştenit, numit pămînt urbarial, iar jelerii făceau prestaţii după o învoială, fie scrisă, fie verbală, pentru lotul primit din pămîntul alodial al curţii. Ambele categorii depindeau, de fapt, de bunul plac al proprietarului [77].

Subinchilini sau subjeleri se numeau ţăranii care, neavînd casă proprie, locuiau la un iobag sau jeler. Şi ei făceau robote proprietarului. Se numeau jelerii curţii sau „curialişti" argaţii, grăjdarii, grădinarii, vizitiii etc. care erau tocmiţi cu o simbrie de către curte. Unii dintre aceşti curialişti primeau hrană, îmbrăcăminte şi locuinţă de la proprietari. Exista şi obiceiul de a se da drept simbrie unor curialişti cu familie o

* Unii istorici numesc zileri pe aceşti jeleri, spunînd chiar că ei erau „tocmiţi cu ziua". Traducerea nu corespunde conţinutului, căci masele de jeleri nu se angajau cu ziua.

Satul Gilău (lîngă Cluj), al patrulea deceniu al sec. XIX

bucată de pămînt spre folosinţă. Se numeau curialişti şi ţăranii care locuiau în case ale proprietarilor, avînd şi o curte şi eventual grădină, şi care făceau în schimb robote şi prestaţii. Taxaliştii pentru pămîntul primit de la proprietar nu făceau robote, ci plăteau o sumă anuală convenită [78].

Satele iobăgeşti *, al căror număr se ridica în Principatul Transilvaniei la 2 314, aveau drepturi la pădurile şi păşunile comunale. Acestea, în cele mai multe comune, nu erau împărţite şi se foloseau de către feudali şi de către ţărani. Deoarece creşterea vitelor şi exploatarea pădurilor constituiau o sursă crescîndă de venit, feudalii tind, sub cuvînt că vor să iasă din coproprietate, să rupă din păşunile comunale o parte cît

* In Transilvania erau şi oraşe care aveau întinse posesiuni feudale; aşa, de exemplu, oraşul Braşov avea 16 sate iobăgeşti [79].

mai mare şi să pună mîna pe păduri. Aceste tendinţe lovesc, mai ales în regiunile muntoase, în interesele vitale ale ţărănimii.

Marea majoritate a iobagilor erau români ; nicidecum nu se poate însă prezenta situaţia din Transilvania din preajma revoluţiei din 1848 în mod simplist, aşa cum o descriau unii istorici burghezi : iobagii erau români, iar feudalii unguri. Iobagii — scrie Bariţ — nu erau numai români, deoarece gemeau (sufereau — *n. ns.*) şi foarte multe comune maghiare şi cîteva săseşti sub jugul iobăgiei [80]. Şi din populaţia săsească peste 20% erau iobagi ; circa 42 000 de saşi — scrie Söllner [81] — trăiesc ca iobagi pe teritoriul comitatelor din Principatul Transilvaniei. Kővári [82] indică şi comitatele : Turda, Cluj, Dobîca, Cetatea de Baltă (Tîrnava) şi Alba de Sus, unde sînt sate cu iobagi saşi. Şi în Secuime era o pătură numeroasă de iobagi şi jeleri, care constituia circa o treime din populaţia secuiască [83].

Situaţia iobagilor — a iobagilor români, maghiari sau saşi — era nespus de grea. De pe un pămînt în cele mai multe cazuri foarte redus ca întindere, iobagul trebuia să scoată, cu mijloace de lucru rudimentare, cu vite slabe şi rău întreţinute, nu numai hrana pentru familia lui, dar mai trebuia să întreţină curţile domneşti, cu tot luxul şi risipa lor ; totodată el avea de suportat partea cea mai mare a poverilor faţă de comitate şi faţă de stat.

Jelerii, întrucît nu erau simbriaşi ai curţilor domneşti, aveau, în general, aceleaşi obligaţii ca şi iobagii : proprietarii nobiliari considerau că tot pămîntul, atît cel alodial, cît şi cel urbarial, este al lor ; diferenţa era că, pe cînd de pămîntul urbarial nu puteau să dispună în voie — fiind legaţi de anumite tradiţii sau chiar printr-un urbariu scris —, asupra celui alodial aveau mînă liberă, puteau să-l arendeze cum voiau — acestea pe lîngă condiţiile pe care le dictau unor oameni care, în afară de munca cîmpului, erau lipsiţi de orice alt mijloc de trai.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-au făcut încercări ca situaţia iobagilor din Ungaria şi din

Principatul Transilvaniei să fie stabilită după principii generale. Împăraţii Habsburgi aveau interesul să facă ordine în ceea ce priveşte îndatoririle ţărănimii iobage, care, împreună cu ţărănimea liberă şi cu puţinii orăşeni, suporta toate poverile faţă de stat. Dacă împărăţia lăsa această categorie de contribuabili atît de importantă la cheremul proprietarilor, — amintim că nobilimea, cu veniturile ei relativ mari, era scutită de dări —, risca să nu poată încasa aproape nimic de la populaţia rurală, care constituia majoritatea covîrşitoare a populaţiei ţării. Cancelaria curţii voia să aibă o evidenţă cît se poate de exactă a tuturor contribuabililor, a mărimii lotului de pămînt de cultură, să cunoască obligaţiile urbariale ale iobagilor, pentru a putea introduce noi biruri faţă de stat. În 1747 se întocmeşte primul urbariu sub Maria Tereza. Urbariul era menit să fixeze mărimea sesiilor iobagiale şi să reglementeze raporturile dintre proprietarii de pămînt şi ţăranii iobagi ; în el se fixa şi numărul zilelor de lucru, al dijmei şi al altor prestaţii datorate de iobagi proprietarului. Această lege, de care depindea viaţa a milioane de iobagi, era redactată — scrie istoricul maghiar Acsády — confuz, nehotărît, astfel încît dădea posibilitatea să fie interpretată în mod arbitrar. Situaţia aceasta era deosebit de dăunătoare pentru iobagi, deoarece justiţia şi administraţia erau în mîinile proprietarilor de pămînt, care interpretau dispoziţiile urbariului după cum le dictau interesele [84]. Iobagul primise dreptul de a se muta, şi de a scăpa astfel de „sclăvia infamă“, cum numise scriitorul maghiar liberal Hetényi starea anterioară a iobagilor [85], dar dreptul de mutare era legat de condiţia ca iobagul să-şi plătească toate datoriile, să pună alt iobag în locul său etc., astfel încît proprietarul, avînd pe judecători şi aparatul administrativ de partea sa, putea să zădărnicească mutarea. Mai mulţi delegaţi ai comitatelor s-au ridicat pe faţă împotriva decretului regal privitor la dreptul de mutare al iobagilor, spunînd că proprietatea de pămînt şi iobagii formează capitalul principal al nobilimii [86]. Era aceeaşi argumentare — a

nemeşilor unguri în cazul de față — care l-a revoltat atît de adînc pe Bălcescu auzind-o din gura unui boier român [87].

Cea mai oneroasă povară a iobagilor — şi jelerilor asimilați în mare parte iobagilor — era robota. Iobagul trebuia să facă drept robotă proprietarului, după obiceiul general, 52 de zile de lucru cu vitele; iar dacă nu avea vite, iobagul făcea 104 zile de lucru cu brațele. Baronul liberal Kemény spunea în dieta din Cluj, în ianuarie 1847: Cîtă neîndemînă simte țăranul cînd, uneori, fiind abia 200 de zile bune pentru lucrul cîmpului, din acestea slujeşte 104 zile de robotă la domnul său, la care număr de vom adăuga sărbătorile şi duminicile, iobagului nicidecum nu-i mai rămîne timp deajuns pentru cultivarea fălcilor sale [88]. 104 zile pe an reprezenta însă în Principatul Transilvaniei un minimum; se lucra în general în timpul muncilor de sezon 3—4 zile pe săptămînă. Sînt documente care arată că în Hunedoara domnii mînau pe iobagi şi 5 zile în şir [89]; ba se întîmpla să fie reținuți şi 3 săptămîni pe proprietatea domnului, pînă cînd se termina lucrul sezonier. Este de notat că în timpul lucrului iobagul se întreținea cu merindea adusă de acasă, neprimind nici o hrană de la proprietar [90].

Despre asuprirea şi exploatarea nemiloasă a țărănimii vorbeşte şi jalba trimisă de iobagii din Nuşfalău (comitatul Crasna) în 1818 la Viena. „Sîntem siliți — se jeluiesc țăranii — să muncim pentru domni în fiecare săptămînă cîte 3 zile una după alta cu boii, carele şi plugurile noastre, pe cheltuiala şi hrana noastră proprie..." [91]. Țăranii mai arată că astfel nu pot să-şi cultive pămîntul lor (cel urbarial) şi, rămînînd fără hrană, trebuie să-şi vîndă vitele.

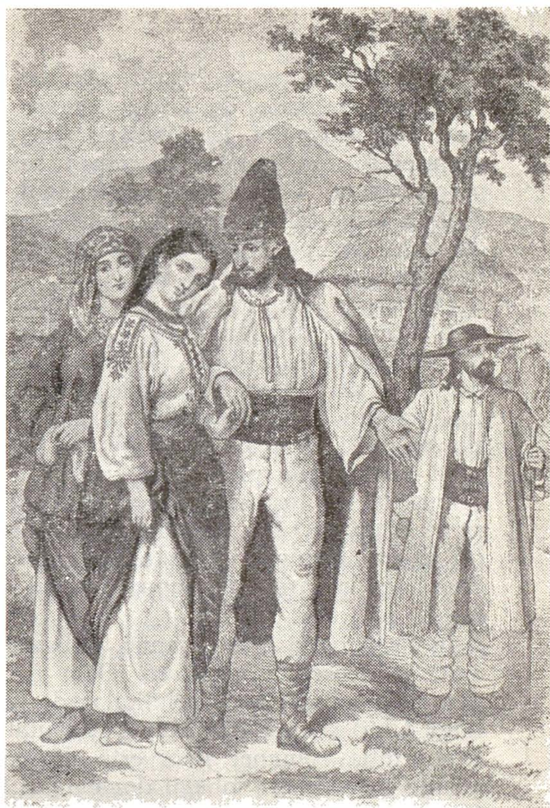
În Ungaria, iobagul trebuia să facă o zi de lucru cu vitele sau 2 zile cu brațele pe săptămînă dacă avea o sesie întreagă, iar dacă avea o jumătate sau un sfert de sesie trebuia să facă robota în raport cu mărimea lotului. În Principatul Transilvaniei nu era însă hotărîtă nici mărimea unei sesii iobăgeşti — cu atît mai puțin se cunoştea noțiunea de jumătate sau de sfert de sesie;

se vorbea numai de „moşie" mai mare sau mai mică, impunîndu-se după „datină" robote relativ foarte mari şi celor cu loturi mici. Dacă pe o sesie trăiau mai multe familii de iobagi, feudalul pretindea de la fiecare familie separat zilele de robotă [92]. Şi „Gazeta" scrie în 1839, comentînd dezbaterile dietei din Pojon (Bratislava), că în principat iobagii slujesc de 2 sau de 3 ori mai mult decît în Ungaria pentru aceeaşi întindere de pămînt [93]. Le convenea mai mult nemeşilor ca ţărănimea iobagă să fie la cheremul lor; iar dacă ţăranii se plîngeau la judecătoriile comitatelor, aceiaşi nemeşi îi judecau. Cu toată străduinţa Vienei de a legifera şi în acest principat urbariul, „staturile şi ordinele" din dieta nemeşească, în care precumpăneau elementele retrograde, au zădărnicit orice încercare de a stabili prin lege raporturile dintre proprietari şi iobagi. Abia în 1847 s-a votat o lege urbarială, reacţionară, care nici n-a fost pusă în aplicare. Astfel, robotele se făceau „după datină", ceea ce lăsa cîmp liber samavolniciilor proprietarilor.

Duminicile, dacă proprietarului îi venea poftă să vîneze (iobagii n-aveau dreptul nici să vîneze, nici să pescuiască), iobagii trebuiau să iasă ca gonaşi, dar munca aceasta nu era socotită în robota ce o datorau. Şi soţiile iobagilor şi fetele acestora erau constrînse să lucreze pentru proprietar: trebuiau să toarcă, să ţeasă, să cearnă cereale, să meargă la cules de vii, de fructe, fără ca aceste zile să fie socotite ca zile de robotă. Iobăgiţele — scria Bariţ —, o dată cu înfiinţarea unei mori de hîrtie pe domeniile domnilor de pămînt, trebuiau să dea zdrenţe (cîrpe) pentru aceste mori [94].

Robota apăsa cu mult mai greu asupra iobagilor din Principatul Transilvaniei decît asupra celor din Banat şi Crişana, unde exista un urbariu. Pe cînd în toată Ungaria 619 000 de familii de iobagi făceau 42 000 000 de zile de lucru fără plată [95], deci în medie o familie făcea 68 de zile de robotă, în Principatul Transilvaniei 175 000 de familii de iobagi roboteau

Moți. Gravură din al treilea deceniu al sec. XIX

peste 18 000 000 de zile *, deci fiecare familie presta în medie peste 100 de zile.

Povara iobagului nu consta numai în robote. El trebuia să dea zecimi (zeciuieli) pentru multe dintre produsele sale. Proprietarii mai pretindeau de la iobagi și ouă, pui, găini și unt; în multe părți, unde prin „comasări" reușiseră să pună mîna pe cea mai mare parte a pășunilor și pădurilor, proprietarii mai luau și taxe în bani de la săteni pentru pășunat și pădurărit.

* Robota anuală — scrie Grimm —, și anume nu cea de fapt, ci numai cea îngăduită de lege, se ridica la 18 248 000 de zile. Aceasta se împărțea în 9 700 000 de zile de robotă cu brațele, 5 000 000 zile de robotă cu 4 vite și 3 500 000 zile de robotă cu 2 vite.

Lipsa unor norme legale, care să cuprindă toate prestaţiile datorate de iobagi, dădea prilej în Principatul Transilvaniei la abuzuri din partea nemeşilor proprietari. Dacă iobagul refuza serviciul sau dacă proprietarului i se părea că iobagul nu lucrează cu destulă rîvnă, îi supunea pe bărbaţi la 24 de lovituri de beţe, iar pe femei la tot atîtea lovituri de bici. Pedeapsa se executa pe loc.

De multe ori iobagii erau aruncaţi în temniţă; astfel, ţăranii din Nuşfalău se plîng în jalba lor înaintată la Viena în 1818: „Dacă nu putem îndeplini robotele şi nu putem da dările în clipa în care ni se cer, fie din cauza lipsurilor, a marii sărăcii, a boalei, sîntem tîrîţi în temniţă şi sîntem ţinuţi acolo şi chinuiţi prin bătaie pînă cînd nu împlinim tot ce ni se cere..." [97]. Au fost şi cazuri cînd un iobag a fost omorît în bătăi de către proprietar şi oamenii lui [98]. Scriitorul liberal Hetényi vorbeşte de torturile şi caznele de fiecare zi la care erau supuşi iobagii de către proprietari [99].

În Principatul Transilvaniei, obligaţiile iobagilor prezintă o deosebită varietate. Dăm două exemple: îndatoririle iobagilor şi inchilinilor din comuna Baci (de lîngă Cluj) şi cele din Mihalţ (comitatul Alba de Jos). Conscripţia comunei Baci este din anul 1820 şi cuprinde date despre iobagii domeniului fiscal. În sat sînt 69 de coloni (iobagi), 12 inchilini (jeleri) şi 5 subinchilini. Cu toţii împreună fac 7 384 de zile de lucru (robote). Dau a zecea parte din produsele următoare: grîu, porumb, ovăz, secară, cînepă. Dau şi din miei — cel care n-are zece miei plăteşte în bani. Toţi iobagii din sat dau împreună la crăciun 78 de găini şi 340 de fonţi de cînepă [100].

Conscripţia urbarială din Mihalţ [101] este făcută tot în 1820 de către doi „conscriptori", de faţă fiind şi dregătorii curţilor. Declaraţia o fac în limba română primarul (biräul), 4 ajutori de primar (juraţi) din sat şi 12 săteni; declară că n-au avut nici urbariu, nici contract, ci slujbele le fac aşa cum le-au pomenit. Cei care au mai mult pămînt fac într-o săptămînă cu 4 boi cîte două zile, şi dacă muncesc cu palma 3 zile. Cei

care au „numai puţină moşie" fac cu marhe (marha, în ungureşte vită — n. ns.) o zi, cu palma două zile pe săptămînă; chiar şi cei care n-au pămînt fac o zi pe săptămînă cu palma. Lucrul pentru căratul, cernutul, plivitul, smulsul, topitul, meliţatul cînepei nu se ia în seamă la socotirea robotei; fiecare gazdă toarce 3 fonţi de cînepă şi ţese 10 coţi de pînză în fiecare an. Iobagii mai dau şi dijmă domnească din toate păioasele, din must, din cucuruz (porumb), din cînepă, din nuci şi din stupi, din zece una. În fiecare an, fiecare gazdă dă 5 pui şi 10 ouă feudalului.

În total, slujbele satului se ridică la: 3 712 zile de lucru cu boii, 12 466 de zile de lucru cu palma; torc 450 de fonţi de cînepă şi ţes 2 500 de coţi de pînză. Sătenii dau 764 de pui şi găini şi 1 515 ouă[101]. Toate aceste slujbe şi prestaţii le fac — cum putem uşor socoti din prestaţiile de cînepă, pui şi ouă — 150 de familii de iobagi. Este semnificativ că ţăranii spun în declaraţia lor că, „de am erchezui (dacă ne-am ajunge cu timpul — n. ns.), în viile vecinilor am putea face bani pe lucru". Relaţiile feudale împiedicînd pe iobagi să lucreze ca zileri, împiedicau, de fapt, şi dezvoltarea culturii viilor.

În afară de sarcinile faţă de proprietar, ţăranul trebuia să suporte împreună cu orăşenii toate greutăţile faţă de stat. Din dările plătite de ţărani (suma se hotărăşte după mărimea pămîntului şi numărul vitelor) şi orăşeni erau întreţinute armata regulată şi întregul aparat de funcţionari al comitatelor. Fiecare familie de iobagi mai plăteşte şi o dare personală după cap de familie. Tot ţăranul dă recruţi pentru armată, dă cartiruire soldaţilor, face cărăuşii pentru nobilii comitatului, face drumurile, şi tot el plăteşte vama ce se percepe pe drumuri: nemeşul e scutit şi de muncă, şi de vămi, şi de dări[102].

Iobagul nu-şi poate munci decît într-un mod rudimentar pămîntul: n-are unelte agricole moderne, iar animalele pe care le are sînt slabe, prost hrănite. Iobagul trăia în mizerie chiar şi în anii agricoli buni. Cînd era un an mai slab, mizeria şi nefericirea îl copleşeau cu totul, şi nu rareori mureau de foame familii întregi.

Români din Banat, pe la mijlocul sec. XIX

Aşa s-a întîmplat în 1817 * în comuna Boşodor (comitatul Hunedoara), unde 50 de familii de ţărani au murit în urma lipsei de hrană [103].

O descriere zguduitoare a soartei iobăgimii dă Bărnuţ în discursul său din 4 (14) mai 1848. „Poporul — spune Bărnuţ —, pe care nu-l apără nici o lege, e scos la sapă, la secere sau la alte lucruri. Pe iobagi îi înşiruiesc işpanii (vechilii — *n.ns.)* şi judeţii domneşti, îi mînă apoi ca pe vite cu băţul de alun, de se înalţă un nor de praf în urma lor ca în urma carelor ce merg pe drumul ţării. Cînd bărbatul e la cărat de grîu, de fîn, de vin domnesc sau la arat în alodiul domnesc, atunci femeia munceşte în curtea domnească, la cernut, la dires (dereticat — *n.ns.)*, la scos de cînepă, la tors ; casa iobagului e rămasă numai în grija pruncului din leagăn. Cînd e timp frumos iobagul lucră la domni, dacă vine o ploaie atunci numai jumătate de zi i se ştie. Cînd a isprăvit lucrul domnului, în deşert mai aruncă sămînţa în pămînt, pentru că acum a trecut

* Anul 1817 a fost un an agricol slab ; din această cauză în multe părţi ale principatului a fost foamete.

timpul semănăturii. Cînd vine acasă de la domni, atunci îl mînă la drum şi la comitat, şi la poştării. Cînd să mai facă clacă şi popii, că nici fără popă nu poate fi ? (Aşa fiind) cine ar avea inimă de a pune pomi şi a planta vie ? Fiind astfel îngreuiat, cine s-ar îndemna să înfrumuseţeze pămîntul cu grădini, cînd ştie că numai aţîţă pofta domnului său, ca să le ia cu puterea cînd va vrea ? Să nu mai vorbim de prestaţiunile cele multe : găinile crăciunului, mielul paştilor, puii şi ouăle şi cupele de unt şi zeciuielile... Dacă nu-şi poate închipui cineva greutăţile care le sufereau oarecînd iudeii de la Faraon în Egipt, să se uite la Faraonii din Ardeal, cum nu se mai mulţumesc cu ziua de lucru, ci pretind lucrul „cu ruptul" la clăile de fîn, încît iobagul trebuie să facă ziuă din noapte şi a munci cu toată casa sa, ca să poată împlini ceea ce îi impune domnul, peste (orice) măsură" [104] *.

Toate elementele pe care le dă Bărnuţ în această descriere sînt verificate de documente contemporane : mînarea iobagilor la lucru, înrobirea întregii familii, supunerea la lucru a femeilor şi fetelor, munca cu ruptul, zeciuielile... O exploatare crîncenă, neomenoasă, care ducea uneori la nimicirea fizică a iobagului.

Pătrunderea capitalismului în agricultura din Transilvania a dus la schimbări importante în situaţia ţărănimii. Magnaţii intensifică producţia de cereale-marfă, căutînd să-şi mărească prin toate mijloacele pămînturile alodiale. Terenuri libere, care prin desţelenire, prin amenajare puteau să devină cultivabile, erau puţine ; de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea în Transilvania întinderea pămînturilor cultivabile rămîne aproape aceeaşi, în schimb populaţia se înmulţeşte. Proprietarii nu-şi puteau mări terenurile alodiale decît pe seama pămînturilor comunale şi iobăgeşti. Atenţia proprietarilor se îndreaptă mai ales asupra păşunilor comunale, din care caută să-şi însuşească o mare parte ca păşune domnească ; totodată ei susţin că pădurile comunale

* Am modernizat puţin textul, înlocuind unele latinisme pentru a putea fi mai bine înţeles.

ar fi proprietăți alodiale. Exploatarea pădurilor devenise o importantă sursă de venit, deoarece lemnele puteau fi folosite drept combustibil în manufacturi, topitorii ; pentru folosirea pădurii, feudalul mai putea stoarce zile de lucru de la țărani. În tendința de acaparare de pășuni și păduri conducerile orașelor săsești urmau întocmai pe proprietarii de pămînt. Nu numai avutul comunelor era răpit de proprietarii de pămînt, ci și zeloșii lor administratori găseau diferite prilejuri pentru ciuntirea loturilor urbariale. Feudalul — scrie istoricul Trócsányi — răpea pămîntul țăranului bucată cu bucată, pînă ce-l ruina cu desăvîrșire [105].

În urma tendințelor hrăpărețe ale nobilimii proprietare, ale patriciatului orășenesc, ale bisericilor, ale domeniilor coroanei, iobagii și jelerii — cu excepția unei pături extrem de subțiri a iobagilor cu loturi mai mari — au ajuns într-o situație și mai grea decît înainte, înmulțindu-se numărul țăranilor lipsiți de pămînt sau cu pămînt puțin.

Producția crescîndă pe pămînturile domnești reclama o cantitate mai mare de muncă ; cele mai multe domenii nu treceau însă la angajarea de salariați, ci obligau pe iobagii și jelerii lor la mai multă muncă. Mijloacele erau diferite : astfel, se fixau cantități deosebit de mari de muncă ce trebuia făcută într-o zi de lucru (se pretindea ca iobagul și jelerul să lucreze „cu ruptul"), se pretindeau zile de lucru pentru cîteva lemne aduse din pădure ; în anii cu recolte proaste, cînd iobagii și familiile lor erau înfometate, se dădeau împrumut bucate, în schimbul cărora cel împrumutat și familia lui trebuiau să facă decenii de-a rîndul zile de lucru drept camătă [106]. „Perioada capitalistă — scrie Engels — s-a anunțat la țară drept perioada de mare exploatare agricolă bazată pe robotă" [107].

Mulți țărani, neavînd pămînt sau avînd prea puțin, sînt siliți să se tocmească drept slugi (argați) la proprietari sau se văd nevoiți să caute de lucru în timpul muncilor de sezon pe moșiile proprietarilor, angajîndu-se pentru bani sau cereale. Mai ales în jurul orașelor locuiau țărani fără pămînt care lucrau ca zileri în viile, grădinile și gospodăriile orășenilor [108]. Ziua de

lucru se plătea cu 7—20 de creiţari şi mîncare [109].

Un semn al situaţiei desperate a unor pături largi ale ţărănimii române şi secuieşti sînt şi emigrările. „De aici — scrie ardeleanul Cserei Miklós în 1823 — poporul pleacă în cete în Moldova. Încercăm totul ca să-i reţinem, dar nu reuşim să-i oprim“ [110].

Erau şi ţărani care, negăsind de lucru în satul lor şi nici în oraşe, hoinăreau prin ţară, îngroşînd rîndul vagabonzilor. Problema oamenilor lipsiţi de mijloace de existenţă este des discutată în ziare ; se propune să se deschidă „case de muncă voluntară“ şi „case de muncă forţată“ pentru atare „vagabonzi fără căpătîi“ [111]. Dintre aceşti vagabonzi se întregeau de preferinţă şi listele de recruţi [112], cei însărcinaţi cu recrutarea luînd bani de la feciorii cu ceva dare de mînă pentru a-i scuti de armată.

Foarte redus era numărul acelor ţărani care, avînd o sesie întreagă sau jumătate de sesie sau o întindere de pămînt corespunzătoare unei sesii, aveau un trai mai bun decît marea masă a iobagilor şi jelerilor. Aceşti ţărani mai înstăriţi reuşesc să-şi mărească veniturile dînd împrumuturi în cereale, în vite de lucru pe camătă celor nevoiaşi şi luînd în zălog (amanet) porţiuni de pămînt de la ţărani şi de la nobili scăpătaţi.

În părţile de vest ale Transilvaniei, în Banat şi Crişana, unele comune de iobagi reuşesc să cadă la învoială cu unii proprietari dornici de a introduce în agricultură metode mai rentabile, care reclamau însă capital ; aceste comune reuşesc să se răscumpere cu bani de obligaţiile urbariale. În Principatul Transilvaniei legile reacţionare, concepţiile retrograde ale „staturilor şi ordinelor“ nu îngăduiau răscumpărarea iobagilor, deşi şi aici, mai ales în jurul oraşelor, ţărănimea avea posibilităţi să cîştige bani lucrînd pe pămînturile oraşelor şi orăşenimii [113]. Magistratul oraşului Braşov era dispus să elibereze de sarcinile iobăgeşti cele 16 sate în schimbul unei sume, dar nobilimea ardeleană s-a opus ; ea nu admitea ca în sistemul privilegiilor, al muncii iobăgeşti să se producă o spărtură [114].

Cu toate încercările lor, feudalii n-au izbutit să-şi întindă domnia peste toate satele. Extinderea dominaţiei lor s-a izbit de obstacole: astfel, în ţara Făgăraşului „boierii" români, ca şi nobilii români din Chioar — cei mai mulţi cu proprietăţi mici —, nu au putut fi supuşi de feudali; de asemenea în Secuime comunităţile de averi au avut o viaţă mai lungă, circa $^{2}/_{3}$ dintre ţăranii secui rămînînd liberi de prestaţii faţă de feudali *. Şi locuitorii de pe pămîntul crăiesc au putut să reziste — bazîndu-se pe privilegiile lor — încercărilor, presiunilor feudalilor de a-i transforma în iobagi. Cei cca. 200 000 de români care locuiau pe pămîntul crăiesc aveau o situaţie incomparabil mai bună decît iobagii români de pe pămîntul comitatelor, fiind consideraţi oameni liberi **. Cercurile conducătoare săseşti, care pretindeau că acest teritoriu este „pămînt săsesc", căutau să impună obligaţii mai mari românilor (astfel românii aveau obligaţia să dea preoţilor saşi o zecime din produsele lor); excludeau pe români din toate funcţiile săteşti şi orăşeneşti, căutau să-i excludă chiar şi de la folosirea păşunilor şi pădurilor comunale [118]. Totuşi, agricultura ţărănimii române de pe acest teritoriu se dezvolta. Şi în Banat şi în comitatul Arad o parte din ţărănimea română se ridică economiceşte; e semnificativ că între ţăranii români din aceste ţinuturi se găsesc unii care se abonează la cărţi româneşti [119].

O situaţie specială aveau ţăranii de pe teritoriile regimentelor grănicereşti; pe aceştia îi putem considera ţărani liberi, deoarece iobăgia era desfiinţată în satele grănicereşti. Ţăranii aveau însă sarcini militare grele; de regulă, fiecare al patrulea bărbat trebuia să plece la oaste. Dat fiind că aceste teritorii grănicereşti aveau o administraţie separată, independentă de comitate, iar

* Considerăm greşită ideea că între secui n-ar fi fost şi iobagi. Mitul despre naţiunea secuiască unitară, compusă exclusiv din oameni liberi, înzestraţi cu drepturi egale, servea tendinţa de a ascunde lupta de clasă înăuntrul populaţiei secuieşti [115]. O serie întreagă de sate secuieşti din scaunul Odorhei, de pildă, cer în 1790—1791 să nu mai robotească la proprietari, ci să servească ca grăniceri [116].

** Decretul regal din 1820 stabilea că „natura pămîntului crăiesc exclude o diversitate de drepturi" [117].

țăranii de pe ele nu aveau sarcini iobăgești, situația grănicerilor români era invidiată de către iobagii din comitate.

În Principatul Transilvania erau două regimente grănicerești românești : cel din Năsăud și cel din Orlat. În Banat exista un regiment grăniceresc român, cu sediul la Caransebeș ; pe teritoriul acestui regiment erau cca. 80 000 de locuitori. Pe cînd regimentele românești se recrutau în cea mai mare parte dintr-o populație care fusese iobagă, cele două regimente grănicerești secuiești au fost formate în mare parte din secui nobili sau țărani liberi. O parte dintre grănicerii secui aveau ei înșiși iobagi sau jeleri ; de aici provine poziția dușmănoasă a multor grăniceri secui față de țărănimea iobagă [120]. Sînt însă și cazuri, destul de dese, cînd grănicerii secui țin cu iobagii împotriva proprietarilor feudali.

Tot din țărănime fac parte proprietarii turmelor de oi, împreună cu ciobanii lor. Acești proprietari dispuneau de averi considerabile, fapt care reiese și din informația lui Barit că „economii de vite au purtat timp de 20 de ani un proces pentru niște pășuni ; acest proces îi costase peste 10 000 de fiorini și o turmă de 200 de oi dăruită unui consilier de curte" [121].

În preajma revoluției din 1848, situația țărănimii din Transilvania prezintă aspecte deosebit de variate. Pe lîngă țărani liberi și țărani cu obligații militare, dar nu iobăgești, pe lîngă foarte puțini iobagi cu un lot de pămînt ce poate să le asigure traiul, există imensa majoritate de țărani iobagi cu pămînt neîndestulător, jeleri fără pămînt, însetați cu toții după un trai mai omenesc, după pămînt și libertate. Pe măsură ce se dezvoltă capitalismul și se ivesc posibilități de muncă salariată, țărănimea iobagă simte și mai mult lanțurile iobăgiei, ale muncii forțate și neplătite.

Este de remarcat că situația țărănimii iobage din Principatul Transilvaniei era cu mult mai rea decît a celei din Banat și Crișana. Astfel aristocratul englez John Paget, care a venit în Transilvania în 1836, scrie : După o cercetare minuțioasă, am putut stabili că țăranii din Ardeal se află într-o situație mult mai rea decît cei din Ungaria [122]. Realitatea asupririi și exploatării mai

crunte a ţărănimii dependente din Principatul Transilvaniei a dat naştere unor diferenţieri în poziţia maselor române din Principatul Transilvaniei, pe de o parte, şi a celor din Banat şi Crişana, pe de altă parte, în revoluţia din 1848.

Marea şi mica burghezie de la oraşe. Intelectualii satelor

Cu toată persistenţa cătuşelor feudale şi a situaţiei dependente de Austria, în deceniile premergătoare revoluţiei burghezia din Transilvania se dezvolta şi se întărea. Înfiinţarea unor întreprinderi manufacturiere, a unor însemnate stabilimente comerciale, case de economii la Arad, Oradea, Timişoara, Sibiu, Braşov şi Cluj, luarea în arendă a unor moşii mari ale feudalilor şi ale statului dovedesc puterea economică crescîndă a burgheziei transilvănene.

În Principatul Transilvaniei populaţia care trăia din comerţ şi meşteşuguri — cu excepţia muncitorilor din ateliere, fabrici şi mine — poate fi evaluată, în baza statisticilor lui Kővári şi Söllner, la circa 250 000 (50 000 de familii, cu cîte 5 membri fiecare).

Compoziţia naţională a marii şi micii burghezii era foarte variată, mult mai variată decît cea a nobilimii. Pe cînd nobilimea în covîrşitoare parte era maghiară — în decursul veacurilor nobilii de origine germană, română, slovacă etc. s-au asimilat în mare parte nobilimii maghiare —, majoritatea locuitorilor celor mai multe oraşe, în care predomina elementul meşteşugăresc şi comercial, nu era maghiară. În multe oraşe din Transilvania predomina în prima jumătate a veacului al XIX-lea elementul german ; astfel, în oraşele de pe pămîntul crăiesc saşii beneficiau de o serie de privilegii şi căutau, bazîndu-se pe aceste privilegii, să înlăture pe concurenţii maghiari şi români din bresle şi din conducerea oraşelor. În Braşov, de exemplu, meseriaşii români nu erau admişi decît în trei bresle, formînd bresle separate ale cojocarilor, măcelarilor şi croitorilor români [123].

Începînd cu veacul al XVII-lea, multe familii aromâne din Macedonia şi din alte părţi ale Peninsulei Balcanice se aşază în Transilvania, ocupîndu-se mai ales cu negoţul. Tot din Balcani, pentru a scăpa de asuprirea turcească, vin şi negustori greci. La Braşov se formează o „companie grecească“ ; cu timpul, negustorii greci se românizează, mai ales în urma aşezării în Transilvania a unor neguţători români din Ţara Românească. Exista o colonie de negustori români şi la Pesta, cei mai mulţi de origine macedoneană ; dintr-o astfel de familie de negustori se trăgea şi vicarul Şaguna. Acesta era înrudit cu baronul Sina [124], de origine macedoneană, mare bancher din Viena, pe care îl aminteşte şi Engels, alături de Rotschild, Arnstein şi Eskeles, ca pe unul dintre creditorii statului austriac [125]. Sina avea să joace un rol şi în finanţarea unor acţiuni româneşti din Viena, în publicarea unor cărţi, în timpul revoluţiei din 1848—1849 şi imediat după revoluţie.

Negustorii români din Braşov, înfruntînd concurenţa negustorilor saşi, dominau pe pieţele din ţările române dunărene ; 90% dintre mărfurile importate în Braşov şi exportate din acelaşi oraş erau vămuite de comercianţi români [126]. Unii dintre negustorii români, avînd o bună piaţă de desfacere în Moldova şi în Ţara Românească, au înfiinţat mai multe manufacturi în Transilvania, învingînd o seamă de greutăţi ce izvorau din existenţa instituţiilor feudale, din prerogativele patriciatului oraşelor. Străduinţele manufacturierilor români, alături de cele ale unor manufacturieri saşi, de a avea mai multă libertate, se încadrează în lupta antifeudală, progresistă a burgheziei din Transilvania.

Din burghezia română fac parte şi proprietarii români de mine şi acţionari la societăţi miniere.

Cu toată rezistenţa conducerii oraşelor, mulţi săteni din jur reuşesc să se aşeze în oraşe. În unele oraşe, de exemplu în Braşov, românii formează majoritatea relativă a locuitorilor ; în Lugoj, în 1839, românii aleg un român, pe Gheorghe Ursu, în fruntea oraşului, iar în 1848 pe Constantin Udrea [127]. În alte oraşe, ca Arad, Timişoara, Caransebeş, Alba Iulia, Orăştie, Abrud etc., există o populaţie românească destul de numeroasă ; în

Cluj, Tîrgu-Mureş, Aiud, Odorhei, Zălau, Dej predomina pe atunci elementul maghiar, iar în oraşe ca Sibiu, Sighişoara, Bistriţa, pe lîngă o populaţie majoritară săsească, exista şi o minoritate considerabilă românească.

O categorie aparte a burgheziei o formau funcţionarii, care în cea mai mare parte erau de origine nobiliară. Mai ales funcţionarii regali (de stat) şi cei ai comitatelor erau nobili, pe cînd funcţionarii oraşelor proveneau, de regulă, din familiile „patriciatului orăşenesc". Avocaţii, medicii, chirurgii şi farmaciştii făceau parte din categoria de „*honoratiores*", adică cetăţeni mai respectaţi. La sate, preoţii, învăţătorii şi notarii formează pătura intelectuală ; în unele sate acestor oameni cu oarecare carte li se adaugă şi agronomi, formaţi în străinătate sau în şcolile din ţară, şi care sînt angajaţi pe unele domenii pentru ridicarea agriculturii.

În ceea ce priveşte componenţa naţională a acestei pături de funcţionari, *honoratiores*, la statisticienii vremii nu găsim date precise. În baza unei statistici pe confesiuni a preoţilor şi învăţătorilor întocmită de Fényes [128] putem deduce că românii din Banat, Crişana şi Maramureş aveau, în afară de un număr redus de funcţionari, avocaţi, circa 1700 de preoţi şi 700 de învăţători.

În Principatul Transilvaniei, după datele lui Söllner [129], în preajma anului 1848 erau circa 2 400 de fucţionari de stat, ai comitatelor şi oraşelor, numărul avocaţilor — după Kővári — ridicîndu-se la 600—700, iar cel al medicilor şi chirurgilor la cca. 200 [130]. În Ardeal — scria tot Kővári — sînt atîţia preoţi ca în nici o altă ţară din Europa : în 1843 numărul lor atinsese cifra de 5 291. Numărul preoţilor greco-catolici era de 1 505, iar cel al ortodocşilor de 1 048 [131]. Pe lîngă aproape 200 de profesori, erau peste o mie de învăţători[132], în multe şcoli instruiau numai catiheţi sau cantori, care nu aveau salariu de învăţători. De altfel, salariile învăţătorilor erau foarte mici ; în general, învăţătorii primeau 300 de fiorini anual, în timp ce un om de serviciu avea 250 de fiorini, iar un călău — care făcea în acelaşi timp şi meseria de hingher, cîştigînd şi din vînzarea pieilor de cîini — avea 200 de fiorini.

Nu avem date suficiente pentru a arăta procentajul funcţionarilor şi studenţilor români din Transilvania. Chiar dacă s-ar studia listele de funcţionari şi studenţi, nu s-ar putea indica cu precizie apartenenţa naţională, deoarece mulţi funcţionari şi studenţi români aveau nume maghiare, fie că erau nemeşi — în cazul acesta de foarte multe ori o dată cu diploma nobiliară primiseră şi un nume maghiar —, fie că numele lor fusese maghiarizat în şcolile ungureşti. Nici confesiunea greco-catolică sau ortodoxă nu este un indiciu sigur, căci aceloraşi confesiuni le aparţineau şi ucrainenii (Maramureş, Sătmar), şi sîrbii (Banat). Pătura intelectuală română se afirmă însă prin diferite manifestări : corespondenţe în presa română, abonamente la cărţi şi ziare româneşti etc. De formarea şi întărirea acestei intelectualităţi, precum şi de problema şcolilor şi presei române, ne vom ocupa într-unul dintre subcapitolele următoare, în care vom trata mişcarea naţională a românilor din Transilvania în preajma anului 1848.

Nobilimea

Deosebirea dintre nobili şi nenobili nu era o deosebire formală, numai de titluri, ci una esenţială : nobilii — nemeşii * — aveau toate drepturile ; nenobilii — îndatoririle ; nemeşii erau scutiţi de dări, nenobilii suportau toate poverile statului şi pătrundeau cu greu şi în mică parte (mai ales orăşenii) în viaţa de stat.

Din populaţia ţării, circa 5% avea privilegii nobiliare [133]. Prin acest procentaj Transilvania întrecea pînă şi Polonia, cunoscută ca una dintre ţările cu o nobilime deosebit de numeroasă.

Nobilimea se împărţea în trei categorii : aristocraţie, nobilime de mijloc şi nobilime de jos. În aristocraţie intrau în Principatul Transilvaniei 21 de familii de conţi şi tot atîtea familii de baroni [134]. Aristocraţia deţinea posturile de conducere politică şi administrativă. Nobilimea mijlocie avea şi ea pămînturi, dar de proporţii

* Vom folosi şi termenul de „nemeş", deoarece traducerea „nobil" nu acoperă noţiunea. De altfel, cuvîntul „nemeş" s-a încetăţenit în graiul românilor din Transilvania.

mai mici decît cele ale magnaţilor * (aristocraţiei) ; în nobilimea mijlocie erau multe familii cărora pămîntul şi iobagii pe care-i aveau nu le asigurau traiul. Mai era şi nobilimea mică, nemeşii din această categorie nu aveau decît o singură sesie sau cîteva sesii iobăgeşti. Atît nobilimea mijlocie, cît şi, mai ales, nobilimea mică erau tot mai mult împinse spre ocupaţii burgheze, îngroşînd în special rîndurile funcţionarilor şi avocaţilor.

Mai exista încă o categorie de nobili — nemeşi care posedau diplome de nobleţe, beneficiau de privilegiul de a fi scutiţi de dări, de a lua parte şi a vota la adunările nobilimii. Aceştia nu aveau decît un mic lot de pămînt, pe care îl lucrau ei înşişi (se numeau şi armalistae sau nobiles unius sessionis, adică nobili cu o singură sesie), duceau o viaţă care nu se deosebea mult de cea a iobagilor cu una, cu jumătate, sau cu un sfert de sesie. Unii dintre ei erau chiar şi mai săraci, aşa-numiţii „nemeşi opincari". Despre aceştia scria „Foaia" că sînt „nemeşi de o casă şi cerşetori a şasă" [136]. Erau sate ai căror locuitori obţinuseră cu toţii sau în mare parte titlul de nobili pentru merite în război sau în alte împrejurări. Bariţ, care se trăgea dintr-o familie de nemeşi armalişti din Chioar, scrie că „această clasă de oameni se poate asemăna cu moşnenii din ţările româneşti" [137]. Marea diferenţă între „moşneni" şi „nobilii opincari" constă în faptul că aceştia din urmă luau parte la viaţa comitatelor nemeşeşti.

Trebuie să arătăm că a fi nemeş maghiar nu însemna să fii totodată şi de naţionalitate maghiară. Nobilimea — scria istoricul Horváth — se numea nobilime maghiară deoarece se baza pe constituţia şi legile ungare, dar nemeşi erau şi mulţi nemaghiari [138]. Un însemnat număr de nemeşi români erau în comitatele Zărand,

* Un indiciu al stării materiale a proprietarilor nobili îl constituia numărul iobagilor, care trebuiau să robotească în schimbul folosirii pămîntului urbarial.

Din datele cărţii referentului urbarial Grimm [135] reiese că în Principatul Transilvaniei, în 1848, erau :

21	proprietari	cu peste	1 000	iobagi
30	„	cu	500—1 000	„
132	„	cu	100— 500	„
230	„	cu	50— 100	„
961	„	cu	10— 50	„
2 173	„	cu	1— 10	„

Hunedoara, Maramureş, în districtele Chioar şi Făgăraş (aici erau vechi familii boiereşti române, în cea mai mare parte sărăcite; numele de familie „Boer" era foarte frecvent în Făgăraş).

Cea mai mare parte a nemeşilor români aparţineau micii nobilimi, dar erau şi familii cu moşii mai mari. Astfel, un strămoş al familiei Mocioni, venită din Macedonia (familii macedo-române s-au aşezat în Transilvania în secolele XVII—XVIII) cumpărase cu 70 000 de fiorini moşia din Foeni (Banat) şi fusese înobilat în 1805[139]. Tot în Banat aveau moşii nobilii români Ioanovici[140], Atanasievici, Fogarasi, Duca de Cadar. Aici aveau întinse moşii şi baronii Sina.

Numărul exact al nobililor români nu-l putem indica; după Horváth erau circa 8 000 de familii nobiliare române[141], care formau a douăzecea parte din categoria privilegiaţilor din Ungaria şi Principatul Transilvaniei, în timp ce românii formau a şasea parte din locuitorii celor două ţări. Mai este de reţinut că nobilii români erau în cea mai mare parte săraci („opincari"), cuvîntul lor avînd o greutate cu mult mai redusă în comparaţie cu numărul relativ însemnat al acestora.

Din rîndurile acestora s-au ridicat oameni cu o cultură înaintată, ca, de exemplu, consilierul Iosif Meheş, istoricul Gheorghe Şincai (de Şinca), medicul Ioan Molnar-Piuar, medicul dr. S. Romontzai, publicistul George Bariţ, avocatul Ion Buteanu şi alţii, care şi-au pus forţele în slujba ridicării materiale şi culturale a poporului.

Muncitorii

Prin concurenţa manufacturilor străine, dar şi a celor din ţară, în deceniile premergătoare revoluţiei din 1848 se ajunge la o îngustare a pieţei mărfurilor provenite din producţia meşteşugărească. Breslele reacţionează prin reducerea producţiei şi a numărului breslaşilor; organizaţiile lor se închid, ridică felurite piedici la primirea de noi membri, în bresle nu se mai pătrunde decît în baza legăturilor familiare. Pentru a împiedica dezvoltarea unor ateliere, în 1829 se ia hotărîrea ca

meşterii să nu poată angaja decît cel mult 3 calfe, îngreunîndu-se astfel şi plasarea calfelor în meşteşuguri. Mulţi meseriaşi rămîn în afara breslelor, fiind ameninţaţi în existenţa lor. Dacă încearcă să-şi continue meseria, sînt consideraţi „cîrpaci" şi sînt permanent urmăriţi şi persecutaţi. Şi comercianţii ambulanţi neprimiţi în organizaţiile negustoreşti au aceeaşi soartă. Împreună cu sutele de ţărani veniţi în oraşe, deoarece erau lipsiţi de pămînt şi de posibilităţi de muncă la sate, ei duc o viaţă mizeră, trăind din munci ocazionale. Această pătură socială, din care se formează apoi proletariatul, poate fi considerată, folosind o expresie a lui Engels, drept „preproletariat" (Vorproletariat) [142].

Cu timpul, o parte din „preproletariat" îşi găseşte de lucru, alături de muncitori specialişti aduşi din străinătate, în manufacturile şi „fabricile" din Transilvania şi formează pătura, încă foarte subţire pe atunci, a muncitorimii. Astfel, în suburbiile oraşului Braşov, mai ales în Şchei, locuiau muncitori care lucrau în întreprinderile manufacturiere şi industriale [143]. Ei primeau în medie 20 de creiţari * pe zi [144]. Abstracţie făcînd de salariile unor muncitori calificaţi, aduşi din străinătate, salariile erau nespus de mici. În acest sens, este semnificativ că întreprinderea de produse chimice din Timişoara a cheltuit în 1847 pentru salariile muncitorilor 10 000 de fiorini, în timp ce „comisioanele" plătite la Viena se ridicau în acelaşi an la nu mai puţin de 26 000 de fiorini [145].

Nu putem da o statistică a salariaţilor din întreprinderile manufacturiere şi industriale din Transilvania, deoarece numărul muncitorilor din aceeaşi întreprindere varia mult, folosindu-se pe scară largă muncitori ocazionali, după posibilităţile de desfacere. Numai cu aproximaţie se poate indica numărul muncitorilor, luînd

* În acelaşi timp o pîine costa 6 creiţari, un funt (o jumătate de kilogram) de carne 9—10 creiţari, iar perechea de cisme 5 fiorini (60 de creiţari făceau un fiorin).

ca bază statisticile referitoare la Ungaria. Statisticianul Fényes scrie că numărul muncitorilor permanenţi la cele 528 de „fabrici" din Ungaria era de 23 400 [146]. Statistica lui Fényes cuprindea şi muncitorii din Banat şi Crişana, deci o parte însemnată din cei 23 000 de muncitori.

În Principatul Transilvaniei erau în acelaşi timp aproximativ 300 de manufacturi şi „fabrici", deci, prin comparaţie, putem să evaluăm numărul muncitorilor permanenţi din Ardeal la circa 10 000, cifră la care se adaugă şi muncitorii din părţile de vest ale Transilvaniei.

Cu toate că munca salariată era extrem de ieftină, unii întreprinzători apelau şi la munca deţinuţilor din închisori ; în astfel de cazuri întreprinzătorul plătea numai întreţinerea deţinutului, adică 3 creiţari şi jumătate pentru cele 11 ore şi jumătate pe care le lucra zilnic (ziua de muncă în închisori era de 11 ore şi jumătate) [147].

În minele bogate în zăcăminte din Transilvania lucrau un număr însemnat de mineri, care însă nu pot fi consideraţi, decît în parte, muncitori salariaţi. Mulţi lucrau pe cont propriu ; capitalul şi munca nu erau separate complet. Dintre mineri, un număr considerabil se ocupau şi cu agricultura [148], păstrînd legături cu ţărănimea, din rîndurile căreia proveneau.

În părţile de vest ale Transilvaniei erau două centre miniere : regiunea Baia Mare şi Banatul. În minele de plumb, aramă şi argint, precum şi în cuptoarele (şteampurile) din regiunea Baia Mare lucrau aproape 10 000 de muncitori [149] ; în regiunea minieră bănăţeană erau cca. 5 000 de mineri. În Principatul Transilvaniei, după datele lui Szentkirályi, asesor la judecătoria minieră, numărul minerilor se ridica la 14 000 [150].

Salariile muncitorilor din manufacturi şi mine erau mizere, condiţiile de muncă deosebit de grele, căci, chiar de la începutul dezvoltării industriale, existau în Transilvania cu prisosinţă braţe de muncă disponibile

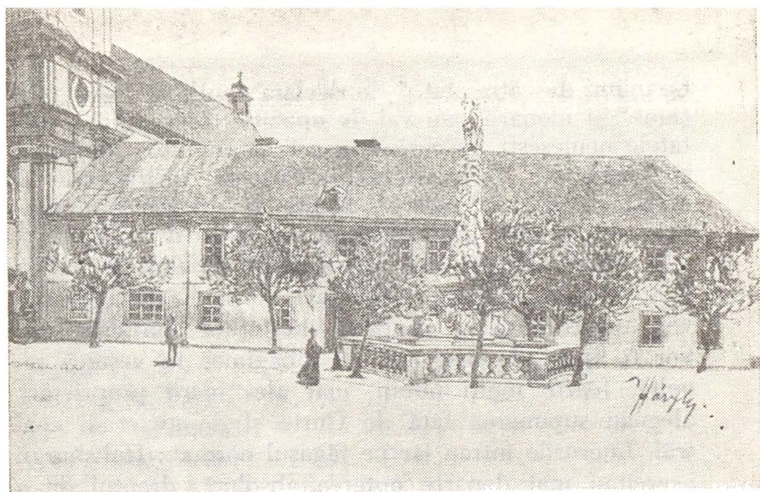
pentru orice întreprindere. Industria, avînd de luptat cu îngrădirile feudale, cu concurenţa puternică austriacă, cu regimul asupritor aplicat de către guvernul central austriac industriei din Transilvania, nu putea să se dezvolte în aşa măsură încît să poată absorbi forţele de muncă de pe piaţă, devenite „libere". Despre lipsa de lucru pomeneşte şi gazeta din Pesta „Hetilap" (Foaie săptămînală), care scrie că oamenii se adună cu miile pentru a fi angajaţi ca plutaşi pentru transporturi pe Mureş [151]. Numai în suburbiile oraşului Braşov erau 3 000 de zileri care duceau o viaţă mizeră, angajîndu-se la munci ocazionale [152].

Datorită condiţiilor grele în care se dezvolta industria, în Transilvania nu avem decît circa 15—20 000 de muncitori permanenţi în ateliere, manufacturi şi „fabrici" şi, socotind şi minerii din saline, peste 30 000 în total. Împreună cu membrii de familie, totalul populaţiei din această categorie se ridică la aproape un sfert de milion de oameni. Faţă de întreaga populaţie a Transilvaniei, de cca. 4 000 000, muncitorii, inclusiv minerii, nu reprezentau decît o mică minoritate ; totuşi, acolo unde muncitorii erau mai concentraţi (Timişoara şi centrele miniere), ei au exercitat o anumită înrîurire asupra evenimentelor din 1848.

5. EDIFICIUL ABSOLUTIST-FEUDAL

Instituţiile feudale ale Principatului Transilvaniei

Instaurîndu-şi la sfîrşitul veacului al XVIII-lea domnia în Principatul Transilvaniei, Habsburgii nu au pregetat să confirme instituţiile feudale din această ţară, doar orînduirea feudală era dominantă şi în celelalte ţări ale imperiului. Cele trei „naţiuni" (naţiuni în înţelesul de comunităţi de privilegiaţi) sînt întărite în „libertăţile" lor, se asigură libertatea celor patru religii recunoscute : catolică, calvină, luterană şi unitariană, în

Sediul guberniului Principatului Transilvaniei

timp ce religia majorităţii absolute a populaţiei, religia ortodoxă, este numai „tolerată". Rămîn în vigoare legile ţării („Tripartitul lui Werbőczi", Aprobatele şi Compilatele"), scutirea de dări a nobilimii. Monarhul asigură naţionalităţile din Transilvania că numai din rîndul lor vor fi numiţi toţi dregătorii. Se menţine şi dieta principatului ca for legiuitor ; în fruntea administraţiei stă guvernul (guberniul) ; guvernatorul e ales de dietă şi întărit de monarh. Pe lîngă Curtea imperială se înfiinţează „Cancelaria aulică transilvană", cu sediul la Viena ; membrii acestei cancelarii, în frunte cu cancelarul, sînt numiţi de monarh. În curînd cancelaria, care primea directivele politice de la guvernul central din Viena, devine adevăratul cîrmuitor al principatului.

Cu toată comunitatea de interese, relaţiile dintre monarh şi „naţiuni" nu erau neturburate de conflicte. Curtea din Viena, implicată în nesfîrşite războaie, pretindea mereu majorări de dări şi ale contingentului de recruţi, iar nobilimea se temea că nu va mai avea ce să stoarcă de la iobagi dacă se vor mări sarcinile impuse

ţărănimii de către stat. * Se declara conflictul între „naţiune" şi monarh ; un val de opoziţie trecea prin comitatele nemeşeşti. În curînd însă li se amintea „staturilor şi ordinelor" (reprezentanţii claselor privilegiate în dietă) că în sînul maselor lipsite de drepturi, împovărate de obligaţii fără seamăn, clocoteşte nemulţumirea, li se amintea că împotriva răzvrătirii maselor pe feudali îi apără numai armata imperială. Puşi în faţa alternativei : ori consimt la ciuntirea libertăţilor „naţiunii", ori vor fi lipsiţi de scut faţă de iobăgimea în veşnică revoltă, foarte mulţi nobili, mai ales marii proprietari, alegeau supunerea faţă de Curte şi de guvernul central. Lucrurile intrau iar pe făgaşul normal : Habsburgii exercitau mai departe puterea absolută, dreptul de a dispune prin guvernul central şi cancelaria transilvană în toate problemele importante ale statului, iar nobilimea păstra, pe de o parte, aparenţele unei constituţii, iar pe de altă parte prerogativele faţă de poporul de jos.

Habsburgii au recunoscut, o dată cu vechile legi, şi vechile statorniciri administrative [153]. Suprafaţa Principatului Transilvaniei, de peste 60 000 km², era împărţită în trei teritorii dinstincte : „pămîntul comitatelor", unde stăpînea nobilimea, „secuimea" şi „pămîntul crăiesc" (numit şi săsesc). Fiecare teritoriu avea o administraţie separată, formînd un fel de stat deosebit înăuntrul statului transilvănean [154]. Comitatele cuprindeau 7/11 din suprafaţa principatului, secuimea şi pămîntul crăiesc, cîte 2/11 [155].

Pămîntul comitatelor se compunea din 11 comitate şi trei districte. Tabelul următor, întocmit după Kővári, dă o imagine asupra mărimii acestor unităţi administrative **.

* Pînă în 1791, iobagii erau consideraţi proprietatea, avutul nobililor, deci se consideră că ceea se ia iobagilor se ia proprietarilor de iobagi. Această concepţie a dăinuit şi după legea din 1791 în rîndurile multor nobili retrograzi.

** Datele lui Söllner [156] diferă întrucîtva de cele ale lui Kővári, dar deosebirea nu este esenţială.

	Comitatul	Teritoriul în mile²	Sate	Orașe	Tîrguri
1	Alba Superioară * . . .	30	72	—	—
2	Alba Inferioară	80	195	1	13
3	Dobîca	52	171	—	1
4	Cetatea de Baltă ** . .	26	114	1	1
5	Hunedoara ***	109	376	—	5
6	Solnocul Inferior	58	195	1	1
7	Turda	83	170	1	6
8	Cluj	83	205	1	5
9	Districtul Făgăraş . . .	31	63	—	1
	„Partium"				
10	Comitatul Zărand . . .	22	102	—	2
11	Comitatul Solnocul de Mijloc	38	147	—	2
12	Districtul Crasna . . .	19	69	—	2
13	Chioar ****	18	90	—	1

În fruntea fiecărui comitat stătea un comite suprem, ajutat de un jude prim şi, de regulă, de doi vicecomiţi. Comitatele erau împărţite în subunităţi mai mici, administrate de cîte un jude nobiliar (solgăbirău). Aceşti juzi nobiliari erau adevăraţi satrapi, care storceau în voie, în toate chipurile şi cu toate ocaziile, populaţia lăsată la cheremul lor. Fie că se făceau drumuri, se construia o casă comunală, se făceau recrutări, comasări de pămînt, orice prilej era folosit pentru jefuirea populaţiei. Dregătorii comitatelor şi scaunelor (unităţi administrative la saşii şi secuii din Transilvania) aveau totodată şi puterea judiciară ; judele nobiliar făcea cercetările, impunea pedepse băneşti (birşaguri), aresta prin dărăbanii (hajdú *****) săi pe învinuit, îl condamna şi pedeapsa era de multe ori executată pe loc prin aceiaşi dărăbani cu lovituri de bîte şi beţe. Pe ţăranii învinuiţi

* Acest comitat, scrie Bariţ, e compus din enclave risipite între Săsime şi Secuime. Mai tîrziu, comitatul Alba Superioară a fost desfiinţat.
** Numit şi comitatul Tîrnavei.
*** Cuprinde şi districtul Haţeg.
**** Bariţ îl numeşte Cetatea de Piatră.
***** Unii istorici au tradus greşit cuvîntul „hajdú" prin „haiduc"

de lucruri mai grave — în cele mai multe cazuri era vorba de nesupunere faţă de proprietari, ameninţări, aţîţări — îi punea în lanţuri şi oamenii judelui îi duceau la temniţa comitatului. Dacă ţăranul îşi îndrepta jalba la dregătorii mai mari ai comitatului, întîlnea tot judecători nobili, legaţi de proprietari prin interese de clasă şi, foarte adesea, şi familiare. Fireşte, iobagul nu găsea dreptate la aceştia decît în cazuri foarte rare. Statisticianul Fényes, care era judecător la tribunalul comitatului Bihor, arată că, deoarece legile nu erau codificate, viaţa, averea şi cinstea acuzatului depindeau de priceperea, omenia şi bunăvoinţa judecătorului [157]. La multă bunăvoinţă din partea nobililor, care de cele mai multe ori nici nu-l considerau drept om pe iobag, bietul ţăran nu se putea aştepta. Astfel, de multe ori, din pricini mărunte, din vini imaginare ţăranul adus la judecata comitatului înfunda temniţa ; în graiul poporului român din Transilvania cuvîntul „varmeghie" (în traducere = comitat, judeţ) însemna temniţă, căci el ajungea să cunoască această instituţie atunci cînd îl duceau pe el sau pe ai lui la închisoare. Ceea ce pentru nobilime era „pavăza libertăţilor constituţionale", pentru ţăran nu era decît locul de cazne, bătăi şi umiliri. Asupra stării din aceste închisori ne informează tot Fényes : ar fi de dorit — scrie el — ca încăperile închisorilor să nu fie nişte văgăuni scunde şi murdare, care nasc numai boli, aşa cum sînt închisorile comitatului Bihor. Un alt amănunt caracteristic ni-l dă istoricul Acsády, care menţionează că într-o singură închisoare au murit în trei luni 170 de deţinuţi [158]. Scopul unei astfel de administraţii şi justiţii nu era altul decît să ţină în frîu prin teroare marea majoritate a ţării, sutele de mii de iobagi şi jeleri din comitate.

Comitatele din Transilvania se considerau nu ca nişte unităţi administrative, ci corpuri distincte, cu o largă autonomie. Nobilimea din comitate ţinea adunări generale (în presa românească contemporană se numeau „adunări marcale"), la care participau toţi nobilii bărbaţi din comitat ; adunările acestea alegeau dregătorii (tisturile), hotărau dacă se execută în comi-

tat rescriptele cancelariei, fixau suma impusă sătenilor pentru acoperirea cheltuielilor administrației comitatului (birul domestical). Fiecare comitat își avea „tradiția" sa în felul de a aplica legile, și de aceea dările variau de la comitat la comitat. Drumurile se construiau după interesele marilor proprietari, făcînd de multe ori ocoluri de kilometri ; administrația se făcea după bunul plac al nobilimii, din rîndul căreia se alegeau toți dregătorii [159].

Pămîntul crăiesc cuprindea nouă scaune (Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Sebeș, Cincu-Mare, Cohalm — azi Rupea —, Mercurea, Nocrih, Orăștie) și două districte : Brașov și Bistrița. Pe acest pămînt, în cele 6 orașe regale, 17 tîrguri și 252 de sate [160], locuiau, după date furnizate de Söllner, 172 000 de sași și 205 000 de români [161]. Teritoriul acesta, pe care sașii îl numeau cu predilecție săsesc, era cel mai urbanizat din Principatul Transilvaniei. Sașii, bazîndu-se pe vechile privilegii, căutau să excludă pe români din toate dregătoriile și din conducerea satelor și orașelor. Pentru a păstra caracterul săsesc al orașelor, românilor le era „strîns oprit" — scrie Bariț — să-și zidească în cetate biserică cu turn și clopote [162]. Au existat și tendințe de a declara pe românii de pe pămîntul crăiesc neliberi. În decretul regal din 1820 se spunea că toți cetățenii de pe fundus regius se buoură de libertatea personală (în afară, bineînțeles, de satele iobăgite) ; românii puteau să cumpere și proprietăți, dar nu aveau drepturi politice [163]. Funcțiile mai înalte se moșteneau în cîteva familii săsești ; aceste familii formau patriciatul și erau despărțite de masa poporului [164].

Și pe pămîntul crăiesc erau în total 42 de sate iobăgești [165] ; 28 de sate pe domeniul „Celor șapte județe" și 14 sate ale orașului Brașov.

Pămîntul secuiesc, a cărui populație era de 442 000 (380 000 de secui, 62 000 de români [166], aceștia din urmă aproape toți iobagi), cuprindea scaunele : Mureș, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune. Pe teritoriul acesta se aflau orașul „regal" Tîrgu-Mureș și nouă tîrguri.

Blaj, vedere din piață

O mică parte a secuilor o formau nobili cu proprietăți, iar majoritatea secuii liberi. Circa o treime din populația secuiască era iobagă.

Şi orașele din Transilvania erau moștenitoare ale unui sistem de privilegii; astfel, orașele „regale" aveau administrație și jurisdicție proprii; organele orășenești judecau și aplicau pedepsele hotărîte, avînd și închisori proprii. Conducerea orașului o avea consiliul orășenesc, ales de cîțiva cetățeni cu drept de vot și de către funcționărime. În orașe se formase o pătură subțire, patriciatul, care monopoliza toate funcțiile și constituia o birocrație abuzivă. Astfel, „privilegiile" orașelor constituiau, de fapt, frîne în dezvoltarea acestora. Şi deputații orașelor pentru dietă, fiind aleși de către membrii consiliului orășenesc, reprezentau numai interesele înguste ale „patriciatului".

Cu toate îngrădirile acestea, nu trebuie să se uite că locuitorii orașelor se bucurau de libertate personală și aveau posibilități mai mari de a se dezvolta. În orașe se creaseră condiții ca masele să-și poată spune cuvîn-

tul într-un moment hotărîtor al istoriei, cum era anul 1848.

O instituţie separată, cu legi deosebite, o constituiau regimentele grănicereşti din Transilvania, aşa-numitele confinii militare. Datoria de bază a locuitorilor acestor teritorii era serviciul militar ; fiecare al patrulea bărbat era, în general, luat la oaste. În schimb satele grănicereşti nu erau iobăgite şi se bucurau de oarecare drepturi. Teritoriile regimentelor grănicereşti române nu ţineau de comitate, forul lor superior fiind autorităţile militare ale monarhiei. Puterea dregătorilor din comitate se oprea la aceste „confinii militare" ; aici porunceau ofiţerii cezaro-crăieşti *, care primeau ordine de la Comandamentul militar *(General-Kommando)* din Sibiu. Pe teritoriul regimentelor secuieşti existau, pe lîngă autorităţile militare, şi autorităţi civile.

În Principatul Transilvaniei s-au format, sub împărăteasa Maria Tereza, 4 regimente de infanterie şi un regiment de cavalerie [168]. Fiecare regiment avea un teritoriu separat ; regimentul 1, românesc, avea sediul la Orlat, al doilea, tot românesc, la Năsăud, iar regimentele 1 şi 2 secuieşti îşi aveau sediile la Miercurea Ciucului şi Tîrgu-Secuiesc. Regimentul grăniceresc de cavalerie avea husari, cu sediul la Sf. Gheorghe. Populaţia de pe teritoriile celor 5 regimente grănicereşti din principat era formată, după Söllner, din 79 000 de români şi 110 000 de secui [169]. În Banatul de atunci erau trei regimente : românesc, german şi ilir (sîrbesc). Locuitorii teritoriilor celor trei regimente erau de diferite naţionalităţi : pe teritoriul regimentului german erau 16 000 de germani, 37 000 de români, 50 000 de sîrbi ; pe teritoriul regimentului român erau 50 000 de români, 19 000 de sîrbo-croaţi, 3 000 de germani ; pe teritoriul regimentului sîrbesc erau 29 000 de sîrbo-croaţi, 23 000 de români, 9 000 de germani. Centrul teritoriului regimentului romînesc era oraşul Ca-

* În regimentele româneşti erau şi cîţiva, la fiecare circa 15—16, ofiţeri români, de la sublocotenenţi pînă la căpitani [167].

ransebeş, care avea 3 000 de locuitori. Pe teritoriul acestui regiment erau 104 sate[170].

În ajunul revoluţiei, în Principatul Transilvaniei erau în vigoare, „drepturile" şi „libertăţile" medievale ale celor trei „naţiuni", ale celor patru religii „recepte", ale breslelor, gremiilor de comercianţi, ale categoriilor speciale de locuitori de pe diferitele pămînturi — tot atîtea stavile în calea progresului. Principatul se împărţea în trei pămînturi, aproape trei state diferite, cu legi, orînduiri, administraţie, instituţii deosebite. Cele 11 municipii (oraşe regale) din Ardeal aveau libertăţi date de regi ; astfel puteau să refuze de a primi înăuntrul zidurilor cetăţii pe locuitorii, fie chiar şi nobili, de pe diferitele „pămînturi" ale principatului. Pe teritoriile regimentelor grănicereşti înceta administraţia civilă, al cărei loc era luat de comandamentul armatei austriece.

Drumurile care trebuiau să unească aceste multe şi variate ţinuturi — variate mai mult prin instituţiile lor decît prin configuraţia terenului, şi el destul de variat — erau într-o stare mizerabilă. Publicistul Kővári spune : în Ardeal nu prea sînt bălţi, decît doar mare parte din drumurile noastre, mai ales primăvara. De altfel, cine le-ar îngriji ? Dregătorii dau porunci iobagilor să care piatră şi nisip, să lucreze cu braţele, dar de pe spinarea aceloraşi iobagi trăiesc şi proprietarii, şi dregătorii, şi fiscul. Nemeşilor nu le poţi cere nici o contribuţie, doar e ţara lor.

Nici şcolile nu unesc locuitorii din acest principat, mai curînd îi dezbină. Învăţămîntul e lăsat în seama bisericilor ; acestea caută să întărească confesionalismul. Ştiinţa de carte este foarte puţin răspîndită ; între luterani (saşi) fiecare al nouălea e ştiutor de carte ; între românii ortodocşi, numai al 62-lea[170 a].

Întregul edificiu feudal apasă asupra maselor muncitoare

Problema centrală a statului feudal, ca şi a statului sclavagist şi capitalist, este menţinerea puterii unei minorităţi asupra marii majorităţi a populaţiei. Întregul

sistem judiciar, administrativ şi militar al statului feudal serveşte acestui scop. Dacă între vîrfurile societăţii feudale, între monarh şi nobilime existau uneori conflicte, dacă nobilimea avea plîngeri şi recriminări („gravamine") în ceea ce priveşte nerespectarea „străvechilor libertăţi" ale „naţiunii", ea nu avea nicidecum motive să se plîngă că prerogativele ei faţă de nenobili n-ar fi respectate. Toate drepturile în stat le avea nobilul, toate sarcinile pentru susţinerea statului le suporta nenobilul, scria, cu drept cuvînt, baronul liberal Eötvös József[171].

Un baron liberal ardelean, Kemény Dénes, vorbind în ianuarie 1847 în dieta din Cluj despre sarcinile grele ale iobăgimii, spunea: iobagul mai poartă (pe lîngă sarcinile urbariale faţă de proprietar — *n. ns.)* şi alte nenumărate sarcini: el plăteşte dajde (dări — *n. ns.)* pentru ţinerea ostăşimii şi a dregătorilor publici, el face drumuri pe care umblă şi nemeşii, apoi tot el plăteşte şi vamă pe drum[172]. Asupra ţărănimii apăsa întregul aparat al comitatului sau scaunului, pe spinarea ţăranilor trăiau atît nobilimea proprietară, cît şi clerul.

Nu mulţi conţi şi baroni aveau concepţiile liberale ale unui Széchenyi, Eötvös sau Kemény. Nobilimea, în general, ţinea la concepţia feudală că tot pămîntul este al regelui, al nobililor şi al clerului înalt. Nobilul dă, după această concepţie, ţăranului iobag o parte a pămîntului său spre folosinţă în schimbul robotelor şi a altor prestaţii, dar nobilul rămîne mai departe proprietarul de fapt[173]. El este scutit de dări, de zeciuieli, de vămi. Numai la nenobili pot fi încartiruiţi soldaţi, nobilul putînd să refuze oricînd primirea lor.

Feudalul avea dreptul să judece pe iobagii săi. Pînă la revoluţia din 1848 erau „tribunale domeniale" *, în care proprietarul, sau reprezentantul său, era de cele mai multe ori şi acuzator şi judecător al iobagului. Proprietarul avea dreptul să aplice şi pedepse corporale iobagilor şi slugilor de pe domeniul său. Pe domenii

* Astfel numeşte „Gazeta"[174] judecătoriile (scaunele de judecată) ale feudalilor.

mai mari, proprietarul angaja curent administratori, vechili care conduceau muncile agricole şi-l reprezentau pe proprietar. În slujba proprietarului mai erau birăii domneşti, cărora li se mai zicea şi „juzi domeniali", de obicei ridicaţi dintre iobagi şi scutiţi de sarcinile iobăgeşti pe timpul cît aveau această funcţie. Ei ţineau socotelile robotelor, judecau în lipsa stăpînului pe iobagi şi îi supravegheau la lucru.

La sate oamenii stăpînirii şi ai proprietarilor de pămînt erau primarul (birăul), judele domnesc, juraţii, gornicii şi crainicii *. Aceştia erau numiţi dintre săteni de către dregătorii comitatului şi de către proprietari, fiind scutiţi de robota şi de alte prestaţii. Pentru ca proprietarul să nu fie păgubit, robotele primarului şi ale celorlalţi oameni ai conducerii satului le făceau sătenii. Funcţia lor era să se îngrijească de drumuri, să aducă oamenii la recrutare, la lucru, la judecată, să ţină socoteala zilelor de muncă.

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, administraţia şi justiţia feudală exercită încă o funcţie : legalizează răpirile de pămînt, făcute pe scară tot mai largă de către marii proprietari. Avînd pieţe de desfacere, moşierii tind să-şi mărească pămîntul alodial de care dispuneau după plac, în voie. Moşierul nu putea realiza mărirea pămîntului alodial decît în dauna păşunilor şi pădurilor comunale şi a pămîntului urbarial, deţinut de iobagi. Marii proprietari tind, în primul rînd, să lichideze rămăşiţele obştilor, păşunilor comunale ale satelor. Metoda întrebuinţată era separarea păşunii proprietarului de cea a satului, separare care însemna, de fapt, răpirea de către feudal a celei mai mari şi mai bune părţi a păşunii comunale. Pentru ca proprietarului să-i revină o mai mare parte din păşune, s-a hotărît ca jelerii să fie excluşi de la folosirea păşunii comunale. O altă metodă întrebuinţată mai des în Principatul Transilvaniei era aceea de a produce „dovezi"

* Juraţii erau cei care luau parte la judecarea pricinilor sătenilor ; gornicii erau paznici de pădure şi judecau pe sătenii care se făceau vinovaţi de furt de lemne, iar crainicii erau cei care trebuiau să cheme sau să aducă oamenii înaintea primarului sau a altor dregători.

că pămîntul respectiv fusese „alodial“, şi nu „urbarial“ sau al satului.

Judecătoriile din comitate, fiind cu totul în mîinile proprietarilor, dădeau cîştig de cauză nobililor, care-şi măreau pămînturile alodiale. Revolta de la Mihalţ, din iunie 1848, îşi are originea tot într-o astfel de răpire de pămînt şi în judecata nedreaptă a judecătoriilor feudale.

Nemulţumirii şi frămîntărilor ţăranilor orînduirea feudală le răspundea cu o crîncenă teroare. Bătăi, uneori pînă la schilodire, pentru toată viaţa * a celui bătut, erau partea celor care refuzau robota sau nu se supuneau măsurilor drastice; pe ţăranii rămaşi pe drumuri, după ce li se luase şi ultimul petic de pămînt îi aşteptau închisorile sau, ceea ce era aproape acelaşi lucru, casele de muncă; iar cei care luau drumul codrilor şi deveneau haiduci erau ameninţaţi cu spînzurătorile. Ceea ce în acea epocă dispăruse în Europa — scrie Bariţ — se vedea în tot cuprinsul Transilvaniei, adică furcile sau spînzurătorile ridicate în permanenţă în toate comunele, în mai multe (comune) şi cîte o ţeapă de lemn alături de spînzurătoare. Spînzurătoarea şi ţeapa erau simbolul potestăţii (puterii — *n. ns.*) aristocratice. În fiecare schematism al ţării, pînă în anul 1848 — scrie mai departe Bariţ — vom găsi înregistraţi şi pe aşa-numiţii „hoheri“ (din ungurescul hóhér = călău) ca funcţionari publici. În Ardeal erau 31 de jurisdicţiuni care „se bucurau de dreptul“ de a avea hoheri... Comitatele, oraşele, scaunele ţineau cu cerbicie la dreptul de a avea hoheri proprii [181]. Şi comitatele din vestul Transilvaniei — Caraş, Timiş, Arad, Bihor, Sătmar —, chiar şi cele mici — ca Zărand, Crasna — aveau călăii lor, plătiţi de multe ori mai bine decît medicul chirurg sau medicul veterinar [182].

* Ca exemplu dăm, în rezumat, următoarea istorisire a preotului Simion Balint din Roşia de Munte: ţăranul miner Cosma Manasie a încercat în comuna Bucium să arate căpitanului conducător al execuţiei militare („brahiului“) un document ce dovedea dreptatea minerilor. Fu prins, apoi fu „scos la bancă“ şi patru caporali de la husari, perindîndu-se, i-au măsurat o sută de toiage (bîte). Cosma Manasie fusese un om vînjos, cam de 28—30 de ani; în urma crîncenei bătăi a rămas schilod pe toată viaţa, umblînd în cîrje. Şi eu — scrie Balint — l-am văzut cerşind încă pe la anul 1852 [180].

Funcţia călăului, cea de a teroriza masele, era mai importantă decît cea a medicului. De fapt, mai ales în urma intervenţiei cancelariei de la Viena, se ajungea rar la execuţii: în anii 1839—1843 au fost executaţi în Ardeal în medie cîte 3 oameni anual * ; scopul prezenţei spînzurătorilor şi al călăilor era mai mult acela de a intimida.

Aspectul naţional al contradicţiilor dintre privilegiaţi şi masele asuprite

În comitate, atît în cele din Principatul Transilvaniei **, cît şi în cele din Banat, Crişana şi Maramureş, lupta dintre stăpînii feudali, pe de o parte, şi iobagi şi jeleri, pe de altă parte, lua pe lîngă aspectul social şi un aspect naţional, proprietarii de pămînt fiind aproape toţi maghiari, iar iobagii în majoritate români.

În acest sens sînt semnificative datele lui Szilágyi Farkas despre comitatul Alba Inferioară. Dintre locuitori 83% erau români, 13% maghiari și 4% saşi; două treimi dintre maghiari erau fie nobili, fie meşteşugari şi funcţionari, locuind în oraşe, şi numai o treime iobagi. În regiunea muntoasă minieră erau — continuă Szilágyi — mase compacte de români; în afară de orăşelele Zlatna, Abrud, Roşia Montană şi Baia de Arieş, nu locuiau în aceste părţi decît cîteva sute de maghiari, şi aceştia erau în mare parte funcţionari şi administratori ai domeniilor [185]. Erau multe sate iobăgeşti maghiare şi româno-maghiare, dar în ţinuturi întinse găseai numai sate româneşti, sate stăpînite de nemeşi maghiari şi de administratorii lor, astfel că noţiunea de „domn“, „stăpîn“, se confunda de cele mai multe ori cu cea de „ungur“. La dispreţul feudalului faţă de iobag — dispreţ amestecat şi cu groază, cu teamă, deoarece o infimă minoritate de nobili trăia în mijlocul unei mase

* În 1839 au fost executaţi 5 condamnaţi, în 1840 unul, iar în anii 1841—1843 cîte trei [183].

** Pe pămîntul comitatelor din Principatul Transilvaniei locuiau aproape 1 000 000 de români şi 213 000 de maghiari [184], dintre care o parte în oraşe. Mai locuiau pe acest teritoriu şi 42 000 de saşi, în covîrşitoare parte iobagi. Pe pămîntul comitatelor aproape nu se găseau ţărani liberi.

imense de iobagi — se adaugă dispreţul faţă de cel care vorbeşte altă limbă *, aparţine altei biserici, iar la duşmănia ţăranului român faţă de asupritorul şi jefuitorul său se adăuga duşmănia împotriva celui care de multe ori îşi bătea joc de limba şi „legea" (religia) românului şi de preoţii români. Administraţia comitatelor nu numai că nu atenua, dar înăsprea chiar aceste relaţii dintre nobili şi ţărănimea română. Foarte adesea membrii dietei transilvănene şi dregătorii se refereau la textele din „aprobate şi compilate", după care în această ţară nu erau decît trei naţiuni recunoscute : nobilii maghiari, privilegiaţii secui şi saşi, iar românii erau doar „toleraţi" după legile ţării. Nobilii români aveau drepturi nu ca români, ci pentru că dobîndiseră titlul de nobili maghiari ; poporul român din Principatul Transilvaniei era considerat ca „tolerat". Şi biserica română ortodoxă era considerată tolerată, deoarece nu făcea parte dintre cele patru religii „recepte", adică recunoscute de stat. Religia greco-catolică, fiind unită cu Roma, era „receptă", dar ce folos — scria Bariţ — că avînd religia „receptă" erai primit pe o uşă pentru ca din cauza naţiunii „tolerate" să fii dat afară pe alta [187]. Nu numai intelectualii români simţeau această situaţie înjositoare, ci şi ţăranilor li se amintea de mii de ori că ei, ca români, sînt numai „toleraţi" şi n-au nici un drept în ţara aceasta. Păstrarea legilor învechite şi a mentalităţii feudale în Principatul Transilvaniei, dubla asuprire socială şi naţională, la care erau supuşi românii a făcut ca revendicările lor sociale să se împletească cu cele naţionale.

Dieta Principatului Transilvaniei

Dieta Principatului Transilvaniei se formase în urma uniunii celor trei „naţiuni" : nobilii din comitate, saşii de pe pămîntul crăiesc şi secuii privilegiaţi, şi nu reprezenta decît o fracţiune mică a populaţiei. De altfel, atribuţiile dietei erau mult îngrădite : dieta dădea legi, care

* Contele Széchenyi István istoriseşte în însemnările sale de călătorie prin Transilvania cu ce dispreţ îi vorbise aristocratul Eszterházy Dénes despre iobagii săi români [188].

însă fără sancţiunea monarhului nu puteau intra în vigoare ; vota dările, dar n-avea nici un drept de control în ce priveşte întrebuinţarea veniturilor ţării ; ea nu putea să influenţeze politica financiară şi externă a ţării şi nici conducerea şi folosirea armatei. Dieta exercita o foarte mică parte a drepturilor ce se numeau „constituţionale". Puterea executivă era cu totul independentă de cea legislativă, guvernul central şi cancelariile răspunzînd numai faţă de monarh.

Cu timpul, ca urmare a politicii Curţii imperiale de a frînge spiritul opoziţionist ce se ridica împotriva absolutismului, s-a ajuns ca dieta să aibă următoarea compoziţie * : demnitari (funcţionari ai guberniului, ai tablei regale judecătoreşti, cîrmuitorii comitatelor şi districtelor) 61, „regalişti" (numiţi de monarh mai ales din rîndurile aristocraţiei) 157 şi numai 83 de deputaţi aleşi (25 din comitatele şi districtele nobiliare, 10 din scaunele secuieşti, 16 din scaunele şi districtele săseşti **, 32 din oraşele regale şi taxale [188]). Numărul demnitarilor şi regaliştilor fiind de peste două ori mai mare decît cel al deputaţilor aleşi, dieta nu exprima, de fapt, nici măcar voinţa celor trei „naţiuni". Cu drept cuvînt numeşte Bariţ dieta transilvană „un adevărat monstru de corp legislativ", în care precumpăneau demnitarii şi „regaliştii" numiţi de curtea vieneză [189].

Majoritatea covîrşitoare a populaţiei forma acea „misera et contribuens plebs" — plebea care n-avea drepturi, ci numai obligaţii, şi deci n-avea nici un interes să apere „constituţia" privilegiaţilor. Românii, care formau circa 60% dintre locuitorii principatului, n-aveau nici un delegat : „În dietă — scria Bariţ în 1842 — românii n-au nici un reprezentant, căci acel episcop ce se află acolo nu e trimis de către naţie, ci este chemat de către monarh, sub titlul de regalist şi proprietar de pămînt" [190].

Cunoscînd slăbiciunea unei „constituţii" bazate pe privilegiile celor trei „naţiuni" şi pe patru biserici „re-

* Dăm aici datele asupra dietei din 1846—1847.

** În dieta din 1848 pămîntul crăiesc a fost reprezentat prin 22 de deputaţi, toţi saşi. În lista din 1846 lipseau cei din Sighişoara, Mediaş şi Cincu Mare.

cepte" *, Habsburgii nu respectau dieta, „drepturile dietei", convocînd-o cînd le venea la socoteală. Ca urmare, aproape un sfert de veac, de la 1811 pînă la 1834, nu se ţinuse dietă în Principatul Transilvaniei.

Poziţia reacţionară a dietei s-a manifestat din plin în problema urbariului. Era cea mai arzătoare, cea mai gravă problemă a Principatului Transilvaniei, mai ales pe pămîntul comitatelor, deoarece dintre cele 1960 sate de pe teritoriul acesta 1866, deci 95%, erau sate iobăgite [192]. Decenii de-a rîndul rezolvarea acestei probleme arzătoare a covîrşitoarei majorităţi a populaţiei a fost amînată. Curtea de la Viena, pentru a-şi asigura partea „ce i se cuvenea" din veniturile ţăranului, ţinea la reglementarea îndatoririlor urbariale ; în 1819, ea a trimis o comisie în Principatul Transilvaniei pentru a face o conscriere şi a fixa principiile urbariului. Nobilimea, organizată în comitate, s-a împotrivit ; ea invoca argumentul că problemele urbariale ţin de competenţa dietei, nu a monarhului. Ea a căutat să aţîţe şi pe ţărani împotriva conscrierii, speriindu-i că în urma conscrierii vor plăti dări şi mai mari [193]. Conscrierea n-a putut fi terminată **, deoarece curtea imperială nu voia să ajungă la o ruptură cu aristocraţia ardeleană, şi de aceea a renunţat la fixarea urbariului. N-a întîrziat însă să mărească taxele plătite de ţărănime.

„În masele poporului — scria Bariţ — străbătuse (prin 1837 — *n.ns.)* ştirea despre legea urbarială din Ungaria, prin care se uşurase foarte mult starea iobăgimii. Oamenii întrebau, oare cînd are să ajungă urbariul acela şi pe la noi, iară unii călătoreau pedestri la Oradea Mare, alţii la Arad, ca să-şi cumpere urbariu. Mulţi din oamenii căutători de urbariu păţeau foarte rău, căci erau închişi prin curţile domneşti şi bătuţi cumplit" [194]. Şi pe aristocratul englez Paget l-au revoltat cuvintele unui nobil ardelean „liberal" care voia să pedepsească pe ţăranii care-şi procuraseră urbariul din Ungaria. „Declar —

* Elementele liberale considerau cele trei naţiuni şi cele patru biserici drept „cele şapte blesteme ale ţării cu şapte cetăţi (Siebenbürgen)" [191].

** Materialul extrem de vast, al acestei conscrieri se găseşte la Arhiva de stat din Budapesta. El n-a fost încă prelucrat decît în parte din punct de vedere istoric.

scrie Paget — că ar fi timpul ca guvernul să intervină şi să oprească o libertate (a aristocraţiei ardelene — *n.ns.*) care se manifestă numai subjugînd pe alţii“ [195].

După un sfert de veac, dieta din Principatul Transilvaniei n-a mai putut amîna dezbaterea şi a luat în discuţie urbariul. Baronul liberal Kemény Dénes a arătat în dietă că situaţia iobăgimii este de nesuportat şi a susţinut ideea răscumpărării sarcinilor urbariale. Împotriva propunerii răscumpărării s-au ridicat însă conservatorii şi acei aristocraţi şi dregători înalţi care căutau să se conformeze întocmai cuvîntului Curţii împărăteşti de la Viena * ; toţi aceştia formau majoritatea în dietă. Pentru a impresiona, un conte regalist ameninţa nemeşimea, spunînd că ea nu-şi sapă numai propria-i groapă, ci şi pe aceea a maghiarilor din principat dacă ascultă pe cei din partidul liberal. Am un temei prea serios — spune acest conte — pentru ca să privesc răscumpărarea totală ca pe moarte ; ...dacă Transilvania va depinde de sine însăşi, peste 40—50 de ani se va preface în ceea ce fusese înainte cu nouă sute de ani, — uşor se poate reface Dacia **.

Majoritatea reacţionară a dietei şi-a impus voinţa : urbariul votat în noiembrie 1847 avea în vedere numai şi numai interesele nobilimii proprietare. S-a hotărît stabilirea întinderii unei sesii pornindu-se de la conscrierea neterminată din 1819 ***. Dacă urbariul din 1847 s-ar fi pus în aplicare, multor ţărani iobagi li s-ar fi luat o parte din pămîntul lor. Legea din 1847 a fost astfel ticluită ca răpirile de pămînt, şi în special răpirile de păduri, săvîrşite în ultimele decenii să-şi primească legalizarea [197].

Robota fixată de legea din 1847 era de o zi săptămînal cu vitele sau de două zile săptămînal cu braţele. Zeciuielile şi dăjdiile rămîneau în vigoare. În ceea ce pri-

* Acestora li se mai spunea şi „aulici“.

** „Gazeta“ redă pe larg în numerele din 20—30 ianuarie 1847 discuţiile dietei ; ea reproduce mai ales argumentarea liberalilor în favoarea uşurării sarcinilor iobagilor, mergînd pînă la ideea măreaţă — cum o numeşte Bariţ — a răscumpărării totale.

*** Se ştia că la conscrierea din 1819 ţăranii declaraseră mai puţin pămînt urbarial decît aveau de fapt şi că aceste conscripţii se bazau — după cum spune istoricul Acsády — pe o înşelătorie nemaipomenită [196].

veşte jurisdicţia, legea din 1847 nu aduce nici o uşurare: proprietarii din comitat alegeau 6 judecători, care hotărau în procesele dintre proprietar şi ţărani.

Timp de zece luni — scria Bariţ — au durat discuţiile aprinse în jurul urbariului, deşi în dietă nu era nici un reprezentant al poporului, a cărui soartă urma să se hotărască. Capii opoziţiei, văzînd că nu pot împiedica votarea acestei legi reacţionare, s-au retras din dietă [198]. Conţii liberali Bethlen János, Teleki Domokos, Bethlen Sándor, Rhédei János, Gyulai Lajos, Mikes János, Bethlen Pál-junior şi baronul Kemény Dénes au protestat în mod solemn împotriva legii votate, arătînd că urbariul din 1847 se bate cap în cap cu principiile fireşti ale unei reglementări urbariale şi că tocmai de aceea legea votată este păgubitoare şi primejdioasă pentru nobilime şi iobagi, ba chiar pentru ţara întreagă ; ea va pricinui tulburare şi amărăciune prin faptul că face soarta iobagilor şi mai de nesuportat şi, considerînd cît e de legat ţăranul de pămîntul lucrat de el, nimeni nu-şi poate lua răspunderea pentru urmările dezastruoase ale ciopîrţiturilor ce se vor face în urma legii în toată ţara [199]. Protestele au fost zadarnice ; aristocraţii conservatori din Ardeal, despre care baronul liberal Wesselényi scria în 1846 poetului Vörösmarty că sînt nişte oameni cu inimi împietrite şi cu capul de dovleac *, au votat cu însufleţire legea, care le dădea un nou prilej de jefuire a maselor **. La fel ca şi Wesselényi îi descrie pe aceşti conservatori şi românul Alexandru Buda, care, în calitate de deputat din „Partium", a luat parte la dieta din 1847. Toate străduinţele

* Textul, deosebit de sugestiv, al scrisorii lui Wesselényi din 28 decembrie sună astfel : „Prietene, nu proza, dar nici poemele tale cele mai zguduitoare, capabile să insufle viaţă şi unui muribund, n-ar fi în stare să convingă pe aceşti aristocraţi ai noştri cu inima secătuită şi ofilită, cu sîngele îngroşat piftie, cu cap de dovleac, din care, spre ruşinea neamului omenesc, există, mai ales în Ardeal, cirezi întregi [200] (traducerea în româneşte de profesorul Ion Chinezu).

** Bariţ scria, cu drept cuvînt, că „se făcu o lege prin care feudalii erau să răpească partea cea mai mare a pămîntului recunoscut iobăgesc ab antiquo şi să-l încorporeze la alodiaturile lor. Toţi oamenii cu mintea întreagă puteau să prevadă că poporul iobăgist, *români şi maghiari uniţi* (subl. ns.) precum a fost în anul 1437, s-ar fi opus legii urbariale şi *răscoala era să se spargă* (izbucnească — *n.ns.) fără să mai aştepte vreo revoluţie europeană* (subl. ns.) ; o nouă Horiadă româno-maghiară, mult mai violentă decît cea din 1784, ar fi încruntat pămîntul acestei ţări nefericite" [201].

unei mici fracțiuni de delegați apropiați de popor — scrie Buda — au fost zadarnice, ca urmare a ignoranței și relei-voințe a majorității. Această majoritate, condusă numai de interese înguste și egoiste, a alcătuit un urbariu care rămîne pentru veacuri o pată rușinoasă pe fruntea aristocrației ardelene [202].

La stăruința cancelarului principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu, care avea mare trecere la principele Metternich, legea a și fost sancționată de regele Ferdinand al V-lea (ca împărat Ferdinand I) [203]. Istoricul Acsády consideră că Viena s-a folosit de lipsa de prevedere a aristocrației ardelene — care se bucura că „poporul a fost frumușel jefuit" — pentru a săpa prin urbariul din 1847 și mai adînc prăpastia între românii din principat în covîrșitoare majoritate iobagi, și clasa conducătoare maghiară. Astfel — scrie Acsády — Viena a pregătit războiul civil din Ardeal din 1848 [204]. Credem că istoricul maghiar merge prea departe cînd presupune un plan diabolic al camarilei vieneze în legătură cu urbariul din 1847 ; este însă neîndoielnic că această lege a avut o influență asupra atitudinii din 1848 a maselor iobage și asupra poziției intelectualilor români legați de popor. Astfel, la dezbaterea proiectului de lege de către dietă a asistat, de la galerie, și tînărul Avram Iancu, care studia la Cluj, împreună cu prietenul său Iosif Șuluț. Acesta și-a însemnat cuvintele lui Iancu drept ripostă la cuvîntarea unui aristocrat retrograd : „Nu cu argumente filozofice și umanitare veți putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea" [205].

La Tîrgu-Mureș, marele matematician Bolyai János urmărea dezbaterile din Cluj. De la început el nu și-a făcut iluzii în ce privește mărinimia „nobililor" legiuitori. „Că nobilul — scria Bolyai în însemnările sale —, îndeosebi nobilul maghiar, s-ar hotărî de bună voie să renunțe la ceva din pretinsele sale drepturi și că astfel s-ar putea atinge scopul în mod pașnic — acest lucru nu poate fi nădăjduit, precum dovedesc dezbaterile dietelor" [206].

Urbariul din 1847, deși n-a intrat în vigoare, a influențat totuși evenimentele din 1848. Viermele neîn-

crederii — scria Bariţ — străbătuse atît de adînc în sufletele oamenilor, încît nici după proclamarea desfiinţării iobăgiei, în 1848, poporul nu s-a liniştit şi a rămas cu credinţa că nobilii voiesc doar să-l înşele. La începutul anului 1848 se mai auzea din partea iobagilor: să nu ne luaţi nici o palmă de pămînt, să nu ne jefuiţi, căci nu va fi bine de voi şi de noi. Acest limbaj se făcea auzit nu numai între români, ci şi în rîndurile iobagilor maghiari din comitatul Clujului, din scaunul Mureşului şi în alte părţi [207].

În aceeaşi dietă care votase monstruoasa lege de spoliere a ţărănimii deputaţii saşi au propus ca să se introducă obligaţia generală militară. Propunerea a fost însă respinsă, nobilimea nevoind să renunţe la „libertăţile" sale de a nu plăti dări, de a nu da recruţi pentru armată [208] şi de a putea jefui în voie ţărănimea iobagă.

Absolutismul habsburgic

În condiţiile antagonismului ascuţit dintre masele muncitoare şi păturile privilegiate, dieta şi „constituţia" transilvăneană nu constituiau piedici serioase pentru absolutismul împăraţilor Austriei. Prin guvernul central de la Viena acestea îşi exercitau puterea absolută, guvernul conducînd politica externă, finanţele monarhiei şi nerăspunzînd decît în faţa împăratului. Politica externă nu ţinea cont de interesele Principatului Transilvaniei, iar politica financiară desconsidera interesele economiei provinciilor răsăritene. Prin vămi protecţioniste se favoriza dezvoltarea industriei din ţările ereditare; în schimb, industria din Transilvania nu era ferită de concurenţa austriacă. Aceste vămi constituiau, totodată, o sursă importantă de venituri pentru Imperiul habsburgic.

Instituţiile Principatului Transilvaniei se transformă — cum nici nu se putea altfel sub un regim absolutist — în organe executive ale puterii centrale. La Cluj exista un organ local, guvernul, subordonat însă can-

celariei din Viena. Aşa cum scrie Papiu, „cancelaria Curţii era, de fapt, guvernul Transilvaniei“ [209]. Tezaurariatul, cu sediul la Sibiu, avînd în atribuţiile sale problemele financiare (perceperea taxelor, vămilor, exploatarea minelor din Transilvania), depindea cu totul de camera aulică din Viena * ; banii storşi de la popor erau cheltuiţi, în mare parte, pentru Curtea imperială, armata, aparatul birocratic şi poliţienesc de la Viena. Funcţionarii superiori ai cancelariei, ai guberniului şi ai tezaurariatului erau numiţi dintre aristocraţii şi nobilii mai cu vază şi din patriciatul săsesc. Tot aparatul acesta era subordonat, în ultimă instanţă, intereselor absolutismului habsburgic. O cenzură obtuză, care primea instrucţiunile de la Ministerul Poliţiei din Viena şi care vedea pretutindeni agitaţii împotriva orînduirii ţării, servea de asemenea interesele Curţii şi ale claselor privilegiate. Bătăile, închisorile, spînzurătorile aveau menirea să bage frică în mase, pentru ca nimeni să nu cuteze a se ridica împotriva regimului absolutist.

Sistemul autoritar domina în toată monarhia. „Cîrmuirea — scria Engels — păstra pretutindeni cu străşnicie autoritatea proprietarului funciar asupra micului ţăran dependent, a fabricantului asupra muncitorului din fabrică, a meşterului breslaş asupra calfei şi ucenicului, a tatălui asupra fiului, iar orice fel de nesupunere era pedepsită, ca şi o încălcare a legii, cu instrumentul universal al justiţiei austriece : băţul“ [210].

Un sprijin avea monarhia absolută şi în clerul înalt, mai ales în cel catolic. Episcopiile catolice aveau domenii întinse, cu mii de iobagi ; clerul înalt era direct interesat în menţinerea orînduirii feudale. El ştia bine că exploatarea iobăgimii nu poate fi apărată doar prin predici, că acest sistem are nevoie de un sprijin material, de armată, de aceea susţinea „puterea lumească“. Dar nici episcopii ortodocşi şi nici cel greco-catolic din Blaj ** nu erau mai puţin zeloşi în a predica credinţă şi supunere faţă de împărat.

* Organ central care administra finanţele împărăţiei.

** Episcopia greco-catolică din Ardeal a primit în 1737 de la monarh domeniul de la Blaj, cu şapte sate iobăgeşti (dintre aceste sate două erau

Baza puterii cîrmuirii era armata, relativ foarte numeroasă. În Principatul Transilvaniei staţionau 8 regimente, dintre care 5 grănicereşti, cu peste 20 000 de soldaţi. Pînă în 1847, regimentele de linie se întregeau prin recrutarea cu funia *, precum şi prin prinderea de vagabonzi şi înrolarea bărbaţilor mai tineri din închisori. Apoi s-a încercat metoda de a angaja voluntari, dar nu se prea găseau tineri care să meargă de bună voie la armată. Soldaţii făceau 10 ani de serviciu militar ; prin carcere şi bătăi se tindea să se ajungă la o supunere oarbă a soldaţilor faţă de poruncile gradelor superioare. În 1847 se votează legea ca tinerii să fie recrutaţi prin tragere la sorţi ; în acelaşi timp, serviciul în armată se reduce la 8 ani [214].

Toată armata din Principatul Transilvaniei era subordonată Comandamentului general din Sibiu, care avea în frunte pe generalul-comandant. Acest comandant primea ordinele de la Consiliul de război al curţii (Hofkriegsrat) din Viena. Unitatea armatei se exprima prin limba de comandă germană şi printr-un corp ofiţeresc în mare parte german sau germanizat, crescut în spirit dinastic, în credinţa neclintită faţă de „augustul împărat" şi de casa domnitoare. Această ofiţerime şi trupa „disciplinată" prin cele mai barbare mijloace constituiau pentru Imperiul habsburgic „pavăza ordinii".

Curtea din Viena, speculînd interesele diferite ale celor trei „naţiuni" şi patru religii şi folosind nemulţumirile maselor drept sperietoare împotriva păturilor privilegiate, avînd şi armata în mîinile ei, exploata în voie acest principat, care avea ceva peste 2 000 000 de locuitori. Veniturile minelor Ardealului (mai ales veniturile minelor de aur) erau vărsate tot la Viena. Principatul Transilvaniei rămînea sărac, oraşele se dezvoltau încet, satele, mai ales cele de pe pămîntul comitatelor, trăiau în mizerie. În anii cu recoltă mai slabă, cerşitul

maghiaro-române şi unul saso-român, scrie „Gazeta" [211]). Din venit, 3 000 de fiorini erau ai episcopului şi alţi 3 000 se întrebuinţau pentru teologia din Blaj. Episcopul ortodox din Sibiu primea anual 4 000 de fiorini, sumă care se aduna de la credincioşi [212].

* *Asentările* (recrutările *n.ns)* — scrie Bariţ — se făceau cu funia, întrebuinţînd cîini de la oi şi zăvozi „între lupte şi omoruri" [213].

devenea o adevărată calamitate *, casele de muncă, închisorile dovedindu-se neîncăpătoare.

Măsurile poliţieneşti şi de represiune armată nu puteau să rezolve însă marea problemă a lipsei de pămînt a maselor şi nici problema incapacităţii oraşelor de a-i absorbi pe cei care nu găseau de lucru la sate. În zadar se aliază o mare parte din cei privilegiaţi cu absolutismul habsburgic, în zadar predică clerul înalt : „daţi cezarului ce e al cezarului", edificiul statului, bazat pe privilegii medievale, pe absolutismul habsburgic, pe armată şi poliţie, începe să se clatine.

6. CREŞTEREA FORŢELOR ANTIFEUDALE

Întărirea burgheziei

Încă în sînul societăţii feudale se dezvoltă forţele noi care caută să înlăture piedicile ce stăteau în calea propăşirii economice, politice şi culturale a societăţii. Clasa socială interesată în primul rînd în dărîmarea feudalismului era burghezia. „Noua populaţie — scria Engels — comercială şi industrială intra pretutindeni în conflict cu vechile instituţii feudale" [216].

Proprietarii de capitaluri, comercianţii, manufacturierii, conducătorii caselor de economii devin conştienţi de forţa lor, mai ales de forţa banilor lor. Funcţionari înalţi, cu titluri de nobleţe, obişnuiţi să cheltuiască mult peste veniturile lor, primesc cadouri ** de la burghezii înstăriţi pentru a-şi echilibra bugetul ; aristocraţii fac afaceri cu capitaliştii burghezi, participă la societăţi pe acţiuni. Toate acestea contribuie la ridicarea conştiinţei de clasă a burgheziei. „Servilismul vechi şi greţos al burgheziei — scrie Bariţ — începe a se subţia" [218]. Magnaţii care primesc „cadouri", care cerşesc împrumuturi, care iau parte la afaceri burgheze, ai căror fii învaţă cot la cot cu fiii plebeilor,

* Kővári afirmă că în Principatul Transilvaniei la un număr de 300 de locuitori (60 de familii) revenea cîte un cerşetor [215].

** „Prin prezenţe (cadouri — *n.ns.*) la consilierii şi referenţii din Viena încercau şi comercianţii români să obţină autorizaţia de a forma un consorţiu levantin", scria Bariţ [217].

coborîndu-se în viaţa de rînd, orăşenească, nu mai sînt semizeii din trecut. „Clasa mijlocie sau aşa-numita burghezie — scrie Bariţ [219] — nu mai voia să suporte o administraţie destrămată, o justiţie care nicidecum nu merita acest nume venerabil. Pe orăşeni îi revolta şi nesuferita trufie aristocratică, scutirea nobilimii de orice sarcini publice... pînă cînd — îşi zicea burghezia — să plătim numai noi şi sătenii contribuţii la stat, pînă cînd tot numai noi, aceste două clase de locuitori, să dăm recruţi, transporturi (să facem cărăuşii — *n.ns.*) şi încartiruiri pentru ostăşime, iară nobilimea numai să comande şi să-şi bată joc de noi ?" *

Mişcarea antifeudală

Cătuşele feudalismului sînt resimţite de întreaga burghezie ; ea se loveşte mereu, la înfiinţarea întreprinderilor, la procurarea materiilor prime, la transporturi şi la desfacerea mărfurilor de prerogativele feudale, de administraţia samavolnică şi coruptă a comitatelor, de privilegiile învechite ale breslelor.

Purtătorii de cuvînt ai revendicărilor burgheze devin intelectualii : profesori, avocaţi, publicişti, literaţi, economişti, agronomi, ingineri, studenţi. „Mii de tineri — scrie Bariţ — nu numai din clasa burgheziei, ci şi dintre feciorii ţăranilor, apucaseră de la Iosif al II-lea încoace a trece prin gimnazii, mulţi şi prin academii. Ei simţeau demnitatea lor de om şi cetăţean, prin urmare orice privilegii şi prerogative le erau nesuferite" [220]. E drept oare — întreabă gazeta germană din Braşov — ca un jurist distins atît prin facultăţile, cît şi prin cunoştinţele sale, să stea în urma unui „nobil" necioplit şi ignorant ? [221]. Intelectualii români, maghiari, germani găsesc în gazete un mijloc de a lupta necontenit, de multe ori prin reproducerea unor articole apărute în ţări unde presa se bucura de mai multă libertate.

* Constatările şi ideile acestea, expuse în introducerea volumului ce tratează evenimentele din 1848, denotă nu numai poziţia istoricului, ci şi a omului politic, care era un purtător de cuvînt al burgheziei române, concentrată mai ales în Braşov.

Burghezia nu mai voia să fie exclusă de la conducerea treburilor obşteşti ; burghezii maghiari, germani şi români cer dreptul de a alege şi de a fi aleşi în toate funcţiile. Şi în sînul municipiilor săseşti, unde patriciatul cu veleităţi aristocratice îşi împărţea între membrii săi — uniţi şi prin legături familiale — toate funcţiile importante, începe o mişcare condusă de literaţi, profesori, „industriaşi“, interesaţi în dezvoltarea capitalistă, în doborîrea vechilor instituţii [222].

Prin întărirea burgheziei se creează un nou raport de forţe în societate ; burghezia bate la porţile privilegiilor, pretinzînd să se ţină seamă de interesele ei.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, burghezia din Transilvania nu era încă destul de puternică spre a putea să ducă singură lupta pentru reforme constituţionale. O cauză a slăbiciunii burgheziei era şi divizarea ei pe naţionalităţi : în Principatul Transilvaniei exista o burghezie săsească, maghiară şi română, în Banat şi Crişana era o burghezie germană, maghiară, română şi sîrbească. Lipsa de omogenitate, conflictele cu caracter naţional slăbeau puterea de acţiune a burgheziei.

Mişcarea pentru reforme se sprijinea însă nu numai pe burghezie, ci pe cercuri destul de largi ale nobilimii mijlocii. Această nobilime era formată din nobili cu pămînturi mai reduse şi cu iobagi mai puţini, fapt pentru care nu putea concura cu nobilimea mare, care îşi lucra domeniile mai intens şi, în oarecare măsură, cu metode capitaliste. Nobilimea mijlocie era tot mai mult împinsă spre ocupaţii burgheze, pămîntul şi munca iobagilor neasigurîndu-i existenţa. Aceşti nobili îşi dădeau seama, la fel ca şi burghezia, că situaţia dependentă a ţării faţă de Austria frînează dezvoltarea capitalistă. Avînd influenţă în dietă şi în comitate, ei devin purtătorii de cuvînt ai mişcării pentru reforme [223]. Trebuie subliniat însă că nu toată nobilimea se angajează în această luptă, ci numai partea ei îmburghezită.

În Principatul Transilvaniei, conducătorul mişcării reformiste era baronul Wesselényi Miklós. O influenţă puternică asupra nobilimii mai ridicate din Transilvania a avut mişcarea liberală din Ungaria în

fruntea căreia se găseau contele Széchenyi István, baronul Eötvös József [225] şi liderul opoziţiei, Kossuth Lajos.

Un ecou şi mai puternic a avut în rîndurile nobilimii înaintate şi ale intelectualităţii maghiare din Transilvania acţiunea conducătorului opoziţiei maghiare împotriva sistemului absolutist, Kossuth Lajos. El făcea parte din acea nobilime mijlocie care n-avea proprietăţi destul de mari pentru a deveni furnizoare a pieţei austriece, dar era în schimb interesată în dezvoltarea pieţei interne, în industrializarea ţării [226]. O piedică de frunte în calea dezvoltării capitaliste era, în afară de orînduirea feudală, situaţia ei dependentă faţă de Austria. Pentru a învinge absolutismul habsburgic, Kossuth vrea să cîştige ţărănimea ; el ajunge la convingerea că raporturile urbariale trebuie desfiinţate, propagînd încă din 1841 răscumpărarea obligatorie a sarcinilor urbariale [227]. În acelaşi timp, Kossuth urmărea menţinerea rolului conducător al nobilimii în treburile ţării ; el voia să asigure supremaţia maghiarilor faţă de celelalte popoare din Ungaria, deşi acestea formau majoritatea populaţiei. Programul lui Kossuth era limitat, îngrădit de condiţiile nobiliare ; el nu mergea pînă la stîrpirea din rădăcini a instituţiilor feudale [228].

Ideile lui Kossuth privitoare la dezvoltarea industriei autohtone au avut răsunet şi în Transilvania : industriaşii saşi au aderat la mişcarea pentru protejarea industriei indigene împotriva concurenţei străine. „Gazeta" anunţa în 1839 că la Braşov s-a format o societate de patrioţi care s-au învoit reciproc ca de aici înainte să cumpere numai postav din ţară. E de dorit, scria „Gazeta", ca această societate să cîştige membri cît de mulţi [229].

Presa română şi germană din Principatul Transilvaniei reflectă în deceniul premergător revoluţiei ideile reformiste. Este de subliniat însă că nobilii liberali din Principatul Transilvaniei erau mai mult animaţi de spiritul opoziţionist faţă de Viena decît de dorinţa de a pune capăt asupririi şi jefuirii iobagilor. În dezbaterile dietei din 1847 asupra urbariului s-a dovedit slăbiciunea liberalilor ; opoziţia n-a produs decît discursuri

şi proteste solemne. Chiar şi baronii Wesselényi şi Kemény au socotit că proiectul lui Kossuth cu privire la răscumpărarea obligatorie şi totală a sarcinilor urbariale ar fi, pentru Transilvania, prematur. Ei argumentau împotriva eliberării totale a iobăgimii, susţinînd că nobilimea din acest principat este atît de săracă, încît nu mai poate aduce jertfe din veniturile ei [230]. Liberalii transilvăneni voiau să îmbunătăţească întrucîtva situaţia iobagilor, dar se temeau de schimbări radicale ; ei voiau să menţină constituţia nemeşească, introducînd doar unele reforme cu caracter burghez. Argumentarea unor conservatori că ţara aceasta va deveni românească, dacă nobilimea din Transilvania îşi va pierde prerogativele, iar masele de iobagi vor primi pămînt şi drepturi, îi nelinişte pe mulţi liberali şi frîna zelul lor pentru reforme.

Susţinătorii ideilor de reforme trebuiau să lupte pe plan intern împotriva aristocraţiei, a nobilimii conservatoare, care voia, în orice împrejurare, să menţină înţelegerea şi colaborarea cu Curtea de la Viena. Monarhul respecta privilegiile feudale ale aristocraţiei maghiare, feudalii respectau „drepturile" dinastiei, între care şi „dreptul" de exploatare economică a ţării. Preţul acestui „respect reciproc" era plătit de ţărănime, în special de iobăgimea română, maghiară, slavă, de burghezie şi chiar de o parte a nobilimii mijlocii şi mici, aceste clase şi pături sociale avînd de suferit de pe urma asupririi economice şi politice a ţării [231].

Programul conservatorilor consta în menţinerea, cu mici corecturi, a instituţiilor feudale ; pe teren economic ei urmăreau îmbunătăţirea drumurilor, pentru a putea transporta mai uşor materiile prime şi alimentele produse pe moşii. Adepţii fără rezerve ai Habsburgilor, aşa-numiţii „aulici", formau cea mai retrogradă aripă a conservatorilor ; în sprijinul feudalismului ei aduceau argumentul că ştergerea iobăgiei şi a privilegiilor nobiliare ar însemna distrugerea elementului maghiar, acesta fiind în minoritate [232].

Cele mai înaintate idei ale burgheziei şi nobilimii îmburghezite le exprimă pătura intelectuală, formată

din scriitori, publicişti, artişti, profesori, avocaţi, ingineri. Ea provenea din rîndurile nobililor mai săraci, ale burgheziei şi ţărănimii. În lupta lor împotriva stărilor înapoiate din Transilvania, intelectualii înaintaţi căutau — ca şi intelectualii din Ţara Românească, Moldova şi Ungaria — în istoria şi cultura unor ţări înaintate calea spre o societate mai dreaptă, spre o viaţă mai demnă. Contactele cu cultura apuseană şi cu cea rusească devin din ce în ce mai vii prin călătorii, studii, printr-o informaţie mai bună, ce se reflectă în presă, prin răspîndirea literaturii străine. Scrierile lui Rousseau, Voltaire, Hugo, Schiller, Goethe, Shakespeare, Puşkin află în prima jumătate a veacului al XIX-lea o largă răspîndire în Transilvania, ca şi în Ţara Românească şi Moldova.

Publicişti ca Fényes şi Kővári arată necesitatea industrializării ca o condiţie a dezvoltării economice şi culturale. O ţară care este numai agrară rămîne totdeauna săracă, slabă şi dependentă, scria Fényes în 1847 [233], iar Kővári spunea că Transilvania, prin apele şi pădurile sale, prin bogăţiile minerale, prin populaţia sa vînjoasă şi muncitoare, este sortită să fie o ţară industrială [234]. Aceste idei se răspîndesc şi în rîndul intelectualităţii române ; între abonaţii cărţii de bază a lui Fényes „Descrierea Ungariei" îi găsim şi pe protopopul Nicolaie Vulcan din Bihor, pe avocatul Ioan Dragoş, care era şi colector de abonamente în Bihor [235]. Bariţ reproduce deseori datele lui Kővári, iar despre lucrarea contelui Széchenyi „Hitel" (Credit) scria : „Această carte e cetită, judecată şi preţuită de toţi bunii patrioţi, ori de ce naţie să fie" [236]. Şi ideile înaintate ale unor autori germani, francezi sînt larg popularizate în foile române şi germane din Braşov, precum şi în cele maghiare din Cluj. „Gazeta" reproduce cuvintele baronului Eötvös : „Mare e veacul în care trăim... Mărirea lui stă în aceea că este iubitor de omenime" [237].

Literatura progresistă se caracterizează printr-o critică aspră a societăţii vechi, a claselor şi păturilor care trăiau din munca poporului asuprit ; în ea apar tendinţe de a înscăuna o nouă orînduire, bazată pe principiile

libertăţii, egalităţii şi frăţiei. Reprezentanţii proeminenţi ai intelectualităţii progresiste române din Transilvania sînt George Bariţ, Simion Bărnuţ, Andrei Mureşanu, Timotei Cipariu, Eftimie Murgu, Dimitrie Stoichescu. Ideile lor se răspîndesc în şcolile şi în presa română. Între cei mai de seamă intelectuali maghiari amintim pe Bolyai János, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Szentiványi Mihály, Kővári László. În cursurile predate de unii dintre ei gîndirea materialistă cîştigă teren; alţii foloseau presa pentru a populariza ideile de reforme. Şi în publicistica săsească, mai ales în cea din Braşov, îşi croiesc drum tendinţe antifeudale, critice la adresa instituţiilor breslelor; se propaga o participare mai largă la conducerea treburilor obşteşti. Reprezentanţii de frunte ai gîndirii progresiste săseşti sînt profesorul Stephan Ludwig Roth, publiciştii Josef Marlin, Anton Kurz şi Maximilian Moltke.

Începînd din deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea, pătrunde în Transilvania şi literatura socialismului utopic. Încă din 1832 apare un amplu studiu despre saint-simonism; autorul expune viaţa şi ideile socialistului utopic Saint-Simon şi Enfantin[238]. Saint-Simon — se arată în studiu — porneşte de la constatarea că trecutul este caracterizat prin exploatarea omului de către om; în consecinţă, vindecarea bolilor societăţii nu poate veni decît din nimicirea proprietăţii private prin anularea dreptului de moştenire. După călătoriile sale în Franţa, Anglia şi Statele Unite ale Americii, renumitul gînditor Bölöni Farkas Sándor (1795—1842) descrie pe larg atît ideile, cît şi activitatea saint-simoniştilor din Franţa, a oweniştilor din Anglia şi a unor colectivităţi utopice Economy şi New Harmony (S.U.A.). Aceste colectivităţi — arăta el — practică „comunismul", avînd la baza organizaţiei lor sociale principiul egalităţii depline şi al comunităţii de avere[239]. Este de notat că această carte a lui Bölöni Farkas, interzisă de autorităţi, era citită în secret de profesorii şi studenţii din Blaj[240].

Un entuziast adept ardelean al socialismului utopic a fost Gyulay Lajos, care plănuia traducerea şi editarea

operelor lui Fourier şi se pregătea să întemeieze primul falanster din Transilvania.

Ideile socialismului utopic au pătruns în rîndurile intelectualităţii române din Transilvania şi prin contactele cu literatura din Ţara Românească. În 1834, Teodor Diamant încerca să popularizeze în „Curierul românesc" ideile lui Fourier. Diamant a mers mai departe decît Gyulay, întemeind în 1835 la Scăieni (lîngă Ploieşti) un falanster, care a fost însă în curînd desfiinţat de autorităţi.

Cel mai de seamă şi mai hotărît luptător din Ungaria împotriva vechii societăţi a fost, în anii premergători revoluţiei, genialul poet Petőfi Sándor (1823-1849). Părinţii lui n-au avut o poziţie asigurată în cadrele societăţii feudale. El însuşi a dus de tînăr o viaţă plină de lipsuri, ca soldat, artist, scriitor. Revoluţionarismul lui — arată Kun Béla — îşi are rădăcinile adînci în originea şi situaţia sa socială ; o origine şi o poziţie socială care nu era nici domnească, nici iobăgească, nici burgheză, nici muncitorească şi care mai bine se poate defini ca aparţinînd de Vorproletariat (preproletariat), potrivit expresiei lui Engels [241]. Petőfi şi-a dobîndit o cultură vastă ; lectura lui preferată o formau cărţile despre revoluţia franceză şi scrierile utopiştilor francezi. A admirat şi a studiat creaţiile literare ale poporului ; versurile lui au la bază de cele mai multe ori motive populare. Petőfi considera că poporul trebuie să domnească în literatură, pentru a ajunge apoi să domnească şi în politică [242].

Petőfi a călătorit şi în Transilvania şi a fost zguduit de ceea ce a văzut la minele de lîngă Baia Mare, de nedreptatea pe care o sufereau minerii. „Poate nu există — scria Petőfi în 25 mai 1847 — o viaţă mai mizeră decît cea a minerilor. Ca nişte cîrtiţe scormonesc pămîntul, departe de lumina soarelui, departe de frumuseţile naturii, pînă la moarte şi pentru ce oare ? Ca soţiile şi copiii lor să-şi ducă cu chiu cu vai viaţa şi ca să huzurească aceia care nu li-s nici soţie, nici copii" [243].

În aceeaşi perioadă activează şi Táncsics Mihály (1799—1884), publicist maghiar de origine iobagă.

În preajma revoluţiei Táncsics scria: „Noi ţăranii putem să trăim fără grofi şi nemeşi, dar aceştia nu pot trăi fără noi". Pămîntul — spunea mai departe Táncsics — trebuie să fie al acelora care-l lucrează. Táncsics a fost arestat; abia revoluţia din martie 1848 l-a eliberat din închisoare.

Petőfi, Táncsics erau urmaţi şi de alţi intelectuali, de aceeaşi condiţie socială. Bariţ avea să scrie, patru decenii după revoluţia din 1848 — atunci cînd el însuşi se îndepărtase mult de ideile paşoptiste —, vizînd stările din Ungaria şi Transilvania: „Pînă la 1848 cărturarii proletari dădeau un contingent foarte considerabil pentru o conspiraţie revoluţionară"[244]. Ceea ce au pregătit intelectualii revoluţionari nu a fost însă o conspiraţie, ci ridicarea poporului; intelectualii aceştia aveau legături cu preproletariatul: calfe, muncitori zileri veniţi de la ţară.

În Transilvania, teroarea autorităţilor era îndreptată mai ales împotriva mişcării sociale şi naţionale româneşti. Deoarece românii formau marea majoritate a iobăgimii, cenzura nu îngăduia presei româneşti să se ocupe de această problemă; cu greu erau strecurate unele informaţii în gazetele româneşti reproducînd ştiri dietale, articole din gazetele maghiare din Cluj şi Pesta. Slăbiciunea mişcării reformatoare maghiare din Principatul Transilvaniei, rezervele pe care unii dintre conducătorii acestei mişcări le aveau în ceea ce priveşte acordarea de drepturi mai largi maselor româneşti au făcut ca această mişcare să nu aibă între intelectualii români din principat acelaşi răsunet pe care l-a avut mişcarea reformatoare din Ungaria asupra intelectualilor români din Banat, Crişana şi Maramureş.

Deşteptarea naţională a popoarelor din partea de est a monarhiei habsburgice

O dată cu dezvoltarea capitalismului, intensificarea comerţului, creşterea populaţiei oraşelor şi prin intermediul şcolilor, presei, literaturii, relaţiile dintre membrii aceluiaşi popor devin mai strînse. Se resimte, după

somnolența feudală, un puls mai viu; multe orașe, sate ies din izolarea lor și pături tot mai largi încep să înțeleagă însemnătatea limbii. „Limba — scrie Lenin — este cel mai important mijloc de comunicare între oameni; o limbă comună și dezvoltarea ei nestînjenită constituie una dintre condițiile cele mai importante pentru existența unui comerț cu adevărat liber și pe scară largă, corespunzător capitalismului contemporan, pentru o liberă și largă grupare a populației în diferite clase și în sfîrșit, pentru asigurarea unei strînse legături între piață și orice întreprinzător mare sau mic, vînzător și cumpărător"[245]. Se formează asociații pentru cultivarea limbii, se depun eforturi pentru crearea limbilor literare unitare, folosite de întreaga națiune. Conștiința comunității de limbă deșteaptă și întărește conștiința națională. Propagatorii ideii naționale văd în păstrarea limbii garanția principală a naționalității. Profesori, literați poartă un interes deosebit pentru înfrumusețarea, perfecționarea limbii naționale. Se dezvoltă culturile naționale; se vorbește de renașterea popoarelor slave, de o renaștere română, maghiară.

În deceniile premergătoare revoluției din 1848, mișcările naționale din Imperiul habsburgic au luat o deosebită amploare, zguduind din temelii acest imperiu locuit de un conglomerat de popoare. Austria — scria istoricul austriac Hantsch — își avea structura dintr-o epocă în care exista doar un sentiment național vag, nu însă o gîndire rațională națională; ideea națională nu acționa încă ca o forță sociologică[246]. Popoarele asuprite din monarhie își puneau în mod logic problema dezvoltării libere a limbii și culturii naționale, iar cele mai înaintate puneau și problema independenței naționale. Intelectualitatea, cea mai activă pătură a burgheziei, propagă concepția organicistă asupra națiunii, potrivit căreia fiecare națiune, la fel ca toate ființele vii din natură, are nevoie de libertate pentru a se dezvolta în toate direcțiile[247].

Dintre mișcările naționale din părțile de est ale monarhiei vom trata pe scurt pe cea maghiară, germană și slavă, pentru a dezvolta apoi pe larg, într-un para-

graf separat, mişcarea naţională română din ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea şi prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Mişcarea naţională maghiară se manifestă la început prin preocuparea unor cercuri largi de a cultiva limba maternă. Încă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (în 1793) se constituie „Societatea pentru dezvoltarea limbii maghiare din Transilvania", sub conducerea lui Aranka. În deceniile 4 şi 5 ale secolului al XIX-lea tineri studenţi formează societăţi pentru cultivarea limbii şi literaturii maghiare, editînd şi reviste scrise cu mîna, ca, de exemplu, cea din Cluj, intitulată „Remény" (Speranţa) (între 1839—1841). Preocuparea propagatorilor ideilor naţionale se îndreaptă spre popor, spre creaţiile literare populare; astfel revista amintită publică poezii populare; este epoca în care Kriza János îşi începe rodnica activitate de folclorist, adunînd mai ales balade secuieşti.

În aceleaşi decenii din preajma revoluţiei în şcolile catolice, reformate, unitariene din Principatul Transilvaniei începe să se înlocuiască limba latină cu cea maghiară; liceele, seminariile, colegiile, gimnaziile acestor biserici devin pepiniere ale culturii maghiare, iar profesorii şi studenţii şcolilor — propagatorii ideii naţionale maghiare. Se găsesc proprietari maghiari care înfiinţează şcoli populare şi grădini (grădiniţe) de copii; astfel baronul Wesselényi plătea salariul a 5 învăţători şi doi profesori, angajaţi în şcolile de pe domeniul său din jurul Jiboului [248].

În 1821 se construieşte la Cluj primul teatru. Trupe teatrale maghiare dau reprezentaţii şi la Braşov, la Bucureşti, unele în limba română. Într-o trupă maghiară joacă actorul Vasile Maniu, care în 1848 ia parte la revoluţia din Ţara Românească.

Presa maghiară din Transilvania îşi are începuturile în 1790, cînd la Cluj a apărut gazeta „Erdélyi Magyar Hírvivő" (Curierul maghiar ardelean); peste un an, gazeta şi-a încetat apariţia. În anii 1828—1840 se editează, tot la Cluj, gazeta „Erdélyi Híradó" (Vestitorul ardelean), cu suplimentul „Nemzeti Társalkodó" (Cazi-

noul național). Sub redacția erudiltului Brassai Sámuel apare, de asemenea la Cluj, în anii 1834—1848 gazeta „Vasárnapi Újság" (Gazeta de duminică).

Cultura maghiară luase, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, un remarcabil avînt. Cu drept cuvînt scria istoricul N. Iorga : „Cultura aceasta era combativă, revoluționară, cuprinsă de nebiruita patimă de a schimba lucrurile și, pe de altă parte, de o încredere absolută în rezultatele acestor sforțări" [249].

Mișcarea pentru dezvoltarea culturii naționale maghiare se împletea strîns cu lupta dusă pe teren politic pentru impunerea limbii maghiare în viața de stat. Nobilimea, în primul rînd cea cu ocupații intelectuale, pretindea să se înlocuiască limba latină medievală în administrație, justiție și școli cu limba maghiară. Cu toată opoziția Vienei și a unor cercuri aristocratice ungare, lupta păturii intelectuale maghiare a dat rezultate ; începînd cu anul 1836 legile se publică în limba maghiară, iar în 1844 limba școlilor și a întregii administrații, inclusiv a celei bisericești, devine cea maghiară.

Sub influența ideii naționale, publiciștii maghiari din prima jumătate a veacului trecut vorbesc de trei națiuni recunoscute în Transilvania : maghiarii, secuii și sașii [250]. Realitatea era că marea parte a maghiarilor din Principatul Transilvaniei o constituiau iobagii și jelerii, care, după legile țării, nu făceau parte din „națiunea maghiară" (aceasta cuprindea numai pe nobili, iar între aceștia erau și români, nu numai maghiari). Și o mare parte dintre secui împărtășeau soarta iobagilor. Terminologia lui Kővári și a altor publiciști și politicieni maghiari denotă tendința de a lărgi conținutul noțiunii de „națiune maghiară" pentru a cuprinde în „națiune" pe toți aceia care vorbesc ungurește, fără a ține seama dacă sînt nobili, orășeni sau iobagi. Statul național, spre care aspirau burghezia și nobilimea liberală, nu se putea sprijini numai pe nobilime, aceasta cuprinzînd numai o mică parte a populației țării. Realitatea aceasta o vedeau clar unii intelectuali, promotori ai mișcării naționale maghiare ; nu o vedeau însă marii proprietari. Nu sînt consemnate cazuri în care pro-

prietarii maghiari din Transilvania să fi eliberat pe iobagii lor maghiari pentru ca aceştia să poată face primul pas spre a deveni cetăţeni liberi ai ţării. Interesele de clasă erau mai puternice decît dorinţa de a vedea mai numeroasă „naţiunea maghiară".

Faptul că în perioada întăririi conştiinţei naţionale se vorbeşte de pămînt maghiar, secuiesc şi săsesc într-o ţară în care majoritatea absolută o formează românii, a accentuat antagonismul român-maghiar şi român-săsesc *. Substituirea noţiunii medievale de „naţiune" (în sensul de comunitate de privilegiaţi) înţelesului modern al aceleiaşi noţiuni (în sensul de oameni care vorbesc aceeaşi limbă, au aceeaşi cultură naţională, locuiesc pe acelaşi teritoriu şi au o viaţă economică comună) a dus la accentuarea contradicţiilor naţionale româno-maghiare şi româno-săseşti.

La unele popoare slave din părţile de est ale monarhiei, ca de pildă la croaţi, sîrbi, se formează o burghezie comercială în mică parte şi industrială şi o mică burghezie formată din intelectuali, meşteşugari, mici comercianţi ; la slovaci este mai mult o mică burghezie provenită din intelectuali şi meşteşugari. Burgheziile acestea nu sînt încă atît de dezvoltate — cu excepţia celei croate — încît să ducă o politică conştientă pentru formarea unor pieţe naţionale separate. Revendicările lor sînt cerinţele clasei burgheze : egalitatea în drepturi şi datorii, admiterea în serviciile obşteşti. Purtătorii de cuvînt ai burgheziilor naţionalităţilor sînt intelectualii ; profesori, învăţători, medici, avocaţi şi preoţi proveniţi dintre fiii de burghezi şi de ţărani. Ei sînt şi cei mai interesaţi în acordarea egalei îndreptăţiri — doar pentru mulţi intelectuali admiterea ca funcţionari era o chestiune de existenţă. Cei mai ridicaţi îşi îndreaptă privirile spre masele asuprite ale conaţionalilor, care gem sub jugul iobăgiei ; sînt hotărîţi să lupte pentru poporul lor asuprit, îşi dau seama că, pentru a avea şanse în luptă, este nevoie de oameni conştienţi, ridicaţi. Străduinţa lor se îndreaptă mai ales spre înfiin-

* Şi presa săsească înlocuia cu predilecţie termenul vechi de pămînt crăiesc (fundus regius) cu expresia de pămînt săsesc.

ţarea de şcoli ; aceste şcoli nu pot fi decît şcoli naţionale, căci poporul nu poate să-şi însuşească cunoştinţele necesare decît în limba maternă. E nevoie de o limbă literară, de gramatică, de ortografie unitară. Dintre promotorii mişcării naţionale unii sînt, la fel ca şi oamenii din epoca Renaşterii, în acelaşi timp lingvişti, literaţi, istorici, pedagogi, oameni politici. Patriotul slovac Ljudovit Štur, românul George Bariţ, croatul dr. Ljudevit Gaj sînt şi ziarişti : ei îşi slujesc prin toate mijloacele, cu toate forţele poporul.

Este neîndoios că mişcarea naţională a naţionalităţilor a reprezentat o forţă progresistă în dezvoltarea istorică ; lupta lor pentru o limbă unitară, pentru şcoli naţionale, pentru diferite instituţii de cultură, pentru presă era în strînsă legătură cu emanciparea poporului, cu trezirea lui la conştiinţa naţională. Sîrbii din Ungaria înfiinţează societăţi de lectură, o societate a studenţilor, au şi presă ; intelectualii slovaci năzuiesc să creeze o limbă literară, răspîndesc foi scrise cu mîna, luptă pentru păstrarea caracterului naţional al bisericii lor protestante. Poporul slovac, fiind un popor sărac şi asuprit, caută sprijin în ideea marii comunităţi slave.

Şi mişcarea naţională a saşilor se întăreşte mult în deceniile premergătoare revoluţiei. Această mişcare avea o bază largă în institutele de învăţămînt ale saşilor : cei 200 000 de saşi aveau 5 gimnazii, un număr mare de şcoli săteşti ; în 1844 se înfiinţează şi o Academie de drept, cu limba de predare germană, la Sibiu. În academia germană se înscriu şi studenţi români. În 1841 se întemeiază, tot la Sibiu, societatea „Verein für siebenbürgische Landeskunde" (Societatea pentru cunoaşterea Ardealului). Interesul pentru popor se manifestă şi în culegerea de poezii populare săseşti ; în 1840 apare o colecţie în ediţia lui Joh. C. Schuller. Şi în cultura teatrală saşii sînt avansaţi ; încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea exista un teatru german la Sibiu, unde era concentrată înalta birocraţie, patriciatul şi unde erau şi institutele culturale germane mai importante.

Începînd din 1792 apare la Sibiu gazeta patriciatului săsesc, „Der Siebenbürger Bote" (Solul ardelean)

(1792—1862). Şi cele două suplimente ale gazetei, „Transylvania" şi „Bürgerblatt" (Foaia cetăţeanului), aveau o orientare conservatoare, austriacă. La Braşov, tipograful Johann Gött, imigrat din Frankfurt am Main, edita gazeta „Siebenbürger Wochenblatt" (Săptămînalul ardelean), cu suplimentul „Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde" (Foi pentru minte, inimă şi cunoaşterea patriei). În aceeaşi editură apare, începînd din 1840, gazeta „Satellit", redactată de publicistul progresist originar din Viena Anton Kurz[251]. Colaboratorii presei din Braşov, literaţi, profesori, industriaşi, pretindeau desfiinţarea breslelor, înlăturarea piedicilor feudale din drumul dezvoltării industriei şi comerţului, participarea unor cercuri largi la administraţia oraşelor. Presa din Braşov se bucura de o largă răspîndire ; astfel, în 1842, „Siebenbürger Wochenblatt" avea circa o mie de abonaţi[252].

Mişcarea naţională română

Burghezia română, angajată într-o luptă grea pentru dobîndirea liberei concurenţe economice, întîmpina şi pe teren naţional împotrivirea claselor privilegiate din Transilvania, a aristocraţiei, a nobilimii maghiare, a patriciatului săsesc, care deţineau toate posturile importante din administraţia statului, comitatelor, oraşelor. În cele mai multe oraşe primăriile (magistratele) nu dădeau voie decît rareori românilor să se aşeze în oraş ; astfel în Braşov, în oraşul propriu-zis erau numai 600 de locuitori români (faţă de 4 500 de saşi), în timp ce în suburbii locuiau 8 500 de români[253]. Din cele 49 de bresle din Braşov românii aveau acces numai în trei.

Purtătorii de cuvînt ai mişcării naţionale nu sînt însă comercianţii şi manufacturierii români, ci cei ce formează, după o expresie de atunci, „inteligenţa" naţiunii : profesori, avocaţi, publicişti, medici, cîţiva funcţionari români pătrunşi cu greu în administraţie şi justiţie. De aceeaşi intelectualitate ţin, uneori ca intermediari între cărturari şi popor, modeştii preoţi şi dascăli de la sate.

Asupra numărului celor care constituiau pătura intelectuală nu avem decît date aproximative. Bariţ susţine că „numărul românilor ştiutori de carte mai multă, mai puţină în aceste două ţări (este vorba de Principatul Transilvaniei şi de Ungaria — *n. ns.)* trecea în preajma anului 1848 peste 10 000[254]. În acest număr Bariţ include cei 4 250 de preoţi (2 550 din Ardeal şi 1 700 din Banat şi Crişana) şi peste 1 000 de învăţători (300 din Ardeal şi 700 din Banat şi Crişana). Preoţii şi dascălii formează masa „inteligenţei" române din această perioadă ; la inteligenţa din cleruri— scrie tot acolo Bariţ — mai adăugăm pe cea din regimentele de graniţă, funcţionari români de la vămi, carantine, montanistică... Mai cugetăm — scrie el mai departe — la clasa comercianţilor din Braşov, Sibiu şi din alte oraşe, la mulţi economi din săsime ştiutori de carte, la mulţi proprietari de mine, precum şi la studenţii de prin colegii şi licee, la cei trimişi în străinătate. La fel, există o inteligenţă română ecleziastică, seculară (laică — *n. ns.)* şi militară, la populaţia cel puţin tot aşa de numeroasă românească din Ungaria, ca şi în Ardeal.

Datele acestea se referă însă mai mult la „ştiutori de carte", oameni care ştiu să scrie şi să citească, nu la intelectuali cu şcoli mai înalte. Cifra românilor care terminaseră — în afară de şcoli normale (preparandii) şi seminarii teologice — alte şcoli superioare nu atingea decît cîteva sute *.

* In octombrie 1849, românii din Principatul Transilvaniei au înaintat la cererea („provocarea") ministerului din Viena o listă a intelectualilor români cu şcoli mai înalte, care ar putea fi angajaţi în serviciile de stat, unii chiar în ministere ; lista aceasta cuprinde peste 300 de nume. Ea enumeră 30 de avocaţi, 10 cancelişti, 10 medici, 10 profesori, 4 publicişti, cca. 10 funcţionari, în mare parte intraţi în funcţii în cursul revoluţiei sau imediat după revoluţie, şi peste 100 de absolvenţi în filozofie şi drept, fără a le indica ocupaţia[256]. Lista nu poate fi considerată completă ; ea nu cuprinde decît cca. 25 de persoane din Banat, Crişana, Maramureş ; motivul era probabil faptul că mulţi intelectuali români din părţile ungurene s-au „compromis" ca „rebeli" în 1848, şi deci n-au mai fost trecuţi pe această listă. Merită atenţie şi lista abonaţilor „Gazetei de Transilvania" din 1842 ; ea cuprinde 148 de abonaţi din Principatul Transilvaniei şi 73 din Banat şi Crişana. Majoritatea abonaţilor din Transilvania o formează preoţii (77) şi comercianţii (54) ; urmează apoi funcţionari (13), profesori (12), studenţi (5), avocaţi (4), medici (3), meşteşugari (3), ofiţeri (2), 2 juzi domeniali (unul este Ioan Iancu din Zlatna), un econom. Între abonaţi sînt 7 saşi şi maghiari (dregători înalţi şi profesori), o cafenea (la Arad) şi o „societate cetitoare" (de lectură) din Lipova. Mulţi abonaţi vor să rămînă nenumiţi, alţii nu şi-au indicat ocupaţia.

Copii din Orşova,
venind de la şcoală — 1848.

În împrejurările vitrege în care trăiau românii din Transilvania, cu greu s-a ridicat şi pătura aceasta subţire de români cu învăţătură, din care o mică parte aveau şi şcoli superioare. Numărul preoţilor era excesiv de mare, dar acest cler numeros era sărac şi, în cea mai mare parte, pe o treaptă culturală foarte joasă. În secolul al XIX-lea, ca urmare a înfiinţării seminariilor teologice ortodoxe din Arad şi Sibiu şi a dezvoltării mai ales a şcolilor episcopiei greco-catolice din Blaj, — creşte numărul preoţilor cu o cultură întrucîtva corespunzătoare timpului. Aceşti preoţi arată interes pentru cauzele obşteşti, mai ales pentru cele naţionale.

Pentru a ne forma o idee asupra gradului de cultură al poporului român, vom cita cîteva date asupra învăţămîntului din Transilvania.

Învăţămîntul elementar la români îşi are începuturile în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea comerţului şi meşteşugurilor cerea meşteşugari şi comercianţi cu carte, iar administraţia — tot mai mulţi funcţionari. În timpul domniei împăratului Iosif al II-lea (1780—1790), marele cărturar român Gheorghe Şincai organizase 300 de şcoli populare române; în preajma anului 1848, în părţile dinspre Ungaria ale Transilvaniei (Banat, Crişana, Maramureş)

erau cca. 700 de şcoli primare româneşti. Mult mai puţine şcoli aveau românii din Principatul Transilvaniei. Aici — scrie Kővári[257] — poţi să cutreieri şi 10 sate în şir pe pămîntul locuit de români fără să dai de o singură şcoală. În 1843, în Ardeal erau 1 640 de şcoli primare, dintre care numai 286 ortodoxe, deci româneşti *. Românii greco-catolici n-aveau nici 80 de şcoli primare, cele mai multe dintre acestea erau pe teritoriul celor două regimente grănicereşti[258]. Învăţămîntul primar era cu totul neglijat la românii din Principatul Transilvaniei, neexistînd decît o singură şcoală normală de învăţători la Blaj, aşa cum exista una la Arad pentru părţile dinspre Ungaria. În deceniul premergător anului 1848 se iveşte un nou obstacol ; comitatele pretindeau ca învăţătorii români de la şcolile nou înfiinţate să fie supuşi controlului lor, în loc să depindă de episcopi. „Sărac dăscălit — scria Bariţ — care va să zică dacă dascălii nu s-ar purta după plac, să fie ciomăgiţi de către oficialituri" (dregătorii comitatului)[259]. Dispoziţia aceasta era neîndoios în legătură cu tendinţele tot mai accentuate ale nobilimii de a maghiariza prin şcoli pe slavi şi români. În timp ce la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea se mai găseau unii dregători maghiari care, sub influenţa ideilor luministe, doreau o oarecare ridicare culturală a românilor, în al patrulea şi al cincilea deceniu ale secolului al XIX-lea devine dominantă tendinţa de a maghiariza, după posibilitate, şi ţărănimea română prin şcoli şi grădini (grădiniţe — *n. ns.)* de copii. La îndeplinirea acestor planuri nu s-a ajuns, deoarece lipseau fondurile, nemaivorbind de faptul că nu erau destule şcoli nici pentru copiii iobagilor maghiari ; totuşi, tendinţele de maghiarizare au constituit o piedică în dezvoltarea învăţămîntului român şi înainte de 1848.

Şcolile superioare celor elementare se împărţeau în trei categorii : seminarii teologice pentru formarea de

* Cele mai multe şcoli, 182, erau pe „pămîntul crăiesc" : cei 200 000 de români care locuiau pe acest pămînt aveau aproape 200 de şcoli, pe cînd cei aproape un milion de români de pe pămîntul comitatelor şi de pe cel secuiesc — n-aveau decît 100 de şcoli.

preoţi, şcoli normale, care pregăteau învăţători, şi gimnazii. Se remarcă şcoala normală de la Arad, înfiinţată în 1812, unde au profesat o serie de dascăli români, ca, de pildă, Dimitrie Ţichindeal, Constantin Diaconovici Loga, Alexandru Gavra, Vichentie Babeş şi alţii [260]. Corpul profesoral al acestei şcoli a luptat din răsputeri pentru dezvoltarea culturală a unor cercuri largi, pentru trezirea conştiinţei maselor. Profesorii şi alţi intelectuali din Crişana şi Banat, ca Moise Nicoară, Dimitrie Stoichescu luptau pentru separarea bisericii române de cea sîrbească, pentru un sistem şcolar propriu, pentru crearea unor instituţii care să sprijine acţiunile culturale române.

În Beiuş era un gimnaziu greco-catolic, înfiinţat în 1829. Avea 6 clase, cu 6 profesori [261]. Seminarii teologice erau la Arad, Sibiu şi Blaj ; seminarul teologic sîrbesc din Vîrşeţ avea şi o secţie românească.

Rolul de frunte în creşterea generaţiei de intelectuali români din Ardeal l-au avut, în preajma anului 1848, şcolile din Blaj. După terminarea gimnaziului cu cinci clase, elevii făceau un curs filozofic de doi ani şi numai după absolvirea acestui curs „alumnii" se înscriau la teologie. Gimnaziul din Blaj îl frecventau aproape 200 de elevi *, iar circa 100 de studenţi urmau cursurile celor două facultăţi de filozofie şi teologie ale liceului din Blaj ; numărul profesorilor din Blaj se ridica la 18 [264]. Blajul — scrie „Gazeta" în 1841 [265] — face înaintări tot atît de line pe cît curg de lin cele două rîuri între care se află aşezat, însă paşii lui sînt siguri. Cu 9 ani înainte Blajul avea numai un profesor de filozofie, de atunci încoace el

* Un indiciu asupra condiţiei sociale a celor care-şi trimiteau copiii la şcoli ni-l dau matricolele şcolilor de la Blaj, din care cităm, după lucrarea lui D. Hossu [262], cîteva date. În 1847—1848, cele 5 clase ale gimnaziului erau urmate de 162 de elevi ; dintre aceştia, 80 erau fii de preoţi, 13 de învăţători şi cantori, 10 de ostaşi, 2 de funcţionari, 1 fiu de nobil, 1 fiu de meseriaş, 35 de ţărani (coloni, libertini şi taxalişti), iar 20 de elevi erau orfani. La cursul de filozofie de doi ani în anul 1836—1837 erau înscrişi 50 de studenţi ; dintre aceştia 16 erau fii de preoţi, 5 de învăţători şi cantori, 4 de nobili, 2 de funcţionari, 1 de ostaş, 1 de meseriaş, 11 de ţărani, iar 10 studenţi erau orfani. Este surprinzător numărul relativ mare de fii de ţărani — era doar încă în vigoare legea că iobagii numai cu învoirea feudalului îşi puteau da copiii la şcoală [263]. Dintre fiii de ţărani deveniţi conducători în 1848 amintim pe următorii : Avram Iancu, fraţii Iacob şi Andrei Mureşanu, Timotei Cipariu, Ion Axente (Sever), Treboniu Laurian, Nicolaie Solomon, Alex. Bătrîneanu.

are pentru ştiinţele filozofice, matematice, istorice şi fizice 4 profesori; de curînd, filozofia se dă (se predă *n. ns.*) nu latineşte, ci româneşte *. La şcolile din Blaj activau ca profesori cei mai de seamă cărturari ardeleni: Timotei Cipariu, George Bariţ, Simion Bărnuţ (ale cărui cursuri despre „dreptul naturii" răscoleau tineretul[267] şi care le întipărea studenţilor ideea că „fără naţionalitate nu există libertate"[268]), Aron Pumnul, Ioan Rusu (autorul cărţii „Icoana pămîntului") şi alţii.

Şcolile româneşti mai înalte nu formau însă decît preoţi şi profesori. Lipsea o academie de drept, cum aveau maghiarii şi saşii; mulţi intelectuali români visau, ca şi Avram Iancu, să înfiinţeze o astfel de instituţie. Cu atît mai mult lipsea o universitate completă, o facultate de medicină, o şcoală superioară tehnică română. Astfel, mulţi tineri români, mai ales aceia care studiau dreptul, se înscriau la şcoli maghiare, cîţiva la şcoli germane, la Academia de drept din Sibiu şi la Universitatea din Viena **. La liceul din Cluj se preda un curs de filozofie şi drept; între studenţi erau mulţi români — amintim dintre ei pe cei care au avut un rol în mişcările naţionale române: Avram Iancu, George Bariţ, Papiu-Ilarian, Constantin Roman, Ioan Suciu, Iosif Şuluţ, Iacob Bologa, Nicolaie Popea, C. Secăreanu, C.G. Ioan, fraţii Buteanu. Spiritul naţional care domnea între studenţii români este învederat şi de faptul că unii dintre aceştia, veniţi din Cluj în 1831 la seminarul din Blaj, au organizat primele reprezentaţii de teatru, care au continuat vreo cinci ani. În anii 1845—1846 studenţii români din Cluj au înfiinţat societatea de lectură „Aurora". Au publicat şi o foaie literară, „Aurora", sau „Zorile",

* Venind la Blaj în 1834, Bărnuţ începe să predea filozofia în româneşte. „Am socotit — scrie el lui Bariţ — să scap pe încet filozofia din jugul şi robia limbii latineşti, în care gemînd şi înăduşită fiind astăzi, tare puţin a luminat minţile auzitorilor români"[266].

** Unii tineri români beneficiau de bursele din fundaţia fostului medic cu studii la Viena dr. Simion Ramontzai, care şi-a testat în 1843 toată averea sa cîştigată în Moldova (54 000 de fiorini, deci aproape atît cît a dat contele Széchenyi pentru înfiinţarea Academiei de Ştiinţe Maghiare) pentru creşterea tinerimii române în toate ramurile ştiinţelor. Tinerii care studiau în patrie primeau anual 60—80 de fiorini, iar cei care studiau în afara ţării 300 de fiorini[269].

scoasă în manuscris sub redacţia lui Papiu-Ilarian şi a lui Nicolae Popea. Societatea avea şi o bibliotecă; cartea cea mai citită era istoria lui Petru Maior[270]. În 1847, 53 de tineri români din Cluj cer printr-o scrisoare să li se trimită regulat foile române ce apar la Braşov[271]. Şi la liceele din Alba Iulia, Sibiu şi Tîrgu-Mureş studiau destul de mulţi studenţi români; amintim dintre aceştia doi studenţi din Tîrgu-Mureş: pe Isaia Moldovan şi Ioan Oros.

În părţile ungurene, în afară de gimnaziul din Beiuş, şcoala normală şi seminarul teologic din Arad, nu erau şcoli medii şi superioare române: clericii greco-catolici studiau la Viena, Pesta, Oradea, Nagyszombat (Sîmbăta Mare), Ungvár (Uzhorod), deci numai la şcoli străine. Tinerii români îşi fac studiile de filozofie şi drept la Oradea, Szeged (Seghedin) şi mai ales la Universitatea din Pesta, unde studiază în acele timpuri aproape 40 de studenţi români, între care şi Eftimie Murgu, Andrei Mocioni, Paul Vasici[272]. Între anii 1830—1845 — scrie Bariţ — se aflau în liceul din Cluj, la Facultatea filozofică şi juridică, în Oradea la Academia juridică, iară alţii în Pesta, dintr-o dată cîte o sută şi mai mulţi tineri români ce nu-şi renegau naţionalitatea. Unii dintre ei treceau la practică judecătorească la Tîrgu-Mureş, alţii la seminarul din Blaj[273].

În şcolile din Transilvania nu domnea de loc un spirit unitar: lupta vechiului cu noul, deosebit de acută într-o perioadă de mari frămîntări cum era perioada de trecere de la feudalism la capitalism, se oglindea în diferite chipuri în lecţiile profesorilor şi în atitudinea studenţilor faţă de problemele zilei. Fii de burghezi, preoţi, ţărani români, ai căror părinţi erau de atîtea ori nedreptăţiţi şi umiliţi de aristocraţi şi nobili, de dregătorii corupţi ai acestui sistem învechit — erau în permanentă revoltă faţă de cătuşele feudale. În institutele de învăţămînt din Blaj se strecurau prin intermediul lui Bariţ şi Cipariu cărţi tipărite la Bucureşti şi Iaşi, reviste cu conţinut naţional-patriotic; amintim lucrările lui Heliade, „Magazinul istoric“ al lui Laurian şi Bălcescu, „Arhiva românească“ a lui Kogălniceanu, traduceri din limba franceză şi germană — cărţi cu un conţinut po-

litic şi oprite de cenzură[274]. Idei generoase încolţeau în mintea intelectualilor de toate naţionalităţile din Transilvania.

Iubirea pentru popor se manifestă şi în aprecierea pe care o fac unii intelectuali români, maghiari, slovaci etc. asupra poeziei, cîntecelor, povestirilor populare. Este dezgropat tezaurul existent în limba şi literatura poporului : poporul nu mai este doar obiectul unei mile generoase, ci şi al admiraţiei din partea intelectualilor mai ridicaţi. Intelectuali români ca Eftimie Murgu, Timotei Cipariu culeg cîntece, doine, muzică populară, proverbe, la fel cum fac şi intelectualii maghiari, slovaci etc. cu folclorul lor. Gazetele din Braşov publică apelul lui V. Alecsandri către toţi intelectualii de la sate ca să-şi dea contribuţia la culegerea de cîntece populare. În acelaşi timp, se înteţesc străduinţele de a răspîndi cultura în cercuri româneşti cît mai largi, de a înfiinţa şcoli cît mai multe şi mai bune. „Noi ştim — scrie Bariţ în 1839 — că mulţimea norodului face naţia, iar nu cele cîteva persoane trufaşe. Aşadar, educaţia poporului e cea dintîi treabă a patrioţilor“[275]. Lupta cărturarilor români G. Bariţ, T. Cipariu, E. Murgu, S. Bărnuţ continuă la un alt nivel şi cu forţe sporite activitatea Şcolii ardelene reprezentată de S. Micu, P. Maior, G. Şincai şi a atîtor alţi români din Transilvania. Lupta lor a fost o luptă antifeudală, avînd drept scop atragerea unor cercuri largi la viaţa culturală şi politică, afirmarea naţionalităţii române.

Cultivarea limbii şi istoriei poporului român era o preocupare de frunte a intelectualităţii române. Apar gramatici române ; foile române din Braşov publică nenumărate articole şi materiale referitoare la limbă. La începutul secolului al XIX-lea apăruseră lucrările istorice ale lui Gheorghe Şincai şi Petru Maior ; ţinta acestor autori era să trezească conştiinţa naţională a românilor. „Ştim cu toţii — scrie Bălcescu — cine fură cei dintîi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaşte numele glorioase ale lui Iorgovici, Şincai, Ţichindeal, Clain, Lazăr, Petru Maior, care prin şcoli, prin cultivarea limbii şi a istoriei puseră stîlpii de temelie ai naţionalităţii române şi propagară ideea unităţii sale“[276].

Şcoala ardeleană, care susţinea originea pur romană a poporului român, nu făcea decît să apere, de fapt, dreptul la viaţă al poporului român din Transilvania, drept care era contestat de către clasele privilegiate. Aceşti privilegiaţi se refereau totdeauna, cînd românii cereau libertăţi, la textele legilor medievale, care numeau pe români „toleraţi" şi fără drepturi istorice. Ceea ce dă căldură, tărie şi ascuţime scrierilor mînuitorilor de condei români ardeleni şi bănăţeni, ceea ce înaripează lecţiile profesorilor şi dascălilor de la Blaj este conştiinţa că luptă pentru un popor asuprit şi dispreţuit de toţi aceia care sînt la putere, pentru un popor care merită o soartă mai bună, un viitor mai frumos [277]. Andrei Mureşanu, autorul imnului din 1848 „Deşteaptă-te române!", scrie în 1843 : O să vină o primăvară şi pentru poporul român [278].

Grija literaţilor, publiciştilor, profesorilor români din Transilvania şi din ţările române dunărene se îndreaptă spre cultivarea limbii române. În 1836, Eforia şcolilor din Ţara Românească constituie un comitet care are sarcina să iniţieze lucrări pentru unificarea limbii române. Din comitet fac parte şi ardeleni, de exemplu Aron Florian. „Limba română — scrie în „Foaia pentru minte" Ion Maiorescu — care ne este mai numai singurul rămas de la străbunii noştri, această limbă frumoasă, dulce şi de mare preţ, se va cultiva şi va înflori ca o plantă de viţă strălucită, ca o plantă de o viţă mare. Această limbă a fost 1740 de ani muntele peste care atîtea seminţii streine n-au putut străbate ca să ne absoarbă. Pe acest munte sîntem datori să aruncăm toţi românii cîte o piatră, ca să-l facem şi mai înalt!" [279].

Ideile naţionale aveau o răspîndire largă în rîndurile tineretului român, înainte de toate printre cei cca. 100 de studenţi de la Blaj care frecventau cursurile superioare de filozofie, istorie, teologie şi unde au profesat atîţi propovăduitori ai culturii române : Cipariu, Bariţ, Bărnuţ, Aron Pumnul şi alţii. Considerăm însă greşită prezentarea istoriografiei burgheze române, după care studenţii români care urmau cursuri de filozofie şi drept la Pesta, Oradea şi Szeged (Seghedin), ar fi adus de acolo „o structură sufletească hibridă, care-i împiedica

să devină apostoli ai neamului"[280]. Istoricul G. Bariț are dreptate cînd scrie că tinerii români „zbeuseră (își însușiseră — *n.ns.*) la universitatea și academiile de drept maghiare toate ideile revoluționare ale timpului"[281], idei care însă nu-i îndepărtau nicidecum de problemele poporului lor. Cînd profesorii le vorbeau de rămînerea în urmă a țării din cauza asupririi străine, despre legile și orînduirile învechite, acești studenți români se gîndeau la rămînerea în urmă a poporului lor, la asuprirea și nedreptatea pe care poporul român le suferea *. Nu trebuie să uităm că doi tineri români formați la școli maghiare — Bojinca și Murgu — iau la Pesta apărarea tezelor lui Petru Maior și Șincai, încercînd să dovedească faptul că românii sînt descendenții fără doar și poate ai romanilor. Același Murgu, îndată ce primește o chemare la Iași, aleargă într-acolo pentru a propaga ideile sale.

Față de numărul total al studenților din Transilvania, numărul studenților români constituie un procent redus. Totuși, chiar și acest număr redus începe să îngrijoreze pe unii aristocrați. Este grăitoare stupoarea guvernatorului Bánffy, care, vizitînd școlile din Blaj, l-a întrebat speriat pe episcopul român ce are să facă cu atîția indivizi trecuți prin școli și dacă nu se teme că aceștia pot deveni periculoși pentru țară[283]. Acești tineri au devenit într-adevăr „periculoși", dar nu pentru țară, ci pentru domnia feudalilor. După terminarea școlilor, tinerii băteau la toate porțile în căutarea unui post; ei formau o armată care căuta să-și facă loc în edificiul privilegiilor feudale sau să dărîme acest edificiu nedrept. „Aproape toată tinerimea nenobilă ieșită din școli se îmbulzea la cariera juridică și cea preoțească, iar cît nu încăpea în cleruri sau în ceata numeroasă de avocați întra în serviciul marilor proprietari și pe la fiscalități, în funcțiuni diverse. Aceeași ti-

* Interesul viu pe care îl purtau tinerii români de la școlile superioare străine pentru problemele românești reiese și din faptul că printre abonații din Transilvania ai gazetelor din Brașov găsim pe Iosif Popescu, „auzitor" de filozofie din Budapesta, Iacob Bologa, student la Cluj, tinerimea română academică din Oradea, „alumnii" clerici români la liceul episcopal din Ungvár (Uzhorod)[282].

nerime nenobilă dădea însă în toate locurile peste rivali înverşunaţi şi foarte numeroşi, ieşiţi din sînul celor 30 de mii de familii nobile, de toată starea şi condiţiunea, mici şi săraci ca şoarecii din biserici, mijlocii şi mari, care toţi aveau drept de prioritate la toate funcţiunile, iar în comitate numai indivizii de familii nobile aveau dreptul la funcţiuni publice" [284].

Cînd absolvenţii români, mai ales cei care nu aveau titluri de nobleţe, căutau să obţină un post oarecare, trufaşii nemeşi maghiari şi patricienii saşi le aruncau în faţă că sînt lipsiţi de drepturi istorice şi că sînt numai „toleraţi" în ţară. O seamă de tineri români cu şcoli superioare, negăsind în Transilvania posibilităţi de a-şi cîştiga o existenţă, trec fie în Moldova, fie în Ţara Românească. „Ardelenii — scrie Iorga — găsiseră aici (în cele două ţări române dunărene — *n.ns.*) dregători români pînă la cel din urmă, găsiseră limba românească întrebuinţată tradiţional în toate administraţiile... Găsiseră o armată şi un steag... Cunoştinţa unei vieţi româneşti independente, acesta a fost elementul pe care românii de dincolo coborîţi aici pentru a dăscăli îl puteau duce sau vesti în Ardealul lor" [285].

Intelectualii români rămaşi în Transilvania, în ciuda grelei lor situaţii materiale şi sociale, se străduiesc să formeze societăţi ştiinţifice, literare, teatrale româneşti. Încă în 1795 medicul Ioan Molnar-Piuariu proiecta o „Societate filosofească a neamului românesc în principatul Ardealului" ; în deceniile 4 şi 5 ale secolului al XIX-lea se înfiinţează, la fel ca în Moldova şi Ţara Românească, şi în Transilvania cabinete de lectură, apoi societăţi literare, ca „Aurora" din Cluj. În 1824, studenţii din Blaj reprezintă o pastorală în limba română, scrisă de T. Cipariu ; în Braşov se formează în 1838 o trupă românească de diletanţi. Societatea teatrală românească înfiinţată în 1847 dă o serie de reprezentaţii la Lugoj, Arad, Orăştie, Sibiu, Făgăraş şi Braşov. Trupa aceasta a jucat piese de Alecsandri şi piesa antifeudală a lui Szigligeti „Soldatul fugit", tradusă din ungureşte. Unii dintre actori, între alţii Vasile Maniu şi Seracin, au trecut mai tîrziu la trupa condusă de Costache Caragiale [286].

O importanță socială, culturală și națională deosebită are înființarea în 1835 a Cazinoului român din Brașov. Cazinoul (casina) devine local de întîlnire nu numai al negustorilor, manufacturierilor din acest important centru economic românesc, ci și al intelectualilor : profesori, avocați, preoți, funcționari români din Brașov. Casina — datorită situației centrale a Brașovului, a legăturilor economice cu Țara Românească și Moldova — este vizitată de negustori și intelectuali români atît din Transilvania, cît și din Principatele Române dunărene. Contactul între intelectualii români din toate țările locuite de români devine din ce în ce mai intens, ceea ce contribuie mult la dezvoltarea conștiinței unității naționale. Prin casină au trecut și boieri cu preocupări intelectuale, care vizitau stațiunile balneare din Transilvania și se vor fi discutat multe probleme ale politicii naționale, se vor fi țesut, desigur, multe planuri de viitor. La Brașov venise și Nicolaie Bălcescu, secretarul „Asociației literare a României“ și membru al societății revoluționare „Frăția“, întemeiată în 1843. Între intelectualii transilvăneni, moldoveni și munteni se stabilește o strînsă colaborare. Elementele înaintate din cele trei țări române se unesc.

Românii mai învățați încep să-și dea seama că propășirea poporului român trebuie să înceapă cu schimbarea radicală a situației lui politice. Mișcarea culturală devine din ce în ce mai mult și o mișcare politică : se cer garanții constituționale pentru asigurarea dezvoltării poporului român. Se ajunge, în 1791, la redactarea și înaintarea petiției intitulate „Supplex Libellus Valachorum“. Înaintarea petiției se face nu mult după izbucnirea revoluției franceze, cînd popoarele din Europa începeau să se miște și să-și formuleze revendicările[287]. „Clerul, starea nobiliară și cetățenească a întregii națiuni române din Transilvania“, deci clerul, nobilimea și burghezia română, adresează împăratului Austriei cererea de a se revizui constituția din Principatul Transilvaniei. Se cere ca națiunea română, fiind cea mai numeroasă din principat, să fie „repusă în drepturile ei“ și să fie recunoscută

ca „naţiunea a patra“, pe lîngă celelalte „trei naţiuni“. Se cerea mai departe ca „în comitate, comune, districte şi alte comunităţi..., precum şi în numirile sau înaintările în funcţiile care se vor ivi..., să se ţină o dreaptă socoteală de indivizii care trebuie să fie numiţi din această naţiune în număr proporţional“ ? Cererea ca să se ţină seama de numărul proporţional însemna, de fapt, avînd în vedere că românii formau circa 60% din populaţia principatului, că suplicanţii revendicau pentru cărturărimea română majoritatea posturilor, precum şi a celor mai înalte demnităţi, deci conducerea în Principatul Transilvaniei.

Petiţia din 1791 este, fără îndoială, un act de mare importanţă politică. Timp de peste o jumătate de veac cererea recunoaşterii românilor ca naţiune rămîne o directivă a politicii transilvănene române. În spiritul acestei suplici naţionale a fost formulată şi proclamaţia din 25 martie 1848 a lui Bărnuţ[286]. Conţinutul acestei cereri — egalitatea naţională a românilor din Transilvania cu celelalte „naţiuni“ — este o dovadă că suplicanţii, formulînd o cerere justă, erau pe linia progresului. Petiţia reflectă, totodată, şi influenţa instituţiilor de atunci — petiţionarii nu cer desfiinţarea instituţiilor feudale, ci un loc în cadrul acestor instituţii şi pentru români, iar locul acesta, avînd în vedere dreptul istoric şi numărul românilor, trebuia să fie unul de frunte.

În acelaşi timp, cererea din 1791 conţine şi elemente care sînt în contradicţie cu vechea constituţie medievală a principatului. Cerînd ca numărul funcţionarilor români să fie proporţional cu cel al populaţiei române, petiţia exprimă o revendicare a burgheziei şi a intelectualităţii române. Petiţionarii merg mai departe : dîndu-şi seama de numărul redus şi mai ales de lipsa de greutate a nobilimii române, enunţă un postulat care este cu totul în contradicţie cu concepţiile claselor privilegiate : ei cer ţinerea unei adunări naţionale la care să fie reprezentată — în afară de cler, nobilime, sta-

tul civil şi militar — şi iobăgimea română. În aceste manifestaţii — scrie istoricul austriac Harold Steinacker, referindu-se şi la „Suplexul" românesc — avem, pe lîngă toată cruţarea privilegiilor stărilor, adevărate mişcări naţionale, ce privesc totalitatea celor de un neam şi de o limbă [289].

Înscriindu-se pe linia progresului, petiţia din 1791 este totuşi limitată, deoarece de drepturile şi libertăţile pretinse urmau să beneficieze doar păturile libere ale poporului român. Ea cerea de la împărat dreptate în credinţa naivă că, dovedindu-şi drepturile ei istorice, naţiunea română va fi repusă în situaţia ei anterioară... Episcopii români, care s-au făcut purtătorii de cuvînt ai clerului, nobilimii, ofiţerimii şi burgheziei române suplicante, vor fi primit oarecare încurajări de la unii sfetnici din Viena — Curţii imperiale nu-i displăceau disensiunile, chiar conflictele între diferite popoare, pături sociale, privilegiaţi şi neprivilegiaţi, căci conflictele acestea îi dădeau prilejul de a exercita rolul de arbitru suprem. Totuşi, la intervenţia cancelariei transilvănene şi a guvernatorului principatului — dieta transilvăneană avînd o atitudine net ostilă faţă de cererea românilor — petiţia este respinsă de către împărat, episcopii români fiind mustraţi din cauza insistenţei lor [290].

Abia după peste 40 de ani episcopii din Sibiu şi Blaj încearcă din nou, în 1834, să ceară printr-un memoriu, înaintat de asemenea împăratului, recunoaşterea drepturilor naţiunii române şi ale clerului român. Fiind din nou refuzaţi, episcopul ortodox din Sibiu, Vasile Moga, folosind neînţelegerile dintre nobilimea maghiară şi patriciatul săsesc, încearcă în 1837 să cîştige printr-un memoriu adresat dietei recunoaşterea drepturilor politice ale românilor. De data aceasta se cer drepturi pe un teritoriu restrîns, pentru cei cca. 200 000 de români locuitori pe „pămîntul crăiesc". La acţiunea aceasta se alătură şi episcopul greco-catolic Ioan Lemeni; în dieta din 1843 Lemeni susţine cu căldură memoriul, spunînd că naţiunea română este „apăsată

şi tirăneşte jefuită de toate drepturile sale“ [291]. Memoriul din 1837 se tipăreşte în „Foaie...“ [292], iar cel din 1842 este tipărit în broşură separată ; broşura este însă confiscată, desigur ca urmare a intervenţiei patriciatului săsesc.

Toate acţiunile politice române s-au izbit de zidul privilegiilor medievale : „staturile şi ordinele“ transilvănene, inclusiv reprezentanţii patriciatului săsesc, nu voiau să facă nici o concesie. Se temeau că, o dată rupt zăgazul, va fi în primejdie întregul edificiu feudal.

Acţiunile politice întreprinse timp de o jumătate de veac de către clerul şi burghezia română, deşi n-au dat rezultate concrete în ce priveşte cîştigarea de drepturi, au avut totuşi o mare importanţă politică. Ele au avut un larg răsunet mai ales în cercurile intelectualilor români * şi au contribuit la alcătuirea unui program politic.

Petiţiile erau semnate de cei doi episcopi români, episcopul ortodox din Sibiu şi cel greco-catolic din Blaj. Colaborarea lor este un semn al întăririi ideii naţionale : în vederea scopului naţional, clerurile uită vechile certuri confesionale între uniţi şi neuniţi. Pe atunci numai episcopii puteau să vorbească în faţa forurilor feudale cu oarecare autoritate — chiar şi dreptul episcopilor de a-şi ridica glasul pentru poporul român fiind uneori contestat de către clasele privilegiate. „Sîntem nevoiţi a cuvînta pentru aceia pentru care nu cuvîntă nimeni“, spun episcopii într-unul din memorii [294].

În al cincilea deceniu al secolului al XIX-lea, ascuţindu-se lupta naţională, se produce un conflict grav la Blaj între unii profesori şi studenţi — avînd în frunte pe S. Bărnuţ — şi episcopul Lemeni, care are de partea sa cîţiva canonici. Intelectualii români încep să nu mai recunoască dreptul episcopilor, legaţi cu atîtea

* Şi dincolo de graniţele Principatului Transilvaniei, în ziarele din Ungaria, doi avocaţi români, Ioan Dragoş şi Aloisiu Vlad, au pledat cu căldură pentru memoriile episcopilor ardeleni cu privire la drepturile românilor pe „pămîntul crăiesc“ [293].

fire de stăpînirea feudală, de a vorbi în numele națiunii române.

GEORGE BARIȚ

Burghezia română găsește și alte forme de luptă pentru drepturile naționale în afara petițiilor și a memoriilor către cei puternici. Un rol deosebit începe să-l joace, în deceniile 4 și 5 ale secolului, presa română.

Încă din 1836 ctitorii școlii românești chemaseră la Brașov ca profesor pe George Bariț *. Școala este ortodoxă, iar Bariț fusese înainte profesor la școala greco-catolică din Blaj: pentru burghezia română nu mai contau considerentele confesionale față de cele naționale. În curînd, Bariț devine redactorul foilor române înființate în 1838 la Brașov.

Începuturile presei române sînt legate de sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În 1789 s-a încercat editarea unei foi românești pentru popor la Sibiu [296]; planul ** nu a putut fi realizat din cauza împotrivirii oficialității. Din 1821 pînă în 1834 au apărut, fără regularitate, la Buda numere din „Biblioteca românească“, foaie redactată de Zaharia Carcalechi. În 1837 s-a înființat la Brașov „Foaia de duminică“, sub redacția lui Ioan Barac. Ambele publicații — mai mult niște magazine cu oarecare conținut literar și de știință popularizată — nu pot fi considerate drept presă politică.

La 1 ianuarie 1838 apare la Brașov „Foaia literară“, al cărei redactor este George Bariț. Din iunie 1838 titlul

* Un an mai înainte, în 1835, Bariț adresase brașovenilor un memoriu intitulat „Disertație despre școli“, în care constată: „Școli sînt de lipsă, școli !“ [295].

** Ideea a pornit de la loja masonică „Sfîntul Andrei“ din Sibiu. În 1793, Ioan Molnar-Piuariu a reluat planul, dar guvernul nu a aprobat apariția foii.

FOAIE

1 8 4 2.

Pagina de titlu a gazetei „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" din 1842

se schimbă în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" şi tot atunci apare şi „Gazeta de Transilvania". Cu întemeierea acestor două foi ia fiinţă, de fapt, presa română din Transilvania *.

Timp de 11 ani (1838-1849) George Bariţ a fost redactorul celor două foi din Braşov. Un redactor mai potrivit, care să învingă prin inteligenţă, elasticitate a

* Nu este cîtuşi de puţin întîmplător faptul că presa română prinde rădăcini în oraşul Braşov. Braşovul nu este numai un centru comercial, dar este şi oraşul care are cea mai numeroasă populaţie românească. Comercianţii bogaţi sprijină gazetele : o mare parte din numărul abonaţilor din Transilvania o formează (36 de abonaţi) negustorii braşoveni. Braşovul are o comunicaţie relativ bună şi stabilă prin poştalioane cu Bucureştiul, Sibiul, Clujul, Aradul şi cu alte centre. Iar despre românii din Braşov Papiu scrie că „sînt cei mai culţi, cei mai zeloşi, cei mai avuţi purtători ai negoţului oriental. Singur între atîţi români, şi într-o urbe română de aşa poziţiune putea să facă «Gazeta» şcoala politică şi literară a toată Dacia. Nici conlucrători mai buni ca Mureşanu Iacob şi Andrei nu putea redactorul Bariţ să-şi aleagă" [207].

spiritului şi, în acelaşi timp, cu o deosebită perseverenţă şi tenacitate toate vicisitudinile timpului cu greu ar fi găsit fondatorii „Gazetei de Transilvania".

G. Bariţ s-a născut la 24 (st.n.) mai 1812, la Jucul de Jos, în comitatul Cluj *. Tatăl lui a fost preot greco-catolic; provenea dintr-o familie de mici nobili din Chioar, numiţi armalişti, iar mama sa era originară dintr-o familie moldovenească. Şcoala a urmat-o la Trăscău, Cluj şi Blaj. Pretutindeni a fost un elev eminent şi şi-a cîştigat iubirea şi aprecierea profesorilor săi **. Cîtva timp, pînă-n 1836, a fost profesor la Blaj.

Foile româneşti aveau să întîmpine greutăţi încă şi mai mari decît cele maghiare şi germane, neavînd protectori în clasele privilegiate. Ele erau controlate de doi cenzori şi de un revizor la Viena în persoana consilierului Somlyai de la cancelaria transilvană [299]. „Între aceste împrejurări — se spune în biografia lui Bariţ — poate judeca oricine care era situaţia foilor româneşti, pe care cenzura preventivă le ţinea strînse în curele ca să nu poată publica nimic ce nu convenea cenzorilor şi guvernului strict conservativ" [300]. Presa şi cercurile liberale maghiare mai învinuiau foile române că ar sta sub influenţa saşilor, ba că ar propaga panslavismul; pe de altă parte, consulatul rusesc din Bucureşti intervenea la autorităţile vieneze împotriva agitaţiei antiţariste făcute în gazetele româneşti din Braşov. „Sărac redactor românesc — scrie în 1846 Bariţ —, deodată cu capul de piatră şi cu piatra de cap" [301].

Cu toate greutăţile, suspiciunile din partea oficialităţilor, Bariţ şi colaboratorii săi au ştiut să strecoare în mintea cititorilor idei despre importanţa limbii şi culturii naţionale, despre drepturile fiecărui popor la o viaţă proprie, despre asuprirea pe care o suferă iobă-

* Date importante pentru biografia lui Bariţ conţine cartea „Foi comemorative la serbarea din 12—24 mai 1892 a octogenarului Bariţ", care a apărut la Sibiu, în 1892. În prefaţa acestei cărţi, C. Diaconovici scrie: Domnul Bariţ a avut bunătatea de a revedea materialul biografic. De fapt, foile comemorative conţin schiţa autobiografică a lui Bariţ, păstrată la Biblioteca orăşenească din Sibiu. Vezi şi studiul şi antologia: G. Bariţ, „Scrieri social-politice", sub redacţia lui V. Cheresteşiu, C. Mureşan, G. Marica, Buc., 1962, 432 p.

** Astfel fostul său profesor, Szebes, îi scrie lui Bariţ în 1829, între altele: un Bariţ am avut şi un Kriza, iar acum am un Berde [298].

gimea şi despre spiritul vremii, căruia nu i se pot împotrivi instituţiile medievale învechite. Este semnificativ că „Foaia“ din Braşov are în 1843 pe prima pagină, drept moto, cuvintele: „Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo“ (Picătura străpunge piatra nu cu forţa, ci prin căderea continuă). După acest principiu lucrau foile româneşti din Braşov; săptămîni, luni, ani de-a rîndul căutau să aducă lumină, să dea o educaţie politică publicului românesc. Faţă de tendinţele de a deznaţionaliza pe români, foile lui Bariţ caută să întărească încrederea intelectualilor în forţele de nesecat ale poporului, să dezvolte conştiinţa naţională a românilor. Ele accentuează în repetate rînduri că între românii transilvăneni şi cei din Ţara Românească şi Moldova există legături naţionale strînse, care constituie o garanţie sigură pentru viitorul naţiunii române din Transilvania. Din faptul — scrie Bariţ — că dincolo de Carpaţi (privit din Transilvania — *n.ns.*) locuieşte acelaşi popor român, că acest popor cultivă aceeaşi limbă şi literatură, intelectualii din Transilvania trag mereu noi şi noi forţe [302]. Nu va reuşi nimeni — scrie Ion Maiorescu — să despartă poporul român în două [303].

Conştiinţa naţională a românilor o întăresc şi operele scriitorilor şi poeţilor români care apar în foile din Braşov, opere prevestitoare ale primăverii, ale renaşterii poporului român. În „Foaia“ şi „Gazeta“ din Braşov apar poezii şi scrieri de Alecsandri, Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, Donici, Negruzzi. Tot aici apar scrieri sociale şi istorice ale lui Nicolaie Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ioan Ghica, Treboniu-Laurian, Ionescu de la Brad, dovedind chiar prin existenţa lor dreptul de a fi al poporului român, demonstrînd că românii nu au nevoie de o limbă străină cînd vor să se cultive şi să se ridice.

Bariţ avea legături personale cu dascălii transilvăneni care trecuseră în Ţara Românească sau în Moldova (Eftimie Murgu, August Treboniu-Laurian, Florian Aron, Nicolaie Bălăşescu şi mai ales cu Ion Maiorescu), dar şi cu românii din principate, cu Nicolaie Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Heliade-Ră-

dulescu, Cezar Bolliac. Înainte de a întemeia foile din Braşov, în 1836, Bariţ făcuse împreună cu Cipariu o călătorie în Ţara Românească; intelectuali români veneau aproape în fiecare an la Braşov. Între aceştia, scrie Bariţ, erau fraţii Nicolaie şi Constantin Bălcescu, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac şi Heliade-Rădulescu. De la ei şi de la alţi bărbaţi de asemenea renume — continuă el — îşi trăgea redacţia ştirile sale, atît prin viu grai, cît şi prin corespondenţă [304]. Cînd în 1846, la Paris, ia fiinţă „Societatea studenţilor români" şi „Biblioteca română din Paris", darurile în cărţi şi bani din Transilvania sînt îndreptate către Bariţ [305]. Tot redactorului din Braşov i se trimite din Paris revista „La Revue indépendente", cu indicaţia să se facă în Transilvania abonamente la această foaie periodică, care se va ocupa regulat de cererile românilor [306]. Legăturile acestea au contribuit mult la întărirea conştiinţei naţionale în cercurile burgheziei române transilvănene; ideea unităţii românilor din Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, adînc înrădăcinată în popor, a pus stăpînire pe gîndurile celor mai înaintaţi bărbaţi români [307].

Deşi urmărite şi suspectate, gazetele româneşti reuşesc să propage, în mod indirect, vorbind despre state în general, ideea unirii românilor într-un stat naţional. „Unirea naţională — scrie în 1844 „Foaia" — este frumoasa deviză ce răsună din toate părţile şi deşteaptă duhurile cu putere multă. Popoarele Europei pricep şi cunosc cum că tăria unui popor..., prezentul şi viitorul său, zac în unirea naţională... Unirea şi uniunea naţională sînt bunuri mari..., care nu cer mai mult decît voinţa tare de a fi şi a rămînea un singur popor..., toţi fraţi vorbitori ai unei limbi păstrate de străbuni şi veacuri, toţi fii ai unui popor... înflăcărat de libertatea patriei, iubitor al semenului său, suferitor al străinului pînă unde suferă independenţa naţională" [308]. În repetate rînduri gazetele din Braşov află prilej să vorbească despre progresele pe care le-au făcut pe teren cultural Principatele Române dunărene în ultimii 10 ani. Se arată că, în condiţiile existente, românii din Transilvania nu

pot face atare progrese nici într-o sută de ani. Astfel întăresc gazetele româneşti dorinţa de o viaţă naţională liberă, care să nu fie frînată, ci, dimpotrivă, promovată de către organele de stat [309].

De comunitatea naţională a românilor din Transilvania cu cei din Moldo-Valahia îşi dădeau bine seama şi unii oameni politici maghiari. „Nici o frontieră, nici o supraveghere — scrie contele Széchenyi pe la 1835 — nu va reuşi să rupă firul moral ce-i leagă (pe românii din Transilvania) de vecina patrie-mamă, încă slabă, dar care ascunde toate posibilităţile de dezvoltare. Căci acolo unde în şcoală se învaţă în limba naţională, acolo unde în instituţii, în armată şi în societate este vorbită aceeaşi limbă, acolo se găsesc, oricît de vitrege ar fi împrejurările, toate posibilităţile de dezvoltare“ [310]. Magnatul ardelean Wesselényi scrie în 1843 : „Mari şi perspicace sînt planurile pe care le urzesc şi la a căror înfăptuire lucrează fiii Ţării Româneşti şi ai Moldovei ; între aceştia unii au o cultură mult mai vastă, sînt pătrunşi mai adînc de spiritul nou al vremii decît cum îşi închipuie mulţi dintre noi“ [311].

Oamenii politici maghiari care s-au ocupat de problema românească urmăreau cu o vădită îngrijorare tendinţele spre unire naţională ale românilor. În schimb emigraţia polonă, în căutare de aliaţi împotriva ţarismului, ajunge să încurajeze planurile de unire a Transilvaniei cu Moldova şi cu Ţara Românească [312]. Despre planurile polone ştia, desigur, şi Bariţ, datorită strînselor sale legături cu oamenii înaintaţi din Principatele Române dunărene. Într-o notă redacţională, „Gazeta“ recomandă încheierea unei alianţe naturale, dictată de poziţia geografică, o alianţă care să înglobeze Iaşul, Bucureştiul, Constantinopolul, Belgradul, Buda [313]. Nu se vorbeşte de Polonia, pentru a nu trezi bănuiala cercurilor din Viena ; alianţa propusă are însă un vădit ascuţiş împotriva ţarismului, deci este în concordanţă cu planurile emigraţiei polone. Situaţia gazetelor româneşti din Transilvania impunea o extremă prudenţă, mai ales în propagarea unirii Transilvaniei cu Principatele Române dunărene.

Foile din Braşov se bucurau de o largă răspîndire ; în 1842 aveau 635 de abonaţi — un număr considerabil pentru vremea aceea *. Dintre aceştia, 148 erau din Principat, 73 din Banat şi Crişana, 265 din Ţara Românească ** (numai în Bucureşti s-au făcut 159 de abonamente) şi 149 din Moldova [316]. Numărul abonaţilor din Transilvania era relativ redus ; trebuie să amintim însă că mulţi patrioţi din Bucureşti şi Iaşi făceau mai multe abonamente (unii chiar cîte 10) şi foile erau trimise cititorilor mai săraci din Transilvania. Numărul cititorilor nu se restrînge nici pe departe la cel al abonaţilor : un număr de gazetă ajuns într-o „societate cititoare", la tinerii dintr-o academie sau dintr-un seminar teologic, într-un tîrg sau sat mai mare, era citit de multe persoane. Numărul românilor ştiutori de carte era mic ; totuşi el era prea deajuns pentru ca să informeze cercuri relativ largi de cîte se scriau [317]. Intelectualitatea română din Transilvania, redusă la număr şi răsfirată pe un teritoriu vast, informa, de fapt, dacă nu „masele", dar cercuri largi, pentru ca evenimentele care urmau să se producă şi în Transilvania, şi care se întrezăreau de pe atunci, să nu găsească poporul nepregătit. Presa română, în limitele împrejurărilor în care apărea, a căutat să cultive în cititori înainte de toate nemărginita încredere în viitorul poporului român şi să formeze astfel luptători conştienţi pentru cauza naţională. Dacă generaţia de la 1848 din Transilvania a avut o pregătire politică, meritul este, în mare parte, al presei române de sub conducerea lui Bariţ. Întărirea conştiinţei naţionale la un popor căruia i se refuzau drepturile politice şi naţionale însemna o forţă puternică pentru doborîrea orînduirii feudale.

Foile din Braşov mai îndeplineau încă o sarcină : ele răspîndeau în toată Transilvania cărţi, reviste româneşti

* „Erdélyi Hiradó" din Cluj avea în 1835 — pe atunci era singura gazetă maghiară din principat — 300 de abonaţi [314].

** În 1844, la intervenţia consulului ţarist din Bucureşti, s-a oprit intrarea gazetelor române din Braşov în Ţara Românească şi opreliştea a rămas în vigoare pînă în 1860. Foile urmau să treacă printr-o grea criză financiară ; atunci domnitorul trimite prin Alexandrescu 120 de galbeni lui Bariţ, iar în Moldova se face o propagandă atît de intensă pentru foile din Braşov, încît abonamentele din Moldova ajung în 1847 la 500 [315].

TIMOTEI CIPARIU

(ca „Magazinul istoric" al lui Laurian şi Nicolaie Bălcescu) apărute la Bucureşti, Iaşi, Buda sau în alte părţi. Munca aceasta a dat frumoase roade datorită colaborării unor oameni înflăcăraţi. Astfel, profesorul de teologie din Vîrşeţ Nicolaie Tincu Velia (1816—1867), colaborator la gazetele din Braşov, comanda toate cărţile din Principatele române dunărene care se anunţau în „Gazeta" şi în „Foaie", în cîte 10—20, pînă la 100 de exemplare, pentru sine şi pentru alţi bănăţeni. Le comanda în secret, să nu ştie şefii lui ierarhici sîrbi ; publicaţiile erau trimise unei case comerciale din Timişoara, de unde Tincu Velia le ridica şi le împărţea [318].

La munca desfăşurată de foile lui Bariţ se asociază în 1847 şi gazeta din Blaj „Organul luminării". Episcopul Lemeni ceruse încă din 1838 îngăduinţa ca sub redacţia lui Cipariu să apară la Blaj o foaie românească [319], dar sub pretextul că nu se găseşte un cenzor care să cunoască limba română literară — i s-a refuzat autorizaţia. „Organul luminării" n-a ajuns nici pe departe să aibă răspîndirea şi influenţa gazetelor din Braşov, deşi redactorul foii, profesorul şi canonicul Cipariu, se bucura încă de pe atunci de un mare renume printre cărturarii români.

Contradicţiile naţionale din Transilvania

Cu deceniile dinainte de revoluţia din 1848 începe şi pentru Transilvania epoca mişcărilor naţionale. Se ivesc şi se ascut luptele dintre diferitele burghezii pentru puterea politică, pentru o participare masivă sau chiar

predominantă în legislaţie, administraţie şi justiţie, pentru posturile de conducere. Astfel, se nasc conflicte şi rivalităţi, care divizează forţele burgheziei, sparg unitatea luptei împotriva feudalismului şi împotriva ocrotitorului principal al acestuia, monarhia absolutistă habsburgică.

Contradicţiile naţionale din Transilvania se agravează mult prin faptul că în fruntea mişcării maghiare, care avea ca scop transformarea burgheză a ţării, era nobilimea mijlocie liberală. Aceşti nobili care nu mai stăteau pe proprietăţile lor, ci căutau să îmbrăţişeze ocupaţii burgheze, voiau un stat modern, industrializat, independent, unitar nu numai din punct de vedere economic, dar şi al limbii. Voiau reforme, dar îşi menţineau concepţiile lor despre naţiune şi stat. Nobilii reformişti nu-şi puteau închipui transformarea burgheză a ţării decît în felul următor: pînă acum din „naţiunea maghiară" făceau parte numai cei care aveau titlul de nobil maghiar; acum vor face parte toţi locuitorii ţării. Actul de „mare generozitate" al nobilimii, prin care „îi fac şi pe plebei părtaşi ai naţiunii", nu poate să însemne însă, după concepţia acestei nobilimi, schimbarea caracterului însuşi al naţiunii: naţiunea a fost şi rămîne deci maghiară. Şi precum naţiunea e maghiară, la fel şi statul întemeiat de naţiune trebuie să fie un stat naţional maghiar. Limba statului — a învăţămîntului, justiţiei, administraţiei — trebuie să fie maghiară, toţi funcţionarii trebuie s-o cunoască la perfecţie. Şi locuitorii sînt obligaţi să-şi însuşească limba statului, chiar în interesul lor, căci funcţionarii de stat, oraşe şi comune nu trebuie să se acomodeze nevoilor cetăţenilor, nu trebuie să înveţe limba lor, ci invers: locuitorii sînt obligaţi să înveţe limba statului şi a funcţionarilor statului. După concepţia nobilimii maghiare, în Ungaria nu putea fi decît o singură naţiune: naţiunea maghiară, iar cetăţenii „de limbă străină" au să se maghiarizeze cu timpul. Naţionalităţile trebuie să dispară treptat; ele sînt sortite să rămînă cel mult nişte grupe etnografice fără însemnătate politică. Aceasta era concepţia generală, dominantă nu numai în rîndurile nobilimii: ea

avea influenţă şi în rîndul multor intelectuali de origine burgheză sau ţărănească crescuţi în şcolile maghiare. Principiile şovine, care nu porneau de la realitatea că Ungaria era un stat multinaţional, ci de la ideea că Ungaria ar trebui să fie un stat unitar naţional maghiar, ideea că nu instituţiile statului trebuie să se acomodeze popoarelor, ci popoarele instituţiilor, au fost dominante în politica naţională a nobilimii maghiare *.

Politica naţionalistă a nobilimii maghiare s-a manifestat din plin în deceniul premergător revoluţiei. Conducătorul mişcării naţionale pentru independenţa Ungariei, Kossuth, propaga în gazeta sa „Pesti Hírlap" (Gazeta din Pesta) teza că în toată ţara limba legislaţiei, administraţiei, justiţiei, armatei, precum şi cea a învăţămîntului, trebuie să fie limba maghiară. Se credea deosebit de tolerant admiţînd ca „naţionalităţile" (popoarele nemaghiare) să-şi poată folosi limba maternă în viaţa lor particulară. O politică mai prudentă preconiza contele Széchenyi ; pornind de la constatarea că popoarele nemaghiare (slavii, românii, germanii) formează majoritatea populaţiei, considera că maghiarizarea forţată poate să aibă consecinţe grave. Şi Széchenyi tindea însă spre contopirea popoarelor din Ungaria în naţiunea maghiară, dar nu prin mijloace de constrîngere, ci prin „superioritate culturală" [320].

Dintre reformiştii maghiari transilvăneni, cu problema naţională s-a ocupat mai mult baronul Wesselényi. El vedea principala primejdie pentru poporul maghiar în tendinţele panslaviste, în visurile de a întemeia, cu ajutorul Rusiei ţariste, un mare imperiu slav. Credea că românii pot fi cîştigaţi dacă vor fi eliberaţi de iobăgie ; pe măsură ce vor începe să se maghiarizeze, vor primi şi drepturi cetăţeneşti [321]. Baronul Wesselényi, ca şi alţi nobili liberali, era pe deplin convins că oferă un dar nepreţuit invitînd pe fiii foştilor săi iobagi români să devină maghiari în ce priveşte limba şi cultura lor. În politica de a lega acordarea de drepturi de condiţia

* Cu foarte puţine excepţii, politicienii maghiari au rămas, în tot timpul existenţei monarhiei austro-ungare, în politica lor faţă de naţionalităţi adepţii acestei concepţii care nesocotea situaţia reală.

cunoaşterii limbii maghiare se manifesta, bineînţeles, şi tendinţa de a amîna pe un termen îndepărtat eliberarea iobagilor. În general, se poate spune că reformiştii maghiari transilvăneni nu acceptau politica moderată a lui Széchenyi ; ei preconizau ca „salvare“ a elementului maghiar uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, nădăjduind să-şi întărească astfel dominaţia asupra populaţiei majoritare române.

Chiar şi publicişti maghiari cu concepţii liberale, ca statisticianul Fényes sau ca istoricul Kővári, se tînguie că sînt prea puţini maghiari şi prea mulţi nemaghiari în ţară. Kővári scrie că poţi să călătoreşti zile întregi în Transilvania fără să auzi un cuvînt unguresc : îţi vine să crezi că eşti în Ţara Românească. Îi face amare imputări regelui Szent István (Ştefan cel Sfînt) pentru că a urmat axioma : „unius linguae, uniusque moris, regnum imbecile et fragile est“ (ţara cu o singură limbă şi o singură datină e slabă şi şubredă). Tot Kővári scrie că atunci cînd saşi din diferite ţinuturi, vorbind diferite dialecte, se întîlnesc, vorbesc între ei româneşte [322].

Legile votate de dieta ungară din Pojon exprimă net tendinţele de maghiarizare ale nobilimii. Reformiştii nu s-au mărginit să înlocuiască în viaţa de stat limba latină cu cea maghiară : în dorinţa de a răspîndi limba maghiară în toate colţurile ţării, pentru a forma un stat unitar prin unitatea limbii şi culturii întregii populaţii, dieta din Pojon introduce în toate şcolile (cu excepţia şcolilor croate) ca limbă de învăţămînt limba maghiară. Aduce chiar legi pentru maghiarizarea registrelor bisericilor naţionalităţilor ; începînd din 1847, toate matricolele bisericilor (registrele de stare civilă erau ţinute de către preoţi) trebuiau scrise în limba maghiară. Nici în comitatele în care nobilimea era în parte slovacă sau română nu se îngăduia în întrunirile nemeşimii folosirea altei limbi decît a celei maghiare [323].

În Principatul Transilvaniei, în ianuarie 1842 dieta din Cluj votează un proiect de lege în problema limbii oficiale, care urmează să fie cea maghiară. Proiectul prevede ca în toate şcolile din principat, exceptînd şcolile germane, limba de predare să fie cea maghiară ; într-un termen de 10 ani şi în şcolile de la Blaj, înfiinţate şi sus-

ţinute cu atîtea jertfe, urma să fie introdusă limba maghiară ca limbă de învăţămînt. În 1847, cu aprobarea regelui, se stabileşte ca legile să fie redactate în limba maghiară, urmînd ca pentru pămîntul crăiesc să se dea şi traducerea lor germană. Limba administraţiei urmează să fie cea maghiară pe pămîntul comitatelor şi pe cel secuiesc, iar pe pămîntul crăiesc să se folosească limba germană. Despre limba română, limba majorităţii absolute a populaţiei principatului, nici nu se aminteşte în cele 5 paragrafe ale legii din 1847.

La nobilimea şi burghezia maghiară — pe lîngă iubirea propriului popor, dragostea faţă de limba şi cultura maghiară — se manifestă şi naţionalismul, şovinismul care se exprimă prin intoleranţă faţă de limbile şi culturile slavilor şi românilor. Naţionaliştii maghiari vedeau în existenţa acestora o primejdie pentru statul ungar. Nobilimea substituia intereselor statului propriul ei interes de a-şi menţine supremaţia economică, politică şi culturală.

Faptul că nobilimea avea un rol conducător în mişcarea naţională maghiară făcea ca mîndria naţională manifestată în relaţiile cu alte naţiuni să ia un aspect trufaş şi aristocratic. Mai ales în regiuni cu populaţie covîrşitoare slavă sau română conştiinţa „superiorităţii" de clasă a nobilimii maghiare lua forma unei superiorităţi naţionale. În scrierea „Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Übergriffe der Magyaren" (Plîngerile şi jelaniile slavilor din Ungaria împotriva încălcărilor de drept ale maghiarilor) (Leipzig, 1843) se citează cuvintele contelui Zay Károly, adept al lui Kossuth, rostite într-o adunare din 10 septembrie 1840: „Slovacul nici nu-i om — să se facă maghiar ca să poată deveni om"[324]. Declaraţii similare au făcut şi alţi aristocraţi şi nobili despre românii din Transilvania. Istoricul Jakab Elek vedea în orgoliul şi dispreţul societăţii maghiare faţă de români, slovaci, germani şi evrei una dintre cauzele înstrăinării acestor popoare[325]. Chiar şi scriitori maghiari înaintaţi, ca, de exemplu, Kövári, care vorbesc de români cu oarecare simpatie, considerau totuşi poporul român ca popor de

slugi, deşi apreciau că „limba română este mlădioasă, cîntecele populare româneşti sînt melodioase şi foarte triste... Nu se poate tăgădui că românii au o anumită facilitate în gîndirea lor..." [326]. În scrierile şi cuvîntările unor maghiari şovini, slavii şi românii erau trataţi cu dispreţ, erau calificaţi ca popoare inferioare, incapabile de cultură, nedemne de încredere. Unii dintre publiciştii slavi au ripostat la aceste provocări, atacînd cu cuvinte similare pe maghiari. Aşa s-a încins în deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea văpaia naţionalismului [327].

Manifestările de aroganţă naţională maghiară, şi mai ales legile votate de dietele din Pojon (Bratislava) şi din Cluj în scopul maghiarizării slavilor şi românilor au răscolit în special păturile culte ale acestor popoare. Ele se angajează într-o luptă îndîrjită pentru apărarea dreptului de dezvoltare a limbii şi culturii naţionale. „Noi nu privim pe supt sprîncene (cu pizmă — *n.ns.*) — scrie Bariţ în 1840 — la înflorirea literaturii ungureşti, poftim însă românii cu toţii ca şi noi să fim lăsaţi slobozi a ne dezvolvi (dezvolta — *n.ns.*) literatura şi a ne cultiva în limba noastră" [328].

Saşii din Principatul Transilvaniei erau de asemenea îngrijoraţi din cauza tendinţelor impetuoase de maghiarizare.

Nu pe baza drepturilor istorice, ci pornind de la situaţia reală trata eruditul profesor şi publicist sas Stephan Ludwig Roth, în broşura intitulată „Der Sprachkampf in Siebenbürgen" problema limbii oficiale din Principatul Transilvaniei [330]. Roth arăta că tendinţa tot mai pronunţată a unei părţi a nobilimii maghiare de a forma un stat naţional maghiar înseamnă o primejdie pentru toate naţionalităţile din Ungaria şi Transilvania şi, totodată, primejduieşte şi pacea internă a ţării. „Domnii din dieta de la Cluj — scrie Roth — pot să fi născut o limbă oficială şi să se bucure că acest copil a ajuns să vadă lumina zilei. Ei au declarat ca limbă a cancelariei limba maghiară.

Spun limba cancelariei, căci o limbă a ţării avem deja: nu e cea germană, nici cea maghiară, ci e limba *română*. Orice am face noi, „naţiunile recunoscute", situaţia este aceasta, şi nu alta. Dacă se întîlnesc un maghiar şi un sas care nu cunosc unul limba celuilalt, apelează la limba română. Dacă faci o călătorie, dacă te duci la un tîrg, româneşte ştie fiecare... Ca să înveţi limba maghiară sau limba germană trebuie să urmezi şcoli, româneşte înveţi pe stradă, în contactul zilnic, aproape fără nici o străduinţă deosebită". Adresîndu-se nobilimii maghiare, Roth continuă: „Dacă peste 10 ani, aşa cum prevede propunerea înaintată dietei, vreţi să impuneţi limba maghiară pînă şi în biserică, să apelaţi chiar la măsuri silnice, să ştiţi că tot nu o să vă atingeţi scopul... Aveţi grijă să nu aruncaţi cărbuni aprinşi în paie uscate. Semănaţi vînt şi o să culegeţi furtună".

Cartea lui Roth nu s-a bucurat de o primire bună din partea patriciatului săsesc, care ţinea mult la privilegiile sale, mai ales faţă de românii „toleraţi". Ea a contribuit însă, fără îndoială, la întărirea conştiinţei naţionale în cercurile intelectualilor români.

Prima reacţiune din partea românilor din Transilvania faţă de tendinţele de maghiarizare se produce la Blaj; şcolile româneşti înfiinţate şi dezvoltate cu atîtea jertfe sînt ameninţate ca în timp de 10 ani să se transforme în şcoli maghiare. Consistoriul hotărăşte, la 15 februarie 1843, să ceară episcopului Lemeni să intervină la împărat împotriva legilor votate la Cluj. „Mărturisim sincer — se spune în declaraţia consistoriului — că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi şi naţiunea noastră nu putem fi obligaţi printr-o lege (nu ni se poate impune o lege — *n. ns.*) care pentru obiceiurile şi credinţa noastră pregăteşte un pericol, iar pentru naţionalitatea română ruină şi pieire". După cîteva zile şi consistoriul din Sibiu se alătură protestului blăjenilor; în adresă se spune că legea, fiind întemeiată pe siluire, nu poate să dăinuiască [331].

Luptele tot mai înverşunate în jurul limbii oficiale, mai ales în jurul limbii de predare în şcoli, provoacă

mari frămîntări în rîndurile profesorilor și studenților din Blaj. Unii profesori, luptători pentru cauza națională, în frunte cu Simion Bărnuț, ajung la conflicte cu episcopul Lemeni. Nemulțumiți de politica episcopului, ei cer o conducere mai democratică a bisericii, pretind restabilirea instituției soborului, urmînd ca din acest sobor să facă parte și laici. Ei consideră biserica drept o instituție națională și vor să o transforme într-o fortăreață a națiunii române. Episcopul Lemeni, pe care Bariț îl descrie ca pe un om binevoitor, mare binefăcător al tinerimii școlare blăjene[332], nu era luptătorul pe tărîm național pe care îl reclamau timpurile grele din preajma anului 1848. În fața tendințelor tot mai accentuate ale guvernului și dietei ardelene de a maghiariza pînă și viața bisericească, Lemeni — oportunist din fire, avînd convingerea că orice rezistență față de puternicii domni ai țării nu poate aduce decît nefericire — se pleacă. El își pierde astfel autoritatea în fața mai multor profesori blăjeni și în fața tineretului aflat sub influența acestor profesori. Se ajunge la o adevărată răzvrătire a unor teologi, încurajați de profesorii S. Bărnuț, Iosif Pop și Dimitrie Boer. Profesorii răzvrătiți sînt îndepărtați din posturile lor, de asemenea și 12 teologi. Printre teologii eliminați întîlnim numele lui Bătrîneanu, Ioan Axinte (mai tîrziu s-a numit Axente Sever) și Constantin Roman. O parte dintre teologii eliminați se duc la Tîrgu-Mureș ca practicanți la „tabla regească“ (judecătorie de for înalt), unde întăresc gruparea tinerilor români luptători pentru cauza națională, iar alții pleacă în țările române dunărene.

În același timp, românii sînt asupriți nu numai de nobilimea și dregătorii maghiari, ci și de patriciatul săsesc și de ierarhia sîrbească. Episcopii români, folosindu-se de conflictele ce existau între nobilimea ungară și patriciatul săsesc, se adresează în 1842 dietei, cerînd, cum am mai arătat, pentru românii de pe pămîntul crăiesc egalitate în drepturi cu sașii. Conducătorii sași răspund înfuriați că pămîntul crăiesc este proprietatea sașilor și romînii sînt numai tolerați pe acest pămînt — dacă nu le place ordinea de acolo n-au decît să

plece. Gazeta din Braşov răspunde cu demnitate: ni se spune să părăsim patria, care, fără noi, n-ar exista nici o clipă [333]. Petiţia episcopilor, sprijinită un timp de o parte a nobilimii maghiare, pentru a lovi în patriciatul săsesc, este dată în curînd uitării. Interesele comune ale „naţiunilor" privilegiate s-au dovedit mai puternice decît conflictele lor trecătoare.

Legile de maghiarizare votate de dieta ungară au provocat şi la românii din Banat şi Crişana nemulţumiri şi împotriviri.

Lupta îndîrjită în jurul limbii oficiale, în jurul limbii de predare în şcoli se oglindeşte atît în presa maghiară, cît şi în cea română şi săsească. Gazetele române din Braşov polemizează pe larg cu articolele apărute în presa maghiară din Cluj ai căror autori — membri ai dietei şi alţi oameni politici — luptă pe faţă pentru maghiarizarea românilor. Astfel deputatul din dieta transilvană Fogarasi scrie în „Erdélyi Híradó" (Vestitorul ardelean) că numai acei iobagi români care vor deveni maghiari atît în ce priveşte limba, cît şi „spiritul" lor, vor obţine drepturi cetăţeneşti; chiar şi cărţile bisericeşti să fie traduse în ungureşte, pentru ca slujba să se facă în limba maghiară [334]. Alţi scriitori maghiari fac o zgomotoasă propagandă pentru grădiniţele de copii la sate; scopul acestor grădiniţe este maghiarizarea în masă a copiilor români. Bilaki scrie un articol în 1847 în „Vasárnapi Újság" (Gazeta de duminică) în care spune că, pentru a fi numit în funcţii şi pentru a fi proprietar de pămînt, nu e destul să ştii bine ungureşte, ci să-ţi maghiarizezi şi numele. Îndeamnă şi pe boierii români din Ţara Românească şi Moldova să înveţe în locul limbii franceze limba maghiară. Bariţ face comentarii tăioase, sarcastice la articolul lui Bilaki, model al înfumurării naţionaliste.

Foile din Braşov — şi în aceste gazete vorbeşte toată intelectualitatea română din Transilvania — urmăresc cu îngrijorare politica de maghiarizare a nobilimii liberale. Hotărîrile dietei transilvane din 1842 cu privire la maghiarizarea şcolilor înseamnă, scrie presa română, sentinţa de nimicire a naţionalităţii româneşti [335]. Dacă aceste hotărîri se vor pune în practică, dacă ni se

iau şi puţinele şcoli pe care le avem, dacă nici biserica nu va mai fi scutul limbii noastre, vom fi aruncaţi înapoi în evul mediu. De ce vreţi — scrie revoltat Bariţ — să îngăduiţi în sate numai şcoli ungureşti, cînd, din cauza înapoierii sale, bietului ţăran român îi este atît de greu să-şi însuşească şi în limba lui cunoştinţele necesare ? Ce nevoie are ţăranul român de limba maghiară ? Va şti să are, să secere mai bine dacă va şti ungureşte ? Nu este nevoie de apostoli ca să-i sfătuiască pe ţărani să nu-şi părăsească religia, naţionalitatea, limba şi vechile datini [336].

Presa română propaga încredere în forţele poporului şi în „spiritul vremii". Nu există putere în lume care ar putea să ne nimicească. Ceea ce a fost mai primejdios a trecut deasupra noastră ; ceea ce o să vină sînt numai încercări trimise de soartă pentru a ne oţeli [337]. În februarie 1848, Bariţ ripostează încă o dată tăios politicii de maghiarizare : „Varietatea popoarelor nu e lăsată de dumnezeu pentru ca ele să-şi petreacă viaţa învăţîndu-şi limbile unul altuia, ci pentru ca să se cultive în limba suptă de la mama sa" [338].

Disputele înveninate în problema naţională au avut un larg ecou ; ele au trezit tot mai mulţi intelectuali români la conştiinţa naţională. Politica de deznaţionalizare dusă faţă de popoarele nemaghiare a dat roade cu totul contrare celor aşteptate ; ea a determinat nemulţumiri, neîncredere faţă de conducătorii mişcării liberale şi reformiste maghiare. Kossuth, Wesselényi şi alţi conducători ai opoziţiei erau mai mult cunoscuţi ca promotori ai maghiarizării decît ca luptători împotriva absolutismului şi privilegiilor feudale, pentru neatîrnarea şi libera dezvoltare a ţării.

În Transilvania, ca şi în alte părţi ale monarhiei habsburgice, dezvoltarea mişcărilor naţionale, întărirea naţionalismului burghez, au creat o situaţie deosebit de complexă. În Principatul Transilvaniei, atît burghezia română, cît şi cea săsească, trebuiau să lupte împotriva

tendinţelor de supremaţie, politicii de deznaţionalizare dusă de nobilimea şi burghezia maghiară ; în acelaşi timp, românii de pe pămîntul crăiesc înfruntau asuprirea patriciatului săsesc. În Banat atît românii, cît şi sîrbii erau ameninţaţi de tendinţele de maghiarizare.

Habsburgii au ştiut să profite din plin de conflictele dintre popoarele monarhiei. Împăratul Francisc (împărat al Austriei între 1804 şi 1835) a formulat astfel principiul de guvernare al Habsburgilor : „Popoarele mele sînt străine unul de altul — cu atît mai bine. Trimit maghiari în Italia şi italieni în Ungaria. Din antipatia lor se naşte ordinea şi din ura lor reciprocă — liniştea“ [339]. Principiul „divide et impera“ (dezbină şi stăpîneşte) i-a condus şi pe urmaşii împăratului Francisc ; naţionalităţile le erau necesare Habsburgilor pentru a le contrapune una alteia. Politica prinţului Metternich urma în deceniile premergătoare revoluţiei aceeaşi linie ; într-un memoriu înaintat Curţii imperiale în 1843, Metternich recomanda să fie menţinut un echilibru între naţionalităţi păstrînd împăratului rolul de arbitru în conflictele naţionale. Numai astfel — scria primul sfetnic al Curţii — se poate asigura domnia dinastiei într-un imperiu multinaţional ca Austria [340]. Politica Vienei n-avea drept scop eliminarea conflictelor naţionale, ci permanentizarea lor.

În faţa politicii de maghiarizare, tot mai accentuată în deceniul premergător revoluţiei, unii conducători ai mişcărilor naţionale slave, române şi germane au contat pe un sprijin al Curţii de la Viena şi al guvernului imperial, de unde şi primeau oarecare încurajări. Aceşti conducători n-au văzut că Habsburgii se foloseau de mişcările naţionale slave, române etc. pentru a le contrapune luptei pentru independenţă a Ungariei. În judecarea acestei orientări greşite nu se poate însă trece peste faptul că şi în rîndurile nobilimii liberale maghiare se ridicau multe glasuri pentru înfăptuirea unei alianţe austro-ungare, în vederea luptei pentru asigurarea

dominației germano-maghiare asupra celorlalte popoare din imperiu. Această alianță urma să fie bazată pe păstrarea neștirbită a dinastiei habsburgice.

Năzuințele unor oameni înaintați pentru apropierea și înfrățirea naționalităților din Transilvania

În Transilvania intelectualii cei mai înaintați au văzut nu numai ceea ce despărțea naționalitățile, ci și ceea ce le apropia, le unea. Între acești cărturari îl putem socoti în primul rînd pe redactorul foilor românești din Brașov, George Barit. Încă în 1842 face apel la oamenii politici maghiari să aștearnă un văl asupra „spaimelor veacurilor trecute", să întindă o mînă frățească românilor [342]. Vede clar importanța primordială a diferenței dintre clasele sociale: nobilimea proprietară și iobăgimea. „Greșește cineva foarte greu — scrie Barit — dacă numai pe românime o ia de reprezentantă a supușilor asupriți și numai pe maghiarime de suferitoare cu asupreală; ci la noi trebuie să vorbim de aristocrație în general și de iobăgime iarăși numai în general" [343]. În ajunul revoluției, cheamă pe toți transilvănenii la unire. „Providența și soarta — scrie Barit — aruncă de atîtea veacuri în această patrie frumoasă și nouă tuturor scumpă atîtea nații și confesii una lîngă alta. Pentru ce să ne mai amărîm zilele unii la alții? Pentru ce să nu viețuim cu toții ca fiii aceleiași mame? Pe cine să învinuim pentru că maghiarul, secuiul, sasul, românul, armeanul și alții se nasc sub aceeași climă, pe aceeași vale, în același munte, lîngă același rîu?... Pentru ce să mai provocăm din morminte umbrele străbunilor noștri, făcîndu-ne spaimă unii la alții?" [344]. Barit accentuează în repetate rînduri că sentimentul urii, dușmăniei naționale îi este cu totul străin. Reproducînd articolul lui Nicolaie Bălcescu „Românii și fanarioții", el dă și nota autorului: „Prin cuvîntul greci... trebuie a înțelege nu-

mai pe cei cunoscuţi de fanarioţi. Zdravăna naţie elenică de astăzi pe care noi o iubim şi o respectăm se deosebeşte de fanarioţi, pe care ea însăşi... îi depărtează din sînul ei"[345]. Publică şi îndemnul lui Cezar Bolliac: Să nu uităm a pregăti fiecare popor la ideea frăţiei generale[346].

Şi la unii publicişti, poeţi maghiari găsim aceeaşi concepţie umanitară. Astfel, Jakab Elek publică în 1846 sub pseudonimul Székely[347] o serie de articole, sub titlul „Oláhügy" (Cauză română), în gazeta clujană „Erdélyi Híradó"[348]. În aceste articole, Jakab îmbrăţişează cu căldură cauza iobagilor români; articolele apar şi în traducere românească, în „Gazeta"[349] din Braşov. Pentru a îmbunătăţi situaţia românilor, Jakab propune întocmirea unui urbariu drept, care să ţină cont de interesele ţărănimii; propune înlesnirea răscumpărării de sarcini faţă de proprietarii de pămînt, reprezentarea poporului în dietă şi înfiinţarea de şcoli, în primul rînd întemeierea unei şcoli normale la Blaj pentru a forma învăţători. Toate acestea să se facă cît de curînd, pentru ca şi românii să simtă că patria nu-i consideră ca pe nişte fii vitregi. „Nimeni să nu cuteze a-şi bate joc de român, sub ameninţare de pedeapsă; căci această patrie pe român tot aşa îl cunoaşte de fiul său ca şi pe maghiar... Ori numai românii să fie acei nenorociţi în al căror interes să nu se înalţe nici un glas iubitor de omenime? Ori nu sînt şi românii fii ai patriei? Nu se află şi ei în zidirea statului, deşi nu ca stîlpi ornamentali, dar ca o temelie puternică seculară? Oare nu avem îndatoriri faţă de ei? Nu ei păzesc liniştea şi pacea acestei ţări? Nu ei cultivă de veacuri partea cea mai mare a pămîntului?... Dumnezeul popoarelor! Cînd va sosi ziua care să aducă şi pentru iobagii români zorile libertăţii?!"[350] Un alt publicist, care era şi poet, Szentiványi Mihály, scrie, adresîndu-se nobilimii maghiare: „Domnilor, să mărturisim şi să ne dăm seama cum tratăm noi de veacuri naţiunea română, un popor care numără pe pămîntul comitatelor de douăzeci de ori mai

multe suflete decît nobilimea... Să arătăm că noi sîntem fiii unei epoci mai umane şi că ni-e ruşine de tirania părinţilor noştri“ [351]. Unii scriitori şi publicişti germani pledează de asemenea pentru înfrăţirea naţionalităţilor din Transilvania. Profesorul şi publicistul sas St. L. Roth îşi ridică glasul pentru desfiinţarea iobăgiei şi susţine revendicările naţionale ale românilor.

ST. L. ROTH

Români, maghiari şi germani se întîlnesc pe tărîm cultural. Societatea teatrală clujană dă, începînd din 1820, şi reprezentaţii în limba română, mai ales la Braşov, dar şi la Bucureşti. În 1840 reprezintă la Braşov piesa „Hamlet“, în traducerea românească a lui Ion Barac. Foile lui Bariţ aduc ştiri nu numai despre reprezentaţii teatrale româneşti, dar şi despre cele în limba germană şi maghiară.

Nu se poate trece însă cu vederea faptul că numai o pătură subţire de intelectuali era animată de gîndul colaborării frăţeşti, colaborare care nu putea fi bazată decît pe recunoaşterea dreptului fiecărei naţiuni la o dezvoltare liberă, nestingherită. Datorită întăririi naţionalismului burghez, datorită pretenţiilor de dominaţie ale nobilimii maghiare, ale patriciatului săsesc, datorită politicii de învrăjbire a Curţii de la Viena, sînt neînţelegeri, conflicte între naţionalităţile Transilvaniei. Năzuinţele oamenilor înaintaţi de a forma un front comun al asupriţilor se lovesc astfel de mari obstacole. Erau puţini oameni politici în Transilvania care să fi înţeles constatarea lui Engels: „O naţiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asupreşte alte naţiuni“, cu-

vinte rostite în 29 noiembrie 1847, cu ocazia unui miting consacrat celei de-a 17-a aniversări a insurecţiei poloneze din 1830 [355].

Mişcările ţărăneşti

Înăbuşirea cu cruzime a marii răscoale ţărăneşti din 1784 n-a putut aduce o pacificare a satelor transilvănene; contradicţiile între clasele principale din orînduirea feudală: ţărănimea şi proprietarii de pămînt, acţionează mai departe. Mult timp încă, pînă spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, între ţărani persistă vestea că Horea mai trăieşte [356].

În mai multe părţi din Transilvania, ca de pildă în comitatele Cluj, Zărand şi Hunedoara, au fost mişcări ţărăneşti în legătură cu conscrierea din 1819. Ţăranii pretind să se publice urbariul, să ştie fiecare ce obligaţii are, şi declară că nu fac robote pînă ce nu se cunoaşte legea nouă. Proprietarii cer armată; prin execuţii militare, bătăi şi închisori sînt înăbuşite şi aceste mişcări [357]. În masele ţărăneşti s-a înrădăcinat şi mai adînc convingerea că împăratul a dat urbariul, dar nemeşii îl ascund şi înşală astfel atît pe împărat, cît şi poporul. Legenda despre „bunul împărat" a primit în felul acesta noi elemente şi s-a răspîndit şi mai mult în urma încercărilor de a da un urbariu în 1819. Ţăranii mergeau şi mai departe în aşteptările lor; se zvonea că împăratul a desfiinţat cu totul robotele, dar că domnii ascund scrisoarea împărătească şi îi ţin, pe nedrept şi împotriva legii împărăteşti, pe iobagi în robie. Cu ideile acestea ne vom întîlni în Transilvania şi în primăvara şi vara anului 1848.

La ţăranii din sudul Transilvaniei a pătruns vestea răscoalei lui Tudor Vladimirescu, numit de ei „Toderaş". Ţăranii au cunoscut şi proclamaţiile lui Tudor şi aşteptau venirea lui ca să pornească cu toţii împotriva domnilor [358]. În 1824 se semnalează mişcări ţărăneşti

în comitatul Arad, în 1838 în comitatul Turda, în 1833 în Zărand. În 1831 au loc mişcări împotriva nobilimii proprietare în Bihor, Solnocul de Mijloc şi Arad[359]. Şi în alte părţi se înregistrează mişcări ţărăneşti cu caracter local, incendierea curţilor feudalilor, răzvrătiri[360]. Şi aceste date — o istorie a mişcărilor ţărăneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea, mai ales din Banat şi Crişana, încă n-a fost scrisă — evidenţiază criza regimului feudal, care a făcut ca răzvrătirile ţărăneşti să se generalizeze pe tot cuprinsul Transilvaniei.

Mişcările sînt înăbuşite cu o cruzime cumplită, cu biciuiri, întemniţări, execuţii militare. Tribunalele comitatelor pronunţau pînă şi condamnări la moarte pentru vina de a fi vorbit împotriva robotelor *. Împotrivirea ţăranilor ia şi alte forme: fuga de pe moşii, încercarea de a trece pe pămîntul grăniceresc. În multe părţi din Transilvania ţăranii cer împăratului să fie aşezaţi pe pămînturi unde nu trebuie să facă robote domneşti. Tot mai dese sînt plîngerile nemeşilor că iobagii nu lucrează cu nici o tragere de inimă, că-şi fac robotele încet, fără spor.

Mişcări mai mari, organizate au loc în Munţii Apuseni. Aici îşi avusese centrul marea răscoală condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, aici s-au desfăşurat mişcările conduse de Ecaterina Varga (Varga Katalin), de aici s-a recrutat, în mare parte, oştirea ţărănească de sub conducerea lui Avram Iancu. Aceste mişcări, după cum arată istoricul maghiar Tóth Zoltán, sînt verigile aceleiaşi lupte eroice a ţăranilor mineri împotriva feudalismului[362].

Luptele dîrze din Munţii Apuseni sînt strîns legate de exploatarea crescîndă a ţărănimii miniere pe domeniile metalurgice din Zlatna. În urma dezvoltării mineritului,

* Astfel, de exemplu, în 1834 tribunalul comitatului Zărand a condamnat 6 ţărani la moarte prin ştreang, iar pe alţi 21 la închisoare de cîte 5—10 ani la Gherla. Curtea vieneză şterge însă în 1836 condamnările la moarte şi reduce toate pedepsele la închisoare variind între 6 luni şi 2 ani[361] pentru a întări încrederea poporului în împărat.

domeniile au tot mai mare nevoie de lemne pentru topitorii; administrația este îngrijorată că, tăindu-se pădurile, mineritul va avea de suferit[363]. Poporul din regiunea domeniilor ținea însă la tradiția din moși strămoși că pădurile sînt ale comunelor și nu ale domeniilor[364]. Populația nu poate renunța la folosirea pădurilor, căci acestea sînt izvorul ei de viață; de aici iau locuitorii lemne pentru construirea casei și acareturilor, lemne pentru a le prelucra în ciubere, pe care le schimbă cu cereale. Înmulțindu-se populația, mulți caută să mai taie cîte o părticică de pădure, pentru a-și face casă și a-și asigura o bucățică de ogor pentru a-l cultiva. Administrația domeniilor, sub motiv că protejează pădurile, își trimite oamenii să dărîme casele nou ridicate, să împădurească din nou curăturile — toate acestea fiind motive de continue tulburări, de lupte între populație și organele administrative.

Un alt motiv ce ducea la veșnice tulburări era faptul că topitoarele domeniilor foloseau munca forțată a minerilor țărani, plătindu-le pentru prestații sume derizorii, stabilite de către administrație. Una dintre muncile acestea era cărăușia, care devenea o obligație tot mai grea și mai apăsătoare pentru locuitori. Pădurile din jurul topitoarelor erau tăiate și lemnele trebuiau aduse de la depărtări tot mai mari; administrația plătea însă invariabil aceleași sume mici țăranilor.

Într-o măsură oarecare începe să fie întrebuințată și munca salariată. Din veniturile considerabile ale minelor s-ar fi putut plăti salariile convenționale, dar veniturile minelor tezaurariatului nu se întrebuințau pentru îmbunătățiri în producție, ci erau absorbite de fiscul din Viena, pentru sprijinirea aparatului de stat absolutist al Habsburgilor. Menținerea muncii iobage, atunci cînd existau condițiile pentru introducerea muncii salariate, constituia o neconcordanță între relațiile de producție și dezvoltarea forțelor de producție, o neconcordanță care a provocat o situație permanent revoluționară în Munții Apuseni.

Comunele Bucium, Abrud-Sat şi Cărpiniş au dus lupte ani de zile cu domeniul fiscal, care pretindea, în contradicţie cu vechile „obiceiuri", ca locuitorii să presteze robote [365]. Populaţia mineră (locuitorii luau drept mineri toate familiile din ale căror rînduri cineva se ocupa cu mineritul) nu se considera iobagă, ca populaţia de pe Cîmpie. Ea ţinea la drepturile ei de mineri şi se împotrivea tot mai hotărît tendinţelor fiscului şi dregătorilor comitatului de a o supune la îndatoriri similare celor pe care le avea iobăgimea din ţinuturile vecine. Cu toate că autorităţile au trimis pe capul locuitorilor unităţi militare de pedepsire, populaţia şi-a continuat totuşi lupta.

Luptei ţăranilor minieri din cele trei comune s-a alăturat şi o femeie maghiară cu oarecare cultură, cunoscătoare a cîtorva limbi : Ecaterina Varga. Nu numai că a dus petiţiile ţăranilor la Viena, întărind astfel rezistenţa faţă de organele locale, dar i-a îndemnat pe iobagi să se folosească de păduri, să nu plătească impozite, să-i alunge pe pădurarii care erau trimişi de administraţie, să reîmpădurească curăturile. Ţăranii — după cum scrie „Gazeta" —, în urma agitaţiilor Ecaterinei Varga, „nu mai voiau de atîţia ani a face robotă domnească" [366]. Timp de şase ani a fost Ecaterina Varga — pe care preotul contemporan din Roşia Montană, Simion Balint, o numeşte o femeie „ageră şi elocentă" (elocventă — *n.ns.)* — în mijlocul ţăranilor minieri din Munţii Apuseni. Moţii o numeau cu dragoste şi admiraţie : „Caterina, doamna noastră". Tezaurariatul şi administraţia fiscală, văzîndu-şi păgubite interesele, pretindeau autorităţilor comitatului ca „instigatoarea" să fie arestată ; dregătorii însă nu îndrăzneau să se atingă de ea, deşi venea de multe ori la Abrud, căci poporul zicea : „Cine va avea zece capete să pună mîna pe doamna noastră" [367].

Funcţionarii domeniului cereau tot mai insistent armată pentru a potoli poporul ; Curtea însă, deşi îşi ve-

dea primejduite veniturile din domeniul Zlatna, şovăia, căci izbucnise răscoala ţăranilor în Galiţia şi se temea de o răscoală în Transilvania. În aceste împrejurări intervine cancelarul Transilvaniei, baronul reacţionar Jósika Samu, unul dintre cei mai înverşunaţi duşmani ai eliberării iobagilor; el apelează la a doua forţă pe care se sprijineau feudalismul şi împăratul (prima fiind armata): la clerul înalt. La recomandarea lui Raiačič, mitropolitul sîrb din Carloviţ, Jósika propune în 1846 pe Andrei Şaguna — originar dintr-o familie de negustori macedoromâni *, pe atunci egumenul mănăstirii sîrbeşti din Covil (districtul Bacica) — spre a fi numit de către împărat vicar episcopal la Sibiu. Totodată, Jósika îi dă mandat lui Şaguna să aducă la ascultare comunele răzvrătite din Munţii Apuseni.

Vicarul Şaguna s-a arătat demn de încrederea cancelarului; nu mult după numirea sa, în ianuarie 1847, înşelînd încrederea ţăranilor în „păstorul lor sufletesc", el răpeşte împreună cu dregătorul Pogány pe „instigatoarea" Varga, pretextînd o convorbire cu dînsa **.

Ecaterina Varga a fost dusă la închisoarea militară din Alba Iulia, unde a rămas pînă în 1851. Abia atunci a dat tribunalul superior din Sibiu sentinţa definitivă, prin care se spulberă toate acuzaţiile că Ecaterina Varga ar fi înşelat poporul. Ea avea — se spune în motivarea sentinţei — convingerea că revendicările iobagilor erau juste [371].

Poporul s-a supus pentru moment, dar frămîntările au continuat, iar peste un an şi cîteva luni a izbucnit din nou mai puternic răzvrătirea. Şaguna, deşi la

* Şaguna [368] s-a născut în 1808, la Miskolc (Ungaria); a fost crescut în casa unchiului mamei sale, Atanasie Grabolsky de Apadia, negustor bogat din Pesta. A stat şi la Viena, unde avea drept rudenii familia bancherului şi baronului Sina. În anii 1826—1829 a fost student la Universitatea din Pesta, apoi a făcut teologia sîrbească la Vîrşeţ. După călugărirea sa, a stat încă 12 ani într-un mediu sîrbesc şi se bucura de deosebita protecţie a mitropolitului sîrb Raiačić. Şi numirea sa la Sibiu a venit în urma înţelegerii dintre cancelarul Jósika şi mitropolitul Raiačić [369].

** Vezi dramatica descriere a răpirii Ecaterinei Varga de către vicarul Şaguna dată de contemporanul Simion Balint, reprodusă şi de Bariţ în istoria sa [370].

alegerea ținută în decembrie 1847 întrunise mai puține voturi decît fiecare dintre ceilalți doi candidați, a fost numit la începutul anului 1848 episcop al Sibiului ; protectorul lui, cancelarul reacționar Jósika, pusese de acum piciorul în prag [372] și, fiind în bune relații cu principele Metternich, izbutise să-l facă pe Șaguna episcop, nesocotind voința majorității clerului ortodox transilvan. Astfel, în pragul revoluției se desemnează clar alianța dintre cancelarul transilvan Jósika, mitropolitul sîrb Raiačić, episcopul român Șaguna, legați nu numai prin concepțiile lor prohabsburgice, dar și prin „servicii reciproce". Mișcarea condusă de Ecaterina Varga a fost înăbușită la porunca Vienei, atunci cînd se ajunsese pînă în pragul unei răscoale țărănești. Amintirea acestei eroine * a rămas însă vie, iar acțiunea ei constituie un simbol al frăției româno-maghiare în lupta pentru drepturi și libertate.

Nu tot clerul român a avut poziția vicarului Șaguna față de mișcarea condusă de Ecaterina Varga. Lucrul acesta reiese din corespondența cancelarului Jósika cu guvernatorul Teleki ; rezultă și din alegerile de episcop efectuate la începutul anului 1848. Acțiunea sa l-a ajutat pe Șaguna să dobîndească scaunul episcopal, i-a adus și recunoștința și lauda asupritorilor țărănimii române **, dar nu i-au sporit cîtuși de puțin prestigiul în popor.

Merită să fie amintită și poziția presei române din Transilvania față de arestarea luptătoarei Varga, căci în poziția aceasta se manifestă atitudinea unei părți a intelectualității române față de mișcările țărănești.

* La popularizarea acestei figuri eroice a contribuit mult, încă înainte de primul război mondial, publicistul socialist Erdélyi (Aradi) Viktor, prin lucrarea sa întitulată : „Caterina, doamna noastră" (apărută în limba maghiară, la Budapesta, în 1913 ; versiunea românească a apărut în continuare în „Adevărul literar", la București, în 1925, și într-un volum separat, editat la Cluj în 1928). O lipsă a acestei lucrări, scrisă cu multă căldură pentru moții năpăstuiți, este că nu indică decît rar izvoarele sale.

** Guvernatorul Transilvaniei, contele Teleki, îi face cunoscut lui Șaguna într-o scrisoare din 13 februarie 1847 că a raportat despre comportarea sa cu ocazia reușitei prinderi a „înșelătoarei" Ecaterina Varga forurilor celor mai înalte, care l-au însărcinat să-i exprime din partea lor prea înalta lor mulțumire pentru rîvna dovedită în această împrejurare [373].

În numărul său din 16 ianuarie 1847 (st. v.), „Gazeta de Transilvania" publică o corespondenţă mai lungă din Aiud, care începe cu cuvintele: „Faimoasa Katalin căzu de ieri la temniţă". Vina Ecaterinei Varga * era, scrie „Gazeta", că ea întărîta pe bieţii locuitori ai satului Bucium şi ai satelor vecine în aşa măsură, că ei de mai mulţi ani nu vor să facă nici o robotă domnească. „Gazeta" îşi exprimă convingerea că „nu faptele nesupunerii, ci o treptată cultivare şi deşteptare a oamenilor noştri este calea către fericire şi către oareşcari însemnătăţi" [375].

Rîndurile acestea denotă pe iluministul Bariţ, care aştepta îndreptarea soartei iobagilor de la ridicarea lor culturală, de la luminarea lor. Bariţ era împotriva răscoalelor; răscoala lui Horea o considera şi el, ca şi Samuil Micu Clain şi Petru Maior, drept un act nesocotit şi nenorocit [376]. Condamna iobăgia, „acest blăstăm al secolului de lumină", dar credea că o mişcare de nesupunere nu o poate înlătura.

Intelectualii români erau şi intimidaţi: ei erau traşi la răspundere îndată ce se zvonea despre o mişcare a ţăranilor. Bariţ povesteşte că în 1830 au fost arestaţi mai mulţi preoţi şi un protopop român şi ţinuţi pînă cînd s-a adeverit că ştirea despre o nouă răscoală era cu totul neîntemeiată [377]. Au fost timpuri cînd un român n-ar fi cutezat să pronunţe în public numele conducătorilor acelei răscoale din 1784, spune tot Bariţ.

Situaţia presei române era nespus de grea: orice cerere de drepturi pentru naţiunea română — fie numai reproducerea unei petiţii — era considerată drept un atac împotriva legilor şi constituţiei ţării şi

* Este interesantă descrierea ce se dă în „Gazeta" despre Ecaterina Varga. Este — se spune în corespondenţă — o damă unguroaică cam de 40 de ani, cu căiţă (bonetă) de „dull anglais", cu viclar de mătase şi cu topanci de barşon (catifea). Reproducem aici şi descrierea dată de Jakab despre Ecaterina Varga: era în etate de circa 40 de ani, de statură mijlocie, cu faţă brunetă, rumenă, ochii negri; vorbea bine româneşte, ungureşte, nemţeşte; în ungureşte şi nemţeşte şi scria. Îşi schimba portul adesecori; cînd se purta domneşte, cînd româneşte; mergea de multe ori călare [374].

orice manifestare de simpatie pentru iobagi putea fi interpretată ca o provocare la răscoală. Cînd, în august 1845, Bariţ fusese la Viena în problema gazetelor române, care erau ameninţate cu interzicere, cancelarul Principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu, l-a sfătuit să nu mai facă politică. Cititorii gazetelor româneşti — spunea cancelarul — nu au nici o educaţie politică, prin urmare scrierile politice sînt foarte periculoase pentru ei şi pentru ţară. Îi recomandă să ferească deci de astfel de primejdii pe cititori, să le dea „o lectură inocentă şi sănătoasă“ [378]. Este interesant că gazetele româneşti erau acuzate şi de Stephan Ludwig Roth că ridică pretenţii prea mari pentru iobagi. Afirmaţia lui Roth este cu totul neîntemeiată: apărînd sub un control deosebit de sever, sub o cenzură dublă, gazetele româneşti nu-şi puteau îngădui de cele mai multe ori în ce priveşte situaţia iobagilor, decît să reproducă unele informaţii din presa maghiară, să redea conţinutul dezbaterilor din dietă. Clasa stăpînitoare îşi dădea bine seama că ceea ce se scrie în româneşte poate pătrunde în masele de iobagi români, în permanentă revoltă *. Unii nemeşi din Transilvania, ca de exemplu un Péterffy, cereau necontenit să se interzică gazetele româneşti, spunînd că pînă şi existenţa unor foi româneşti, oricît de inocente ar părea să fie, reprezintă o primejdie pentru maghiarii (adică pentru nemeşimea maghiară — *n. ns.*) din Ardeal [380].

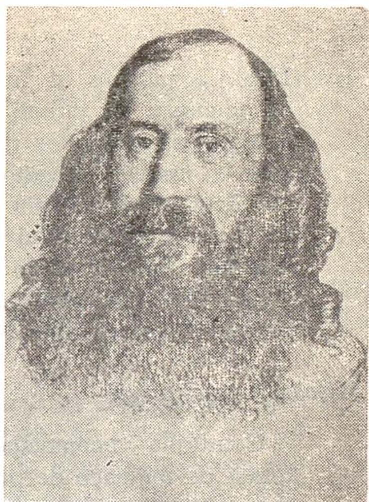
Experienţa răscoalei din 1784, înăbuşită în sînge de trupele împărăteşti, a lăsat şi ea urme adînci în rîndu-

* Afirmaţia unor istorici maghiari [379] că presa românească, cu toată simpatia ei faţă de ţărănime, nu a ajuns să-şi însuşească nici politica liberală în problema ţărănească este cu totul greşită — nenumărate sînt articolele, informaţiile, în care presa românească face cunoscut publicului tot ce se spunea în favoarea unei politici liberale, pentru desfiinţarea iobăgiei. Greşită este şi încercarea de a explica pretinsa lacună a presei româneşti prin tendinţa ei de a nu-şi înstrăina mica nobilime românească. Adevărul este că „Gazeta“ şi „Foaia“ nu puteau să ia o poziţie deschisă, căci cenzura foilor româneşti avea alte directive decît cenzura foilor maghiare. Autorităţile ar fi oprit imediat apariţia „Gazetei“ şi a „Foii“ dacă gazetele româneşti şi-ar fi îngăduit un atac direct împotriva instituţiilor feudale.

rile intelectualilor români. Unii dintre ei, ca Bariţ, Bărnuţ şi mulţi alţii, au tras învăţătura că trebuie împiedicată orice izbucnire a revoltei maselor româneşti împotriva nobililor ; noi avem de-a face cu 300 000—500 000 de baionete austriece, scrie „Gazeta“ [381], nu cu o mînă de nobili. Prin arestarea Ecaterinei Varga — avea să scrie Bariţ în „Părţi din istoria Transilvaniei“, apărută în 1889 — s-a evitat dacă nu chiar o horiadă sîngeroasă şi nefericită, în tot cazul însă cruzimi de către tirani sălbatici ca cele din 1837“ [382]. Erau însă şi alţi intelectuali români, ca Avram Iancu, care nu condamnau răscoala din 1784, ci erau chiar mîndri că sînt urmaşii iobagilor lui Horea. Despre Avram Iancu un contemporan, Iosif Şterca-Şuluţ, scrie că avea admiraţie pentru luptătoarea Ecaterina Varga [383].

În istoria sa, scrisă la 40 de ani după evenimentele din 1847 din Munţii Apuseni, Bariţ recunoaşte că acţiunea din Izbita-Buciumeni (prinderea Ecaterinei Varga prin înşelarea poporului — *n. ns.*) „ce e drept, nicidecum nu era vreo misiune onorifică“. Dar, continuă el, „prin cîte umiliri nu trecuseră pînă atunci prelaţii bisericii răsăritene. În această ţară se cerea cu jurămînt răspundere personală pentru ţinuta paşnică a poporului, întocmai cum erau trataţi episcopii răsăriteni şi în Imperiul turcesc. Astfel, la 1784, episcopul Gedeon Nichitici a fost trimis în focul revoluţiei horiane cu misiunea, alăturea cu capul, să împace şi să supună comunele din comitatul Zărand ; în 1831 episcopul Vasile Moga şi vicarul B. Căianu au fost mînaţi în părţile cîmpene din comitatul Turdei şi al Clujului cu ordin strict ca să împiedice rebeliunea poporului“ [384]. Bariţ ar fi putut, desigur, să dea şi alte exemple ; domnii feudali foloseau din plin autoritatea clerului înalt român pentru a ţine în supunere poporul asuprit şi exploatat.

În acelaşi deceniu premergător revoluţiei din 1848 se ridică în apusul Transilvaniei, în comitatul Caraş

EFTIMIE MURGU

din Banat, o mişcare antifeudală a ţărănimii române conduse de revoluţionarul Eftimie Murgu *. Stabilindu-se la Lugoj ca avocat, ajunge din nou în conflict cu stăpînirea — în Banat cu domnia nemeşească din comitat. „Ia asupra sa cu seriozitate purtarea cauzelor româneşti“ [386]. Strînge plîngerile ţărănimii, caută să descopere abuzurile, silniciile, furturile şi jafurile proprietarilor de pămînt şi ale dregătorilor comitatelor, săvîrşite în dauna ţărănimii năpăstuite. Are o vastă corespondenţă cu preoţii şi dascălii satelor, care-i trimit petiţii iscălite. Mişcarea al cărei propovăduitor este Murgu devine o mişcare de masă.

Autorităţile prind de veste şi-l arestează pe Murgu pentru agitaţie împotriva proprietarilor de pămînt. În octombrie 1845 este dus în lanţuri la Pesta, deoarece este prea popular ca să poată fi ţinut în închisoarea din Lugoj; domnii se tem de răscoală. Abia revoluţia din Pesta îl eliberează pe acest luptător, la trei săptămîni după eliberarea lui Táncsics [387].

Vestea marii răscoale a ţăranilor din Galiţia împotriva panilor, răscoală izbucnită în primăvara anului

* Eftimie Murgu s-a născut în 1805, în Rudăria, pe teritoriul regimentului român bănăţean cu sediul la Caransebeş. Tatăl său a fost sublocotenent. A făcut studii superioare la Seghedin (Szeged) şi apoi a studiat filozofia şi dreptul, dobîndind şi titlul de doctor la Universitatea din Pesta. A ţinut primul curs de filozofie la Iaşi, unde l-a avut ca elev pe Ion Ionescu (de la Brad). Trecut la Bucureşti, devine profesorul lui Nicolaie Bălcescu şi al lui C. A. Rosetti. „Murgu — scrie cu drept cuvînt G. Bogdan-Duică — nu este nevinovat că pasiunea revoluţiei s-a strecurat şi în inimile elevilor săi“ [385]. Din cauza acţiunii desfăşurate împreună cu Filipescu, Bălcescu şi alţi intelectuali pentru a înscăuna un regim de dreptate, un regim care să asigure ţărănimii pămînt şi libertate, este expulzat din Ţara Românească.

1846, a pătruns şi în Transilvania. Un român care a îndemnat pe ţăranii din jurul oraşului Jibou să le dea în cap domnilor de pămînt (proprietarilor, moşierilor — *n.ns.)* şi dregătorilor comitatelor, spunînd că aşa au făcut şi ţăranii din Galiţia, a fost arestat şi închis în temniţa comitatului [388]. Teama că răscoala din Galiţia s-ar putea întinde şi în Transilvania a grăbit, desigur, măsurile luate de cancelarul Jósika pentru a înăbuşi mişcarea din Munţii Apuseni.

Mişcări muncitoreşti

Condiţiile neomenoase de muncă, lipsa aproape totală de mijloace de protecţie a muncii, ceea ce cauza nenumărate accidente de muncă, salariile şi aşa mizere, cu tendinţa de a scădea mereu în urma introducerii muncii în acord, mai ales în mine, au provocat atît între mineri, cît şi între muncitorii din manufacturi mişcări pentru îmbunătăţirea traiului. În 1820 muncitorii de la topitoriile din Zlatna încetează lucrul, în 1829 sînt mişcări similare în regiunea Hunedoarei, în 1837 la topitoriile din Topliţa şi Govăjdia, unde autorităţile restabilesc „ordinea" prin arestări şi aplicare de bătăi. În ciuda represiunilor, în 1839—1840 izbucnesc noi mişcări „cu excese sîngeroase" la Băiţa. Recoltele slabe din anii 1845—1846 din Transilvania au provocat o scumpire a alimentelor, căreia nu i-a urmat însă o sporire a salariilor. În 1847, în preajma revoluţiei, muncitorii mineri pornesc noi acţiuni pentru asigurarea traiului lor la Ţebea, Certeje, Zlatna şi Ocna Mureşului (Uioara) [389].

În al 5-lea deceniu al secolului apare şi o primă organizaţie muncitorească: la Braşov, muncitorii tipografi înfiinţează „Asociaţia de ajutor de boală, înmormîntare şi călătorie" [390].

Mişcările muncitoreşti, încercările de a se organiza ale muncitorilor pentru îmbunătăţirea situaţiei lor sînt

calificate şi condamnate de către presa burgheză drept acţiuni pentru stoarcerea unor salarii mai mari[301]. Contradicţia de bază a epocii capitaliste, antagonismul dintre burghezie şi proletariat, începe să se manifeste şi în Transilvania.

7. CREAREA UNEI SITUAŢII REVOLUŢIONARE ÎN TRANSILVANIA

În urma dezvoltării capitalismului, s-au ascuţit contradicţiile dintre vîrfurile societăţii, s-a ajuns la o criză a acestor vîrfuri. Mulţi domni de pămînt, mai ales din nobilimea mijlocie, îşi dau seama de rămînerea în urmă a agriculturii ; ei tind spre modernizarea acesteia şi spre dezvoltarea pieţei interne. Se ivesc disensiuni grave în rîndurile nobilimii ; unii dintre nobili se fac exponenţii tendinţelor de modernizare a ţării, vor să înlăture, pentru a cîştiga o bază mai largă a acţiunii lor, privilegiile feudale. Se naşte un conflict acut între nobilii reformişti, care vor independenţa ţării, şi Curtea imperială, sprijinul de frunte al vechilor instituţii.

Paralel cu întărirea mişcărilor naţionale se ascut contradicţiile naţionale dintre clasa conducătoare asupritoare maghiară şi naţionalităţile asuprite. În dieta din anii 1846—1847 din Cluj continuă discuţiile aprinse în chestiunea fixării unei limbi oficiale. Disputele au un larg răsunet şi în presă, în rîndurile intelectualilor români, maghiari şi germani. Instituţiile vechi, dieta privilegiaţilor, autorităţile nobiliare nu pot rezolva nici problema socială, nici pe cea naţională din Transilvania.

Situaţia maselor de ţărani iobagi şi jeleri se înrăutăţeşte an de an. Nemeşii, avînd posibilităţi mai mari de desfacere a produselor agrare, caută să-şi mărească pămînturile alodiale, răpind păşuni, păduri, ogoare care înainte erau în folosinţa iobagilor şi impun robote mai mari ţăranilor dependenţi. Răpirile de pămînt aduc la

desperare masele ţărăneşti, rezistenţa acestora devine mai îndîrjită: mişcările ţărăneşti capătă un caracter permanent. Ţăranii nu vor să rabde atîta asuprire şi jaf, nu mai vor să trăiască în vechile condiţii. Din rîndurile ţărănimii se ridică oameni cu carte; ei arată că nu poate dăinui, în acest „secol al luminii", nedreptatea strigătoare la cer ca unii să trăiască în belşug în urma muncii celor mulţi, iar masele să se lupte cu cea mai neagră mizerie.

Nobilii cred că pot să menţină, printr-o teroare cumplită, prin bătăi, temniţe şi ameninţări cu spînzurători vechea orînduire. Împreună cu o mare parte a nobilimii proprietare transilvănene, aceşti reacţionari nici nu voiau să ştie de reforme, de concesii în favoarea iobagilor. Aristocraţia din Transilvania — scrie contemporanul Jakab — a crezut ferm că privilegiile ei sînt veşnice, a crezut că, şi dacă s-ar schimba toate societăţile şi toate organizaţiile politice din lume, ea va putea să menţină Ardealul, această ţărişoară, ca pe o relicvă împietrită a evului mediu, ca pe o mumie a omenirii, ermetic închisă împotriva oricărui progres, ba chiar ferită de orice contact cu spiritul şi cu ideile vremii [392]. Aristocraţia pe de o parte şi masa poporului de cealaltă parte stăteau la o depărtare de nedescris una de alta; nu exista nici o legătură între ele, nu le unea nici un interes comun [393]. Magnaţii reacţionari se sprijineau pe forţa armatei şi nu observau că şi în armată domnea pe alocuri un spirit de revoltă. Astfel, în regimentele grănicereşti secuieşti exista o continuă nemulţumire şi fierbere; disciplina brutală, carcerele, biciuirile întărîtau pe soldaţi împotriva stăpînirii austriece.

Se învedera tot mai clar că orînduirea feudală, vechile instituţii nu mai corespundeau dezvoltării forţelor de producţie, cerinţelor claselor producătoare. Toate păturile sociale erau în fierbere, nemulţumirile ameninţau să se transforme într-o revoltă generală. În zadar încercau aristocraţii şi Curtea imperială, în-

tărindu-şi alianţa, să stăvilească forţele sociale şi naţionale ce se îndreptau împotriva edificiului feudal: legenda „bunului împărat“ — monarh deopotrivă de milostiv faţă de toţi fiii ţării, faţă de toate popoarele monarhiei — n-a putut zădărnici revoluţia. Ţara semăna cu un vulcan, în aparenţă liniştit, dar în măruntaiele muntelui se acumulase o cantitate uriaşă de materii inflamabile, care puteau oricînd să explodeze [394].

Anul 1847 a fost un an cu o recoltă slabă; în multe părţi din Transilvania bîntuia foametea. În această atmosferă de nelinişte şi fierbere generală s-au făcut auzite primele ştiri despre revoluţia europeană.

ÎNCEPUTURILE REVOLUŢIEI ÎN TRANSILVANIA

1. IZBUCNIREA REVOLUŢIEI PE PLAN EUROPEAN

Izbucnirea revoluţiei în Italia, Franţa, Germania şi Imperiul habsburgic. Caracterul revoluţiilor europene.

Revoluţia din 1848 a început în 12 ianuarie, cu insurecţia de la Palermo (Sicilia). Ridicarea poporului a silit pe regele Ferdinand să renunţe la regimul absolutist şi să promită constituţia. Mişcarea revoluţionară se întinde curînd şi asupra altor state italiene ; domnitorii se văd constrînşi să acorde libertăţi constituţionale. În acelaşi timp, începe în Lombardia şi Veneţia lupta pentru scuturarea jugului austriac. O dată cu eliberarea provinciilor de sub ocupaţia străină, patrioţii italieni tind şi la formarea unui stat naţional, care să unească toate regiunile locuite de italieni.

În 22 februarie izbucneşte revoluţia la Paris şi doboară regimul regelui Ludovic-Filip de Orléans, întemeiat pe aristocraţia financiară. Obiectivul răsturnării oligarhiei bancare a unit atît burghezia industrială, cît şi mica burghezie şi proletariatul. Luptele de baricade, care au durat pînă în 25 februarie, au fost însă duse aproape exclusiv de muncitorimea din Paris, de rezultatele victoriei folosindu-se în primul rînd burghezia. Numai sub presiunea maselor înarmate s-a proclamat, în a treia zi a revoluţiei, republica. Guvernul provizoriu, alcătuit după victorie, a fost un guvern burghez ; participarea utopistului mic-burghez Louis Blanc şi a muncitorului tipograf Albert n-a făcut decît să adoarmă vigilenţa proletariatului. Ace-

laşi scop l-a servit şi instituirea Comisiei pentru problema muncitorească.

Pentru a demonstra caracterul său revoluţionar, guvernul francez l-a invitat la începutul lui martie pe Marx să revină din Bruxelles la Paris, de unde guvernul reacţionar francez îl expulzase. Marx a şi venit şi a stat la Paris pînă la începutul lui aprilie, cînd s-a întors în Germania [1]. Ministrul de externe Lamartine a adresat în 7 martie un manifest, în care se vorbeşte în termeni generali despre libertatea popoarelor şi în mod vag se promite ajutor patrioţilor italieni. Într-un alt manifest, adresat polonezilor, apărut peste o lună. se vorbeşte despre sprijinirea refacerii Poloniei, dar fixarea orei şi a mijloacelor de intervenţie — se spune în manifest — aparţine exclusiv Franţei [2].

Victoria revoluţiei în Paris a încurajat şi a ridicat la luptă popoarele şi clasele asuprite de dincolo de hotarele Franţei. Masele exploatate şi lipsite de drepturi cetăţeneşti încep, aproape în acelaşi timp, lupta lor revoluţionară în Germania şi în vastul Imperiu habsburgic, iar lupta din Italia ia un nou avînt.

Engels prevăzuse, încă la primele mişcări revoluţionare din Italia, că existenţa însăşi a Imperiului habsburgic era ameninţată. În articolul său „Începutul sfîrşitului Austriei", Engels citează cuvintele răposatului împărat Francisc (Franz): „Atîta cît trăim noi, eu şi cu Metternich, mai rezistă şi ea (Austria — *n.ns.*). Dacă Metternich nu vrea să-şi dezmintă împăratul — observă Engels —, el trebuie să moară cît mai curînd posibil" [3].

Mişcările revoluţionare din Imperiul habsburgic izbucnesc la mici intervale în capitalele principale: Praga, Viena, Pesta. La 11 martie are loc la Praga o adunare de masă: poporul pretinde desfiinţarea obligaţiilor feudale ale ţărănimii, libertatea presei, acordarea unei constituţii, introducerea limbii cehe pe lîngă cea germană atît în administraţie, cît şi în justiţie şi învăţămînt [4].

În 13 martie, ziua deschiderii dietei Austriei inferioare, poporul adunat înaintea clădirii Landtag-ului (dietei), condus de intelectuali, studenţi, pretinde demiterea prinţului Metternich şi înscăunarea unui regim constituţional. Se ajunge la lupte de stradă între mulţime şi poliţie; Curtea imperială, nefiind sigură de „credinţa" armatei, cedează. Metternich, exponentul cel mai de seamă al politicii reacţionare, nu numai al împărăţiei habsburgice, ci şi al „Sfintei Alianţe", al reacţiunii europene, este înlăturat; în noul guvern, compus în covîrşitoare parte din aristocraţi, intră şi cîţiva oameni politici cu concepţii burghezo-liberale. Împăratul promite convocarea unei diete a provinciilor austriece în vederea elaborării şi discutării constituţiei; ca o concesie imediată, se desfiinţează cenzura. Metternich se refugiază în Anglia, îşi păstrează legăturile cu noul ministru de externe Fiquelmont, dîndu-i sfaturi în ce priveşte politica externă a imperiului. Corespondenţa dintre fostul şi actualul ministru se face prin ambasadorul Angliei la Viena. Încă din martie cercurile reacţionare fac pregătiri pe plan internaţional pentru organizarea contrarevoluţiei [5].

Vestea revoluţiei din Viena grăbeşte evenimentele de la Pesta. Încă din 11 martie membrii societăţii „Tînăra Ungarie", în frunte cu Petőfi, Vasvári, Irinyi şi Jókai, formulaseră postulatele naţiunii ungare; manifestul urma să fie primit într-o adunare populară proiectată pentru 19 martie. Sub impresia evenimentelor de la Viena din 13 martie, revoluţionarii pestani hotărăsc să pornească imediat la acţiune. În zorii zilei de 15 martie ei ocupă o tipografie şi, cu ajutorul entuziast al muncitorilor tipografi, se tipăreşte, fără să se ţină seama de cenzură, un manifest revoluţionar şi

celebrul „Cîntec național" al lui Petőfi. Intelectualilor revoluționari li se alătură mii de muncitori și calfe, maghiari, numeroși germani, slovaci și de alte naționalități nemaghiare [6]. Astfel, încă în după-amiaza aceleiași zile se adună 10 000 de oameni în fața Muzeului Național — printre ei se află și țărani veniți la tîrgul din Pesta. Cei adunați primesc cu însuflețire punctele manifestului și repetă refrenul „Cîntecului național" : jurăm că nu vom mai fi robi niciodată.

Manifestul redactat de gruparea intelectualilor revoluționari în frunte cu poetul Petőfi devine programul revoluției ungare. Iată textul lui :

„CE PRETINDE NAȚIUNEA MAGHIARĂ

Să fie pace, libertate și bună înțelegere.

1. Pretindem libertatea tiparului, desființarea cenzurii.
2. Guvern responsabil cu sediul la Budapesta.
3. Convocarea Adunării naționale la Pesta în fiecare an.
4. Egalitate în fața legii sub raport cetățenesc și religios.
5. Gardă națională.
6. Purtarea comună a greutăților (a sarcinilor publice — *n. ns.*).
7. Încetarea raporturilor urbariale.
8. Curte cu jurați, reprezentare pe baza drepturilor egale.
9. Bancă națională.
10. Ostășimea să jure pe constituție ; ostașii din Ungaria să nu poată fi comandați în străinătate, în schimb soldații proveniți din alte țări ale monarhiei să fie mutați din Ungaria.
11. Arestații politici să fie puși în libertate.
12. Uniune cu Ardealul.

Egalitate, libertate, frăție !"

După primirea programului, masele se încolonează și se îndreaptă spre primăria din Pesta. Numărul demonstranților crescuse la 20 000 — o masă considerabilă, avînd în vedere că Buda și Pesta nu aveau în total decît circa 150 000 de locuitori. O parte dintre soldați — mai ales italieni — fraternizează cu poporul.

GAZETA DE TRANSILVANIA.

№ 10 Brashov, 2. Fevruarie 1848.

Fragment dintr-un articol despre eliberarea lui Murgu, apărut în Gazeta de Transilvania. — 1848 2 febr. (st. v.)

Revoluţionarul Táncsics este eliberat din închisoare şi dus în triumf de mase. Ziarele liberale, apărute după 15 martie, poartă zi de zi inscripţia : Pesta, a 2-a, a 3-a, a 4-a etc. zi a libertăţii tiparului *. Studenţi, meşteşugari, calfe, muncitori se înscriu în gărzile naţionale ; o săptămînă după izbucnirea revoluţiei, garda naţională din Pesta dispune de 4 200 de oameni înarmaţi [7].

* „Gazeta de Transilvania" descrie la 11 martie (st.v.) cu vădită simpatie şi însufleţire evenimentele revoluţionare. Vorbeşte şi de eliberarea lui Sztáncsics (Táncsics) şi de „înflăcăratul Cîntec naţional" al lui Petőfi.

Tinerii români care studiau la universitate şi în alte şcoli din Pesta au luat parte cu entuziasm la toate manifestările revoluţionare. Împreună cu tineretul maghiar, în frunte avînd pe liberalul Nyáry Pál şi pe Sigismund Pop, l-au eliberat din închisoare la 8 aprilie pe vechiul luptător democrat şi republican, pe Eftimie Murgu, fostul profesor al lui Nicolaie Bălcescu. Gazeta „Márczius Tizenötödike" (15 martie) salută cu bucurie acest eveniment revoluţionar [8]; la fel şi „Gazeta de Transilvania" din 8 aprilie (st.v.) aduce pe prima pagină o descriere entuziastă a eliberării lui Murgu, a acestui „martir al libertăţii române" [9]; la fel şi „Organul luminării" al lui Cipariu [10].

Intelectualii români luau zilnic parte la întîlnirile revoluţionarilor din Pesta [11], consfătuindu-se asupra evenimentelor revoluţiei europene; ei întrezăreau o lume nouă, scăpată de despotism, de asuprire şi de exploatare. Iosif Şterca-Şuluţ, care mai tîrziu a fost preşedintele „Astrei" (Asociaţia transilvană pentru literatura şi cultura poporului), redă [12] astfel atmosfera care domnea în zilele din martie între studenţii români din Pesta: „Eram pătruns de tot de cuvintele: libertate, egalitate, frăţietate. În adevăr eram foarte fericit, îmi vedeam realizate visurile mele şi aspiraţiile străbunilor mei". În capitală, în cercurile tinerilor intelectuali şi ale muncitorimii, pulsa o viaţă revoluţionară puternică. Problemele revoluţiei, ale cuceririi şi asigurării drepturilor şi libertăţilor poporului erau pe primul plan.

Ţările în care a izbucnit revoluţia în lunile februarie şi martie ale anului 1848 prezintă o deosebită varietate de condiţii social-economice şi politice. În Franţa, obiectivul prim al revoluţiei era înlăturarea regelui şi a oligarhiei financiare; în alte state, mişcările revoluţionare s-au îndreptat spre abolirea absolutismului monarhilor, spre cîştigarea unor drepturi constituţionale, spre dobîndirea independenţei şi unităţii naţionale.

O problemă de bază a revoluţiei din 1848 în ţările monarhiei habsburgice, în Principatele Române dunărene a constituit-o eliberarea iobagilor de sub grelele lor poveri, înlăturarea dependenţei lor de feudali. Ţăranii urmau să devină, aşa cum a arătat Bălcescu, oameni liberi, proprietari ai fîşiilor de pămînt pe care le lucrau.

Deviza revoluţiei franceze din 1789 : libertate, egalitate, fraternitate, pătrunde în 1848 mult peste hotarele Franţei ; cu această deviză se ridică nu numai clasele, păturile neîndreptăţite şi oprimate, ci şi popoarele subjugate. Eliberarea popoarelor de sub jug străin constituie o sarcină de frunte a revoluţiei paşoptiste. Popoarele vor să trăiască libere, independente ; garanţia independenţei o văd în formarea de state naţionale, care să cuprindă teritoriile locuite de acelaşi popor.

Marx şi Engels redactează spre sfîrşitul lui martie, fiind încă la Paris, împreună cu alţi conducători ai muncitorimii, manifestul : „Revendicările partidului comunist din Germania". Sarcina imediată a revoluţiei germane este — se spune în manifest — crearea, în urma răsturnării tuturor regilor şi principilor germani, a republicii unice, indivizibile germane, desfiinţarea, fără nici o despăgubire, a tuturor servituţilor feudale care apasă asupra ţărănimii, înfăptuirea votului universal, egal pentru toţi cetăţenii ţării, înarmarea generală a poporului [13].

Programul este alcătuit după principiile Manifestului Partidului Comunist, apărut în februarie 1848, principii care definesc politica muncitorească în condiţiile feudalismului şi absolutismului. „Pe această treaptă, aşadar — se spune în Manifestul Comunist —, proletarii nu combat încă pe duşmanii lor, ci pe duşmanii duşmanilor lor, ei combat rămăşiţele monarhiei absolute, pe moşieri, burghezia neindustrială, mica burghezie" [14]. Prin revoluţia burghezo-democratică proletariatul avea să cucerească maximum de libertăţi burgheze şi democratice, pentru ca astfel să se poată întări şi organiza în vederea viitoarelor lupte. Ducerea pînă la capăt a

revoluţiei burghezo-democrate constituie — după învăţătura marxistă — o premisă a revoluţiei proletare.

Burghezia germană, cu tot ajutorul dat de muncitorime, n-a realizat programul revoluţiei din 1848. Nici unificarea Germaniei nu s-a făcut; burghezia nu a îndrăznit ca pentru a învinge împotrivirea monarhilor şi a aristocraţiei să se sprijine pe masele revoluţionare. În cel mai mare stat german, în Prusia, guvernul liberal instituit după victoria revoluţiei la Berlin a ajuns în curînd să combată cu ajutorul armatei mişcările ţărăneşti şi a înăbuşit cu cruzime insurecţia polonă din Poznan, izbucnită în aprilie. Burghezia liberală, speriată de mişcările populare, a trădat cauza revoluţiei şi a căzut la compromis cu monarhia, aristocraţia şi militarismul prusac.

Unificarea naţiunii germane, stabilirea unei orînduiri democratice în întreaga Germanie depindeau în mod hotărîtor de poziţia pe care o va lua revoluţia germană faţă de Imperiul habsburgic. „Monarhia austriacă — scria Engels la sfîrşitul lui ianuarie 1848 —, acest complex pestriţ rezultat din moşteniri şi furtişaguri, acest talmeş-balmeş organizat în care se învălmăşesc zece limbi şi zece naţiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri şi legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfîrşit să se destrame“ [15]. Părea că monarhia habsburgică n-o să reziste valului revoluţionar: provinciile italiene, Lombardia şi Veneţia, erau în plină luptă armată împotriva jugului austriac; în Boemia izbucnise o mişcare puternică de eliberare socială şi naţională; Viena era în fierbere revoluţionară; Ungaria voia să devină independentă; în Croaţia şi în alte părţi ale monarhiei erau de asemenea mişcări revoluţionare. Toate popoarele reclamau garanţii pentru libera lor dezvoltare naţională, ţărănimea pretindea pămînt şi libertate, orăşenii drepturi constituţionale. Caracterizarea dată de Engels încă din ianuarie este valabilă pentru situaţia din martie: „Această Austrie — scria Engels — de neclintit, acest bastion etern al barbariei, nu mai ştie încotro să se îndrepte. Ea are o erupţie îngrozitoare, şi dacă se scarpină pe faţă o mănîncă spatele, iar dacă se scarpină pe spate o mănîncă faţa“ [16]. „Avem toate mo-

tivele — spune Engels în încheierea articolului său „Începutul sfîrşitului Austriei" — să fim încredinţaţi că germanii se vor răzbuna pentru infamia cu care Austria a acoperit numele de german. Avem toate motivele să sperăm că germanii vor fi cei care vor provoca prăbuşirea Austriei şi vor înlătura piedicile din calea libertăţii slavilor şi a italienilor" [17].

Nu numai Marx şi Engels, dar şi reprezentanţii diplomatici acreditaţi la Viena împărtăşeau părerea despre destrămarea iminentă a Imperiului austriac. Astfel, agentul diplomatic englez Blackwell scria în ianuarie 1848, vorbind de Austria : Destrămarea acestui imperiu eterogen este o problemă a unui viitor apropiat [18]. Şi diplomatul Kisseleff scrie în 17/29 martie din Paris ministrului de externe Nesselrode : Evenimentele triste din Viena şi Berlin au distrus sistemul politic al Europei. Austria se destramă şi dispare, aşa zicînd, pentru noi [19].

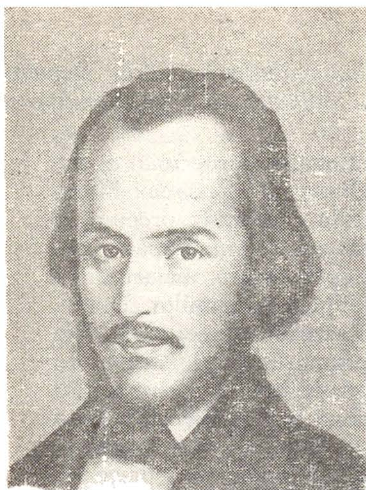
Speranţa lui Engels că germanii vor da ajutor italienilor şi slavilor din monarhia habsburgică în lupta lor de eliberare a fost însă înşelată. În burghezia germană se impun tendinţe naţionaliste, de cotropire a altor popoare. Politicieni „liberali" au consimţit la înăbuşirea mişcării de eliberare a polonilor şi cercuri burgheze germane plănuiau includerea şi de teritorii slave în spaţiul german. Aceeaşi politică naţionalistă, de nerespectare a drepturilor naţionale ale altor popoare era dusă şi de clasa stăpînitoare maghiară. Ca un răspuns la această politică, unii conducători slavi au ajuns să comită greşeala de a considera menţinerea monarhiei habsburgice drept scut împotriva tendinţelor de asuprire germane şi maghiare. Astfel, datorită contradicţiilor naţionale, datorită şi iscusinţei Curţii imperiale în a promite libertăţi — pe care apoi, la momentul potrivit, cînd primejdia trecuse, le retracta —, Imperiul habsburgic a reuşit să treacă peste criza din martie şi aprilie 1848. Unul dintre principalele obiective ale revoluţiei : dărîmarea Imperiului habsburgic, imperiu ce stătea în calea formării şi dezvoltării statelor naţionale, nu a fost atins.

În curînd, mişcarea revoluţionară europeană a cuprins şi ţinuturile române (Banatul, Crişana, Maramureşul) care făceau parte din Ungaria, precum şi Principatul Transilvaniei, Moldova şi Ţara Românească. Şi în părţile acestea ale Europei marea majoritate a populaţiei săteşti gemea sub asuprirea domnilor feudali, aristocraţi, nobili, boieri, iar sărăcimea oraşelor trăia în cruntă mizerie şi în nesiguranţa zilei de mîine. În calea dezvoltării economice şi politice a acestor ţări şi ţinuturi stătea asuprirea străină în Transilvania, lipsa de independenţă în Moldova şi în Ţara Românească ; se punea problema eliberării naţionale şi a cuceririi independenţei. Patrioţii înaintaţi luptau deschis pentru unirea Moldovei cu Ţara Românească într-un stat naţional unitar ; ei năzuiau spre unirea într-un viitor apropiat a tuturor ţărilor locuite de români. „Sînt semne — raportează în 27 martie agentul austriac din Bucureşti, Timoni — care denotă răspîndirea unei idei mai de mult pătrunse în societatea de aici şi propagată acum mai ales de tinerii boieri crescuţi la Paris. Ideea aceasta, ajunsă în urma evenimentelor mondiale la o maturitate rapidă, este gîndul unirii întregii naţionalităţi române într-un imperiu dacic“ [20].

Afară de problema naţională, revoluţionarii români sînt preocupaţi şi de cauza eliberării ţărănimii de sub poverile grele. Agentul austriac din Bucureşti raportează în 18 aprilie : români ardeleni aţîţă pe ţăranii din munţi să nu facă clacă nemeşilor proprietari [21]. Problematica revoluţiilor din ţările române prezintă aspecte similare cu cea a revoluţiilor din centrul Europei.

Şi în Ţările Române era la ordinea zilei revoluţia burghezo-democratică îndreptată spre abolirea regimului feudal-absolutist, spre înlăturarea privilegiilor, a iobăgiei şi clăcii, spre eliberarea naţională.

Existau şi puncte de contact între revoluţiile din ţările româneşti şi cele din Franţa, Ungaria şi Germania. Astfel, la revoluţia din Paris a luat parte şi „junimea

NICOLAIE BĂLCESCU

moldavo-română". Plin de entuziasm, Nicolaie Bălcescu scria în 24 februarie din Paris poetului Vasile Alecsandri: Minunata revoluţie, ea va schimba faţa lumii [22]. Cîteva zile după proclamarea republicii franceze — scrie „Gazeta de Transilvania" —, românii din Paris trimiseră o delegaţie la guvernul provizoriu francez spre a-l asigura de călduroasa lor simpatie. Delegaţia a predat un steag cu culorile albastru, auriu şi roşu, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii. D. Buchez, ajutor de primar al Parisului, a asigurat delegaţia că Europa liberă nu se va dezinteresa de Orient. Voi aveţi — spune Buchez delegaţiei — a face lucruri mari, pentru că voi sînteţi avangarda Europei către Orient. Solemnitatea s-a încheiat cu strigătul: Trăiască republica! [23] Revoluţionarii români hotărăsc să se întoarcă în patrie, pentru a fi de folos cauzei revoluţiei. Şi românii din Pesta duc în Transilvania entuziasmul lor de a clădi o lume nouă, bazată pe libertate şi egalitate, duc dorinţa de a uni revoluţiile popoarelor. Revoluţionari români iau contact printr-un delegat al lor şi cu parlamentul german, întrunit la Frankfurt am Main.

Revoluţia din Transilvania, Moldova şi Ţara Românească nu poate fi însă considerată drept urmare a acţiunilor unor tineri, imitatori ai revoluţiilor din ţări străine, cum au susţinut unii boieri reacţionari şi unii istorici burghezi. Nicolaie Bălcescu a arătat în lucrarea sa „Mersul revoluţiei în istoria românilor" că revoluţia română n-a fost importată din străinătate. „Revoluţia română de la 1848 — scrie Bălcescu — n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut şi

viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși" [25].

Caracterul legilor votate de dieta ungară

Sub influența mișcării revoluționare din Viena și Pesta și mai ales sub impresia zvonurilor că, sub conducerea lui Petőfi, 40 000 de țărani s-au adunat în apropierea Pestei și vor să înainteze spre Pojon, chiar și membrii conservatori ai dietei — înspăimîntați de perspectiva unei răscoale țărănești și a unei revoluții — au votat la 18 martie legile formulate de deputații liberali, influențați, la rîndul lor, de mișcările din capitală.

Majoritatea articolelor de lege votate în 18 martie de dieta din Pojon au o însemnătate revoluționară ; se înlătură absolutismul, Ungaria dobîndește o constituție reală, se desființează iobăgia, privilegiile feudale. Este numit un guvern responsabil în fața adunării țării (parlamentul) : nici un rescript regal nu este valabil fără semnătura ministrului de resort, miniștrii răspund în fața parlamentului de toate acțiunile lor și pot fi oricînd trași la răspundere de către reprezentanții aleși ai națiunii în baza unei legi electorale. Se garantează libertatea presei și a întrunirilor, se desființează cenzura ; se asigură egalitatea în drepturi și datorii pentru toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate și religie. Toți cetățenii suportă, proporțional cu averea lor, sarcinile publice.

Prin articolul IX se desființează robotele, dijma și alte servituți și dări ale iobagilor față de feudali. S-a desființat și jurisdicția feudală, adică dreptul feudalului de a judeca pe iobagii săi. Iobagii care aveau sesii întregi, jumătăți, sferturi sau optimi de sesii deveneau proprietari liberi ai pămînturilor care se numeau

urbariale şi pentru care înainte trebuiau să facă robote, să dea dijmă, avînd sesia, aşa-zicînd, în folosinţă veşnică. Pămîntul devenea proprietatea lor în sensul proprietăţii private, o proprietate de care puteau să dispună. Stăpînii feudali urmau să fie despăgubiţi din fondurile statului pentru pierderea robotelor. Este abrogată legea avicităţii, care oprea înstrăinarea pămînturilor nobiliare. Bisericile trebuie să renunţe la zeciuielile luate de la credincioşi.

Legiuirea din martie înlătură o seamă de piedici ce stăteau în calea dezvoltării burgheze a Ungariei. În acelaşi timp însă legile poartă pecetea clasei care le-a votat: a nobilimii. Convingerea lui Kossuth că numai nobilimea are să conducă naţiunea se exprimă şi în prevederea că în timp ce fiecare nobil, indiferent de starea lui materială, de gradul lui de cultură, are drept de vot, dintre ţărani numai cei mai înstăriţi (care au cel puţin un sfert de sesie), iar dintre meseriaşi şi comercianţi numai cei care au unul sau mai mulţi angajaţi beneficiază de dreptul de vot. Legea electorală, bazată pe votul cenzitar, lipsea de vot masele largi ale poporului, pe ţăranii, meseriaşii săraci, pe toţi muncitorii salariaţi. Dreptul de a fi ales deputat în adunarea ţării era condiţionat de cunoaşterea limbii maghiare. Frica de mase şi de conducătorii ieşiţi din rîndurile populaţiei sărace se exprimă şi în legea presei, care condiţionează editarea de publicaţii de depunerea unei cauţiuni de 10 000 de fiorini pentru ziare şi de 5 000 pentru alte periodice.

Îngrădirile feudale ale nemeşilor legiuitori se manifestă din plin în două direcţii: în atitudinea lor faţă de ţărănimea fără pămînt urbarial şi în politica lor faţă de românii, slavii şi germanii din Ungaria. Legile din martie nu conţin aproape nimic în ceea ce priveşte milioanele de jeleri pe care îi lasă mai departe la cheremul proprietarilor de pămînt alodial. Pămîntul urbarial rămînînd din secolul al XVIII-lea cam acelaşi, chiar micşorîndu-se din cauza acaparărilor domnilor feudali, o mare parte — iar în regiuni întinse majoritatea ţăranilor — este lipsită de pămînt sau are abia 1—3 iugăre. Ţăranii lipsiţi de pămînt sau avînd

pămînt neîndestulător îşi cîştigă existenţa pe moşiile curţii domneşti, ca părtaşi sau ca simbriaşi, obligîndu-se prin contract la diferite prestaţii. Situaţia lor rămîne aceeaşi şi după legile din martie. Legiuirea din martie 1848, tocmai pentru că a fost făcută de clasa dominantă, de nobilimea proprietară de pămînt, şi nu pe cale revoluţionară, n-a adus rezolvarea problemei agrare. Întinsele proprietăţi ale aristocraţilor au fost păstrate mai departe, astfel că mare parte dintre ţărani, iar în regiuni întinse majoritatea lor, au rămas şi după revoluţia din 1848 în dependenţă feudală.

În ceea ce priveşte pe slavii, românii şi germanii din Ungaria, deşi numărul acestora, luaţi împreună, întrecea mult numărul maghiarilor, legiuirea nu le asigură drepturi naţionale. Se acordă tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate şi religie, drepturi civile egale; din acest punct de vedere, legiuirea din martie înseamnă un pas progresist, democratic, dar legile nu garantează folosirea limbii materne a cetăţenilor în administraţie, justiţie şi învăţămînt, nu dau garanţii în ce priveşte dezvoltarea culturii naţionale şi a şcolilor popoarelor conlocuitoare. Dimpotrivă, legile din primăvara anului 1848 impun folosirea exclusiv a limbii maghiare (a „limbii de stat“) în toate comitatele (afară de cele croate), în adunarea ţării etc. Lipsurile acestea ale legislaţiei din primăvara anului 1848, lipsuri care nu rezultau din scăpări întîmplătoare, ci din însăşi compoziţia corpului legiuitor, au influenţat în sens negativ desfăşurarea revoluţiei.

Nesocotirea voinţei poporului român se manifestă clar în articolele VI şi VII ale legiuirii ungare. Articolul VI declară ţinutul „Partium“ (comitatele Crasna, Solnocul de Mijloc, Zărandul şi districtul Cetatea de Piatră (Chioar) „unit“ în mod definitiv cu Ungaria, fără a consulta populaţia acestui ţinut, în covîrşitoare parte românească. Articolul VII hotărăşte „uniunea“ Principatului Transilvaniei cu Ungaria, cu condiţia ca dieta principatului (care nu reprezenta nicidecum populaţia, ci numai păturile privilegiate ale ţării) să se declare pentru uniune. Astfel de „uniuni“, hotărîte de o pătură subţire privilegiată, fără a consulta populaţia majoritară, însemnau, de fapt,

anexări ale teritoriilor respective la Ungaria. Asupra acestei prevederi reacţionare a legilor votate de Dieta ungară — care a determinat ascuţirea contradicţiilor naţionale dintre români şi maghiari, influenţînd negativ mersul revoluţiei — ne vom opri mai pe larg în capitolul III.

Neconsolidată încă la putere, nobilimea liberală maghiară era totuşi convinsă că va putea elibera Ungaria din starea ei de dependenţă şi în acelaşi timp îşi va întări dominaţia asupra slavilor şi românilor din Ungaria. În orgoliul lor naţional, aceşti nobili erau convinşi că românii, slovacii, germanii din Ungaria, obţinînd drepturi egale cetăţeneşti, vor deveni cu bucurie maghiari şi în ce priveşte limba şi cultura lor. Ei visau o Ungarie mare, cu 14 000 000 de locuitori maghiari, şi nu voiau să ţină seama de faptul că şi românii, slavii şi germanii aspirau la o viaţă naţională proprie. Conducătorii revoluţiei ungare nu şi-au dat seama că în lupta împotriva contrarevoluţiei, în lupta pentru dobîndirea independenţei reale a Ungariei, era nevoie de o strînsă alianţă cu forţele revoluţionare ale popoarelor slave, ale românilor şi germanilor. Nu voiau să ştie de o alianţă, deoarece nu recunoşteau decît o singură revoluţie în Ungaria, revoluţia maghiară ; mişcările naţionale ale celorlalte popoare din Ungaria şi Transilvania le considerau drept urmări ale uneltirilor camarilei din Viena şi ale ţarismului, îndreptate împotriva revoluţiei maghiare. În articolele de lege privitoare la presă s-au prevăzut pedepse grave pentru cei care ar „atenta împotriva unităţii statale a teritoriului de sub sfînta coroană ungară". În programul nobilimii maghiare au apărut — scrie, vorbind de această epocă, istoricul Molnár Erik — toate tendinţele legate de procesul de îmburghezire. Atunci s-a impus pretenţia dobîndirii unei oarecare forme a independenţei naţionale, a asimilării naţionalităţilor, deci a oprimării lor, precum şi pretenţia uniunii cu Ardealul [27].

Este de relevat că numai frica de izbucnirea unei răscoale a iobagilor i-a făcut pe mulţi nemeşi să voteze în şedinţa dietei din 18 martie desfiinţarea relaţiilor urbariale ; frica de răscoala ţăranilor a făcut ca primul minis-

tru, Batthyány, înainte de a fi legea sancţionată de rege şi înainte de a avea confirmarea numirii sale, a şi îndrumat în 23 martie judeţele (comitatele) să aducă la cunoştinţă publică conţinutul articolelor de lege care dispun desfiinţarea robotelor. Dă dispoziţii ca să se formeze delegaţii care să meargă la sate şi să arate ţăranilor că îndatoririle urbariale se desfiinţează îndată ce legea va fi sancţionată de rege [28].

Poziţia Curţii imperiale şi a aristocraţiei faţă de legile votate de Dieta ungară

Evenimentele din Paris, Viena şi Pesta au produs în rîndurile aristocraţiei reacţionare o adevărată panică. Îngrozit cancelarul Transilvaniei, baronul Jósika Samu, îi scrie în 2 martie guvernatorului, contele Teleki József : La Paris, radicalii şi comuniştii au pus mîna pe putere. Speranţele cancelarului se îndreaptă spre ţarul Rusiei, care, scrie el, desigur că va acţiona [29]. Nu trec nici două săptămîni şi cancelarul are să-l înştiinţeze, în 14 martie, pe guvernator despre revoluţia din Viena, comunicîndu-i că Metternich a fost silit să demisioneze. Mai speră că prinţul Windischgrätz, în calitate de guvernator civil, va face „ordine" [30]. Peste două zile, în 16 martie, Jósika îi scrie lui Teleki : Evenimentele s-au năpustit asupra noastră cu o iuţeală înspăimîntătoare... Regretă că revoluţia n-a fost lichidată atunci cînd era încă posibil — doar 30 000 de soldaţi stăteau gata la Viena să execute orice poruncă... „Cele ce se întîmplă azi în Ungaria, scrie mai departe Jósika, pun în joc viaţa şi averea nemeşimii, care se află în mijlocul unei mase de un milion şi jumătate de oameni de limbă străină... Trebuie să ferim Ardealul de această soartă. Să te sfătuieşti cu generalul-comandant şi cu comiţii supremi ca să reprime orice tulburări". Recomandă o înţelegere grabnică cu şefii opoziţiei [31]. În scrisoarea din 18 martie îşi exprimă îngrijorarea că libertatea presei va aduce ţara în primejdie. Recomandă guvernatorului să aibă deosebită grijă de ceea ce se scrie în presa românească. În privinţa aceasta

ar putea să-i dea ajutorul cel mai substanţial cei doi episcopi români [32]. Foarte interesantă este şi scrisoarea din 24 martie a lui Jósika, în care caută să arate originea revoluţiei din Pesta. „Revoluţia franceză, care ameninţă proprietatea şi duce direct la comunism — scrie Jósika —, n-a rămas fără influenţă la Pesta. Acolo cercul opoziţiei, sub dictatura lui Petőfi, Irinyi şi Vasvári, exercită teroarea cea mai cumplită şi a început instigaţiile şi în rîndul ţărănimii. Lucrul cel mai important este acum să cîştigăm timp, altfel vom cădea pradă revoluţiei", încheie cancelarul [33].

Cancelarul Jósika împreună cu alţi moşieri aristocraţi, bazîndu-se pe tradiţiile seculare, pe privilegiile de clasă, pe forţele reacţionare ale Curţii vieneze, au căutat să zădărnicească sancţionarea unor legiuiri menite să facă o breşă largă în atotputernicia feudalilor. Aristocraţii aulici se sprijineau pe membrii dinastiei, care erau duşmani hotărîţi ai reformelor. Astfel, la 19 martie, palatinul (locţiitorul regelui), arhiducele habsburg Ştefan, vărul împăratului Ferdinand, îi telegrafiază vicecancelarului Szőgyény László din Pojon : „Ieri, în prima lor spaimă, ambele diete au votat legea ca robotele şi tot felul de zeciuieli să fie desfiinţate. Legea ruinează aristocraţia, dacă maiestatea-sa nu va găsi ceva pentru a împiedica punerea ei în aplicare". În restul telegramei, palatinul dă sfaturi cum ar putea regele să amîne sancţionarea [34].

Un timp, Curtea şi camarila, intimidate de mişcările revoluţionare din Italia, Praga, Viena şi Pesta, par gata să cedeze, să recunoască legile adoptate de dieta ungară. În curînd însă reacţiunea prinde curaj : la 28 martie apare un rescript împărătesc, al cărui conţinut este în contrazicere cu legile votate de dieta ungară. Regele-împărat nu admite ca şi Ungaria să aibă minister de război şi de finanţe, deoarece — după cum se spune în rescript — în monarhie chestiunile financiare şi ale armatei sînt comune. Se pretinde mai departe ca legea despre ştergerea iobăgiei să fie din nou luată în dezbatere de către dietă [35]. Se ordonă ca relaţiile urbariale să rămînă în vigoare pînă cînd dieta se va îngriji de despăgubirea proprietarilor ; astfel, neexistînd

mijloace pentru a se da despăgubire, desfiinţarea iobăgiei urma să fie amînată pe timp nedeterminat. Prin această dispoziţie, Curtea voia să spargă unitatea opoziţiei liberale maghiare, ştiind că o mare parte din nemeşime caută să menţină serviciile urbariale ale ţăranilor. Cancelarul Jósika, care, desigur, şi-a adus contribuţia la acest rescript, îi scrie în 29 martie guvernatorului Teleki : proiectul de lege privind desfiinţarea sarcinilor urbariale nu a fost sancţionat ; s-a retrimis dietei spre a fi discutat din nou, deoarece imediata anulare a obligaţiilor urbariale ar fi cauzat grave primejdii economiei statului [36].

Uneltirile Curţii împărăteşti, ale înaltei birocraţii şi ale aristocraţiei aulice nu au rămas însă fără răspuns : unele dintre comitate, de exemplu comitatul Timiş, au protestat împotriva rescriptului regal din 28 martie, în care recunoşteau mîna birocraţiei reacţionare [37]. Dacă cercurile reacţionare din Viena — scrie baronul Wesselényi — ar fi împiedicat sancţionarea legilor, izbucnea, desigur, o răscoală la Pesta sau palatinul Ştefan ar fi fost proclamat rege sau s-ar fi instituit republica [38]. Temerea lui Wesselényi n-a fost nemotivată ; de fapt, în Ungaria existau şi oameni hotărîţi care considerau că lupta pentru libertatea Ungariei trebuie să se încadreze în lupta comună a popoarelor împotriva despotismului din întreaga lume şi refuzau orice compromis cu Habsburgii. Elementele revoluţionare, purtînd denumirea de „Tinerii din martie“, se grupau încă din martie în jurul ziarelor „Életképek“ (Pagini din viaţă) şi „Márczius Tizenötödike“ („15 Martie“). Ele luptau pentru o atitudine hotărîtă, revoluţionară faţă de uneltirile Curţii, pretindeau ca dieta să se mute la Pesta, pentru a lucra sub îndrumarea şi controlul poporului, cereau înarmarea masivă a poporului, erau pentru imediata desfiinţare a sarcinilor urbariale, fără despăgubirea proprietarilor, luptau împotriva votului cenzitar, împotriva îngreuierii apariţiei ziarelor prin pretinderea unei cauţiuni excesiv de mari. Activitatea „tinerilor din martie“ denotă că lupta maselor asuprite împotriva claselor stăpînitoare nu a luat cîtuşi de puţin sfîrşit o dată cu cuceririle din martie.

Generalul comandant al capitalei s-a văzut silit să raporteze că nu este stăpîn pe situaţie. Constelaţia din Europa nu era de aşa natură încît Habsburgii să poată risca un război în Ungaria ; armata, în mare parte, era angajată în Lombardia şi Veneţia, împotriva populaţiei italiene care se lupta să scuture jugul austriac. Aproape în toată Germania erau mişcări revoluţionare, care au silit domnitorii, ca şi pe regele Prusiei, să promită constituţii poporului. Chiar şi în Rusia ţaristă — singurul sprijin pe faţă al absolutismului austriac —, în unele gubernii s-au intensificat mişcările ţărăneşti, au devenit mai active cercurile revoluţionare. Astfel, camarila s-a văzut nevoită să cedeze : regele confirmă la 9 aprilie guvernul responsabil, în frunte cu Batthyány, şi la 11 aprilie sancţionează legile votate de dieta din Pojon.

Desfiinţarea robotelor, care lovea în primul rînd în interesele marilor proprietari feudali şi ale clerului înalt, a făcut ca unii aristocraţi maghiari să se gîndească, încă din martie 1848, la un protector mai puternic decît împăratul Austriei : la ajutorul ţarului rus împotriva maselor [39]. Astfel, încă din martie încep să se desemneze, pe plan european, cele două tabere care stau faţă în faţă : cea a revoluţiei şi cea a contrarevoluţiei.

2. MIŞCĂRI REVOLUŢIONARE ÎN TRANSILVANIA

Primele manifestaţii şi adunări

Ştirile despre izbucnirea revoluţiei în Apusul şi centrul Europei au pătruns repede în Transilvania. Imediat după evenimentele din Paris, Cipariu îi scrie lui Bariţ : „Mi se pare că această întîmplare a scuturat din ţîţîni toată starea Europei“ [40]. La Oradea, încă din 8 martie, cu ocazia adunării marcale a nemeşimii, partidul opoziţionist a demonstrat, strigînd : jos cu regele Ludovic-Filip, trăiască libertatea ! [41]. Ştirile despre evenimentele revoluţionare din Pesta răscolesc pături largi ale populaţiei. În Arad se ajunge la manifestaţii încă din 18 martie. Se pretinde ca şedinţele consiliului orăşenesc

să se ţină cu uşile deschise. Pe străzi se cînta cîntecul libertăţii, adus din Pesta [42]. Tot în 18 martie la Timişoara au fost mari menifestaţii sub lozincile revoluţiei franceze : libertate, egalitate, fraternitate. La adunare, ţinută în aer liber, au luat parte — după cum raportează îngrozit vicecomitele comitatului — „tot felul de indivizi care nici nu aveau drept de vot“ [43]. S-a pretins ca în conducerea oraşului şi a comitatului să fie aleşi şi simpli cetăţeni, care nu aveau titlu nobiliar. Adunarea salută eliberarea din închisoare a lui Táncsics. Se cere ca teritoriile grănicereşti să fie emancipate de sub Consiliul de război din Viena, iar foştii grăniceri să fie eliberaţi de grelele sarcini militare pe care le-au avut de îndeplinit [44]. În 20 martie are loc o adunare populară la Oradea. Populaţia manifestă şi aici pentru libertate, egalitate şi fraternitate, cerînd în acelaşi timp menţinerea păcii şi ordinei. S-a tipărit şi o proclamaţie către populaţie [45]. Tot în 20 martie are loc la Lugoj o adunare a congregaţiei comitatului Caraş, la care însă iau parte mulţi cetăţeni nemembri ai congregaţiei, „fără considerare la diferenţe de rang, de naştere şi de clasă“. Pe clădirea comitatului şi pe primărie se arborează cîte un steag cu inscripţia : libertate, egalitate şi fraternitate. Adunarea a constituit o comisie pentru păstrarea ordinii publice ; membrii comisiei sînt în parte români, ca protopopul Macrea, Constantin Udrea, Ioan Vancea, Dumitru Popovici, Lupu etc. [46]. Şi la Baia Mare a avut loc în 23 o adunare publică [47]. În alte oraşe din Transilvania care ţineau atunci de Ungaria au de asemenea loc adunări ; manifestanţii sînt intelectuali, studenţi, meşteşugari, calfe, muncitori.

Acţiunile revoluţionare purtau pecetea unui puternic patriotism al intelectualilor progresişti, al tineretului entuziast, al unei părţi a muncitorimii care aştepta ca, în urma dobîndirii independenţei ţării, să se bucure de condiţii de viaţă mai bune şi mai sigure. Destul şi-au bătut joc, spuneau aceste cercuri, Curtea austriacă, guvernul central vienez de interesele noastre, împiedicînd dezvoltarea economică a ţării, destul ne-au purtat soldaţii prin ţări străine, unde şi-au vărsat sîngele pentru interese străine. Este timpul ca această ţară să de-

vină liberă, independentă, să aibă constituţia ei garantată. Problema neatîrnării naţionale se îmbină cu revendicările revoluţiei burgheze : abolirea absolutismului şi a privilegiilor feudale, cucerirea libertăţilor cetăţeneşti, asigurarea drepturilor şi datoriilor egale pentru toţi cetăţenii ţării.

În aceleaşi zile, şi în oraşele din Principatul Transilvaniei au loc adunări şi manifestaţii. În fruntea manifestaţiei din Cluj, din 19 martie, este tineretul din şcolile superioare, condus de profesorul Gyulai Pál. Urmează adunări la Aiud, Alba Iulia [48], Dej [49], Odorhei [50] şi în alte oraşe. Deosebit de semnificativă este hotărîrea congregaţiei comitatului Caraş (la această şedinţă au luat parte o seamă de români ; astfel Aloisiu Vlad, Constantin Udrea, Maximilian şi Filip Pascu, Alexandru şi Gheorghe Atanasievici, Ignatie Vuia, Ioan Vancea, Constantin Ghica, Partenie Gruiescu etc.) de a desfiinţa titlurile feudale, de a omite în hîrtiile către autorităţi frazele stereotipe de plecăciune. În general, se va folosi titlul : domnule, arătînd funcţia celui căruia i se adresează scrisoarea [51]. În acelaşi sens hotărăşte în 14 aprilie şi adunarea generală a scaunului Odorhei, desfiinţînd titlurile de conte, baron, nobil şi propunînd a se înlocui cu titulatura : domnule [52]. În unele locuri, ca la Cluj, se ajunge la manifestaţii împotriva aristocraţiei aulice (se scria pe case : jos cu baronii Jósika !) [53] ; unele comitate, ca Alba de Sus, trimit adrese cancelarului Jósika invitîndu-l să-şi dea demisia, urmîndu-l pe Metternich. „Daţi — se spune în adresă — frînele în mîinele acelora care pot şi vor să meargă înainte" [54]. Congregaţia comitatului Caraş hotărăşte desfiinţarea pedepselor corporale, rămăşiţe ale unui trecut întunecat. Hotărîrea se comunică dregătorilor judiciari care vor purta grija ca nici birăii să nu calce această poruncă [55].

Pe alocuri s-au desfăşurat şi unele manifestaţii antihabsburgice ; astfel, de exemplu, tinerii din Şimleul Ciucului (azi : Şumulău, înglobat în Miercurea Ciuc) au doborît cîţiva stîlpi cu pajura împărătească [56] ; pentru a preîntîmpina manifestaţii nedorite, la Tîrgu-Mureş autorităţile au înlăturat emblemele imperiale [57] ; la fel a procedat şi vicecomitele Mihali din comitatul Mara-

mureş [58]. În general, manifestaţiile au decurs fără incidente, deşi pe alocuri erau zgomotoase. Ele au avut mai mult un caracter spontan, ceea ce denotă lipsa de maturitate a mişcării democratice, lipsa unei conduceri unitare.

Scriitorul maghiar Bölöni György atrage atenţia asupra faptului că în Transilvania un deţinut politic : Ecaterina Varga, a rămas în tot timpul revoluţiei în închisoarea garnizoanei militare din Alba Iulia a armatei imperiale [59]. Că moţii n-au uitat-o însă pe „doamna noastră" reiese din adresele generalului comandant Puchner, care se arată foarte îngrijorat că poporul din Munţii Apuseni va afla că „aţîţătoarea contribuabililor", Ecaterina Varga, este în închisoarea din Alba Iulia şi îi cere guvernatorului ca deţinuta să fie transportată de acolo la Arad sau la Timişoara. Se zvoneşte — scrie generalul — că oamenii din districtul Bucium se agită încă şi acum din cauza arestării ei şi ar plănui să iscodească unde e închisă [60].

Şi în oraşele săseşti au loc întruniri, manifestaţii. Astfel, o corespondenţă datată din 26 martie [61] relatează despre o adunare ţinută la Sighişoara, la care au participat mai ales oameni tineri, din toate păturile burgheziei. S-a redactat o petiţie cu 138 de iscălituri ; cererea a fost înaintată Universităţii Săseşti. Cele mai importante postulate sînt : separarea aparatului juridic de administraţie, libertatea presei, constituţie întemeiată pe o bază largă, cu înlăturarea birocraţiei [62].

O mişcare puternică a avut loc la sfîrşitul lunii martie la Braşov : 500 de cetăţeni au semnat o adresă către magistrat în care se cere reformarea vechii constituţii săseşti. Între altele, se cere şi „primirea românilor în toate drepturile pămîntului săsesc" [63].

Foarte hotărît vorbesc cetăţenii din Rupea în adresa lor înaintată în aprilie Universităţii Săseşti. Ei arată că cercurile stăpînitoare din Europa încearcă să prezinte cererile juste ale poporului drept „comuniste" pentru a-şi însuşi mai departe roadele sîrguinţei popoarelor. Trebuie să pretindem ca poporul să-şi impună voinţa. Şi pe pămîntul crăiesc — constată cetăţenii din Rupea — s-a format un patriciat, o birocraţie care a

uzurpat drepturile poporului. Instituţiile naţiunii săseşti trebuie reformate. Semnatarii cer ca petiţia lor să fie trimisă tuturor scaunelor săseşti, pentru ca majoritatea naţiunii să o adopte [64].

O altă mişcare a fost şi manifestaţia tineretului din Tîrgu-Mureş (pe atunci oraşului i se zicea Oşorhei — *n.ns.*). Aici erau, între cei vreo două sute de cancelişti (numiţi şi „juraţi“) — absolvenţi în drept care făceau practică de avocat la „tabla regească“ —, şi 29 de români *. Canceliştii maghiari, români şi saşi şi tineretul din clasele superioare ale colegiului se întrunesc în zilele 22—24 martie pentru a redacta un memoriu care urmează să fie trimis guvernului [68].

Despre poziţia canceliştilor români la aceste întruniri scrie pe larg în „Foaia“ din Braşov şi în „Organul luminării“ din Blaj Alexandru Papiu-Ilarian **.

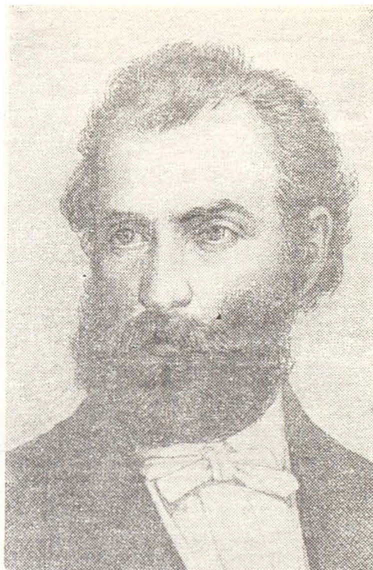
Descrierea poziţiei canceliştilor români la aceste întruniri dată de tînărul Papiu sub impresia discuţiilor purtate [70] este confirmată şi de raportul judelui primar regesc din Tîrgu-Mureş, contele Toldalagi Ferenc, trimis la 24 martie guvernatorului, contele Teleki. „În ziua de 23 martie — scrie Toldalagi —, tineretul de aici a trimis guberniului o petiţie... Cu prilejul semnării, cancelistul Papiu-Ilarian a declarat: Semnez această petiţie cu condiţia să fie înscăunată dreptatea şi egalitatea, să fie asigurată existenţa naţională şi folosirea dulcii limbi materne pentru toate naţiunile ce locuiesc în Ardeal şi Ungaria, să se desfiinţeze robotele fără nici o despăgubire, căci ţăranii au plătit destul ***, ba chiar

* Traian Popa dă numele a 29 de tineri români cancelişti în 1848 [65]. Şi Bariţ aminteşte numele „canceliştilor care îşi cîştigaseră merite prin faptele lor patriotice şi naţionale, iar alţii prin martiriul lor, drept la conservarea numelui lor pentru posteritate, precum Basil Pop, Iacob Bologa, Serbianu Popovici, Ioan Mărgineanu, Jos. Hodoş, Nicolae Solomon, Petru Dobra, Ioan Buteanu, Avram Iancu, Alexandru Papiu-Ilarian, Const. Secăreanu, Constantin G. Ioanu, Samuil Poruţ, Petru Roşca, Ion Pinciu, Dionisie P. Marţian, fraţii Brote“ [66].

** Alexandru Papiu-Ilarian (în documentele ungureşti el se numeşte Pap) s-a născut în 1828. Tatăl lui era preot în Budiul de Cîmpie (azi: Papiu-Ilarian, raionul Turda). Şcolile le-a făcut la Tîrgu-Mureş, Blaj şi Cluj, unde a redactat revista „Zorile“, pe care studenţii români o copiau şi o răspîndeau.

*** În cercurile nobiliare din Secuime se credea că românii cancelişti ar fi înaintat, din Tîrgu-Mureş, o petiţie separată. Astfel, un baron Apor îi scrie în 29 martie rudei sale, baronului Apor Károly, la Viena: Canceliştii români din Tîrgu-Mureş au înaintat o petiţie în care cer ca ţă-

prea mult, după ce nobilii au uzurpat veacuri de-a rîndul nu numai drepturile lor cetăţeneşti, ci şi drepturile sfinte omeneşti...[72] Aceeaşi descriere a declaraţiei lui Papiu o dă şi asesorul de la Tabla regească din Tîrgu-Mureş Szentiványi Dániel[73].

AL. PAPIU-ILARIAN

Primele divergenţe dintre tinerii intelectuali români şi cei maghiari s-au ivit în probleme sociale — în problema eliberării ţăranilor de iobăgie. Această divergenţă o subliniază şi Papiu în descrierea adunării trimisă foilor române, şi dregătorii maghiari în rapoartele lor. Tinerii români au subscris totuşi petiţia din Tîrgu-Mureş. „Noi de o parte — scrie Papiu în corespondenţa sa trimisă gazetei din Blaj[74] — şi ca să nu mai înverşunăm ura ce, spunînd ce e adevărat, nu e de tot stinsă între ungurii-nobili şi românii-nenobili, şi iarăşi după ce prieteneşte şi necontenit ne rugară, am subscris“ *. În zilele de sfîrşit de martie, inimile acestor tineri erau larg deschise evenimentelor revoluţionare şi căutau o înţelegere sinceră cu intelectualii maghiari.

Din corespondenţele publicate în „Foaia“, din Braşov, în „Organul luminării“ din Blaj, precum şi din rapoartele autorităţilor, reiese clar că tinerii români din

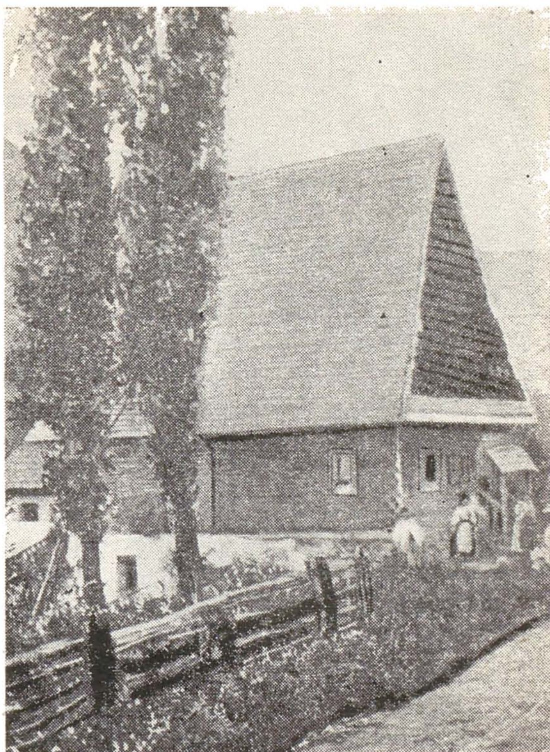
ranii să intre fără nici o răscumpărare în proprietatea pămîntului pentru care înainte aveau să presteze servicii. Să vadă apoi statul dacă plăteşte răscumpărare nobililor — dar de unde să aibă bani ? Acest lucru va aduce pe mulţi nobili la sapă de lemn[71].

* Jakab scrie în cartea sa despre revoluţia din 1848[75] că petiţia a fost iscălită de următorii cancelişti români : Avram Precup (comit. Cluj), Vasile Buteanu din Şomcuţa (ţinutul Chioarului), Ion Pinciu (Răşinari), Petru Roşca (Sălişte), Avram Iancu (Vidra, comit. Alba Inferioară ; Iancu îşi dăduse chiar atunci examenul de avocat) şi Alexandru Pap, care îşi luase numele Papiu-Ilarian.

Fragment dintr-un articol al lui Papiu, apărut în „Foaia“ din Braşov, în care se cere răscumpărare totală fără nici o despăgubire

Tîrgu-Mureş au pus pe primul plan al cererilor lor revendicările ţărănimii. Este vorba de ceva foarte real: de suferinţele iobagilor, care trebuiau să înceteze. Despre aceeaşi atitudine vorbeşte şi istoricul Kővári László. În istoria sa[77], el dă următorul episod caracteristic privitor la tinerii cancelişti români. „În una din serile lunii martie, tinerii maghiari şi români erau împreună. Un tînăr deşirat, cu o barbă roşcată, urmărea dîrz discuţia în jurul deziobăgirii, şi deodată a spus răspicat: desfiinţarea robotelor fără despăgubire, sau moarte! Abia au răsunat aceste cuvinte, şi dimineaţa nici un tînăr român nu mai era în Tîrgu-Mureş *... Avram Iancu a plecat imediat în munţii de

* Asesorul de la tabla regească Szentiványi raportează în 29 martie guvernatorului că următorii cancelişti români au plecat din Tîrgu-Mureş:
1. Avram Precup din Crăieşti a plecat la Sîncraiul de Mureş. E unul dintre foştii teologi eliminaţi din Blaj.
2. Vasile Butean, din Şomcuţa (Chioaru), a plecat acasă.
3. Ioan Mursinai, din Datos, comitatul Turda.
4. Vasile Dragoş (Chioaru).

Casa natală din Vidra a lui Avram Iancu

la Abrud. Era fiul unui iobag înstărit; eliberarea poporului era ţinta vieţii sale. Tatăl său îi spunea că o să sfîrşească pe roată, ca Horea, care — precum se zvonea — fusese de departe un străunchi al lui... Iancu — scrie mai departe istoricul maghiar — n-a fost decît purtătorul de cuvînt al maselor *.

Se pregătesc să plece:
5. Ioan Pinciu, din Răşinari.
6. Petru Roşca, din Selişte.
7. Avram Iancu, din Vidra (comit. Alba Inferioară).
8. Petru Popovici, din Abrud [78].

* Iosif Şterca-Şuluţ descrie evenimentele din Tîrgu-Mureş în acelaşi sens ca şi Kővári: La Tîrgu-Mureş; într-una din serile de după 15 martie, cînd unul dintre „domnişori" a zis că ştergerea iobăgiei şi emanciparea neamului valah este prematură şi păgubitoare de ţară, Iancu... a sărit în sus şi a strigat, năduşit de mînie: dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Am suferit, spre ruşinea secolului al XIX-lea, robia îndelungată. Pretindea ştergerea sclaviei şi egalitate perfectă, sau moarte [79].

AVRAM IANCU

Avram Iancu, care de atunci se manifestă ca unul dintre conducătorii românilor din Transilvania *, s-a născut în 1824 la Vidra, în Munţii Apuseni, vechiul focar de răscoale şi de mişcări ţărăneşti, locul natal al lui Horea, Cloşca şi Crişan, locul unde a activat Ecaterina Varga. Tatăl său era un iobag înstărit, avînd şi funcţia de jude domenial în comuna Vidra de Sus, comună care ţinea de domeniul fiscal din Zlatna **. Tînărul Iancu s-a solidarizat pe deplin cu aspiraţiile iobagilor, după cum reiese şi din descrierea lui Kővári şi a lui Şuluţ.

Ideea unei mari adunări a poporului se născuse în aceste zile de fierbere revoluţionară. Se fixase şi primul şi cel mai esenţial punct al acestei adunări, exprimat în mod lapidar de tînărul Avram Iancu : desfiinţarea robotelor fără despăgubire sau moarte. Tinerii români

* O gazetă maghiară din Tîrgu-Mureş, într-un articol intitulat „Pagini din trecut" şi semnat de Csernátoni M. Zsigmond, scrie, în 1867 : „În 1847 îşi petreceau încă împreună canceliştii maghiari, saşi şi români... La balul canceliştilor luase parte şi Jánk (Iancu) ; înalt şi zvelt, cu faţa plină de viaţă, stătea de vorbă lîngă un geam cu Pap Sándor (Papiu-Ilarian), mic de statură, cu o faţă înflăcărată... Jánk (Iancu) era personalitatea cea mai distinsă dintre canceliştii români atît prin cultura, cît şi prin calităţile sale ; el, precum şi Pap, care se numea mai tîrziu Ilarian, erau conducătorii tineretului de naţionalitate română [60]. Acelaşi Csernátoni scrie în amintirile sale că tineretul de limbă română a început în 1848 să ţină întruniri separate şi, ceea ce era neobişnuit pînă atunci, să vorbească şi în locuri publice în limba sa maternă.

** În protocolul gimnaziului din Zlatna din anul 1840—1841 se spune la nr. 16 : Jánk Ábrahám, pater Alexander, colonus (iobag — *n. ns.*) et Judex dominalis in Fel Vidra. Iancu avea atît în anul 1838—1839, cît şi 1839—1840 şi 1840—1841 note foarte bune [61]. A urmat liceul şi studiile de drept la Cluj, trecînd apoi la Tîrgu-Mureş.

practicanţi la Tîrgu-Mureş se simţeau reprezentanţi ai iobăgimii *, ceea ce şi spune Papiu în corespondenţa sa, publicată în gazeta blăjeană.

Cele mai multe gazete din Transilvania se pun în slujba revoluţiei

Aceeaşi însufleţire pentru ideile revoluţiei, pentru eliberarea poporului din „sclavia infamă a iobăgiei", pentru înfrăţirea popoarelor manifestă şi presa română. „Plînsul mă îneacă — scrie Bariţ la primirea veştii din Pesta — pentru că în viaţa mea publică de jurnalist, lovită şi cutreierată de atîtea valuri şi prigoniri nemeritate, nu mai cunosc o altă bucurie" [83]. De fapt, un deceniu întreg, 1838—1848, Bariţ a dus o luptă grea pentru menţinerea ziarelor redactate de el: „Gazeta de Transilvania" şi „Foaia pentru minte, inimă şi literatură". Şicanele de fiecare zi ale unei cenzuri obtuze, reacţionare, precum şi bănuielile aristocraţilor conservatori, care priveau cu duşmănie presa, mai ales cea românească, apăsau greu asupra gazetelor lui Bariţ. Nu este de mirare că acum, prăbuşindu-se sistemul odios al absolutismului, Bariţ vede un viitor de aur pentru poporul său. „Pentru români — scrie Bariţ — se deschide o epocă nouă. Ei simt că «libertatea, egalitatea şi frăţietatea», această sfîntă deviză a timpului nostru, va fi a noastră scăpătoare... Ne vom sili din toate puterile noastre a lăţi terminii libertăţii, ai egalităţii şi ai frăţietăţii pînă în cele mai ascunse unghiuri ale poporului nostru" [84]. Toată ura lui se îndreaptă împotriva vechiului regim, împotriva absolutismului, împotriva politicii lui Metternich. „De la 1815 încoace — scrie Bariţ — politica lui Metternich, aliată cu iezuitismul — ai cărei învăţăcei şi apostoli rămăseseră numeroşi în patrie încă de la moartea lui Iosif II — ştiu aduce un

* Szabó Ervin, traducătorul şi răspînditorul de frunte al operelor lui Marx şi Engels în Ungaria de dinainte de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, scrie despre Iancu şi alţi intelectuali români că ei n-au fost cu nimic mai puţin democraţi decît cei mai radicali membri ai „tineretului din martie" din Ungaria. Aceşti intelectuali români trăiau în mijlocul poporului şi erau apropiaţi de popor, scrie Szabó Ervin [82].

somn profund peste toate naţiile". Faţă de români, continuă Bariţ, politica aceasta consta în a scoate ochii cu cîte 4-5 români pe care îi înălţa în ranguri, atît pentru ca prin ei să ţie în amăgire pe români, cît şi ca să sperie pe celelalte trei „naţiuni" privilegiate [85].

Bariţ îşi formase mai demult convingerea că absolutismul habsburgic îi foloseşte pe români numai ca masă de manevră. În 1847 se apropie vădit de opoziţia liberală maghiară: scrie despre cuvîntările lui Kossuth şi Szemere că ar putea face cinste oricărui parlament. În redarea discuţiilor din 1846—1847 asupra urbariului din dieta transilvană se remarcă o pronunţată simpatie a lui Bariţ pentru partidul liberal, în frunte cu baronul Kemény.

Acum, cînd zorile libertăţii par să se reverse şi asupra Transilvaniei, Bariţ primeşte cu însufleţire punctele proclamaţiei din Pesta *. „Foaia..." din 12 aprilie scrie: „Despre cele 11 puncte (punctul 12, despre uniune, îl tratează separat — *n.ns.*) românii transilvăneni declară şi manifestă cu fruntea senină în auzul Europei că vor ţinea numai cu aceia care vor apăra şi vor realiza aceste drepturi sfinte, omeneşti şi politico-civile... Acele puncte sînt... tot atîtea axiome asupra cărora nu mai încape dispută ori la ce popor se vor aplica. Prin zisele puncte se sfarmă toate privilegiile barbare, tirane şi asupritoare... [86]

Analizînd primele 11 puncte şi explicînd însemnătatea lor, „Foaia" arată că răspunderea ministerială înseamnă, între altele, că românul nu va fi silit să poarte procese, aşa cum o făcea sub orînduirea veche, cîte 50-60 de ani pentru apărarea drepturilor sale. Dieta va reprezenta poporul întreg, iar „vina va cădea numai asupra românului dacă el în mai multe ţinuturi nu va putea produce din mijlocul său candidaţi, care aleşi fiind au să apere în dietă nu numai interesul comun al patriei, ci totodată şi cel particular al naţiunii sale" [87]. Bariţ, fiu de preot, crescut la liceul din Blaj, este atît

* Nu numai ziare româneşti din Transilvania („Gazeta", „Foaia", „Organul"), ci şi „Curierul român" (15 martie st. v.) din Bucureşti reproduce programul revoluţiei din Pesta.

GAZETA DE TRANSILVANIA.

№ 10 Brashov, 2. Fevruarie 1848.

Inceputul articolului „Partidele politice“ scris de Bariţ în „Gazeta de Transilvania“, nr. 10 din februarie 1848

de pătruns de ideile de reformă, încît se bucură că episcopii vor fi „lipsiţi de orice influenţă politică“ [88].

La fel ca Bariţ, şi Cipariu comentează cu entuziasm în ziarul său din Blaj — „Organul luminării“ — evenimentele. „Ştirile din capitala imperiului Austriei, a Ungariei şi Transilvaniei, de cea mai înaltă însemnătate şi cărora asemenea nu mai avură loc, ştiri de progres către libertate şi înfrăţirea popoarelor, cîştigarea drepturilor omenimei... ne inundează“ [89]. „Ungaria — se spune într-un alt număr al gazetei din Blaj — cu o lovitură a sfărîmat toate privilegiile cu Wer-

bőczi, Corpus Juris Hungarici etc., pînă-n faţa pămîntului, cît pe ea, ca pe o tablă rasă, n-a mai rămas alta decît rege, dinastie, libertate şi egalitate în drepturi şi datorii pentru toţi locuitorii ei într-asemenea... Geniul timpului, sau mai bine zis violenţa evenimentelor, suflă de pe calea libertăţii popoarelor, ca pulberea, toate stavilele lanţurilor şi încuietoarelor ce-i opreau paşii înfieraţi de sute de ani" [90]. În acelaşi număr, gazeta din Blaj aduce pe o pagină întreagă o caracterizare elogioasă la adresa membrilor guvernului ungar.

Cele două gazete maghiare din Transilvania au o atitudine fundamental diferită faţă de revoluţie : „Erdélyi Híradó" (Vestitorul Transilvănean), gazeta liberalilor, salută cu entuziasm evenimentele din Pesta şi Pojon, în timp ce gazeta conservatorilor „Múlt és Jelen" (Trecut şi prezent) păstrează pînă şi în aprilie multă rezervă faţă de reformele anunţate. Îşi schimbă titlul, numindu-se „Jelen" (Prezent) ; antipatia generală faţă de principiile conservatoare se manifestă însă în arderea publică a exemplarelor gazetei, redactorul fiind silit să fugă la Viena. În 2 mai organul conservatorilor îşi încetează apariţia.

Este semnificativ că şi organul de presă al liberalilor accentuează că staturile trebuie să aibă grijă să nu scape din mînă conducerea treburilor ţării. Îngrădirile nobiliare ale revoluţiei maghiare se manifestă şi în Transilvania încă din primele zile ale revoluţiei. În Transilvania pătrunde însă, în cercuri maghiare şi româneşti, şi gazeta lui Táncsics, „Munkások Újsága" (Ziarul muncitorilor) din Pesta ; această gazetă ducea o politică revoluţionară, apăra interesele muncitorimii şi ţărănimii. „Azi — scrie Táncsics — nu mai e domn şi slugă, nu mai e robotă, oamenii nu mai sînt bătuţi ca nişte vite — toţi sîntem cetăţeni cu drepturi egale, toţi sîntem fraţi" [91].

Şi presa săsească este divizată : în vreme ce „Der Siebenbürger Bote" din Sibiu, reprezentînd interesele patriciatului săsesc, ale înaltei birocraţii, exprimă temeri faţă de mersul evenimentelor, gazeta „Siebenbürger Wochenblatt" din Braşov scrie cu entuziasm în 27 martie : Presa e liberă. În „Satellit", suplimentul gazetei amintite, Anton Kurz constată : Domnii „din mila lui

dumnezeu" au căutat să comprime fluviul ideilor universale într-un pîrîiaş, ca el să mîne morile lor artificiale, dar fluviul a dărîmat morile lor şi a răpit cu sine pe morar. Popoarele au devenit majore şi acţionează ca oameni maturi [92].

Toată presa — nefiind exceptată nici cea conservatoare săsească — a salutat cu entuziasm libertatea tiparului, decretată la Viena şi Pesta. Numărul din 24 martie al gazetei „Der Siebenbürger Bote" apare purtînd pe prima pagină inscripţia : „Nu mai e cenzură". Acelaşi ziar scrie în 3 aprilie : „Presa e liberă, fiecare cetăţean poate să-şi arate dorinţele şi părerile sale" [93]. Bariţ scrie, plin de însufleţire : „Tiparul ajunse a fi astăzi lumina lumii, apostolul omenimii... osînda nedreptăţii, scutul asupriţilor" [94].

Guvernatorul, contele Teleki, era însă de altă părere. Dieta din Transilvania — susţine el în adresele trimise autorităţilor subalterne — n-a votat libertatea presei. Şi, cum principatul e o „ţară constituţională", fără o lege nouă nu poate fi desfiinţată cenzura [95].

Între organele cenzurii şi redacţiile gazetelor săseşti se ajunge la un conflict acut. Cenzorul din Sibiu, Gyergyai, raportează guvernatorului în 24 martie că numărul 25 din „Der Siebenbürger Bote" a apărut fără a-i fi fost înaintat spre control [96]. Deosebit de semnificativ este protestul tipografului Johann Gött, care edita nu numai gazetele germane, ci şi cele româneşti din Braşov, împotriva menţinerii cenzurii. Gött arată că împăratul a desfiinţat prin decretul său din 15 martie cenzura în toate provinciile imperiului. În situaţia aceasta, cînd pretutindeni în monarhie ziarele apar fără cenzură, menţinerea în Transilvania a cenzurii ar însemna provocarea opiniei publice. Dacă ziarele din Braşov ar publica decretul gubernial, guvernatorul şi-ar pierde toată autoritatea. Deja se vorbeşte în tot oraşul că presa, eliberată prin cuvîntul împăratului, a fost iar pusă în cătuşe de către guberniul Transilvaniei.

De altfel — argumentează Gött — nici n-aş mai putea tipări ziarele, sub regim de cenzură, din simplul motiv că n-aş avea zeţari. Aceştia ar părăsi tipografia

mea şi ar merge acolo unde presa e liberă *. În privinţa aceasta — constată Gött —, muncitorii tipografi au un simţ dezvoltat de onoare, fiecare om care trăieşte între ei ştie lucrul acesta [98].

În primele luni ale revoluţiei, presa progresistă română, germană şi maghiară din Transilvania a îmbrăţişat cu entuziasm cauza revoluţiei şi a căutat să răspîndească ştirile despre revoluţie ** pînă în cele mai ascunse părţi ale ţării. Numărul abonaţilor creştea în aşa măsură, că „Gazeta" a trebuit să publice în aprilie 1848 un nou abonament, epuizîndu-se numerele apărute înainte.

Atitudinea nobilimii maghiare din Transilvania faţă de revoluţie

Evenimentele revoluţionare din Viena şi Pesta, legile votate în pripă de către dieta din Pojon au provocat o mare fierbere în toată Transilvania. Pe cînd în cele mai multe oraşe intelectualii, studenţii, meseriaşii, muncitorii au îmbrăţişat cauza revoluţiei, aristocraţia şi nobilimea n-au adoptat o poziţie unitară. Unii nobili, în primul rînd cei cu ocupaţii burgheze, erau bucuroşi de schimbările ce se profilau : marea parte a nobilimii manifesta însă o atitudine plină de îngrijorare faţă de evenimentele revoluţionare. Chiar şi baronul Wesselényi Miklós, unul dintre conducătorii partidului liberal, îi scrie îngrijorat lui Kossuth la 23 martie, referindu-se la versurile din 15 martie „Jurăm să nu mai fim robi niciodată", ale lui Petőfi : „Oare poporul nu va înţelege aşa acest jurămînt că nu mai are să asculte nici de proprietarul de pămînt şi nici de dregătorii co-

* Şi publicistul Anton Kurz confirmă, în scrisoarea sa din 9 aprilie, adresată baronului Kemény, argumentarea tipografului Gött. Nici un muncitor tipograf n-ar fi rămas la tipografie, dacă domnii (de la gubernia — *n.ns.*) n-ar fi cedat, scrie Kurz [97].

** La redacţiile din Braşov, Cluj, Sibiu, Blaj se citeau pe lîngă mai multe ziare din Pesta şi Viena şi „Augsburger Allgemeine Zeitung" din Germania, „Journal des Débats" din Paris şi alte gazete străine. Gazetele româneşti din Braşov primeau ştiri proaspete prin Bucureşti, ştiri care veneau guvernului şi consulatelor, de unde se strecurau şi la corespondenţii foilor române [99].

mitatelor“ [100]. Acţiunea poetului Petőfi şi a altor revoluţionari maghiari îl supără mult pe baronul liberal; astfel, în 21 aprilie îi scrie unui prieten: „În multe sate la primării şi pe la cîrciumi oamenii citesc şi explică — îţi poţi închipui în ce spirit — cele mai sălbatice articole ale foii săptămînale «Márczius Tizenötödike»“ [101].

Scrisoarea cancelarului Jósika, în care recomanda o înţelegere grabnică între cele două partide nemeşeşti, nici nu sosise la Cluj cînd, în 20 şi 21 martie, se întrunesc reprezentanţii aristocraţiei conservatoare, aristocraţii şi nobilii liberali pentru a-şi da mîna. În faţa primejdiei pe care o reprezenta pentru proprietatea şi poziţia lor mişcarea maselor, cele două grupări cad la învoială. Publică o declaraţie comună în care se pronunţă pentru convocarea grabnică a dietei în vederea hotărîrii uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Dieta aceasta urmează să hotărască asupra purtării comune a sarcinilor, asupra desfiinţării obligaţiilor urbariale, asupra plîngerilor secuilor. Este semnificativ că nu se amintesc cereri ale românilor: grupările nobiliare vor să cîştige masele secuieşti, pe care urmează să le folosească împotriva unor eventuale mişcări ale românilor. Manifestul este semnat în 23 martie de către conducătorii celor două partide: baronul Jósika Lajos (conservator) şi contele Bethlen János senior (liberal) [102].

Şi în vestul Transilvaniei, ca şi în Principatul Transilvaniei, nemeşii conservatori şi liberali se apropie unii de alţii. Caracterul antipopular al înţelegerii celor două grupări — de fapt fracţiuni ale aceleiaşi nemeşimi proprietare — reiese clar din declaraţia vicecomitelui din Bihor. Acesta spune că partidele trebuie să fie desfiinţate, pentru ca toţi oamenii politici să-şi unească puterile, „nu cumva liniştea comitatului să fie tulburată prin oarecare mişcări“ [103]. Vicecomitele, după cum reiese din context, se gîndea la iobagi, ale căror mişcări ar izvorî din tendinţe „comuniste“ *. Politica no-

* Nemeşimea proprietară considera orice mişcare a ţărănimii pentru pămînt drept „comunism“.

bilimii liberale din Transilvania se îndreaptă, după pactul încheiat cu conservatorii, spre căutarea de mijloace pentru asigurarea pe mai departe a dominației de clasă a nobilimii proprietare, spre asigurarea supremației elementului maghiar din Transilvania. Astfel, lozinca principală a cercurilor liberale devine „uniunea Transilvaniei cu Ungaria sau moartea", susținîndu-se că numai această uniune poate să scape elementul maghiar, redus ca număr, din principat de pieire națională *.

După ce vechii adversari au anunțat în mod solemn dizolvarea partidelor lor, ei își împart toate funcțiile din comitate. Reacționari înveterați au fost păstrați în posturi de conducere, așternîndu-se vălul uitării asupra trecutului lor. În comitate rămîn, în covîrșitoare majoritate, vechii dregători, numai unii comiți supremi prea compromiși sînt siliți, sub presiunea opiniei publice, să-și dea demisia la începutul lunii aprilie. Între cei demisionați este și Noptsa László, fostul satrap atotputernic al comitatului Hunedoara, unul dintre cei mai retrograzi aristocrați din Transilvania. Și în comitatul Solnocul de Mijloc, din „Partium", comitele suprem și-a dat demisia; ceilalți dregători mai înalți și mai mici au rămas însă în funcții [104]. Păstrarea vechiului aparat de constrîngere și asuprire în comitate nu putea nicidecum să cîștige încrederea maselor în cuceririle revoluției.

Guvernul Principatului Transilvaniei, în frunte cu guvernatorul Teleki, a căutat să potolească mișcările din orașele cu populație maghiară, mai ales mișcările împotriva asupririi habsburgice, împotriva cenzurii etc. În cele mai multe cazuri, aristocrații reușesc să țină mai departe frînele în mînă; astfel, același Teleki îi scrie la 23 martie cancelarului Jósika: „Unii tineri nechibzuiți au vociferat pentru libertatea presei, dar după ce le-am explicat celor cu mai multă judecată că cenzura nu se poate desființa, din cauza presei române și germane, chiar în interesul maghiarilor, tinerii s-au liniștit" [105]. Reacționarii din Transilvania au și în-

* Problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria va fi dezvoltată pe larg, așa cum am mai arătat, în capitolul următor al monografiei.

văţat să speculeze pretinsele interese naţionale maghiare în scopul de a refuza acordarea de libertăţi cetăţeneşti. Guvernatorul Teleki, care şi ca om de ştiinţă avea un mare renume *, era în acelaşi timp un trufaş aristocrat, dispreţuitor al maselor. O dată, cînd demonstranţii au cerut insistent şi gălăgios convocarea imediată a dietei, guvernatorul le-a adresat de la fereastră cîteva cuvinte şi şi-a încheiat cuvîntarea cu invitaţia : iar acum căraţi-vă acasă... **

Împletirea tot mai strînsă a revendicărilor sociale cu cele naţionale

În timp ce vechile partide politice tratau cu uşile închise despre metoda cea mai potrivită de a păstra, şi în noua situaţie, vechea putere politică a nemeşimii, în timp ce reacţionarii înveteraţi, ca baronul Jósika Samu, îşi puneau nădejdea în politica ţaristă, masele orăşeneşti şi în curînd şi cele săteşti se adunau, se frămîntau, căutau calea să-şi impună şi ele voinţa. Simţeau că revoluţia este cauza lor proprie, că trebuie să o apere. Din pătura intelectuală — profesori, scriitori, avocaţi, studenţi de origine burgheză sau nobiliară, unii chiar venind din clasele de jos — se ridică o seamă de oratori, conducători, care îmbrăţişează cauza poporului şi unii au şi darul să vorbească oamenilor simpli în limba lor. Se face o legătură strînsă între elemente înaintate, culte, de o parte, şi pături ale populaţiei mai înapoiate, deoarece fuseseră excluse de la viaţa politică şi culturală. Masele din oraşe ca Arad, Timişoara, Braşov, Sighişoara etc. pretind impetuos ca treburile obşteşti să nu se mai discute în cercul îngust al funcţionarilor şi membrilor consiliului aleşi din sînul patriciatului, ci să-şi spună şi păturile largi cuvîntul.

În măsura în care mişcarea revoluţionară pătrunde în pături mai largi, ea începe să se diferenţieze pe

* Şi Bariţ scrie despre contele Teleki József (1790—1855) : era preşedintele Academiei de Ştiinţe, în adevăr un om erudit şi bărbat de stat [106].

** Despre acelaşi incident îi scrie contesa Rhédey soţului ei Mikó Imre, la 3 aprilie, citînd aceeaşi expresie : „most takarodjanak haza" [107].

criterii naţionale. Pe cînd în dieta ţării dominase nobilimea maghiară (în mare parte eterogenă, slavă, română, germană, dar maghiarizată în cursul veacurilor), iar în conducerea oraşelor mai mari, în unele un patriciat maghiar, în altele unul german — problema limbii comune se putea rezolva, deşi dăduse prilej şi înainte de revoluţie la fricţiuni. Situaţia se schimbă însă cu totul cînd încep să se mişte suburbiile şi satele. Masele din aceste mahalale (privilegiaţii au căutat să împiedice pătrunderea înăuntrul oraşelor a populaţiei sărace române şi slave) şi sate înconjurătoare sînt în covîrşitoare parte româneşti în Transilvania, slovace în Slovacia (în aşa-numita „Ungaria de Sus (Nord)"), sîrbeşti în Bacica etc. Ele nu vorbesc decît limba lor maternă, mişcarea lor revoluţionară nu se poate exprima şi dezvolta decît în limba proprie. În curînd se dovedeşte că nu numai limbile sînt diferite, dar şi cererile, plîngerile, revendicările au, pe lîngă aspectul social comun, şi un aspect specific, naţional. Astfel revoluţia din părţile de est ale monarhiei prezintă, pe lîngă trăsături comune, şi o serie de particularităţi deosebite la maghiari, la români, sîrbi, slovaci etc.

În primele două luni ale revoluţiei, masele şi conducătorii legaţi de popor au primit cu entuziasm cuceririle din Viena, Pesta, Pojon ; au pretins însă ca pe lîngă garantarea drepturilor cetăţeneşti să se asigure drepturile limbii şi culturii naţionale. Astfel, încă între 17 şi 19 martie sîrbii din Pesta îşi formulează cerinţele : cer autonomia bisericii şi a şcolilor sîrbeşti. Sîrbii din Novisad (Újvidék) trimit, în baza adunării din 27 martie, la 8 aprilie o delegaţie la Pesta, formulînd în 16 puncte cererile lor. La cererea justă a delegaţiei ca să se recunoască naţiunea sîrbă, Kossuth răspunde iritat că în Ungaria nu este şi nici nu poate să existe decît o singură naţiune politică — adică dominantă —, şi anume naţiunea maghiară [108]. Răspunsul tăios al lui Kossuth a stîrnit, fără îndoială, un ecou nefavorabil în cercurile intelectualilor popoarelor din Ungaria şi Transilvania.

Intelectualii slovaci, în frunte cu Ludovic Štúr, au salutat cu entuziasm cuceririle revoluţionare din Pesta şi Pojon. În acelaşi timp, reprezentanţii intelectualităţii

slovace cer garantarea drepturilor limbii slovace, a folosirii ei în administraţie, justiţie şi învăţămînt. Guvernul ungar a calificat aceste cereri ca „acţiuni panslaviste" şi autorii petiţiilor au fost urmăriţi de administraţia maghiară. Presa maghiară din Pesta caută de asemenea să combată revendicările naţionale ale popoarelor nemaghiare din Ungaria, susţinînd şi ea că în această ţară nu poate exista altă naţiune decît cea maghiară.

Puţine sînt glasurile care îndeamnă la frăţie între popoarele Ungariei. Astfel, Comitetul din Pesta pentru păstrarea ordinii adresează la 31 martie o proclamaţie către croaţi. „Deviza sub care luptăm nu este naţionalitatea, ci numele sfînt al libertăţii şi independenţei, care întruneşte interesele tuturor naţionalităţilor. Cauza noastră este comună... Şi duşmanul e comun : birocraţia tiranică austriacă. Împotriva acesteia trebuie să ne unim, maghiari, croaţi, sîrbi, germani, români — toate popoarele care locuim această patrie. Numai astfel putem dobîndi şi păstra independenţa, libertatea patriei... Să uităm diferenţele de limbă... Să nu ascultăm de cei care ne aţîţă unul împotriva celuilalt. Fraţilor, să ne unim" [109]. Încă în 19 martie îndeamnă şi scriitorul Jókai la înţelegere. „Să ne apropiem tineretul de altă limbă din patria noastră — scrie el în gazeta „Életképek" (Pagini din viaţă) —, să doborîm barierele seculare dintre noi, să dăm mîna cu toţi aceia a căror deviză este libertatea" [110]. Răsunetul acestor voci izolate a fost însă foarte slab, în atmosfera de exaltare a anului 1848.

În primăvara anului 1848, problema naţională ajunge să frămînte tot mai mult şi păturile conducătoare române, maghiare şi săseşti din Transilvania. Şi în unirea celor două partide maghiare, al liberalilor şi al conservatorilor, rolul principal îl are grija ca nu cumva, în urma acordării de drepturi egale, nobilimea maghiară să-şi piardă supremaţia asupra maselor româneşti. Tot astfel şi în problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria mulţi nobili proprietari sînt conduşi de gîndul că într-o Ungarie mare îşi vor menţine situaţia lor privilegiată, bazîndu-se pe postulatul statului

uninațional maghiar, iar nu pe gîndul formării unui front comun împotriva absolutismului. Elemente progresiste maghiare din orașele principatului — intelectuali, studenți, muncitori, calfe — credeau sincer că prin uniunea celor două țări se vor întări orînduirea și constituția burgheză, vor crește sorții de izbîndă ai luptei împotriva absolutismului. În același timp o mare parte a nobilimii proprietare căuta numai menținerea dominației sale. Se ajunge la un front comun al maghiarilor din orașe, front în care elemente progresiste, antihabsburgice stau alături de elemente care tind să-și mențină dominația de clasă. La această tabără se alătură nemeșimea și puținii intelectuali maghiari de la sate. Exaltarea naționalistă din orașele maghiare și secuiești nu cunoaște margini: se fac demonstrații zgomotoase sub lozinca: uniunea sau moartea! De multe ori aceste demonstrații iau forme șovine; demonstranții nesocotesc sentimentele naționale ale românilor și sașilor, forțînd pe români și pe sași să-și pună cocarde maghiare. Iobagii maghiari nu iau parte la mișcările naționaliste maghiare; numai în cazuri excepționale apelează unii nobili liberali și la țăranii maghiari din Transilvania. Țărănimea maghiară din comitate își urmează, în mare parte, drumul alături de țărănimea română mult mai numeroasă.

În orașele săsești mișcarea națională ia de asemenea un mare avînt. Pe lîngă un patriciat, compus din oameni bogați, care se tem de orice schimbare, căci ea ar putea să aducă pierderea unei situații privilegiate, mai există și elemente progresiste, mai ales orășenii interesați în dezvoltarea burgheză a țării; aceștia salută cu bucurie evenimentele din martie. Tineretul săsesc și unii sași mai vîrstnici încep să poarte cocarde germane (negru, auriu și roșu) *. „Universitatea săsească" ** ajunge, încă din aprilie, în conflict cu politica guberniu-

* Bariț scrie că unii sași purtau în martie și aprilie cocarde germane [111]; același lucru îl spune și o gazetă maghiară [112]. În luna mai se generaliza la sași purtarea cocardei austriece, cu culorile negru-galben.

** Această universitate (Universitas nationis saxonicae) putea fi considerată — după cum arată Bariț — o organizație aparte, o mică dietă a sașilor. Președintele universității săsești era „Sachsengraf"-ul, care stătea în fruntea administrației și a justiției de pe pămîntul crăiesc [113].

lui transilvănean. Se propuse la Sibiu — scrie „Gazeta" în aprilie — să se schimbe denumirea de „sas" şi de „universitate săsească" cu „german" şi cu „universitate germană". Se vorbeşte de un minister german la Sibiu... Duşmănia contra uniunii cu Ungaria se manifestă la Sibiu pe faţă, cu tărie [114]. Contradicţia dintre interesele clasei stăpînitoare săseşti şi ale celei maghiare îmbracă astfel o formă naţionalistă.

Aproape toată intelectualitatea românească privea cu nespusă încredere viitorul, în care nu vor mai fi privilegii apăsătoare şi va domni deviza revoluţiei: libertate, egalitate şi fraternitate. „Românii-s încurajaţi pretutindeni — scrie în 28 martie din Cluj înflăcăratul cancelist Papiu-Ilarian —, alta decît bine pentru noi nu poate să vie [115]. „Prietenilor — scrie tînărul avocat Petre Dobre din Zlatna unor maghiari care l-au invitat să vină la Deva —, însufleţirea e mare în tineretul român ; să dea cerul ca sfînta pace să fie statornică !" [116]. Acelaşi optimism îl reflectă şi presa românească ; el se oglindeşte şi în consfătuirile, întrunirile intelectualilor români de pe teritoriul Transilvaniei, precum şi în manifestele scrise cu mîna sau tipărite şi răspîndite în sute de exemplare, citite de multe ori de pe amvonul bisericii.

Împrejurările vitrege nu le-au permis românilor din Transilvania să-şi făurească o organizaţie politică. Totuşi, luptele pentru drepturile naţionale (începînd cu acel „Supplex libellus valachorum"), presa românească — în primul rînd gazetele lui Bariţ —, şcolile româneşti din Blaj, contactele tot mai dese cu românii din Principatele Dunărene au creat în rîndurile intelectualităţii româneşti un curent naţional care ia sub influenţa evenimentelor revoluţionare un avînt neîntîlnit înainte. Cuvintele de foc ale revoluţiei — libertate, egalitate şi fraternitate — au aprins mari nădejdi în rîndurile acestui popor oropsit şi neîndreptăţit în decursul veacurilor. Unii români nemeşi care, copleşiţi de gîndul de a-şi cîştiga un loc, fie şi modest, în edificiul feudal, aproape uitaseră că sînt români, revin acum la naţiunea

română. Avocaţi, profesori, modeşti preoţi şi dascăli devin propagatorii ideii naţionale. Cel mai entuziast propagandist este şi în rîndurile românilor, ca şi în revoluţia din Viena, Pesta şi în mişcările din Cluj, tineretul studios, studenţii din Blaj şi practicanţii la drept din Tîrgu-Mureş. Unii comercianţi români încep să sprijine mişcările naţionale, să dea bani pentru a se înfiinţa gărzi naţionale româneşti *.

Îndată după primirea primelor ştiri despre revoluţia europeană încep la Blaj, Cluj, Tîrgu-Mureş, Abrud, Braşov consfătuiri febrile ale intelectualilor români. Ştirile — scrie Cipariu lui Bariţ — despre întîmplările din Viena, Pojon, Pesta, Cluj sosiră deodată la gazetă. Impresia fu nespusă. Domnul P(umnu) numaidecît, cu vreo cîţiva profesori, adunară tinerimea şcolară. Le-a grăit multe despre toate, despre drepturi etc.[119]. Canonicii şi corpul profesoral al şcolilor din Blaj — scrie în amintirile sale V. Moldovan, care a trăit aceste evenimente, fiind pe atunci teolog în anul I la Blaj[120] — şi-au ţinut la 25 martie prima lor conferinţă, în casa cărturarului canonic Timotei Cipariu. Această conferinţă, la propunerea profesorului Aron Pumnul, a fost continuată şi după-amiază la gimnaziu, luînd parte şi clerul tînăr (teologii) şi studenţii din clasele superioare. Canonicii Cipariu şi Raţ propun să se facă petiţii în care să se expună cererile românilor, atît către împărat cît către dieta ţării. Profesorul Turcu propune ca românii să nu se mai roage, ci să pretindă. Deodată se ridică un student, Tudoreanu, şi strigă : „Ba nu, onorată conferinţă ! Noi nici să cerem, nici să pretindem, ci să luăm ce este al nostru". Acelaşi student — scrie Moldovan — susţinea scurt şi apăsat că drumul pe care trebuiau să pornească românii în 1848 e drumul pe care l-a arătat Horea.

În seara zilei de 26 martie veni la Tîrgu-Mureş, scrie Papiu[121], tînărul Bîrlea de la Blaj, nepot al episcopului

* Astfel, Secăreanu vine în aprilie la Sibiu şi îi dă o sumă de bani lui Bărnuţ pentru sprijinirea acţiunii lui naţionale[118].

Lemeni. De îndată se adunară canceliştii români la locuinţa lui Avram Iancu. La adunare erau de faţă — scrie Papiu —, afară de Bîrlea şi Iancu, Samuil Poruţ, Tordăşian, Tobias, Frîncu, I. Pinciu, P. Roşca, Bota, I. Mărgineaan, Vasile Vespremian, Alexandru Papiu şi alţii. Bîrlea spuse că şi profesorii din Blaj, împreună cu tineretul şcolar şi alţi intelectuali, au ţinut ieri şi ţin şi acum conferinţe, consultîndu-se ce ar fi de făcut pentru naţiune. Ar vrea să ştie ce vor tinerii din Tîrgu-Mureş, ca să lucreze cu toţii împreună. Canceliştii români, împreună cu Bîrlea, au hotărît ca pe duminica Tomii după paşti toţi tinerii cîţi se află în această mică adunare, cu toţi cunoscuţii lor laici şi preoţi, intelectuali şi ţărani pe cîţi îi vor putea îndupleca, să se afle în Blaj, unde să poată face paşii necesari pentru cauza naţională. „Gazeta", informată de acel pas al tinerimii, scria: „Pe cînd cîţiva români meditau şi se consultau între sine în tăcere cum s-ar putea mijloci un congres naţional recunoscut şi de guvern şi de celelalte naţiuni, junimea încălzită de sfîntul foc al naţionalităţii, răzimată pe dreptul de adunare... nu întîrzia a hotărî de-a dreptul o adunare pe duminica Tomii la Blaj" [122].

Un centru al mişcării naţionale române era Abrudul, unde, în deceniul premergător revoluţiei, se stabilesc mai mulţi intelectuali români de origine nobiliară. Ei ocupă diferite funcţii la oraş, în administraţia domeniului fiscal [123]. În Abrud se aşezase în calitate de avocat — scrie Bariţ — un om tînăr, Ioan Buteanu *. Bariţ arată că tînărul avocat fusese în martie la Zagreb (Agram, capitala Croaţiei), unde croaţii „ţineau adunări naţionale şi făceau demonstraţii zgomotoase în contra maghiarismului, ce tindea la maghiarizarea tuturor naţionalităţilor, la desfiinţarea oricărei autonomii provinciale, la concentrarea întregii puteri de stat în Pesta şi după aceea ruperea totală de către Austria". Îndată după întoarcerea sa din Croaţia, continuă Bariţ, Buteanu trimisese redacţiei „Gazetei" şi „Foii" o informaţie preţioasă. O parte din această informaţie a apărut

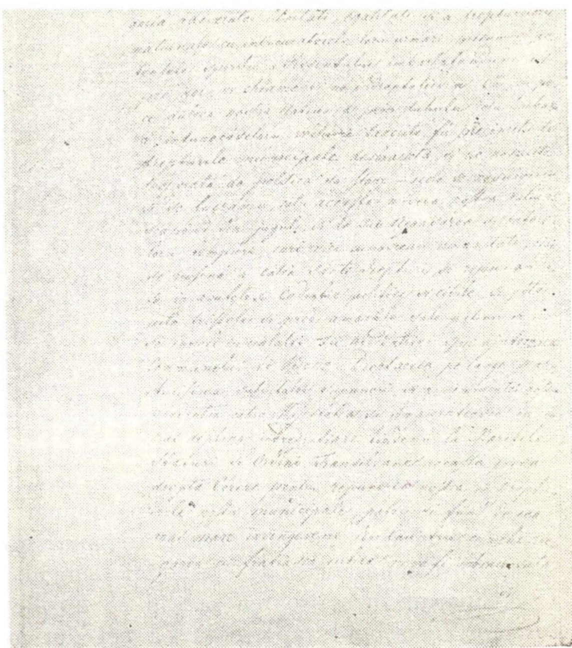
* Ioan Buteanu s-a născut în 1821. Era descendentul unei familii vechi nobile din Şomcuţa Mare. Studiile juridice şi le-a făcut la Cluj [124].

în „Gazeta“ [125]. Prietenul său, avocatul Dobre, îl caracterizează astfel : Buteanu este un tînăr însufleţit, pătruns de ideile veacului [126].

În 24 martie, Buteanu pleacă la Cluj, unde se sfătuieşte cu avocatul Francisc (mai tîrziu se numea Florian) Micaş. Şi Micaş era din mica nobilime, tatăl său fiind proprietar de pămînt. La Cluj, împreună cu cîţiva funcţionari români de la guberniu — istoricul Jakab Elek aminteşte pe canceliştii Ion Suciu (Szöcs), Moroianu şi Iosif Hodoş —, Buteanu şi Micaş au ţinut la 28 martie o consfătuire pentru a-şi fixa atitudinea faţă de evenimentele din Ungaria şi din Principatul Transilvaniei [127]. La această consfătuire a luat parte şi Papiu-Ilarian, care a venit să le spună tinerilor români din Cluj „lucrurile tinerimii din Tîrgu-Mureş“ şi „să compună o petiţie spre tipărire, trimiţînd-o la Braşov“ [128]. Consfătuirile din Cluj ale românilor sînt urmărite şi de guvernatorul Teleki ; în 29 martie ordonă comitelui suprem al comitatului Cojocna să supravegheze printr-o persoană corespunzătoare adunările ce le ţin unii tineri români la parohul greco-catolic din Mănăştur [129].

La consfătuirile din Cluj, în zilele de 27—28 martie [130], avocaţii Buteanu şi F. Micaş, împreună cu funcţionarul de la guberniu I. Suciu, redactează un proiect de petiţie [131] menit să servească drept bază de discuţii în adunările populare care urmau să se ţină, în vederea înaintării unei cereri la dietă. „Mişcările cele mai de curînd din Europa toată — se spune în proiectul de petiţie * — pentru cîştigarea adevăratei libertăţi, egalităţi şi a drepturilor naţionale... ne cheamă şi ne îndreptăţesc ca — după ce dulcea noastră naţiune, prin duhul cel barbar al întunecoaselor vremuri trecute, fu pe încet de drepturile municipale dezbrăcată şi pe neştiute despuiată de politica sa stare (drepturile sale politice — *n.ns.*) — acolo să năzuim şi să lucrăm, cît

* Documentul a fost descoperit anul trecut, în Arhiva Bibliotecii Filialei Academiei Republicii Socialiste România, Cluj.

Fragment din proiectul de petiție a românilor, redactat la sfîrșitul lui martie 1848 de Buteanu și Micaș

aceasta miseră noastră națiune, repunîndu-se în avutele-și condiții politice și civile, să poată uita tristele și prea amărîte sale patimi și a se însoți cu ceilalți fii ai patriei spre ajutorarea comunelui ei bine".

Urmează 8 puncte, în care se cere ca românii să fie repuși în vechile lor drepturi și să aibă municipii românești ; în acestea vor întrebuința limba lor națională. Ei recunosc ca limbă diplomatică (limbă de stat) limba maghiară, care se va folosi la cele mai înalte foruri și în corespondența dintre districte și care trebuie să fie și limba oficială a justiției. La forurile mai înalte ale organelor de stat să fie angajați interpreți pentru limba română. În biserica unită și ortodoxă și în școlile românești să se folosească limba română. În serviciile publice să fie primiți fără nici o restricție funcționari

români. Biserica ortodoxă să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi celelalte biserici recunoscute, religia ortodoxă să nu fie considerată drept o religie „tolerată". În ultimul punct se spune : „Întru celelalte şi noi ne alăturăm doririi celorlalţi patrioţi, adică ca înaintea legilor să nu fie alegere de persoană nobilă ori nenobilă şi ca la purtarea greutăţilor publice toţi locuitorii ţării într-o formă să fie supuşi, iar starea urbarială, făcîndu-se răscumpărare cu spesele statului, de tot să înceteze... cu toţi fiii iubitei patrii strînşi într-o frăţească dragoste cu însoţite puteri să putem conlucra spre înflorirea fericitoare de toate naţiunile într-însa vieţuitoare".

În problema ţărănească petiţionarii se alătură celor hotărîte la Pesta şi Pojon. O altă problemă o constituia cererea desemnării unor municipii româneşti. Aceasta putea fi rezolvată, luînd în considerare spiritul conciliant al redactorilor proiectului de la Cluj. Este de subliniat că proiectul nu exprima numai punctul de vedere al tinerilor intelectuali români, întrucît la Cluj el a fost cunoscut şi de episcopul Lemeni, şi de canonicul Cipariu. În scrisoarea sa din 18 aprilie către guvernator, episcopul raportează că cei doi avocaţi, Buteanu şi Micaş, au fost la dînsul şi i-au comunicat că au vorbit şi cu contele Bethlen János şi cu alţi oameni politici maghiari. Eu — scrie Lemeni — le-am spus că pot să facă o petiţie, dar să aibă grijă să nu aţîţe poporul[133]. Şi Cipariu aminteşte în scrisoarea sa din 5/17 aprilie că, fiind în 26 martie la Cluj, I. Buteanu i-a arătat „o compunere" care el însă n-a putut-o aproba. A fost emandată (corectată) întrucîtva[134].

Unii dintre profesorii conservatori din Blaj cred că se poate merge pe vechile făgaşe, cerîndu-se ca episcopul să înainteze o petiţie în numele românilor. În adunarea lor, ţinută în 28 martie, în prezenţa superiorilor lor, hotărăsc trimiterea unei scrisori episcopului Lemeni. În scrisoare se amintesc mişcările revoluţionare europene în urma cărora poporul a dobîndit o mulţime de drepturi. Şi românii nădăjduiesc că la

*Piața din Abrud
pe la mijlocul secolului XIX*

dieta care se va deschide în curînd li se vor da drepturi constituționale, astfel ca și românii să se poată considera și de drept ca cetățeni. Profesorii declară că pot să garanteze purtarea liniștită a tineretului și cer ca această declarație a lor să fie comunicată și forurilor superioare [135].

De la consfătuiri ale unor avocați, profesori, practicanți în drept și studenți români se ajunge în curînd la adunări cu o participare mai largă. Primele adunări se țin în Munții Apuseni ; la acestea iau parte, în afară de intelectualii satelor, și țărani și mineri români. Îndată ce intelectualii întruniți la Cluj au redactat un proiect de petiție, care urma să fie iscălit de mii de români, preotul Simion Balint a convocat la 1 aprilie două adunări : una la Cîmpeni și alta la Bistra [136]. O adunare mai mare, despre care avem și date mai amănunțite, s-a ținut la 3 aprilie la Abrud. Fiind și zi de tîrg, s-au adunat mai mulți preoți și învățători români, mai întîi în casa avocatului Buteanu. S-a hotărît să se țină adunarea în localul școlii românești ; preotul din Roșia, Simion Balint, și cantorul ortodox

Gherasim Muncăcianu judele-primar (se scrie Munkácsi) au invitat la adunare şi pe judele-primar al oraşului, care la început voise să oprească adunarea. După descrierea preotului Balint[137], la adunare au luat parte cam 150 de persoane (după raportul judelui-primar Laborfalvi Nagy Károly, circa 80)[138]. Preşedinte al adunării a fost ales avocatul Buteanu. Acesta a arătat că în împrejurările de faţă trebuie să se aibă grijă ca soarta ţărănimii să fie uşurată, pentru ca ţăranii să rămînă în linişte. A citit proiectul de petiţie din Cluj (petiţia conţinea 13 puncte), arătînd că textul ei a fost prezentat guvernatorului Teleki de către episcopul Lemeni. Adunarea, după ce petiţia a fost explicată şi în limba română, a primit cele propuse şi a hotărît ca preoţii ambelor confesiuni să primească textul moţiunii, urmînd să strîngă mii de semnături pe petiţia care urma să fie înmînată dietei *.

În 6 aprilie urma să se ţină o mare adunare la Cîmpeni. Judecătorul nobiliar din Bistra, Bisztray, a căutat să interzică adunarea. Încă în 5 aprilie, o seamă de fruntaşi din comună — şi anume Petru Ioanete, preotul Ioan Patiţa, Nicolaie Ioan şi Petru Corcheş, Ionuţ Donţea, Teodor Tioc, Constantin Cotuţ şi Gheorghe Bobariu — înaintează în numele românilor din Cîmpeni o cerere dregătorului din Bistra, spre a îngădui adunarea din 6 aprilie, aşa cum s-au ţinut adunări şi la Abrud şi Abrud-Sat. În adunare se va citi petiţia redactată de avocatul Ioan Buteanu, iar cei care o primesc au să o iscălească. Nu credem — se spune în petiţie — că ar fi un judecător pe pămînt care să împiedice pe cei năpăstuiţi să-şi înainteze plîngerile şi cererile celor care pot să îndrepte soarta lor. Răspundem că la adunare nu vor fi tulburări — dacă însă se opreşte adunarea nu răspundem de urmări —, scriu petiţionarii[139]. În raportul său către comitele suprem al comitatului, Bisztray arată că, pentru a nu înrăutăţi situaţia, nu s-a mai opus ţinerii adunării. Organizatorii, pentru a dovedi spiritul lor loial, au chemat la adu-

* „Gazeta" din 15 aprilie (st. v.) scrie că românii „cîmpănari" au făcut o rugare către dietă ; cererea lor e acum „încărcată cu mai multe mii de subscripţiuni".

nare autoritățile și pe funcționarii domeniului; astfel au luat parte șpanul cameral (funcționar de mine — *n.ns.)* Lazar, precum și controlorii de mine Iosif Șterca-Șuluț și Dumitru Moga. Aceștia, în adresa lor din 7 aprilie către administratorul domeniilor Zlatna, au arătat pe larg mersul adunării [140].

La adunare, condusă de avocatul Buteanu și de preotul S. Balint, au fost de față circa 400—500 de oameni. Buteanu a citit petiția redactată la Cluj; preotul Balint a întrebat apoi poporul adunat: are oare fiecare om dreptul să ceară, să facă petiții? Țăranii au răspuns cu toții: da. Vrem să se șteargă iobăgia și în Ardeal, cum s-a șters în Ungaria? Vrem oare ca națiunea română să fie repusă în toate drepturile sale? Poporul a răspuns la toate întrebările: asta vrem și noi. Oamenii au subscris apoi petiția, așa încît se adunară circa 400 de iscălituri [141].

Judecătorul Bisztray se scuză în raportul său că n-a intervenit în decursul adunării; dacă s-ar fi atins de cineva, s-ar fi produs o revoltă [142]. Despre Avram Iancu scrie că acesta încă din seara de 5 aprilie sosise la Cîmpeni; a fost de față la adunare, dar n-a luat cuvîntul. Recomandă totuși ca Iancu, printr-o invitație la Tabla regească din Tîrgu-Mureș, să fie îndepărtat din Munții Apuseni.

După adunare — raportează funcționarii de la domenii — Buteanu și Balint au plecat la Bistra, pentru a continua acțiunea lor.

Avocatul Petru Dobra, prieten și colaborator al lui Ioan Buteanu, amintește în scrisoarea sa din 10 aprilie către „dragii concetățeni" din Deva că la Zlatna s-a ținut o mare adunare populară în ziua de 9 aprilie. Preotul Grigorie Mihali a vorbit unei mulțimi de o mie de oameni, arătînd cererile românilor, care, în forma unei petiții, vor fi înaintate dietei [143]. Românii — raportează judele-primar din Abrud, Laborfalvi Nagy Károly, guvernatorului în 15 aprilie — nu încetează a ține, cînd ici, cînd colo, adunări. Mai în urmă a avut în 13 aprilie în Abrud o adunare numai între ei, nici n-au anunțat autoritățile [144].

Dregătorii comitatului urmăreau cu mare nelinişte mişcările românilor din Munţii Apuseni; îi citau, interogau şi căutau să-i terorizeze pe cei care organizau adunările [145]; căpeteniile dregătoriilor se temeau de izbucnirea unei răscoale. Astfel, judele-primar din Abrud scrie în raportul său din 6 aprilie guberniului: Din părţile Zărandului şi Hunedoarei sosesc ştiri neliniştitoare. Populaţia maghiară este neliniştită; trebuie să se ia măsuri pentru apărarea celor cîteva sute de maghiari care locuiesc în Abrud şi în jur. Să nu se uite — scrie judele-primar — că şi în 1784 Abrudul a fost ameninţat din partea Cîmpenilor şi Zărandului şi că a avut mult de suferit [146]. Într-un alt raport se spune că românii ţin aproape zilnic adunări, poartă cocarde albastre-albe, în loc de cîntece bisericeşti se cîntă cîntece naţionale româneşti [147] şi un anumit Begnescu ar fi conducătorul lor [148].

Mişcările românilor din Munţii Apuseni au neliniştit şi pe contele Mikó, tezaurarul din Sibiu (domeniile din Zlatna ţineau de tezaurariatul ardelean). La 10 aprilie, el îi scrie soţiei sale: „Aseară am aflat că în domeniile Zlatna, unde sînt oamenii cei mai dîrzi şi neastîmpăraţi, doi avocaţi români colindă satele şi ţin pretutindeni adunări. Adunările sînt pînă acum liniştite, organizatorii au chemat şi pe dregători la ele. Pretutindeni se citesc petiţii întocmite înainte; acestea au fost, precum spun cei doi avocaţi, aprobate şi de episcopul Lemeni. Cer încetarea robotelor. Petiţiile le iscălesc apoi; pentru cei care nu ştiu să scrie, iscălesc alţii. Dacă toate ar fi aşa — continuă Mikó — ar mai merge. Dar cine poate să ştie, dacă nu vorbesc ei şi alte lucruri cînd sînt între ei? Am uitat un punct din cererile lor, şi anume ca naţiunea română să fie primită ca a patra naţiune pe lîngă celelalte trei şi să primească aceleaşi drepturi. Poartă cocarde cu culorile româneşti: albastru şi alb" [149].

Mişcarea românească din Abrud şi din jur a dat oarecare rezultate imediate: numărul juraţilor comunei Abrud a fost mărit de la 40 la 60 pentru ca să fie şi românii reprezentaţi prin 20 de aleşi. Se pare că — scrie judele-primar din Abrud — s-a încheiat o

înțelegere între națiunea română, ce se considera subjugată, și membrii de aici ai națiunii maghiare[150]. „Gazeta" din Brașov aduce știrea despre alegerile din Abrud sub titlul: „Semne de simțăminte frățești către omenoasă egalitate" [151]. Și în districtul Chioar, în comitetul permanent, format pentru păstrarea ordinii, au fost aleși și unii români, ca Alexandru Buda (care era unul dintre cei doi deputați ai ținutului), Vasile Buda, Vasile Dragoș și Vasile Buteanu, iar protopopul ortodox Grigore Ciuca a fost ales jude onorific de tablă [152].

Într-o serie de comune, ca Feneriș, Drăgoteni, Sămărtin, Soituș, Pocola în ținutul Beiușului [153], Galșa [154] în Chioar, Bocșa (comitatul Caraș) [155], se naște o mișcare puternică de revenire la biserica ortodoxă. În Principatul Transilvaniei se produce aceeași mișcare; episcopul Lemeni încearcă să o oprească, anunțînd guvernul că oamenii nu din motive religioase vor să treacă la ortodoxie, ci, precum spun ei, vor să fie de aceeași religie cu majoritatea sătenilor. Dacă sătenilor li se iartă că nu iau în serios canoanele bisericești — argumentează episcopul —, ei vor disprețui și legile lumești. Fără să vrea, episcopul unit dezvăluie sentimentul de solidaritate al maselor care vor să înlăture diferențele religioase ce stau în calea unității naționale. Chiar și în rîndurile clerului ideea națională are întîietate față de cea confesională. Astfel, protopopul greco-catolic din Mediaș, Ștefan Moldovan, îi scrie episcopului Lemeni în 7 aprilie că răspunsul la provocarea sașilor l-au dat „toți românii, uniți și neuniți laolaltă că acum nu le taie prin cap a se deschilini" (separa — *n.ns.*) [156].

Intelectualitatea românească din Banat și Crișana, mai ales cea din Arad, Lugoj și din alte orașe, a primit cu însuflețire veștile despre revoluțiile din Viena și Pesta. Ea a văzut în revoluție forța care va înlătura privilegiile feudale și va deschide și românilor calea spre dobîndirea unor drepturi democratice și naționale.

Foile românești din Brașov urmăresc cu deosebit interes mișcările românești din vestul Transilvaniei.

„Auzim şi din alte părţi — scrie „Gazeta" la începutul lunii aprilie — că românii sînt aplecaţi (gata — *n.ns.*) de a păzi pace şi frăţietate cu naţia maghiară, cît şi cu alte popoare, însă sub condiţia celei mai depline egalităţi naţionale. Bănăţenii — se spune mai departe în această corespondenţă —, pe lîngă atestarea neclătitei lor credinţe către casa domnitoare şi către coroană, convinşi că naţionalităţile genetice (băştinaşe — *n.ns.*) numeroase nu se mai pot nimici, decît numai scîlcia şi întîrzia în cultură, spre a se feri de aceasta, pretind : 1. Restaurarea postului de ban şi bănat al Timişoarei, cum fusese acesta necurmat pînă sub Maria Tereza, unind cele 3 comitate şi graniţa română ; 2. Ruperea celor trei episcopii populate de români de către mitropolia Carlovițului, unirea lor cu cea transilvană sub un mitropolit român ; 3. Dreptul de a-şi alege slobod pe toţi episcopii şi pe mitropolit prin deputaţi şi mireni ; 4. Un fond al clerului şi al seminariilor religioase răsăritene ; 5. Limba explicatoare şi învăţătoare a tuturor şcolilor elementare (generale — *n.ns.*) în comunităţile române peste tot, precum şi a seminariilor şi a preparandiilor, va fi numai română, iar limba diplomatică a Ungariei va avea cîte o catedră la fiecare institut public românesc ; 6. Sinod anual bisericesc ; 7. Ştergerea călugăriei" [157].

Idei mai radicale în ce priveşte forma de stat reflectă corespondenţa din 11 aprilie, al cărei autor se ascunde sub iscălitura Pravogoliub de la Dunăre. „Timpul de faţă — se spune în corespondenţă — vă strigă să ieşiţi din profundul letarg..., fără a vă teme că nu va fi aceasta sau aceea ; că nici republică, nici minister nu era înainte de aceasta cu o lună, două, apoi iată că astăzi sînt". Corespondentul pretinde ca în baza principiilor de libertate, egalitate şi frăţietate să se întrunească un congres român care să hotărască în legătură cu biserica şi cu şcolile româneşti din diecezele Arad, Vîrşeţ, Timişoara, Carlovit, Baci, Buda, Carlştat şi Pacraţ. Să se discute întemeierea unor episcopate noi româneşti şi aşezarea de episcopi români [158].

Şi mişcările româneşti din Banat, ca şi cele din Principatul Transilvaniei, sînt animate de un puternic sentiment naţional, îndreptat spre dobîndirea unei autonomii naţionale a acestor teritorii.

Proclamaţii, manifeste româneşti din martie-aprilie 1848

Marile frămîntări revoluţionare se manifestă şi în mulţimea de proclamaţii tipărite — unele scrise cu mîna — ce pătrund atît în oraşe, cît şi la sate. Cenzorul din Sibiu raportează îngrozit în 24 martie că pe străzile oraşului au apărut afişe care anunţă desfiinţarea cenzurii şi libertatea presei [159]. Un fost grănicer strigă secuilor: nu uitaţi măcelul de la Mádéfalva. De atunci începe robia noastră! [160].

Primul manifest românesc apare în Pesta, la 22 martie, în „a 8-a zi a libertăţii tiparului", cum se spune în proclamaţia tineretului român. Sîrbii din Pesta înaintaseră postulatele lor, formulate în 17 puncte, şi la aceste pretenţii răspunde junimea studioasă română, în numele celor „două milioane de români din Ungaria". Manifestul este publicat şi în presa românească de dincoace de Carpaţi —, ca, de exemplu, în „Vestitorul" din Bucureşti [161].

În aceleaşi zile apare şi manifestul adresat „Fraţilor români". Din cercetările care s-au făcut în tot Principatul Transilvaniei pentru a găsi pe autorii şi răspînditorii acestui manifest, socotit de către guvernul transilvan drept „aţîţător", reiese că a fost tipărit la Buda, încă în martie *.

Manifestul tipărit la Buda exprimă puternic însufleţirea generală ce a cuprins intelectualitatea românească la izbucnirea revoluţiei [163].

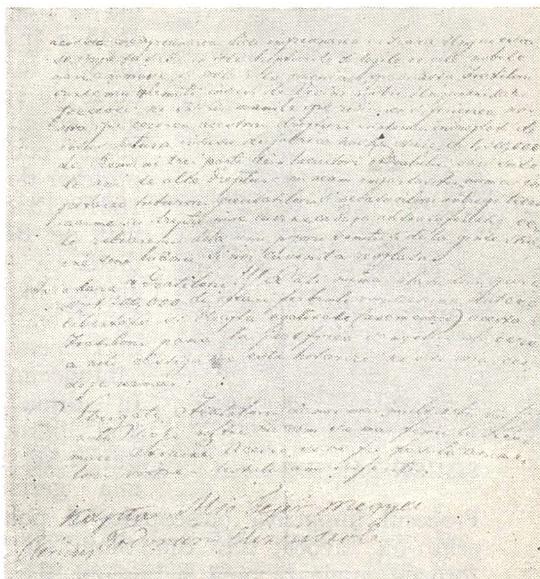
* Studentul de la Politehnica din Viena, Ioan Iuga, a declarat la interogatoriu că a plecat în 24 martie din Viena spre casă. În drum s-a oprit la Pesta pentru 8 zile. În timpul acesta se întîlnea în cafenele cu studenţi din Ungaria şi Transilvania. Un student i-a dat trei exemplare din acest manifest. În 2 aprilie a sosit la Cluj. Un exemplar l-a predat studentului din Cluj, Ioan Petrovici, altul fostului său profesor, G. Bariţ, la Braşov [162].

Manifestul intitulat : „Fraților români“ (tipărit)

Guberniul și-a dat bine seama de conținutul revoluționar al manifestului [104]. Deși manifestul îndeamnă pe românii ardeleni la o înțelegere frățească cu maghiarii, chiar la primirea uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria, guvernatorul îl consideră primejdios pentru „ordinea“ principatului. Într-o adresă foarte categorică [165] îndrumă pe episcopul Lemeni să cerceteze cine sînt autorii și răspînditorii manifestului. Trimite textul tradus în nemțește la cancelaria aulică * din Viena [166], comandamentului militar din Sibiu și tuturor dregătorilor, ca — precum scrie „Gazeta“ [168] — „magistraturile să pîndească la orice s-ar ivi“. Dregătorii comitatelor au pornit o adevărată vînătoare după aceste proclamații : astfel, comitele suprem Teleki tri-

* Cancelarul socotește atît de primejdios manifestul, încît îl înaintează, în nemțește și în românește, împăratului [167].

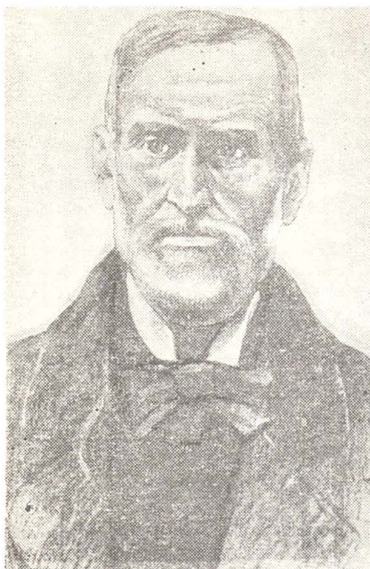
Pagina a doua a manifestului „Fraților români" (scris cu mîna)

mite un exemplar al proclamației, pe al cărei verso se află indicația judecătorului din Lupșa că a primit-o din mîna unui birău. Tot acolo, într-un alt colț al proclamației, stă scris: doka (dacă) Domnu Solgăbirău o cere, o dau, mie nu-mi trebe, nişte dijeci (studenți)... nişte abrudeni venind de la Clus mi-l lasat (verosimil e scrisoarea birăului de la care s-a confiscat proclamația [169]). Răspîndirea manifestului o atestă faptul că exemplare au fost confiscate la Drag (comitatul Dobîca) în comitatul Turda, în Alba de Jos, la Cluj.

Influență deosebită asupra unei însemnate părți a intelectualității române a avut proclamația redactată de profesorul Simion Bărnuț.

Bărnuț [170] s-a născut în 1808, în satul Bocșa-Română, din Sălaj. Tatăl lui a fost învățător și cantor bisericesc, iar mama lui fiica unui preot român, cu numele Oros.

SIMION BĂRNUȚ

A urmat liceul la călugării catolici din Carei, iar în 1826—1829 a făcut teologia la Blaj. În anii 1829—1845 a îndeplinit tot acolo diferite funcțiuni, bucurîndu-se de sprijinul episcopului Lemeni: a fost arhivar, notar consistorial și apoi profesor de filozofie. În anii 1837—1838 episcopul l-a luat pe Bărnuț cu sine în dietă, ca secretar *. Curînd ajunge însă în conflict cu fostul lui protector și vede în Lemeni pe favorizatorul „întunecimii și răutății" [171]. În urma conflictului din Blaj, Bărnuț pleacă la Sibiu și se înscrie la Academia germană de drept. Procesul împotriva episcopului îl poartă mai departe printr-un avocat sas din Sibiu. Îl pierde la toate forurile, apelează pînă la împărat, dar cancelaria Curții respinge apelul său în 1847.

„În seara de 24 martie 1848 — scrie Pușcariu — colegul meu de studiu, S. Bărnuț, după o conversație scurtă, îmi dictează o proclamație către români. Această proclamație încă în noaptea aceea am copiat-o în vreo cinci-șase exemplare, trimițînd-o prin poștă la tinerimea din Blaj, Cluj, Tîrgu-Mureș, Brașov, cu provocarea ca fiecare tînăr din liceu, seminare și gimnaziu să o copieze și să o trimită la ai săi, prin comunele de unde sînt născuți, iar aici preoții și dascălii să le răspîndească în comunele învecinate" [173].

Fiind un document deosebit de semnificativ al vremii, dăm textul integral al manifestului, numit de Bărnuț „Provocațiune" **.

* Episcopul Lemeni participa la dieta transilvană în calitate de „regalist".

** Textul manifestului lui Bărnuț n-a fost cunoscut decît după o copie

PROVOCAŢIUNE

Ungurii chiamă pe ardeleni la unire, Clujul s-au dechiarat cu mare solemnitate, cum că vrea a se uni; aşa vor face şi secuii, poate numai saşii nu vor vrea. *Dar românii ce vor face?* De la dezlegarea întrebărei acestea atîrnă viaţa sau moartea românilor. Aci se cade să-şi deschidă ochii tot românul, ca acum a venit tempul cu care, de se vor folosi bine, le vor dobîndi toate, iar de se vor folosi rău le vor perde toate, şi care le-au mai rămas, adecă: îşi vor perde naţionalitatea, şi cu ea toate.

Ascultaţi, dar, strănepoţii romanilor, aceia ce să cade să cugete, şi să grăiască astăzi tot românul — fie popa, fie nobil, ostaş, cetăţean, sau sătean, ascultaţi ce se cade astăzi să răspundă ungurilor, secuilor şi saşilor!

Noi românii nu vrem pînă atunci despre unirea asta cu voi ungurii a vorbi, pînă cînd nu se va pune naţia română iar la vrednicia aceea politică de care o aţi dezbrăcat voi ungurii, secuii şi saşii. Voi aţi făcut asupra naţii noastre cum v-au plăcut, aţi pus în Aprobatele voastre cum că românii, naţia cei mai veche a Ardealului, e numai suferită, i-aţi scos pînă în ziua de astăzi de la toate deregătoriile cele mai înalte.

Toate cele mai grase vi le-aţi ţinut vouă, de au ajuns vreun român la vreo deregătorie, pe acela l-aţi făcut să-şi lase legea sa şi să se lepede de maica sa, care l-au născut, l-au aplecat, şi de naţia sa care l-au ţinut la şcoale cu sudoarea ei pe sama voastră. — Destul, mai încolo nu vreau a vă număra păcatele, ca să nu turburăm cu pomenirea lor sărbătoarea aceasta minunată a popoarelor, care o au făcut dumnezeu domnul popoarelor, să ne bucurăm, şi să ne veselim într-însa.

Astăzi răsună cuvîntul cel dulce al libertăţii în toate cetăţile şi mîne va răsuna în toate satele. Astăzi este ziua

tîrzie, necontemporană, păstrată la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România [174]. Exemplarul acesta n-are autenticitatea celor trei copii [175] depistate recent în Arhiva guberniului Transilvaniei, exemplare confiscate de către autorităţi chiar în primăvara anului 1848 (pe un exemplar e şi însemnat că a fost luat de la clericul Samuil Moldovan, din Grindeni); alt exemplar se află în dosarul Papiu, confiscat de asemenea de autorităţile guberniale. Este interesant că acea copie aflată în hîrtiile lui Papiu poartă titlul: Privigheri despre unie. În exemplarul de la Biblioteca Academiei sînt părţi care lipsesc în exemplarele confiscate, deci au fost adăugate ulterior. Acestea le semnalăm în note.

învierii popoarelor celor moarte! Românilor, ascultaţi: voi pînă acum aţi fost morţi politiceşte, numai pe unguri îi cunoaşte legile ţării, iar nu alte naţii vii politiceşte.

Voi dară, un milion şi trei sute de mii mai bine de români, nu sunteţi pe lume ca naţie; Încă o dată, fraţilor! Astăzi este ziua învierei dreptului nostru. Vlem (vrem — *n. ns.)* dară să răsturnăm piatra de pre mormînt, să dezlegăm înfăşurăturile naţii române cele de 10 sute de ani, ca să iasă din groapă, şi să trăiască în veci.

Preoţilor! De sunteţi voi adevăraţi părinţi, precum vă numesc pre voi oamenii, nu vă despărţiţi de dreptul naţii, nu vă despărţiţi interesul de al poporului român, pentru dumnezeu — vă rugăm să nu vă mai uniţi cu nimenea, pînă nu veţi vedea fericit pre poporul român, cu care sunteţi de o credinţă; fiţi dară cu o credinţă către olaltă, voi numai atunci puteţi fi fericiţi cînd vor fi fericiţi fiii voştri cei sufleteşti — şi apăraţi-vă numele cel dulce şi strălucit de roman, limba cei dulce. Spuneţi, dară, ungurilor: Noi nu mai vorbim nici despre unire pînă nu se va publica în dietă şi în ţară cum că naţia română se cunoaşte (recunoaşte — *n.ns.)* ca naţie română!

Români nobili! Răspîndiţi ca stelele ceriului pe pămîntul Făgăraşului, Sălagiului, Haţegului, Chioarului, cu un cuvînt toată Ţara Ardealului — voi strănepoţii acelora care cu arme oştiţi pentru patrie v-aţi cîştigat nobilitatea, deşteptaţi-vă din somnul cel greu, nu vă lăsaţi să vă amăgească cu minciuni, să vă ţie numai ca pre nişte linguşitori ai ungurilor, despărţiţi de maica voastră, naţia română. Pentru ce să fie numai un ce nobilitatea voastră, care o au cîştigat vitejii voştri strămoşi cu braţe române oştindu-se pentru patrie. Fiţi dară credincioşi către împăratul, patria, dar fiţi şi către sîngele vostru şi neamul vostru.

Spuneţi ungurilor, noi toţi istoria noastră într-aceia o punem că sîntem nepoţii romanilor, credincioşi împăratului nostru, şi patrii, dar de unirea cu care ne îmbiaţi şi la care ne chemaţi nu voim a şti nimic pînă cînd nu se va da *congresu naţional,* în care să ne putem aşterne şi noi doririle noastre naţionale, nu să tot judecaţi voi numai de noi, adecă voi fără de noi; şi pînă nu se va publica în dieta Ardealului, nu în Pesta, cum că naţia noastră e primită de naţie română,

cum aţi făcut pînă acuma de aţi tot umblat cu sfătuiri şi cu tîlcuiri întorcate (întortochiate — *n.ns.)*, articuli (articole de legi — *n. ns.)* asupritori.

Voi aţi ştiut împărţi bine pentru voi, că aţi împărţit naţia ungurească în două părţi, unguri şi secui, ca să ziceţi că sistema stă din 3 naţii, şi pe români, locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, să-i scoateţi afară — acuma încă v-aţi întărit limba binişor şi naţia voastră şi de a noastră limbă nu vă pasă. Asta nu mai poate aşa rămîne. Naţia română nu mai poate fi roabă ungurilor, secuilor şi saşilor. Limba noastră trebuie să aibe cinstea cuviincioasă înaintea statului şi legilor, care le-am apărat şi le vom apăra cu sîngele nostru. Naţia noastră trebuie să se recunoască şi să se asecureze.

Ostaşilor, strănepoţii romanilor cu numele şi cu fapta.

Regiment r(omân) ! Eroi lăudaţi de Napoleon, virtutea voastră numai atunce va fi în gloria sa cînd veţi fi fiii unei naţii politiceşte vieţuitoare, nu moarte. Uniţi-vă cu fraţii voştri preoţii, şi spuneţi-le ungurilor : noi nu putem fi odihniţi pînă nu ni-ţi cunoaşte naţia, numai atunci dacă va fi adunată în dietă toată naţia română va putea judeca cum şi supt ce condiţie să se unească, pînă atunci protestăm împotriva oricărei uniri care ar îndrăzni să facă cineva cu numele naţiii ! ! !

Români cetăţeni ! şi săteni ! Să nu faceţi cumva pagube nimărui, că oamenii care fac aceasta nu sînt vrednici de libertate. Ascultaţi sfaturile fraţilor voştri, staţi totdeauna credincioşi împăratului, cereţi să se şteargă iobăgimea, pentru că de vreo 10 sute de ani aţi plătit pămîntul *. Auziţi deci f(raţi), aceasta-i politica aceia care va putea mîntui şi numele nostru. Vă rugăm pentru dumnezeu, pentru fericirea şi cinstea voastră să nu ascultaţi de alte politice ; ungurii vor zice : uniţi-vă mai întîi cu noi, şi apoi vom da asta şi asta.

Mai deunăzi zicea ungurii : învăţaţi-ne limba, apoi vom da drepturi. Auziţi fraţilor, la idei sucite ! Cine i-au îm-

* În copia tîrzie s-a adăugat : „lucrînd pe nimica în brazda domnilor, aţi plătit de vreo sută de ori pămîntul care e hrana vieţii de pre o zi pe alta, ca atîtea, cu atîta mai mult pentru că l-aţi plătit în cinste, pe nimica pentru că acela al vostru a fost, şi pentru acela şi-au vărsat sîngele strămoşii voştri romani, dinpreună cu Traian, părintele nostru, ca să fie al vostru".

poterit pre ei ca să lege drepturile de limbă sau unire. Nu le credeţi, vreu a vă înşela; răspundeţi-le, proclamaţi pe naţia română, lăsaţi-o în dieta Ardealului, prin reprezentanţi aleşi de români după numărul lor *, şi atunci vom vorbi şi noi ca naţie şi voi ca naţie.

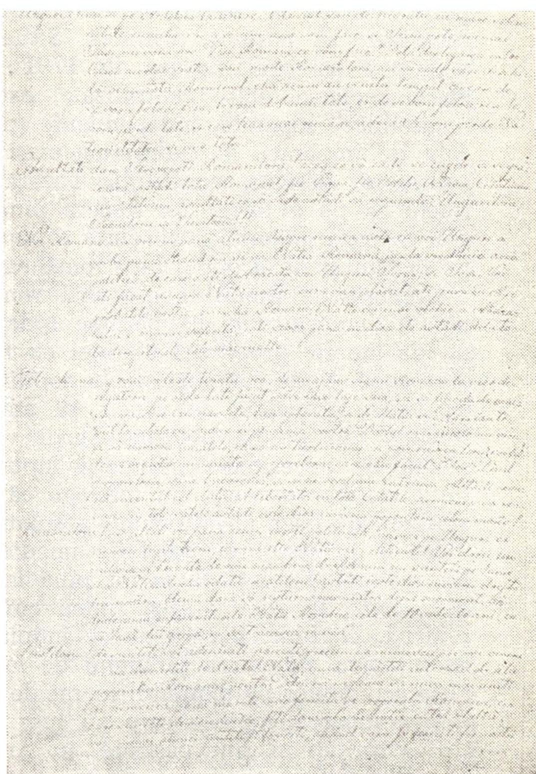
Încă o dată, fraţilor! fără naţie şi republica e numai un despotism afurisit: ştergerea iobăgiei naţii române, ca naţionalitate română, congres naţional în care să ne înţelegem, mai înainte despre dobîndirea acestora. Nici mai mult, nici mai puţin — aceasta mai întîi, celelalte se vor adauga; fără aceasta şi raiul e iad. Afurisit să fie în veci oricare român va îndrăzni a face vreo unire pînă nu va fi proclamată naţia română, ca naţie primită sensu politico. Poporul român de aceia nu va vrea a şti numai dacă se va primi naţia, şi se va şterge iobăgia, atunci vom fi odihniţi şi fraţi cu toţi. Vivat natio romana!

!!

Proclamaţia lui Bărnuţ se ridică, înainte de toate, împotriva situaţiei românilor de popor asuprit, de popor asupra sorţii căruia vor să hotărască şi acum — „la sărbătoarea aceasta minunată a popoarelor" — alţii. În dosul frazelor unor aristocraţi şi nobili maghiari despre egalitate, Bărnuţ vede clar tendinţa nobilimii de a-şi păstra cu orice mijloace mai departe supremaţia asupra românilor. Faţă de aceste aspiraţii, Bărnuţ arată că românii trebuie să-şi croiască un drum propriu, să aibă o politică proprie, să nu se lase împinşi pe planul al doilea. Primul postulat este deci ca celelalte naţiuni din principat să-i recunoască pe români ca naţiune politică **.

* Adăugat în copia tîrzie: neamului nostru; lăsaţi pe români la judecăţile Comitatelor, districtelor, scaunelor.

** „Românii de aici (din Sibiu — *n.ns.)* — scrie Bărnuţ în scrisoarea sa din 7 aprilie 1848, adresată lui Iacob Mureşanu — s-au unit într-aceea ca să se ceară naţionalitatea românească, cu toate drepturile politice, cetăţeneşti, bisericeşti, scolastice etc., cu un cuvînt: ca să fie şi naţiunea românească primită ca naţiune liberă, ca şi celelalte naţiuni, să aibă viaţă politică şi subsistenţă de sine... Românii de aici zic aşa, cum că aceea e scopul românilor din toate cetăţile şi satele şi din toate părţile Ardealului, aşa dară la aceasta trebuie să se unească toţi... de aici urmează cum că românii, ori cetăţenii, ori sătenii (atît orăşenii, cît şi sătenii — *n.ns.*) nu trebuie să-şi risipească puterile, cerînd unul una, altul alta şi făcînd adrese aşa de felurite... că atunci va ieşi la urmă... o confuziune... şi neînţelegîndu-se... nu vor putea isprăvi edificul naţiunii româneşti"[176].

Prima pagină a manifestului („provocațiune") lui Bărnuț

De fapt Bărnuț pretindea autonomie națională pentru Principatul Transilvaniei. Papiu, unul dintre cei mai ferventi și activi aderenți ai lui Bărnuț, merge foarte departe în interpretarea formulei „recunoașterea naționalității române", ajungînd aproape la criteriile unui stat național (guvern național, independență națională) [179].

Bariț scrie că proclamația lui Bărnuț din 25 martie 1848 a fost formulată în spiritul suplicii naționale din 1791, „nu însă în ton rugător, ci în termeni categorici" [180]. O paralelă, de fapt, se poate face: în suplica din 1791 se cere recunoașterea națiunii române ca a

patra naţiune, iar Bărnuţ ridică postulatul recunoaşterii românilor ca naţiune distinctă. Situaţia din 1848 se deosebea însă mult de cea din 1791 : dezvoltarea burgheză reclama state centralizate, excluzînd existenţa „naţiunilor" separate, independente (dependente numai faţă de împărat), în cadrul aceluiaşi stat. Şi Bărnuţ considera, desigur, constituţia bazată pe naţiuni distincte ca pe o formă de trecere pînă cînd Transilvania, în baza majorităţii absolute a populaţiei româneşti, va deveni şi de drept o ţară românească.

Copleşit de gîndul constituirii românilor din Principatul Transilvaniei ca naţiune independentă, Bărnuţ nu dă atenţie problemei alianţei cu forţele progresiste ale epocii. Vede clar îngrădirile nobilimii maghiare, dar nu vede primejdia ce venea să ameninţe aspiraţiile române din partea politicii Curţii vieneze. Nu-şi dă seama de necesitatea îmbinării luptei antifeudale cu lupta antihabsburgică, nu înţelege că Habsburgii erau sprijinul de bază al edificiului absolutist-feudal.

În ce priveşte revendicările imediate ale ţărănimii, Bărnuţ amînă soluţionarea lor pînă la acea dietă transilvăneană, în care o să-şi spună cuvîntul şi naţiunea română. Desigur, Bărnuţ nu se îndoia că acest cuvînt va însemna eliberarea ţărănimii de iobăgie, împroprietărirea ţăranilor pe pămîntul lucrat de ei de secole.

Colaţionarea copiilor care au fost confiscate de către autorităţi şi sînt păstrate în Arhiva guberniului Transilvaniei cu copia ce provine dintr-o colecţie particulară ajunsă în proprietatea Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România pune o problemă deosebit de interesantă : cine şi cînd a adăugat în text fraza despre „pămîntul ce a fost al vostru, deoarece pentru acela şi-au vărsat sîngele strămoşii voştri romani, dimpreună cu Traian, ca să fie al vostru". În stadiul actualelor cercetări nu putem constata decît atît, că fraza de mai sus n-a figurat în proclamaţia care circula în 1848.

Este semnificativ faptul că în aceeaşi zi de 25 martie preconizează şi Bărnuţ, ca şi intelectualii români din Tîrgu-Mureş, ţinerea unei adunări româneşti ; în ma-

nifestul său, Bărnuţ scrie că pentru a dobîndi „ştergerea iobăgiei naţiunii române“ (e vorba de iobăgia naţională) este nevoie de un congres naţional. Bărnuţ se gîndeşte la un congres al intelectualităţii ; Iancu, Papiu şi ceilalţi cancelişti, împreună cu tineretul din Blaj, — la o mare adunare a poporului.

Manifestul redactat de Bărnuţ a pătruns în copii şi la sate ; despre răspîndirea lui avem mai multe mărturii. El a ajuns să fie tradus în germană şi publicat şi în gazeta oficială din Viena, „Wiener Zeitung“, pe o coloană întreagă, sub titlul : „An die Romanen (Wallachen) Siebenbürgens, betreffend die Union mit Ungarn“ (Către românii din Transilvania, cu privire la uniunea cu Ungaria). Gazeta vieneză publică manifestul — trimis redacţiei de către un student în medicină care semnează *s....e* — drept dovadă a deşteptării unui popor căruia pînă acum nu i s-a dat nici o atenţie [181].

Frămîntările tineretului intelectual român din Tîrgu-Mureş, Cluj şi Blaj — în aceste zile de sfîrşit de martie şi început de aprilie pe Avram Iancu, Al. Papiu îi găsim cînd la Tîrgu-Mureş, cînd la Blaj sau Cluj — au avut ca rezultat şi o altă proclamaţie, redactată de profesorul blăjean Aron Pumnu *. Proclamaţia a fost scrisă încă înainte de 5 aprilie [183], înainte ca studenţii să plece în vacanţa de paşti. Ea a fost copiată de către tineretul din Blaj în sute de exemplare. Studenţii făgăduiesc să le distribuie fiecare în satul său şi în satele vecine, spunînd poporului să răspîndească pretutindeni ştirea adunării eliberatoare de sub robia de veacuri.

Dăm, în baza copiilor confiscate de autorităţile comitatense [184], cu mici modificări de stil, textul proclamaţiei **.

* Aron Pumnu s-a născut în 27 noiembrie (st. v.) 1818, în Ciuciulata (comitatul Tîrnava), şi-a făcut şcolile la Blaj şi Cluj, iar cele superioare (filozofia şi teologia) la Viena. Ca profesor la Blaj s-a bucurat de mare autoritate ; studenţimea îl urma cu încredere [182]. A luat parte la revoluţia din 1848 ; după izgonirea trupelor imperiale din Transilvania, la începutul lui 1849, s-a stabilit la Cernăuţi, unde a predat limba şi literatura română. A murit în 1866.

** Dintre exemplarele găsite în Arhiva guberniului Transilvaniei unul este scris cu litere chirilice, altul cu latine. Unele expresii diferă ; am dat aici cuvîntul mai uzual astăzi.

Acesta va fi cugetul, fapta şi vorba care să răsune din graiul fiecăruia, să trăiască îndelung împăratul constituţional al Austriei! Să trăiască! să trăiască (năciunile) neamurile din Ardeal, adecă cea maghiară, săcuie, română şi sasă. Să trăiască! Cugetul, faptele şi vorbele cele răsunătoare ale fiecăruia să fie pacea, slobozenia şi frăţietatea! Iubirea în vorbă şi fapte cătră tot omul care să află în (patria) ţara noastră, şi voieşte înflorirea ei, însă nu numai a sa, aceasta e deviza noastră, aceasta voinţa noastră, acesta propusul (scopul — *n. ns.)* nostru cel din urmă, care e însă şi voia lui dumnezeu, căci dînsul a zis: să iubeşti pe de-aproapele tău ca pe tine însuţi!

Însă aceasta n-a fost pînă acum, pentru că românii n-au avut drepturile ce să cuvin unui neam, ei au avut numai deregătorie (îndatoriri — *n. ns.*), însă drepturi nu. Aceste drepturi, ce i s-au cuvenit de demult, acum ni le dă spiritul vremii, dacă vom voi a le cuprinde, însă cum? Au doară ne să vor arunca în braţă-ne fără voia noastră? Nicidecît, că acele trebuie să ni le cîştigăm noi pe calea legii, prin cerere, însă cine va cere? Au doară episcopul, însă de unde are dînsul împuterire dată — de la români? Aceasta nu o are, şi pentru aceia nici nu poate cere în numele neamului. Proclamaţiune încă nu poate face pentru că dregătoria dînsului este manuducerea credincioşilor săi cătră mîntuirea sufletului şi alta nemica. Cine va cere dară pentru români? Deoarece ei n-au deputaţi în dietă, nimenea nu să află, fără numai ei, chiar pentru aceia dară ei trebuie să ceară înţălegîndu-se între sine, aceasta înţelegere însă nu să poate face, fără numai adunîndu-ne într-un loc şi sfătuindu-ne unul cu altul ce am avea lipsă mai mare să cerem. Pentru aceia, e datoria fiecăruia protopop, preot sau mirean a să învoi fără întîrziere ca să să adune pe dumineca Tomei în Blaj toţi protopopii cîte cu doi preoţi şi cîte cu doi oameni din tot satul românesc, fie unit, fie neunit tot atîta îi, căci toţi sînt români. Aceasta o pofteşte de la voi protopopi strînsă voastră deregătorie ca să fericiţi pre credincioşii voştri, aceasta e deregătoria şi acelui mai de pre urmă român ardelean.

Deci nu aşteptaţi prea onoraţi protopopi ca să vă chieme preabunul nostru episcop, căci dînsul nu o poate face, deş-

teptaţi-vă şi-l uşuraţi de acea grea răspundere, înştiinţaţi-l ca pre un părinte a neamului nostru că veţi veni pre dumineca Tomei şi veniţi cu toţi, că aceasta o pofteşte însuşi mîntuinţa neamului nostru, nu vă temeţi de nimenea. Spuneţi ungurilor, săcuilor şi saşilor că noi îi iubim ca pre fraţii noştri, cu carii lăcuim întru o ţară. Spuneţi-le cu cuvîntul şi le arătaţi cu fapta că noi îi iubim, însă e drept ca şi ei să ne iubească şi să corăspundă iubirei noastre ce o avem cătră ei, spuneţi-le în gura mare că noi nu voim a cîştiga drepturile omenimei prin sabie, ci prin legile minţii sănătoase, şi pentru aceea ne adunăm să ne înţălegem cari sînt drepturile acele; căci dreptul cîştigat cu sabia nu e drept, ci răpire şi uzurpăciune, şi ţine numai pînă cînd să rugineşte sabia sau să despotereşte (îşi pierde puterea — *n. ns.*) mîna care o poartă, şi atunci încéată (încetează — *n. ns.*). Însă dreptul întemeiat pe mintea sănătoasă ţine pînă cînd ţine mintea. Spuneţi neamurilor celorlalte că armele le-au aflat mintea omenească ca să se apere oamenii cu ele de fiarele cele sălbatice şi crude, iar nu ca să omoară oameni cu ele. Spuneţi-le să urmeze şi dînsele acest princip şi atunci nu avem lipsă de tunuri mai mult. Spuneţi-le să urmeze aceste principe, cari ne chiamă pre toţi fiii ţării să ne îmbrăţişăm şi să ne sărutăm frăţăşte, strigînd: să *trăiască frăţinătatea!* Aceasta e frăţinătatea cea adevărată pre care e întemeiată fericirea ţării cea din lontru, căci atunci nu să va mai teme sasu sau unguru de român, nici românul nu va urî pe sas şi ungur, ci vor fi fraţi, precum să cuvine, şi vor lucra dimpreună, după putere, spre înflorirea ţării, trăind ungurul cu ungurul, românul cu român. Căci înaintea minţii sănătoasă e om de nemica şi blăstămat care fiind născut din sînul unui neam voeşte a să preface într-altu, deci înaintea minţii sănătoasă e om de nemica care fiind român s-ar zice că e ungur sau care fiind născut ungur să zice a fi neamţ sau român. Spuneţi-le aceste principe şi eu nu cred că va fi vreun ungur cu mintea sănătoasă care să le poată reproba — unu ca acela n-are minte sănătoasă şi lucră după sîmţiri, deci cauza noastră română e sfîntă, sînt sfinte mijloacele prin cari voim a cîştiga — e sfînt înaintea lui dumnezeu şi înaintea oamenilor modul prin care voim a o căştiga; aşadară, în

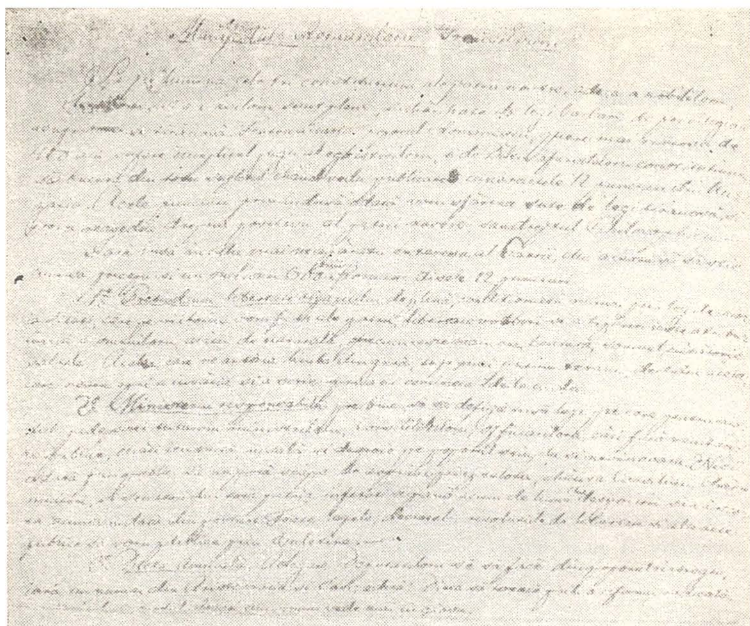
contra înființării ei numai oameni blăstămați pot lucra de cari chiar nu trebuie să ascultăm.

Auziți, dară, români! Uniți-vă în voință și îndemnați pre cinstiți protopopi a veni la Blaj pe duminecă după paști și din tot satul cîte doi oameni ce să ne înțălegem despre cele ce avem să le cerem de la dieta ce să va ține cît mai curînd, adecă de la părinții țării și ai noștri, cari a bunăsamă ne vor da cele de lipsă, numai noi să le știm cere; acesta e singurul mod de a pute face cerere totală (adică a tuturor românilor — *n. ns.*) și altul nu, aceasta dacă o vom face ne vom împlini deregătoria (datoria — *n. ns.*) ce o avem cătră țară și cătră neam, iar de nu o vom face sîntem necredincioși cătră țară, cătră domnitorul nostru și cătră neam, ce nu va rămîne neinsămnat în cartea întîmplărilor (istoriei — *n. ns.*) neamului nostru și, prin urmare, venitorimea oamenilor de omenie ne vor binecuvînta sau ne vor blăstăma, precum vom fi vrednici. Vivat natio! (Trăiască națiunea — *n. ns.*).

Proclamația exprimă încrederea intelectualilor români înaintați în spiritul vremii, încrederea că secolele asupririi barbare au trecut și că urmează o epocă în care va domni frăția și libertatea, vor domni legile minții sănătoase. Ea exprimă, totodată, și voința ca poporul însuși să-și croiască soarta adunîndu-se și hotărînd tot ce e just și drept, tot ce dictează mintea sănătoasă. Este semnificativ și faptul că în proclamația de la Blaj se accentuează că nu episcopii trebuie să facă petiții în numele poporului, ca în trecut, ci poporul însuși trebuie să se adune și să spună ce-l doare. În ceea ce privește hotărîrile pe care adunarea le va lua, manifestul lui Pumnu nu dă nici o indicație; însă chiar acest ton general, am putea zice nebulos, era de natură să entuziasmeze atît pe tinerii studenți, cît și masele, care sub lozincile: dreptate, frăție, libertate, scăpare de robie, puteau să-și imagineze toate aspirațiile și visurile lor de mai bine.

Foarte bogat în idei este un manifest tipărit la Budapesta, intitulat „Apel către români“ [185]. A apărut la sfîrșitul lui martie sau începutul lui aprilie, nu mai

Manifestul lui Aron Pumnu, *prin care se convoacă prima* ***adunare de la Blaj***

„Manifestul Românilor Transilvani"

tîrziu, căci se pretinde eliberarea lui Murgu, iar Murgu a ieşit la 8 aprilie din închisoare.

„Toată Europa se mişcă — se spune în manifest —, toţi cer drepturi, toţi caută a se folosi de împrejurări, căci acuma este timpul aducător de hrană socială... Toată (fiecare — *n. ns.*) naţia are doit (drept — *n. ns.*) de a-şi cultiva graiul său, toată naţia are doit de a-şi lumina mintea sa şi a se rădica din statul de jos la o stare mai nobilă şi mai folositoare traiului soţial".

Manifestul se ridică împotriva dependenţei religioase şi culturale a românilor de ierarhia sîrbească, demască clerul înalt sîrbesc, care a stors pe credincioşii români. „Hristos — se spune în manifest — nu arată ca arhierăii să se plătească cu mii de arginţi (nici ca ei — *n. ns.*) să locuiască în palaturi pompoase. Hristos nu arată ca călugării (cari se pot numi şi tîlhari de timp) să se trîndăvească prin mănăstiri. Hristos nu arată ca bisericile să aibă moşii şi robi, ci porunceşte ca

apostolii să fie ziua şi noaptea între popor, să-i înveţe, să-i îndrepte".

Cei care au redactat manifestul se gîndesc nu numai la Banat şi Crişana, ci la tot pămîntul locuit de români, fiind pătrunşi de ideea unităţii naţionale. „Fraţii noştri bucovineni — se spune — foarte puţin se îngrijesc de naţionalitate, jugul bălaurului de Metternich i-a apăsat cu totul... Fraţii noştri ardeleni se află într-o stare foarte critică... Moldova a pătimit şi pătimeşte... Boierul moldovean nu ţine de păcat a jupui şi dezbrăca pe lucrătorul ţăran, el merge la biserică... (şi) se şterge de păcate prin dăruirea unei moşii la o mănăstire grecească ; Ţara Românească, tot în acel grad se află".

Ideile propagate în acest apel denotă influenţa cărturarului revoluţionar Eftimie Murgu. Dintre transilvăneni numai Murgu cunoştea aşa de bine atît Moldova, cît şi Ţara Românească ; el s-a luptat ani de zile pentru scoaterea culturii româneşti de sub tutela grecească şi franceză, el s-a luptat şi împotriva ierarhiei sîrbeşti în Banat. Este semnificativ că apelul vorbeşte de domnia libertăţii, dreptăţii (nu egalităţii) şi frăţiei — dreptate şi frăţie este deviza revoluţionarilor din Ţara Românească. După 15 martie, regimul din închisoarea „Noua clădire" din Pesta s-a ameliorat mult ; Murgu putea primi vizitele prietenilor săi [186], cu care, desigur, a discutat situaţia politică şi necesitatea publicării unui apel către români.

Un alt manifest, intitulat „Fraţilor români", începe cu cuvintele : „De cînd s-a risipit împărăţia romanilor, noi românii, care sîntem strănepoţii vechilor romani, am fost tot asupriţi şi supuşi". Salută cu entuziasm schimbările ce s-au produs. „Pînă acum — se spune în manifest — numai nemeşii au avut parte din drepturile ţării, iar acum toţi sîntem asemenea... Cîte robote şi dejma (dijme — *n. ns.*) s-a îngreuat pînă acum pe spatele săracilor români, iar de aci înainte nici robote veţi mai face, nici dejme nu veţi da" [187].

Proclamaţia îndeamnă pe români să apere revoluţia, să colaboreze cu ungurii *.

În scrisoarea sa din 3 aprilie (st. n.), administratorul-protopop din Mediaş, Ştefan Moldovan, scrie episcopului Lemeni : „Mai circulează pe aici un alt manifest în ton liberal" ; îl socoteşte atît de interesant, încît îl reproduce în extras şi îl trimite episcopului **.

„Manifestul românilor transilvani", apărut la sfîrşitul lui martie (protopopul Moldovan îl face cunoscut episcopului în 3 aprilie), începe cu cuvintele : „Să fie lumină ! Cele trei constituţiuni ale patriei noastre, adecă a nobililor, secuilor şi a saşilor, sînt pline, încărcate de legi barbare, de privilegiuri asupritoare şi tirănoase". Viitorul trebuie deci să se bazeze pe dreptul filozofic, nu pe „constituţiunile egoistice" ale trecutului.

Înainte de toate, se cere libertatea vorbirii şi a tipăririi. „Acela care ne-ar tăia limba din gură — se spune în manifest — ar fi mai puţin tiran decît acela care ne-ar opri a învăţa şi a scrie spre a ne comuneca ideile cu alţii". Se pretinde mai departe încetarea raporturilor urbariale : „Poporul pînă acuma robit, iobăgit şi tirănit să fie răscumpărat cu moşioara acum îndată, nu de la sine, ci din visteria statului, însă cu un preţ foarte ieftin, căci, după ce statul e stors din puteri, el fără sărăcia totală nu poate îngrija şi asigura pe foştii săi despoţi încă pe veacuri înainte. Urbariul dietei trecute este foarte rău şi periculos. Zeciuelile sînt o tiranie spurcată, asemenea întruparea rămăşiţelor iobăgeşti cu alodialele proprietarilor este răpiciune şi furt public".

Modelul de constituţie expus în această proclamaţie : sistemul cantonal, alegeri după sistemul statelor Americii de Nord, reflectă concepţiile lui Bariţ ***, care a propagat statornic în 1848 şi în gazetele sale din Braşov

* Autorul manifestului pare să fie profesorul Sigismund Pop.

** În urma cercetărilor făcute la Arhiva de stat din Budapesta s-a descoperit textul integral al manifestului [188].

*** Cipariu aminteşte în scrisoarea sa din 5/17 aprilie adresată lui Bariţ despre o proclamaţie semnată cu iniţialele G.B. [189]. S-ar putea să fie aceeaşi proclamaţie al cărei text îl comunică protopopul Mediaşului.

aceleaşi soluţii de democraţie burgheză. Pentru paternitatea lui Bariţ vorbeşte şi faptul că în articolul „Ce voiesc românii transilvani", publicat în „Foaia" din 26 aprilie, se expun aceleaşi idei.

Nu este exclus ca, în afară de proclamaţiile indicate, să fi circulat şi alte manifeste româneşti în Transilvania şi, întîmplător, să nu fi fost confiscat nici unul dintre exemplare de către dregătorii comitatelor. Astfel, spanul cameral din Cîmpeni, Lázár, raportează că a fost la Vidra de Sus, unde a dat de o proclamaţie tipărită la Braşov şi „împrăştiată în mii de exemplare de-a lungul Transilvaniei". După cum îşi aminteşte, în această proclamaţie se spunea : Oameni ai Romei, se apropie ceasul să scuturăm jugul multisecular şi silnicia. Iobăgia s-a desfiinţat şi, deodată cu aceasta, a căzut şi puterea celor mari. Să nu vă temeţi, căci sîntem 3 500 000 de români. Ne simţim în stare să reluăm pămîntul nostru transilvan [190].

Manifestele au avut o largă răspîndire ; astfel, exemplare din proclamaţia din Pesta — „Fraţilor români !" — au fost confiscate în comitatele Cluj, Dobîca, Turda, Alba de Jos. Răspînditorii cei mai activi ai manifestelor au fost tinerii din şcolile de la Blaj, canceliştii din Tîrgu-Mureş, studenţii din Cluj şi din alte centre şcolare. Acest tineret, nu numai se înfierbenta prin proclamaţii — după cum scrie Cipariu [191] —, dar le copia, le răspîndea, le ducea din sat în sat. Judele regesc din Sibiu raportează în 26 aprilie guvernatorului că, din diligenţa ce aducea călători, în satul Lancrăm a fost aruncat un manifest [192]. Preotul unit din Buda, Ioachim Aron, a declarat că a primit împreună cu jurnalele româneşti şi nişte tipărituri. „Mi s-a scris — mărturiseşte preotul — să citesc scrisoarea oamenilor adunaţi în biserici, iar exemplarele de care n-am nevoie să le trimit preoţilor din jur. Aşa am şi făcut" [193]. La porunca guvernatorului, episcopul Lemeni face o cercetare : rezultatul acestei cercetări este că oamenii (ţăranii — *n.ns.*), primind „înştiinţarea" din Buda (este vorba de proclamaţia : „Fraţilor români !" — *n.ns.*) i-au silit pe preoţii din Haşag, Vesend, Agnita şi Călvasăr să le citească ceea ce cuprinde scrisoarea tipărită [194]. Proto-

popul din Ocna Dejului, Simon Orion, a citit în comuna Maia 4 proclamaţii diferite (aduse de fiul său) preoţilor şi poporului adunat în biserică [195]. La fel şi teologul Ioan Popovici din Suciul de Jos a adus o proclamaţie pe care tatăl său, preot, a citit-o în faţa preoţimii şi oamenilor din Valea Lăpuşului [196]. Judecătorul Pápai din Sălciua de Jos raportează în 25 aprilie comitelui suprem din Turda că preotul din Iara, de la care a confiscat un manifest românesc, i-a declarat că l-a primit de la trei studenţi, originari din Abrud, care se întorceau din Cluj ; unul e Popovici, nepotul protopopului ortodox din Abrud, ceilalţi doi sînt nepoţii vicarului Şterca-Şuluţ din Şimleu. Cu aceşti studenţi au venit şi 4 tineri maghiari — prin localităţile prin care treceau, ţineau discursuri aţîţătoare. Un alt exemplar îl are de la controlorul cameral Lázár, adică Alexandru Brustur. Acesta îl primise de la controlorul domenial Dumitru Moga. Moga a declarat că românii vor înainta o petiţie subscrisă de 30 000 de oameni hotărîţi să facă orice pentru a se elibera. În petiţie nu ar fi nimic aţîţător, românii vor munci să-şi recîştige drepturile încălcate. Atît Lázár, cît şi Moga, sînt „mari români", se mîndresc cu strămoşii. În cuvîntul ţăranilor din Iara se resimte influenţa lor, căci îşi explică pretenţiile lor din punct de vedere naţional şi liberal [197].

Dar nu numai intelectualii răspîndeau manifestele, ci şi ţăranii ; astfel, iobagul Todor Teoc din Cîmpeni i-a adus o proclamaţie preotului Ioan Gomboş din Vidra de Sus [198]. Ţăranii făceau zid în jurul celor care păstrau şi le citeau manifestele ; şpanul cameral Lázár raportează că n-a îndrăznit să confişte manifestul pe care l-a văzut la Vidra de Sus [199].

Proclamaţiile din martie şi începutul lui aprilie exprimă însufleţirea intelectualităţii româneşti, credinţa că şi pentru poporul român au apărut zorile libertăţii. Intelectuali înaintaţi de diferite naţionalităţi sînt frămîntaţi de gîndul de a ajunge la o înţelegere frăţească pentru asigurarea unui viitor fericit al ţării. Manifestele urmăresc deşteptarea naţiunii române, construirea unei vieţi noi, naţionale.

Vestea desfiinţării robotelor şi a dijmei a pătruns în ţărănime cu o repeziciune ce înspăimînta nobilimea proprietară. Guvernul ungar, precum şi dregătorii comitatelor, ar fi dorit ca poporul să afle numai prin ei despre legiuirea din martie, dar poporul a cunoscut ştirile despre ştergerea robotelor mult mai înainte de a se fi pus în mişcare greoiul aparat al comitatelor. Ţăranii au pus, precum e firesc, evenimentele revoluţionare din Viena, Pesta şi din oraşele Transilvaniei în legătură cu ceea ce îi durea mai mult: cu asuprirea lor fără milă de către domnii de pămînt. Scriitorul Jósika Miklós îi scrie în 29 martie baronului Wesselényi: ...Un ţăran de pe moşia mea a adus din Deva vestea: «nyámcu cipát pe imperátu» (Jósika redă cu ortografie maghiară, cuvintele româneşti ale ţăranului: neamţul l-a ţipat [alungat — *n.ns.*] pe împărat) „pentru că n-a vrut să facă bine iobagilor" [200]. Mai largă răspîndire a avut zvonul că împăratul ar fi fost cel care a dat slobozenie oamenilor, împotriva voinţei nemeşimii. Oamenii nu se mai îndoiau că a sosit vremea să scape pentru totdeauna de iobăgie. Cu ocazia tîrgurilor — scrie în 11 aprilie judele primar din Zalău — românii sînt mai veseli decît de obicei; se vede că ei nutresc mari nădejdi în legătură cu noile întîmplări [201]. Poporul, raportează dregătorii comitatelor, ţine întruniri, ia hotărîri şi pedepseşte pe cei care nu respectă hotărîrile luate [202].

De la întruniri, de la ascultarea manifestelor răspîndite mai ales de către tinerii studenţi, poporul a început să treacă la acţiuni. Ţăranii nutresc nădejdea că domnii de pămînt vor fi siliţi nu numai să se lipsească de robote, dar să şi restituie tot pămîntul ce l-au luat cu silă şi vicleşug de la ţărani şi din păşunile, pădurile comunale. Se credea chiar că ţăranii fără pămînt, în baza principiului egalităţii, vor primi pămînt şi că peste tot se va termina cu domnia moşierilor, căci destul au huzurit aceştia pe spatele bieţilor iobagi. Încă din martie 1848, aproape în întreaga Transilvanie au început mişcările ţărăneşti cu aceste obiective.

Cea mai generală mişcare, care a luat proporţii mari mai ales în Principatul Transilvaniei, din cauza întîrzierii legiuirii, a fost *refuzul ţăranilor de a mai face robote.* Mişcările acestea încep şi în comitatele de vest ale Transilvaniei ce ţineau atunci de Ungaria, încă la sfîrşitul lui martie. La 27 martie, un jurat raportează vicecomitelui comitatului Arad că printre ţărani la Vărşand, Aletea (Elek, în R.P. Ungară) s-a răspîndit zvonul că legea despre încetarea serviciilor urbariale ar fi fost întărită de împărat, dar dregătorii comitatului nu vor să o comunice oamenilor. Ţăranii încetează de a mai face robote [203]. Judele nobiliar din Galşa, din acelaşi comitat, anunţă că nici în domeniul Şiria nu robotesc oamenii, iar la Pîncota domnul de pămînt nu pretinde de la ţărani servicii urbariale [204]. Şi în jurul oraşului Baia Mare, în satul Satu-Nou de Jos, nimeni nu mai voia să facă robote, ba sătenii de aici au împiedicat şi pe iobagii din satele vecine de a mai roboti [205]. În zadar încearcă dregătorii comitatelor să convingă pe săteni că pînă la publicarea legilor ei au să facă serviciile urbariale [206], aceştia, de exemplu la Păuleşti, Ardusat, Lipău, Valea Vinului, Roşiori, Tomaia şi Oar şi alte comune din comitatul Sătmar, nu numai că nu fac slujba domnească, dar îi şi bat pe cei care vor să mai robotească [207]. Şi şvabii de pe domeniile contelui Károlyi refuză robotele [208]. Vicecomitele din comitatul Bihor raportează de asemenea ministrului de interne că ţăranii nu mai fac de loc robote [209]. La fel şi vicecomitele comitatului Caraş se plînge la 16 aprilie: „Cu durere trebuie să constat că populaţia română, neavînd nicicînd încredere în «nădrăgari» (domni — *n.ns.*), nu a dat nici acum crezămînt lămuririlor autorităţilor. Au declarat că nu aşteaptă nici o întărire a legilor, ci robote nu mai fac“ [210].

O amploare deosebită iau mişcările ţărăneşti în aprilie în comitatul Zărand (din „Partium“). Locţiitorul de comite raportează la 19 aprilie guvernatorului că în ţărănime s-a răspîndit zvonul că împăratul a poruncit ca ţăranii să nu mai facă robotă, dar porunca a ajuns în mîinile nemeşilor şi aceia au ascuns-o. Se mai spune că nemeşii s-ar ridica împotriva împăratului, deci ţăranii

să nu mai ajute pe domni. În mai multe comune, țăranii nu mai vor să știe de robote; așa s-a întîmplat la Aciuța, Pleșcuța, Guruvoi, Rostoci, Golec și Budești. În zadar trimite comitatul comisii peste comisii pentru a-i aduce pe țărani la ascultare. Chiar și oamenii care se supun, fac foarte anevoie slujbele domnești; ei spun: să aștepte acum și domnii, și noi am așteptat destul[211].

Și din celelalte comitate și districte din „Partium" vin rapoarte că țăranii nu mai vor să facă slujba domnească. Centrul acestor mișcări — scrie vicecomitele comitatului Solnocului de Mijloc — e Cehul Silvaniei; acolo vin pentru a se sfătui foștii iobagi din împrejurime. Dacă acest focar nu va fi stins — conchide vicecomitele — ne putem aștepta la lățirea focului[212]. În zadar au fost în 8 aprilie trei delegați ai comitetului pentru păstrarea liniștii, în frunte cu vicecomitele, la Cehul Silvaniei, voind să-i convingă pe oameni să mai facă serviciile domnești pînă la publicarea legilor; oamenii adunați au strigat cu toții: nu vom mai roboti nici un ceas. Era să izbucnească o revoltă și numai datorită cuvîntărilor deputaților din dietă, Kis László și Alexandru Buda, care i-au asigurat pe țărani că nimeni nu-i va sili să robotească, oamenii s-au liniștit. Aceeași situație e și în jurul orașului Jibou[213]. Oamenii din Jibou, îi scrie administratorul de moșii baronului Wesselényi, abia mai fac robote. Au căutat să-l silească pe preot să le citească scrisoarea regelui de slobozenie, pe care, precum afirmă ei, o ascunde. Rolul de frunte în ațîțarea oamenilor îl are Szekér Petri[214]. Și în comunele Giurfalău (azi Giurtelecul Șimleului) și Hidig (azi Măieriște) au refuzat în aprilie să mai facă robote[215]. Dregătorii comitatului, îi scrie în 22 aprilie contele Kuun Gergely baronului Wesselényi, sînt dezorientați din cauza numeroaselor dispoziții pe care le primesc; nu cunosc limba romînă, dar nu cunosc nici spiritul legilor, așa încît fac mai mult rău decît bine. Așa, de exemplu, dregătorul Szentmarjai a mers la Giurfalău și, după ce au sosit și țăranii din Hidig, le-a spus: să ascultați de poruncile mele și de cele ale birăilor, care primesc porunci de la mine. Și acum să depuneți jurămîntul că veți sluji credincios pe domnii de pămînt.

Ţăranii români, urmează contele, s-au sfătuit şi au răspuns: „Am auzit din toate părţile că bunul nostru împărat a făcut să înceteze robotele după ziua de Sîngiorz. Nemeşii vor să ne silească prin jurămînt ca noi să n-avem parte de această binefacere. Noi n-o să facem nici un jurămînt". Szentmarjai, încheie contele, n-a isprăvit nimic şi s-a întors acasă [216].

În Principatul Transilvaniei, cea dintîi comună care a refuzat servitutea iobăgească — scrie Bariţ — a fost comuna Baci, nu departe de Cluj. În comitatul Clujului, iobagii de naţionalitate maghiară au fost sau cei dintîi care s-au declarat eliberaţi de iobăgie, sau cei care au dezvoltat rezistenţa odată cu românii ţinînd pînă toamna tîrziu cu aceştia la bine şi la rău [217].

Deosebit de îngrijorat de atitudinea ţăranilor se arată comitele suprem din Hunedoara, Noptsa László; încă de la 28 martie cere guvernatorului Teleki armată, căci, scrie el, poporul neştiutor e gata să atace averea şi chiar viaţa proprietarilor [218]. În acelaşi timp, Noptsa insistă şi direct pe lîngă comandantul armatei imperiale din Principatul Transilvaniei, generalul Puchner, să trimită soldaţi în Hunedoara. Puchner îi scrie la 30 martie lui Teleki că a satisfăcut cererea lui Noptsa; e drept că soldaţii trimişi sînt în cea mai mare parte români, „dar — scrie generalul — am încredere deplină în soldaţii noştri" [219]. Într-o altă scrisoare, tot din 28 martie, Noptsa îl înştiinţează pe Teleki că l-a chemat pe episcopul Şaguna să liniştească poporul [220]. Mai are o grijă comitele suprem Noptsa: la 29 martie îl roagă pe guvernator ca evreii să fie forţaţi să părăsească Deva; se plînge mai ales împotriva evreului Svartz Ignácz, care, scrie Noptsa, face propagandă comunistă şi între ţiganii cărămidari [221].

Despre spaima lui Noptsa îi scrie şi contele Mikó Imre soţiei sale la 3 aprilie: „În comitatul Hunedoara s-ar putea produce tulburări, dar se zice că acelea sînt îndreptate mai mult împotriva lui Noptsa. E drept că Noptsa nu puţin s-a speriat, căci de o parte a cerut de la comandant soldaţi — care a şi trimis acolo 3 com-

panii din regimentul Bianchi —, iar pe de altă parte l-a rugat pe Şaguna să vină personal în Hunedoara. Şaguna va şi pleca mîine în Hunedoara"[222]. Viitorii conducători ai delegaţiei la împărat (ambii devin mai tîrziu „baroni", recunoscîndu-li-se meritele pentru casa habsburgică), îşi dau frăţeşte mîna încă de la începutul lunii aprilie în scopul înăbuşirii mişcărilor ţărăneşti. Într-o săptămînă (5—12 aprilie), Şaguna a vizitat 54 de sate, îndemnînd pretutindeni pe ţărani să-şi îndeplinească cu credinţă sarcinile faţă de domnii de pămînt, aşteptînd în linişte îmbunătăţirea soartei lor. În raportul său către guvernatorul Teleki, Şaguna nu uită să amintească că la adunările care s-au ţinut în biserici au fost de faţă şi dregători ai comitatului şi oamenii de încredere ai domnilor de pămînt. Vorbeşte şi de tratamentul „exagerat" aplicat ţăranilor de către proprietari şi dregători, în acelaşi timp şi de „agitatori josnici care aţîţă pe oameni să calce limitele libertăţii"[223]. La îndeplinirea „misiunii" lui Şaguna se referă următoarele rînduri ale scrisorii din 16 aprilie a contelui Mikó către soţia sa: „Azi am primit o scrisoare de la Şaguna în care spune că nu e de temut de izbucnirea unei răscoale în comitatul Hunedoara. Românii, scrie Şaguna, l-au întrebat pe el de unde vine duşmanul împotriva căruia se pregătesc nemeşii"[224].

Din acelaşi comitat, un administrator de moşii îi scrie la 17 aprilie baronului Jósika: „Pe ţărani nu-i mai putem sili să facă robote, trebuie să-i lăsăm în apele lor, căci de altfel se răscoală şi ne omoară. Ţăranii — urmează administratorul — tare s-au încrezut, spun că şi ei sînt oameni liberi, va trebui să plătim lucrul cu ziua"[225]. Şi administratorul de moşii al baronului Bornemissza Ignátz se plînge că oamenii din Breţca Montană nu mai fac slujbă domnească[226].

O mişcare ţărănească puternică izbucneşte în primele zile din aprilie, avînd ca centru comuna Drag (comitatul Dobîca). Ea se întinde şi asupra satelor din valea Borşei, apoi în mai multe localităţi din comitatul Cluj, cuprinzînd în total 40 de sate. Pretutindeni ţăranii — cele mai multe sate erau româneşti, dar în satele unde erau şi iobagi maghiari, ca în Nădaşd (azi Nadeş), aceştia

luptă împreună cu țăranii români —, declară că nu mai fac robote, împiedicînd cu forța pe țăranii aduși din alte părți să lucreze la moșieri. La mișcare iau parte și preoți, ca de pildă preotul din Așchileul Mic; baronul Jósika Miklós, în scrisoarea sa din 5 aprilie [227], amintește și pe preoții români din Gîlgău, Borșa, Moci, Chechiș și Tihău. Unii dintre preoți, la cererea țăranilor, le citesc manifestele în care se spune că s-au desființat robotele; tot preoții iau jurămîntul oamenilor că nu vor mai face robotă [228]. În zadar trimite episcopul Lemeni, la ordinul guvernatorului, pe protopopii din Iclod și Sic să liniștească oamenii; misiunea lor nu dă rezultate. Mișcarea primejduiește proprietățile aristocrației ardelene: pe baronii Jósika (și pe cancelarul Jósika Samu), pe guvernatorul Teleki, familia Bánffy, care au întinse moșii în aceste sate. Nemeșimea credea că mișcările din Drag și din împrejurimi înseamnă începutul dezlănțuirii unei răscoale țărănești. Încă de la începutul lunii aprilie se trimit, la insistenta cerere a guvernatorului și a comisarilor numiți cu depline puteri pentru înăbușirea mișcării, forțe militare la Drag, la început fără rezultat prea mare. Astfel, încă în 30 aprilie scrie baronul Jósika Miklós: „cu toate că la Drag s-a adus armată, oamenii spun: noi tot nu mai facem robote" [229]. Abia în luna mai, cînd fuseseră concentrați în părțile acestea 600—700 de soldați și cînd s-au făcut arestări în masă, a fost înfrîntă rezistența țăranilor și toate satele au trebuit să dea chezași pentru îndeplinirea sarcinilor urbariale [230].

În alte comitate din Transilvania au loc de asemenea mișcări țărănești în aprilie: astfel, în comitatul Cetatea de Baltă (Tîrnava), în satele Buia și Vecern și încă în 9 sate, unde țăranii refuză serviciile urbariale [231]. La raportul său din 27 aprilie despre această răzvrătire, comitele suprem groful Kálnoki anexează și proclamația „Fraților români!", tipărită la Pesta și confiscată de autorități [232]. Preotul din Buia e acuzat că a dat citire proclamației; țăranii au înțeles din acest manifest că, venind libertatea, n-au să mai facă robote. La îndrumarea guvernatorului, episcopul Lemeni ia măsuri îm-

potriva preotului. Mişcarea e înăbuşită cu ajutorul unei companii puse la dispoziţia autorităţilor.

În comitatul Turda se semnalează de asemenea mişcări ţărăneşti, ca, de exemplu, în regiunea Trăscău, locuită în parte de ţărani maghiari. Înspăimîntat de aceste mişcări, unul dintre marii proprietari, Thorotzkay János, îşi părăseşte curtea şi fuge la Aiud. De acolo trimite o scrisoare desperată, la 17 aprilie, în care arată că ţăranii din satul Trăscău şi din satele vecine au ţinut adunări în biserică şi au hotărît să nu mai facă robote. Au destituit pe vechii dregători şi au ales birăi şi „comisari" din rîndul lor. Ţăranii din Colţeşti, care luaseră parte la adunarea din Trăscău, au trimis, scrie contele intrat în panică, oameni şi în satele din munţi ca să-i răscoale şi pe aceia. Nici ţăranii din Izvoarele şi Vălişoara nu mai vor să facă munca domnului. E interesant că Thorotzkay propune ca profesorul Brassai să fie trimis printre ţărani ; poate el, cu vorbe bune, îi va putea convinge să revină la cele vechi [233]. Dregătorii comitatului cer să se trimită unităţi armate din Galiţia — n-au încredere nici în soldaţii români, nici în cei maghiari [234]. Tot din comitatul Turda se raportează că locuitorii din satele muntoase, cum ar fi Vidolm, Poşaga de Sus şi Lunca, nu mai vor să dea dijmă după oi [235].

Guvernatorul, ascultînd sfatul contelui Thorotzkay, îi scrie la 18 aprilie episcopului unitarian să caute să liniştească poporul din Trăscău, care ţine adunări şi refuză serviciile urbariale [236]. Neavînd, pe semne, încredere în rezultatul acţiunii episcopului, guvernatorul cere la 19 aprilie generalului Puchner soldaţi pentru a fi trimişi la Trăscău. Şi contesa Mikó aminteşte mişcările acestea : în scrisoarea ei din 20 aprilie scrie că sătenii au ocupat cîrciumile şi morile şi, umblînd în cete, strigau : jos cu grofii, jos cu baronii [237]. Mişcarea n-a putut fi înăbuşită decît prin forţa militară ; expediţia s-a soldat cu mai mulţi răniţi din rîndurile populaţiei [238].

Sînt mărturii că şi în comitatul Hunedoara au fost mişcări ţărăneşti în această perioadă. Baronul Bornemissza Ignátz scrie la 3 mai guvernatorului : oamenii din Bretea Mureşană nu numai că nu mai fac robote, dar au împărţit între ei un pămînt alodial. Şi cei din Ilia

fac acelaşi lucru. Cere să se trimită armată pentru a aduce acest popor „nepriceput şi violent" la supunere.

Presa română din Transilvania, care şi în aprilie se mai găsea sub cenzură, nu îndrăzneşte decît să reproducă după ziarele maghiare ştirile despre mişcările ţărăneşti. Astfel, „Gazeta" scrie la 11 (23) aprilie: „Jurnalul «Jelen» (Prezentul) ne asigură că iobagii din mai multe sate din Cîmpia Ardealului, în cea mai mare parte româneşti, denegară robotele şi nicidecum nu vreau a mai merge la brazda proprietarilor. Aceştia iară îşi răzbună anume pe jeleri, că le dărîmă casele şi le aseamănă cu pămîntul, încît ţăranii cu familiile sînt siliţi a lua lumea în cap..." Caracteristic e că Bariţ reproduce astfel de ştiri din care reiese clar dreptatea cauzei ţăranilor. În istoria sa, Bariţ reprezintă punctul de vedere al burgheziei liberale, care voia să introducă relaţii capitaliste la ţară. După el, ţăranii vorbeau în 1848 cam astfel cu domnii de pămînt: „Din moşi-strămoşi v-am muncit şi v-am încărcat curţile, grînarele şi magaziile tot numai noi; tot noi am purtat toate nenumăratele greutăţi ale ţării, pentru care ne-am vărsat şi sîngele, pe cînd dv. v-aţi răsfăţat şi v-aţi tăvălit în bine. Cu toate acestea noi şi de aici încolo voim să vă lucrăm moşiile, însă numai pe plată, pe simbrie, după cum ne vom putea învoi. Tot noi sătenii arăm, semănăm, secerăm, cosim şi întinsele hotare ale locuitorilor din cetăţi şi oraşe mari, aceia însă ne plătesc omeneşte munca noastră cruntă" [240].

Afară de refuzul robotelor, o revendicare principală a ţărănimii era de a *se revizui ocupările de păşuni, păduri, ogoare de către feudali*. În capitolul I al monografiei de faţă am arătat interesul domnilor feudali, începînd mai ales cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de a-şi mări pămîntul alodial; am schiţat şi metodele practicate de ei pentru a-şi atinge scopul. Ţăranii duceau procese decenii de-a rîndul împotriva spolierii lor de către proprietarii de pămînt, dar nu izbuteau decît în prea rare cazuri să obţină dreptatea. Dregătorii şi domnii de pămînt ştiau că oamenii au în

amintire proaspătă „separările“ de păşuni făcute în ultimele decenii şi se temeau că poporul se va lăsa răpit la „violenţă“, precum raportează încă din 24 martie vicecomitele comitatului Arad palatinului Ştefan [241].

Pătrunzînd la sate lozinca revoluţiei — „Libertate, egalitate şi frăţie“ —, ţăranii credeau că, în sfîrşit, fiind egali înaintea legii, îşi vor recăpăta pămînturile răpite. Şi cînd cererile lor, tot mai insistente, n-au găsit nicăieri ascultare, au pornit să-şi facă ei înşişi dreptate, să reocupe păşunile şi pădurile furate sau răpite. În comitatul Bichiş (Békés), ţăranii, încă din martie, şi-au reocupat păşunile de la marii proprietari; au pătruns în oraşul Békés, în arhivele oraşului, pentru a distruge acolo sentinţele judecătoreşti cu privire la „separarea“ păşunilor domneşti de cele comunale [242]. De asemenea şi în comitatul Bihor au fost mari mişcări ţărăneşti în aprilie şi mai pentru a-şi redobîndi păşunile răpite de marii proprietari [243].

O deosebită amploare au luat aceste mişcări în comitatul Sătmar. În acest comitat, la conscrierea pămînturilor urbariale, li s-a spus ţăranilor: cu cît mai mult pămînt declară ca pămînt folosit de ei, cu atît mai multe dări vor plăti. Astfel, multe pămînturi au fost înscrise ca alodiale, deşi ele erau urbariale [244]. Revolta ţăranilor nu cunoştea hotare, cînd în 1848 li s-a spus că pămîntul pe care ei îl ştiau urbarial ar fi domnesc, că proprietarul dictează ţăranului, ca şi în trecut, condiţiile de folosinţă.

În acest comitat, încă din aprilie 1848, rapoartele organelor comitatelor vorbesc despre mişcări ţărăneşti pentru a restabili situaţia dinainte de comasările de păşuni făcute în ultimii ani. Vicecomitele raportează desperat, la 5 şi 8 aprilie, că în comuna Moftinul Mic ţărănimea, „cu învoiala tuturor şi cu forţa comună“, a reocupat pămînturile din domeniul Ardud pe care le-a avut înainte de comasare [245]. Acelaşi vicecomite raportează la 12 şi 20 aprilie despre o situaţie primejdioasă în comunele româneşti Jadani, Valea Vinului, Resighea, Moftinul Mic. Armata trimisă în aceste sate nu e îndestulătoare [246]. Şi în comuna Sătmărel a pornit o mişcare pentru a restabili situaţia dinainte de comasări. A

fost trimisă armată, care a stat pe capul locuitorilor pînă în 22 aprilie[247]. În satul Resighea de asemenea s-a revoltat ţărănimea, voind să-şi reocupe pămînturile care au fost luate la comasare. 14 ţărani au fost condamnaţi la cîte o lună închisoare[248]. La 26 aprilie, vicecomitele raportează că se mai cercetează turburările din satele Valea Vinului, Ardusat, Lipău[249]. În Ciomoroz (azi Ciumeşti, comună cu populaţie maghiară, română şi germană), ţăranii au ocupat la 26 aprilie terenurile ce le-au fost luate cu ocazia „comasării" de către proprietar. Execuţia militară arestează 11 ţărani, care sînt aruncaţi în închisoare[250]. În tot comitatul Sătmar, pînă la sfîrşitul primăverii, ţăranii „revizuiau" cu de la sine putere comasările urbariale, „separările de hotare" făcute în ultimele decenii spre folosul domnilor de pămînt. Guvernul a proclamat „statariu" (stare de asediu), a arestat pe capii mişcărilor şi i-a trimis în fiare cu zecile în închisorile comitatului[251].

S-a ajuns ca şi consiliul de miniştri să se ocupe cu situaţia din comitatele Bichiş şi Sătmar ; în adresa din 24 aprilie către ministrul Eszterházy se spune că în aceste comitate au izbucnit mişcări primejdioase, proprietarii mai mici ridicîndu-se, din cauza comasărilor făcute cu mai mulţi ani înainte, împotriva marilor proprietari[252]. Atît presa din Ungaria, cît şi cea din Principatul Transilvaniei, reproduce ştirile despre mişcările din Sătmar[253].

Guvernul ungar a trebuit să numească un comisar, care avea să cerceteze cauza mişcărilor şi revoltelor din Sătmar. Comisarul Szárazberky Nagy, pentru a ilustra situaţia, povesteşte că au venit la el, la Sătmar, patru ţărani bătrîni ca delegaţi a 9 sate. Aceştia i-au spus următoarele : „Proprietarii ne-au luat pămînturile urbariale fără nici un proces şi le folosesc de 20 de ani. Am înaintat plîngeri la locotenenţa regală şi la cancelaria din Viena. În toate părţile ne-au dat dreptate şi au dat ordin comitatului să satisfacă cererile noastre drepte, totuşi pămînturile nu le-am mai primit. Cînd a ieşit «slobozenia» (legile din 1848 — *n. ns.)*, unii ţărani spuneau să ne reocupăm pămînturile ; noi totuşi am venit la domnul comisar, nădăjduind că dv. *veţi cuteza*

(subl. *n.ns.*) să daţi dreptate prostimii chiar şi faţă de domni"[254].

În comitatul Arad sînt de asemenea tulburări din cauza revendicării ţăranilor de a li se restitui pămînturile luate pe nedrept. Astfel, în aprilie, în numele locuitorilor tîrgului Semlac, viceprotopopul Lazar Adamovici arată în plîngerea sa că ţăranii nu recunosc separarea de păşune făcută de proprietarul grof Hadik Gusztáv fără ştirea lor, luînd proprietarul partea cea mai bună a păşunii. Ei protestează şi împotriva ocupării pămîntului bisericii; arată că biserica numără 3 000 de credincioşi[255]. Despre întîmplările premergătoare cererii, preoţii din Semlac încunoştinţează pe episcopul Raţ din Arad că, ieşind la 25 aprilie din biserică, au văzut „de departe ca la 2 000 de suflete, unde au fost nemţi şi unguri, iar mai mulţi de-ai noştri români, cu prunci, cu muieri şi cu fete [mergînd] la cîmp ca şanţul de la păşunul segregat ce îngrădit domnia de pămînt să-l tragă jos şi marhele (vitele — *n. ns.*) să le sloboade pe el, unde se află acum multă sămănătură de grîu şi de rapiţă". Preoţii au izbutit să-i întoarcă pe oameni. „De astă dată — scriu ei — am făcut pace, ci numai într-acela chip ca de loc să meargă biraele (primarii — *n. ns.*) şi vreo cîţiva deputaţi la domnu vicejupan (vicecomite — *n. ns.*) cu rugare de noi făcută, ca îndestul să li se facă"[256]. Delegaţii s-au şi prezentat la Comisia cercuală pentru menţinerea ordinii din Pecica[257]; sătenii însă spun — raportează administratorul domeniului din Semlac al contelui Hadik — că oricare ar fi hotărîrea dregătorilor, pămîntul îl vor lua în stăpînire[258]. La 9 mai, acelaşi administrator raportează că locuitorii comunei „turbulente" au ocupat păşunea de lîngă Mureş şi o parte a pădurii[259].

Şi în comitatul Caraş ţăranii revendică pămînturile lor, luate pe nedrept de proprietari. Nu fac deosebire între proprietarii români şi maghiari; astfel, în comuna Dolea pretind pămîntul răpit de la ei de către proprietarul român Gheorghe Ioanovici[260].

Avem ştiri şi despre mişcări revendicative ale ţăranilor din ţinutul „Partium", mai ales în districtul Chioar. Despre astfel de mişcări îi scrie baronul Wesselényi

Miklós baronului Kemény Zsigmond: ţăranii — constată Wesselényi — vor să reocupe terenurile care prin comasări au intrat în mîinile marilor proprietari [261].

În Principatul Transilvaniei, mişcările ţăranilor pentru a li se restitui pămînturile răpite şi furate încep o dată cu vestea revoluţiei. Ţăranii din Borla (comitatul Solnocul de Mijloc), în primele luni după izbucnirea revoluţiei, au ocupat pădurea care făcea parte din alodiul familiei de magnaţi Bánffy. Judele scrie că a arestat pe instigatori, dar „capul relelor" a reuşit să scape şi s-a dus la Cluj, la guberniu, spunînd că, dacă nu reuşeşte acolo, se duce la Viena! „Ce afurisit de încăpăţînat e şi poporul acesta!", oftează dregătorul [262]. Tot pe pămînturile baronilor Bánffy se produce o mişcare ţărănească la Huedin (lîngă Cluj); ţăranii ocupă pămînturile desţelenite de ei care au fost atribuite baronului. A fost adusă execuţia militară; ţăranii, ca să scape de schingiuiri, promit în scris la 17 mai să nu mai tulbure pe nemeş în folosirea pămîntului [263].

Mari nemulţumiri a provocat în rîndurile ţărănimii şi faptul că legile din martie nu pomenesc nimic de pămînturile defrişate (lăzuite) de către ţărani, astfel că acestea se consideră pămînturi alodiale.

Din lupta ţărănimii pentru lichidarea îngrădirilor feudale face parte şi lupta împotriva *„regalelor"*. Prin „regale" se înţelegeau anumite drepturi ale feudalilor, conferite de regi, de exemplu vînatul, pescuitul, morăritul, dreptul de a lua vămi, taxe la tîrguri, de a vinde carne (de a avea scaune de carne). Cîrciumăritul (dreptul de a vinde vin şi rachiu) era, iniţial, un drept comun al proprietarilor şi sătenilor; proprietarii, pentru a-şi spori veniturile, caută să oprească pe săteni de a vinde băuturi. Ţăranilor le mai era interzis să vîneze, să pescuiască sub ameninţarea pedepselor celor mai grele. Aceste oprelişti erau tot atîtea forme de exploatare feudală, feudalii asigurîndu-şi cîştiguri şi din închirierea „regalelor".

Despre „regale" legiuirea din martie 1848 nu pomeneşte nimic, ele rămînînd şi mai departe drepturi ale

proprietăţii nobiliare [264]. Abia în septembrie 1848 s-a ocupat Camera deputaţilor cu problemele legate de „regale“ [265].

Ţăranii însă voiau să pună capăt şi acestei forme de jefuire. Din Bihor i se anunţă la 24 aprilie ministrului de interne că locuitorii comitatului, spunînd că toţi oamenii sînt egali şi că au aceleaşi drepturi, au început să nu mai respecte cîrciumăritul şi vînd şi ei băuturi [266]. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 24 aprilie că se găsesc ţărani care nu mai cunosc nici o lege şi nici o constrîngere şi care împiedică folosirea paşnică a „regalelor“, de care trebuie să beneficieze numai domnii de pămînt. Aceşti ţărani vînd vin şi rachiu, taie vite şi vînd carne [267]. Lîngă Sibiu, săliştenii, scrie avocatul Miclăuş episcopului Şaguna, „au slobozit de sine crîşmăritul“ [268]. Şi ţăranii secui din Ghindari declară că venitul tîrgului e al lor de acum înainte, şi nu al proprietarului Teleki Sámuel [269].

Refuzarea robotelor, încercările de a pune stăpînire pe păşunile, pe pădurile acaparate de către marii proprietari, încălcarea „regalelor“ erau tot atîtea acte care însemnau *nesupunere faţă de dregătorii comitatelor.* Comitatele, aceste instrumente ale stăpînirii feudale, n-au suferit schimbări esenţiale în urma revoluţiei din 1848. Nu s-a schimbat cu nimic caracterul de clasă al organelor conducătoare ale comitatelor: comiţii, vicecomiţii, juzii nobiliari — cu toţii făceau parte din nobilime — reprezentau interesele de clasă ale acesteia faţă de ţărănime. Nici măcar persoanele care reprezentau aceste organe ale stăpînirii nu s-au schimbat: aceiaşi satrapi urîţi de popor au rămas şi mai departe în funcţii, cu foarte puţine excepţii. Raportul vicecomitelui din Zărand, din 6 iunie, către ministrul de interne desigur că nu exprimă decît realitatea, o realitate care nu priveşte numai comitatul Zărand, ci şi celelalte comitate: „...Populaţia nu nutreşte nici stimă, nici încredere, nici supunere faţă de dregătorii comitatului“ [270].

Ura populației se îndreaptă împotriva notarilor, juzilor nobiliari, birăilor din sate, oameni ai stăpînirii. Un caz tipic se produce în comuna Vărșand (comitatul Arad). Locuitorii vor să-l schimbe pe notarul comunei, care i-a înșelat și s-a îmbogățit pe spinarea lor. Notarul Udvardy raportează că oamenii l-au amenințat că îl vor alunga și vor pune în locul lui un tînăr de confesiunea lor. Judele nobiliar Mosotzy Ignác vine în 23 aprilie, îndată ce a primit raportul notarului, să cerceteze pe vinovați. Atît raportul notarului [271], cît și cel al judelui [272], precum și bogatul dosar al procesului „răzvrătiților și criminalilor“ din Vărșand [273], dovedesc îngîmfarea și disprețul dregătorilor din comitate față de popor. Judele cheamă înaintea sa oamenii în ziua de paști, deși preotul îl rugase să amîne cercetarea. Unii dintre țărani — poate că și băuseră înainte, fiind sărbătoare — nu-și scot pălăria; judele le aruncă jos pălăriile și-i pălmuiește. Îngîmfatul dregător a uitat că între timp a avut loc o revoluție; abia a scăpat de furia poporului fugind și sărind garduri. Notarul scrie foarte plastic în raportul său: „...Ca mijloc practic al apărării de sine a ales sărirea prin fereastră“. Peste cîteva zile a venit un alt jude în sat, însoțit de armată. Soldații au fost sălășluiți în comună, pe la țărani, iar domnii ofițeri în odăile de oaspeți din castel. Cercetările au durat patru zile, nimeni n-a voit să descopere însă pe „instigatori“. Au fost arestați nouă țărani și trimiși sub escortă în temnița comitatului [274].

Într-o altă comună din comitatul Arad, în Minișel, oamenii, neavînd încredere în vechiul primar, i-au luat pecetea satului și i-au dat-o noului primar ales de ei [275]. Și în Pecica Română locuitorii au ales un nou birău, pe Anastas Petrovici [276].

Tot din comitatul Arad, vicecomitele raportează la 21 aprilie că locuitorii comunei Macea au alungat pe notarul comunal și au pus în locul lui pe un român consătean de-al lor. Vicecomitele adaugă îngrijorat în raportul său că „acest exemplu ar putea fi urmat de alte comune și astfel, deoarece românii sînt în majori-

tate în comitat, conducerea în sate ar putea ajunge în mîna unor oameni de limbă străină"[277]. În teama aceasta a vicecomitelui se vădeşte clar tendinţa nemeşilor de a-şi menţine dominaţia asupra maselor. Nemaiputînd porunci ca nemeşi, ei doresc „să conducă" de acum înainte ca maghiari pe cei „de limbă străină". La 26 aprilie, comitatul Arad publică hotărîrea prin care se opreşte ca notarii, birăii să fie înlocuiţi. O atare schimbare, se spune în hotărîre, nu se poate face decît cu aprobarea comisiei comitatense pentru menţinerea ordinii[278].

Pe alocuri ţăranii nu numai că-i alungă pe oamenii stăpînirii, dar îi şi bat. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 18 aprilie guvernatorului despre mai multe cazuri de nesupunere[279]. Astfel, cei doi juraţi comitatenşi, trimişi în comuna Ulciug pentru a-i aduce pe oameni la supunere, au fost bătuţi şi alungaţi. Unul dintre juraţi, Vajda György, a fost aşa de crunt bătut, încît a murit *. Acte de nesupunere se semnalează din comitatul Cluj[281], din scaunul Arieş (mai ales în comuna Călăraşi)[282], în comitatul Hunedoara[283] şi în alte părţi. Şi pe „pămîntul crăiesc" au loc acte de nesupunere: în satele Pianul de Jos şi Lancrăm din scaunul Sebeş ţăranii l-au alungat pe notar[284].

Dregătorii comitatelor încearcă să restabilească „ordinea" prin bătăi, arestări. Dar ţărănimea nu mai e „poporul supus" din vremurile trecute. În multe locuri ţăranii încearcă să-i elibereze pe cei arestaţi. Administratorul de păduri Endes scrie la 3 mai baronului Bánffy că locuitorii din Fechetău (azi Negreni, raionul Huedin) au ţinut o adunare în care au hotărît să elibereze cu forţa pe oamenii lor, care se află arestaţi la Ciucea şi Sebeşul Mare[285].

Lupta ţărănimii fără pămînt pentru pămînt. Cea mai gravă problemă a revoluţiei din 1848 din Ungaria şi Principatul Transilvaniei a fost problema ţărănimii

* Ţăranii au susţinut la proces că acest jurat era un beţiv şi că moartea lui nu i s-a tras din bătaia primită, ci din beţie[280].

fără pămînt, categorie care a cuprins în 1848 marea parte a țărănimii. Această țărănime se afla într-o continuă luptă cu marii proprietari.

Legiuirea din martie n-a rezolvat problema țăranilor fără pămînt, în special problema jelerilor. Jelerul, care lucra pe pămîntul alodial al moșierului, trebuia să îndeplinească mai departe toate obligațiile sale, fie în muncă, în parte din recoltă, fie în produse sau în bani, conform contractului. Rezultatul acestei legiuiri a fost că cca. 60% din țărănimea dependentă de proprietari nu a beneficiat de legiuirea din martie *.

Într-o epocă în care lozinca revoluției, „Libertate, egalitate, frăție", pătrunde cu iuțeala fulgerului și la sate, inegalitatea strigătoare la cer — cum se exprimă un corespondent al ziarului „Munkások Ujsága" (Ziarul muncitorilor) — că unii au zeci de mii de iugăre, iar alții nici măcar un loc pentru o căsuță, revoltă tot mai mult masele țărănești fără pămînt. Țăranii nu vor să robotească pe pămîntul domnesc, fie că se numește „alodial", fie „urbarial". Apar broșuri, manifeste, în care se spune că egalitatea nu suferă să mai fie robi și stăpîni, și se arată că libertatea nu valorează nimic pentru țăran dacă n-are pămînt.

Țărănimea fără pămînt se ridică în multe locuri pentru a împărți marile moșii. Jelerii refuză să facă vechile prestații, socotindu-se proprietarii de drept ai pămîntului ce-l lucrau. Astfel, din comitatul Sătmar vicecomitele raportează la 12 aprilie : „Jelerii ocupă curțile, grădinile proprietarilor și nu-i lasă să intre pe pămîntul lor propriu. Jelerii vorbesc de comunism..." [288]. În

* În Ungaria în 1848 erau 624 000 de familii cu sesii (sesii întregi, jumătăți și sferturi de sesii), deci 40,5% din iobăgime. În același timp erau 914 000 de familii de jeleri (59,5%). Prin legile din martie au ajuns în mîinile țărănimii 254,629 de sesii urbariale, deci circa 37% din suprafețele arabile și fînețe. Tot atunci foștii iobagi și jeleri constituiau 72% din populația țării [289].

În Principatul Transilvaniei, pămîntul urbarial a cuprins, în 1848, aproape 1 500 000 de iugăre (de cîte 1 600 de stînjeni) împărțit în 175 000 de loturi. Erau deci 175 000 de familii de iobagi urbariali (deci o populație de circa 870 000 de suflete), iar numărul jelerilor era de circa 77 000 de familii (385 000 de suflete). În medie, foștii iobagi în principat aveau cîte 7 iugăre de familie (vezi și în cap. I al acestei monografii, subcapitolul „Clasele sociale, țărănimea").

comuna Sanislău (cu populaţie română, germană şi maghiară), poporul a ocupat la 28 şi 29 aprilie pămîntul alodial al contelui Károlyi, smulgînd tufele care marcau hotarul moşiei. La mişcare au luat parte şi femei. În comună a fost adusă forţă armată [289] ; soldaţii, scrie un ziar, au dus poporul, chiar şi femei, care luaseră parte la devastări, în închisoarea din Carei [290]. Judele din Vaşcău raportează în 13 aprilie: „Poporul spune că împăratul a luat robotele, dijma, zeciuiala de la moşier ; va lua şi pămînturile domneşti şi o să le împartă între noi". Iar un ţăran s-a încumetat să spună înaintea comisiei care venise să publice noile legi : destul ne-au înşelat domnii, a venit vremea ca împăratul să nu-i mai lase [291]. Din Bihor i se raportează la 24 aprilie ministrului de interne: jelerii aproape pretutindeni pretind ca în baza principiului egalităţii să se împartă domeniile proprietarilor [292]. Episcopia catolică din Oradea cere intervenţia autorităţilor împotriva ţăranilor din Tămăşeu, care ocupă fînaţele şi alte terenuri alodiale, spunînd că întregul hotar e al locuitorilor ţării [293].

Tulburări mai mari s-au produs şi în comitatul Arad, în aprilie, în comuna Vărşand. Locuitorii au ocupat fînaţele (rîturile) nemeşului şi au ameninţat pe administratorii acestora ; aceştia au şi fugit din comună. Ei considerau că revoluţia e a lor, a poporului, şi nu a domnilor. E de notat că majoritatea covîrşitoare a populaţiei din Vărşand era românească. Autorităţile alarmate cer ajutorul ministrului de interne. Ministrul Szemere scrie la 7 mai : „Aştept o bună reuşită în urma dispoziţiei ca delegaţia care urmează să lămurească poporul să fie însoţită de armată" [294]. Armata a şi făcut „ordine" la Vărşand, bătînd şi arestînd pe oameni.

Vicecomitele comitatului Arad raportează la 29 aprilie despre mişcările ţărăneşti de la Pecica Veche (azi Pecica), Semlac, Şimand, Macea, Curtici, Somosches, Comloş, Bonceni (azi Bonţeşti) şi Glogovăţ (azi Vladimirescu) [295].

O situaţie specială au avut ţinuturile numite „Partium", care făceau parte din Principatul Transilvaniei,

iar în aprilie au fost încorporate Ungariei. Cu aducerea la îndeplinire a încorporării a fost însărcinat baronul Wesselényi, numit comisar regal în acest scop ; baronul avea întinse domenii în aceste ţinuturi. Marea majoritate a populaţiei era românească.

Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează la 12 aprilie că în ţinut umblă agitatori şi aţîţă pe oameni să împartă pămînturile nobililor, bazîndu-se pe principiul egalităţii [296]. La 16 aprilie, acelaşi vicecomite raportează că ţăranii vor să facă „comunism" şi au început să ocupe pămînturile moşierilor. La 24 aprilie semnalează noi ocupări de pămînturi alodiale, tăieri de lemne în pădurile alodiale. Concluzia înaltului dregător al comitatului este : „Fără forţă armată nu se pot curma aceste fărădelegi" [297]. Ministrul de interne consideră situaţia foarte gravă şi cere primului ministru, la 28 aprilie, să se trimită de urgenţă forţe armate în comitatul Solnocul de Mijloc [298]. În motivarea cererii se spune : „Din mai multe rapoarte oficiale ale vicecomitelui comitatului Solnocul de Mijloc am aflat că locuitorii oraşului Cehul Silvaniei, ai satelor Motiş şi Ulciug şi ai altor localităţi au atacat în modul cel mai brutal siguranţa personală şi averea cetăţenilor, ocupînd în mai multe locuri pămînturile nobililor, iar pe dregătorii comitatului trimişi să cerceteze i-au primit cu sudălmi şi ameninţări".

Din rapoartele organelor comitatului Solnocul de Mijloc reiese clar că la mişcările ţăranilor din primăvara anului 1848 au participat deopotrivă ţărani români şi maghiari, avînd ca ţintă lichidarea asupririi şi exploatării nemeşeşti, lichidarea oricărei dependenţe feudale. La aceste mişcări au luat parte comune româneşti, ca Motiş, Ulciug, Noţîg, dar în aceeaşi măsură şi comune şi oraşe cu majoritate maghiară, ca Cehul Silvaniei, Hodod etc. Mişcările erau îndreptate împotriva nemeşilor, în frunte cu comisarul regal, baronul Wesselényi, cel mai mare proprietar din comitat.

Din ţinutul Chioar se raportează la 20 aprilie că ţăranii din Mogoşeşti au ocupat pămînturile alodiale ale contelui Teleki şi le-au arat şi semănat pentru ei [299].

În Principatul Transilvaniei au avut loc şi înainte de adunarea de la Blaj ocupări de ogoare, păşuni, păduri de către ţărani. Istoricul evenimentelor din 1848, Kővári, scrie : „...Poporul îşi făcea visuri comuniste“ [300]. Prin „popor“ se înţelegea atît ţărănimea română cît şi cea maghiară. Astfel, un ziar maghiar din Cluj [301] scrie : „În secuime, în Trei Scaune, oamenii de rînd cred că va fi comunism...“ Un alt contemporan, Jakab Elek, istoriseşte că s-au produs atacuri asupra unor proprietăţi în comitatul Cetatea de Baltă, iar că pe Cîmpie, în comunele Dileul Român (azi Dileul Vechi şi Dileul Nou), Pogăceaua, Aţinţiş, Bogata şi Luduş din apropierea satului Budiul de Cîmpie (în acest sat era preot tatăl lui Papiu-Ilarian), răscoala a putut fi potolită numai pe cale armată. „Au fost cazuri de nesupunere, ba chiar şi de împărţire de pămînturi, şi în Trei Scaune, şi în Sălaj din partea iobagilor maghiari“, scrie acelaşi autor, funcţionar gubernial în 1848 [302]. Baroneasa Bánffy aminteşte de asemenea că în comuna Hodod (cu o populaţie în majoritate maghiară) şi în Drag ţăranii au intrat cu forţa în pădurile domneşti [303]. În comitatul Cetatea de Baltă ţăranii au ocupat o păşune alodială [304], iar în satul Copşa Mică din scaunul Mediaş (de pe pămîntul crăiesc) ţăranii români, maghiari şi ţigani au ocupat la 21 aprilie o pădure despre care susţineau că e a satului. La mijlocul lunii mai a fost adusă împotriva lor o execuţie militară [305].

E caracteristic pentru atmosfera care domnea în Principatul Transilvaniei că la Mediaş, la începutul lunii aprilie, circula un manifest în care se pretindea să se ardă toate diplomele nemeşeşti [306] — o cerere tipică a iobagilor asupriţi de a nimici toate actele de proprietate ale nobililor, din care acte, credeau ei, se trage jefuirea lor.

Refuzarea robotelor, reocuparea pămîntului urbarial sau al satului, răpit de marii proprietari, nesupunerile faţă de dregătorii comitatelor se împletesc, cum e şi firesc, pe alocuri. În comitatul Turda, în jurul comunei

Trăscău, țăranii nu numai că refuză robotele, dar au încercat să ocupe morile, cîrciumile și strigau: jos cu grofii și baronii [307]. Într-un ziar săsesc apare știrea că locuitorii din Trăscău s-au răsculat la 21 aprilie și, invocînd principiul egalității și libertății, au strigat: „Nu mai sînt proprietari de pămînt, nici iobagi". Ei au ars și „Tripartitum"-ul lui Werbőczi și au silit pe proprietari să fugă [308].

În comitatul Hunedoara, cu toată pastorala episcopului Șaguna, la mijlocul lunii aprilie au loc mari mișcări țărănești la Ilia, Bretea de Mureș, Visca, Bogura, Vorța și în alte comune. Țăranii vor să reintre în stăpînirea unor pămînturi pe care proprietarii Bornemissza le luaseră prin forță și vicleșuguri. În același timp țăranii refuză robotele. Ca „instigatori", dregătorii indică și pe unii mineri din Țebea (comitatul Zărand), care ar fi spus că li se vor tăia mîinile celor care mai fac robote. Organele comitatului nu îndrăznesc să intervină, proprietarul apelează la guberniu, unde tot un Bornemissza e referentul problemelor urbariale. La începutul lunii iunie sînt trimiși soldați, care prin bătăi, schingiuiri și arestări fac „ordine" [309].

În unele locuri se ajunge la devastări de castele și curți domnești. Cercurile nobilimii sînt cuprinse de panică. Contesa Mikó îi scrie îngrijorată din Cluj soțului ei: „Voi nu vă temeți acolo de valahi?" [310]. Contele Mikó promite intervenția sa la comandamentul militar din Sibiu, pentru ca dregătorii din Munții Apuseni să aibă forțe militare la dispoziție în caz de răscoală. Ziarul „Erdélyi Híradó", în numărul din 7 aprilie, scrie: „În Sălaj se vorbește că dacă pînă în paști nu va fi libertate deplină, țăranii vor omorî pe toți nemeșii". Și la Sic se zvonea — scrie un jude la 17 aprilie — că în a doua sau a treia zi de paști (prima zi de paști cădea în 1848 la 23 (11) aprilie) va începe răscoala țărănească. Mișcările țărănești din comitatele Dobîca și Solnocul de Mijloc sînt și mai tîrziu caracterizate de unii scriitori maghiari ca răscoale [311]. Nemeșii se înarmau împreună cu dregătorii, vătafii și slugile lor și-și întăreau castelele, iar mulți

fugeau în oraşe. În ţinuturi întregi din Ungaria şi Principatul Transilvaniei situaţia în primăvara anului 1848 era de aşa natură, încît s-a ajuns la adevărate răscoale locale *.

Tot aparatul de asuprire al nemeşilor căuta cu febrilitate pe „agitatorii şi instigatorii fără suflet" pentru a-i aresta şi a aduce ţărănimea la vechea supunere. Nemeşimea nu-şi dădea seama că mişcările tumultuoase ale ţărănimii din primăvara anului 1848 au cauze mult mai adînci ; ele trebuie căutate în asuprirea şi în exploatarea de veacuri mai ales în regiunile unde erau cele mai întinse latifundii : pe Cîmpia Ardealului, în Sătmar, în „Partium", în Hunedoara etc. Nu „instigatorii" au ridicat poporul, ci poporul şi-a creat purtătorii săi de cuvînt. Mişcările din aceste luni sînt spontane, neorganizate şi de aici rezultă şi slăbiciunea lor. Luptele ţărănimii au rămas izolate, răzleţe, n-au luat caracterul unei mişcări unitare, organizate, cu scopuri şi mijloace comune de luptă.

La lupta ţărănimii iau parte toate păturile sociale din sat, începînd cu ţăranii fără pămînt pînă la ţăranii cu oarecare stare şi la intelectualii satului, preotul şi dascălul. Feudalismul asuprea toate păturile ţărănimii, şi ţărănimea răspundea acestei asupriri printr-o solidaritate aproape generală. Se ivesc sporadic şi cazuri cînd printre ţăranii înstăriţi (mai ales dacă aceştia aveau şi anumite funcţii administrative) şi printre preoţi unii

* Unii istorici români au minimalizat importanţa mişcărilor ţărăneşti din primăvara anului 1848. Astfel, Silviu Dragomir afirma că „în Ardeal pînă în 11 mai nu exista primejdia de răscoală ţărănească... Mişcarea politică română s-a îndrumat încă din martie pe alt plan naţional politic, socotind chestiunea iobăgiei definitiv lichidată prin reformele nouă... Cazul de la Borşa spre nord-est de Cluj nu pare să fi fost decît o înscenare pentru a putea justifica arestarea avocatului român Francisc Micaş" [312]. În faţa sutelor de documente din arhive, de mărturii contemporane din ziare, care toate vorbesc de mişcări puternice ţărăneşti, de panica nemeşimii proprietare, de frica dregătorilor comitatelor şi ai guberniului, de execuţiile nemiloase militare, de arestările în masă de ţărani, concluzia că ar fi fost vorba de „înscenări" pentru a justifica arestarea unui avocat român e infirmată. Cele mai frumoase pagini ale luptelor antifeudale din primăvara anului 1848 din Ardeal — solidarizarea tineretului intelectual român din Transilvania cu revendicările de veacuri ale ţărănimii, strigătul lui Iancu şi Papiu pentru desfiinţarea robotelor, chemarea la adunarea poporului — sînt astfel date uitării. Adevărul e că în Transilvania, în martie şi aprilie 1848, intelectualii şi ţăranii români se găseau, cu foarte puţine excepţii, în primele rînduri ale luptei pentru doborîrea edificiului absolutist feudal.

nu țin cu masa țăranilor; totuși e impresionantă solidaritatea țărănimii în cele mai multe sate unde, în urma revoltelor, se fac cercetări. De pildă, la Brețcu, lîngă Reghin, unde sătenii au devastat un conac moșieresc, ei declară solidar (e de notat că locuitorii sînt și români și maghiari) că au hotărît acest lucru cu toții. Și la Hodod (comitatul Solnocul de Mijloc) se dovedește că tot satul a luat parte la ocuparea pădurii domnești. La Borșa, scrie baroneasa Bánffy, în ciuda bătăilor cumplite, nu s-a putut ajunge la alte mărturisiri decît că cele întîmplate le-a făcut tot satul *. Și în mișcările din Hunedoara, în satele Bretea de Mureș și Bogura, țăranii declară cu toții că laolaltă au hotărît să nu mai robotească și să reocupe pămînturile luate de domni [314]. La Vărșand, comitatul Arad, cu toate că cercetările — făcute cu asistență militară — au durat patru zile, nimeni dintre locuitori, se spune în raportul din 3 mai, n-a voit să divulge pe „cei vinovați" [315]. Din comitatul Sătmar juratul Kiss Gedeon se plînge în raportul său din 18 aprilie: oamenii sînt îndîrjiți, neascultători, „misionarii" cutreieră satele, poporul nu vrea să știe de domni și de dregători. În zadar căutăm pe ațîțători, nu le putem afla nici numele, pentru că românul mai curînd se denunță pe sine însuși decît să spună cine îl sfătuiește [316].

E de remarcat că, precum am arătat, la mișcări participă și țărani maghiari, de pildă în comitatele Sătmar, Solnocul de Mijloc, Cluj și Turda. Sînt și cazuri cînd unii țărani maghiari, influențați de dregători sau de proprietarul maghiar, nu fac cauză comună cu țărănimea română. La Vărșand, țăranii români bat pe Magyar Palkó nu pentru că e maghiar, ci pentru că, precum îi spun ei, „tu ții cu domnii". În raportul său, notarul Udvardy spune că în Vărșand unde sînt 40 de familii maghiare, românii i-au chemat pe toți ungurii să țină cu ei [317]. Administratorul pădurilor lui Bánffy nu îndrăznește să trimită nici țărani români, nici maghiari împotriva românilor răzvrătiți, căci — scrie el proprie-

* Baroneasa folosește în memoriile ei cuvintele românești, scriindu-le cu ortografia maghiară: „tot szate lo fákut" [318].

tarului Bánffy — „acum nu se poate face aşa ceva şi nici nu e de recomandat“ [318].

În cele mai multe locuri, intelectualii satelor, preoţii şi dascălii se alătură ţărănimii, unii simţindu-se una cu poporul, alţii temîndu-se de răzbunarea „prostimii“. Li-i uşor, spuneau ei, domnilor de la oraşe, chiar şi protopopilor ; ei vin din cînd în cînd la sate, dar preotul şi învăţătorul trăiesc împreună cu ţăranul şi duc de multe ori o viaţă aproape la fel de chinuită ca şi a iobagului. Preoţii şi dascălii citesc hîrtiile ce vin din alte părţi ; astfel preotul Vasile Munteanu din Voivodeni [319] le face cunoscut sătenilor manifestul „Fraţilor români“. Scriitorul Jósika Miklós arată în scrisoarea sa din 5 aprilie către Wesselényi că la mişcările din Borşa şi din împrejurimi iau parte afară de preoţii din Voivodeni şi Borşa şi cei din Moci, Gîlgău, Checiş (lîngă Jibou), Gălacea (lîngă Ciachi-Gîrbău) şi alţii [320]. Şi în comitatul Alba Superioară tot un preot (cel din Buia) citeşte acelaşi manifest [321], din care ţăranii înţeleg că a sunat ceasul slobozeniei, al desfiinţării robotelor. În „tulburările“ din Vărşand un preot bătrîn de 65 de ani, Isăilă Popovici, îşi spune răspicat şi fără frică cuvîntul faţă de satrapii comitatului. El arată că notarul Udvardy, pe care poporul l-a alungat, îi jefuise şi-i furase pe săteni ; preotul înaintează o listă de 15 locuitori din comună care au dat notarului diferite sume, între 10 şi 170 de fiorini, pentru a-i scăpa de recrutare *. Comisia instituită e nevoită să constate adevărul celor scrise de preot.

Mişcări muncitoreşti

Evenimentele revoluţionare din primăvara anului 1848 au dat un avînt şi luptei muncitorilor din Transilvania. În faţa situaţiei revoluţionare create, autorităţile s-au văzut nevoite să aprobe la 25 aprilie la salinele

* Metoda întrebuinţată de notarul Udvardy era folosită curent : se impunea fiecărui sat un anumit număr de recruţi ; notarul, în înţelegere cu judele, recruta pe cei săraci, iar de la oamenii mai înstăriţi lua bani ca să le scutească fiii de cătănie [322].

din Uioara şi Cojocna o mărire a salariilor. S-au acordat sporuri şi la alte mine şi ocne[323].

Semnificativ pentru poziţia minerilor din Oraviţa faţă de reformele introduse în martie e informaţia din 20 aprilie a directorului minelor. Cei 24 000 de locuitori ai regiunii miniere, scrie directorul, n-au cîştigat nimic prin reformele de acum, căci ei n-aveau nici înainte sarcini urbariale. 9 din 10 părţi ale populaţiei sînt mineri ; între aceştia domneşte cea mai mare duşmănie şi neîncredere faţă de dregătorii comitatului. Minerii încep să spună că dregătorii vor să-i vîndă comitatului. N-au vrut să asculte pe trimişii comitatului, care voiau să le citească noile legi, astfel încît la Oraviţa şi Sascut legile nici n-au fost publicate. Românii care locuiesc la sate nici nu vor să ştie de noua orînduire ; ei zic că nemeşimea din comitate totdeauna i-a asuprit, ţine deci cu împăratul şi administratorii camerali, dar dacă aceştia din urmă ar vrea să-i predea comitatelor, îi vor înlătura şi pe ei[324].

Într-un alt centru minier, la Baia Mare, se ivesc de asemenea conflicte între mineri şi dregătorii oraşului. În garda naţională au intrat la Baia Mare, pe lîngă 240 de bărbaţi din pătura burgheză, şi 250 de mineri. Elemente burgheze insistă ca minerii să n-aibă arme, căci ei ar putea să le folosească împotriva conducerii oraşului. Poporul miner, scrie judele primar din Baia Mare, e format din oameni curajoşi şi hotărîţi, sînt însă oameni foarte nestăpîniţi[325].

Atitudinea păturii burgheze şi a intelectualităţii române din tîrguri şi oraşe faţă de mişcările ţărăneşti

Dacă cei care formau intelectualitatea română de la sate stăteau, în covîrşitoare parte, alături de mişcările ţărăneşti, luau chiar, în multe cazuri, parte la ele, poziţia păturii burgheze române din oraşe şi tîrguri e mai diferenţiată. Pătura comercianţilor şi meşteşugarilor români se străduia să aibă o reprezentare în conducerea treburilor obşteşti, să înlăture privilegiile patri-

ciatelor din orașe, să înscăuneze o democrație burgheză care să respecte drepturile naționale. Această pătură nu avea însă în mișcările românești o însemnătate așa de mare ca intelectualitatea română din tîrguri și orașe. O mică parte a acestei intelectualități era de obîrșie orășenească, provenea din fiii comercianților români înstăriți din Brașov și din Sibiu ; cei mai mulți intelectuali români orășeni erau însă fii de preoți, dascăli ; cîțiva, fii de țărani. Mai erau și fii de nemeși ; dintre aceștia, unii abia în 1848 au început să se considere români. Nobili români nu existau, cu excepția cîtorva familii, de exemplu familiile Mocioni și Ioanovici, în Banat ; un rol avea să joace mult mai tîrziu, cu ocazia înaintării memoriilor românești, baronul Sina din Viena. Intelectualitatea română din orașe se simțea legată cu mii de fire de viața țărănimii române.

Așa se explică faptul că aproape toți intelectualii români din Transilvania s-au bucurat mult de evenimentele revoluționare. Foile din Brașov dau expresie fericirii păturii intelectuale române că iobăgia a fost desființată în Ungaria și că în curînd va urma desființarea ei și în Principatul Transilvaniei. Acum abia își poate destăinui Bariț gîndul asupra urbariului votat de dieta din 1847. „Urbariul din urmă — scrie el în „Foaia“ — e o sterpitură ticăloasă, care nici o dată nu s-ar fi putut realiza fără cel mai învederat pericol. Întruparea rămășițelor de moșii iobăgești cu alodialul proprietarilor ar fi un furt și răpăciune publică“ [326]. „...Vor înceta toate robotele, iobagii nu vor mai fi iobagi, ci oameni liberi, pentru că proprietarii vor lua despăgubirea de la stat. Deci, iubit popor și iubiți români care sînteți iobagi, vă rugăm pe numele părintelui ceresc încă puțin timp, încă un period de luni mai aveți răbdare, fiți în liniște. păziți legile țării, binecuvîntați pe părinții patriei de orice nație, căci suspinele voastre pătrunseră la urechile lor prin glasul auzit din cer“ [327]. Același entuziasm îl exprimă și foaia lui Cipariu din Blaj, aceleași sentimente de bucurie nespusă le au și alți intelectuali

români, ca Avram Iancu, Papiu-Ilarian, Simion Bărnuţ şi alţii.

Unii dintre intelectuali aşteptau de sus, fie de la dietă, fie de la împărat, fie de la „spiritul vremii", înfăptuirea eliberării de iobăgie, şi nu de la mase; se temeau de o nouă răscoală care ar putea să compromită naţiunea română înaintea forurilor conducătoare. Nu de la mişcările maselor aşteptau ei succese, „cîştigarea oareşicari însemnătăţi" în viaţa de stat, ci de la „suplicii", „memorii", „rezoluţii". Astfel, Bariţ şi Cipariu în foile lor, Bărnuţ în proclamaţia sa, s-au străduit împreună cu alţi intelectuali români, în primele luni ale revoluţiei din 1848, să împiedice prin toate mijloacele izbucnirea revoltei ţărănimii, nemaivorbind despre episcopi, care nu încetau să-i cheme pe ţărani la „supunere şi ascultare" faţă de „domnii de pămînt". Dezminţind ştirile că românii din Caraş s-ar fi răsculat împotriva proprietarilor, „Gazeta" scrie: „Noi credem că au atîta pricepere ca să nu dea crezămînt unor voitori de rău, care din scopuri duşmane se silesc să-i abată de la ascultare şi împlinirea datoriilor impuse prin lege... [328].

Nu pe calea răscoalei, ci pe calea cererilor pornesc cei mai mulţi intelectuali români în primăvara anului 1848, redactînd la Cluj petiţia care urma apoi să fie înaintată dietei. În curînd îşi dau seama că neavînd nici o organizaţie şi reprezentanţă naţională, revendicările naţionale şi sociale ale românilor nu pot avea greutate dacă nu se sprijină pe mase. Avocaţii Buteanu şi Micaş, împreună cu preotul Simion Balint, organizează în orăşelele şi comunele mai mari din Munţii Apuseni o serie de adunări populare; în rezoluţiile acestor adunări se împletesc revendicările sociale cu cele naţionale. Accentul nu cade însă pe cererile ţăranilor. Ţărănimea lupta pentru desfiinţarea neîntîrziată a robotelor, pentru lichidarea tuturor îngrădirilor feudale, pentru stîrpirea din rădăcini a relaţiilor iobăgeşti; ea lupta pentru pămînt şi libertate. Faţă de această luptă, organizatorii adunărilor populare şi presa română dădeau cuvîntul de ordine: fiţi răbdători, aşteptaţi legile

care se vor da, iar pînă atunci păziţi legile actuale, respectaţi drepturile proprietarilor.

Mai aproape de frămîntările poporului erau o seamă de intelectuali, grupaţi în jurul lui Avram Iancu şi Papiu-Ilarian ; aceştia îşi îndreaptă gîndul, la primirea veştilor despre revoluţia din Pesta, spre părinţii şi fraţii lor de la ţară care gem sub robia feudală. Ei sînt aceia care, înţelegîndu-se cu tineretul din Blaj, hotărăsc adunarea populară din duminica Tomii pentru a da expresie năzuinţelor poporului. Se fac interpreţii năzuinţelor maselor. Ţăranii ocupă pădurile, păşunile din Vidra la cuvîntul îmbărbător al lui Avram Iancu. Jakab Elek scrie că Papiu-Ilarian ţinea cuvîntări şi-i îndemna pe ţăranii din comitatul Cetatea de Baltă ca după adunarea din Blaj să nu mai facă robote [329]. Dregătorii comitatelor trimit rapoarte guberniului în care arată că tinerii români cutreieră satele ; astfel, în scaunul Arieş se raportează că un cleric şi fratele său veniţi din Blaj la Poeni vorbesc „lucruri nedorite" şi cheamă poporul la biserică, unde după slujbă va afla mai multe [330].

Unul dintre viitorii conducători ai oastei ţărăneşti române, Ioan Axente *, merge în planurile sale mai departe decît Papiu şi Avram Iancu. La 6 aprilie îi scrie din Bucureşti lui Bărnuţ, vorbind despre o răscoală a românilor din Transilvania. „Noi sîntem tineri, înfocaţi... Oare cînd am fi noi în stare să răsculăm pe românii din toate părţile, într-o înţelegere şi cu un scop, n-am putea stoarce toate din mîna străinilor ? Sau cel puţin n-am putea scăpa pe români şi pe *toţi alţii* (subliniat de noi — *n.ns.*) de robotele şi de alte nedreptăţi ce le suferiră pînă acum ? Eu cred tare că s-ar afla mulţi tineri care s-ar pune bucuros în fruntea românilor. Cînd s-ar afla de bună răscularea, atunci ar începe Molnar Ilie, care e dregător acolo (jude în

* Ioan Axente s-a născut în comuna Frîua (lîngă Copşa Mare, azi comuna se numeşte Axente Sever), din părinţi ţărani, în 1821. A fost teolog la Blaj, de unde în 1845 fusese eliminat din cauza răzvrătirii împotriva episcopului. A trecut în Ţara Românească, devenind profesor într-o şcoală particulară din Bucureşti ; avea şi legături cu Bălcescu. În august 1848 s-a întors în Transilvania şi şi-a luat numele de Axente Sever.

Comana, comitatul Făgăraş — *n.ns.)*, eu în ţinutul meu (Frîua, lîngă Copşa Mare — *n.ns.)*, Roman în ţinutul lui (Pintic, lîngă Reghin ; azi Slătiniţa — *n.ns.)*, Mărginean pe Murăş, Bătrîneanu pe Cîmpie, Iancu pe Ampoi etc. etc.... Auzisem că s-ar fi răsculat 8 mii români la Abrud şi 12 mii la Auraria... De aveţi nevoie de oameni hotărîţi, spuneţi-mi, nu vă îndoiţi de caracterul meu..." [331].

Încă din primele săptămîni erau neînţelegeri, scrie Bariţ, între intelectualii români bătrîni şi cei tineri. Bariţ încearcă să explice aceste conflicte prin contrastul veşnic dintre temperamentul tinerilor şi cel al bătrînilor. De fapt însă contrastul avea un alt substrat : de o parte erau intelectuali care trăiau în strîns contact cu ţărănimea şi se solidarizau cu lupta ei pentru pămînt şi libertate, iar de cealaltă parte reprezentanţi ai burgheziei, care dorea să înfăptuiască eliberarea socială şi naţională prin mijloace paşnice, legale, temîndu-se de o ridicare a maselor. Cele două curente din sînul intelectualităţii române se apropie. Diferenţa de atitudine faţă de mişcările ţărăneşti se manifestă însă şi mai tîrziu.

Lupta între ţăranii asupriţi şi înrobiţi şi între proprietarii de pămînt căpăta aspecte naţionale mai ales în regiunile unde aproape toţi proprietarii erau maghiari, iar ţărănimea aproape în întregime era română. În aceste regiuni ura naţională se aprindea foarte uşor, căci nu numai proprietarul şi administratorii moşiei erau maghiari, ci şi întregul aparat administrativ, începînd de la notar pînă la comitele suprem. Cu atît mai multă dragoste primeau ţăranii pe tinerii români care veneau în mijlocul lor să le vorbească despre scăparea de robia seculară. Prigoana pe care o sufereau din partea dregătorilor unguri intelectualii români veniţi la sate făcea să crească încrederea ţăranilor în aceşti tineri români. Se cimentează astfel legătura între mase şi pătura intelectuală română, apropiată de popor ; mişcarea antifeudală ţărănească se îndrepta pe făgaşe naţionale.

O poziţie retrogradă aveau cei doi episcopi români ardeleni, episcopul unit Lemeni şi cel ortodox Şaguna,

față de mișcările țărănești. Ambii nu făceau decît să execute ordinele guvernatorului Teleki și ale cancelarului Jósika: Șaguna, mai tînăr și mai zelos, colinda satele din comitatul Hunedoara, îndemnîndu-i pe oameni la liniște și la supunere față de domnii pămîntului; Lemeni, fiind bătrîn * și neputînd vizita satele, dădea circulare peste circulare, mustra pe preoții care se solidarizau cu mișcările țărănești (de pildă pe preotul din Voivodeni), trimitea protopopi să facă cercetări[332], să tragă la răspundere pe preoții a căror purtare nu era pe placul dregătorilor maghiari. Există o corespondență vastă care denotă legăturile strînse între autoritățile transilvănene (cancelarul, guvernatorul, tezaurarul, comiții supremi) și episcopii români. În aceste luni, episcopii erau gata să împlinească cu cel mai mare zel toate ordinele venite din partea cîrmuirii, ordine care vizau în primul rînd înăbușirea mișcărilor țărănești.

3. POZIȚIA OCÎRMUIRII ȘI A CLASELOR STĂPÎNITOARE FAȚĂ DE MIȘCĂRILE REVOLUȚIONARE

Atitudinea guvernului și a nemeșimii față de mișcările țărănești. Formarea de gărzi naționale

Graba cu care prim-ministrul Batthány a dat de știre comitatelor că la 18 martie au fost desființate sarcinile urbariale arată clar ce atmosferă domnea în cercurile conducătoare ungare. Numai spaima că masele ar putea să se revolte și să desființeze nu numai sarcinile urbariale, dar să pună stăpînire și pe pămînturile domnești, a făcut să fie votată și de conservatori desființarea sarcinilor iobăgești.

* Lemeni s-a născut în 1780, dintr-o familie de nemeși; tatăl său fusese dregător la comitat.

După votarea legii, aristocraţii conservatori îşi revin şi nu contenesc să se jeluiască că desfiinţarea robotelor îi ruinează, că această lege înseamnă o catastrofă naţională. Îi doare pierderea celor peste 40 000 000 de zile de lucru fără plată, pierderea celorlalte prestaţii din partea milioanelor de iobagi. Sînt regretele unei clase care se cramponează de puterea economică şi politică, fără să ajute cu nimic dezvoltarea economiei. Ea constituia o frînă în calea dezvoltării forţelor de producţie.

Regretele şi plîngerile nobilimii proprietare găsesc multă înţelegere la membrii guvernului. Astfel, ministrul de interne Szemere, în circulara sa din 2 mai, scrie : „Moşierii perizînd forţa de muncă a iobagilor şi neavînd capital (pentru munca salariată — *n.ns.*) nu sînt în stare să-şi cultive pămînturile rămase“ [333].

Guvernul ungar, pentru a cîştiga ţărănimea, încerca să prezinte legile votate de către dieta nemeşilor drept dovada mărinimiei nobilimii şi a spiritului ei de jertfă. În aceeaşi circulară citată mai sus, ministrul Szemere scrie : „Sînt proprietari cărora, după această jertfă (adusă prin eliberarea iobagilor — *n.ns.*), nu le-a mai rămas decît inima lor curată cu care şi-au adus aceste jertfe pe altarul patriei“. Numai că iobagii erau prea păţiţi prin tot ce au pătimit veacuri de-a rîndul din partea acestor „nobili“ ca să dea crezare frazelor pompoase ale ministrului.

Revendicările ţărănimii, mai ales ale celei fără pămînt, nu s-au oprit nicidecum la litera legilor votate de dieta ungară din martie. Mişcarea revoluţionară a ţărănimii nu se orienta după aceste articole de lege, ea se revărsa pentru a şterge toate îngrădirile feudale, pentru a traduce în viaţă toate năzuinţele poporului pentru libertate, dreptate şi pămînt. Ţărănimea credea că a sosit timpul să-şi recapete de la domni tot ce i s-a furat, ce i s-a răpit decenii de-a rîndul, să fie pedepsiţi sau cel puţin înlăturaţi dregătorii care au asuprit-o şi au exploatat-o, să-şi aleagă ea notarii, organele locale ; jelerii voiau, bazîndu-se pe principiul egalităţii, să aibă şi ei un lot de pămînt, căci — spuneau ei — ce valorează libertatea fără pămînt pentru ţăran ?

Guvernul ungar, dieta nemeşească nici nu voiau să ştie de astfel de cereri. Legiferînd eliberarea iobagilor de robote, dieta a considerat că a dat maximum ce putea da ţărănimii; a se atinge de proprietăţile alodiale ar fi însemnat a viola „principiul sfînt al proprietăţii", ar fi adus cu sine transformarea radicală a întregului sistem de proprietate la ţară şi, în consecinţă, renunţarea nemeşimii la rolul ei conducător în stat. La acest rol al nobilimii ţinea şi Kossuth; unei delegaţii care la 19 martie a prezentat la Pojon hotărîrile din 15 martie din Pesta, Kossuth i-a declarat: „Naţiunea (adică dieta nemeşească — *n.ns.)* nu va admite ca un oraş sau o castă să-i dicteze voinţa ei. Naţiunea — a adăugat el — este destul de puternică pentru a strivi pe oricine care ar vrea să se împotrivească voinţei sale" [334].

Una dintre primele griji ale guvernului ungar constituit după revoluţia din martie era ca împotriva mişcărilor revoluţionare ale maselor, pentru „păstrarea ordinii", să înfiinţeze gărzi naţionale din oameni cu avere. Primul-ministru dispune, prin circulara din 22 martie, ca în comunele mai mari să se formeze din păturile mai avute o gardă care să poată garanta siguranţa personală şi averea cetăţenilor [335]. Şi ministrul de interne insistă în circulara sa din 21 aprilie asupra formării de gărzi naţionale „din pături avute". Caracterul de clasă al gărzilor naţionale apare în mod evident. Sînt cazuri însă cînd nu se ţine seamă de instrucţiunile primite, astfel, de exemplu, comitatul Pesta înrolează în garda naţională şi ţărani săraci. În unele oraşe, ca de pildă la Arad, în gardă au intrat şi români, de exemplu preotul din Micălaca (azi cartier al oraşului Arad) Eftimie Novac [336].

Nici un moment nu a şovăit guvernul ungar să reprime cu toate mijloacele ce-i stăteau la îndemînă mişcările revoluţionare ţărăneşti maghiare, române şi slave. Nobilimea, din sînul căreia era format şi guvernul, ţinea în mînă toate mijloacele de constrîngere pentru a-şi apăra statul ei, cu toate rămăşiţele feudale [337]. Pe „aţîţători", „agitatori", „ademenitori" care „aţîţă

la ură de clasă" [338], guvernul îi ameninţă cu pedepsele cele mai aspre. Ministrul de interne, Szemere, scrie în circulara sa din 2 mai, după ce a ridicat în slavă „spiritul de jertfă" al nobililor: „Dacă pentru tot ce a primit poporul nu simte şi nu-şi manifestă recunoştinţa faţă de domnii de pămînt, atunci, putem spune, pe pămînt nu a fost niciodată un popor mai nerecunoscător decît acesta... Au fost însă şi ţărani care, nestăpînindu-şi lăcomia criminală de a-şi însuşi averea altuia sau ascultînd pe nişte aţîţători nemernici, au vrut şi chiar au cutezat să ocupe şi pămîntul ce i-a rămas proprietarului. Aceşti... nerecunoscători merită să fie pedepsiţi şi nici nu vor scăpa de o pedeapsă exemplară" [339].

Dintre comitatele din Ungaria cu populaţie românească, mai ales în comitatul Sătmar au fost reprimări exemplare împotriva ţărănimii răsculate. Încă la 25 aprilie ministrul de interne dă dispoziţii vicecomitelui comitatului Sătmar ca pentru înăbuşirea mişcărilor care ameninţă „sfinţenia proprietăţii" să se trimită gărzi naţionale formate din păturile culte şi din soldaţi [340]. Vicecomitele raportează ministrului de interne că locuitorii din comuna Sanislău, după ce 35 de indivizi au fost prinşi şi duşi sub escortă militară la închisoare, s-au supus şi au făgăduit că vor da despăgubiri proprietarului. Arată totodată că a trebuit să sporească numărul temnicerilor cu 8 persoane [341]. Preotul Moise Noac scrie din Carei despre aceiaşi ţărani întemniţaţi „Gazetei": „În prinsorile acestea se află închişi încă şi vreo 36 români de la Sanislo cu fiarele la picioare, pentru recuprinderea unor porţioare de pămînt pe care le luase groful Károlyi de 6 ani. Aceia încă pînă astăzi nu se luară la cercetare, şi cum îi aduseră le şi bătură fiare la picioare şi acum îi trimit la lucru prin oraş" [342]. Şi presa maghiară, atribuind toată vina unor „instigatori", care ar propovădui că de acum tot pămîntul e comun, vorbeşte de reprimări militare, ca în comuna Jadani de lîngă Sătmar, la Sanislău şi în alte părţi ale comitatului [343].

Legile din Ungaria privind desfiinţarea robotelor au produs o mare îngrijorare în rîndurile proprietarilor de pămînt din Transilvania. Comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy (familia Bánffy era renumită prin proprietăţile sale de pămînt provenite prin acaparare), scrie în 3 aprilie 1848 : „Nobilimea vede că prin legile din martie ajunge la sapă de lemn, dar nu îndrăzneşte să-şi ridice glasul“ [344]. (Peste cîteva săptămîni, acelaşi baron a dat ordin la Mihalţ să se tragă în ţărani.) Şi nobilimea de jos, scrie un ziar maghiar din Cluj, se gîndeşte cu îngrijorare la viitor [345]. Vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc raportează în 4 aprilie că nemeşii sînt foarte neliniştiţi, nu cred că vor primi despăgubiri şi nu se împacă cu gîndul de a fi supuşi şi ei sarcinilor publice [346].

Împotrivirea desperată a celei mai mari părţi a nobilimii proprietare din Principatul Transilvaniei se explică şi prin rămînerea în urmă în aceste ţinuturi a dezvoltării capitaliste în agricultură. În timp ce în Banat şi Crişana mulţi proprietari întrebuinţau încă înainte de 1848 munca salariată, se împăcau deci mai uşor cu eliberarea ţăranilor de robotă, în Principatul Transilvaniei servituţile feudale constituiau izvorul principal de venit al proprietarilor.

Legiuirea votată în dieta ungară nu se referea, pînă în iunie, la Principatul Transilvaniei. Astfel, în Principatul Transilvaniei nobilii proprietari pretindeau robote atunci cînd în Ungaria se desfiinţaseră. O atare situaţie, cînd ţărănimea ştia că în vecinătate robote nu se mai făceau, ar fi reclamat o grijă deosebită din partea guberniului şi clasei conducătoare din Principatul Transilvaniei faţă de problema ţărănească.

Scopul guberniului şi al dregătorilor comitatelor era însă să menţină vechile instituţii şi metode de guvernare. Astfel, în ciuda faptului că în Ungaria, precum şi în Austria, cenzura era desfiinţată, în Principatul Transilvaniei la ordinul guvernatorului ea se men-

ține[347]; se interzice răspîndirea broșurii lui Táncsics „Hunnia"[348] și a unei poezii a lui Petőfi[349]. E semnificativ răspunsul guvernului la adresa scaunului Odorhei, răspuns dat la 1 mai 1848. „Titlurile de conte, baron și de nobil au fost date de M.-Sa Regele — scrie guvernatorul — desființarea lor de către stările din Odorhei nu e valabilă, căci aceste stări și-au depășit competența"[350]. Tineretului cancelist din Tîrgu-Mureș guvernatorul, care semnează și în timpul revoluției tot gróf Teleki, îi recomandă să se ocupe în viitor cu problemele învățăturii și să nu ia parte la frămîntările politice[351]. Și foștii liberali, unindu-se cu conservatorii, urmează aceeași politică de asuprire a țărănimii, ca și guberniul ardelean, ca cei mai înrăiți reacționari.

În Principatul Transilvaniei, precum scrie istoricul maghiar Tóth Zoltán, constrîngerea armată era forța principală pe care se baza stăpînirea nemeșilor[352]. Îndată după izbucnirea revoluției, prima grijă a nobilimii a fost să se înarmeze pe sine și pe cei pe al căror sprijin putea conta în apărarea siguranței persoanei și averii sale: orășenimea înstărită. „Să se înarmeze — scrie baronul Wesselényi în 27 aprilie — numai nemeșimea și burghezia. Țăranii sînt obișnuiți că numai nemeșii poartă arme, să nu le aducem deci aminte că ar putea și ei să se înarmeze"[353].

Încă la 21 martie se înființează la Cluj o gardă civilă, apoi în alte orașe, ca Tîrgu-Mureș, Dej, Turda, Aiud, Abrud etc. În fruntea gărzilor naționale din Ardeal stă, în cele mai multe cazuri, nemeșimea proprietară. La Cluj, nobilimea a format un escadron de călăreți sub conducerea contelui Mikes Kelemen. Guvernul ungar îl numește pe contele Mikes János colonel, comandant al tuturor gărzilor naționale din Principatul Transilvaniei. Comandant al gărzilor sășești e numit comesul Salmen[354].

În unele gărzi orășenești, de pildă în cea din Alba Iulia, sau din Ocna Sibiului, intraseră la început și cîțiva români; accentuînd-se conflictele naționale,

aproape toţi românii s-au retras [355]. La sate însă gărzile au luat cu totul un caracter de clasă, antiiobăgesc; astfel, în comitatul Alba se înarmează toată nemeşimea proprietară maghiară, luînd în gărzi şi persoanele din serviciul ei: administratori, işpani, vătafi, grădinari, slugi ale curţilor. Aşa e în comunele Sîngătin, Armeni, Ighiu, Sard, Cecălaca, Vinţul de Jos, Vurpăr, Teiuş, Chişfalud (azi Miceşti), Bărăbanţ, Sînbenedic etc. Numai în comitatul Alba Inferioară numărul celor intraţi în gărzi naţionale era de 3 500 [356].

Graba cu care se organizează aceste gărzi ilustrează frica ce a cuprins nemeşimea din principat. Rapoartele trimise de dregători, ca şi corespondenţele contemporane, vorbesc de panica nemeşimii, care se temea că din moment în moment ar putea izbucni o nouă horiadă.

Frica a pătruns pînă la guberniul din Cluj. Astfel, guvernatorul Teleki îi cere la 5 aprilie armată generalului comandant Puchner „in Anbetracht eines... sehr leicht ausbrechenden Bauernaufstandes“ (în vederea unei răscoale ţărăneşti care ar putea să răbufnească foarte uşor) [357]. Contele Mikó îi scrie din Sibiu soţiei sale încă la 29 martie: se zvoneşte că în comitatul Alba Inferioară izbucneşte mîine răscoala românilor, mai mulţi nemeşi au şi venit aici [358]. În mai multe părţi, la Călăraş în scaunul Arieş [359], la Sic [360], la Crisbolţ [361], se vorbeşte despre a răscoală a românilor care ar urma să izbucnească în a doua zi de paşti. Mulţi nemeşi fug la oraş, nu numai din regiuni româneşti, ci şi din sate unde ţărănimea e maghiară, de pildă din Trăscău.

Sînt ştiri că în unele comitate din Ungaria, de exemplu în Bihor [362], mica nobilime era nemulţumită şi se agita din cauza pierderii privilegiilor (a scutirii de dări). În Principatul Transilvaniei, unde nobilimea era cu mult mai înapoiată şi se împotrivise pînă şi proiectului ca iobagii să se poată răscumpăra de sarcinile urbariale, împotrivirea în rîndurile nobilimii era cu mult mai generală faţă de desfiinţarea robotelor. „Nemeşii săraci — scrie contesa Mikó din Cluj soţului ei în 20 aprilie —, după ce s-au dezmeticit din prima lor spaimă (din cauza legilor din martie —

n. ns.), acum sînt grozav de furioşi" [363]. Şi baronul Wesselényi scrie la 25 martie : desfiinţarea robotei şi dijmei prin dieta ungară pare să fie o măsură pripită ; ea loveşte nu numai în nobilime, ci şi în agricultura ţării. Gîndul legiuitorilor a fost, desigur, urmează Wesselényi, să nu-şi impună masele cu forţa, prin vărsări de sînge, aceste reforme [364]. Un alt conducător al liberalilor, contele Bethlen János senior, scrie la 15 aprilie : „Desfiinţarea relaţiilor urbariale în Ungaria a stîrnit la noi îngrijorare* ; se ştie că despăgubirea proprietarilor de pămînt numai atunci se va putea face, dacă ministerul ungar se menţine faţă de «clubul din Pesta» (radicalii în frunte cu Petőfi, Vasvári, Iráni etc. — *n. ns.*). E de temut — scrie Bethlen — ca în urma sistemului de reprezentare populară să nu învingă în alegeri curentul democratic, mai bine zis : demagogic", „Dieta ungară — încheie Bethlen — a făcut două greşeli : că a declarat pripit desfiinţarea relaţiilor urbariale şi că a adus în discuţie reformarea instituţiei comitatelor, dînd astfel prilej unei agitaţii periculoase din partea clubului pestan" [366]. Şi guvernatorul, contele Teleki József, era îngrijorat că fără munca gratuită a iobagilor marile proprietăţi ale conţilor şi baronilor nu vor fi rentabile.

În Principatul Transilvaniei, încă din martie stau faţă în faţă, gata de luptă, două tabere potrivnice : de o parte ţăranii, care ştiau că în ţara vecină s-au desfiinţat robotele şi pretindeau chiar mai mult, să se restituie ţăranilor toate pămînturile răpite, de cealaltă parte nemeşii, dintre care unii mai credeau că prin vorbe dulci (capacitare) pot să satisfacă pe ţărani [367]. Iar cînd îşi dau seama că foştii iobagi nu se mulţumesc cu vorbe, atunci dregătorii şi nobilii încep să ia măsuri împotriva mişcărilor ţărăneşti.

* Aristocraţia maghiară din Transilvania a fost cuprinsă de groaza că-şi va pierde veniturile şi deci că trebuie să-şi reducă cheltuielile. Astfel, şi contele Bethlen János senior, scrie contesa Mikó soţului ei în 15 aprilie, i-a concediat pe toţi servitorii de care se putea lipsi. Alţi aristocraţi le-au oferit oamenilor de serviciu „alegere liberă" de a rămîne cu jumătate salariu sau de a pleca. E nevoie deci, scrie contesa, şi în gospodăria noastră de „reforme". Propune concedierea unora, reducerea de salariu la alţii. Cui nu-i place să plece în voia Domnului, scrie contesa [365].

Măsurile sînt multiple: începînd de la predici de pe amvon, de la manifeste pline de laude pentru mărinimia proprietarilor pînă la spionarea mişcărilor, de la încercarea de a priva ţărănimea de conducători, ajungînd la execuţii militare întovărăşite de bătăi, schingiuiri şi aruncarea în închisori a ţăranilor învinuiţi de nesupunere. Pentru a fi gata la luptă, nemeşimea se înarmează şi-şi întăreşte castelele.

Numai o metodă rămîne aproape neîncercată: aceea de a-i elibera pe ţărani de apăsătoarele sarcini urbariale. Despre un singur proprietar din principat se scrie că a încercat calea aceasta, despre baronul Jósika Miklós, un scriitor renumit pe vremea aceea. Jósika cheamă la 13 aprilie pe toţi ţăranii de pe domeniul său din Surduc (comitatul Solnocul Interior)* şi le spune: vă eliberez de toate obligaţiile urbariale, robote, dijmă, voind ca voi să fiţi în Ardeal primii care pot să se bucure de libertate. Dacă aveţi greutăţi veniţi la mine şi am să vă ajut cît pot. Precum respect eu pămînturile voastre, să respectaţi şi voi pămînturile şi drepturile mele[368].

Exemplul scriitorului Jósika n-a fost urmat însă de alţi proprietari. Wesselényi scrie că Jósika s-a pripit, nu trebuia să dea dintr-o dată atît**, oamenii s-ar fi mulţumit cu mai puţin[370]. Wesselényi credea încă pe atunci că proprietarii, făcînd unele înlesniri ţăranilor, punînd în vedere episcopului, vicarului, protopopilor şi preoţilor că răspund de orice mişcare a ţăranilor şi înarmîndu-se nemeşimea, se poate preîntîmpina o ridicare a ţărănimii.

Dispreţuind poporul, guvernatorul, comiţii supremi, cred că e destul să poruncească episcopilor să ţină poporul în supunere, pentru ca masele să urmeze orbeşte cuvîntul „păstorilor". Încă din 24 martie gu-

* În acelaşi sat, un alt proprietar pretindea mai departe robote de la ţărani. S-au produs tulburări, care cu greu au fost potolite. „Se întîmpla însă şi aici — scrie Kádár — ca în mitologie: dacă hidrei i se tăia un cap, îi creşteau două capete noi".

** Baronul Wesselényi — scrie foaia lui Cipariu — a adresat o provocare către patrioţii transilvani ca să scadă robotele la o zi pe săptămînă, cu vite şi două cu palma. Noi, întreabă foaia din Blaj, nu pricepem ce va să zică această îmbunătăţire[369].

vernatorul cheamă la Cluj pe episcopul Lemeni împreună cu canonicul Cipariu*, care, precum îl informează contele Teleki pe cancelarul Jósika, se bucură de mare cinste între conaţionalii săi. Le-am arătat, scrie guvernatorul, că trebuie să aibă grijă de ceea ce scriu gazetele româneşti, să aibă grijă mai ales să nu izbucnească o răscoală ţărănească. Şaguna, scrie mai departe guvernatorul, a plecat cu cîteva zile mai înainte din Cluj, şi lui i-am dat, personal, aceleaşi indicaţii [373].

Cei doi episcopi se grăbesc să satisfacă, aşa cum făcuseră şi înainte, dorinţele „puterii lumeşti". Şaguna, răspunzînd totodată şi chemării comitelui suprem Noptsa, a vizitat între 5 şi 12 aprilie 54 de sate din comitatul Hunedoara, îndemnînd credincioşii să rămînă în linişte [374]. „Sînt gata să încerc orice — scrie el la 3 aprilie guvernatorului — ce e în interesul liniştei şi ordinii" [375]. Episcopul Lemeni dă încă la 1 aprilie (20 martie st. v.) o circulară către protopopi, în care se spune ca protopopii să ia aminte de ştirile „turburătoare de linişte" care se lăţesc şi care ar putea face ca poporul „la o nepresocotită şi oarbă încumetare să alunece". Să arate deci protopopii preoţilor şi credincioşilor că poporul trebuie „să dea împăratului ce este al împăratului" şi că „se cade să fim supuşi puterilor mai înalte şi în pace să aşteptăm hotărîrea Guberniului. Adeca avem de a cere, de a ne ruga..., iar nu de a cugeta ca cu puterea să putem cîştiga drepturile pe care de mult le dorim" [376].

Şi vicarul greco-catolic al Sălajului, Alexandru Şterca Şuluţ, îndrumă în circulara sa din 19 martie st. v. pe parohi să îndemne pe ţărani „să facă toate cele pînă acum obişnuite slujbe, pînă atunci pînă cînd nu peste mult timp vor vedea înşii cu ochii lor acea mare bunătate şi uşurătate care ei vor dobîndi din mila împărătească şi din mare bunătate şi mărinimie a domnilor ţării, cari tocmai acum pentru aceea îs adunaţi ca să facă nespusa acea uşurătate pe seama sărăcimii" [377].

* Cipariu îi scrie lui Bariţ la 5/17 aprilie : „În 26 martie (st. n.) am fost citat, impreună cu episcopul Lemeni, la guvernator. Acesta ne-a îndemnat a împiedica toată întărîtarea, promiţînd că vor urma lucruri bune de la sine" [372].

La începutul lui aprilie guvernatorul îndrumă pe episcopul Lemeni ca sau el însuşi, sau un canonic cu trecere la popor să meargă de îndată prin Zlatna la Cîmpeni şi Vidra pentru a linişti populaţia de acolo. Episcopul ortodox Şaguna — scrie guvernatorul cancelarului Jósika — e într-o misiune similară în comitatul Hunedoara; de altfel, dînsul nu se bucură de popularitate în această regiune (în Munţii Apuseni — *n. ns.*), din cauza prinderii faimoasei Ecaterina Varga[378].

La 26 aprilie „Vlădica Ioan" (episcopul Lemeni) trimite o nouă circulară. E îngrijorat ca nu cumva „poporul nostru cel paşnic şi ascultător de stăpînire şi mai marii săi, prin unii neodihniţi să se înşele". „Cu durere am înţeles — scrie episcopul — precum unii, adevărat puţini, pînă la şase-şapte, nu numai că nu au împlinit porunca, ci prin circulara au vestit prin ţară şi la popor au dat prilej de a nu plini slujba cu care domnilor sînt datori pînă atunci, pînă cînd prin lege, care de la înălţatul împărat se va întări, altmintrelea se va hotărî. Fieştecare preot — îndrumă episcopul — să vestească poporului şi să-l dojenească să fie ascultător de mai marii săi, robotele cu care sînt domnilor datori să le facă..., altmintrelea vor merge cătane spre dînşii, cum au mers pe Drag, a căror cheltuială vor avea de a o purta şi totuşi slujba domnească vor fi siliţi a o face"[379].

Episcopii, vicarul din Sălaj şi o parte din protopopi au căutat să servească pe domnii de pămînt şi cîrmuirea. Nu toţi protopopii i-au urmat şi foarte mulţi preoţi din clerul de jos au ţinut cu poporul; pe alocuri unii preoţi devin, precum s-a arătat mai înainte, purtătorii de cuvînt ai ţărănimii.

Guvernatorul s-a adresat şi bisericilor cu credincioşi maghiari, chemîndu-i să liniştească pe ţărani. Astfel, la 18 aprilie superintendentul bisericii unitariene e poftit să potolească mişcările din Trăscău[380].

Şi guberniul adresează circulare către populaţie. Se dă de ştire că monarhul în rescriptul său din 3 aprilie a dispus ca dieta ce se va întruni să ia în dezbatere chestiunea relaţiilor urbariale. Pînă la aducerea noilor legi, iobagii au să-şi îndeplinească întocmai obligaţiile, ca în trecut. Dacă se vor ivi tulburări, nu se va des-

ființa iobăgia [381]. Urmează apoi apeluri pe un ton și mai amenințător. Astfel, în apelul Comisiei pentru asigurarea liniștii, cu sediul la Cluj, se anunță legile despre desființarea robotelor ; în același timp se subliniază că pămînturile alodiale rămîn proprietatea domnilor de pămînt. Aceste legi sînt însă în Ungaria, în Principatul Transilvaniei fiind în vigoare legile vechi. Monarhul și nobilimea vor să extindă binefacerile acestea și asupra Ardealului, întrucît în dieta care va avea loc la sfîrșitul lunii mai se va vota uniunea celor două patrii. Dacă se vor întîmpla însă neorînduieli, maiestatea-sa nu va îngădui să se țină dieta și nu se vor putea aduce legile așteptate.

Nu ascultați deci, încheie apelul, pe cei care vor să vă ațîțe ; toate neorînduielile sînt oprite și în comitate e publicat statariul. Aceasta înseamnă că cel care atacă persoana sau proprietatea altuia și care ațîță și provoacă nerînduială va fi imediat spînzurat. Pe iobagul cinstit și liniștit îl așteaptă deci libertatea, pe cel răzvrătit pedeapsa cu moartea*.

Și guberniul dă la 20 aprilie o circulară, în care se spune că dieta se va întruni în 18/29 mai, cînd „mai marii țării se vor sfătui în ce chip s-ar putea mai drept înceta slujbele domnești... Legile — se spune mai departe — numai așa se pot lua la lucrare, de cumva liniștea, rîndul, pacea de obște și cuviincioasa ascultare (a) slujbașilor nu se vor turbura“ [384].

Tipic pentru mentalitatea nobilimii e și apelul stărilor din comitatul Zărand către populație, să aștepte în liniște îmbunătățirea soartei sale. „Voi preoți, birăi, jurați, bătrîni și oameni mai înstăriți ai satelor — se spune în apel — veți răspunde în fața comitatului pentru liniștea publică și siguranța averii de la sate“ [385].

Amenințările din circularele guberniului nu și-au atins nicidecum scopul : ele au întărîtat și mai mult țărănimea. Se deschideau larg porțile pentru o agitație

* Apelul a fost publicat în ziarul „Erdélyi Híradó“ [382], de unde traducem textul. „Gazeta“ rezumă pe scurt esența proclamației comisiei de pace : „Populația e provocată să rămînă pînă la dietă în deplină liniște, așteptînd scăparea de robote pe calea legii, iar de nu să aibă frică de spînzurătoare“ [383].

nu numai împotriva stăpînirii maghiare din Principatul Transilvaniei, ci împotriva tuturor celor care recomandau o înţelegere cu ocîrmuirea ungară şi cu cea din Principatul Transilvaniei.

Guberniul din Cluj nu s-a mulţumit cu apeluri şi ameninţări. Încă la sfîrşitul lui martie cheamă toate comitatele, scaunele, oraşele de pe teritoriul principatului să supravegheze în permanenţă pe români şi să urmărească pe aceia care ar vrea să facă agitaţie între români [386]. Dregătorii căutau pretutindeni pe „suspecţi", „răzvrătiţi" şi „instigatori". Baronesa Bánffy, al cărei soţ era comite suprem, scrie că soţul ei avea spioni care-l înştiinţau despre orice mişcare [387].

În mod special erau urmăriţi intelectualii români care erau apropiaţi de popor. Încă din 30 martie guvernatorul dă dispoziţie comiţilor supremi din comitatele Cluj, Turda, Alba Inferioară, precum şi juzilor primari din Abrud, Sibiu, să urmărească pe canceliştii români [388]. La 13 aprilie guvernatorul scrie preşedintelui judecătoriei regale să-l cheme sub un pretext oarecare pe Avram Iancu la Tîrgu-Mureş ; e de dorit ca Iancu să fie îndepărtat din regiunea Munţilor Apuseni [389]. Guvernatorului i se răspunde la 20 aprilie că Iancu şi-a dat examenul şi a depus jurămîntul de avocat, astfel nu mai stă sub jurisdicţia judecătoriei regale [390]. Şi avocatul Buteanu şi preotul Balint sînt urmăriţi [391]. Încă la începutul lui aprilie e arestat preotul din Drag [392], iar în Scaunul Arieş e urmărit clericul Vasile Nemeş [393]. Baronesa Bánffy scrie în memoriile ei, referindu-se la aspectul Clujului în primele săptămîni după izbucnirea revoluţiei : „erau aglomerări pe străzi, cînd cîte un român, prins ca instigator, era dus la casa oraşului (primărie — *n. ns.*)" [394]. În rîndurile intelectualilor români prigoanele acestea au lăsat urme grave ; deşi se găsea sub o cenzură severă, „Gazeta" scrie : „Asupra românilor se încinse la Cluj... o fierbinte ură între maghiari. Un avocat român e prigonit greu, iar trei cancelişti sînt căutaţi peste tot spre a se pune la prinsoare (spre a fi arestaţi — *n. ns.*) numai pentru că ar fi vorbit şi ei în

folosul poporului lor. E anarhie, fraţilor, păziţi-vă dacă vedeţi cum înţeleg oamenii egalitatea“ [395].

Cea mai eficace metodă a clasei stăpînitoare împotriva mişcărilor ţărăneşti a rămas şi în timpul revoluţiei, ca şi înainte, „execuţia militară“. În satele „turbulente“ erau trimise trupe, populaţia trebuia să le dea încartiruire şi hrană ; li se lua oamenilor şi ultima mierţă de mălai, li se tăiau vitele ; soldaţii rămîneau de multe ori săptămîni întregi în sate, pînă ce „potoleau“ neliniştea. Cu asistenţă militară se făcea cercetarea de către dregătorii comitatelor, se căutau cu toate mijloacele „instigatorii“ ; ţăranilor găsiţi „vinovaţi“ li se aplicau pe loc 30—50, ba chiar 100 de beţe ; alţii erau puşi în fiare şi duşi în temniţele comitatelor şi scaunelor *. Locuitorii mai sînt obligaţi să plătească pentru cheltuielile execuţiilor militare sume foarte mari [397]. Cele mai cumplite şi brutale execuţii au avut loc în primele luni ale revoluţiei în comitatele Arad, Satu Mare, Bihor, Solnocul de Mijloc, Crasna, Dobîca, Cluj, Turda, Alba Superioară. Despre execuţiile din primăvara anului 1848 vorbesc în treacăt atît Bariţ, cît şi Kővári şi Jakab.

De multe ori execuţiile erau ordonate fără ca ţăranii să fi trecut la acţiuni împotriva proprietarilor, numai pentru a preîntîmpina eventuale „tulburări“. Un deputat din camera din Pesta, care nu făcea parte din fracţiunea de stînga, ci avea concepţii „moderate“, Szárazberky Nagy József, trimis comisar în comitatul Sătmar, scrie că n-ar fi trebuit să se trimită forţa armată pe capul fiecărui sat acuzat de răscoală. Istoriseşte că el însuşi a putut convinge pe ţăranii dintr-o comună din Bihor, unde urma să se trimită execuţie militară, să nu dea crezare zvonurilor aduse din Sălaj că garda naţională ar fi trimisă împotriva ruşilor şi că aceştia ar veni să-i apere pe ţărani împotriva domnilor [398].

În Principatul Transilvaniei execuţiile se ordonau de către comandantul din Sibiu, generalul Puchner, la cererile comiţilor supremi, transmise de guvernatorul Te-

* Astfel, la Călăraşi au fost arestaţi şi duşi în temniţa scaunului Arieş ţăranii Tifor Luca, Timuţ Ciugudean şi Niculiţa Cerghedi. Subjudele propune şi arestarea preotului, deoarece în şapte rînduri s-a consfătuit noaptea cu ţăranii [396].

leki. „Ca baron şi magnat proprietar de moşii în Ungaria — scrie Bariţ —, Puchner a tras foarte mult la aristocraţii din Transilvania şi le-a făcut în mulţime de cazuri pe voie. Toate execuţiunile militare în sînge şi avere cerute de către autorităţile civile asupra comunelor româneşti s-au întîmplat tot numai cu permisiunea lui Puchner. Iobăgia se desfiinţase deja prin lege... Proprietarii cei mari tot nu voiau să plătească ţăranilor zilele de lucru, ci pretindeau să le robească tot ca pînă atunci, iar baronul Puchner le făcea pe voie, dîndu-le din puţina oaste ce avea, toată vara, asistenţă militară de execuţie asupra satelor“ [399].

În execuţiile militare, la cererea guvernatorului şi a comiţilor supremi, se trimit mai cu seamă unităţi secuieşti. În soldaţii români nemeşimea n-are încredere, temîndu-se că aceştia vor fraterniza cu ţăranii români. Astfel, guberniul şi dregătorii apelează în primul rînd la companiile secuieşti, utilizînd vechea metodă a tuturor reacţionarilor de a aţîţa un popor împotriva celuilalt.

Faptul că la execuţiile militare domnii de pămînt se foloseau mai ales de companiile secuieşti şi, în unele cazuri, de gărzile naţionale din oraşele maghiare a făcut ca dintr-un antagonism cu caracter social să se ajungă, în multe regiuni, la accentuarea duşmăniei naţionale. Ideea că trebuie să scape de asuprirea străină devine tot mai puternică în masele române.

Toată grija, nu numai a guberniului şi a aristocraţiei, dar şi a comandamentului trupelor imperiale din Principatul Transilvaniei, este ca nu cumva şi românii să pună mîna pe arme : în români, care în covîrşitoare majoritate sînt iobagi, jeleri şi mineri —, ocîrmuirea nu are nici o încredere. Baronul Puchner îi scrie guvernatorului la 30 martie : am cunoştinţă că românii au cumpărat de la magazine cîte 6—8 puşti şi gloanţe [400]. Într-o altă scrisoare, din 22 aprilie, generalul Puchner subliniază că trebuie să se dea arme numai gărzilor din

oraşele maghiare, Cluj, Dej, Turda *, nicidecum satelor [402]. De altfel şi din Pesta, de la palatinul Ştefan, generalul primise ordin la 16 aprilie să înarmeze gărzile maghiare [403]. În acelaşi timp se dau dispoziţii să se confişte toate armele ce s-ar găsi la români [404]. Pînă şi praful de puşcă se cumpără din prăvălii, ca să nu ajungă în mîinile românilor [405].

Adjutantul generalului revoluţionar Bem, maiorul Bauer, scrie în memoriile sale că îndată după cuceririle din martie maghiarii şi saşii din Ardeal au început să înfiinţeze gărzi naţionale, înarmîndu-se şi făcînd exerciţii militare. Numai românii au fost excluşi de la aceste pregătiri. „Nimic mai natural — urmează maiorul Bauer — ca românii să-şi pună întrebarea : ce vor aceste naţiuni înarmate împotriva noastră, care sîntem lipsiţi de arme ? Ce teren larg i s-a deschis camarilei pentru a răspîndi astfel de zvonuri în rîndurile conducătorilor şi preoţilor români, atunci cînd serviciile urbariale erau încă în toi în Ardeal" [406]. Maiorul Bauer a înţeles că gărzile din principat se organizau de către nemeşime mai mult pentru a reprima eventuale mişcări ţărăneşti şi naţionale române. „Armele de foc — scrie Bariţ — se confiscau ** de la ţărani. Numai feudalii aveau atîtea arme cît le plăcea. Nici măcar un pistol ruginit nu s-a dat românilor pînă în octombrie 1848. Aşa se înţelegea libertatea, egalitatea, frăţietatea" [408].

Atitudinea ocîrmuirii şi a nemeşimii faţă de mişcările naţionale române

Legile votate de către dieta din Pojon în martie 1848 nu se ocupă de problema naţiunilor din Ungaria, ele ignorează în mod conştient faptul că Ungaria era un stat multinaţional. Nemeşii legiuitori pornesc de la concepţia că cetăţenii nemaghiari trebuie să se mulţu-

* Guvernatorul, în adresa lui de mulţumire, îi scrie generalului Puchner : „Sînt cu totul de părerea excelenţei-voastre ca aceste arme (e vorba de 1 500 de puşti — *n.ns.*) să fie date exclusiv oraşelor maghiare, Cluj, Dej, Turda, Aiud, Abrud" [401].

** Dispoziţiile guberniului de a se confisca armele se refereau şi la iobagii maghiari şi secui. Şi Bariţ scrie că secuilor iobagi nu li s-a cerut să intre în gărzi, conducătorii n-au cutezat să-i cuprindă în arme pînă toamna tîrziu [407].

mească cu libertățile acordate tuturor cetățenilor, fără a lua în considerație limba și religia lor deosebită. Legile nu conțin nici o dispoziție în ce privește folosirea limbii materne, în ce privește școlile naționale *. În schimb, aceste legi stabilesc că limba dezbaterilor din comitate nu poate fi decît cea maghiară, hotărăsc mai departe că numai cetățenii care vorbesc limba maghiară pot fi aleși deputați. Se prevăd pedepse pentru „agitatori împotriva unității statului ungar". Pînă și la 5 aprilie se dau dispoziții ca matricolele bisericilor să se întocmească numai în limba maghiară și în ținuturile sîrbești și românești [409].

Sîrbi, slovaci, români din Ungaria încep să-și manifeste revendicările naționale. „Cercul radical", organizația intelectualilor progresiști din Ungaria, propune să se trimită emisari în regiunile locuite de naționalități, mai ales între români [410]. Guvernul ungar considera însă că mișcările naționale ale popoarelor nemaghiare sînt consecințe ale ațîțărilor camarilei [411].

Clasa stăpînitoare nobiliară ținea să aibă în mîinile ei conducerea exclusivă a treburilor țării. Nobilimea maghiară, de nevoie, tot mai permitea pătrunderea unor burghezi maghiari în administrație, însă se crampona de fiecare poziție, fie chiar de un post de notar comunal, cînd era vorba ca un român, slovac sau sîrb să ajungă într-un post oarecare. Ea voia să-și întărească stăpînirea feudală, iar țăranii români să fie și mai departe turma de oi pe care să o conducă și să o exploateze în cîrdășie cu burghezia maghiară. La 20 aprilie, Palatinul numește, la propunerea ministrului de interne, noii comiți supremi și căpitani primi în comitate și districte ; în Maramureș, Sătmar, Chioar cîte un grof, în Solnocul de Mijloc, Zărand cîte un baron, în Bihor, Arad, Crasna, Caraș cîte un nemeș din nobilimea mijlocie [412] — în toată lista nu se găsește nici un singur nume românesc. Și în posturi mici abia se găsesc români ; baronul Wesselényi îi scrie lui Kemény Zsigmond la 30 aprilie : „vor-

* Pentru popoarele nemaghiare s-a făcut doar atît : s-a dispus să se traducă legile țării în limbile germană, sîrbească, croată, română și slovacă. S-a hotărît să se publice o gazetă română la Pesta.

beşte cu miniştrii ca cel puţin în posturi mai mici să numească şi români" [413].

Guberniul Principatului Transilvaniei urmărea toate mişcările româneşti, nu numai cele din Transilvania, ci şi cele din Ţările Române dunărene. Îndată ce primeşte informaţia agentului austriac din Bucureşti, Timoni, despre planurile de a întemeia o nouă Dacie care să unească ţările locuite de români, guvernatorul trimite instrucţiuni tuturor dregătorilor superiori ai jurisdicţiilor şi oraşelor să urmărească cu toată atenţia mişcările populaţiei române, să supravegheze străinii care ar veni în ţară. Totodată înştiinţează pe juzii-primari ai oraşelor Cluj, Sibiu, Braşov, Tîrgu-Mureş, precum şi pe dregătorii superiori ai oraşelor Bistriţa, Mediaş, Sighişoara, Orăştie, ai comitatelor Solnocul de Mijloc, Solnocul Interior, Turda, Alba Inferioară să ţină sub observaţie poliţienească specială persoanele care-şi procură puşti [414].

„Cu puţine excepţii — scrie Bariţ —, onorabilii aristocraţi din Ardeal erau rămaşi foarte tare de ideile veacului al 19-lea, mult mai rămaşi decît chiar aristocraţii Ungariei" [415]. În ce priveşte nobilimea mijlocie ardeleană, ea era în general mai săracă decît cea din Ungaria ; ea căuta să ocupe posturile din comitate, pe la tezaurariat şi alte oficii. Mulţi dintre fiii ţăranilor secui liberi caută să termine o şcoală şi să obţină un post. Pentru toţi aceştia, concurenţa tinerilor români ieşiţi din şcoli era foarte nedorită. Tineretul intelectual maghiar din Principatul Transilvaniei, mai ales cel de origine nobilă, devine stegarul naţionalismului maghiar.

Antagonismul dintre tineretul intelectual maghiar şi cel român se manifestă la Tîrgu-Mureş încă în şedinţele comune pe care le ţine tineretul de acolo sub impresia ştirilor revoluţionare din Pesta spre sfîrşitul lunii martie. Papiu ridică cerinţe moderate în ce priveşte ţărănimea iobagă şi cererea de a se acorda drepturi naţionale. Tineretul maghiar nici nu vrea să ia în

discuţie aceste cereri * şi-i sfătuieşte pe români să facă cereri separate [417]. Episodul acesta din Tîrgu-Mureş arată clar poziţia majorităţii tineretului maghiar faţă de cererile naţionale române şi faţă de iobăgimea română.

Şi presa maghiară refuză categoric cererile concrete ale românilor. Cînd ea se adresează românilor, nu face decît declaraţii generale. Astfel, publicistul Gyarmati Samu adresează în ziarul „Erdélyi Híradó" un apel către „oamenii mai culţi ai concetăţenilor noştri de limbă română" [418].

Apelul e frumos scris, dar nu conţine nimic concret; autorul se fereşte să spună un singur cuvînt cu privire la garantarea limbii române în şcoli, în administraţie, în justiţie. Nu asigură sutele de intelectuali români că vor fi şi ei părtaşi la conducerea treburilor ţării. Şi nu se poate spune că cererile acestea nu ar fi fost destul de clar exprimate de către intelectualitatea română.

Un alt apel scris de Tompa Imre, la Sibiu, a apărut tot în ziarul „Erdélyi Híradó". Autorul se arată impresionat de cele opt veacuri de suferinţe ale poporului român din Transilvania. De acest popor, scrie Tompa, conducătorii ţării şi-au adus aminte numai atunci cînd aruncau asupra lui noi poveri. A fost atacată şi religia lor, biserica în care poporul asuprit căuta refugiu după atîtea suferinţe. Nu e deci de mirare că privirile celor năpăstuiţi se îndreptau către un protector puternic, pe care credeau că l-au găsit în poporul rus, de aceeaşi religie cu ei. Azi însă, cînd legile hotărăsc libertatea şi egalitatea confesiunilor, căutarea protecţiei ruse nu mai are nici un înţeles [419].

Atît guvernul, cît şi comiţii supremi din Principatul Transilvaniei considerau orice mişcare naţională română ca îndreptată împotriva statului; astfel, comitele comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, raportînd guvernatorului la 11 aprilie despre adunările româneşti din Abrud-sat şi Cîmpeni, se arată foarte îngrijorat, căci, scrie el, „adunarea unor oameni lipsiţi

* Istoricul Trócsányi scrie că tineretul maghiar din Tîrgu-Mureş nu numai că a refuzat cererile române, ci i-a şi huiduit pe canceliştii români pentru că au venit cu cereri proprii, naţionale [416].

de cultură poate avea urmări periculoase“ [420]. Guvernatorul împărtăşeşte vederile lui Bánffy; de îndată trimite adrese autorităţilor bisericeşti şi administrative pentru a împiedica adunările din Munţii Apuseni. Episcopului Lemeni îi dă de ştire să-l cheme pe Simion Balint şi să-i pună în vedere să se ocupe de treburile bisericeşti şi să nu se amestece în cele politice, fie doar pentru a linişti spiritele agitate. Atît Lemeni, cît şi Şaguna să trimită în acest sens circulare protopopilor şi preoţilor. Judelui-primar al oraşului Abrud îi ordonă să cheme pe avocatul Buteanu şi să-i interzică de a mai ţine adunări cu poporul. Aceste adunări — scrie guvernatorul — pot duce la dezordini. De altfel, nu e nevoie ca petiţiile să fie subscrise de multe persoane, căci greutatea cererii nu depinde de mulţimea iscăliturilor, ci de justeţea cauzei. Dieta desigur are să se ocupe cu petiţia ce se va înainta [421]. Guvernatorul dispune totodată ca Lemeni sau un canonic popular să meargă în Munţii Apuseni pentru a aduce poporul la ascultare [422]. El intervine şi la generalul-comandant pentru a înarma garda naţională maghiară din Zlatna [423]. E convins că prin măsurile acestea birocratice şi prin înarmarea maghiarilor din Zlatna a făcut tot ce se putea face. De un singur lucru nu-şi aduce aminte, şi anume că guberniul ar fi trebuit să dea ascultare revendicărilor maselor româneşti şi cererilor ridicate de conducătorii români; o parte din aceste cereri puteau fi de îndată împlinite, liniştind astfel spiritele nu prin predici popeşti şi ameninţări cu spînzurători.

Patriciatul săsesc şi mişcările revoluţionare

Pătura conducătoare a oraşelor săseşti, patriciatul, a întîmpinat revoluţia cu neîncredere, mulţi dintre înalţii funcţionari chiar cu duşmănie. Patriciatul n-avea să aştepte nici o îmbunătăţire de la schimbarea orînduirii, dimpotrivă, revoluţia ameninţa privilegiile lui. La primirea ştirilor din Viena, Pesta şi din Cluj, primul lucru al păturii conducătoare săseşti din Sibiu e de a se izola de maghiari în casină; împreună cu ofiţerii armatei imperiale ocupă camere separate [424]. Patriciatul săsesc, îm-

preună cu corpul ofiţeresc, fac ca Sibiul să fie considerat ca „insula credincioasă a împăratului". Cu ironie îi scrie soţiei sale contele Mikó din Sibiu: aici sînt saşii noştri bravi şi viteji, asupra inimilor lor gloanţele republicanilor francezi n-au nici o putere [425].

Păturile largi ale saşilor erau însă nemulţumite de domnia patriciatului; încă în deceniile premergătoare revoluţiei din 1848 s-au ridicat o seamă de oameni înaintaţi, care-şi dădeau seama că vechea „constituţie a naţiunii săseşti" are nevoie de reforme radicale.

O mişcare radicală cu aspecte naţionale s-a produs la Orăştie. La 30 martie s-a adunat în faţa casinei o mulţime de oameni, români şi maghiari; au ţinut cuvîntări Lészai, conducătorul maghiarilor nemulţumiţi cu birocraţia săsească, şi protopopul ortodox român, Bardoşi. După raportul deputatului cetăţenilor saşi, Karl Pfeffenhuber şi al notarului Joseph Schuller, Lészai ar fi spus: puterea nemţilor şi a casei lor împărăteşti e distrusă, nu mai sînt privilegii şi nici deosebiri între locuitorii Transilvaniei, toţi sînt egali cu maghiarii. Protopopul Bardoşi le-a vestit oamenilor în româneşte că sînt liberi de toate greutăţile, de dijme, de zeciuieli. Mulţimea, se spunea mai departe în raport, condusă de dr. Lészai, a pătruns apoi în sala de şedinţe a Magistratului. Lészai a ţinut şi acolo o cuvîntare, spunînd: „Toată Europa e în flăcări, tronuri se prăbuşesc, pretutindeni poporul cere libertate, reforme. Şi noi pretindem ca legile şi privilegiile municipale ce ne asupresc să fie înlăturate". În acelaşi spirit a vorbit şi protopopul român [426]. Dregătorii oraşului învinuiesc pe organizatorii adunării de provocare la răscoală, iar comesul Salmen anunţă pe guvernatorul Teleki că a ordonat o cercetare împotriva tulburătorilor ordinii şi liniştii publice din Orăştie [427].

Şi comitele Universităţii săseşti, Franz Salmen, recunoaşte că sînt necesare unele „îmbunătăţiri" în constituţia săsească. „Ar fi mai mult decît ridicol — scrie în adresa sa din 14 aprilie — dacă s-ar amăgi cineva cu gîndul că evenimentele uriaşe care au răsturnat în Franţa tronul, au dărîmat în monarhia austriacă sistemul de guvernare de pînă acum şi au făcut ca Austria să intre în

rîndul statelor constituţionale, evenimentele care au îndepărtat în ţara-soră vecină, în Ungaria, cu o repeziciune groaznică, fundamentele vechii constituţii feudale, să treacă pe lîngă Principatul Transilvaniei şi pe lîngă pămîntul săsesc fără să le atingă. Temeliile constituţiei săseşti — afirmă Salmen — sînt în concordanţă cu spiritul vremii, sînt de făcut unele îmbunătăţiri pe cale legală, dar aceste reforme trebuie aduse încă în viitorul cel mai apropiat" [428].

În oraşele săseşti, la fel ca în cele maghiare, se pune încă în martie problema înfiinţării de gărzi civile (naţionale). De la început aceste gărzi au menirea să apere ordinea şi proprietatea celor avuţi. În adresa sa din 22 martie magistratul din Braşov insistă asupra „primejdiei care înseamnă numărul deosebit de mare al proletarilor din acest oraş comercial şi de graniţă pentru averea cetăţenilor paşnici". „Aceşti proletari n-au nimic de pierdut", constată magistratul [429]. Aceleaşi griji, din cauza „proletarilor", le împărtăşeşte şi comesul Salmen. „Adunătura de oameni fără avere ce se îngrămădeşte în oraşşele populate — scrie Salmen — poate să devină, în timpuri agitate, primejdioasă" [430]. Pentru apărarea ordinii şi a proprietăţii — se arată în circularele emise — e nevoie să se înfiinţeze în toate oraşele şi comunele mai mari gărzi civile, cu atît mai mult cu cît armata regulată va fi întrebuinţată în afara ţării. Din fiecare familie săsească înstărită (în gărzi se primesc proprietari de case, de pămînt, meseriaşi, funcţionari, preoţi, artişti şi literaţi) are să intre cîte un bărbat între 20 şi 50 de ani. Pentru a cîştiga pe ţărani, se motivează că de gărzi e nevoie şi pentru paza cîmpului. Românii de pe pămîntul crăiesc, cei înstăriţi, pot fi primiţi * în gărzile săseşti, dar nu vor fi constrînşi să intre [434].

Membrii gărzilor civile de pe pămîntul crăiesc trebuiau să depună următorul jurămînt : „Jur să fiu credincios Casei imperiale austriece, patriei, constituţiei, legilor patriei şi *naţiunii săseşti* (subl. ns.). Jur să fiu ascultător faţă

* În gărzile civile din Sibiu, Braşov şi Mediaş au intrat şi români mai înstăriţi [431]. La Braşov, scrie „Gazeta", s-au înscris în gardă 200 de bărbaţi români [432]. În această gardă sînt şi „ofiţeri boieri", se spune într-un raport către scaunul Odorhei [433].

de superiori şi să apăr cu viaţa siguranţa persoanei şi a proprietăţii“ [435].

Impunerea jurămîntului de credinţă faţă de naţiunea săsească a făcut ca mulţi români şi maghiari să se abţină de a intra în gărzile din oraşele de pe pămîntul crăiesc; „aşa sînt saşii aceştia — scrie contele Mikó —, ei caută să-şi îndepărteze pe toţi cei de altă naţiune“ [436]. Numărul celor înscrişi în gărzile civile săseşti nici nu a trecut peste 3 000, ceea ce arată că aceste gărzi în multe părţi nu erau populare. Astfel, locuitorii saşi din Cincul n-au voit să se înscrie în gardă, spunînd că n-au încredere în dregătorii lor, iar românii au declarat că nu primesc porunci de la Universitatea săsească [437]. Şi judele regesc din Sebeş raportează că la Lancrăm şi Pianul de Jos oamenii refuză să intre în garda civilă [438]. Acelaşi jude se plînge că garda săsească din Sebeş, aşa cum e fără arme şi fără însufleţire, nu inspiră nici o încredere, mai ales că românii nu se grăbesc să se înscrie în garda civilă [439].

În timp ce pătura conducătoare săsească dezvoltă o activitate febrilă pentru a organiza pe întregul pămînt crăiesc gărzi civile, se produc şi mişcări pentru a cuceri drepturi egale pentru români. „Toţi românii — scrie protopopul Ştefan Moldovan — uniţi şi neuniţi (ortodocşi — *n.ns.*) laolaltă că acum nu le taie prin cap a se deschilini (deosebi — *n.ns.*) în toate oraşele districtului acestuia Aţel, Berthan (Biertan), Mosna, Şeica Mare şi Mică, au dat (la 4 aprilie — *n.ns.*) un răspuns magistratului din Mediaş (la provocarea de a intra în garda civilă — *n.ns.*)“. În acest răspuns românii îşi arată credinţa către împărat şi „dulcea noastră ţară“ şi declară că sînt pentru întemeierea gărzii patriotice, poftesc însă să reînvie drepturile lor vechi, să aibă dreptul de a alege în dietă, magistrat şi comunitate, după numărul locuitorilor români, slujbaşi români. Mai cer ca din veniturile oraşului să se împărtăşească şi şcolile şi biserica română, iar preoţilor români să li se dea „loc bisericesc“, aşa cum au şi preoţii luterani. Saşii, informează protopopul Moldovan pe episcopul Lemeni, au primit răspunsul românilor

„cu adîncă tăcere". Protopopul e de părere ca românii să-şi înainteze rugămintea, după ce ea „va fi acoperită cu cîteva mii de subscribenţi", guberniului, dietei, apoi la Viena, împăratului. Românii însărcinaţi cu purtarea cererii să recomande „la capii înaintării neamurilor din Ungaria, cum e Kossuth şi alţii", cauza noastră [440].

O mişcare cu răsunet mai puternic s-a produs la Braşov. Dintre oraşele mari ale Transilvaniei, în Braşov era pe atunci populaţia românească cea mai numeroasă. În acest oraş locuiau circa 9 000 de români ; aici apăreau ziarele „Gazeta de Transilvania" şi „Foaia pentru minte, inimă şi literatură". În Braşov era o casină românească ; membrii fruntaşi ai acestei casine erau comercianţi români bogaţi, dornici să aibă un cuvînt de spus şi în treburile oraşului şi chiar în ale ţării. Vechile rînduieli şi privilegii medievale apăsau greu asupra burgheziei române. E semnificativ, de exemplu, că românilor le era interzis să aibă o biserică cu turn şi clopote înăuntrul oraşului [441].

Îndată după primirea ştirilor despre mişcările revoluţionare din monarhie, românii din Braşov înaintează încă în martie (generalul Walnhoffer raportează în 22 martie despre această acţiune) o petiţie către magistrat, cerînd drepturi egale cu cele ale saşilor [442]. La începutul lui aprilie românii redactează un nou proiect de adresă către magistrat, „în numele locuitorilor români, proprietari de moşii şi neguţători" din acest oraş. Cu durere constată semnatarii adresei că în ţară începe a se lăţi un fel de desplăcere şi neîncredere printre diferiţii locuitori. Cer ca şi românii să fie „părtaşi la toate drepturile politice şi civile atît aici (în Braşov — *n.ns.)*, cît şi peste tot pămîntul săsesc". Pentru îndreptarea lucrurilor, cer să se facă „cu toată seriozitatea şi cît mai curînd o cercetare a stării claselor sărace de orice naţie mai vîrtos în suburbii". Aşteaptă „un rezultat prea fierbinte dorit în sensul devizei timpului, care este : libertate, egalitate şi frăţietate" [443].

Tot despre o cerere a românilor din Braşov, semnată de 41 de cetăţeni, raportează încă înainte de 6 aprilie (raportul a fost înregistrat cu data aceasta) deputatul sas din Sighişoara Universităţii naţiunii să-

şeşti. Autorii cererii amintesc că în Braşov locuiesc 10 000 de români; revendică alegerea şi a românilor în consiliile municipale, reprezentarea naţională a românilor în comunităţile săseşti [444].

În sprijinul cererilor româneşti se organizează la 6 aprilie (25 martie st.v.) o adunare pregătitoare, iar peste 3 zile una mai numeroasă, foarte agitată. Se hotărăşte ca o delegaţie de 400 de români — în cea mai mare parte români din suburbia Schei —, sub conducerea avocatului Bran, să se prezinte la municipiul săsesc şi să ceară pentru români desăvîrşită egalitate de drepturi cu saşii şi numirea neîntîrziată a unor funcţionari români în serviciul municipal. Şeful delegaţiei, avocatul Ioan Bran, a cerut într-o lungă cuvîntare în limba română, în numele românilor din districtul Braşov, ca să se facă noi alegeri pentru magistrat şi jumătate din locuri să fie ocupate de români. În garda civilă să fie primiţi nu numai meseriaşii de sine stătători, honoraţiorii, artiştii, scriitorii, ci toţi aceia care au o casă, căci altfel naţiunea română ar fi prea puţin reprezentată; românii cer să formeze un corp separat în garda cetăţenească. Magistratul n-a vrut să trateze punctele acestea, cerînd delegaţiei să-şi formuleze cererile în scris [445]. Primirea delegaţiei române n-a fost nicidecum prietenoasă; magistratul săsesc a cerut armată şi a început să înarmeze populaţia săsească, iar pe porţile cetăţii a apărut o înştiinţare, în care românii erau ameninţaţi cu legea stării de asediu. Bariţ, ca redactor al foilor româneşti, fu chemat la protonotarul August Roth şi i s-a pus în vedere să nu cuteze a publica ceva împotriva măsurilor senatului *. Protonotarul Roth i-a spus lui Bariţ: „Sînt comandantul unei companii de gardă naţională şi am putere de ajuns să apuc pe oricare căpitan de rebeli. Te autorizez ca să spui asta lui Bran, că, de va mai cuteza să răscoale poporul din Schei, am să-l spînzur de cel mai

* „Gazeta" din 12 aprilie st. v. scrie pe scurt despre acţiunea română din Braşov. Unii români, cu ocazia înrolării lor în garda cetăţenească, au crezut de bine să ceară drepturi politice. S-au ivit discuţii; între timp sosise manifestul Universităţii săseşti; bine era, scrie „Gazeta", dacă sosea cu trei săptămîni înainte. Mai înainte, la 22 martie st. v., „Gazeta" face imputarea că se „aflase cu cale de a se zugruma la Braşov petiţia românilor".

aproape felinar ce-mi va fi mai la îndemînă"[446]. Amenințările acestea arată că îngîmfarea de clasă a unor membri ai birocrației săsești, disprețul lor față de „valahi", nu era cu nimic mai prejos decît îngîmfarea și disprețul oricărui magnat maghiar din tabăra conservatorilor.

În conducerea Universității săsești erau însă și oameni politici care și-au dat seama că atunci cînd în aproape toată Europa răsuna deviza egalității și libertății nu se mai puteau refuza drepturile cetățenești românilor de pe pămîntul crăiesc. Acest refuz ducea la lupte grele interne și slăbea puterea de acțiune a deputaților sași în dietă. Pentru a potoli mișcarea românească și pentru a-i apropia pe români de politica conducerii săsești, Universitatea săsească aduce la 3 aprilie o nouă legiuire în ce privește starea românilor de pe „pămîntul săsesc".

Hotărîrea conține patru puncte. Primul punct hotărăște ca românii să aibă dreptul de a fi aleși ca membri (mădulari) în consiliile comunale săsești și de a fi numiți ca dregători comunali și ținutali, în aceleași condiții care se cer și de la sași. Al doilea punct hotărăște dreptul românilor de a fi primiți ca ucenici (învățăcei) în țehurile săsești și de a deveni și „meșteri țehaliști". Al treilea punct stabilește ca pentru parohiile românești neunite (ortodoxe) să se taie o porție canonică din locurile comunale, iar dacă n-ar fi pămînt pentru parohie, preotului să i se dea o leafă potrivită din casa alodială. Al patrulea punct se referă de asemenea la preoții ortodocși *, cărora le asigură aceleași drepturi personale de care se bucură preoții religiilor primite (recepte)[448].

Hotărîrea din 3 aprilie a fost consemnată și discutată în presa română. Astfel, „Gazeta" aduce pe prima pagină a numărului ei din 1 aprilie st.v. hotărîrea Uni-

* Marele interes ce-l purta Universitatea săsească pentru preoții români ortodocși provenea în primul rînd din părerea conducătorilor sași că prin preoțime pot să cîștige întregul popor român de pe pămîntul crăiesc. O influență asupra luării hotărîrilor se pare să fi avut și episcopul Șaguna, care avea — precum îi scrie protopopul Ștefan Moldovan episcopului Lemeni în 7 aprilie — dese convorbiri cu comesul Salmen (Moldovan scrie : dl. Șaguna tot cu dl. „comes" se șoșotesc)[447].

versităţii săseşti prin care se fixează „starea civilă şi politică a românilor care se află locuitori pe acest pămînt regesc“ şi salută această hotărîre. Peste cîteva zile, „Gazeta“ aduce ştirea că patru cancelişti români au şi intrat ca practicanţi în magistratul din Braşov: C. Secăreanu, I. Aldulea *, V. Lacea şi C. Panţiu [449]. Sînt cei dintîi români **, scrie „Gazeta“, care de la reformaţie încoace au intrat în folosirea drepturilor politice în acest district. Printre aceşti practicanţi este şi tînărul Secăreanu, fiul unui comerciant bogat, care a ajutat cu sume considerabile atît episcopia ortodoxă din Sibiu, cît şi mişcarea condusă de Bărnuţ, încă din aprilie 1848, procurînd mai tîrziu şi arme pentru garda naţională română [451].

Foaia lui Cipariu, „Organul luminării“, se arată bănuitoare faţă de politica săsească. Tactica partidei conservatoare — scrie gazeta din Blaj — „sta şi stă pînă acum ca şi mai înainte în stratagema de a arunca cîte o coaje sau sfărîmitură de pîine de pe masa încărcată cu toate bunătăţile privilegiate, cînd nu mai este încotro. Noi văzurăm mai alaltăieri repetită acea stratagemă în politica săsească... după ce apuca din gura românilor toate drepturile politice... se înşela pe sine crezînd că are putere de a mai împărţi drepturi concetăţenilor nedreptăţiţi, într-un timp cînd popoarele nu mai cer drepturile imprescriptibile cu bani în mînă, ci şi le repetesc (revendică — *n.ns.*) după dreptul de oameni, nu vite“ [452].

Ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj, vădit îngrijorat că românii s-ar putea înţelege cu saşii şi ar putea face un front comun împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria, comentează pe larg acordarea de drepturi pentru români pe „pămîntul crăiesc“. El întreabă: pentru ce nu li se dă românilor dreptul să aleagă şi să fie aleşi deputaţi în dietă? Unirea Ar-

* Mai tîrziu se rectifică: nu I. Aldulea, ci O. G. Ioan, unul dintre practicanţi.

** Judele-primar din Braşov, Albrichtsfeld, a chemat pe cîţiva români mai cu vază la sine şi a căutat să le arete că în urma hotărîrilor Universităţii săseşti, îndată ce se va ivi o vacanţă, vor fi luaţi în considerare şi competenţii români [450]. Românii nu puteau fi însă mulţumiţi cu perspectiva aceasta, care asigura păturii conducătoare săseşti şi pe mai departe dominaţia.

dealului cu Ungaria va acorda completă egalitate de drepturi românilor, nu era deci nevoie de această hotărîre a Universităţii săseşti. Se mai întreabă cum îşi arogă cei 24 de deputaţi saşi, aleşi de 180—190 000 de saşi, dreptul să legifereze treburile a 300 000 * de români [453].

Ca răspuns la hotărîrile Universităţii săseşti din 3 aprilie, apare un manifest cu titlul: „Propunerile românilor pentru întemeierea unei adevărate frăţietăţi cu saşii". „După principiul egalităţii de drepturi al tuturor naţiunilor — se spune în manifest — toţi locuitorii saşi şi români din pămîntul regesc sau sasoromânesc sînt egali, atît în privinţa drepturilor, cît şi a datoririlor. Toate privilegiile şi toate serviciile feudale sînt şterse. Din acest principiu rezultă că toate şcolile şi bisericile ambelor naţiuni să se întreţină din casele alodiale ale comunităţilor, în proporţiune cu contribuţiunea respectivelor naţiuni". Rezultă mai departe că „alegerile pentru dregătoriile publice în comunităţi şi cercuri, precum şi pentru deputaţi se vor face prin cetăţenii contribuitori, preoţi, învăţători, doctori, învăţaţi şi artişti". Tot din principiul drepturilor egale urmează ca „în comunităţi şi cercuri să se întrebuinţeze ambele limbi, cea germană şi cea română, ca limbi ale trebilor publice. Dregătorii vor căuta să înţeleagă şi să vorbească amîndouă limbile, aducîndu-şi aminte că deregătorii sînt pentru popor, iar nu poporul pentru deregători" [454]. Autorii manifestului ajung să întrevadă soluţia democratică a problemei naţionale pornind de la interesele poporului.

Patriciatul din unele oraşe a ridicat obiecţii chiar şi împotriva hotărîrii din 3 aprilie. Astfel, magistratul din Braşov şi-a exprimat temerea că acordarea drepturilor cetăţeneşti unei prea mari părţi a populaţiei va duce la domnia plebei. Propune restricţii censitare la acordarea drepturilor cetăţeneşti şi politice [455]. Hotărîrea Universităţii săseşti n-a dat o rezolvare a problemei relaţiilor româno-săseşti; a aprins numai vii discuţii în jurul acestei probleme.

* Numărul de 300 000 e exagerat, însă şi saşii recunoşteau că numărul românilor locuitori ai pămîntului crăiesc întrecea pe cel al saşilor.

Poziția Curții imperiale din Viena și a aristocrației aulice față de mișcările revoluționare

Și după demisia prințului Metternich, Curtea imperială caută să-și mențină vechea gardă de înalți dregători, care, împreună cu generalii, rămîn stîlpii orînduirii feudale și ai absolutismului. Spiritul vechii birocrații nu s-a schimbat; e semnificativ că în hîrtiile oficiale se vorbește și mai departe de „supuși“, nu de „cetățeni“.

Dintre vechii oameni de stat, deosebit de activ e cancelarul Principatului Transilvaniei, baronul Jósika Samu *, atît în martie, cît și la începutul lunii aprilie. Lucrul principal e acum, scrie el la 24 martie, să cîștigăm timp [458]. La 1 aprilie îi scrie guvernatorului Teleki că s-a dat ordin generalului comandant Puchner să trimită pe soldații grăniceri din Sibiu la Cluj pentru a face mișcări cu cavaleria, „căci — scrie el — cunosc îndestul poporul din Ardeal ca să am încredere în astfel de măsuri care pot să restabilească ordinea. Nicăieri în lume demonstrațiile (militare) nu fac o asemenea impresie, atît asupra nobilimii, cît și a țărănimii, ca la noi (în Ardeal — *n.ns.*)“ [459]. Cu demonstrații militare, rescripte împărătești, pastorale ale episcopilor voia baronul Jósika să oprească valul revoluționar ce amenința prerogativele și domnia nemeșimii. „Oare — întreabă în aceeași scrisoare cancelarul, știind că întrebarea lui va neliniști și pe magnații liberali ardeleni — avem noi nevoie de o reprezentanță populară, cînd în Ardeal sînt 1 200 000 de români?“

Peste cîteva zile însă, împăratul fu nevoit să numească în calitatea sa de rege al Ungariei un guvern constituțional ungar și să sancționeze legile din martie, care cuprindeau și uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Jósika își dă demisia din postul de can-

* Jósika avea relațiile cele mai strînse cu prințul Metternich. „Vestitorul românesc“ scrie că prințul Metternich a plecat din Viena, fiind însoțit pînă la porțile cetății de către baronul Jósika [456]. În jurul cancelarului urma să se organizeze tabăra conservatorilor; în acest sens scrie Petrichevich Horváth János din Viena la 20 martie lui Bornemissza János. Petrichevich contează și pe Bánffy Miklós, Toldalagi și Kálnoky Dénes [457].

celar, iar conducerea treburilor cancelariei ardelene e încredinţată subcancelarului, baronului Apor Lázár [460]; spiritul cancelariei ardelene din Viena nu se schimbă, dar cancelaria nu mai cutează să ia iniţiative aşa de îndrăzneţe cum lua sub cancelariatul baronului Jósika.

Curtea vieneză a urmat mai departe politica sa de divizare a forţelor revoluţionare. Pentru a cîştiga pe slavi şi pe români împotriva mişcării de independenţă maghiară, pentru a diviza forţele în Boemia şi alte provincii, ea a proclamat la 25 aprilie o Constituţie * în care se vorbeşte de acordare de drepturi egale pentru toate naţiunile monarhiei. Şi „Foaia“ din Braşov publică Constituţia, relevînd că ea asigură „nevătămarea naţionalităţii şi a limbii fiecărui popor“ [462]. Manevra Curţii a şi dat rezultate: a întărit tabăra celor care se orientau în acţiunile lor după sfatul Vienei.

Forţa principală a contrarevoluţiei o forma armata imperială, dirijată de la Viena. Generalul comandant din Principatul Transilvaniei, baronul Puchner, acţiona, aşa cum i se indicase din partea cancelariei din Viena [463], în strînsă colaborare cu guvernatorul principatului. De altfel, generalul comandant era convins, ca aristocrat şi mare proprietar, că mişcările ţărăneşti trebuie să fie înăbuşite cu cea mai mare energie şi se arăta foarte îngrijorat ca nu cumva românii să pună mîna pe arme. Dacă el n-a dat la fiecare cerere soldaţi pentru execuţii militare, motivul n-a fost decît acela că nu avea armată suficientă.

Din partea nemeşimii şi orăşenimii maghiare au fost multe plîngeri că gărzile naţionale nu primesc arme. Generalul comandant, de fapt, nu s-a grăbit să înarmeze aceste gărzi; ca general în armata împărătească considera, desigur, că e mai bine ca armele să fie în mîna soldaţilor de sub comandamentul imperial decît în mîna civililor. Puştile învechite ce le-au fost date

* „Constituţia“ dată de împărat n-a fost decît o manevră a cercurilor contrarevoluţionare „pentru înşelarea opiniei publice“, scrie un istoric austriac [461].

gărzilor aveau valoare împotriva unor ţărani înarmaţi doar cu lănci şi furci, dar nu împotriva unei armate regulate.

Fapt e că ofiţerii germani sau germanizaţi din regimentele ardeleneşti nu prea simpatizau cu dregătorii nemeşi maghiari, la fel de înfumuraţi ca şi ei. Unii dintre ofiţerii aceştia vedeau încă din primăvara anului 1848 în mişcarea naţională maghiară o primejdie pentru unitatea Imperiului habsburgic. Astfel, se putea întîmpla ca la unele execuţii militare să nu fie din cale afară de zeloşi în împlinirea unor ordine venite din partea dregătorilor comitatului sau chiar ale guberniului. În general însă, execuţiile militare şi-au făcut datoria : au bătut, au arestat pe „capii răzvrătiţilor", au spoliat şi sărăcit satele, au căutat să terorizeze pe ţărani, care credeau că le-a venit şi lor ceasul scăpării de robie.

Totuşi, aristocraţii din Principatul Transilvaniei nu erau nicidecum mulţumiţi cu serviciile comandamentului militar. Baronul Jósika Miklós îi scrie la 5 aprilie baronului Wesselényi că la Drag, Moci, Borşa etc. sînt soldaţi, dar nu procedează energic. Dacă lucrul acesta nu se va schimba, se vor ivi tulburări serioase. În Puchner n-are încredere [464]. Baronesa Bánffy scrie că Puchner, acea „vulpe bătrînă", a simulat doar că ar voi să înăbuşe răscoala (baronesa scrie „revoluţia") românilor [465].

Foarte caracteristică e scrisoarea unui anonim, trimisă din Cluj şi adresată contelui Mikó, care era în drum spre Viena pentru a-şi declina numirea de cancelar al Principatului Transilvaniei (baronul Jósika Samu îşi dăduse demisia la 10 aprilie). Precum reiese din conţinutul scrisorii, autorul era un magnat care se afla în strînse legături cu cercurile conducătoare ; pe contele Mikó îl numeşte „mult stimate prietene". Vrea să-l informeze asupra situaţiei pentru ca Mikó să intervină la Viena.

Se plînge că la Cluj staţionează companii dintr-un regiment, ai cărui soldaţi sînt aproape toţi români.

Acest regiment ar putea aduce servicii bune în străinătate sau în Ungaria, totuşi majoritatea unităţilor sale sînt reţinute la Cluj, unde nu numai că nu pot fi folosite, dar inspiră chiar îngrijorări, fiindcă soldaţii români fraternizează în văzul tuturor cu ţăranii care vin la Cluj din împrejurimi. Pe aceşti soldaţi nici nu-i poţi trimite la sate în execuţii militare; ei rămîn neîntrebuinţaţi într-o perioadă cînd monarhia are arzătoare nevoie de forţă armată; pe de altă parte, cînd din Cluj trebuie să trimiţi soldaţi în sate, n-ai decît pe polonezii din regimentul Sivkovich. Cînd a plecat o execuţie militară la Borşa, la Cluj n-au rămas decît 70 de soldaţi polonezi.

Se plînge mai departe că în comuna Drag, cînd comisarul civil Szabó a vrut să aresteze pe cîţiva conducători ai ţărănimii turbulente, ofiţerul nu i-a dat asistenţă, spunînd că n-are instrucţiuni pentru arestări. Auzind aceasta, şi ţăranii din satele vecine s-au ridicat împotriva proprietarilor. Popii români spun în toate părţile că românii pot să se ridice împotriva domnilor de pămînt, căci împăratul ţine cu poporul.

Scriitorul anonim se întreabă desperat: oare se pregăteşte o Galiţie pentru aristocraţia transilvăneană? * Nu-i vine să creadă, doar nemeşii din Transilvania au fost totdeauna loiali, mai loiali chiar decît cei din Ungaria, faţă de Casa imperială.

Propune ca maiestatea-sa să dea o circulară în limba maghiară, germană şi română, cu subscrierea proprie, căci ţăranii n-au încredere în altcineva decît în împărat. În această circulară să le pună în vedere ţăranilor să rămînă în linişte şi să nu dea crezămînt aţîţătorilor, care vor să-i răscoale împotriva proprietarilor. Mai departe propune să i se dea guvernatorului puteri depline, astfel ca şi comandamentul militar din Sibiu să fie subordonat guvernatorului **. Altfel vor fi veşnic neînţelegeri între autorităţile civile şi militare [466].

* Aluzie la răscoala ţărănească din Galiţia, cînd panii polonezi n-au fost apăraţi de armată şi multe curţi ale nobililor au fost devastate de ţărani.

** Propunerea aceasta a fost îmbrăţişată şi de contele Mikó; la 15 mai îi scrie din Viena soţiei sale că se străduieşte să rezolve cea mai importantă problemă: acordarea puterilor depline guvernatorului, deci puterea şi asupra armatei care staţionează în Ardeal.

Scopul aristocraţiei maghiare din Principatul Transilvaniei era, precum reiese din corespondenţele magnaţilor, ca, supunînd comandamentul militar din Sibiu dispoziţiilor guvernatorului, să se procedeze şi mai energic faţă de mişcările ţărăneşti şi naţionale ale românilor din Ardeal. Curtea din Viena, în primăvara lui 1848, nu voia însă nicidecum să renunţe la dreptul de a dispune singură, prin organele sale militare din Viena, asupra armatei, care era pilonul de bază al puterii habsburgilor.

4. ÎNĂSPRIREA CONTRADICŢIILOR SOCIALE ŞI NAŢIONALE LA SFÎRŞITUL LUNII APRILIE

Faptul că în fruntea mişcării revoluţionare din Ungaria stătea nemeşimea mijlocie a creat o situaţie deosebit de complexă, plină de contradicţii. Masele largi, în special ţărănimea iobagă şi jeleră, care suferise veacuri de-a rîndul asuprirea şi exploatarea domnilor de pămînt, nu avea nici o încredere în aceşti domni. Plin de amărăciune constată scriitorul revoluţionar Jókai: „Pentru marea masă a ţăranilor e necunoscută noţiunea de patrie... Ţăranii urăsc pe surtucari, n-au încredere în spusele lor... (Pentru ţăran) nici legea nu e lege, pînă ce nu poartă pecetea împăratului, cu vulturul cu două capete. Nu ia armele, nu ne crede, nu ne ajută în planurile noastre. Aşa ne pedepseşte Dumnezeu pentru păcatele părinţilor noştri“ [467].

Neîncrederea ţăranilor faţă de nemeşime era întemeiată şi în timpul revoluţiei. De fapt, numai puţini din nobilime, oameni cu concepţii înaintate, au văzut că fără cîştigarea unei părţi însemnate a ţărănimii nu se pot asigura cuceririle revoluţionare ; cei mai mulţi nemeşi au acceptat să se desfiinţeze slujbele domneşti numai sub presiunea fricii că ţăranii s-ar putea dez-

robi singuri. Nemeşii înaintaţi, în frunte cu Kossuth, credeau că prin ştergerea îndatoririlor urbariale s-a rezolvat problema ţărănimii şi că prin acordarea de drepturi cetăţeneşti egale, indiferent de naţionalitate şi de religie, s-a rezolvat şi problema naţională. Toate mişcările care urmăreau să ducă revoluţia mai departe, la eliberarea deplină a ţărănimii de sub exploatarea şi asuprirea marilor proprietari, la garantarea vieţii şi culturii naţionale a naţiunilor din Ungaria, guvernul ungar — expresie a intereselor nemeşimii — le considera duşmănoase şi căuta să le suprime. Astfel, chiar şi nobilii înaintaţi în ce priveşte lupta lor împotriva absolutismului, împotriva asupririi şi exploatării ţării de către habsburgi, vin în conflict cu mişcarea ţărănească, ce tindea spre desfiinţarea marilor proprietăţi, precum şi cu românii, slavii şi germanii, care vor nu numai drepturi individuale, ci şi naţionale.

Mişcările ţărăneşti din părţile de vest ale Transilvaniei sînt înăbuşite cu forţa ; în mai multe comitate, cum ar fi în Arad, Caraş, Zărand, se publică legea stării de asediu (statariul), înfiinţîndu-se, încă la sfîrşitul lui aprilie, tribunale statariale [468]. Sute de ţărani din Caraş, Arad, Bihor, Sătmar sînt aruncaţi în lanţuri şi duşi în temniţele comitatelor. Este îngreuiată astfel şi munca intelectualilor români din aceste părţi, a acelor intelectuali care cu trup şi suflet vor să lupte pentru cuceririle revoluţionare. Ei sînt veşnic bănuiţi că sînt „prea români“, că promit prea mult ţăranilor ; revoluţionarul Eftimie Murgu * nu e lăsat să intre în contact cu masele româneşti pînă la sfîrşitul lunii mai [471].

* Procuratura regală ungară întreabă încă şi la 21 aprilie 1848 dacă oare procesul lui Murgu, deţinut pentru că atentase împotriva unităţii Ungariei voind să alcătuiască din Banat şi alte regiuni locuite de români o ţară separată, independentă de Ungaria, trebuie să fie considerat ca încheiat. Procuratura, se spune în adresă, n-a fost întrebată asupra procesului atunci cînd Murgu a fost eliberat [469]. Ministerul de Interne, în adresa din 27 aprilie, arată că Murgu a fost eliberat în urma cererii din 9 aprilie a delegaţilor Comitetului pentru păstrarea ordinii din Pesta, care a afirmat că Murgu trebuie considerat deţinut politic [470].

În Principatul Transilvaniei situaţia era şi mai plină de contradicţii decît în Ungaria, aici continuînd să existe vechea orînduire. Îndată ce sosesc ştirile despre cuceririle din martie, liberalii şi conservatorii cer convocarea dietei, dar conservatorii fac mai departe propagandă împotriva reformelor. Comitele suprem Jósika Lajos, fratele cancelarului, declară în adunarea comitatului Solnocul Interior că reformele nu corespund concepţiilor sale. În aceeaşi adunare, Zeyk József spune că el nu consideră ca just şi drept să se desfiinţeze obligaţiile urbariale. Nici adunarea nemeşească din comitatul Dobîca nu se declară pentru reforme [472]. Guberniul menţine cenzura ; de asemenea şi birocraţia săsească a căutat să îngrădească presa română ; directorul poliţiei din Braşov, Josef Trausch, totodată cenzor, susţine cenzura cu ambele mîini, scrie Bariţ [473]. Aşa arătau în practică libertăţile cetăţeneşti în Principatul Transilvaniei în primăvara anului 1848.

Vestea revoluţiei din Ungaria a accentuat în Principatul Transilvaniei contradicţiile de veacuri dintre cele două clase antagoniste : nobilimea proprietară şi ţărănimea dependentă (iobagi şi jeleri). În Ungaria, robotele au fost desfiinţate ; în Principatul Transilvaniei, în acelaşi timp, proprietarii i-au silit prin toate mijloacele pe iobagi să le robotească pînă în vara anului 1848. „Ce politică înţeleaptă — scrie gazeta radicală „Márczius Tizenötödike“ — care aşteaptă ca poporul să se elibereze el însuşi. Poporul nu aşteaptă cele 6 săptămîni, nu mai face robote“ [474]. Sate întregi se răzvrătesc şi în zadar caută dregătorii, asistaţi de soldaţi, prin bătăi cumplite, să găsească pe cei vinovaţi ; răspunsul e acelaşi : tot satul a hotărît ceea ce s-a făcut. Guberniul a instituit în 15 aprilie în comitatul Cluj tribunale statariale. Aceste tribunale au să judece pe „răufăcătorii care comit atacuri împotriva siguranţei personale şi a averii cetăţenilor“ [475]. Sentinţele capitale ale tribunalelor statariale se execută pe loc. La

26 aprilie guberniul ordonă statariu în comitatele Dobîca şi Solnocul Interior, precum şi în districtul Chioar[476]. În protopopiatul Turdei de Jos, mai ales în Călăraşi şi satele dimprejur, se spune în jalba Consistoriului din Sibiu, din 27 aprilie, tisturile şi soldaţii secui asupresc fără seamăn pe preoţii şi locuitorii români; în Agîrbici (azi Viişoara) s-a oprit în săptămîna paştilor slujba în biserici, se caută arme şi scripte tăinuite nu numai în locuinţele oamenilor şi preoţilor, dar se răscolesc şi lucrurile din biserici[477]. Ţărănimea română e considerată duşmanul de frunte al stăpînirii nobilimii, cu atît mai mult cu cît o mare parte a iobagilor şi jelerilor maghiari a pornit pe aceeaşi cale ca şi iobagii români. „Ţărănimea ardeleană — scrie în 26 aprilie corespondentul din Cluj al revistei din Pesta „Életképek" (Pagini din viaţă) — nu vrea să aştepte pînă la 29 mai (data deschiderii dietei principatului — *n.ns.*)..., ci vrea să-şi sfarme încă de acum lanţurile... Sînt însă comitate, şi guberniul «marelui Principat al Transilvaniei» care, în loc să îndrume pe proprietari să se înţeleagă cu ţăranii, întrebuinţează mijloacele desperate ale absolutismului, care nu mai au nici un efect, publică statariul pentru liniştirea oamenilor"[478]. Conducătorii transilvăneni n-au ascultat însă de presa radicală maghiară, ci şi-au urmat vechea lor politică. Guvernatorul Teleki, în adresa sa din 30 aprilie către judele primar din Trei-Scaune, provoacă pe soldaţii secui să fie gata de a ajuta pe „fraţii de sînge maghiari" (de fapt e vorba numai de nobilimea proprietară de pe pămîntul comitatelor) în cazul unei revolte româneşti[479]. Pentru aristocraţia maghiară transilvăneană lucrul principal era să-şi apere proprietăţile fie chiar cu preţul unei lupte româno-maghiare.

În atare condiţii, şi în problema naţională se ascut spre sfîrşitul lui aprilie contradicţiile. Cererile române formulate la Tîrgu-Mureş, la Blaj, la Cluj, la Braşov, la Mediaş etc. nu caută stînjenirea revoluţiei ungare. Miş-

carea națională română constituia o forță progresistă, care se încadra în mișcarea revoluționară generală. Existau mari posibilități în aceste luni în vederea făuririi unui front revoluționar comun, pentru obținerea unor reforme democratice. Presa română, foile din Brașov și Blaj erau pentru o colaborare sinceră ; și Papiu Ilarian caută în martie să evite tot ce ar putea să accentueze dușmănia dintre maghiari și români.

Cercurile conducătoare maghiare transilvănene nu aveau însă înțelegere față de cererile naționale române. Aristocrația și nemeșimea maghiară, obișnuite să poruncească iobagilor lor, credeau că vor putea trece și hopul acesta fără să se știrbească rolul lor de stăpîn. Orășenii maghiari se alătură nemeșimii maghiare ; elementele radicale sînt copleșite de cele moderate, iar secuii nemeși cu una sau cîteva sesii de pămînt și secuii liberi vin în conflict cu iobăgimea română. Astfel, cererile naționale române nu găsesc nici un ecou în cercurile conducătoare maghiare și nici în presa maghiară din Transilvania ; ele sînt considerate ca opera unor ațîțători în serviciul intereselor străine. Toți românii care organizează adunări pentru a înainta cereri către dietă sînt prigoniți ; sînt urmăriți mai ales intelectualii, în primul rînd Avram Iancu, Papiu și Buteanu, care se făcuseră purtătorii de cuvînt ai maselor țărănești. În loc să vadă în împletirea mișcării naționale române cu cea țărănească o garanție pentru întărirea curentului revoluționar la români, dregătorii mari și mici din Principatul Transilvaniei vedeau cea mai mare primejdie în influența intelectualilor români asupra maselor și căutau să-i izoleze. Desigur, fără a asigura intelectualilor români un rol în conducerea treburilor țării, fără a garanta cele mai elementare drepturi naționale prin lege, intelectualii români nu puteau fi cîștigați. Astfel, mișcarea națională maghiară și cea română din Principatul Transilvaniei continuă să se ciocnească

încă și mai puternic decît în deceniul premergător revoluției. Scopurile comune ale revoluției burgheze, în condițiile speciale ale principatului, n-au putut să facă să fie uitate divergențele naționale româno-maghiare *. Îngrozit raportează la 29 aprilie judele-primar din Abrud, Laborfalvi Nagy Károly, guvernatorului: „Românii din Abrud vor să formeze o gardă separată românească, iar în satele din jur se fac lănci și alte arme țărănești. Românii se retrag și se izolează, pe fețele lor întunecate se întipărește neîncredere față de noi. — Care va fi oare soarta noastră, a cîtorva sute de familii maghiare, în mijlocul atîtor mii de români?“ [481] Tot așa n-au dispărut (ci s-au accentuat în condițiile dezvoltării burgheziilor) nici contradicțiile româno-germane în Ardeal, și nici cele româno-sîrbe în Banat și Crișana.

Spre sfîrșitul lui aprilie, guberniul din Cluj crede că a sosit timpul să înăbușe cu mînă tare orice mișcare socială și națională română. În mai multe comitate instituie statariul, se procedează la arestările celor pe care guberniul îi considera capii mișcărilor turbulente.

În noaptea de 26 spre 27 aprilie ** e arestat la Cluj, din ordinul guberniului, avocatul Florian Micaș. În timp ce comitele suprem al comitatului Cluj, Matskási, îl audia (l-a confruntat pe avocatul român cu țăranul Toma Popa din Budurleni, căruia îi dăduse două exemplare dintr-o „tipăritură instigatoare“ [485]), judele primar din Cluj, Groisz Gusztáv, a făcut, în urma ordinului verbal al guvernatorului, la locuința lui Micaș o

* În „Istoria Ungariei“, apărută în 1961 în R. P. Ungară, se arată că n-ar fi fost imposibilă o înțelegere între naționalitatea slovacă și română, de o parte, și între guvernul ungar, de altă parte, dacă guvernul ungar ar fi arătat înțelegere față de cererile moderate ale acestor naționalități. Dar guvernul nu s-a dat înapoi nici de la întrebuințarea de mijloace brutale împotriva naționalităților [480]. Guberniul din Principatul Transilvaniei, am adăuga noi la aprecierile juste ale colegilor istorici din R. P. Ungară, împreună cu întregul aparat administrativ, s-a dovedit în martie și aprilie și mai neînțelegător decît guvernul ungar față de cererile naționale române.

** Vezi raportul lui Korbuly Dávid, datat în 27 aprilie Cluj, în care se spune că „azi noapte, la orele 12½, a fost arestat advocatul Mikás“ [482]. Bariț dă greșit data arestării lui Micaș, indicînd 7 aprilie [483]. Se referă la informațiile lui Jakab [484], în care de asemenea data e greșită.

percheziție. 68 de scripte românești legate și sigilate au fost trimise guberniului ; și locuința avocatului a fost sigilată [486]. S-a făcut o cercetare și la Nicolae Solomon, unde s-au ridicat 83 de scripte [487]. În aceeași noapte au fost arestați la Cluj și tinerii Ioan Darabant, Ștefan Molnar, Ioan Petrovici, Nicolae Șuluț și Ieremia Verza. Împotriva primilor trei, scrie judele primar Groisz, nu s-a găsit nimic important și i-a pus deci în libertate ; ultimii doi voiau să plece la Abrud pentru a-l înștiința pe avocatul Buteanu despre arestarea lui Micaș [488]. Guvernatorul dispune în 29 aprilie ca Șuluț și Verza, după ce vor făgădui că nu se vor amesteca în treburi politice, pe care nu le pricep, să fie lăsați liberi [489].

Avocatul Micaș luase parte la redactarea textului petiției din 28 martie, petiție cu cereri naționale, care urma să fie înaintată dietei Principatului Transilvaniei. Și mai tîrziu Micaș se străduise împreună cu Buteanu să mobilizeze poporul pentru a se alătura la cererile formulate. În Cluj se zvonea însă că Micaș ar fi plănuit să răscoale pe țăranii români ; astfel, contesa Mikó îi scrie din Cluj soțului ei : „Azi a fost arestat avocatul Micaș, care a amenințat orașul cu incendiere și la care s-au găsit scrisori provocătoare la rebeliune“ [490]. Autorul scrisorii anonime din 6 mai, adresate contelui Mikó, amintește de asemenea de arestarea lui Micaș. El scrie că guberniul a cerut ca instigatorul să fie depus la închisoarea militară din Alba-Iulia, dar organele militare au refuzat să-l primească acolo, spunînd că în închisoarea de acolo e deja o instigatoare cu numele Varga Katalin. Astfel, guberniul e silit să-l țină pe „acest om periculos“ — scrie anonimul — sub paza cîtorva membri ai gărzii naționale, în timp ce românii din jurul Clujului amenință că-l vor scoate pe Micaș cu forța din închisoare.

Prigoana dezlănțuită împotriva unor intelectuali apropiați de popor a mișcat, de fapt, mase largi românești ; poporul își găsise conducători, în care avea încredere,

şi iată că domnii unguri îi aruncă în închisoare. Arestarea lui Micaş, a mai multor studenţi şi preoţi, urmărirea lui Avram Iancu, Papiu-Ilarian, Ioan Buteanu, Simion Balint, biciuirea şi aruncarea în lanţuri a ţăranilor „răzvrătiţi“, execuţiile armate într-o mulţime de sate româneşti, execuţii făcute mai ales cu unităţi de soldaţi secui şi cu gărzi naţionale maghiare, au ridicat primăvara lui 1848 un zid despărţitor între poporul român şi maghiarii din Transilvania.

Contradicţiile interne ale revoluţiei ungare, care au împiedicat rezolvarea problemei ţărăneşti şi a celei naţionale, au îngreuiat crearea unei unităţi puternice a forţelor democrate şi revoluţionare. În acelaşi timp, forţele contrarevoluţiei, după lovitura primită în martie, încep să se reculeagă şi să capete o influenţă crescîndă asupra mersului evenimentelor. Episcopii catolici, temîndu-se de secularizarea imenselor averi ale episcopiilor, calomniază în circularele lor din aprilie şi mai guvernul ungar, spunînd că acesta ar ameninţa religia. În Principatul Transilvaniei se răspîndeşte zvonul că bancnotele nu vor mai avea circulaţie : toată lumea caută să le schimbe, comercianţii refuză primirea lor *. Se creează diversiuni : la Pojon, Buda, Timişoara şi alte oraşe reacţionarii aţîţă mişcări antisemite [493] ; evreii sînt bătuţi, prigoniţi, la Pojon 10 au fost omorîţi **. Şi la Cluj sînt mişcări antisemite, mai ales locuitorii din Hoştat (suburbie a Clujului), scrie contesa Mikó la 2 aprilie, îi ameninţă pe evrei [496].

Curtea imperială, aristocraţii aulici şi mai ales înalta birocraţie a imperiului îşi dau seama încă de la începutul

* Atît tezaurarul, contele Mikó, cît şi soţia sa, se arată îngrijoraţi din cauza bancnotelor. La 10 aprilie, contele Mikó, alarmat de ştirile despre dezlipirea Lombardiei şi temîndu-se că şi Galiţia va fi pierdută pentru monarhie, îi dă soţiei sale să înţeleagă că ar fi bine să schimbe bancnotele [492].

** În primăvara anului 1848, „Gazeta“ ia partea celor prigoniţi ; astfel, vorbind de cele întîmplate la Pojon, „Gazeta“ exclamă : „Mare ruşine pentru civilizaţia Europei“ [495]. „Gazeta“ dă şi la 25 martie şi la 22 aprilie ştiri despre prigonirea îndreptată împotriva evreilor.

revoluţiei că încrederea ţărănimii în împărat poate fi foarte bine folosită pentru a cădea în spatele revoluţiei. Ţărănimea, atît cea din Ungaria, cît şi cea din Principatul Transilvaniei, care se găsea de veacuri într-o luptă necurmată cu nemeşii asupritori şi exploatatori şi care după martie 1848 vedea pe aceiaşi dregători la cîrma comitatelor — pe aceia care îi băteau pe ţărani şi îi trimiteau pentru cea mai mică vină în temniţele comitatelor —, nu credea că dieta acestor nemeşi ar fi eliberat-o sau are să o elibereze şi nu credea, o dată cu capul, că nemeşii ar face eliberarea de bunăvoie. Tendinţa autorităţilor imperiale de a pune o oarecare ordine în sistemul urbarial, de a fixa întinderile fiecărei sesii iobăgeşti, de a stabili îndatoririle iobagilor faţă de proprietar, tendinţa care îşi avea explicaţia firească în interesul împărăţiei de a-şi asigura, prin limitarea prestaţiilor către proprietari, dările ţăranilor, era socotită de către ţărănime ca un ajutor dat de împărat împotriva lăcomiei fără saţ a domnilor de pămînt. S-a creat legenda „bunului împărat", a împăratului, care caută să curme nedreptăţile domnilor. Astfel, mai ales în Principatul Transilvaniei, unde stăpînirea nemeşească era şi mai apăsătoare decît în Ungaria, poporul era gata să creadă că împăratul * a poruncit să fie eliberaţi iobagii, dar că domnii au ascuns porunca împăratului „Săracul împărat", nu-l lasă domnii să ne facă dreptate, spuneau ţăranii [498].

Despre credinţa ţăranilor în împărat şi neîncrederea lor faţă de nemeşime vorbesc sute de documente, ştiri din presă nu numai din Transilvania, ci şi din Ungaria. „Între locuitorii din munţi se vorbeşte — scriu în 30 martie 1848 din Mănăşturul Unguresc (comitatul Cluj) corespondenţii gazetei clujene „Érdélyi Híradó" — că studenţii şi poporul s-au răsculat împotriva nemeşimii. Împăratul şi-a pornit oştile împotriva neme-

* În Transilvania, monarhul se numea în general „împărat", şi nu „mare principe" sau „rege". Şi tezaurarul Mikó îi scrie soţiei sale la 26 aprilie : „Ieri am serbat cu mare fast ziua de naştere a împăratului" [497].

şilor care nu voiau să-i elibereze pe ţărani. Noi, spun ţăranii, ţinem cu împăratul" *. Judecătorul din Vaşcău raportează la 13 aprilie: poporul spune că împăratul a luat de la domni robotele şi zeciuiala; o să le ia şi pămînturile domneşti şi o să le împartă ţăranilor [500]. Ţăranii din Bihor spun, se raportează ministrului de interne în 24 aprilie, că tot ce s-a dat ţăranilor s-a dat de împărat. Gărzile le fac domnii — se spune în popor — ca să le folosească împotriva împăratului şi ţăranilor [501]. S-a răspîndit şi zvonul, semnalat în Sălaj [502] şi Crişana [503], că împăratul a şters încă cu 10 ani înainte iobăgia şi robotele, dar domnii au tăinuit legea împăratului. Deci robotele şi dijmele şi pînă acum au fost împotriva legii. În comitatul Caraş [504] şi în Sălaj [505] se vorbea că nemeşii i-ar fi luat tronul împăratului şi ar fi pus în locul împăratului un rege maghiar. Ţăranii spun că ei nu vor să ştie de noul rege, că ei ţin cu împăratul **. În satul Popeşti (lîngă Deva) oamenii au jurat credinţă împăratului şi au mai jurat că nu vor face mai mult robote, raportează protopopul greco-catolic Fekete din Cluj [506].

Poporul român, scrie la începutul lunii mai un ziar din Cluj, se ridică pretutindeni. Ţăranii sînt convinşi că împăratul le-a dat libertate, dar nemeşii refuză să îndeplinească ceea ce a poruncit împăratul [507]. Şi ţăranii secui din comitatul Trei-Scaune, scrie „Erdélyi Híradó", spun pe faţă: „Pînă acum am fost iobagi, de acum o să fim proprietari de pămînt, căci aşa a poruncit împăratul. Nemeşii ascund scrisoarea împăratului" [508].

* Corespondenţii Hory Farkas, Kabos Gergely şi Zöld Lajos informează gazeta că pentru a combate aceste zvonuri au chemat pe preoţii de rit grecesc la casa lor, şi anume pe Ion Todoruţ (spun că acest preot are multă cultură şi cunoştinţe politice), pe Vasile Erdődi (din Ardeu, comitatul Hunedoara), pe Ioan Condor din Mănăşturul Unguresc, pe Simion Muntean, din Satu Nou (comitatul Cluj, azi Vultureni), pe Ion Lucaci din Călăţele (comitatul Cluj, lîngă Huedin), pe Vasile Teutelecan din Bedeci (tot lîngă Huedin), pe Tudor Moldovan din Călăţele (azi Călăţea, spre Aleşd) şi pe învăţătorii Ştefan Nişal şi Grigore Fodor din Mănăşturul Unguresc. Au stat de vorbă cu ei, le-au explicat situaţia politică, apoi au golit paharele pentru maiestatea-sa, pentru diferitele naţiuni ale patriei care se contopesc în aceeaşi cetăţenie [499].

** Se vede că ştirea înzestrării palatinului Ştefan cu puteri de vicerege şi a numirii unui guvern constituţional maghiar a fost înţeleasă de către ţărani în sensul că nemeşii vor ca nu împăratul să poruncească, ci regele pus de ei.

Nemeşimea proprietară, mai ales cea din Principatul Transilvaniei, şi-a dovedit limitele poziţiei sale de clasă şi nepregătirea politică cînd, în timpuri revoluţionare, a căutat să-i silească pe ţărani la robote cu mijloacele cele mai brutale. A săpat şi mai adînc prăpastia care şi aşa o despărţea timp de veacuri de popor. Ar fi fost firesc — date fiind piedicile pe care le-a ridicat Curtea imperială în calea legilor din martie, încercările cu „rescriptul regal" din 3 aprilie de a mai prelungi încă un an robotele din Principatul Transilvaniei — ca încrederea poporului de la ţară în împărat să slăbească. Nu s-a întîmplat însă aşa: în aprilie, legenda despre bunul împărat era, în cercuri foarte largi ale ţărănimii, mai vie chiar decît înainte de revoluţie. Se creau astfel condiţiile ca mişcarea antifeudală a maselor şi pentru dobîndirea drepturilor naţionale să fie folosită de către cercurile Curţii în scopurile ei.

PRIMA ADUNARE DE LA BLAJ. FRĂMÎNTĂRI ÎN VEDEREA ALCĂTUIRII PROGRAMULUI REVOLUŢIEI

1. PRIMA ADUNARE POPULARĂ DE LA BLAJ

Ideea convocării unei mari adunări populare

Gîndul unei adunări în care toţi românii din Transilvania să-şi spună dorinţele încolţeşte în întrunirile intelectualilor români încă în zilele tumultuoase de la sfîrşitul lui martie. Sub influenţa mişcării tot mai puternice populare, se impune ideea unei mari adunări a poporului român, cum scria atunci înflăcăratul Papiu. Programul acestei adunări urma să fie, în gîndul lui Avram Iancu şi Papiu, înainte de toate, desfiinţarea totală a sarcinilor urbariale, fără nici o despăgubire.

Încă la începutul lunii aprilie, avocatul Buteanu, împreună cu preotul Simion Balint din Roşia, au organizat în mai multe localităţi din Munţii Apuseni adunări la care luau parte cîteva sute de oameni din împrejurimi. Scopul mărturisit al acestor adunări era de a acoperi cu sute de semnături petiţia redactată de Buteanu, Micaş şi alţii, petiţie ce urma să fie înaintată dietei. — De fapt se urmărea mai mult: strîngerea poporului în jurul intelectualilor devotaţi cauzei româneşti.

„Venind de la Oşorhei Pap Alexandru — scria Cipariu în 5/17 aprilie din Blaj lui Bariţ — şi însoţindu-se cu P(umnu), (tinerimea) se întărîtează şi mai mult. Miercurea trecută (10 aprilie st. n. — *nota noastră*) cînd se slobozîră clericii şi şcolarii acasă, iarăşi se convocară, unde li se ceti o proclama-

ţiune de P(umnu), în care românii se provocară a veni pe duminica Tomii, toţi protopopii uniţi şi neuniţi cu cîte 2 parohi din tract şi cîte doi oameni din tot satul, aici la Blaj spre sfătuire. Planul era croit mai demult, încă, precum se aude, din Oşorhei, aici numai se puse în scris“ [1].

Planul convocării unei adunări româneşti pe ţară se naşte şi în alte părţi nu numai la Tîrgu-Mureş şi Blaj. La 25 martie îşi redactează proclamaţia către români profesorul Simion Bărnuţ ; manifestul se încheie cu propunerea ca românii să se adune în conferinţe naţionale. În aceste conferinţe trebuie să se hotărască — scrie Bărnuţ — ca uniunea Ardealului cu Ungaria să nu se discute decît numai după ce naţiunea română va fi primită între „naţiunile“ politice ale ţării. Din scrisoarea sa din 7 aprilie către Iacob Mureşanu la Braşov reiese clar la ce adunare se gîndea. „Românii — scrie Bărnuţ — trebuie să se înţeleagă să formuleze aceeaşi cerere, să nu-şi risipească puterile, cerînd unul una, altul alta şi făcînd adrese felurite. Românii din Sibiu s-au unit — spune Bărnuţ — după sfatul domnilor noştri de la tezaurariat, să se ceară naţionalitatea română, cu toate drepturile politice... Românii din Sibiu cred că instanţele (suplicile de la 1744, 1751 şi 1791) numai pentru aceea n-au avut doritul succes, că mulţimea românilor, adică acea parte considerabilă care cu inteligenţa şi cultura sa poate reprezenta naţiunea română, n-a fost informată deajuns despre cererile date, şi aşa acelea, nefiind răzimate de opinia publică şi de necesitatea recunoscută de toată naţiunea, n-au fost în stare a insufla respect

cuviincios în inimile legiuitorilor dietei de la 1744 şi 1791... Acum trebuie deci făcută instanţă pentru naţionalitatea, libertatea, egalitatea etc. a românilor de toată românimea şi să nu se dea lucrul numai episcopilor, ca să pornească ei singuri ca la 1842“ [2].

Bărnuţ plănuia o adunare a românilor, în care să se discute şi să se formuleze revendicările lor. Dar el se gîndea atunci la acea „parte considerabilă, care cu inteligenţa şi cultura lor pot să reprezinte naţiunea română“. Aceştia formează, după Bărnuţ, „opinia publică“ *. Gîndul mobilizării maselor largi, a poporului, aparţine în primul rînd intelectualilor grupaţi în jurul fiului de iobag Avram Iancu.

Acelaşi gînd, de a convoca o mare adunare populară, îl nutreşte şi profesorul Treboniu Laurian **. Neştiind încă nimic despre planurile tinerilor din Tîrgu-Mureş şi Blaj de a convoca o adunare naţională, scrie la 17 aprilie din Bucureşti profesorului Nicolae Bălăşescu la Sibiu[3]: „Ce faceţi, frate, pe acolo ? De ce tăceţi, de ce şedeţi ? Acum e timpul. Adunaţi-vă, vorbiţi, faceţi cereri la Universitatea săsească, la guberniu, la dietă, la Curte. Să se adune românii, să se unească între sine. Stricaţi unirea cu catolicii. Cereţi sobor universal român. Cereţi independenţă naţională română, deopotrivă cu cea ungurească, secuiască şi săsească. La dietă vedeţi mai întîi să băgaţi cel puţin din fiecare scaun săsesc cîte un deputat român... Legile pe viitor să se scrie şi în limba română. Tot felul de jelbi să se primească în limba română. Scrieţi prin

* Nici tînărul profesor Ioan Axente nu se gîndea la o adunare populară. În scrisoarea sa trimisă din Bucureşti lui Bariţ la 28 martie, Axente propune convocarea unui sinod la care să vină clerici şi laici, uniţi şi neuniţi, să hotărască în problemele naţionale. „Nu e timp de pierdut, să nu mai stea nimeni cu mîinile în sîn — scrie mai departe Axente... Să nu se mai pomenească dezbinări religioase, unit, neunit, tot romîn e. Sinodul trebuie să-l cheme episcopul sau consistoriul, fără să mai ceară voie de la Curte“.

** Laurian s-a născut în 1810 la Tofeldea, lîngă Sibiu. Şi-a făcut studiile la Sibiu, Cluj şi Viena, unde a urmat cursuri de matematică, fizică şi filozofie. Acolo publică în 1840 lucrarea „Tentamen criticum in originem... linguae romanae“. Împreună cu N. Bălcescu redactează, începînd cu 1845, „Magazinul istoric pentru Dacia“. Începînd din 1840 era profesor la Bucureşti.

gazete. Acum nu mai este cenzură*. Nu tăceţi, că altminterea sînteţi pierduţi. *Adunaţi-vă cu miile* (subl. ns.); acum s-au slăbănogit legăturile despotice... Porumbii nu vă cad fripţi în gură. Uniţi-vă între voi, nu mai fiţi dezbinaţi ! ... Acum e timpul de a lucra".

Pregătirea adunării din duminica Tomii. Încercările guberniului de a zădărnici adunarea

Profesorul Pumnu, îndată ce redactase proclamaţia, i-a cerut lui Cipariu să o tipărească în tipografia diecezană. „Io — informează Cipariu pe Bariţ în scrisoarea din 17 aprilie citată mai sus — i-am arătat marea responsabilitate ce-şi ia pe sine convocînd o naţiune întreagă, care e una din prerogativele autorităţii. Ci i-am promis că vom ţine convorbiri şi vom cere un sinod naţional, au (sau — *n.ns.*) măcar diecezan."

Refuzul de a tipări manifestul n-a dezarmat însă tineretul. În curînd proclamaţiunea fu copiată în sute de exemplare, apoi avînd manifestul la ei, clericii şi şcolarii au pornit spre casele lor pentru a duce vestea adunării în toată ţara. Înainte de a pleca din Blaj în vacanţă — declară clericul Vasile Nemeş la interogatoriul luat de judele regal al scaunului Arieş** — tinerii au jurat să facă totul pentru eliberarea naţiunii române. În scopul acesta ei s-au legat să înştiinţeze pe preoţii români din jur ca aceştia, luînd cu ei cel puţin cîte doi ţărani mai ridicaţi, să vină la adunarea de la Blaj. El însuşi a fost la Cîmpia Turzii şi Lonea pentru a vorbi cu preoţii de acolo.

Dregătorii comitatelor urmăreau cu duşmănie activitatea febrilă a tinerilor. „Din Blaj — scrie la 18 aprilie îngrijorat comitele suprem al comitatului Alba Inferioară guvernatorului — au plecat studenţi în toate direcţiile pentru a chema din fiecare sat cîte doi delegaţi" [6]. Însufleţiţi de gîndul că ceasul libertăţii a sunat

* De fapt cenzura a funcţionat în Principatul Transilvaniei mai departe ; abia în numărul din 8 iulie al „Gazetei de Transilvania" dispare de pe prima pagină formula „cu prea înaltă voie".

** E semnificativ că la cercetarea ce s-a făcut la tînărul Nemeş s-a găsit, precum raportează judele regal, şi un manifest tipărit, trimis clericului de către un muncitor tipograf din Cluj [5].

şi pentru poporul român, aceşti tineri au înfruntat nenumărate piedici, dînd dovadă de un puternic entuziasm şi de spirit de jertfă.

Tot atunci cînd a refuzat tipărirea manifestului, Cipariu îi promisese lui Pumnu că se va întruni consistoriul în chestia convocării adunării. Şedinţa se şi ţinu vineri, 12 aprilie, şi cererea fu trimisă „prin expres" la guberniu. La 16 aprilie sosi răspunsul guvernatorului cu porunca de a opri adunarea [7].

În scrisoarea sa din 16 aprilie, adresată episcopului Lemeni, guvernatorul motivează astfel hotărîrea sa: nu e împotriva faptului ca românii să-şi înainteze cererea lor dietei, dar e împotriva unei mari adunări populare, căci „întrunirea maselor necultivate inspiră totdeauna frică, pentru că nici chiar conducătorii nu pot garanta că vor fi în stare a stăpîni mulţimea" [8]. Motivarea aceasta arată frica aristocratului Teleki de mase; Bariţ arată că guvernatorul Teleki simţea aversiune şi fiori cînd auzea sau vedea adunări numeroase de popor [9]. Toată răspunderea pentru eventualele urmări ale adunării guvernatorul o aruncă asupra episcopilor. Îl somează pe episcop să-i dea informaţii asupra persoanelor care au convocat adunarea şi care au dus chemările la sate [10]. Îl mai îndrumă să-l tragă la răspundere pe profesorul Pumnu, care a îndrăznit să agite tineretul şi să convoace adunarea [11].

În ziua următoare, la 17 aprilie, guberniul trimite tuturor comitatelor şi oraşelor o circulară, prin care se vesteşte oprirea adunării de la Blaj. Comiţii supremi şi juzii primari urmau să cheme pe protopopii din jurisdicţia lor şi să le comunice că li se interzice atît lor, cît şi preoţilor din protopopiate să se înfăţişeze la adunare. Dregătorii trebuie — se mai spune în circulară — să împiedice şi ţăranii de a trimite delegaţi la Blaj [12]. Înalţii dregători au executat de îndată porunca guberniului, chemînd pe protopopi şi comunicîndu-le oprirea adunării [13].

Episcopul Lemeni, în scrisoarea sa din 18 aprilie către guvernator, îşi exprimă părerea de rău pentru că n-a putut zădărnici convocarea adunării din duminica

Tomii şi pentru că tinerii din şcolile de la Blaj au îndrăznit să răspîndească chemarea la adunare. „Cînd am fost la Cluj — scrie episcopul — au venit la mine avocaţii Buteanu şi Mikes (Micaş — *n. ns.)* şi m-au înştiinţat care e scopul petiţiilor. Numiţii, canceliştii, precum şi studenţii care au plecat în vacanţă, au răspîndit vestea că ori voi vrea, ori voi opri, oamenii împreună cu ei vor veni la adunarea de la Blaj. Bănuiesc că mai ales acei tineri răspîndesc chemarea scrisă de profesorul Aron Pumne (!), care au fost eliminaţi în 1844 de la teologia din Blaj [14]. Tot Lemeni îi scrie la 18 aprilie şi lui Şaguna, arătîndu-i că „acele vestiri a se aduna" s-au făcut fără învoirea legiuitii puteri". „Guberniul — scrie mai departe episcopul — nu opreşte ca naţia română să aşterne o cerere la dietă ; ne împuterniceşte ca pe protopopi cu cei mai deprinşi în lucrările acestea, adeca cei mai cu inteligenţă, pe timp anumit să-i adunăm, care termin pofteşte a i se face cunoscut". Şi consistoriul din Sibiu (episcopul Şaguna era plecat la Carloviţ pentru a fi hirotonisit de către mitropolitul sîrb) a comunicat la 19 aprilie protopopilor oprirea de către guberniu a adunării din duminica Tomii. „Se va ţine mai tîrziu o adunare — se spune în circulară — la care vor fi chemaţi toţi protopopii, iar dintre mireni cei mai pricepuţi" [16]. Anunţă şi pe guvernator că a înştiinţat pe protopopi că în ziua de 3/15 mai va avea loc adunarea pentru a face o petiţie către dietă. La adunare vor veni protopopii şi oamenii învăţaţi din popor [17]. Vicarul din Sălaj, Alexandru Şterca Şuluţ, i-a anunţat pe protopopi despre oprirea adunării din Blaj şi i-a convocat, tot pentru duminica de după paşti, la Şimleu [18].

Episcopul Lemeni era tras la răspundere nu numai de către guberniul din Cluj, ci şi de alţi dregători înalţi. Astfel, comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, îi cere lămuriri episcopului, de ce colindă teologii şi studenţii din Blaj satele ? Şi comitatul Solnocul Inferior îi trimite o adresă episcopului greco-catolic, învinuind de aţîţări pe unii preoţi români de pe teritoriul comitatului. Episcopul Lemeni răspunde la 4 mai (st. n.) comitatului printr-o scrisoare de dezvi-

novăţire, scuzîndu-se că n-a putut împiedica la timp ca manifestele pentru convocarea adunării din duminica Tomii, „izvorîte din capetele unor oameni fără astîmpăr", să fie citite ţăranilor de către preoţi. Arată apoi că de îndată ce episcopia a aflat de interzicerea adunării de către preaînaltul guvern al Transilvaniei, a şi trimis circulări tuturor preoţilor că adunarea s-a convocat fără ştirea şi voinţa episcopiei şi că studenţii plecaţi în vacanţă de paşti au primit aceste proclamaţii „prin viclenia unora". Preoţii au şi dat de ştire poporului că adunarea pentru duminica Tomii s-a convocat în mod nelegal şi fără nici o autorizaţie, deci oamenii nu cumva să meargă la adunare, raportează episcopul [19].

Nu numai episcopul Lemeni, membrii consistoriului din Sibiu, vicarul din Sălaj, ci şi unii protopopi, profesori de la şcolile din Blaj erau gata să urmeze poruncile primite de la guberniu şi comitate şi nu aprobau convocarea adunării. Astfel, protopopul Boeriu din Lechinţa le spunea tinerilor care răspîndeau manifestul lui Pumnu: „dacă nu vă liniştiţi, veţi pieri pe spînzurători" [20]. Se aflau şi la Blaj unii profesori şi dregători ai curţii episcopale, care erau cu totul împotriva acelei adunări şi mînau oamenii acasă, scrie Bariţ [21]. Rectorul seminarului, Sereni, a eliminat din seminar pe teologul Moldovan, pentru că lucra pentru succesul adunării. Un alt profesor ameninţa pe toţi studenţii care „au umblat a propovădui" cu eliminarea din şcoală [22]. Chiar şi oamenii apropiaţi tineretului, ca de exemplu canonicul Cipariu, se temeau că se vor produce „excese" la adunare, care vor compromite cauza românilor. „Oamenii de dimprejur — scrie Cipariu la 28 aprilie lui Bariţ — vorbesc de cu totul altmentrea decît pîn aici, să dea dumnezeu ca să nu înceapă a nu se teme de nime, ca apoi singur dumnezeu poate cunoaşte urmările" [23].

Dregătorii comitatelor au căutat, conform poruncii guberniului, să zădărnicească adunarea. „Funcţionarii şi domnii feudali — scrie Bariţ — n-au pregetat de a executa ordinele guvernului cu toată grija şi preciziunea. Se spunea ţăranilor că au să-i împuşte şi să-i spînzure dacă vor merge la Blaj" [24]. Se făcea o adevărată vînătoare după proclamaţia lui Pumnu şi după alte mani-

feste româneşti care, în concepţia dregătorilor nemeşi, constituiau probe de vinovăţie pentru cei ce le citeau sau ascultau. Se iscodea dacă poporul a ales delegaţi pentru Blaj, iar trimişii erau, dacă oamenii stăpînirii puteau să pună mîna pe ei, reîntorşi cu forţa din drum [25]. Mulţi din delegaţi, de exemplu cei din jurul Lăpuşului, raportează judele prim din Dej, n-au putut fi împiedicaţi de a ajunge la Blaj [26]. Unii tineri, printre alţii fiul protopopului Simion Orion din Ocna Dejului, teologul Ioan Popovici din Suciul de Jos, sînt arestaţi şi cercetaţi pentru vina de a fi adus şi răspîndit chemarea lui Pumnu [27]. Aflînd guvernatorul că românii vor să ţină, în ciuda opreliştii guberniului şi a episcopului, adunarea, ordonă la 26 aprilie arestarea avocatului Buteanu, care e „iniţiatorul şi motorul principal al mişcării". „Despre Buteanu s-a aflat — scrie guvernatorul — că pleacă împreună cu 10 inşi din Abrud spre Zlatna, spre a fi sîmbăta (în 29 apr. — *n. ns.)* seara la Blaj. Buteanu trebuie adus sub escortă militară la Cluj" [28]. S-au dat porunci ca şi tinerii români cancelişti de la Tîrgu-Mureş să fie arestaţi [29]. Lipsind, prin terorizarea şi arestarea intelectualilor apropiaţi de popor, ţărănimea de conducătorii săi, dregătorii şi domnii feudali vroiau să zădărnicească adunarea sau cel puţin să-i dea un alt caracter.

Toate măsurile luate de guberniu şi comitate n-au putut împiedica pe tinerii însufleţiţi de dreptatea cauzei poporului de a merge la sate şi de a chema pe oameni la adunare. Vasile Moldovan, viitorul prefect al legiunii a III-a, în aprilie încă teolog în anul al III-lea, descrie evocator cum erau sorbite de ţărani cuvintele lui despre desfiinţarea iobăgiei, cum ţăranii veneau pînă seara tîrziu la casa preotului să asculte pe trimisul de la Blaj. Ţăranii se legau să vină cu toţii la Blaj, chiar de-ar trebui să treacă prin foc. În satele mai îndepărtate, unde nu ajungeau tinerii, pătrundeau totuşi manifestele profesorului Pumnu, fiind citite cu evlavie ţăranilor de către preoţi şi dascăli [30].

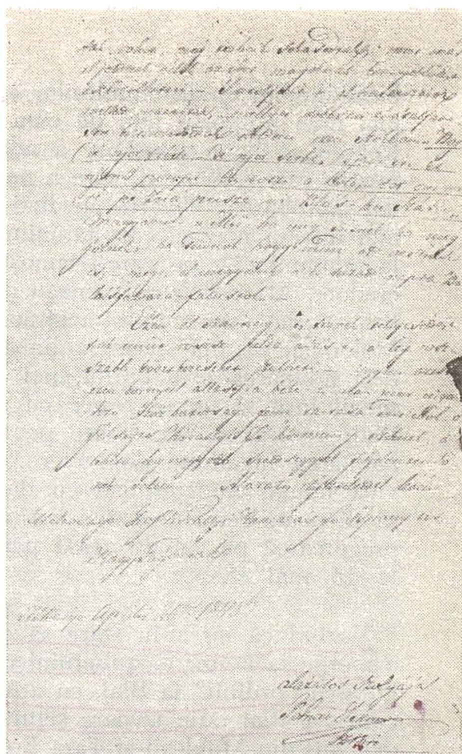
Cuvintele despre desfiinţarea iobăgiei, ştergerea robotelor, aflau de îndată răsunet în masele ţărăneşti. „În cuvîntarea ce le-am ţinut — scrie Moldovan —

le-am arătat că, în urma mişcării tuturor românilor, iobăgia se va şterge negreşit, căci atunci cînd un popor de trei milioane se va deştepta din somnul său de moarte, lanţurile sclăviei care l-au ţinut legat de glie vor cădea ruginite dinaintea picioarelor lui". Nu e nevoie deci decît ca poporul să se deştepte, să vrea să-şi afirme voinţa sa şi iobăgia se va şterge. Nu avem nici o indicaţie dacă în aceste întruniri se va fi pomenit despre desfiinţarea iobăgiei în Ungaria, care se hotărîse în dieta din Pojon încă din martie. Poporul însuşi, atît cel român, cît şi cel maghiar, nu avea încredere în mărinimia dietelor nemeşeşti. Gîndul că masele, prin forţa lor, trebuie să-şi impună voinţa era un gînd revoluţionar atunci cînd mulţi proprietari de pămînt şi dregători ai comitatelor din Transilvania se străduiau să prelungească viaţa regimului iobăgesc.

La unele din întrunirile intelectualilor tineri cu ţăranii iau parte şi ţăranii maghiari, ca de pildă la Bogata de Mureş (azi Bogata, raionul Luduş), Iernut (raionul Luduş). Mulţi dintre iobagii unguri au venit la Blaj pentru a fi de faţă şi ei la „ştergerea iobăgiei" şi au mers mai tîrziu în tabăra lui Iancu [31].

Masele erau hotărîte să pună capăt iobăgiei de veacuri ; această voinţă dîrză a ţărănimii reiese deosebit de clar din raportul din 20 aprilie al judelui nobiliar din Biia, Tolnai Elek, către comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă. În faţa casei parohiale — scrie judele — s-au adunat peste 50 de oameni şi au anunţat ca o hotărîre a lor a tuturor că nu vor trimite numai doi delegaţi în duminica Tomii la Blaj, ci satul întreg va fi acolo. Au spus că au aşteptat destul, dar în loc ca soartea lor, ca răsplată pentru marea şi îndelungata lor răbdare, să se îmbunătăţească, s-a înrăutăţit tot mai mult, tot mai multe poveri îi apasă. Au rămas — scrie judele — pe lîngă hotărîrea lor care au repetat-o de mai multe ori în faţa mea : *„Noj * dé njor frisé, dé njor serbé — djám şti ke njom potopi ku totz ákolo* —

* În document, cuvintele oamenilor sînt redate cu litere ungureşti. Reproducem fraza cu ortografia românească : *Noi, de ne-or frige, de ne-or fierbe, de-am şti că ne-am potopi cu toţii acolo, tot vom merge pe ziua pusă la Blaj, cu satu.*

Fragment din raportul unui dregător maghiar, în care se redau cuvintele țăranilor : De ne-or frige, de ne-or fierbe... tot om merge la Blaj

tot om méré pé zuá pusze in Blás, ku szátu" [32]. Oamenii din Feisa şi din Căpîlna de Jos au declarat „fără şovăire şi cu îndrăzneală — raportează guberniului comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă — că au să meargă la Blaj cu tot satul" [33]. E de reţinut că nici judele, nici comitele suprem nu vorbesc de oameni străini de sat care ar fi „aţîţat" poporul, ceea ce, desigur, ar fi raportat dacă dădeau de urma agitaţiei unui cleric, cancelist sau avocat. Cuvintele reproduse, ale ţăranilor, hotărîrea lor ca să se pună capăt vechii orînduiri chiar cu preţul vieţii, izvorăsc din suferinţele lor de veacuri.

Tinerii intelectuali în frunte cu Iancu, Papiu şi Buteanu, văzînd dîrzenia maselor, hotărăsc cu toţii să ţină adunarea în ciuda oprelişti şi ameninţărilor gu-

berniului, în ciuda circulărilor episcopilor. Ea va fi de mai mici proporţii faţă de cum s-a plănuit iniţial, dar trebuie să fie o pregătire a adunării de la 3/15 mai, pentru care guberniul, spre a nu provoca tulburări, şi-a dat aprobarea. Tinerii nu mai cutreierau satele, dar nici nu era nevoie, căci ţărănimea trimitea deputăţiuni la „domnii ei", pe care-i cunoştea şi în care avea încredere. Atare delegaţi veneau de dimineaţă pînă seara tîrziu. „Eu, sufocîndu-mi amărăciunea sufletului — scrie Moldovan — mă sileam a linişti poporul, zicîndu-i că deşi adunarea este oprită, noi totuşi vom merge, oamenii însă să nu se ridice cu satul întreg a porni la Blaj, pentru că vor merge pe 3/15 mai, cînd se ţine adunarea îngăduită de guvern. Pe duminica Tomii să vină numai oamenii mai cu dare de mînă, călări, ca să se poată reîntoarce mai curînd la casele lor... şi să-i pregătească pe cei de acasă pentru marea adunare de la 15 mai"[34].

Văzînd că nu e în stare să oprească pe oameni de a merge la adunare, guberniul dă dispoziţii pentru asigurarea „ordinii" la Blaj, cu atît mai mult cu cît, după cum s-a aflat „din izvoare sigure", la adunare vor veni delegaţi din Moldova şi Ţara Românească[35]. La 28 aprilie comitele suprem al comitatului Alba Inferioară raportează guvernatorului că a luat toate măsurile privind plănuita adunare de la Blaj. Cei doi comisari, judele primar Fosztó şi vicecomitele Miksa, au şi venit încă de la 28 aprilie la Blaj — şi eu, scrie comitele suprem, voi fi acolo. A mai chemat la Aiud pe protopopii români din comitat, nu prea crede însă că protopopii vor putea reţine oamenii să meargă la adunare[36]. Cipariu îl avizează pe Bariţ la 28 aprilie că la Blaj „au şi sosit un fibirău (judele primar — *n. ns.*) cu un solgăbirău şi un procurator. Servitorii săteni de pe lîngă ei toţi sînt unguri şi nici un român"[37]. Generalul comandant Puchner, la cererea guberniului, a trimis, în vederea „confluxului" de la Blaj, o companie din regimentul de infanterie Bianchi la Bucerdea (azi : Bucerdea Grînoasă, lîngă Tîrnăveni) şi un escadron de dragoni, în

comuna Sîncel[38]. Soldaţii erau aduşi pentru a băga spaima în ţărănime.

Încercările de a intimida masele n-au dat, în faţa voinţei ţărănimii de a se elibera de iobăgie, rezultatele dorite. În zadar au dat dregătorii ordin să se retragă podurile (luntrele) pe malul stîng al rîurilor, ca oamenii să nu mai poată trece Someşul, Arieşul, Mureşul, unii totuşi le-au trecut înot, continuîndu-şi apoi calea spre Blaj[39]. Aici îi aşteptau noi piedici: din ordinul episcopului au fost puşi paznici la podul Tîrnavei, care porunceau celor veniţi pentru adunare să se întoarcă acasă, căci adunarea s-a amînat pentru 15 mai. Totuşi, poporul veni în masă, fără preoţi, căci numai un singur preot, Simion Balint de la Roşia, venise cu poporenii lui. „Aflînd — raportează episcopul Lemeni guvernatorului — că preotul Balint a venit sîmbăta, în preajma duminicii Tomii la Blaj, l-am chemat la mine, l-am certat aspru şi i-am poruncit să meargă de îndată acasă“ [40]. Şi acest preot, fiind ameninţat cu destituire, s-a supus şi a plecat din Blaj[41]. Ţăranii veneau însă în cete spre Blaj şi nu ascultau decît de cei care-i chemaseră la întrunire.

Desfăşurarea şi însemnătatea adunării

Poporul începuse încă din dimineaţa zilei de 30 aprilie să se adune în piaţa Blajului, în jurul catedralei. Fruntaşi mai vîrstnici lipseau cu desăvîrşire, veniseră numai ţărani şi tineri intelectuali. Lipsea şi profesorul Aron Pumnu, care redactase manifestul de convocare. Se pare că ordinele guberniului, circulările episcopului Lemeni şi ale consistoriului din Sibiu, venirea unor comisari guberniali şi a armatei îşi produsese efectul asupra clerului şi păturii burgheze române: numai cîţiva tineri intelectuali legaţi de popor au venit la adunarea poporului *. Nici nu s-a constituit o adunare propriu-zisă, nu s-a ales preşedinte, secretar etc. Tinerii au vorbit în piaţa catedralei; cuvîntările au fost improvizate, fără a ajunge la propuneri şi hotărîri. În ma-

* „Adunarea a fost numai din popor“, scrie foaia din Blaj [42].

nifestul lui Pumnu se spunea că adunarea va discuta şi apoi va formula revendicările poporului, pentru a fi înaintate dietei, dar despre aşa ceva nu s-a discutat la întrunire, întocmirea petiţiei rămînînd sarcina adunării viitoare, din 3 (15) mai.

Cuvîntările ţinute nu le cunoaştem decît din rezumatele date în rapoartele comisarilor, precum şi din descrierea amplă a lui Papiu, în „Istoria românilor din Dacia Superioară". Din descrierea lui Papiu se vede clar că ţăranii, cum e firesc, vorbesc de necazurile lor, de asuprirea şi de exploatarea lor de veacuri de către domnii feudali. Şi Papiu scrie că ţăranii spuneau la adunare: „Iobagi, ne jurăm, mai mult nu vom fi, ori vor şterge domnii iobăgia, ori nu". Oratorii, scrie tot Papiu, spuneau că iobăgia se va şterge, iar poporul striga: „Şerbi nu vrem să mai fim, mai bucuros vom muri" [43-44].

În cuvîntarea sa ţinută în piaţa catedralei, Papiu a accentuat — după cum reiese şi din raportul comisarilor întocmit chiar în ziua adunării — atît revendicările sociale cît şi cele naţionale ale românilor. Cancelistul de la tabla regală din Tîrgu-Mureş, scriu comisarii, arătînd mizeria în care a trăit pînă acum poporul român, a spus între altele: Naţiunea română, care e cea mai veche locuitoare a ţării, a trăit mai multe secole sub jugul clasei privilegiate. Deşi naţiunea română a purtat în spinarea ei toate greutăţile ţării, trăind de pe această naţiune toată nemeşimea şi toată armata, totuşi ea a fost lipsită de drepturi şi venituri, ca şi cînd românii n-ar fi fost făcuţi tot după chipul şi asemănarea lui dumnezeu. Acum însă sufletul dumnezeesc care adiase toată Europa, a pătruns şi aici, a ajuns şi la noi spiritul constituţional, în urma căruia fiecare naţiune, deci şi cea română, subjugată pînă acum, îşi poate dobîndi drepturile cetăţeneşti şi nu există putere în lume să o poată împiedica. Ne-am adunat aici după un plan ce l-am făcut înainte cu 5 săptămîni — a spus în continuare, după raportul comisarilor, Papiu — să arătăm revendicările şi cererile noastre pentru a le înainta la dieta ce va fi ţinută în luna viitoare. Această

dietă nu poate fi amînată, deoarece la adunarea din Ungaria nu putem veni ca robi.

A mai spus * că ţăranii să împlinească robotele mai departe pînă la dietă, afară de zilele rămase din lunile de iarnă [46].

„Dimineaţa, pe la ora 10 — scrie Papiu —, veniră şi Iancu şi Buteanu cu muntenii (locuitorii Munţilor Apuseni — *n. ns.);* adunarea le ieşi înainte spre întîmpinare. Poporul purta în triumf pe oamenii săi, în răsunete de bucurie şi vivate pentru împărat, naţiunea română şi oamenii poporului" [47].

Iobagii români — avem mărturii că la Blaj au venit şi iobagi maghiari, ba chiar şi saşi, ca cei din comuna Sona (comitatul Cetatea de Baltă [48]) — erau fericiţi că-şi găsiseră în unii intelectuali români pe conducătorii lor. Aceşti intelectuali se făceau purtătorii lor de cuvînt, înfierau iobăgia şi vorbeau — precum scrie Bariţ — despre multe lucruri despre care în vechiul sistem feudal nu cutezase nimeni să vorbească [49]. Ţăranii îi ascultau cu răsuflare reţinută pe aceşti români în haine domneşti cînd vorbeau de ştergerea iobăgiei, de scăparea de robie, de aceea că ei înşişi trebuie să-şi croiască o altă soartă, fără a aştepta binele de la „domnii", de la comitate şi dietă, de la care nici pînă acum n-au văzut nici un bine. Ţărănimea avea încredere în aceşti intelectuali, pentru că-i văzuse cum înfruntă cu curaj toate piedicile puse de către stăpînire,

* În istoria sa, publicată după revoluţie, Papiu redă astfel textul cuvîntării ţinute în dimineaţa zilei adunării (nespunînd că el însuşi a ţinut-o). „Se continuară — scrie Papiu — învăţăturile însufleţite către popor, salutîndu-l după atîtea veacuri, aducîndu-i aminte de începutul cel glorios al românilor, de patimile şi jugul cel de fier sub care a gemut atît amar de timp — ei, cea mai numeroasă şi cea mai veche naţiune a ţării, îmbucurîndu-l că a bătut ora mîntuirii ; un spirit ceresc, spiritul libertăţii universale, a deşteptat pe toate seminţele (popoarele — *n. ns.*) Europei ; acelaşi a ajuns şi la noi şi ne strigă să ne deşteptăm din somnul cel de moarte, să aruncăm veşmîntul sclaviei, să sfărîmăm catenele (lanţurile — *n. ns.*) servituţii, să nu dăm de ruşine pe străbunii noştri cei mari..., să nu dăm de ruşine numele roman, să-l facem cunoscut în toată lumea... Noi ne-am adunat toţi românii ca să dăm de ştire celorlalte naţiuni din ţară care au domnit pînă astăzi peste noi pe nedrept că şerbi mai mult nu vrem să fim, că vrem să fim liberi ; noi nu vrem să domnim peste alţii, iar nici nu vom suferi noi cei mai numeroşi şi mai vechi locuitori ai ţării ca să se mai facă vreo lege în această a noastră ţară fără ştirea noastră" [45]. Între rezumatul dat de comisari imediat după adunare şi textul aşa cum şi-l amintea Papiu după aproape doi ani, cea mai esenţială deosebire e că în istoria sa Papiu nu aminteşte despre cererea ce va fi înaintată dietei.

de către mai marii bisericilor române, în calea soborului, sobor care, precum credeau ei şi li s-a şi spus, trebuia să-i scape de iobăgie. Cînd apăru compania de soldaţi chemată de comisari pentru a dizolva adunarea, un cancelist spuse ţăranilor: „Nu vă temeţi, fraţilor. Cu noi este dumnezeu, cu noi dreptatea. Voim dreptate, voim pace... Dacă veţi asculta de noi, gloanţele puştilor nu pot să pătrundă în voi“ [50].

Încrederea ţăranilor în conducătorii lor se dezvolta într-o adevărată iubire şi grijă părintească. Bariţ descrie următoarea scenă petrecută în dimineaţa zilei adunării din duminica Tomii:

„Între orele 9 şi 10 ieşiră din curtea episcopală, unde fuseseră aşezaţi peste noapte, cei doi comisari trimişi într-adins de prefectura comitatului cu ordinul dat, ca în numele guvernului, să spargă adunarea. Comisarii erau cei mai de frunte funcţionari ai comitatului, judele suprem * Fosztó şi vicecomitele (viţişpanul) Miksa. Oamenii întrebau pe oratorii români: «Să-i lăsăm să vină ?» «Să-i lăsaţi, să-i primiţi cu toată buna cuviinţă şi să ascultaţi cele ce vor zice» — fu răspunsul tribunilor **.

Funcţionarii ajunseră în mijlocul adunării, oamenii le făceau loc... Ei voiau să vorbească cu unii dintre tribuni, iar aceştia voiau să se apropie de cei doi comisari. Deodată, sărind, cîţiva oameni se puseră între ei şi funcţionari. «Lăsaţi-ne, fraţilor, să ne înţelegem cu dînşii». — «Să te înţelegi, domnule, dar să nu te apropii prea tare de ei; nu te încrede în ei nici aici; noi îi cunoaştem mai bine, sîntem păţiţi».

Tribunul fu silit să stea la distanţă de cîte şase paşi de la numiţii funcţionari, iar în timp ce acel român tînăr discuta cu dînşii asupra situaţiei, oamenii din popor îl ţineau de braţ căci se temeau ca nu cumva funcţionarii, înţeleşi cu comandantul companiei, la un

* În altă parte a volumului (p. 747), Bariţ traduce cuvîntul „főbíró“ cu termenul „jude primar“. Cipariu scrie în corespondenţa sa către Bariţ : fibirău.

** Termenul „tribun“ pentru conducător al poporului începe, se pare, să fie folosit încă la această adunare. Papiu însuşi foloseşte mai mult termenii „povăţuitor al poporului“ şi „om al poporului“.

semn dat (să ridice pe tribun, iar) tribunul să fie luat între puşti şi dus la închisoare“ [51].

Bariţ constată cu drept cuvînt desăvîrşita neîncredere a poporului faţă de întreaga clasă de funcţionari şi privilegiaţi. Neîncrederea aceasta avea rădăcini foarte reale şi adînci în popor, ea n-avea nevoie să fie propagată de nimeni. Ţăranii vedeau bine cum proprietarii de pămînt şi dregătorii de la comitate umblă să prelungească sorocul desfiinţării iobăgiei şi cum aceştia voiau s-o menţină în altă formă ; nimic mai firesc ca toată propaganda despre „mărinimia“ feudalilor să nu afle între iobagi nici o crezare, ba, dimpotrivă, să trezească tot felul de bănuieli.

Pe de altă parte, ceea ce nu se întîmplase înainte decît doar în cazul izolat al luptătoarei Varga Katalin, cînd o „doamnă“ îmbrăţişase cerinţele ţărănimii, o seamă de intelectuali români ieşiţi din sînul ţărănimii, sub influenţa ideilor revoluţionare, se apropiau de mase, le încurajau, le spuneau ţăranilor să-şi dea seama de forţele lor, căci atunci vor scăpa de lanţurile robiei, prin voinţa lor şi nu prin mila şi mărinimia privilegiaţilor. Cum să nu-i urmeze pe aceşti „domni ai noştri“ — precum au ascultat moţii pe „Caterina, doamna noastră“. În duminica Tomii, după liturghie, episcopul Lemeni ieşi din catedrală şi voi să vorbească şi el poporului de pe piatra de la intrare. Îşi începe cuvîntarea aşa : „Mulţi zic că eu ţin cu domnii ţării“ — atunci poporul (scrie Papiu), zîmbind, întrerupe vorbirea zicînd : „Ştim bine că ţii cu domnii ţării“. Poporul, la cererea cancelistului, iarăşi îl lăsă pe episcop să vorbească. Episcopul continua : „...din iubire către voi vă rog ascultaţi-mă şi vă duceţi acasă“ — poporul murmura — „aduceţi-vă aminte de cuvintele sfintei scripturi ce zice : toată puterea este la dumnezeu, şi care nu se supune mai marilor lui dumnezeu nu se supune“. Numitul tribun însă îi răspunde : domnule episcop, astăzi cel ce nu ascultă de popor nu ascultă de dumnezeu. Tribunul cu răspunsul tăios era cancelistul Papiu Ilarian. Şi comisarii raportează că Papiu a întrerupt de mai multe ori pe episcop, bătîndu-şi joc de cuvintele lui. Papiu, adresîndu-se poporului, a zis —

scriu comisarii — : „Să nu ascultaţi de episcop şi de dregătorii comitatului“ [52]. Şi după descrierea unui cleric, I. Olteanu, care a luat parte la întîia adunare de la Blaj, cancelistul Alexandru Pap ar fi vorbit de rău pe episcop, zicînd poporului: „Noi am venit să vă spunem veste bună, dară vlădica şi canonicii au adus cătane să ne prindă“ [53].

În acelaşi sens ca Papiu au vorbit şi Avram Iancu şi Buteanu, arătînd că poporul, sfătuindu-se în linişte, fără tulburări, nu e nici un motiv să se spargă adunarea. „Poporul — scrie mai departe Papiu — îi aplaudă pe toţi trei, iar pe episcop nu-l mai lasă la vorbă... Aşa episcopul se depărta din mijlocul poporului [54]. Şi Bariţ scrie că episcopul Ion (Lemeni) încercase să vorbească poporului în sensul decretului gubernial, dar, nefiind ascultat, s-a retras în reşedinţa sa [55].

În afară de cei trei oratori — Papiu, Iancu şi Buteanu — a mai vorbit şi un cleric, Vasile Nemeş. Papiu, traducînd numele unguresc „Nemes“ în latinescul „Nobili“ *, scrie că clericul Nobili nici nu apucase să se dezbrace de veşmintele cele albe în care oficiase, ci, ieşind din biserică, a ţinut în entuziasmul poporului o cuvîntare însufleţitoare. Şi comisarii Fosztó şi Miksa amintesc pe clericul Nemeş din Poieni (Poiana Arieşului, scaunul Arieş [58]). Iancu, Buteanu şi Nemeş au vorbit — raportează cei doi comisari — cu o moderaţie ceva mai mare decît Papiu. Ei au spus, vorbind înainte pe larg despre interesele naţiunii române, că scopul adunării acesteia e să pregătească cererile ce vor fi înaintate la dieta din luna viitoare.

Papiu a arătat în cuvîntarea sa că avocatul Micaş a fost arestat de către guberniul din Cluj, pentru „vina“ că ar fi aţîţat pe români şi că un teolog, Vasile Moldovan, a fost eliminat din seminar pe motivul că a chemat pe oameni la adunarea din duminica Tomii. S-a hotărît să se facă o petiţie pentru eliberarea lui Micaş, iar pe teologul eliminat „poporul îl introduse — scrie Papiu — în seminar în triumf“ [59].

* După adunare, seara la cină, Eliseu Armat a propus ca toţi care au nume ungureşti să şi le românizeze. Astfel a devenit Nemeş — Nobili, Oros — Rusu, Baternai — Bătrîneanu etc. [56]

Cu şi mai puţin respect decît pe episcop îi primeşte poporul adunat pe comisarii Fosztó şi Miksa. Ei voiau să dea citire ordinului gubernial prin care ţinerea adunării era oprită. Poporul n-a voit să asculte ordinul. Atunci, vorbind româneşte, comisarii îi îndemnau pe oameni să fie ascultători, să nu tulbure pacea publică, să plece pe la casele lor, căci guberniul a dat voie pentru altă adunare, la 15 mai, cînd se vor aduna învăţaţii românilor. Poporul răspundea : de duś ne ducem acasă, dar şi acolo ne vom aduna şi sfătui, precum se adună şi domnii şi guvernul nu-i opreşte.

Comisarii, văzînd că nu reuşesc să împrăştie poporul, se întoarseră în curtea episcopală [60].

Un spirit de înfruntare, aproape de sfidare faţă de dregătorii cei mai înalţi ai comitatului a cuprins masele adunate. Ţăranii, care nu mult înainte stăteau numai cu pălăria scoasă înaintea acestor feudali, acum le vorbeau ca de la egal la egal, fără nici un pic de teamă.

După masă, un tînăr din Sibiu aduse ştirea că un „om al poporului" se află în satul vecin Mănărade şi vrea să vină la adunare. Organizatorii adunării ştiau că era vorba de profesorul Bărnuţ ; e invitat şi i se cere să vorbească.

„A venit timpul — spune Bărnuţ în discursul său * — ca iobăgia să se şteargă şi românii să se pună în drepturile lor, ce li se cuvin, ca unei naţiuni. Dar ca să se poată ajunge la această soartă mai fericită, se cere nu numai ca toţi să lucreze cu puterile împreunate, dar afară de aceasta este de lipsă ca să se documenteze şi de aici înainte cu o purtare atît de minunată, încît să nu-i poată nimeni inculpa (învinovăţi — *n. ns.*), că doar ar vrea să se scoale asupra domnilor sau asupra averii cuiva ; la întîmplare ca aceasta nu pot să spereze nici o îndreptare a soartei lor şi a naţiunii române". Bărnuţ îi îndemna apoi pe oameni să asculte şi de aici înainte de domni şi de mai mari şi de toate legile, pînă cînd se va face îndreptarea întru toate pe cale legiuită,

* Cuvîntarea o redăm după Papiu. Acelaşi conţinut reiese şi din rapoartele comisarilor [61].

cum au ascultat şi pînă acum, ca să nu-i poată inculpa înaintea guvernului şi împărăţiei că sînt răsculaţi şi nedemni de libertate. Mai departe întreabă poporul dacă îşi cunoaşte oamenii : — poporul răspunde că-i cunoaşte — să ascultaţi dară (deci — *n. ns.*) de dînşii şi să urmaţi ce spun ei, le răspunse. La urmă le spuse că adunarea tuturor românilor era fixată la 15 mai, aşadar acum să se ducă acasă şi pînă atunci să se înţeleagă despre toate lucrurile care vor fi a se spune înaintea adunării.

Bărnuţ cere cu tărie ştergerea iobăgiei şi recunoaşterea românilor ca naţiune. Ca şi alţi intelectuali români, Bariţ, Cipariu, el sfătuieşte pe ţărani să nu se ridice asupra averii moşierilor, el temîndu-se ca şi aceştia, de izbucnirea unei noi „horiade".

După cuvîntarea lui Bărnuţ adunarea a luat sfîrşit. Oamenii însă nu voiau să plece încă ; erau îngrijoraţi că dacă vor pleca comisarii vor pune mîna pe „domnii noştri"[62]. Urmează parlamentări între tinerii intelectuali şi comisarii comitatului ; aceştia, pentru a termina odată cu adunarea, dau atestările cerute, în care se spune că domnii Buttyán (Buteanu), Pap Sándor (Papiu) şi Jánk Ábrahám (Avram Iancu) au dat ascultare comisarilor de a se dizolva adunarea şi au îndemnat poporul să stea în linişte atît la Blaj, cît şi după ce va ajunge acasă. Poporul — spun comisarii mai departe — a şi plecat în linişte, ceea ce noi adeverim şi declarăm că pentru cele întîmplate azi nu vor avea de suferit. Adeverinţele se dau lui Buteanu, Iancu şi Papiu. Conducătorii îi însoţesc pe ţărani, spunîndu-le să vină din nou la 15 mai la Blaj, „la locul scăpării"[63]. Adunarea s-a dizolvat, precum arată raportul comisarilor, după masă, la 3 ore şi jumătate.

A doua zi după adunare, „Organul luminării" scrie despre ţinuta poporului : „Acest popor fript de arsura soarelui şi de sete, răbda ore întregi fără a se mişca nici o urmă de la locul său. O picătură de beutură beţivă (alcool — *n.ns.*) n-a gustat pe limba lui.

Entuziasmul cu care asculta cuvintele însufleţitoare şi ascultarea de îndemnurile oratorilor erau nemărginite.

Cine va mai zice că poporul român e popor sălbatic? Cine ar mai avea aşa îndoială, păcat că n-a venit la Blaj în duminica Tomii să-l vadă pe acest popor şi să se convingă.

Noi credem şi dorim ca poporul român totdeauna se va purta cu acea cuviinţă ca ieri. Şi atunci soarta lui în viitor nu poate să fie decît fericită [64].

Şi „Gazeta" dă o descriere vie a adunării, scriind că la adunare au participat circa 4 000 de oameni [65].

Ziarul maghiar din Cluj „Erdélyi Híradó" publică o corespondenţă, iscălită de „Un secui", despre adunarea din Blaj de la 30 aprilie [66]. Spune că s-au adunat circa 2 000 de oameni. Au fost de faţă şi două companii, ca să reprime eventuale tulburări, dar adunarea a decurs în linişte, aşa încît armata n-a trebuit să intervină. Înainte de masă, cancelistul Pap *(Papiu — n. ns.)* a vorbit de mai multe ori, agitînd oamenii.

Fostul profesor din Aiud Szász Károly, numit secretar de stat la învăţămînt în guvernul din Pesta, în raportul său din 18 mai către primul ministru Batthyány scrie despre 3 000 de oameni adunaţi la Blaj [67]; cifra dată de Papiu de 5—6 000 [68] pare exagerată, deoarece şi celelalte surse româneşti * vorbeau de 4 000 de oameni.

Deosebit de interesante sînt rapoartele comisarilor către comitele suprem al comitatului Alba Inferioară şi raportul comitelui suprem, baronul Bánffy Miklós, către guberniu, despre adunare, reproduse atît în istoria lui Papiu cît şi în cea a lui Bariţ. Rapoartele dau conţinutul cuvîntărilor lui Papiu, Buteanu, Iancu şi Bărnuţ.

Grija cea mai mare a raportorilor a fost să explice pentru ce n-au putut să îndeplinească ordinul guvernului de a dizolva adunarea, folosind chiar forţa armată. Comitele suprem Bánffy scrie că cei doi căpitani trimişi la Blaj (unul căpitanul unei companii de infante-

* Faima adunării de la Blaj din 30 aprilie a pătruns şi în străinătate. Astfel, ziarul vienez „Wiener Zeitung" scrie că guvernatorul Teleki n-a izbutit să zădărnicească adunarea de la Blaj, românii au venit în număr mare, păstrînd cea mai deplină ordine [69]. Un ziar din Augsburg, „Allgemeine Zeitung", înregistrează de asemenea că românii au avut o adunare populară, la care au luat parte 4 000 de oameni [70].

rişti, celălalt de cavalerişti) i-au declarat că pentru procedura dizolvării adunării cu forţa trebuie să primească dispoziţii de la un ofiţer de stat-major, dar acesta nu s-a prezentat, deşi trebuia să vină. De altfel — scrie Bánffy — grija mea era ca oamenii să plece în linişte. Cei trei tineri (Buteanu, Iancu şi Papiu) au avut marea vină, care nicidecum nu li se poate ierta — scrie mai departe comitele suprem — că, nesocotind ordinul guberniului de oprire a adunării, nesocotind şi circulara episcopului, au îndrăznit să agite oamenii să vină la întrunire şi acolo i-au adunat în jurul lor, vorbindu-le; dar nu i-au aţîţat, nu i-au amăgit pe căi greşite, i-au îndemnat chiar să-şi facă slujbele domneşti mai departe pînă la dietă. Totuşi, conchide baronul, deşi masele s-au împrăştiat în linişte şi n-au făcut nici o petiţie, nu crede că ar fi recomandabil să se îngăduie întrunirea unei mase inculte, căci astfel de întruniri pot avea urmări periculoase.

Comitele se mai scuză că nu l-a arestat pe avocatul Buteanu; momentul — scrie el — n-a fost nicidecum prielnic, căci arestarea lui Buteanu ar fi provocat cea mai mare tulburare şi revoltă [72].

Cei trei dregători înalţi (comitele suprem, judele primar, vicecomitele) ai comitatului Alba — avînd temeri că li se va reproşa faptul că n-au fost destul de energici, arată că la adunare „nu s-au produs excese", că oamenii au fost îndemnaţi să-şi facă mai departe prestaţiile şi că nu s-a întocmit nici o petiţie către dietă. Căutau să dovedească că adunarea nu şi-a atins scopul.

Problema atitudinii celor două companii trimise să dea asistenţă militară comisarilor Fosztó şi Miksa a preocupat mult cercurile conducătoare maghiare. Un aristocrat anonim, în scrisoarea sa din 6 mai către contele Mikó, spune că numai o mică parte din soldaţii promişi de către comandantul Puchner au fost trimişi la Blaj. Generalul comandant a explicat această lipsă ca urmare a unei neînţelegeri („ein Missverständnis"). Astfel, adunarea a avut loc, deşi a fost interzisă de guvern. Un alt aristocrat, baronul Jósika Miklós, îi

scrie * la 5 mai baronului Wesselényi Miklós că la adunarea din Blaj, deşi erau 2 000 de oameni, au asistat numai 120 de soldaţi şi aceştia s-au arătat foarte nepăsători [73].

De fapt, cele două companii au avut o atitudine binevoitoare faţă de adunare. Intre soldaţi erau mulţi români şi acestora comandanţii le-au dat voie să intre împreună cu poporul în catedrală, lăsîndu-şi puştile afară [74]. O parte însemnată a ofiţerimii germane sau germanizate îşi dădea seama de conflictul ce se desemna în primăvara anului 1848 între Curtea imperială şi mişcarea de independenţă ungară şi, fiind crescută în spirit dinastic, urmărea cu neîncredere măsurile autorităţilor ungare. Nici soldaţii români din regimentele de linie nu se arătau prea zeloşi să execute măsurile de teroare ce voiau să le aplice dregătorii comitatelor şi guberniului. Refuzul comandanţilor de a da ascultare comisarilor şi a dizolva adunarea poate fi interpretat şi ca un act conştient, în scopul de a cîştiga pe români. Nu se poate însă vorbi de o politică consecventă a comandamentului militar din Sibiu, neorientat încă pe atunci asupra adevăratelor intenţii ale Curţii imperiale.

De adevărata însemnătate a adunării din 30 aprilie nu şi-au dat seama nici comisarii guberniului, nici scriitorul Jósika, nici presa maghiară. N-au văzut cum adunarea mai multor mii de ţărani a făcut să crească încrederea maselor în forţele lor proprii, le-a arătat că sînt în stare să învingă piedicile ce întîmpină în lupta lor de eliberare. Ţăranii au văzut cu ochii lor că domnii de la comitat nu sînt atotputernici şi că se poate trece peste voinţa lor. Şi-au mai dat seama că în lupta lor împotriva domnilor de pămînt şi dregătorilor nu sînt singuri, că alături de ei sînt o seamă de tineri înflăcăraţi, care înfruntă cu curaj samavolniciile dregătorilor şi nu se tem a sta şi a lupta de partea ţărani-

* Scrisoarea denotă toată îngîmfarea aristocratului faţă de „valahii proşti". Işi bate joc şi de episcopul Lemeni, cu toate că acesta îşi dăduse îndestul silinţa să le facă pe plac baronilor şi grofilor, la fel ca şi Şaguna în vremea aceea.

lor. Mişcările ţărănimii pentru a-şi scutura lanţurile iobăgiei se întîlnesc cu năzuinţele intelectualităţii române, care tindea să-şi asigure un loc în viaţa politică şi în conducerea ţării, un rol care să corespundă proporţiei numerice a elementului românesc din Transilvania. Ţărănimea îşi găseşte în adunarea din duminica Tomii conducătorii săi, în care îşi pune toată încrederea. Se înfrăţeşte mişcarea intelectualilor revoluţionari cu cea a poporului, se cimentează legătura între masele ţărăneşti şi tinerii intelectuali revoluţionari. Pentru mersul evenimentelor e de o importanţă capitală faptul că intelectualitatea română revoluţionară ajunge să-şi dea din ce în ce mai mult seama de forţa uriaşă pe care o reprezintă poporul.

Bărnuţ, care înainte se gîndea la convocarea unui congres al oamenilor mai învăţaţi, ajunge la convingerea că acţiunea naţională trebuie să se sprijine pe masele poporului.

2. PROBLEMA RELAŢIILOR PRINCIPATULUI TRANSILVANIEI CU UNGARIA

Conflictul de interese dintre cercurile conducătoare austriece şi cele ungare în problema Principatului Transilvaniei

Întrebarea dacă Principatul Transilvaniei să rămînă o ţară separată, legată de Ungaria numai prin persoana monarhului, sau ca între cele două ţări să existe o uniune strînsă, se discutase şi înainte de 1848, în presa maghiară, în şedinţele dietelor din Pojon şi Cluj, însă mai ales în „adunările marcale" nemeşeşti din comitate şi scaune. Propagatorii uniunii erau în primul rînd nobili liberali, care vedeau în absolutismul habsburgic, în birocraţia din Viena duşmanul de frunte al reformelor ce urmau să fie înfăptuite pe calea dobîndirii unei mai mari independenţe ; ei vedeau în uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria un mijloc de a combate cu forţe sporite centralismul austriac. În acelaşi timp,

uniunea urma — în planurile nobilimii liberale — să asigure elementului maghiar un rol de conducere în monarhie şi să înlesnească maghiarizarea vieţii de stat. Curtea vieneză şi guvernul central se împotriveau cu toată puterea acestor aspiraţii, nu voiau o Ungarie mare, care putea să opună rezistenţă mai puternică tendinţelor centralizatoare. Fostul cancelar austriac, prinţul Kaunitz, spunea încă din 1791 : „...Cu cît se intensifică tendinţa maghiarilor de a forma o unitate din Ungaria, Transilvania şi teritoriile ilire (ţinutul locuit de slavii de sud — *n.ns.*), cu atît mai mult se impune pentru Curtea imperială aplicarea principiului : divide et impera (dezbină şi stăpîneşte)“ [75]. Şi împăratul Francisc I i-a declarat deputatului sas Trausch în 1834 : „N-am să consimt niciodată ca Principatul Transilvaniei să se unească cu Ungaria“ [76]. Încă în 27 februarie 1848 cancelarul Jósika se referă în adresa sa către guvernatorul Teleki la rescriptul regal din 22 februarie 1847, prin care se interzice publicarea de articole polemice în problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În sensul acesta, guvernatorul dă dispoziţii la 8 martie 1848 cenzorilor gazetelor din Principatul Transilvaniei [77].

Izbucnirea revoluţiei în monarhia habsburgică a răsturnat vechile raporturi de forţe. Domnia Habsburgilor era ameninţată în Lombardia şi Veneţia de mişcările revoluţionare italiene, în Galiţia de străduinţele polonilor de a scutura jugul străin ; în acelaşi timp, o mare parte a germanilor din Austria îşi avea privirile aţintite spre formarea unei Germanii care să cuprindă şi părţi din monarhia habsburgică. În faţa avîntului mişcărilor naţionale şi sociale părea că vechea Austrie — bazată pe puterea absolută a monarhului, pe aristocraţia funciară şi pe cea bancară, pe birocraţie, poliţie şi armată — nu poate să se menţină. Chiar şi în Viena, în „oraşul împăratului“ (Kaiserstadt), elemente de stînga, muncitori, intelectuali şi studenţi, recunoşteau dreptul polonezilor, italienilor şi maghiarilor de a-şi dobîndi independenţa naţională. Şi Lamartine, care era în 1848 ministru de externe al Franţei, scria despre situaţia din mai 1848 din Imperiul austriac : Ungaria se separă

aproape cu totul de Imperiul austriac. Ca semn al completei separări, ea instituie un minister de externe propriu, al Ungariei [78].

În măsura în care slăbea puterea Imperiului austriac, reînviau în clasa stăpînitoare maghiară visurile unui Imperiu ungar de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră *. Guvernul ungar a luat în aprilie măsuri ca Dalmaţia să fie înglobată în Ungaria [80], în baza unor „drepturi istorice ale coroanei ungare" ; prinde teren gîndul exprimat în cursul lunilor aprilie—iunie 1848 în repetate rînduri de către oameni politici maghiari şi în presă, ca dinastia habsburgică să-şi mute reşedinţa la Budapesta şi ca Ungaria să devină centrul imperiului. Monarhul — scrie oficiosul „Pesti Hírlap" la începutul lui aprilie 1848 — o să joace, în calitatea sa de rege constituţional al Ungariei, un rol conducător la Gurile Dunării şi în regiunile spre Marea Neagră [81].

În planurile formării unui Imperiu ungar, uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria însemna o primă etapă. Oamenii politici maghiari nu vedeau obstacole mari în realizarea „uniunii", nobilimea maghiară avînd în ambele diete poziţii dominante. Ideea că în atare probleme capitale într-o epocă revoluţionară nu pot hotărî nişte diete care nu reprezentau decît o infimă parte a populaţiei era cu totul străină de nemeşimea ungară.

Curtea imperială, guvernul central, înalta birocraţie şi ofiţerimea urmăreau cu îngrijorare tendinţele maghiare spre dobîndirea independenţei totale de Austria şi de mutare a centrului monarhiei la Budapesta. Contele Kolowrath, ministru-preşedinte al guvernului imperial, a prezentat la 20 martie 1848 un memoriu împăratului, semnat, în afară de el, şi de cancelarul Transilvaniei, baronul Jósika. În memoriu se propune drept cel mai potrivit mijloc pentru preîntîmpinarea pericolului maghiar, între altele, şi trimiterea unui co-

* Agentul diplomatic englez Blackwell, foarte apropiat de cercurile conducătoare maghiare, vorbeşte în rapoartele sale adresate ambasadorului englez din Viena despre un viitor Imperiu ungar, doar — scrie el — Bosnia, Sîrbia, Ţara Românească ţineau odinioară de coroana ungară. S-ar forma astfel unul din cele mai puternice imperii ale Europei [79].

misar imperial în Principatul Transilvaniei, pentru a susţine acolo cercurile care se ridicau împotriva uniunii cu Ungaria [82].

Propagarea uniunii de către nobilimea liberală

Îndată după pătrunderea primelor ştiri despre evenimentele din 15 martie la Pesta, problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria a devenit preocuparea centrală a nobilimii liberale şi a burgheziei maghiare ardelene. Mare parte a nobilimii proprietare maghiare voia uniunea, contînd pe sprijinul guvernului ungar împotriva revendicărilor maselor ţărăneşti, în mare majoritate româneşti. Pentru a-şi exercita supremaţia naţională avea nevoie de sprijinul Ungariei, deci de „unió" (uniune). La sfîrşitul lui martie (actul e înregistrat la Pesta la 2 aprilie), 44 de aristocraţi maghiari din Transilvania (din familiile Teleki, Bethlen, Mikes, Vass, Wesselényi, Bánffy, Kemény, Zeyk) declară că sînt pentru monarhia constituţională, care garantează inviolabilitatea proprietăţii. În contopirea celor „două patrii maghiare, Ungaria şi Transilvania" văd asigurarea menţinerii naţionalităţii maghiare [83]. Adunările marcale ale comitatelor se transformă în demonstraţii pentru uniune la Cluj, Aiud, Odorhei, Dej etc. Pretutindeni, în adunările nemeşimii, se redactează hotărîri care cer convocarea imediată a dietei în scopul votării uniunii. În oraşele maghiare se fac şi demonstraţii de stradă, mai ales studenţii maghiari din oraşe devin cei mai însufleţiţi şi zgomotoşi adepţi ai ideii uniunii.

Presa maghiară din Cluj căuta să demonstreze avantajele uniunii Ardealului cu Ungaria. Ziarul „Erdélyi Híradó" aduce mai întîi articolul unui fruntaş al opoziţiei maghiare, al baronului Wesselényi Miklós, articol datat în Jibou la 26 martie. Wesselényi susţine că Ardealul va avea un viitor numai dacă se va uni cu Ungaria, formînd un stat puternic, unitar prin aceeaşi constituţie şi aceleaşi drepturi ale cetăţenilor săi. Industria şi comerţul se vor dezvolta şi toţi cetăţenii se vor bucura de înflorirea patriei. În ce priveşte ţărănimea, scrie mai departe baronul Wesselényi, trebuie să

se ştie că relaţiile urbariale nu mai pot fi menţinute, slujbele de care ţărănimea din Ungaria e eliberată nu pot să apese mai departe pe ţăranii din Ardeal. Întrebarea pe care nobilimea din Ardeal trebuie să şi-o pună e dacă prestaţiile *exagerate* ale ţărănimii vor fi înlăturate pe cale paşnică sau prin violenţă. Îi roagă pe saşi să se alăture dorinţei maghiarilor şi secuilor de a se face uniunea [84] uitînd cu totul de români, care formau majoritatea absolută a ţării. Fruntaşul liberal se gîndeşte la votul dietei, în care românii nu sînt reprezentaţi. Ceva mai tîrziu, în 3 aprilie, baronul Wesselényi declară într-o adunare publică din Pesta că Ardealul trebuie să se contopească cu Ungaria [85].

Presa maghiară din Cluj se pune întru totul în slujba ideii că numai uniunea e salvarea. Astfel, ziarul „Ellenőr" scrie : „Să ne unim, ca să devenim liberi ! Aceasta este lozinca popoarelor, în timp ce guvernele se călăuzesc după deviza : să divizăm forţele poporului ca să-l putem stăpîni. Cine e atît de orb ca să nu vadă că Polonia se ridică din nou, statele italiene se unesc şi Germania renaşte ? Şi cine îndrăzneşte să pună la îndoială viitorul patriei ungare ? Popoarele se unesc pentru a-şi redobîndi libertatea !" [86]

Autorul articolului — ca şi alţi conducători ai opiniei publice ungare — este foarte înţelegător faţă de aspiraţiile spre unire naţională ale popoarelor polon, italian, german şi maghiar, ignorînd însă complet atare năzuinţe la români, sîrbi, slovaci. În general, se poate spune că nu argumentele luptei pentru independenţă şi progres, pentru abolirea absolutismului şi a îngrădirilor feudale au avut în primul rînd răsunet în rîndurile nobilimii maghiare, ci argumentele naţionaliste, şovine. Pentru nobilimea maghiară din Principatul Transilvaniei uniunea avea în primul rînd o altă însemnătate : să o ajute să-şi menţină în continuare vechea supremaţie. Ea se temea că în urma acordării de drepturi cetăţeneşti egale tuturor cetăţenilor, în urma desfiinţării privilegiilor nobiliare, elementele maghiare, mai ales cele de pe pămîntul comitatelor, vor ajunge în situaţia de minoritate şi că în Transilvania se va instaura stăpînirea majorităţii româneşti. Acest argument l-a invocat şi

baronul liberal Wesselényi în articolul său citat mai sus, scriind în 26 martie: „Ardealul trebuie să fie o parte a patriei maghiare, căci altfel el va deveni prada unor rase străine“ [87]. Şi alţi magnaţi se gîndeau ca Wesselényi; astfel, contele Bethlen János propagă ideea înglobării Principatului Transilvaniei în Ungaria ca pe cel mai bun mijloc de apărare împotriva numeroasei populaţii româneşti [88]. „În teama de români — scrie groful guvernator Teleki la 3 aprilie cancelarului baron Jósika —, populaţia clujeană îşi pune toată nădejdea în convocarea dietei“ [89] (care urmează să voteze uniunea — *n.ns.*). Guvernatorul însuşi cere în repetate rînduri convocarea urgentă a dietei ca pe singurul mijloc ce ar putea linişti spiritele agitate [90].

Teza că maghiarii nu-şi puteau menţine poziţiile fără a se face „uniunea“ este larg discutată de naţionaliştii maghiari, la întruniri şi în presa ardeleană, fără nici o reticenţă. În oraşele ungureşti, la multe întruniri răsunau lozincile: „uniune sau moarte!“ sau „să ne unim, că altminteri pierim!“

Exaltarea naţionalistă a cuprins o mare parte dintre locuitorii maghiari din oraşe. Statul cu care urma să se unească Ardealul trebuia să fie un stat naţional maghiar. În acest stat, se spunea în întruniri, totul era unguresc: regele, dieta, constituţia, ministerul, garda naţională, pînă şi limba ţării [91]. Se accentua caracterul uninaţional al statului ungar, nesocotindu-se realitatea că în Ungaria popoarele slave, românii şi germanii, luaţi împreună formau marea majoritate a populaţiei. Se ţeseau visuri despre înfiinţarea unui mare imperiu ungar [92].

Mişcarea unionistă nu cuprinde toată populaţia maghiară

Cu toată propaganda naţionalistă, „unioniştii“ (cei care se pronunţau pentru uniunea Pricipatului Transilvaniei cu Ungaria — *n.ns.*) nu au putut cîştiga decît în mică măsură în satele maghiare. Ţăranii iobagi maghiari n-aveau încredere în spusele nemeşilor şi dregătorilor, nemeşi şi aceştia. În ceea ce priveşte atitudinea

secuilor, ziarul „Erdélyi Híradó" — același ziar care făcea o propagandă susţinută pentru uniune — scria că printre secui nu există un prea mare entuziasm pentru uniune, dar nici antipatie [93]. Grănicerii secui — scrie guvernatorul generalului comandant Puchner — au atacat cu ocazia tîrgului din Sînmartin pe nobilii care erau pentru uniunea [94] cu Ungaria. Cei care au făcut legile retrograde din 1847 erau duşmanii tuturor reformelor. Îndată ce s-au dezmeticit din prima lor spaimă, ei au făcut încercări ca să împiedice uniunea, sau cel puţin s-o amîne. Ei cunoşteau bine punctul de vedere al Habsburgilor, protectorii lor de frunte, ştiau că numai forţată de împrejurări Curtea vieneză va admite uniunea şi că şi în cazul acesta va încerca să o întîrzie. Un mare duşman al uniunii era şi cancelarul principatului, baronul Jósika Samu ; el a făcut tot ce a putut ca s-o zădărnicească [95]. În scrisorile sale din 23 şi 24 martie către guvernatorul Teleki el îşi exprimă încrederea că revoluţia nu va pătrunde din Ungaria, unde acum e anarhie, şi în Ardeal. Aduce o critică substanţială propagatorilor uniunii : o treime a populaţiei strigă că uniunea este necesară pentru a asigura naţionalitatea maghiară ; oare însă celelalte două treimi vor tăcea ? Se recunosc egale drepturi şi elementelor străine, dar nu li se recunosc limba şi naţionalitatea, considerate de acestea ca lucrul cel mai important. Problema maghiară nu se rezolvă prin uniune — doar şi Ungaria are 8 000 000 de oameni de limbă străină [96]. Numai în urma sancţionării la 11 aprilie a legilor votate de dieta ungară la 18 martie cancelarul Jósika se retrage, iar guvernatorul Teleki convoacă, la 11 aprilie — în nădejdea aprobării ulterioare a monarhului —, dieta ardeleană pentru ziua de 29 mai, la Cluj [97]. Propaganda antiunionistă printre maghiari continuă însă ; apare şi o broşură cu titlul : „Erdély és az unió" (Ardealul şi uniunea), în care se susţine că în Ungaria situaţia este nesigură, că acolo s-au luat măsuri ca ştergerea robotelor, care duc nobilimea la pieire. De ce să se dea drepturi politice unor mase populare în mare parte de limbă străină ? Urmarea va fi că Ardealul se va transforma în Dacia, adică într-un pămînt românesc [98].

Dacă mulţi aristocraţi, precum şi membri ai patriciatului săsesc, nu se împăcau cu gîndul că prin desfiinţarea constituţiei medievale a Principatului Transilvaniei vor pierde privilegiile lor, românii, de fapt, nu aveau nici un interes ca anacronismul reprezentat de vechea „constituţie" a Ardealului — bazată pe „libertăţile" celor trei „naţiuni" — să fie menţinut. Aşa vedeau situaţia românilor şi unii revoluţionari maghiari [99].

În cadrul noii rînduiri a statului burghez, intelectualii români din Principatul Transilvaniei, ca şi cei din Banat şi Crişana, cereau cu vehemenţă acordare de drepturi naţionale. Unii dintre intelectuali, în frunte cu Murgu, Bariţ şi Cipariu, credeau că politica de maghiarizare, de asuprire naţională, nu va putea continua după abolirea privilegiilor feudale, după democratizarea ţării [100]. Erau adînc convinşi că o colaborare între mişcările române şi cele maghiare era în interesul ambelor popoare. Nu erau nici împotriva unei eventuale uniuni statale temporare între Principatul Transilvaniei şi Ungaria [105], punînd însă unele condiţii.

Aceşti intelectuali puneau condiţia ca în prealabil să fie împlinite neapărat unele revendicări naţionale importante, ca garantarea limbii şi culturii româneşti. Unii români, ca protopopul din Mediaş, Ştefan Moldovan, se temeau „de n-ar fi această unie o continuare mai lăţită a nefericitei pentru noi unie de trei naţii din 1437" [106]. „Organul luminării", comentînd constituţia imperială din 25 aprilie, prin care se promitea garantarea nevătămării naţionalităţilor şi limbilor lor, scria cu amărăciune că această „garanţie împăciuitoare nu se află în noua constituţie a Ungariei" [107].

Este neîndoielnic că unirea forţelor revoluţionare din Ungaria şi Principatul Transilvaniei (o seamă de intelectuali români înaintaţi întrezăreau unirea acestor forţe şi cu cele din Ţara Românească şi Moldova) ar fi promovat cauza revoluţiei; colaborarea forţelor revoluţionare române şi maghiare putea să ducă în 1848 la slăbirea sau chiar la înlăturarea absolutismului habs-

burgic, la înlesnirea deschiderii drumului spre eliberarea popoarelor din bazinul dunărean, constituind o forţă puternică şi împotriva ţarismului.

Colaborarea forţelor revoluţionare, unirea lor nu însemna însă necondiţionat şi unirea statală a celor două ţări. În nici un caz unirea celor două ţări nu trebuia făcută forţat, fără consultarea majorităţii populaţiei din Principatul Transilvaniei, adică a românilor.

Majoritatea intelectualilor români au respins ideea unirii statale a Transilvaniei cu Ungaria. În fruntea acestora s-a găsit profesorul Simion Bărnuţ. El a cerut înainte de toate recunoaşterea românilor ca naţiune. Postulatul lui Bărnuţ era : recunoaşteţi pe români ca naţiune politică ; fără să îndepliniţi acest deziderat nu poate fi vorba de nici o înţelegere cu ungurii. Bărnuţ considera că Principatul Transilvaniei trebuie păstrat ca o ţară separată. De ce să fie înglobată această ţară, în care elementul românesc are majoritatea absolută, în Ungaria, unde românii n-ar forma nici a cincea parte a populaţiei. Transilvania — era gîndul patrioţilor români — are să se unească, cînd va veni momentul potrivit, cu celelalte două ţări româneşti, în nici un caz cu Ungaria.

Ideea necesităţii recunoaşterii românilor ca naţiune politică înaintea oricărei alte discuţii devine pe măsura desfăşurării evenimentelor şi deviza acelor intelectuali care iniţial se pronunţaseră chiar pentru o eventuală unire statală temporară. Dacă nici atunci, cînd cercurile conducătoare maghiare urmăreau să-i cîştige pe români ele nu dădeau nici o atenţie cererilor lor naţionale, atunci la ce se puteau aştepta românii după unirea cu Ungaria ? În apelurile adresate românilor de către conducătorii şi publiciştii maghiari nu se răspunde la nici o cerere concretă a românilor ; cele mai multe manifeste maghiare erau astfel redactate încît mai mult îi îndepărtau decît îi apropiau pe intelectualii români de gîndul uniunii. În ce priveşte pe ţăranii români, aceştia primesc sfaturile „domnilor“ unguri cu cea mai mare neîncredere, bănuind că iar este un şiretlic domnesc la mijloc.

Pentru nobilimea maghiară ardeleană uniunea cu Ungaria însemna întărirea poziţiei ei faţă de masele româneşti, iar prin declararea limbii maghiare ca limbă de stat, excluderea în mare parte a concurenţei intelectualilor de altă naţionalitate la ocuparea posturilor mult sporite într-o Ungarie mare, independentă şi puternică. Cu totul alta era situaţia păturilor conducătoare săseşti. „Trebuie să ne gîndim bine — scria gazeta germană din Sibiu — înainte de a renunţa la constituţia noastră de şapte secole"[108]. De fapt, această „constituţie" asigura naţiunii săseşti o autonomie aproape totală pe un teritoriu propriu, naţiunea avînd dreptul să-şi aleagă funcţionarii şi deputaţii ; în administraţie, justiţie şi învăţămînt, pe pămîntul crăiesc se folosea exclusiv limba germană, chiar şi corespondenţa cu guvernul din Cluj se făcea în această limbă.

O poziţie hotărîtă împotriva uniunii a luat patriciatul săsesc, care a monopolizat toate funcţiile înalte pentru familiile din rîndurile sale. Patricienii saşi aveau legături multe şi preţioase cu Viena. Încă de la începutul lui aprilie iau fiinţă gărzi civile în oraşele săseşti[112]. Universitatea săsească însărcinează o comisie compusă din fruntaşi saşi să studieze problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria şi să-şi dea părerea asupra acestei chestiuni. Daunele — se spune în memoriul întocmit de această comisie — pe care le poate aduce încorporarea Transilvaniei în Ungaria sînt cu totul covîrşitoare faţă de foloasele aparente. Naţiunea săsească, se afirmă în memoriu, face mai bine dacă se sprijină pe monarhia constituţională austriacă[115].

Memoriul a fost comunicat în 22 aprilie, prin Universitatea săsească, tuturor scaunelor săseşti, ceea ce arată că aceasta a fost de acord cu propunerile comisiei.

Exista o legătură permanentă între Universitatea săsească şi cercuri aulice din capitala monarhiei. Vechea birocraţie din Viena menţinuse posturile-cheie şi după căderea lui Metternich. În rîndurile acestei funcţionărimi erau şi cîţiva saşi ardeleni. 24 de exemplare din

manifestul „Ungarns und Siebenbürgens Stellung zur Gesamtmonarchie“ (Poziţia Ungariei şi a Transilvaniei în monarhia austriacă) se bucură — scrie Sachsenheim — de o largă răspîndire la Viena [119]. Şi ziarul din Augsburg, „Allgemeine Zeitung“, reproduce cuvînt cu cuvînt textul manifestului [120]. Manifestul din Viena a apărut în formă de broşură, cu 4 pagini, fără a indica autorul, dar se ştia că redactorul era consilierul Rosenfeld [121]. Concluzia manifestului era că „uniunea“ Principatului Transilvaniei cu Ungaria înseamnă primejduirea întregii monarhii.

O adevărată ploaie de manifeste germane inundă Transilvania, toate redactate în scopul de a împiedica uniunea Ardealului cu Ungaria. Manifestele au 4—6 pagini, format de carte. Unele dintre ele sînt datate, altele nedatate. Din conţinutul unora şi altora reiese că au fost redactate în a doua jumătate a lunii aprilie şi în prima jumătate a lunii mai. A apărut un manifest şi spre sfîrşitul lui mai, în preajma ţinerii dietei transilvănene.

Propaganda împotriva uniunii a luat un deosebit avînt datorită publicării constituţiei austriece date la 25 aprilie. Nu este o constituţie votată de corpul legislativ, ci „dăruită“ de împărat în scopul slăbirii mişcării revoluţionare. Ea se referă la Austria de Jos şi la cea de Sus, la Stiria, Salzburg, Tirol, Boemia, Moravia, Galiţia, Dalmaţia, nu însă la Ungaria şi la Principatul Transilvaniei.

Guvernul central din Viena a urmărit prin publicarea constituţiei nu numai în Austria, la care se referea actul, ci şi în Ungaria şi mai ales în Principatul Transilvaniei scopuri propagandistice. De fapt, conducătorii saşi, în precumpănitoare măsură, erau convinşi că într-o Austrie constituţională naţionalitatea săsească se va dezvolta mai liber decît în noua Ungarie, ai cărei cîrmuitori profesau deschis tendinţe de maghiarizare. Unii teoreticieni saşi încep să susţină ideea Austriei Mari, ca Bundesstaat (stat federativ).

Ca să învingă rezistenţa saşilor faţă de uniunea proiectată, unii oameni politici maghiari invocă argumentul

necesităţii alianţei strînse dintre germani şi maghiari împotriva unui „pericol slav." Pînă şi o asociaţie din Leipzig „Verein zur Wahrung der deutschen Sache im Osten" (Societate pentru susţinerea cauzei germane în Orient), trimite în 10 mai un apel către maghiari şi saşi ca să-şi dea mîna.

Cu toată propaganda făcută pentru o alianţă permanentă germano-maghiară, ideea uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria nu a putut pătrunde în cercurile săseşti decît în foarte mică măsură. Argumentele că naţiunea săsească îşi va pierde, într-un stat ungar centralizat, autonomia municipală şi că dezlipirea Ungariei de Austria sau mutarea centrului monarhiei de la Viena la Budapesta va favoriza tendinţele de maghiarizare erau acceptate de marea majoritate a populaţiei săseşti. Astfel, „Siebenbürger Bote" din 17 mai constată, cu drept cuvînt : cea mai mare parte a populaţiei Principatului Transilvaniei nu doreşte uniunea cu Ungaria.

Cercurile aulice şi uniunea

Memoriul prezentat în 20 martie de către ministrul-preşedinte austriac Kolowrath şi cancelarul Principatului Transilvaniei Jósika nu a fost ultimul act al vechii birocraţii austriece în problema uniunii Ardealului cu Ungaria. Şi rescriptul regal emis la începutul lunii aprilie, în care se promitea că în cursul anului 1848 va fi convocată dieta Transilvaniei, era un semn că monarhul nu acordă nici o urgenţă dezbaterii uniunii. Motivul acestei amînări era ascuţirea conflictului dintre guvernul central austriac şi cel ungar din Pesta în problema datoriilor de stat şi mai ales în ce priveşte dreptul de a dispune asupra armatei.

Politica cercurilor aulice se oglindeşte cu deosebită claritate într-o scrisoare a baronului Récsey Ádám, general de artilerie în armata cezaro-crăiască *. Conţinutul scrisorii este redat în scriptele contelui Bethlen

* Generalul Récsey Ádám (1775—1852) a fost numit la 3 octombrie 1838 ministru-preşedinte ungar, dar n-a reuşit să-şi ocupe postul.

János senior, conducătorul nemeşimii liberale ardelene; acesta îşi însemnase într-un registru textele scrisorilor de importanţă politică. Însemnarea datează din luna mai 1848.

„Monarhia — scrie generalul — este într-o situaţie îngrozitoare. În Austria e revoluţie, în Italia război, în Ungaria dictatura Batthyány-Kossuth, care va duce, mai iute sau mai tîrziu, la revoluţie. În această situaţie nefericită, eu stau mai mult decît oricînd alături de dinastie şi voi apăra pînă la ultima picătură de sînge familia imperială împotriva revoluţiei".

După această profesiune de credinţă, generalul îşi expune planul. „Dacă vedem că în Italia lucrurile merg prost, îl rechemăm pe generalul Radetzky — unii vorbesc şi de o intervenţie ţaristă — să facă ordine întîi în Austria, apoi în Ungaria. Monarhia nu se poate menţine — continuă generalul Récsey — dacă legile smulse de la împărat rămîn în picioare, căci aceasta ar duce la ruperea Ungariei de Austria şi, în cazul cel mai bun, palatinul Ştefan ar fi ridicat pe tronul Ungariei".

„Lucrul acesta n-o să-l tolereze armata. Restabilirea ordinii va începe prin aceea că vom pune întîi mîna pe Transilvania. Vom prinde Ungaria rebelă între două focuri şi vom pune repede capăt rebeliunii".

„Dacă tu vei aduce uniunea la îndeplinire de facto (de fapt — *n.ns.*), şi nu numai pe hîrtie, atunci noi vom fi nevoiţi să ne folosim de ajutorul românilor — îţi poţi închipui ce o să iasă din asta. Te sfătuiesc deci să amîni unirea ad calendas graecas[120]".

Scrisoarea generalului austriac arată cum căutau să combată cercurile aulice tendinţele de independenţă ale Ungariei. Uniunea Principatului Transilvaniei cu o Ungarie tot mai independentă însemna pentru aceste cercuri slăbirea Austriei şi a puterii dinastice.

Fapt este că dinastia şi aulicii din Viena au încercat totul ca să amîne hotărîrea în problema uniunii. Şi după demisia cancelarului Jósika Samu se menţine cancelaria transilvană, conducătorul ei fiind, pînă la numirea noului cancelar, baronul Apor Lázár, un duşman hotărît al uniunii.

Abia atunci cînd guvernatorul anunţase deja dieta, s-a emis, în 5 mai, rescriptul monarhului, prin care dieta *celor trei naţiuni* a fost convocată la Cluj pentru ziua de 29 mai. În propunerile regale ce s-au expus în vederea stabilirii programului dietei din Cluj se vorbeşte de alegerea cancelarului Transilvaniei, considerîndu-se că Ardealul îşi menţine cancelaria proprie [131]. Tezaurarul din Sibiu, contele Mikó Imre, a fost şi desemnat de monarh ca viitor cancelar; în 10 mai s-a şi prezentat la Viena, la arhiducele Franz-Karl, apoi la împăratul Ferdinand, pentru a arăta motivele pentru care nu poate primi această funcţie *; abia la sfîrşitul lunii mai i se aprobă renunţarea la postul de cancelar.

Prin amînarea convocării dietei s-a creat în Principatul Transilvaniei o situaţie tulbure, nesigură, un prilej pentru uneltirile oamenilor apropiaţi Curţii şi mai ales pentru uneltirile aristocraţilor conservatori ardeleni. Foarte semnificativă este comunicarea din 23 aprilie a deputatului sas din Sibiu Josef Graef, care arată că mai mulţi magnaţi maghiari insistă mereu pe lîngă conducătorii saşi să împiedice uniunea, arătînd că ar face-o şi ei în mod deschis, dar stau sub teroarea conaţionalilor lor; aceştia i-ar stigmatiza ca trădători de ţară dacă s-ar pronunţa în public împotriva uniunii [133]. În secret, aulicii reacţionari încep să activeze: fiul baronului Apor Lázár (acesta conducea cancelaria Transilvaniei din Viena după demisia baronului Jósika), Apor György, îi scrie în 7 mai din Biborţeni prietenului său „Jankó" (verosimil, baronul Jósika János, căpitan de husari, fratele mai mic al fostului cancelar) că e timpul să se organizeze din nou partidul conservator. Se laudă cu legăturile pe care le au aristocraţii conservatori cu unii conducători români, fără a da însă nume. Recomandă prietenului său să citească cartea lui Louis Blanc; baronul — pare-se — ţine să fie bine informat asupra curentelor revoluţionare. Propune să se reediteze

* În scrisoarea din 11 mai adresată soţiei sale, contele Mikó vorbeşte pe un ton foarte puţin reverenţios despre audienţa sa la împărat. „Am vorbit — scrie el — cu împăratul despre tot felul de lucruri ce ne-au trecut prin minte" [132].

un ziar conservator, angajîndu-se că va scrie şi va sprijini cu mijloace materiale ziarul [134].

În perioada aprilie-mai n-au lipsit agitaţii nici din partea aristocraţiei aulice, nici din partea patriciatului săsesc, în scopul de a cîştiga pe români ca aliaţi în lupta împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Aceste agitaţii au putut avea oarecare influenţă asupra unora dintre conducătorii români, n-au constituit însă în nici un caz factorul principal în luarea atitudinii românilor în problema uniunii.

3. NĂZUINŢA SPRE UNIREA CELOR TREI ŢĂRI ROMÂNE SE INTENSIFICĂ

„Orice mişcare naţională — scrie Lenin — tinde spre formarea de *state naţionale,* care sînt menite să satisfacă în cel mai înalt grad aceste cerinţe * ale capitalismului contemporan. În această direcţie acţionează factorii economici cei mai puternici, iar pentru întreaga Europă apuseană — mai mult chiar: pentru întreaga lume civilizată — statul *tipic,* normal pentru perioada capitalistă, este statul naţional" [135].

O dată cu dezvoltarea capitalismului se întăresc tendinţele spre formarea unui stat naţional care să cuprindă teritoriile ţărilor române. Se pune, în urma dezvoltării economice şi sociale a Moldovei şi Ţării Româneşti, problema unirii celor două ţări ; ideea aceasta se întreţese cu gîndul ardelenilor de a se crea o Românie care să cuprindă şi Transilvania — cu atît mai mult cu cît în numeroşii dascăli ardeleni trecuţi peste Carpaţi acest gînd avea ferventi şi aprigi susţinători. Polonezul Woronitz, în raportul său din Bucureşti, din 10 decembrie 1838, spune, între altele: „Ardelenii care vin în Ţara Românească ca profesori şi negustori sînt cei mai vajnici propagatori ai ideii unităţii naţionale" [136]. Ideea Dacoromâniei este propagată şi în publicistică ; Felix Colson, prietenul lui Ioan Cîmpeanu şi cunoscut al lui

* Este vorba, în pasajul anterior din Lenin, de înlăturarea piedicilor ce stau în calea dezvoltării limbii şi literaturii naţionale.

Eftimie Murgu, scrie în cartea sa apărută în 1839 că unirea celor două principate române într-o ţară este asigurată. Mai mult chiar: oamenii înaintaţi susţin că este necesar să se unească toţi românii. Iată — scrie mai departe Colson — „o problemă, căreia numai timpul, mai tare decît diplomaţia, poate să-i dea o soluţie". Despre transilvăneni scrie: „Românii aceştia hrănesc nădejdea de a fi uniţi cu fraţii lor moldo-munteni. Ideea unirii naţionale se răspîndeşte tot mai mult"[137].

Este semnificativ că, în deceniul premergător revoluţiei, M. Kogălniceanu intitulează revista sa „Dacia literară", iar publicaţia lui N. Bălcescu şi Treboniu Laurian poartă numele de „Magazin istoric pentru Dacia", exprimînd şi prin titlurile publicaţiilor faptul că literatura şi istoria sînt aceleaşi pentru cele trei ţări româneşti.

Avem mărturii că ideea reînfiinţării Daciei a fost discutată în cercurile intelectualilor români din Transilvania. Astfel, avocatul Fűzi Mihály din Abrud declară în iunie 1848 că fiecare român mai citit are visul să se reînfiinţeze Dacia. Spune că, umblînd încă în Abrud la şcoală (în 1848 Fűzi avea 27 de ani), a discutat de multe ori despre planurile acestea cu colegii săi români. Şi la Cîmpeni — urmează Fűzi —, în casa protopopului Iosif Ighian, se discuta mult despre situaţia mizeră a românilor şi despre ridicarea acestui popor[138].

În 1848, cînd, în urma dezvoltării capitaliste, în Europa se ridică imperios problema unirii germanilor, italienilor în state naţionale, cînd popoarele mai dezvoltate ale Imperiului habsburgic vor să se organizeze şi ele în state naţionale independente, se întăreşte şi ideea statului naţional român, a Daciei române. Intelectualii români transilvăneni îşi îndreaptă, în 1848, din ce în ce mai mult privirile spre Ţara Românească şi Moldova. „Gazeta de Transilvania" scria în numărul său din 1 mai (st. n.) 1848: „Publicul stă să ne scoată din casă cu silirea de a împărtăşi novele (noutăţi, ştiri — *n.ns.*) din vecinele principate. Noi vă încredinţăm din nou că de cîte ori ceva merită publicare, pe lîngă toată asprimea cenzurii de acolo, nu reţinem"[139].

Una dintre mărturiile despre răspîndirea gîndului unei Dacii care să cuprindă pe românii din cele trei ţări

române: Muntenia, Moldova, Transilvania, este scrisoarea profesorului Axente din 6/18 aprilie 1848. Axente îi scrie din București lui Simion Bărnuț, fostul său profesor, despre una din acțiunile interesante ale lui Bălcescu. „Un tînăr — scrie Axente — redactorul «Magazinului istoric», veni nu demult din Paris și aduse multe extrase din «Revue des deux mondes», le împarte pe la mai mulți [140]. Într-acestea se cuprind pe scurt cele mai de frunte trăsături din istoria românilor; tot acolo se scrie că «La Dacie est formée naturellement pour être unie» (Dacia, prin felul cum e alcătuită, e menită ca să fie unită). Eu n-am textul la mînă, sper că Roman va aduce o broșură de acolo“ [141].

Ideea unirii românilor într-un stat național a cuprins pe cei mai înaintați patrioți români din principate. Într-o corespondență nesemnată din Brașov, trimisă la sfîrșitul lui aprilie — începutul lui mai și apărută în 12 mai în gazeta „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg, se spune: „Am avut ocazie să vorbesc cu doi revoluționari din Iași, refugiați la Focșani. Aceștia erau ferm convinși că din haosul mișcărilor și răsturnărilor va apărea republica Dacia. Aceasta va cuprinde toate ținuturile și popoarele de la Carpații de nord pînă la Dunăre și Marea Neagră. Tinerii republicani mi-au garantat în prealabil naționalitatea sașilor din Transilvania“ [142]. Și Dimitrie G. Golescu se manifestă în 1848 ca un fervent adept al unirii.

Într-o scrisoare către Ion D. Ghica, din august 1848, el scrie, printre altele: „Am aruncat deunăzi ochii asupra unei hărți tipărite la Viena, înainte de 20 de ani, care hartă înfățișa numai țările locuite de români, Valahia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Banatul. Știți că țările acestea ar putea să formeze un regat frumos... cu frontiere indicate parcă de natura însăși?... Ideea aceasta, care părea o utopie în anul trecut, ni se pare azi realizabilă... Revoluția franceză a proclamat... principiul naționalităților. Fiecare națiune are drept la propria ei existență politică și toți oamenii care vorbesc aceeași limbă trebuie socotiți că formează o singură națiune. Aceasta e semnul distinctiv pe care l-a dat dumnezeu pentru a le separa unele de altele. Dacă principiul na-

ționalităților va triumfa, cum toate ne fac să nădăjduim, românii vor fi un popor de opt milioane" [143].

Tendințele către crearea unui stat național românesc erau urmărite de oamenii politici maghiari și germani atît din Transilvania, cît și de la Pesta, Viena și din Germania. Conducătorul liberal Wesselényi Miklós scrie la 15 aprilie 1848 despre planuri urzite în Țara Românească și Moldova de a atrage Transilvania în făurirea unui regat dac [144]. Publicistul german Anton Kurz îi scrie baronului Kemény József în 4 mai 1848 : „E și o partidă republicană care tinde spre întemeierea unei republici..." [145]. Și gazeta „Budapesti Híradó" publică o corespondență din Transilvania în care se spune : „Să fie oare adevărat să s-ar plănui o republică română, care va asigura sașilor drepturi naționale și de autonomie ?... De ce oare să nu viseze românul o Dacie, precum și slavul un stat slav ?" [146] Despre o mișcare în Banatul de Sud dă știre, în 4 mai, corespondentul gazetei din Augsburg, „Allgemeine Zeitung" ; se menține zvonul — scrie corespondentul — despre o propagandă care se lățește încet și care are drept scop reînființarea regatului dac, ce are să cuprindă toate ținuturile locuite de români [147].

Oficiile polițienești și administrative urmăreau cu îngrijorare venirea în Transilvania a unor persoane din Țările Române dunărene. Căpitanul Farkas de la comandamentul militar al orașului Brașov informează în 28 aprilie magistratul că au sosit 3 persoane din Țara Românească și Moldova, care, precum se pare, vor să răspîndească în populația românească gîndul înființării unui stat dac [148]. Judele-primar din Brașov, Johann de Albrichtfeld, anunță la 30 aprilie pe guvernator că au sosit la Brașov trei străini din Țara Românească sau Moldova ; ei vorbesc franceza și greaca. Par să fie comisari care propagă refacerea Daciei de odinioară. Doi dintre ei vor să plece la Blaj, unde, cum spun ei, va fi *adunarea tuturor românilor* (subl. ns.). A îndrumat poliția să-i împiedice de a merge la Blaj [149]. Același Albrichtfeld dă în raportul său din 1 mai informații mai ample asupra „străinilor" veniți la Brașov ; mai mulți

români din Ţara Românească — scrie judele-primar — s-au refugiat, fiind prigoniţi de vodă, la Braşov. Între ei se găseşte învăţătorul de origine ardelean Constantin Roman; un alt refugiat se ascunde sub numele de Gheorghe Steloutza — de fapt este un boier din Moldova cu numele Sion. Din mai multe părţi — scrie judele-primar — mi s-a raportat că aceşti străini au făcut declaraţii privitor la reînfiinţarea unui imperiu dac. Gregore Vasiliu (de fapt: Balş) şi Georg Steloutza (de fapt: G. Sion) — se mai spune în raport — se pregătesc să plece, ca şi C. Roman, la Sibiu, iar de acolo la adunarea de la Blaj [150]. În raportul din 5 mai al directorului poliţiei din Braşov este vorba, afară de cei amintiţi mai sus, şi de Nicolaie Ionescu, student originar din Iaşi şi care şi-a vizat paşaportul în 7 aprilie la Paris, apoi în 15 aprilie la Praga; toţi vor — scrie directorul poliţiei — să meargă la Blaj [151]. Despre boierul Constantin Balş, Puchner, comandantul-general, îi scrie în 6 mai guvernatorului: Acest boier a fugit din Iaşi la Focşani şi apoi a trecut prin pasul Buzău în Transilvania [152]. Raportul din 9 mai al comisarului Maurer Mihály aminteşte numele a patru boieri din Moldova veniţi la Braşov: un Bálts, un Kantakutzen, un Sztoneszko (Stoenescu) şi un Ioneszko (Ionescu — *n.ns.*). Toţi — scrie comisarul — au făcut declaraţii împotriva uniunii Ardealului cu Ungaria, deoarece doresc reînfiinţarea vechii Dacii. Primii doi au plecat la adunarea de la Blaj, iar ceilalţi doi au plecat în Săcele, unde au avut consfătuiri secrete cu preoţii şi ţăranii mai înstăriţi. Raportează că au sosit din Sibiu la Braşov şi trei saşi, între care deputatul Schmidt, care de asemenea fac propagandă antiunionistă. După informaţii mai noi, judecătorul crăiesc raportează în 11 mai guvernatorului că agitaţia pentru restaurarea Daciei nu o fac refugiaţii din Moldova, ci un învăţător din Ţara Românească, originar din Transilvania, care şi-a luat un concediu de 2 luni. Acesta a vorbit — spune judecătorul crăiesc — şi în public despre reînfiinţarea Daciei.

Guberniul dă dispoziţii ca „străinii" veniţi din Principatele Dunărene să fie strict supravegheaţi şi, dacă

se vor dovedi vinovaţi de propagarea statului dac, să fie arestaţi [155]. Judelui-primar din Braşov guvernatorul îi dă dispoziţii să aresteze pe aceşti străini dacă n-ar putea să-i împiedice altfel de a merge la Blaj [156]. Guvernatorul este atît de neliniştit din cauza românilor veniţi din principate, încît cere forurilor mai înalte ca refugiaţilor să li se dea domiciliu fie în nordul Ungariei, fie în Austria, ca să nu ajungă în contact cu populaţia românească din Principatul Transilvaniei [157].

Şi subsecretarul de stat la culte şi învăţămînt, fostul profesor din Aiud Szász Károly, acordă atenţie, în raportul său adresat din Aiud ministrului-preşedinte ungar contele Batthyány, ştirilor despre tendinţele dacoromane. „O parte dintre aţîţătorii români — scrie el la 18 mai — sînt nişte fanatici exaltaţi, care visează sau despre o nouă Dacie — ce urmează să cuprindă Ţara Românească, Moldova, Bucovina, jumătate din Ardeal sau chiar Ardealul întreg, ba şi unele părţi din Ungaria ce sînt învecinate cu Ardealul — sau despre un Ardeal valahizat" [158]. De asemenea comisarul ministerial, baronul Perényi Zsigmond, în raportul său din 3 iunie 1848 trimis din Cluj ministrului de interne Szemere scrie că între români sînt numeroşi preoţi din clerul de jos şi oameni semiculţi, săraci, care tind ca prin agitaţiile lor să-şi cîştige o situaţie materială. Ei caută să deştepte în popor nădejdi exagerate şi dorinţa de a forma un stat românesc independent. Astfel de agitatori sînt Barnucz (Bărnuţ), Porutz (Poruţ), Buttyán (Buteanu) şi încă mulţi alţii [159]. În procesele care s-au făcut unor „aţîţători", cîţiva martori au declarat că preoţii români ar fi făcut agitaţie pentru Dacoromânia ; astfel despre preotul unit Vasile Balint din Cărpiniş s-a spus că ar fi declarat la 1 mai în piaţa din Abrud că Transilvania şi cele două principate române de la Dunăre trebuie să formeze un regat [160].

Curtea vieneză căuta să folosească în scopurile sale aspiraţiile româneşti de a forma un stat naţional. De mult ideea reînfiinţării Daciei nu era o idee străină de politica austriacă. Cercuri austriece, în scopurile lor expansioniste, se foloseau de tendinţele unor intelec-

tuali români pentru a ridica pretenţii asupra Moldovei şi Ţării Româneşti, sub titlul că o să unifice aceste ţări cu Transilvania sub sceptrul habsburgic[161]. Pentru propaganda aceasta se găsea şi un „drept istoric“ : Habsburgii, ca împăraţi, se considerau moştenitorii de drept ai Imperiului roman, deci şi ai Daciei. Politica expansionistă dusă în mod discret — căci ea putea să ducă la conflicte pe plan internaţional — se bucura de simpatia unor cercuri ale burgheziei săseşti care aveau legături economice intense cu Principatele Dunărene.

Gîndul că s-ar putea forma un imperiu dac, în graniţele căruia şi naţionalitatea germană ar putea fi ocrotită, nu luase forme concrete în cercurile săseşti pînă în 1848. Revoluţia, punînd imperios problema că Principatul Transilvaniei nu poate să rămînă cu vechile şi perimatele sale instituţii, dă viaţă unor proiecte ce se bazează pe o apropiere de români. Uniunea cu Ungaria, care primejduia instituţiile săseşti, trebuia împiedicată, iar aliaţi, dat fiind că cercurile din Viena păreau să cedeze faţă de cerinţele maghiare, nu puteau să fie decît românii. Se încuraja deci postulatul lor de a fi recunoscuţi ca naţiune politică, dar s-a mers şi mai departe : s-a găsit un pastor sas care pleda direct pentru „Dacoromânia“.

În preajma adunării de la Blaj, la începutul lunii mai*, apare la Sibiu, în editura librăriei Hochmeister, o broşură de 45 de pagini, cu titlul : „Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dacoromanische Monarchie unter Oesterreichs Krone“ [Despre uniune (a Principatului Transilvaniei — *n.ns.*) şi în afară de aceasta un cuvînt despre o eventuală monarhie daco-romană sub coroana austriacă]. Autorul, neindicat pe copertă, este Daniel Roth, preot sas din Erman (azi : Armeni, raionul Sibiu), care fusese ani de-a rîndul la Iaşi preot şi medic, deci avusese contact cu diferite cercuri din Moldova[162].

* Gazeta germană din Braşov „Blätter für Geist, gemüt und Vaterlandskunde“, în numărul din 28 mai 1848 (p. 139), aminteşte broşura de trei coli de tipar scrisă de un sas. Acesta — scrie foaia din Braşov — vede fericirea saşilor într-un stat daco-roman.

Autorul broşurii afirmă că în Ungaria ar domni o anarhie completă. Dieta din Pojon ar fi rupt legăturile dintre Ungaria şi Austria; autorul consideră ca un semn al acestei rupturi faptul că în oraşele ungureşti au fost îndepărtate pajurile şi colorile împărăteşti de pe edificiile publice. În astfel de împrejurări — conchide autorul —, este de datoria fiecărui cetăţean al imperiului să lupte pentru integritatea împărăţiei, să împiedice dezlipirea Ungariei de Austria.

Ungurii nu vor — scrie Daniel Roth — să ne asigure drepturi naţionale, vor doar să ne îngăduie să folosim limba maternă în familie. Dar noi le răspundem că şi noi am devenit maturi, la fel ca şi ei, şi sîntem în stare să garantăm noi înşine naţionalitatea noastră.

Saşii n-au deci să-şi dea învoirea la uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Saşii trebuie să se unească cu românii, nu cu Ungaria.

„Noi credem — continuă Daniel Roth — că prin înfiinţarea unui imperiu daco-roman care să cuprindă, sub sceptrul împăratului german din Viena, Transilvania, Moldova şi Ţara Românească, se pot atinge ţelurile noastre. Moldovenii şi muntenii vor libertate politică şi de gîndire, o constituţie şi instituţii care să garanteze dezvoltarea liberă a poporului pe bază naţională; toate acestea nu le pot dobîndi decît sub sceptrul coroanei austriece. Fără Transilvania, ţara compusă din Moldova şi Muntenia nici n-ar avea o situaţie geografică bună — împreună cu Transilvania, România ar primi o formă rotunjită, solidă. Mica Românie, fără Transilvania, fiind situată între trei mari imperii (Rusia, Austria şi Turcia), ar avea totdeauna o situaţie nesigură; dacă formează însă, împreună cu Transilvania, o parte integrantă a monarhiei austriece, ar fi asigurată atît înspre est, cît şi înspre sud.

O parte a nobilimii culte, mărinimoase româneşti (despre o burghezie din Moldova şi din Ţara Românească — afirmă autorul broşurii — nu se poate încă vorbi) începe să-şi dea seama de imensele avantaje ce le-ar avea ţările lor dacă s-ar alipi monarhiei austriece. Nu este deci neverosimil ca în timpul cel

mai scurt să se adreseze monarhiei austriece cu cererea de a i se alipi.

Ce mult ar cîştiga prin această alipire — exclamă autorul broşurii — Transilvania, monarhia austriacă, întreaga Germanie (să ne gîndim numai la gurile Dunării !). Să părăsim deci vechile legături cu Ungaria şi să încheiem o alianţă cu oameni toleranţi ! Viitorul Daciei (Transilvania, Moldova, Ţara Românească împreună) nu aparţine nici naţiunii maghiare, nici celei germane, ci poporului numeros român.

Să ne înfăţişăm deci — conchide Daniel Roth — împreună cu naţiunea română înaintea majestăţii-sale şi să cerem să nu sancţioneze uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. Ceea ce majestatea-sa n-ar acorda saşilor din cauza micului lor număr, nu va refuza locuitorilor uniţi ai Transilvaniei, celor două milioane de supuşi credincioşi ai săi".

Ideea că Austria nu se poate dezinteresa de soarta ţărilor de la gurile Dunării este prezentă în mai multe scrieri din primăvara anului 1848. Astfel, în 8 aprilie publicistul vienez August Zang publică o broşură, intitulată „Lebensfrage für die österreichische Monarchie" (Problemă vitală a monarhiei austriece). Autorul propune să se înscăuneze de îndată un regim democrat, bazat pe reprezentanţă populară, fiecare cetăţean major avînd dreptul de vot şi dreptul de a fi ales. Totodată să se desfiinţeze robotele, dijma şi privilegiile feudale. Austria să renunţe la provinciile italiene ; ea va fi compensată * prin alăturarea Principatelor Dunărene. Acestea vor cere în curînd primirea în statul austriac pentru a fi părtaşe la o adevărată viaţă constituţională şi la o minunată dezvoltare economică. Poate Rusia ţaristă se va opune — dar 35 000 000 de oameni liberi stau în faţă a 60 000 000 de sclavi. Puterea agresivă a autocraţilor ruşi este frîntă. Autorul mai vorbeşte şi de perspectiva unei imigrări masive a apusenilor în

* Se zvonea că guvernul francez vrea să despăgubească pe Habsburgi pentru renunţarea la provinciile italiene cu principatele române dunărene [103].

principate, pentru a pune în valoare acel pămînt de o fertilitate fabuloasă [164].

Tot în aprilie apar în gazeta oficială „Wiener Zeitung“ articole cu tema Austria şi mişcarea moldo-română. În acestea se spune : acum, cînd mişcarea politică, asemănătoare unui cutremur, a cuprins şi ţările dunărene, este de datoria noastră să îndreptăm atenţia opiniei publice asupra acelor regiuni unde Austria are interese materiale atît de importante, şi anume asupra Moldovei şi a Ţării Româneşti. Mişcarea moldo-română este o adîncă revoluţie populară. În Banat, Ardeal, Bucovina, Moldova şi Ţara Românească locuiesc moldavo-românii, urmaşii romanilor. Partida naţională, numită a Tinerilor Români, tinde spre unirea tuturor teritoriilor române, spre doborîrea protectoratului odios rusesc şi spre înlăturarea influenţei încă puternice a Fanarului. Partida aceasta, care creşte şi se întăreşte zi de zi, nu se teme, dacă va fi sprijinită şi din afară, de o luptă cu uriaşul rus, în cazul cînd acesta ar vrea să aţină calea dezvoltării naţionale româneşti. Zilele următoare (articolul a apărut în 18 aprilie — *n.ns.*) pot să ne aducă vestea răzbirii acestei mişcări, care o să înceapă înainte de toate cu unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti într-un principat. Este destul să aruncăm o privire asupra hărţii pentru a ne convinge că Austria trebuie să sprijine, în interesul propriu şi în cel al Europei întregi, cu toată tăria năzuinţele de eliberare ale moldavo-românilor. Aceste ţări pot fi contrapuse, asemenea unui dig apărător, panslavismului ce ne ameninţă (în nota de jos se spune : Ungaria s-a lipsit de un prieten atît de necesar, procedînd fără cruţare împotriva limbii şi naţionalităţii române).

Austria — se spune într-un alt articol al aceluiaşi oficios austriac — nu se gîndeşte la ocuparea principatelor cu arme, ea doreşte şi aşteaptă intrarea lor de bunăvoie în marea familie a popoarelor Austriei [165].

După prăbuşirea revoluţiei, conducătorii români, ca Bariţ şi Papiu, au considerat planuri ca cel expus în broşura lui Daniel Roth drept idei bizare sau chiar manevre pentru a ademeni pe români şi pentru a-i

acuza apoi de necredință față de patria transilvăneană. Adevărul este însă că în primăvara lui 1848 mulți intelectuali români primeau cu entuziasm și fără nici o rezervă planul, venit de oriunde, al reînființării imperiului dac, ce urma să cuprindă țările cu populație covîrșitoare românească. Astfel Cipariu reproduce pe larg în foaia sa articolul amintit al gazetei vieneze, însoțindu-l de următoarea notă a redacției: „Noi la aceste doriri scoase din adîncul inimii fiecărui drept român, înflăcărat pentru înalta dreptate a Casei austriece, numai adăugăm decît dorul de a vedea încă cu ochii noștri aceste scopuri înființate“ (realizate — *n.ns.*)[166].

Gazeta din Blaj, prin primirea entuziastă a planurilor vieneze, nu manifestă o atitudine personală a redactorului ei. Nu numai Cipariu, ci și alți intelectuali români transilvăneni nu au văzut clar caracterul reacționar al împărăției habsburgice și nădăjduiau că sub scutul și cu ajutorul acestei împărății se va putea înfăptui unirea celor trei țări române.

Visurile ardelenilor erau încurajate și de acțiunea unor patrioți din Principatele Dunărene. Alecu Russo plecase în aprilie 1848 la Viena pentru a susține acolo unirea Moldovei și a Țării Românești cu Austria[167]. „Mulți boieri de aici — raportează agentul imperial Timoni la 29 aprilie, din București, ministerului de externe al Austriei — voiau ca țara lor să se elibereze de Turcia și Rusia și să se alăture Austriei“. Agentul austriac adaugă însă că boierii vor să se unească cu Austria, în nici un caz nu vor însă încorporarea Țării Românești în Ungaria — preferă mai curînd Rusia[168].

Mărturiile acestea dovedesc că o seamă de patrioți români au trecut, în anul revoluționar 1848, de la ideea solidarității poporului român la ideea închegării unui stat național. Formării statului național îi stăteau însă în cale în 1848 piedici externe de neînvins: cele două principate stăteau sub suzeranitatea otomană și sub protecția Rusiei țariste, nu erau nici ele unite, iar Transilvania era o provincie austriacă. Bariț scria — e drept mult după anii revoluționari 1848—1849 —:

pentru a crea „Daco-romania", ar fi trebuit să ai o armată de sute de mii de soldaţi, o burghezie (Bariţ spune „inteligenţă") numeroasă şi puternică, o constelaţie europeană favorabilă ca să înfrunţi trei mari puteri, Austria, Rusia ţaristă şi Turcia [169].

În 1848, foarte mulţi intelectuali, profesori, avocaţi, preoţi modeşti, dascăli şi studenţi români din Transilvania erau însufleţiţi de ideea unirii românilor într-un stat naţional. Străduinţele spre unire se manifestă în corespondenţa intelectualilor români, în participarea transilvănenilor la actele revoluţionare din Ţara Românească, în participarea moldovenilor şi a muntenilor la marea adunare de la Blaj. Nu exista însă o „iredentă" română cu un program bine stabilit, cu acţiuni coordonate.

Unul din dascălii de origine ardeleană trecuţi în Ţara Românească şi Moldova şi reveniţi în primăvara anului 1848 în Transilvania, Axente Sever, îi scrie la 6 aprilie 1848 din Bucureşti lui Bărnuţ că şi el ar vrea să participe la mişcarea românilor transilvăneni şi propune ca să înceapă răscoala, şi anume Elia Molnar în Comana (azi : Comana de Jos şi Comana de Sus), el însuşi şi Roman în regiunile lor ; Mărgineanu în ţinutul de lîngă Mureş, Baterneanu (Bătrîneanu—*n.ns.*) pe Cîmpie, iar Iancu lîngă Ampoi (azi : Ampoiţa, raionul Alba [170]). Şi tinerii intelectuali moldoveni şi munteni veniţi în Transilvania ca refugiaţi, însufleţiţi de mişcarea naţională din Transilvania, şi-au exprimat deschis dorinţa de a vedea uniţi românii din cele trei ţări româneşti. Bariţ scrie în istoria sa că, dacă ungurii şi alţi străini au considerat realizabilă ideea Dacoromâniei, nu este de mirare că mulţi români au luat foarte în serios această idee [171].

Ideea unirii naţionale era vie în Transilvania. Românii — scria în [illegible] iunie administratorul de moşie Gazda József baronului Apor din Nadeş — şi-au pus în gînd să se unească cu Ţara Românească ; acest lucru îl propovăduieşte un grup de studenţi din Blaj, în frunte cu Pap Sándor [173]. Acelaşi lucru l-a spus — după cum raportează contele Karassai — fiul preotului din Almaşul Mare : Românii fiind mai mulţi decît ungurii se vor uni cu Ţara Românească, nu cu Ungaria [174].

Mulţi intelectuali români, animaţi de gîndul unirii viitoare cu fraţii lor din Principatele Dunărene, din Banat şi Crişana erau pentru păstrarea vremelnică a unui Principat al Transilvaniei separat, care putea fi un reazem al naţionalităţii româneşti. Astfel, răspîndirea ideii „Dacoromâniei" însemna implicit întărirea taberei acelora care luptau hotărît împotriva uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

4. ÎNĂSPRIREA CONTRADICŢIILOR NAŢIONALE ÎN PREAJMA MARII ADUNĂRI DE LA BLAJ CA URMARE A POLITICII NEJUSTE DUSE DE NOBILIMEA MAGHIARĂ

Contradicţiile interne ale revoluţiei din partea de est a monarhiei generează în luna mai o încordare crescîndă. Faptul că nobilimea maghiară voia ca şi în situaţia revoluţionară creată — cînd masele populare ajung din ce în ce mai mult la conştiinţa forţei lor — să-şi menţină supremaţia economică şi politică a dus la noi şi noi conflicte şi la adîncirea celor vechi.

Astfel, antagonismul naţional se accentuează în această lună de mari mişcări sociale şi naţionale. Conducătorii maghiari, departe de a înţelege mişcarea naţională a popoarelor slave şi a poporului român, fac în presa lor apoteoza statului uninaţional maghiar [175].

Redactorii responsabili ai lui „Pesti Hírlap" Csengeri Antal şi Kemény Zsigmond scriu : „Considerăm libertatea şi egalitatea drept avutul tuturor locuitorilor ţării, dar ţara însăşi, în toată întinderea ei, o considerăm ca ţara maghiarilor. Vom apăra deci cu hotărîre poziţia diplomatică a limbii noastre şi integritatea patriei împotriva oricăror atacuri. Aceasta este cea mai sfîntă lege de bază a noastră, căreia i se subordonă totul. Ţinta este înflorirea Ungariei, contopirea populaţiilor de limbi diferite într-un corp naţional unic, în administraţia independentă maghiară" [176]. „Revoluţia — scrie acelaşi ziar — la noi e terminată, ceea ce urmează e sau o consolidare paşnică, sau un război sîngeros" [177].

În Principatul Transilvaniei, unde presa, manifestele, întrunirile din orașele cu populație maghiară propagau un naționalism cu nimic mai moderat decît cel din Ungaria, contradicțiile se accentuau din ce în ce mai mult. Programul revoluției maghiare s-a îngustat în concepțiile nobilimii ardelene maghiare în așa măsură, încît nu era de recunoscut. „Ardealul — scria o gazetă din Pesta — este frămîntat azi aproape numai de problema uniunii“ [178]. Neglijarea înfăptuirii și dezvoltării cuceririlor revoluționare din martie, insistîndu-se, în interesul cîștigării întregii nemeșimi, asupra tezei că numai uniunea cu Ungaria poate să scape elementul maghiar din Transilvania de pieire, a făcut ca atît intelectualitatea română cît și cea săsească să-și concentreze privirile asupra problemei uniunii. Neîncrederea a fost accentuată și de faptul că cercurile conducătoare maghiare puneau primirea uniunii drept o condiție pentru cîștigarea drepturilor ; astfel, în apelurile maghiare se spunea românilor : Primiți uniunea, și atunci scăpați de iobăgie și veți avea drepturi egale cetățenești. Poziția conducătorilor maghiari de a forța prin toate mijloacele uniunea statală dintre Principatul Transilvaniei și Ungaria a dus la scindarea forțelor înaintate, revoluționare *.

În preajma adunării de la Blaj din 15 mai atenția cercurilor conducătoare maghiare ardelene începe să se îndrepte mai mult spre români. Apar cîteva apeluri maghiare adresate românilor, în scopul de a-i convinge că uniunea Principatului cu Ungaria este și în interesul lor ; dar aceste manifeste nu contribuie de loc la îmbunătățirea raporturilor româno-maghiare. Astfel, într-un apel apărut în 2 mai în gazeta clujană „Erdélyi Híradó“ se insinuează că numai „ațîțătorii fără suflet“ sînt de vină de toată neliniștea care a cuprins țărănimea. Apelul evită, deși se adresează conducătorilor români, să vorbească concret despre școlile românești, despre drepturile limbii române în viața de stat.

* Axente Sever scria, în aprilie : „Deși legile Ungariei asigură o soartă mai bună țăranului, ele însă se vor înființa anevoie, — apoi oare toate acele îmbunătățiri ce se fac pentru ei, nu vor fi plătite cu pierderea naționalității române ?“ [179]

Într-un alt apel, preotul reformat din Ciumbrud (comitatul Alba de Jos), Basa István, apelează la preoţii români din Transilvania, cerîndu-le să îndemne poporul la linişte. Acuză pe mulţi preoţi români că ei ar propaga ura împotriva maghiarilor *, deşi „toate naţionalităţile sînt copiii aceluiaşi părinte“ [182]. Este semnificativ că un atare articol apare în ziarul politic al liberalilor — o predică care nu dă nimic concret, care ocoleşte cu totul problema naţională şi pe cea ţărănească.

În acelaşi număr al gazetei „Érdélyi Híradó“ apare şi apelul semnat de Orbók Samu către români. Manifestul lui Orbók se distinge printr-o concepţie mai ridicată, prin tendinţa de a se apropia în adevăr de români. „Nu veţi fi mînaţi ca nişte mînji spre Ungaria — scrie Orbók, făcînd aluzie la ceea ce scriseseră tinerii români din Cluj în aprilie —, ci veţi împărţi cu noi aceleaşi drepturi constituţionale, iar în adunarea ţării veţi fi tot aşa reprezentaţi ca şi noi. Să părăsim orice ură, să începem viaţa noastră constituţională, împlinind cea mai de frunte datorie : buna înţelegere între cetăţeni“ [183].

Un alt apel, iscălit : un patriot, este adresat direct către organizatorii adunării de la Blaj. Începe prin a sublinia la ce recunoştinţă îi obligă pe români „darul mărinimos al nemeşimii“, care a renunţat la prestaţiile urbariale şi a acordat drepturi egale tuturor cetăţenilor. Afirmă mai departe că românii au numai de cîştigat de pe urma uniunii : ei vor dispune liber de problemele lor bisericeşti şi şcolare. Dacă românii — se spune în apel — nu şi-au pierdut naţionalitatea atunci cînd erau robi, pentru ce să se teamă de viitor, cînd au căldura dătătoare de viaţă a libertăţii, au mijloace de a propăşi pe teren economic şi cultural [184].

La 11 mai, liberalul Teleki Domokos scrie un manifest către „oamenii mai ridicaţi ai naţiunii române“. Arată că în drumul prosperităţii patriei stătea politica colonialistă şi că această politică tindea să învrăjbească

* „Gazeta“ înregistrează „mustrătura aspră“ a preotului calvin Basa şi acuzaţiile acestuia, că, anume, preoţii români ar fi tulburători ai poporului. Nu-i vom rămîne datori — scrie „Gazeta“ — cu cuvîntul, poate în 3/15 mai [181].

pe cetăţeni, şi astfel să se menţină tirania de sus. „Zilele de 22 februarie (Paris), 15 martie (Pesta) şi 22 martie (Cluj) au fost — scrie Teleki — sărbători ale libertăţii, frăţiei, ale dărîmării zidurilor de despărţire... În zilele acestea — se spune mai departe în apel —, unii români încearcă să rupă în bucăţi patria, vînînd mărirea lor personală“ [185].

Apelurile maghiare adresate conducătorilor români, exceptînd pe cel semnat de Orbók, nu puteau contribui nicidecum la o apropiere româno-maghiară. Conducătorii liberali maghiari, aproape fără excepţie, au o atitudine neînţelegătoare faţă de mişcarea naţională română; nu iau în considerare cererile româneşti, nu vorbesc decît vag că românii, în Ungaria unită cu Principatul Transilvaniei, vor beneficia de o oarecare autonomie bisericească şi şcolară, iar despre folosirea limbii române în administraţie şi justiţie nu se spune nimic. Mişcările ţărăneşti şi naţionale române — scriu ziarele maghiare — sînt provocate de nişte „agitatori“ şi „demagogi semidocţi“, care, pentru interese personale, aţîţă poporul. Evident, pe astfel de baze, într-o atare atmosferă înveninată, nu se putea înjgheba o colaborare între clasa conducătoare maghiară şi luptătorii români pentru cauza naţională.

În timp ce românii erau chemaţi să accepte uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, intelectualii care căutau să lupte pentru drepturile sociale şi naţionale ale poporului român erau urmăriţi şi — dacă autorităţile puteau să-i prindă — întemniţaţi. Avocatul Micaş, acuzat de guberniu de „instigarea poporului român la nesupunere“ şi bănuit de „conspiraţie împotriva naţiunii maghiare“ [186], este întemniţat la Tîrgu-Mureş; voiau să-l trimită la închisoarea militară din Alba Iulia, dar comandantul a refuzat să-l păzească, răspunzînd că mai e acolo o agitatoare: Ecaterina Varga [187]. În zadar înaintează capitlul episcopiei greco-catolice din Blaj, în 7 mai, guberniului cererea tinerilor clerici şi studenţi din Blaj pentru eliberarea avocatului Micaş [188], acesta este ţinut mai departe în închisoare. Judele-primar din Tîrgu-Mureş imploră în 9 mai pe guvernator să-l ducă pe Micaş în altă locali-

tate — locuitorii maghiari se tem că românii vor ataca oraşul şi se vor răzbuna pentru arestarea conducătorului român. Comunică declaraţia cancelistului Avram Precup că, în caz că lui Micaş i s-ar întîmpla ceva, o să aibă de ce să le pară rău ungurilor[189]. Îndată după arestarea lui Micaş şi traducerea în ungureşte a scriptelor găsite la el, judele-primar din Cluj raportează : Micaş a lucrat mînă-n mînă cu avocatul Buttyán (Buteanu) şi cu cancelistul Pap (Papiu). Propune arestarea acestora şi cercetări la Abrud, Zlatna şi Blaj[190]. Peste cîteva zile, în 4 mai, guvernatorul dă ordin * ca Papiu şi Buteanu să fie arestaţi[191]. În loc să adopte faţă de conducătorii români o politică care să respecte drepturile naţionale româneşti, autorităţile maghiare din Principatul Transilvaniei au căutat să-i terorizeze. Cererile româneşti care arătau silnicia măsurilor luate de guberniu şi de administratorii comitatelor nu erau luate în seamă, şi astfel scădea din zi în zi numărul intelectualilor români înclinaţi spre o colaborare cu cercurile conducătoare maghiare din Transilvania.

Conducători saşi, români manifestă din ce în ce mai multă neîncredere faţă de revoluţia maghiară. Conducătorii saşi vorbeau despre „anarhia" cauzată în Ungaria de legiuirea pripită din martie. Simion Bărnuţ se declară, într-un eventual război dintre Austria şi Ungaria, de partea Austriei. În 7 aprilie 1848 îi scrie profesorului Iacob Mureşianu : „Cred că românii nu se vor pleca la unirea asta, văzînd că ungurii ameninţă cu război Austria, dacă nu le dă minister independent de finanţe şi de război, căci nu cred că românii se vor oşti cu ungurii contra Austriei" [193].

Această atitudine faţă de revoluţia din Ungaria o exprimă în mod pregnant şi Papiu Ilarian, afirmînd în

* Ordinul guvernatorului n-a fost îndeplinit, primarul oraşului Sibiu, Daniel Ziegler, răspunde în 12 mai guberniului că nu crede că ar fi oportun ca Pap şi Buttyán să fie arestaţi ; aceştia nu tind la doborîrea ordinii legale, ci se consultă asupra unor chestiuni deosebit de importante pentru naţiunea română [192]. Conflictul deschis între guberniu (exponent al nemeşimii proprietare maghiare) şi patriciatul săsesc uşurează astfel acţiunea naţională românească.

cartea sa apărută după revoluţie că feţele ungurismului se reduceau la două: ruperea de Austria şi stingerea tuturor naţionalităţilor [194]. În martie 1848, Papiu avusese o atitudine favorabilă faţă de revoluţia din Ungaria; politica nejustă a conducătorilor maghiari faţă de poporul român a făcut ca Papiu să vadă ulterior în revoluţia ungară în primul rînd o mişcare îndreptată împotriva drepturilor românilor şi slavilor din Ungaria şi Transilvania.

În condiţiile unei neîncrederi crescînde şi foarte motivate faţă de politica cercurilor conducătoare maghiare, formula lui Bărnuţ — enunţată în proclamaţia din 25 martie — după care românii trebuie să dobîndească înainte de toate recunoaşterea naţionalităţii, recunoaşterea lor ca naţiune politică, prinde tot mai mult teren. Mişcarea naţională română nu se putea sprijini pe nici o instituţie politică; aici îşi are originea cererea lui Bărnuţ ca să se obţină înainte de toate garanţii constituţionale. Perspectiva ca Transilvania să devină o ţară românească şi în ceea ce priveşte instituţiile ei a exercitat, cum e şi firesc, o deosebită influenţă asupra intelectualităţii româneşti care năzuia spre formarea unui stat naţional român. Purtătorul ideii de a cere înainte de toate „recunoaşterea naţionalităţii" sub oblăduirea directă a Habsburgilor, este tineretul intelectual. Ideea independenţei Transilvaniei nu a prins în rîndurile comercianţilor români, nici ale clerului înalt, ci în rîndurile sutelor de tineri de-abia ieşiţi de pe băncile şcolii, unii făcînd practica de avocat la tabla regească din Tîrgu-Mureş, alţii fiind în ultimii ani ai teologiei sau dreptului. Aceşti tineri devin cei mai entuziaşti antiunionişti. „Nu ne vindem ţara" — este lozinca lor antiunionistă, considerînd Principatul Transilvaniei ca aparţinînd nu numai de drept, dar şi de fapt românilor. Revendicarea recunoaşterii naţionalităţii româneşti devenise atît de puternică, încît comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă îi raportează în 27 aprilie guvernatorului: poporul român va fi deosebit de stăruitor în a pretinde naţionalitate [195].

Situaţia românilor din Banat, Crişana, Maramureş era, în primăvara anului 1848, în unele privinţe de-

osebită de cea a românilor din Principatul Transilvaniei. În Ungaria, în urma legiuirii din martie, o parte considerabilă a ţărănimii (foştii iobagi urbariali) devenise proprietara sesiilor de pămînt, revendicările ei fiind în parte satisfăcute. Ţăranii, meseriaşii, comercianţii cu ceva avere primiseră drept de vot, sperînd că şi dorinţele lor vor fi ascultate. Mulţi intelectuali români luau parte activă la mişcarea progresistă maghiară din Ungaria, considerînd ca o sarcină primordială eliberarea ţării de cătuşele feudale şi ale absolutismului; ei credeau că, în urma democratizării ţării, se vor putea dobîndi drepturile naţionale ale românilor. În ziarul „Nemzeti Újság" (Foaie naţională) apare un articol, scris de Sigismund Pop, în care se arată că românii din Banat şi din comitatele ungare vor în primul rînd să aibă şcoala şi biserica lor independentă, căci numai astfel se poate dezvolta cultura românească. Articolul este relevat şi mult lăudat de „Gazeta" [198]. Ea atrage atenţia românilor să nu devină unelte ale intereselor străine. Noi nu vom suferi — scrie Bariţ în „Gazeta" — ca maghiarii să ne sfarme naţionalitatea noastră, însă nu vom ajuta nici slavo-croaţilor să-i sfarme pe maghiari [199]. Ideea că „panslavismul", despre care se vorbea foarte mult în vremea aceea, ar putea să ameninţe libera dezvoltare a poporului român şi maghiar, îi preocupa pe mulţi intelectuali români. Fapt este că ţarismul se folosea de ideea slavă în încercările de expansiune şi este de netăgăduit că despotismul ţarist ameninţa libertatea popoarelor atît slave, cît şi neslave.

Românii vor să procedeze independent de sîrbi, alegîndu-şi delegaţii pentru a se consfătui în 15 mai (3 mai st. v.) şi a-şi înainta cererile ministerului ungar. În acest sens comunitatea din Arad trimite o circulară comunităţilor româneşti din toată Ungaria. Trebuie să dovedim — se spune în această circulară, iscălită de Ioan Arcoş şi Vicenţiu Babeş — că „şi noi românii ne-am deşteptat din letargicul somn, în carele ne-a fost aruncat despotismul veacurilor" [200].

În 3 mai se ţine la Lugoj congregaţia comitatului Caraş pentru alegerea comisiei permanente comitatense. Se aleg 150 de membri — lista conţine numai

95 de nume, deoarece documentul a rămas trunchiat. Cele mai multe voturi le-a primit revoluţionarul român Eftimie Murgu, şi anume 517, ceea ce înseamnă că şi maghiarii l-au votat masiv pe Murgu. Între primii sînt aleşi avocatul Aloisiu Vlad, M. Pascu, Vasile Fogarasi, profesorul de teologie Nicolaie Velia şi Petru Cociuban [201].

Despre aceeaşi adunare, la care luaseră parte 1 000 de persoane, raportează pe larg şi presa românească. „Se cetiră — scrie «Gazeta» — noile legi şi se ascultară în cea mai deplină linişte, între cele mai vii simţăminte de bucurie, ce se vedeau la auzul noilor legi pe palidele feţe a oarecînd apăsatului popor. Se trecu apoi la consultarea poporului dacă trebuie să se trimită deputaţi la congresul din Carloviţ, care urma să se ţină la 15 mai. La propunerea preşedintelui adunării, Vasile Fogarasi, cei adunaţi hotărîră să nu trimită nici un deputat român la Carloviţ. Vorbi apoi cu multă însufleţire un june român, A. Bojinca, venit de curînd de la Pesta. Mai vorbiră M. Pascu, directorul şcolilor româneşti, şi Stefan Ioanovici. Se alese o deputaţie de 16 persoane *, care, în înţelegere cu românii lipoveni, timişoreni şi arădeni, să ceară guvernului ungar ţinerea unui congres românesc. Acest congres va avea să se consulte asupra alegerii unui mitropolit român şi să hotărască în treburile şcolilor, bisericii şi naţionalităţii române.

Seara — urmează corespondentul „Gazetei" — „opidul (oraşul) întreg fu luminat şi înfrumuseţat cu transparente (desene luminate — *n.ns.*) felurite în mai multe locuri, între care unul înfăţişa pe un ungur ţinînd lîngă sine de mîna dreaptă pe un român bănăţean, iar cu mîna stîngă, mai depărtişor, pe un croat" [203].

Şi Aloisiu Vlad raportează într-o gazetă maghiară

* Protocolul congregaţiei comitatului dă şi numele membrilor delegaţiei : Eftimie Murgu, E. Gojdu, Ioan Marcu, protopop din Lugoj, Gruici, protopop din Baziaş, Gh. Vuia, protopop din Varadia, Nicolaie Velia, profesor de teologie, Vasile Fogarasi, M. Pascu, T. Petrovici, Gh. şi St. Ioanovici, Gh. şi A. Atanasievici, Andrei Vasici, A. Bojinca şi Al. Capra [202].

despre adunarea de la Lugoj, ţinută în 3—4 mai. Se părea că şi în părţile Sălajului s-ar fi ajuns la o apropiere româno-maghiară. Românii iau parte şi la alegeri ; astfel, în districtul Chioarului (Partium), între cei doi deputaţi aleşi pentru adunarea din Pesta unul, Alexandru Buda, este român [204].

În tot timpul revoluţiei, dar mai ales în primăvara anului 1848, numeroşi intelectuali români din Banat, Crişana, Maramureş şi Sălaj doreau sincer o colaborare româno-maghiară în vederea apărării şi dezvoltării cuceririlor revoluţionare [205]. Un contact între românii din aceste părţi şi cei ardeleni ar fi putut aduce mari servicii înţelegerii dintre poporul român şi cel maghiar ; acest contact a fost însă zădărnicit de bănuielile conducătorilor maghiari : li se reproşa multor români că sînt prea români, considerînd că orice revendicare de autonomie naţională contravine ideii statului unitar maghiar. Chiar şi revoluţionarul Eftimie Murgu, chemat de Cipariu şi de alţi conducători transilvăneni să prezideze adunarea de la Blaj, a fost reţinut pînă la 31 mai de ministrul de interne Szemere la Pesta [206].

Intelectualii români urmăresc cu viu interes mişcările popoarelor care trăiau în Ungaria în condiţii asemănătoare cu cele ale românilor din Transilvania, popoare care tindeau să-şi asigure, în momentul revoluţionar de la 1848, prin constituţie o viaţă proprie naţională. Şi înainte de revoluţie existau contacte sporadice între conducătorii români şi cei slavi ; astfel, Bariţ scrie pe larg despre întîlnirea sa cu publicistul croat dr. Ljudevit (Ludovic) Gay (Gaj) la Viena în august 1845. Cu această ocazie — scrie Bariţ * —, Gay i-a dat informaţii interesante asupra diferenţelor foarte serioase cîte erau pînă atunci între maghiari şi croaţi [207].

În 1848, în martie, avocatul Buteanu a fost în Zagreb (Agram) şi a trimis şi o corespondenţă gazetelor lui

* Prezintă interes şi informaţia lui Bariţ că soţia publicistului Gay era româncă.

Bariţ despre situaţia din Croaţia [208]. „Croaţii — se spune în această corespondenţă, datată din 25 martie — au ţinut o adunanţă (adunare — *n.ns.*) naţională şi au înaintat maiestăţii-sale o adresă în care se cere: uniunea Dalmaţiei, Croaţiei, Sloveniei şi a întregii graniţe militare, cu toate părţile slavo-croatice — rupte odinioară şi întrupate cu Ungaria ori Austria —, într-un singur regat". Regatul să aibă minister responsabil, bancă naţională, toate fondurile să se administreze în ţară, nu în Viena. Trupele croate să nu iasă din ţară, ofiţerii să fie luaţi din rîndurile naţiunii. Să fie introdusă în toate ramurile vieţii publice în locul limbii latine limba naţională croată, dregătorii să fie numiţi din sînul naţiunii, iar la Agram să se înfiinţeze o universitate naţională. Pe linia transformărilor burgheze se cere reprezentarea poporului întreg în parlament, egalitate în toate, suportarea comună a sarcinilor, libertatea tiparului, ştergerea iobăgiei [209]. „Gazeta" publică pe larg această ştire, fără a-şi fixa atitudinea faţă de cererile croate. Ceva mai tîrziu, acelaşi ziar aduce informaţia că în Croaţia comitatele nu recunosc guvernul ungar. „Ura naţională a slavo-croaţilor asupra maghiarilor — scrie «Gazeta» — se manifestă pe ceas ce merge în o măsură atît de fioroasă, cît împreună — rămînerea a acestor ţări cu Ungaria abia mai e cu putinţă. Maghiarii se purtaseră atîţi ani cu multă necruţare către slavi, germani, români, şi acum iată frupturile (rezultatele — *n.ns.*) maghiarizării lor. Slavo-croaţii — scrie mai departe «Gazeta» — se arată foarte credincioşi către casa domnitoare austriacă..." Lor le este lesne, „căci cînd vor vrea, pot scula 100 mii soldaţi, o sumă de generali şi alţi ofiţeri mari" [210]. În ziua adunării de la Blaj, „Gazeta" aduce ştirea despre ameninţarea banului Jellačić că va pune 100 000 de soldaţi împotriva celor care ar încerca să împiedice dezvoltarea şi propăşirea naţionalităţii croate [211].

Gazeta germană din Sibiu „Der Siebenbürger Bote" [212], precum şi revista „Unterhaltungen aus der Gegenwart" [213], informează pe larg publicul asupra miş-

cărilor naţionale croate. Publică după „Agramer Zeitung" proclamaţia croată din 12 aprilie, drept răspuns la chemarea comitetului pestan. „Azi — se spune în proclamaţia din Agram — nu ajunge numai acordarea egalităţii civile tuturor cetăţenilor, azi trebuie să se pună pe treaptă de egalitate toate naţiunile unite sub coroana ungară... Şi noi croaţii sîntem un popor liber şi nu uitaţi că unitatea politică nu poate să existe fără egalitate politică... Noi sîntem tot aşa de maturi ca şi voi (maghiarii) şi ne simţim destul de tari să garantăm noi înşine naţionalitatea noastră".

Mai mult decît mişcarea croaţilor îi interesează pe intelectualii români cea a sîrbilor din Banat. Proiectul creării unei voivodine sîrbeşti a influenţat, desigur, gîndirea multor conducători români. Nu lipseau nici îndemnuri ca românii să facă la fel ca sîrbii — manifeste în acest sens au fost răspîndite printre români [214]. „Gazeta" a informat pe cititorii ei şi despre mişcările naţionale slovace : scrie că în adunarea comitatului Liptó (care ţinea atunci de Ungaria) din 28 martie s-a hotărît ca limba dezbaterilor comitatului, a tribunalelor şi a şcolilor în comitatele slovace să fie cea slovacă, iar naţionalitatea slovacă să fie recunoscută politiceşte [215]. Spre sfîrşitul lui aprilie, se ajunge la lupte între sîrbi şi forţele armate cezaro-crăieşti * la Kikinda (oraş în R.S.F. Iugoslavia, la sud-vest de Timişoara).

Ştirile despre mişcările naţionale croate, sîrbeşti, slovace erau cunoscute de intelectualii români din Transilvania, care luptau pentru drepturi naţionale.

Nu se poate contesta faptul că în 1848 în Principatul Transilvaniei unii conducători saşi şi români au ridicat şi pretenţii care au îngreuiat o înţelegere cu cercurile conducătoare maghiare. Pentru a realiza o înţelegere — aşa cum a arătat Bălcescu —, ambele părţi trebuiau să facă concesii. Un astfel de postulat neconform spiritului reformelor burgheze din 1848 era revendicarea „repre-

* La intervenţia palatinului Ungariei, încă în 25 aprilie s-au trimis forţe armate pentru înăbuşirea mişcării sîrbeşti [216].

zentanţei naţionale", nu în înţelesul că fiecare circumscripţie să-şi aleagă deputatul cu majoritate de voturi, ci în sensul ca deputaţii din dieta transilvană să reprezinte unii, în număr hotărît dinainte, pămîntul şi naţiunea română, alţii pe saşi, alţii pe secui *. Cercurile conducătoare maghiare nu acceptau o astfel de constituţie. Conducătorii maghiari ar fi trebuit să recunoască realitatea că Ungaria, în graniţele de atunci, era un stat multinaţional şi să fixeze, în noua constituţie, drepturi şi garanţii pentru viaţa naţională a românilor, germanilor şi a popoarelor slave. Conducătorii maghiari, aproape în totalitatea lor, n-au voit să renunţe la politica de maghiarizare, pe care o urmăreau cu mijloace făţişe sau ascunse, nu au voit o constituţie, care să formeze un obstacol pentru tendinţele de deznaţionalizare a popoarelor nemaghiare de pe teritoriul Ungariei şi Transilvaniei. Nu au înţeles că o constituţie nouă, care ar garanta drepturile naţionale, ar fi slăbit tabăra celor care se sprijineau în cererile lor naţionale fie pe vechea constituţie a Principatului Transilvaniei, fie pe constituţia imperială din 25 aprilie.

Această poziţie nejustă a făcut ca mulţi fruntaşi slavi din Ungaria, unii conducători români şi germani din Transilvania, să vadă în Curtea de la Viena pe susţinătoarea drepturilor naţionale ale românilor, slavilor şi germanilor împotriva „ungurilor". Cercurile reacţionare din Viena, în primul rînd aristocraţii aulici şi vechea birocraţie, rămasă în posturi de conducere, au ştiut să se folosească de această situaţie. Aceste cercuri reacţionare — scrie baronul Wesselényi ministrului-preşedinte Batthyány în aprilie ** 1848 — desfăşoară o activitate secretă, dar foarte intensă. „Slavii, atît cei de

* Papiu scrie : „Românii... să ceară naţionalitate, reprezentanţă naţională, să se ştie cîţi reprezentanţi români sînt, ca români... alegerea deputaţilor români să depindă de lege, care să hotărască după numărul populaţiei române numărul deputaţilor români" [317].

** Scrisoarea este nedatată, dar din conţinutul ei reiese (Wesselényi, referindu-se la o ştire apărută în 19 aprilie în „Pesti Hírlap") că ea a fost concepută spre sfîrşitul lunii aprilie.

nord, cît şi cei de sud — arată Wesselényi —, sînt gata să părtinească vechea birocraţie şi oligarhie, raţionînd astfel : cauza libertăţii e asigurată în toată lumea, ea va triumfa chiar dacă pentru un timp s-ar reînscăuna absolutismul. În schimb ei cred că, aliindu-se cu cercurile reacţionare din Viena, îşi vor putea ridica naţionalitatea lor şi vor nimici pe a noastră" (cea maghiară — *n.ns.*) [218]. La fel ca aceşti conducători slavi, şi intelectualii români grupaţi în jurul lui Bărnuţ erau atît de clopeşiţi de gîndul asigurării independenţei Principatului Transilvaniei faţă de Ungaria, încît nici nu puneau momentan problema constituţiei burgheze, a limitării drepturilor monarhului, a răspunderii ministeriale [219].

Ascuţirea contradicţiilor naţionale a dat prilej Curţii vieneze să se erijeze în protectoarea popoarelor slave, a poporului român şi a germanilor din Ungaria şi Transilvania. Prin vechea birocraţie austriacă, prin ofiţerimea răsfirată în întregul imperiu, prin clerul înalt catolic, Curtea imperială a căutat şi a reuşit în parte să cîştige simpatiile unor conducători ai popoarelor asuprite de germani în Austria şi de maghiari în Ungaria şi Transilvania. Aceşti conducători nu au înţeles că interesul Curţii nu era acela de a ridica popoarele împilate la viaţa naţională, ci de a diviza şi a contrapune forţele revoluţionare, avînd ca ţintă finală restaurarea absolutismului.

După căderea revoluţiei, unii contemporani maghiari au considerat izbucnirea şi desfăşurarea luptelor naţionale pe teritoriul Ungariei şi al Transilvaniei ca pe ceva fatal, de neînlăturat. Astfel, Mészáros Károly avea să scrie : „Fiecare popor din Ungaria era frămîntat de ideea dobîndirii independenţei naţionale : românii visau o Românie, sîrbii doreau să înfiinţeze un voivodat sîrbesc" [220]. Această prezentare conţine adevăr. Nu mai puţin adevărat este însă că o parte a conducătorilor români, slavi, germani s-ar fi mulţumit, în condiţiile revoluţiei de la 1848, cu garantarea unor importante drepturi naţionale ca folosirea şi cultivarea limbii materne, a respectării ei în învăţămînt, administraţie şi justiţie.

Ideea acordării de astfel de drepturi era însă cu totul străină şi de unii oameni cu concepţii largi, în multe privinţe liberale, cum era baronul Wesselényi, care îşi pierduse vederea în temniţele austriece. În scrisoarea sa mai sus citată el dă un tablou deosebit de întunecat al viitorului pe care îl va avea nu numai regimul din Ungaria, dar şi poporul maghiar. Reacţiunea — scrie Wesselényi în aprilie 1848 — va acţiona astfel: va spune că de o parte stă monarhul (afirmînd că împăratul a eliberat ţărănimea), de cealaltă nemeşimea maghiară. Dacă vor fi două steaguri duşmane, ţărănimea va alege — scrie Wesselényi —, fără doar şi poate, nu pe cel pe care-l numeşte al nemeşimii, ci pe cel al împăratului. O răscoală ţărănească şi pe lîngă aceasta cei 80 000 de soldaţi bine înarmaţi ai lui Jellačić pot să aducă o mare primejdie asupra noului regim. În cazul unui război intern, şi ruşilor li se deschid mari posibilităţi de a interveni ca pacificatori. E posibil — conchide Wesselényi — ca acest pămînt care se întinde între Carpaţi şi Marea Adriatică să fie mai tîrziu liber şi poate şi fericit, dar cu toată siguranţa el nu va mai fi maghiar. Recomandă o înţelegere grabnică cu croaţii (aceştia au o armată considerabilă), dar omite cu totul că sub coroana Szent István (Sfîntul Ştefan) mai trăiesc şi alte popoare, care nu au 80 000 de soldaţi bine înarmaţi, dar care cer cu aceeaşi hotărîre ca şi croaţii drepturi naţionale.

5. STRĂDUINŢE SPRE UNIREA FORŢELOR REVOLUŢIONARE

Printr-un şir întreg de împrejurări s-a ajuns în Principatul Transilvaniei la situaţia ca problema centrală a revoluţiei din 1848 — lupta împotriva absolutismului şi feudalismului — să treacă pe planul al doilea şi să apară aproape ca unica problemă a primăverii anului

1848 chestiunea uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

Situaţia internaţională din primăvara lui 1848 era complexă; se deşteptaseră şi ajunseseră să se înfrunte nenumărate năzuinţe sociale şi naţionale. Mişcările naţionale căutau să dărîme vechile hotare, trase, în mare parte, de interese dinastice şi feudale. În privinţa noilor hotare, deoarece, mai ales în Imperiul habsburgic, erau atîtea ţinuturi cu o populaţie neomogenă din punct de vedere naţional, se năşteau tensiuni şi conflicte. Liberalii germani nu se mulţumeau cu planul unirii ţărilor germane, ci voiau o Germanie mare, care să se întindă de la fluviul Rin pînă la Marea de Est, de la Hamburg pînă la Triest. Voiau să întărească dominaţia germană în ţările cisleitane ale Austriei; rezolvarea democratică a problemei naţionale în Europa centrală nu intra în planurile lor[221]. În interesul expansionismului german se propaga teoria că multe popoare slave ar fi incapabile să formeze state independente, deci teritoriul pe care locuiesc ar trebui să fie inclus în statele naţiunilor dezvoltate. Propagarea unor astfel de tendinţe de cotropire a întărit în păturile conducătoare slave acele curente care vedeau soluţia problemei naţionale[222] în transformarea Imperiului austriac într-o federaţie de ţări autonome. Aceşti conducători uitau că monarhia habsburgică bazată pe principiul legitimist era, pe lîngă Imperiul ţarist, principalul reazem al contrarevoluţiei. De altfel, calculele după care Imperiul habsburgic, unde dominau aristocraţia latifundiară, capitalul bancar şi birocraţia reacţionară, s-ar putea transforma într-o federaţie a popoarelor, toate egal îndreptăţite, erau cu totul utopice[223].

În Ungaria, nobilimea liberală maghiară susţinea cu o argumentaţie similară celei germane că slovacii, românii, sîrbii, deoarece nu aveau o pătură conducătoare cu drepturi consfinţite prin „constituţie", nu ar putea pretinde o viaţă proprie naţională. Slavii şi românii din Ungaria şi Transilvania — pretindeau liberalii maghiari

— trebuie să se includă în naţiunea maghiară *. Faţă de tendinţele de supremaţie maghiară, unii conducători români, slavi şi germani credeau că vor găsi scut la Curtea de la Viena, declarîndu-se de partea ei în conflictul cu Ungaria, care tindea spre independenţă de Austria.

În ciuda conflictelor naţionale, care degenerau de multe ori în certuri naţionaliste, existau şi în Transilvania, atît între maghiari, cît şi între saşi şi români, o seamă de intelectuali care, avînd un orizont politic mai larg, vedeau mai departe de graniţele Principatului Transilvaniei, rămas încă în urmă faţă de dezvoltarea statelor din Apus. Aceşti intelectuali îşi aveau aţintite privirile asupra problemelor europene, asupra transformărilor burgheze din ţările din centrul şi Apusul Europei; ei vedeau clar inevitabilitatea ciocnirii între forţele progresiste şi forţele reacţionare, vedeau primejdia ce ameninţa revoluţia din partea Rusiei ţariste. Astfel, ziarul „Ellenőr" din Cluj, în numărul său din 2 mai, arată că duşmanii ideilor noi sînt ţarul Nicolaie şi generalul austriac Radetzky. Să avem grijă, scrie ziarul, căci despotismul nu doarme. Unele dintre ziarele maghiare urmăresc cu multă simpatie mişcările revoluţionare din Principatele Române dunărene; scriu despre boieri, care, dînd ascultare glasului vremii, au eliberat pe ţărani de povara clăcii [225]. Se vorbeşte despre primejdia ce ameninţă Principatele Române din partea ţarismului, despre perspectivele unei colaborări între principate şi Ungaria [226].

Între germanii din Transilvania erau de asemenea intelectuali care îşi dădeau seama de primejdiile ce ameninţau revoluţia. „Hidrei birocratice din Viena — scrie publicistul Anton Kurz la începutul lui aprilie 1848 — îi cresc noi capete". În aceeaşi scrisoare el

* Numai membrii cercului radical din Pesta — din această grupare făceau parte şi români înaintaţi — îşi dădeau seama că pentru ca revoluţia să învingă trebuie cîştigaţi şi românii. În petiţia înaintată la începutul lunii mai 1848 către ministerul ungar membrii cercului cer ca românii să fie reprezentaţi în guvernul ungar şi ca o secţie separată a ministerului să se ocupe cu chestiunile bisericeşti române. Petiţia o semnează preşedintele cercului — Teleki László [224], acelaşi Teleki care a lucrat mai tîrziu ca delegatul Ungariei la Paris pentru o colaborare revoluţionară slavo-maghiaro-română.

semnalează că la Bucureşti sînt frămîntări şi că s-ar putea produce o intervenţie ţaristă [227]. Gazeta germană „Satellit“ din Braşov publică în mai, în preajma deschiderii dietei din Cluj, un articol deosebit de interesant, sub titlul semnificativ: „Flug- und Fluchblätter“ (Foi volante, foi blestemate). Este de netăgăduit — se spune în acest articol — că există o partidă reacţionară, sau mai bine zis contrarevoluţionară, de birocraţi şi aristocraţi, o partidă răspîndită nu numai în monarhia austriacă, ci şi în alte părţi. Această partidă pretinde că acţionează în interesul tronului imperial austriac, pentru a orbi pe cei slabi de înger cu purpura tronului. Birocraţia şi aristocraţia ar dori să-i răpească poporului cuceririle de care se leagă atîtea jertfe de sînge ale zilelor glorioase din martie şi ar vrea să-şi reconstruiască pe cadavrele celor ucişi vechea domnie a bunului plac al birocraţilor. Mai multe ziare vieneze şi ziarul „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg dezvăluie aceste tendinţe reacţionare, care se manifestă mai ales în provocarea duşmăniei unor naţiuni împotriva altora. Aceşti oameni, cărora le place să acţioneze în întuneric — spune ziarul săsesc —, au căutat să stîrnească mai ales în Croaţia şi în Transilvania ură împotriva maghiarilor. Cu foile lor volante şi blestemate au năpădit şi poporul nostru. O lucrare atît de anostă şi lipsită de conţinut ca „negru-galben“ a fost trimisă în pachete în localităţile săseşti... Să fie blestemate aceste manifeste, care caută să zăpăcească bunul-simţ al saşilor noştri, conchide articolul [228].

Gazeta germană din Braşov nu putea să scrie cu atîta hotărîre împotriva manifestelor difuzate dacă nu avea dovezi că aceste foi volante sînt nu numai inspirate, dar în parte tipărite şi finanţate de cercurile contrarevoluţionare de la Viena. Mai ales vechea birocraţie, de factură metternichiană, care rămăsese şi după revoluţie la putere, lucra cu toate forţele în primăvara anului 1848 în Principatul Transilvaniei pentru a zădărnici o înţelegere pe baza cuceririlor revoluţionare între naţionalităţile Transilvaniei, pentru a diviza forţele revoluţiei şi a reîntrona vechiul absolutism. Nu toţi conducătorii saşi se cramponau de vechile privilegii de pe pămîntul

Fragment din scrisoarea din 20 martie 1848 a profesorului St. L. Roth către G. Bariț

crăiesc ; pe unii dintre intelectuali îi frămînta gîndul cum să încadreze mişcarea germană în revoluţia europeană. Aceştia vedeau că propagarea unui naţionalism îngust face imposibilă înţelegerea între popoare. Împotriva şovinismului se ridică eruditul profesor Stephan Ludwig Roth.

Străbătut de năzuinţa de a găsi o rezolvare justă a problemei naţionale din Ungaria şi Transilvania este şi manifestul german intitulat „Union“ [231] (Uniune), apărut la Sibiu în primele zile ale lunii mai. „Pe la noi — scrie «Foaia» din Braşov — circulă o proclamaţie tipărită, despre care auzirăm numai atît că aceeaşi ar fi ieşit din condeiul unui profesor de drepturi * şi că ar fi rezultatul unor conferinţe ţinute în Sibiu între români şi saşi. Noi o traducem aci, supunînd-o la cea mai serioasă judecată a acelor cetitori care au cunoştinţele şi ştiinţele pregătitoare spre a putea judeca un asemenea manifest“ [232].

* Autorul iscăleşte astfel : Un prietin al poporului în sensul cel mai nobil al cuvîntului.

Între românii din Principatul Transilvaniei, un larg orizont politic îl avea, fără îndoială, eruditul profesor şi publicist din Braşov G. Bariţ. Timp de 11 ani redactase foile din Braşov, înfruntînd cu tenacitate şi cu o nesecată credinţă în viitor toate piedicile ridicate de regimul absolutist, înăsprit şi prin asuprirea naţională. Bariţ ura absolutismul din Viena, ura despotismul ţarist şi avea încredere că forţele progresului, „spiritul vremii", vor învinge. Fusese în repetate rînduri la Viena, intervenise pentru linia ferată care să lege Transilvania de Apus, tratase cu oameni politici germani, maghiari şi croaţi ; avea un contact strîns cu intelectualii înaintaţi din Ţara Românească, Moldova, Banat şi Crişana. Cunoştea activitatea revoluţionarului maghiar Táncsics, aprecia mult activitatea românilor din părţile de vest ale Transilvaniei, a conducătorilor români, foarte apropiaţi de cauza revoluţiei europene.

Salută cu entuziasm cuceririle din Viena şi Pesta şi se bucură de fuga lui Metternich, „a balaurului cu şapte capete", peste graniţă [236]. Ca realist, vede însă clar că forţele reacţionare sînt departe de a se resemna. În legătură cu schimbările în ministerul de război al Austriei, „Gazeta" scrie că, „deşi Metternich s-a refugiat la Londra, el totuşi mai ţine şi de acolo în mînă frînele absolutismului" [237]. Îşi dă seama şi de originea diferendului dintre Curtea imperială şi guvernul central austriac de o parte şi revoluţia ungară de cealaltă parte. Ungaria — scrie „Gazeta" — vrea gugern cu totul independent de Viena, responsabil numai faţă de dietă şi de naţiune [238].

Peste mişcările revoluţionare din Europa plana, ca o ameninţare necurmată, posibilitatea intervenţiei Rusiei ţariste. Începînd de la 24 februarie — scrie Engels —, pentru noi (Marx şi Engels — *n.ns.*) a devenit clar că revoluţia nu are decît *un singur* duşman într-adevăr de temut, Rusia, şi că acest duşman va fi cu atît mai mult silit să intervină în luptă, cu cît mişcarea va cuprinde o mai mare parte a Europei" [239].

Fără a cunoaşte poziţia lui Marx şi Engels, Bălcescu, Murgu, Bariţ, Cipariu şi alţi patrioţi români înaintaţi aveau aceeaşi convingere în ce priveşte pericolul din partea ţarismului. Bariţ avusese de suferit şi înainte prigoana ţaristă : încă din 1845, în urma reclamaţiei Consulatului general rusesc, „Gazeta“ şi „Foaia“ din Braşov nu mai puteau intra în Muntenia decît pe ascuns * ; ministrul poliţiei austriece, contele Sedlnitzky, i-a interzis în 1845 lui Bariţ să mai publice ceva împotriva „politicii ţariste şi guvernării ruseşti din Principatele României“, mustrîndu-l pentru că scrisese împotriva unei puteri aliate [241]. Este caracteristic cum comentează Bariţ manifestul ţarului Nicolaie I din 15 martie (st.v.) îndreptat împotriva „anarhiei“ ; acest manifest — scrie „Gazeta“ — asigură de pace ** şi ameninţă în acelaşi timp cu moartea [243]. Rusia ţaristă pregăteşte un război cumplit ***, se spune într-un alt articol al foilor româneşti din Braşov [245].

Foile lui Bariţ protestează cu vehemenţă împotriva intervenţiei ţariste în Principatele Dunărene. „Gazeta“ dă depeşa din 16 martie (st.v.) a ministrului ţarist Nesselrode către consulul general Kotzebue, în care se spune răspicat că împăratul Rusiei este hotărît „a nu suferi ca anarhia să pătrundă în partea statelor otomane puse sub a lui protecţie. Noi — urmează Nesselrode — ne vom opune încercărilor de a slăbi legămintele ce ţin aceste provincii către Imperiul otoman“. Nesselrode arată că împăratul este împotriva dorinţelor de emancipare politică a popoarelor de la Dunăre, însărcinează deci pe consulul rus să recomande principilor ca să-şi îndoiască privegherea asupra tuturor mişcărilor revoluţionare şi „a înăbuşi manifestările ce ar

* Interdicţia aceasta a rămas în vigoare pînă în anul 1860 [240].

** Gazeta din Bucureşti „Vestitorul românilor“ susţinea că ţarul vrea să apere pacea împotriva anarhiei [242] ; opinia publică românească, atît din Transilvania, cît şi din Moldova şi din Ţara Românească, nu dădea crezămînt acestei interpretări.

*** Ţarul, de fapt, ameninţa ; în „Albina românească“ din Iaşi se dau date asupra „armiei roşiane“, vorbindu-se de 618 000 de ostaşi, 147 640 de cavalerişti şi 1 672 de tunuri [244].

putea tulbura liniştea publică în provinciile încredinţate administraţiei lor" *.

„Gazeta" protestează cu indignare împotriva acestei depeşe „cumplite". „Auzi colo — scrie «Gazeta» —, principatele nici să nu cuteze a cugeta la o emancipaţie politică ? Nici atunci dacă Poarta s-ar învoi la aceasta ?" [247] **.

Şi în numărul următor „Gazeta" polemizează cu ministrul ţarist. „D-lui Nesselrode — scrie «Gazeta» —, care vrea să ţină culcată la pămînt orice încercare de reforme în principatele danubiene, românii trebuie să-i arate că ei de fapt simpatizează din tot sufletul şi din tot cugetul lor cu ideile adevăratei libertăţi... Din manifestările de simpatie ale junimii studioase moldavo-româneşti din Paris *** — care îşi desfăşoară steagul în culorile albastru, auriu şi roşu, ca semn al unirii moldovenilor cu muntenii — faţă de Franţa nu urmează că românii ar trebui să urască, sau ar urî alte naţiuni... Românii — continuă «Gazeta» — nu urăsc nici poporul muscălesc (rusesc — *n.ns.*), nici pe turci, urăsc însă din fundul (adîncul — *n.ns.*) sufletului orice sistem absolutistic... Fiindcă francezii se arătară pînă acum cei mai nepregetători lăţitori (propagatori — *n.ns.*) de ideile libertăţii, nu e nici o mirare că noi românii simpatizăm cu ei şi din acest punct de vedere... De altfel, şi în «de dumnezeu apărata şi sfînta Rusie» aşa-numitele idei franţuzeşti apucară atît de afunde (adînci — *n.ns.*) rădăcini, pe cît nici înşii prietenii libertăţii n-ar fi crezut. Însă acele idei nu sînt franţuzeşti, ci ele sînt ale omenirii întregi, scrise în mintea fiecăruia... Românii, domnule Nesselrode, nu vreau sînge, nu vreau subjugări de ţări străine, ci vreau totală scăpare de sub atîtea epitropii venite în silă, folositoare

* Despre aceeaşi depeşă îl informează în 10 aprilie generalul-comandant Puchner pe guvernatorul Teleki, în baza unui raport confidenţial al agentului Timoni din Bucureşti. E interesantă informaţia lui Timoni că cei mai mulţi boieri, temîndu-se de izbucnirea unor mişcări, îşi ascund lucrurile preţioase în mănăstiri, unii şi le depun la consulatul rusesc [246].

** Ziarul din Cluj „Erdélyi Híradó" publică aceeaşi scrisoare, indicînd că ştirea a luat-o din gazeta românească din Braşov [248]. Din foaia din Cluj informaţia ajunge apoi să fie publicată într-un ziar din Pesta [249].

*** „Gazeta" descrie pe larg acţiunea tinerilor români din Paris, primirea lor de către primarul oraşului [250].

la nimic, reţinătoare de cultură, aţîţătoare de prilejuri număroase la atîtea frecări triste între gubemiu şi popor. Românii vreau suveranitate deplină, vreau pace cu toţi vecinii, vreau libertate şi fraternitate înăuntru şi înafară şi ei nu se vor odihni pînă nu le vor cîştiga. Aceasta, domnule Nesselrode, nu este nici propagandă radicală, nici revoluţia setoasă de sînge, ci este numai dreapta pretensiune şi luptare pentru drepturile omeneşti" [251].

Problemei dobîndirii independenţei statelor române dunărene îi consacră şi numărul următor al foii din Braşov mai mult de jumătate din coloanele sale [252]. Foarte semnificativă este următoarea declaraţie a redactorului: „Ştiu bine că şi acest număr al foii anevoie va străbate la ochii moldavo-românilor. De două săptămîni încoace — urmează «Gazeta» — ni se opriră toţi numerii unul după altul din partea cenzurii şi a consulatului rusesc de la Bucureşti şi Iaşi. Noi ne facem datorinţa (datoria — *n.ns.*) în nădejdea că jurnalele din Bucureşti şi Iaşi... îşi vor ridica glasul şi îşi vor reclama şi lua libertatea tiparului şi a vorbirii" [253]. Se pune întrebarea pentru cine publică Bariţ aceste articole consecutive, în preajma adunării de la Blaj? Nu pentru intelectualii din principate, căci cenzura şi consulatul rusesc căutau să împiedice pătrunderea acolo a foilor din Braşov; Bariţ voia, evident, să informeze intelectualitatea românească transilvăneană: articolele atrag atenţia transilvănenilor asupra marilor probleme româneşti, asupra cîştigării independenţei şi suveranităţii principatelor. „Soarta naţiunii române — scrie «Gazeta» în preajma izbucnirii revoluţiei din Ţara Românească — se va hotărî în Bucureşti şi Iaşi, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda. Aceasta o ştiu contrarii noştri, pentru aceea se şi apucă asupra ziselor capitale (Bucureşti şi Iaşi — *n.ns.*) cu toată pornirea silei lor" [254].

Propagarea ideilor patrioţilor români din Principatele Dunărene era o preocupare de frunte a gazetelor

din Braşov. Articolele, vădit inspirate de către intelectuali din Moldova şi Țara Românească, denotă şi strînsele legături pe care le avea Bariţ cu aceşti luptători. „Numele lui G. Bariţ — scrie G. Sion — îmi era cunoscut... acest nume, scump pentru toţi românii din Ardeal, nu era mai puţin preţuit de românii din Moldova. Pe cînd în Principate domnea terorismul protectoratului care ţinea în lanţuri aspirările noastre de progres şi de naţionalitate, această foaie (a lui Bariţ — *n.ns.*) singură reproducea suspinele noastre şi ridica vocea sa liberală în contra apăsărilor ce îndurarăm“ [255].

Şi alţi fruntaşi români din Transilvania — Cipariu, Bărnuţ, Murgu etc. — aveau strînse legături cu intelectualii din ţările române dunărene, erau cunoscuţi de aceştia.

O idee centrală a lui Bariţ era gîndul unirii celor două Principate Dunărene — şi în răspunsul dat ministrului ţarist Nesselrode „Gazeta“ scrie despre desfăşurarea steagului comun al junimii moldavo-române ca semn al unirii celor două ţări române dunărene. Acest gînd al unirii era prezent nu numai în articolele din 1848, ci el apăruse şi în articolele foilor din Braşov din deceniul premergător revoluţiei ; el străbătuse pînă şi în gazetele maghiare şi săseşti din Transilvania.

Bariţ, ca toţi contemporanii înaintaţi, vedea în Imperiul ţarist duşmanul eliberării şi emancipării popoarelor. Locul românilor, al tuturor românilor, e deci — arăta Bariţ — alături de forţele care luptă pentru libertate, împotriva absolutismului şi despotismului. În această luptă, pe plan internaţional Bariţ vedea în Ungaria revoluţionară o aliată, aşa cum şi Cipariu propagase, sub impresia cuceririlor revoluţionare, ideea luptei comune a Principatelor Române şi a Ungariei împotriva absolutismului ce ameninţa libertatea Europei [256]. În străduinţa de a uni forţele revoluţionare române cu cele maghiare erau, în primăvara anului 1848, alături de Bariţ şi Cipariu, şi conducători români din Banat şi Crişana (Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad, Sigis-

mund Pop şi alţii), precum şi patrioţi din Moldova şi Ţara Românească, în frunte cu Nicolaie Bălcescu *.

Şi alţi români protestează împotriva învinuirii că românii ar simpatiza cu ţarismul. Ziarul săsesc „Satellit" publicase la 6 aprilie o ştire că românii din Cele 7 sate s-ar gîndi să facă o petiţie către ţarul Rusiei cerîndu-i să ocupe acele sate. Protopopul Alexiu Verza respinge în acelaşi ziar învinuirea de rusofilism[259].

Orizontul larg ce-l avea Bariţ în problemele europene, dragostea şi interesul lui viu pentru cauza progresului economic, cultural şi politic, încrederea lui că forţele descătuşate ale poporului vor crea o nouă orînduire, mai bună şi mai dreaptă — toate aceste însuşiri îl făceau pe el, ca şi pe alţi intelectuali români să privească şi viitorul Transilvaniei cu multă încredere. „Noi românii — scrie Bariţ — *încă să mai dezbrăcăm în viitor frica, prepusul, bănuiala,* să avem însă ochii mai deschişi. *Cu cei din morminte, cari ne făcură rele..., ne certăm în deşert, acuma să căutăm înainte, departe înainte*" [260] (Subl. ns.).

Împotriva disputelor istorice se îndreaptă „Gazeta", scriind : „Unii vor să ducă cauza românilor din nou pe cîmpul istoric, pe care însă de la 24 februarie (data revoluţiei din Paris — *n.ns.*) încoace îl părăsi Europa şi Un-

* Batthyány, departe de a fi văzut aliaţi potenţiali în revoluţionarii români şi sîrbi din ţările dunărene, a căutat să împiedice izbucnirea revoluţiei în aceste ţări, temîndu-se că ele ar putea avea o influenţă asupra românilor şi sîrbilor din Ungaria şi Transilvania. Palatinul István (Ştefan) şi ministrul-preşedinte Batthyány dau în 12 aprilie dispoziţii ministrului ungar de externe Eszterházy să ia contact cu reprezentantul Angliei din Viena şi să-i expună primejdia pentru cazul cînd ar izbucni revoluţia în Principatele Dunărene. Datorită comunităţii de limbă şi religie care există între locuitorii principatelor şi cei din ţinuturile învecinate ale Ungariei, revoluţia ar putea duce la periclitarea monarhiei, eventual la un război european. Eszterházy, se spune în adresă, să ceară ca guvernul englez să uzeze de influenţa sa în Principatele Dunărene pentru a menţine acolo liniştea şi a nu da prilej unei intervenţii străine (ţariste — *n. ns.*) [257].

Eszterházy îi răspunde în 13 mai ministrului-preşedinte ungar că ministrul de externe al Angliei, Palmerston, i-a comunicat prin ministrul Angliei la Viena, Ponsomby, următoarele : Guvernul englez nu priveşte fără îngrijorare primejdiile care ar putea rezulta în urma unor mişcări revoluţionare din Moldova, Ţara Românească şi Sîrbia. Ar dori să împiedice astfel de mişcări, dar nu vede ce mijloace ar putea să întrebuinţeze. Primeşte cu plăcere orice ştire şi sugestie în problema aceasta [258].

garia întreagă *, punînd fundament al tuturor drepturilor omeneşti şi naţionale numai dreptul naturii şi al filozofiei, care este atît de limpede şi curat, încît nu mai avem trebuinţă a ne pierde printre arhive şi a disputa uneori mai de lîna caprii, pentru ca să putem zice : acest pămînt, această moşie cîştigată, cumpărată, erezită este proprietatea neîndoioasă a mea, iar nu a sasului sau ungurului, şi nici a regelui... [de fapt] ; noi toţi sîntem ai patriei şi patria e a noastră ; însuşi regele este numai cel dintîi servitor al statului, după cele mai probate idei de stat, iar nu proprietarul despotic al pămîntului cu oameni cu tot"[262].

Ca om politic, frămîntat mereu de problema viitorului naţiunii sale, Bariţ nu pierde din vedere eventualitatea că în lupta ce se dă între forţele viitorului şi cele ale trecutului ar putea învinge cele din urmă. „Dacă cumva — scrie în aprilie 1848 «Foaia» — conservatismul ar încăleca din nou, dacă naţionalităţile politice ar vrea a se demarca în Transilvania ca şi pînă acum, atunci ei (românii — *n.ns.*) se vor ţine cu viaţa o dată de punctul 5 din rugămintea de la 1791 **, agitînd şi cerînd prin petiţiuni de la dietă şi de la monarh, căci numai aşa s-ar corespunde dreptului reciprocităţii"[263].

Căutarea lui Bariţ „înainte, departe înainte", spre un viitor mai bun al românilor, fiind preocupat de viitorul întregului popor, nu era umbrită de neîncredere faţă de poporul maghiar. Bariţ era departe de a identifica poporul maghiar cu politica „Aprobatelor şi Compilatelor" şi cu „Tripartitul" lui Verbőczi[264].

* Bariţ dovedeşte un optimism, s-ar putea spune, nebazat pe realitate în ce priveşte problema părăsirii disputelor istorice în Ungaria. Este drept că legiuirea din martie porneşte de la principiul egalei îndreptăţiri a tuturor cetăţenilor, în acelaşi timp însă atît presa maghiară, cît şi conducătorii liberali considerau, în baza trecutului istoric, ca ceva firesc să se menţină supremaţia maghiară. Erau departe să recunoască adevărul cuvintelor lui Bariţ că „nedreptatea, de a fi domnit mii de ani, ea tot nedreptate rămîne"[261].

** În punctul 5 din „Supplex libellus Valachorum" se cere ca atît comitatele, scaunele, districtele, cît şi oraşele şi satele în care românii întrec pe celelalte naţiuni să-şi aibă numirea românească şi ca românilor să li se recunoască aceleaşi drepturi ca şi celorlalte naţiuni.

Reflectînd asupra situaţiei din primăvara anului 1848, Bariţ scrie în istoria sa: „Românilor în cele dintîi două luni le era peste putinţă a se reculege şi a se afla în noua situaţie, care nu se putea asemăna cu nici una din cîte i-a ajuns pe ei vreodată în această ţară“ [279]. Bătrînul Bariţ, scriind rîndurile acestea prin 1889, uitase de acel Bariţ care, cu 40 de ani înainte, în primăvara anului 1848, în faţa primejdiei reînvierii absolutismului habsburgic şi a intervenţiei ţariste, văzuse clar că popoarele trebuie să se alieze. Pentru bătrînul Bariţ istoria revoluţiei de la 1848 este istoria „catastrofelor“ [280], uitînd entuziasmul cu care el însuşi întîmpinase, în primăvara lui 1848, revoluţia, cu cîtă încredere văzuse viitorul Europei, al progresului, al luptei comune a popoarelor pentru libertate. Şi istoriografia burgheză română a căutat să îngroape figura aceasta luminoasă a tînărului Bariţ, nevoind să recunoască faptul că în 1848 s-a pus şi problema colaborării şi prieteniei popoarelor, nu numai cea a duşmăniei dintre ele.

6. CREŞTEREA VALULUI REVOLUŢIONAR LA SATE DUPĂ PRIMA ADUNARE DE LA BLAJ

Perioada dintre prima şi a doua adunare de la Blaj a fost o perioadă de mari frămîntări şi în rîndurile ţărănimii din Transilvania. De la Blaj ţăranii s-au întors cu încrederea că a sunat ceasul de a pune capăt vechilor rînduieli; şi-au găsit şi conducătorii în care puteau avea încredere. „Mişcările ţărăneşti — scrie îngrozit comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, în 4 mai guvernatorului — au acum cu totul alt aspect decît cum îl avuseră înainte de adunarea din 30 aprilie. Ceea ce înainte de adunare era numai obiectul unor speranţe, acum se crede a fi ceva ce, fără doar şi poate, se va împlini. Oamenii vorbesc despre desfiinţarea raporturilor dintre proprietari şi ţărani urbariali, desfiinţare ce se va face de îndată, fără a

aştepta împlinirea formelor constituţionale. Se vorbeşte că dieta nici nu se va ţine, ci se va face ceea ce va hotărî adunarea din 15 mai de la Blaj" [281].

Istoricul Jakab Elek, care în timpul revoluţiei a fost funcţionar la guberniu, deci avea la dispoziţie un bogat material de informaţii, scrie că centrul celei mai puternice agitaţii era locul de naştere al lui Papiu Ilarian, Budiul de Cîmpie (azi Papiu Ilarian) şi comunele din jur, Dileul Român (azi Dileul Vechi), Pogăceaua, Aţintiş, Bogata şi Luduş, unde *răscoala* între adunarea de la 30 aprilie şi cea din 15 mai a putut fi înfrîntă numai prin armată [282].

Un alt centru al mişcărilor ţărăneşti a fost împrejurimea Blajului. „Focarul răscoalei din 1848 — scrie baronesa Bánffy în memoriile sale — a fost comitatul Alba Inferioară, unde Ecaterina Varga instigase ani de-a rîndul pe români" [283]. Îndîrjirea poporului este, după raportul din 12 mai al notarului din Obreja (comit. Alba), opera „tulburătorilor" de la Blaj, care prezenta pe maghiari drept duşmani ai românilor şi aţîţa poporul împotriva domnilor. Oamenii, spune mai departe notarul în raportul său, nu se mulţumesc cu desfiinţarea robotei şi a dijmei, le trebuie şi proprietatea alodială, le trebuie dreptul de cîrciumărit, le trebuie tot ce are domnul, în baza principiului egalităţii. Arată apoi că poporul este învăţat de către un student, de origine din Cristeiul Român (azi Cristei), comitatul Alba, un adept al profesorului Aron Pumnu, şi că studenţii umblă prin sate, iar sătenii merg la Blaj pentru a cere sfaturi. Mulţi au arme şi se pregătesc să meargă înarmaţi la *adunarea de la Blaj, de la care aşteaptă eliberarea lor.* Mai mulţi săteni au declarat în auzul tuturor — scrie acelaşi notar — că nu se supun dregătorilor comitatului, nu merg la robote pînă cînd nu se vor hotărî lucrurile la Blaj [284]. Oamenii din jurul Blajului — raportează în 13 mai judele nobiliar Szegedi din Cerghid — nu mai ascultă de dregători, fac aşa cum îi taie capul [285]. Şi cele 13 sate iobăgite săseşti din acest

comitat încep să se ridice împotriva proprietarilor de pămînt [286].

Din comitatul Alba Superioară sosesc la guberniu de asemenea ştiri alarmante. Comitele suprem, contele Kálnoky Dénes, raportează despre răscoale ţărăneşti la Buia [287] şi la Vecerd [288]. Cere ajutor militar, căci — scrie el — nobilimea din acest ţinut se află în primejdie.

Din comitatul Cetatea de Baltă (Tîrnava) se raportează că oamenii nu mai dau ascultare dregătorilor, ci numai tinerilor în frunte cu Papiu. Cei mai mulţi nu mai fac robota, şi chiar cei care vin la slujbă domnească lucrează în silă, fără spor. Toţi declară că după 15 mai nici un ceas nu mai robotesc. Se adună cîte 10-15 şi se tot sfătuiesc [289]. Mai ales locuitorii din Feisa sînt cu totul nesupuşi [290]. Şi ţăranii urbariali din Laslea nu mai fac lucru domnesc, iar cei din Hundorf şi Ernea nu dau dijme după miei [291].

Despre o situaţie foarte grea îl înştiinţează în 8 mai guvernatorul Teleki pe generalul-comandant Puchner: „Chiar în satele din apropierea oraşului Cluj — scrie Teleki — se găseşte focarul răzvrătirilor împotriva puterii legale". Mai multe rapoarte arată că mai ales la Nadeş este foarte puternic spiritul de răzvrătire; comitele suprem scrie că nesupunerea nu poate fi lichidată decît cu putere armată [292]. La începutul lunii mai preotul Ştefan Demeter din Bercea a fost arestat, dar oamenii din această comună, precum şi din satele vecine — cei din Mierţa, Zator şi Zimbor —, nu vor să facă slujbe domneşti [293].

În zadar merge protopopul greco-catolic din Cluj, Ioan Fekete, împreună cu funcţionarul de la guberniu, Makodi, la porunca guvernatorului în comunele din comitatul Cluj — în Sîncraiul Almaşului, Berind, Popeşti, Mihăieşti, Sînpaul, Zimbor —, oamenii nu mai ascultă nicăieri de dregători şi nici de preoţii care ţin cu domnii. Oamenii spun — raportează protopopul Fekete — că mai curînd sînt gata să moară decît să mai facă slujbă domnească. S-au jurat că nu mai robotesc, iar cel care dintre ei şi-ar călca jurămîntul are de-a face

cu tot satul şi-şi va căpăta pedeapsa : 25 de lovituri de bîtă. În toate satele, pînă-n Sălaj, oamenii sînt întărîtaţi, nu ascultă de nimeni, numai cu forţa armată ar putea fi duşi la supunere, conchid în raportul lor din 9 mai către guberniu protopopul şi dregătorul trimis [294].

O mişcare ţărănească puternică s-a desfăşurat în comitatul Dobîca, avînd centrul la Drag şi Borşa. În protocolul întocmit la 8 mai de către dregătorii însărcinaţi să facă cercetări — fiind asistaţi de forţa armată — se spune că mişcările au început încă înainte de paşti (deci înainte de 23 aprilie), cînd la Drag ajunse vestea că oamenii au scăpat de robote [295]. Ţăranii au început să refuze orice slujbe domneşti. „Nesupunerea ţăranilor — se spune în adresa guberniului din 2 mai către generalul Gallbrunn — a luat atare proporţii, încît numai prin forţă armată pot fi readuşi la îndatoririle lor“ [296]. Comisarul Szabó, însărcinat cu înăbuşirea mişcărilor, trimite aproape zilnic comunicate asupra situaţiei ; în 7 mai raportează : Drag încă n-a capitulat [297]. Vicecomitele comitatului Dobîca scrie în 8 mai : becisnicii aceştia de oameni din Drag se tot împotrivesc [298]. Pînă şi primarii din jurul comunei Drag nu îndrăznesc să dea ascultare poruncii dregătorilor ; oamenii i-au oprit să părăsească satul şi să meargă la scaunul plăşii, spunîndu-le că, dacă se duc, să-şi ia şi catrafusele, căci în sat nu-i lasă să se mai întoarcă [299]. Comisarul Szabó raportează că un ţăran, Criste Iuon a Ceteraşului, a zis că, dacă ştie că o să-i taie capul, tot nu slujeşte mai mult [300]. Vestea mişcărilor din Borşa a ajuns şi pînă la Pesta. „În şase comune din comitatul Dobîca — scrie «Pesti Hírlap» — oamenii au refuzat serviciile urbariale şi, în ciuda încercărilor dregătorilor, n-au putut fi aduşi pînă acum la supunere“ [301].

Despre hotărîrea poporului din Munţii Apuseni de a-şi cuceri libertatea avem de asemenea mărturii. „Am fost — scrie şpanul cameral Lázár din Cîmpeni — în 5 mai în comuna Vidra de Sus, unde, fiind sărbătoare, la biserică erau adunaţi cîteva sute de oameni. Le-am vorbit să-şi facă îndatoririle, dar oamenii mi-au

răspuns : noi şi pînă acum am slujit prea destul, dar de aici înainte camera să vadă ea însăşi de cuptoare, fiindcă noi nu mai ieşim la plutitul lemnelor... Noi acum — spuneau ei — sîntem oameni liberi, pînă acum ne-am chinuit, de aici încolo nu mai vrem să suferim... Avram Iancu, fiul judelui domenial Alexandru Iancu — urmează şpanul în raportul său — a spus : Românul nu cerşeşte libertatea de la unguri, naţiunea română e destul de tare ca să-şi cucerească libertatea prin luptă" [302]. Administratorul cameral Nemegyei, trimiţînd o adresă a lui Lázár tezaurarului Mikó Imre, scrie : Românii, după unele ştiri, spun că pămîntul e al lor, rămas de la străbuni [303]. Agitaţia în popor — scrie în 15 mai işpanul Lázár — creşte din zi în zi ; oamenii intră în pădurile camerei, iar slujbaşii nu îndrăznesc să-i pedepsească [304]. La fel ca funcţionarii camerali se tem şi cei din administraţia comitatului ; astfel, judele nobiliar Bisztrai scrie, desperat : Nu ştiu, dacă într-o noapte nu mă omoară oamenii din sat [305].

Şi în „Partium", în comitatele Solnocul de Mijloc şi Crasna, foştii iobagi — scrie baronul Wesselényi în 7 mai episcopilor români din Blaj şi Oradea — s-au dedat la acte de nesupunere faţă de dregători. Le cere episcopilor să îndrume preoţii să liniştească poporul [306]. Pe alocuri — scrie acelaşi Wesselényi în 9 mai baronului Kemény Zsigmond —, se manifestă tendinţe comuniste ; oamenii vor să împartă pămînturile [307]. Într-un raport din 11 mai se arată că locuitorii din Noţîg au ocupat întregul pămînt alodial al baronului Wesselényi junior, iar locuitorii orăşelului Hodod au pus stăpînire pe o pădure a proprietarului [308].

Dregătorii feudali, în frunte cu guvernatorul, cancelarul, comiţii supremi, vicecomiţii şi juzii nobiliari, ţin să prezinte mişcările ţărăneşti drept consecinţe ale aţîţărilor unor instigatori. Şi memorialiştii maghiari au urmat aceeaşi cale ; iar mai tîrziu aceeaşi atitudine a avut-o şi istoriografia burgheză maghiară. „Reacţiunea — scrie Szilágyi Farkas — şi-a început manevrele ei scelerate : a căutat să otrăvească sufletele poporului

naiv... S-au întors din România studenţii eliminaţi din şcolile de la Blaj în 1845. Aceştia şi alţii de aceeaşi teapă cu ei au mers din sat în sat şi au aţîţat pe naţionalii lor împotriva maghiarilor... au aţîţat ura de rasă".

Apoi Szilágyi, neobservînd că el însuşi infirmă cele spuse mai înainte, continuă :

„Din păcate, aceste aţîţări şi-au produs efectul şi asupra unei părţi a foştilor iobagi maghiari ; şi aceştia se pregăteau să se alăture unei răscoale a ţărănimii ce era gata să se dezlănţuie" [309].

Adevărul este că aproape pe întregul cuprins al Principatului Transilvaniei ţărănimea era în fierbere şi mişcarea ei a luat pe alocuri formele unei răzvrătiri. La mişcările acestea au luat parte şi iobagii maghiari; astfel, la Trăscău *, după informarea unui ziar din Pesta **, ţăranii au pus mîna pe un Tripartitum al lui Werbőczi, l-au ars şi au strigat : Nu mai sîntem iobagi ! [311]. Mişcările din Trăscău au luat astfel de proporţii, încît guvernatorul cere în 15 mai generalului Puchner să se trimită acolo soldaţi „pentru a readuce pe rebeli la ordinea legală şi la supunere" [312]. Toată secuimea era în fierbere, din toate scaunele veneau ştiri despre răzvrătirile secuilor. Administratorul de moşii al baronului Apor Lázár (şeful cancelariei principatului) îi scrie desperat în 2 mai cancelarului că soldaţii secui i-au ameninţat pe ofiţerii lor (pe doi ofiţeri i-au şi bătut) şi acum încep să-i ameninţe pe marii proprietari. Baronii Apor András şi József au fost siliţi să cedeze locuitorilor o pădure şi o livadă. Pînă şi viaţa nobililor este în primejdie [313]. Şi doamna Török, sora cancelarului Apor, îi scrie în 12 mai că grănicerii secui vorbesc de împărţirea pămînturilor magnaţilor, iar iobagii nu mai fac nici o robotă. Secuii sînt furioşi împotriva baronilor Apor, care — spun ei — îi trădează, unul (Apor Lázár) la Viena, altul (Apor József) la dieta din Cluj [314]. Pămînturile unor magnaţi au fost ocupate de grănicerii secui — raportează un dregător din Bră-

* Ţăranii maghiari din jurul Trăscăului au luat parte şi la răscoala condusă de Horea.

** Şi gazeta săsească „Satellit" scrie că ungurii din Trăscău au ars în piaţă Tripartitumul lui Werbőczi [310].

duţ[315]. În Trei Scaune, în comuna Estelnic, locuitorii, între ei şi grăniceri, au ocupat cu forţa la 10 mai un fînaţ al proprietarului[316]. Este interesantă informaţia dată de generalul Puchner, că ţăranii care au ocupat o pădure de pe hotarul comunei Copşa Mică nu erau români, ci maghiari[317]. Preoţii reformaţi, întruniţi în 2 mai la Sf. Gheorghe, se plîng că, stînd între clasa privilegiată şi popor, sînt ameninţaţi din ambele părţi[318].

Datele acestea dezmint afirmaţia că mişcările ţărăneşti s-ar datora unor „instigaţii". Venirea unor tineri intelectuali români în mijlocul ţărănimii, solidarizarea lor cu revendicările ţărăneşti au întărit, desigur, încrederea ţăranilor în biruinţa cauzei lor drepte. Poporul — scrie comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, în 5 mai — ţine nespus de mult la tinerii care vin în mijlocul lor şi pe care îi consideră ca soli ai craiului[319]. Ţăranii români şi mulţi iobagi maghiari şi saşi, cînd îi auzeau pe tinerii intelectuali vorbind de eliberarea din „sclăvie", de „asuprirea străinilor", se gîndeau la robotele lor, la viaţa lor chinuită, la jecmănelile proprietarilor şi ale dregătorilor. Nu „instigaţiile unor oameni fără suflet" — cum pretindeau proprietarii, dregătorii, memorialiştii şi istoricii burghezi maghiari — au provocat mişcările ţărăneşti, ci aceste mişcări puternice au înaripat gîndurile şi nădejdile tinerilor intelectuali într-o soartă mai bună.

În comitatele de vest ale Transilvaniei conflictele dintre ţărănime şi autorităţi nu sînt atît de dese şi de puternice ca în Principatul Transilvaniei. Conflicte se ivesc totuşi, mai ales în Banat, în comitatul Arad, unde în deceniile premergătoare revoluţiei marii proprietari au practicat pe scară largă, cu ocazia separării păşunilor şi pădurilor, răpirea păşunilor şi pădurilor săteşti. Ţăranii au pornit mişcări pentru a-şi redobîndi pămînturile şi, deoarece judecătoriile au dat cîştig de cauză proprietarilor, în multe locuri au ocupat cu forţa pămîntul ce de drept era al lor. O astfel de mişcare puternică s-a desfăşurat în comuna Herendeşti din comitatul Caraş. Sătenii au intrat în semănăturile nobilului Piacsek,

ducîndu-şi acolo vitele la păscut, deoarece ştiau că acest pămînt fusese păşune sătească. Mişcările acestea le-a consemnat şi „ziarul domestic“ al mănăstirii minoriţilor din Lugoj, dînd informaţiile în ordine cronologică. Pentru ziua de 16 mai ziarul înseamnă: „S-au ivit tulburări în comuna Herendeşti. Pentru domolirea acestor tulburări garda naţională s-a transportat acolo. Dintre locuitori au fost deţinuţi şi aduşi la casa comitatului 18 tulburători principali“ [320]. Din notele călugărilor minoriţi se vede clar că în aprilie şi mai au avut loc la Herendeşti adevărate lupte între ţărănimea care ocupase pămîntul domnesc şi garda naţională din Lugoj. Participarea masivă a ţărănimii se poate constata şi din faptul că au fost găsiţi 18 „conducători principali“; aceştia au fost întemniţaţi şi ţinuţi luni de zile în închisoare *.

Şi în alte comune din comitatul Caraş — ca Honoriş [322], Vişag şi Ştiuca [323], Jena [324], Fîrling [325], Govoşdia [326], Dragomireşti [327] — ţăranii reclamă pămînturile luate pe nedrept, fără învoirea lor, de către nemeşi înainte cu mai mulţi ani. Este interesant că ţăranii din Dragomireşti se plîng de nedreptatea pe care au suferit-o cu 24 de ani înainte din partea domeniului lui Metternich. Nu avem nici o ştire ca unele din plîngerile acestea să fi fost judecate în favoarea ţăranilor.

În Principatul Transilvaniei — se raportează guvernatorului în 9 mai — s-a răspîndit zvonul că ungurii şi-au ales un rege al lor, părăsind pe împărat [328]. Acest zvon — scrie Wesselényi tot în 9 mai — circulă în toată ţara; se spune că nemeşii sînt împotriva împăratului şi şi-au ales un nou rege. Ţăranii declară — urmează Wesselényi — că ei ţin cu vechiul împărat, care i-a eliberat încă acum 12 ani, dar nemeşii au ascuns slobozenia dată din Viena. Şi acum, spun ţăranii, nemeşii numai pentru aceea vorbesc de ştergerea robotelor, pentru ca să-i cîştige pe ţărani, dar oamenii ţin cu împăratul [329]. Zvonurile acestea au avut urmări serioase şi în ce priveşte

* Despre aceleaşi mişcări au raportat şi dregătorii comitatului Caraş, condamnînd „atacurile violente ale ţăranilor asupra proprietăţilor rămase domnilor de pămînt“ [321]. Cei 18 deţinuţi au fost eliberaţi abia după ocuparea Lugojului, la 27 octombrie 1848, de către oastea imperială, se spune în ziarul minoriţilor, citat mai sus.

constituirea gărzilor civile : astfel, 4 ţărani din Glogovăţ (comitatul Arad), cercetaţi pentru aţîţare împotriva alcătuirii gărzilor, au declarat că sînt împotriva gărzilor nemeşimii, căci ţăranii trebuie să ţină cu împăratul. Au şi mers în cetatea de la Arad, de unde nu fusese îndepărtată pajura împărătească, pentru a afla ce să facă [330]. Antagonismul dintre nemeşimea proprietară şi ţărănime — mai ales cea fără pămînt sau cu pămînt neîndestulător — nu fusese nicidecum lichidat ; o mare parte dintre ţărani aşteptau mai departe ajutor de la împărat.

Pentru primăvara anului 1848 avem puţine ştiri despre mişcări muncitoreşti din Transilvania. La ocnele de sare de la Uioara şi Cojocna băieşii au luptat pentru o mărire de salarii, ceea ce au şi obţinut în 25 aprilie [331]. Se mişcă şi tinerii meseriaşi din Cluj, pregătind — după cum anunţă un ziar din Cluj — o petiţie în care se cere desfiinţarea monopolurilor breslelor şi libertate mai multă pentru calfe şi muncitori [332]. Dregătorii nemeşi şi pătura burgheză din Baia Mare au trebuit să consimtă, după o împotrivire oarecare, ca minerii, pe care-i numeau elemente rebele, să intre în gărzile naţionale [333].

7. ÎNCERCĂRILE GUBERNIULUI ŞI ALE NOBILIMII TRANSILVĂNENE DE A ÎNĂBUŞI MIŞCAREA REVOLUŢIONARĂ PRIN MIJLOACE TERORISTE

Cercurile conducătoare din Ungaria socoteau că prin legiuirea din martie au fost satisfăcute toate cererile drepte ale ţărănimii şi că orice încercare de a trece peste limitele fixate de lege violează principiul proprietăţii, este comunism şi trebuie suprimată. Comisiile trimise în satele răzvrătite erau însoţite de putere armată, de unităţi din regimentele cezaro-crăieşti sau din gărzile naţionale, pentru a proceda la arestarea „aţîţătorilor" şi la pedepsirea pe loc, cu lovituri de bîtă, a celor găsiţi „mai puţin vinovaţi". Astfel a procedat şi comisia trimisă la Vărşand (comitatul Arad) ; timp de patru zile (27—30 aprilie) s-au făcut cercetările ; în acest răstimp

se interzise ca mai mult de doi oameni să stea împreună. Celor care n-au respectat porunca li s-au dat pe loc cîte şase lovituri de bîtă. Au fost prinşi şi duşi în închisoarea comitatului următorii „aţîţători“ : Isaila Lilla, Gheorghe Pop, Ion Hortovan, Ilie Bille, Isaia Mesaroş. S-a poruncit să fie prins şi Sandu Muscan [334].

În Principatul Transilvaniei, antagonismul între nemeşimea proprietară şi ţărănimea înrobită sau dependentă era mai acut decît în Ungaria. În vreme ce în Ungaria relaţiile urbariale erau desfiinţate *, în Principatul Transilvaniei nobilimea proprietară ţinea morţiş la îndeplinirea robotelor. Astfel, preotul Teodor Pop din Fizeş (comitatul Dobîca), care a avut „cutezanţa“ să roage pe proprietar să nu-i silească pe oameni la robote pînă nu se potolesc spiritele, este stigmatizat ca „aţîţător“ [336].

Vechiul aparat de stat din Principatul Transilvaniei, dominat de nobilime, deţinea mai departe, şi în primăvara anului 1848, toate posturile de comandă ; doar cîţiva aristocraţi prea cunoscuţi ca duşmani ai reformelor au fost schimbaţi din posturile de comiţi supremi, dar aparatul de asuprire al comitatelor a rămas acelaşi. Ziarul revoluţionar din Pesta, în care scria poetul Petőfi, „Márczius Tizenötödike“, semnalează : „Ardealul se găseşte şi azi în ghearele vechii birocraţii. În comitatele Alba Inferioară, Alba Superioară, Turda, Trei Scaune, în scaunele Odorhei, Arieş, Mureş etc. încă tot oamenii vechiului regim, «eroii dietei murdare» din 1846—1847, sînt la cîrmă“ [337].

Dregătorii comitatelor şi cei de la guberniu, în frunte cu guvernatorul, nu-şi dădeau seama că timpurile s-au schimbat şi că — după cum scria Táncsics în ziarul său „Munkások Újsága“ (Ziarul muncitorilor) — în timpul revoluţiei şi al libertăţii presei poporul se dezvoltă mai mult într-o singură lună decît în alte timpuri în zeci de ani. Guberniul şi comitatele încercau să înăbuşe mişcările revoluţionare ale ţărănimii la fel ca înainte : prin „păstorii sufleteşti“ şi prin forţa armată. Nenumărate

* Cu surprindere scrie în 4 mai contele Mikó Imre soţiei sale : „Aici (în Ungaria — *n. ns.*) relaţiile urbariale sînt cu totul desfiinţate, nici pomeneală de robote“ [335].

sînt apelurile, poruncile guberniului, ale comiţilor, ale comisarului pentru „Partium" la episcopii români să aducă poporul la ascultare. Episcopul Lemeni caută să se dezvinovăţească, arată cît de credincios slujeşte el „interesele ţării" (de fapt ale aristocraţilor), trimiţînd deja a treia circulară protopopilor prin care le poruncea să se îngrijească ca poporul să fie cu ascultare faţă de cîrmuitorii lumeşti [338].

Nemeşimea continuă şi în mai organizarea gărzilor naţionale maghiare nu numai la oraşe, ci şi în comunele mai mari. În formaţiile gărzilor din comune intrau nemeşii proprietari, vătafii, administratorii de moşii, cu un cuvînt întregul aparat feudal de la sate de asuprire şi exploatare. În adresa sa către comitatul Solnocul de Mijloc comisarul gubernial pentru „Partium" Wesselényi dă indicaţia ca în gărzile naţionale să nu se primească oameni nesupuşi — mai ales cei de „limbă străină". Fără a exclude cu totul din rîndurile gărzilor naţionale pe foştii iobagi, să fie chemaţi în primul rînd nobilii, să se organizeze astfel o armată nobiliară, conscriindu-se toată nobilimea [339].

Tot mai stăruitoare devin cererile comitatelor de a obţine arme de la comandamentul militar din Sibiu pentru gărzile naţionale. „Situaţia — scrie judele-primar din comitatul Hunedoara în 9 mai guvernatorului — devine din zi în zi mai îngrijorătoare ; garda naţională din Deva are nevoie urgentă de arme" [340]. Guvernatorul se adresează pînă şi monarhului, rugînd să se dea ordin comandamentului armatei din Principatul Transilvaniei ca să pună la dispoziţia gărzilor naţionale arme ; celor din Tîrgu-Mureş 1 500, din Făgăraş 300, din Alba Iulia 400 etc. [341].

În timp ce nemeşimea proprietară caută să se înarmeze, dregătorii, avînd porunci în acest sens şi din partea guberniului [342], ţin să pună mîna pe tot ce ar putea să folosească ţăranii drept arme împotriva proprietarilor de pămînt. În unele locuri au confiscat cîteva puşti şi pistoale, mai multe de la ţăranii români, dar şi de la foştii iobagi unguri [343]. Au fost cazuri cînd oamenilor li s-au luat şi coasele. Multe biserici, case parohiale au fost răscolite pentru a căuta arme, proclamaţii şi

scrisori „aţîţătoare la răscoală“. Pentru aceste cercetări, precum şi pentru reprimarea unor mişcări de mai mici proporţii, autorităţile foloseau gărzile naţionale maghiare, care operau şi arestări, ca de exemplu garda maghiară din Turda [345]. Istoricul contemporan al evenimentelor din 1848, Kővári László, reproşează guberniului că a trimis împotriva iobagilor români — a căror vină în cele mai multe cazuri nu era altceva decît că refuzau robotele — gărzi naţionale maghiare. Ţărănimea română considera aceste gărzi ca formaţii ale guvernului maghiar; astfel se adîncea prăpastia între tot aparatul de stat ardelenesc şi masele ţărăneşti române [346].

Nobilimea maghiară aştepta din zi în zi izbucnirea răscoalei în Principatul Transilvaniei. Judele primar al comitatului Dobîca, contele Vass, scrie în 5 mai guberniului: „Se poate bănui că în dosul refuzării muncilor domneşti se ascunde o politică cu scopuri mai îndepărtate. Acest lucru reiese şi din faptul că oamenii mereu se adună în biserici şi fac acolo jurăminte“. „Mişcarea românească — scrie la 1 mai comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós — a luat, mai ales după evenimentele de la Blaj (adunarea din 30 aprilie — *n. ns.*), o directivă antiungară, ceea ce ne obligă să fim mereu gata pentru orice eventualitate“ [347]. Delegaţia permanentă a comitatului Hunedoara cere în 12 mai — „în vederea fierberii, ba mai mult, a conjuraţiei populaţiei române împotriva nobilimii maghiare“ — 1 200 de puşti pentru garda naţională maghiară şi 4 companii de secui. Guvernatarul ordonă de îndată statariul în comitatul Hunedoara şi susţine la comandamentul militar cererea de a trimite acolo arme şi armată, deoarece „nobilimea maghiară, înconjurată de o populaţie românească foarte numeroasă, se găseşte în cea mai mare primejdie“ [348].

„Aici, în Principatul Transilvaniei, dar mai ales la Cluj — scrie în 10 mai conducătorul fracţiunii liberale, contele Bethlen János senior — sîntem în vîrful unui vulcan ce e gata să izbucnească. Răscoala şi o conjuraţie îngrijorătoare a românilor, a cărei direcţie o cunoaştem, nu însă şi pregătirile, se întinde pînă la porţile oraşului. Armată n-avem aproape de loc, o singură com-

panie Sivkovich * şi recruţi români" [349]. Un alt conducător al liberalilor din Principatul Transilvaniei, baronul Wesselényi Miklós, îi scrie în 11 mai din Jibou contelui Batthyány : „În Transilvania sîntem în pragul unei răscoale ţărăneşti. Ţăranii cred că nemeşimea îi asupreşte împotriva voinţei împăratului. Este o situaţie care poate duce la descompunerea ţării ; principatul poate deveni prada aspiraţiilor româneşti sau ruseşti. Guvernatorul este un om cult, dar lipsit de energie, între el şi generalul-comandant din Sibiu sînt neînţelegeri. Forţa armată este insuficientă — de altfel cei mai mulţi soldaţi sînt români, pe care într-un caz serios (Wesselényi se gîndeşte la răscoala ţăranilor români — *n. ns.*) nu poţi conta" [350]. Într-o altă scrisoare, din 5 mai, adresată ministrului de interne, Wesselényi scrie că ţăranii interpretează egalitatea în sensul că pămînturile domneşti să se împartă între ţărani în părţi egale [351]. Un aristocrat care voia să-şi păstreze anonimatul scrie din Cluj, în 6 mai, contelui Mikó Imre : „Clujul (a se înţelege aristocraţia şi burghezia maghiară din acest oraş — *n. ns.*) este fără apărare, armata constă mai mult din soldaţi români, care fraternizează cu ţăranii români. Din această cauză soldaţii de aici — afară doar de cei din regimentul Sivkovich — nici nu pot fi folosiţi la execuţii prin sate. Oare ni se pregăteşte — întreabă desperat aristocratul — soartea Galiţiei ?" (a nemeşimii poloneze în anul 1846, care a fost atacată de ţărănime — *n. ns.*) [352].

Comandamentul militar din Sibiu a căutat să satisfacă cererile guberniului şi ale aristocraţiei. Astfel s-au dat încă din 10 mai dispoziţii ca la cererea comitelui suprem al comitatului Alba Inferioară să se trimită unităţi militare la Cîmpeni pentru a frîna tulburările eventuale [353]. La Aiud a fost trimis un batalion din regimentul secuiesc I de graniţă, sub comanda lui Balázs Konrád [354].

Forţe militare mai mari au fost trimise la Drag şi Borşa (comitatul Dobîca). La început, comandanţii nu îndeplineau întocmai dispoziţiile comisarului guberniu-

* Soldaţii din regimentul Sivkovich erau recrutaţi din Galiţia ; aristocraţia maghiară avea încrederea că soldaţii aceştia nu vor fraterniza nici cu populaţia română, nici cu ţăranii maghiari.

lui; spuneau că soldaţii nu sînt trimişi pentru a sili oamenii la robote, ci pentru a apăra siguranţa averii şi a persoanei. Soldaţii nu vor — se plînge comisarul în raportul său din 8 mai, adresat guvernatorului — să bată pe foştii iobagi, spunînd că bătaia este interzisă [355]. Guvernatorul intervine îndată la generalul-comandant pentru ca unităţile militare să dea ajutor comisarului guberniului la prinderea capilor mişcării, întemniţarea lor şi la pedepsirea pe loc (cu bătaia — *n. ns.*) a celor cu vini mai mici [356]. „Refuzul de a face munca domnească — argumentează guvernatorul într-o altă adresă trimisă comandamentului militar — nu este decît primul pas spre nelegiuiri mai mari“ [357]. Primind întăriri militare de la regimentul Sivkovich şi noi dispoziţii de la comandamentul militar, se fac arestări masive, se aplică bătăi la faţa locului. Acţiunea „energică“ este dirijată de contele Béldi Ferencz; conducătorul „liberalilor“ din Principatul Transilvaniei, contele Bethlen János senior, se laudă într-o scrisoare din 12 mai: „Eu şi Zeyk József (alt fruntaş al fracţiunii liberale — *n. ns.*) am făcut ca Béldi să fie trimis de către guberniu la Borşa pentru reprimarea mişcărilor ţărăneşti. Convingerea noastră este că eliberarea ţăranilor urbariali trebuie să se facă prin dietă, şi nu prin forţele proprii ale ţăranilor“ [358]. Comisarul Béldi a venit însoţit de armată la Borşa şi, după cum raportează, după „o muncă neobosită“ de 4 zile a reuşit să readucă pe oamenii deosebit de întărîtaţi şi înrăiţi la supunere, aplicînd pedepse. A luat chezăşia gazdelor fruntaşe pentru menţinerea liniştii şi îndeplinirea slujbelor urbariale [359]. Ca principali „aţîţători“ au fost arestaţi şi trimişi în temniţa comitatului, la Bonţida, următorii: preotul din Drag, Ilie Gheţie, diacul Todor Pop, paracliserul Gavrilă Mitre, curatorul David Negru, oierul Petru Jancu a Lupului, fostul soldat Ioan Micle, ajutorul de primar din Voivodeni Nicolaie Culcer [360]. A fost arestat şi preotul din Voivodeni, s-au făcut cercetări, urmate uneori de arestări, împotriva preoţilor din Fizeş, Sîncraiul Almaşului, Bercea [361]. În 12 mai comisarul Szabó raportează guvernatorului că localităţile Drag, Fizeş şi Ugrun s-au supus şi că oamenii vor merge a doua zi la lucru domnesc [362]. În 14 acelaşi comisar

raportează că şi ţăranii urbariali din Gîrbău, Agrij şi Bucium s-au dat pe brazdă [363]. A durat săptămîni pînă ce mişcarea ţărănească a putut fi înăbuşită, numai prin bătăi şi arestări operate de unităţi militare considerabile.

Şi mişcările ţărăneşti din comitatul Cluj n-au putut fi potolite decît prin execuţii militare brutale. Una după alta au fost aduse la supunere comunele Popeşti, Berindu, Sîncraiul Almaşului, Imbor, Zubor, Tăutelec, Sadu, Tămaşa, Băbiu, Cubiş, Huedin. Comisarul, contele Karacsai Sándor, raportează că pe unii vinovaţi i-a pedepsit la faţa locului (cu lovituri de bîtă), pe alţii i-a arestat şi i-a trimis la închisoarea comitatului. „Astfel — scrie cu mulţumire comisarul — ordinea este restabilită şi oamenii merg din nou la slujbă domnească" [364]. Mişcările ţăranilor din comitatele Cluj şi Dobîca au băgat frica pînă şi în guberniul din Cluj; guvernatorul cere de la generalul-comandant din Sibiu trimiterea cîtorva tunuri pentru apărarea Clujului [365].

Intelectualii români, care au salutat cu atîta însufleţire evenimentele din martie, au rămas adînc decepţionaţi văzînd sălbăticia cu care comisarii guberniului şi dregătorii comitatelor au procedat împotriva mişcărilor ţărănimii. „Pedeapsa cu bîta — scrie «Organul luminării» — s-a şters în toată oastea împărătească, pînă şi în Transilvania. Oare cînd va da dumnezeu să cadă acest sceptru tiranic şi din mîna solgăbiraelor, tisturilor şi biraelor domneşti? Poate că aşteaptă cineva ca şi aici să demande (dea poruncă — *n. ns.)* maiestatea-sa? O oameni, care nici ce e spre ruşinea genului omenesc nu vreţi a şterge (bătaia — *n. ns.*) fără demandare (poruncă — *n. ns.*) de sus, pentru voi în deşert este toată învăţătura morală a evangheliei şi filozofiei!" [366].

La sfîrşitul lunii aprilie şi în prima jumătate a lunii mai, pentru a teroriza masele, aproape în toate comitatele Transilvaniei [367] se instituie starea de asediu *. Groaza şi revolta au cuprins nu numai ţărănimea, ci şi

* Nu numai în comitatele româneşti, ci şi în scaunele secuieşti organele nemeşeşti cer decretarea statariului. Astfel, comunitatea din Trei Scaune, în şedinţa din 8 mai cere să se instituie statariul, deoarece în mai multe localităţi ordinea este primejduită [368].

pe intelectualii români, legaţi de popor. „Ceea ce în acea epocă nu se mai vedea nicăieri în Europa — scrie Bariţ — se vedea în tot cuprinsul Transilvaniei, adică furcile sau spînzurătorile ridicate în permanenţă pe la toate comunele, la mai multe şi cîte o ţeapă de lemn înţepenită bine alăturea cu furcile, în pămînt. Furcile şi ţeapa sau frigarea erau simbolul potestăţii (puterii — *n. ns.*) aristocratice". „Nu se poate descrie şi doar nici a se crede gradul de ruşine însoţită de mînie produs prin acea măsură barbară, la poporaţiunea rurală şi mai vîrtos la junime, de a voi să inspire cu furci teroare şi spaimă. Pe cît timp generalul comandant dădea feudalilor asistenţă militară spre a sili pe popor la muncă, acesta tăcea înfundat, colcăind de răzbunare. Aşa a înţeles aristocraţia ţării ca să îndulcească pe popor către sine"[369].

În memoriile sale, Vasile Moldovan dă o impresionantă descriere despre felul cum se făcea pe alocuri publicarea legii stării de asediu. La 8 mai, judele nobiliar Madaras dă poruncă birăului din Chirileu (comitatul Cetatea de Baltă) să adune tot satul. „În mijlocul mulţimii — scrie Moldovan — solgăbirăul scoase decretul gubernial, îl citi în limba română. Se vedea că, citindu-l în mai multe rînduri, îl învăţase pe de rost. La fiecare sentinţă adăuga explicări de la sine şi, fixîndu-mă cu ochii, zise apăsat: De azi înainte, cei ce au tulburat ţara, de se vor mai afla agitînd, în trei zile, unde vor fi prinşi, vor fi spînzuraţi. Sfîrşind citirea (şi explicarea) se adresă judelui: Tu vei îngriji ca spînzurătorile să se facă pe loc şi, gătindu-se, să se implînte acolo (arătînd un loc mai ridicat în capul satului)...".

„Persoana, căutătura şi tiranica purtare a acestui om sălbatic — scrie mai departe Moldovan — insufla groază în popor. Oamenii stăteau toţi împietriţi, numai judele îşi deschise gura şi zise: Bine d-le, vor fi gata spînzurătorile...".

„Poporul sta încremenit, fără a scoate careva un cuvînt măcar pînă ce o femeie, cu numele Maria Munteanu, rupse tăcerea prin cuvintele: Dacă noi cîţi am fost aici n-am putut să facem cîlţi pe această dihanie sălbatică..."

„Seara, cînd se aşezau spînzurătorile în pămînt, se auzeau din mai multe părţi: Să aibă parte de voi cine a poruncit să vă ridice“ [370].

În multe comune ţăranii s-au opus publicării statariului. Aşa s-a întîmplat la Mihalţ; cînd notarul a voit să citească porunca guberniului, oamenii l-au împiedicat. Un om — raportează desperat şi revoltat notarul — a spus: „Bagă-ţi acea hîrtie în ...“. A voit să lipească ordinul, dar oamenii au luat hîrtia şi au rupt-o. Nici ţăranii din Obreja n-au voit să ştie de porunca guberniului [371]. Judele nobiliar Szegedi din Cerchid (comitatul Cetatea de Baltă) raportează la 13 mai că sătenii din jurul Blajului, nu numai în comunele Mihalţ şi Obreja, dar şi în Cristeiul Român (azi Cristei), Bucerdea (azi Bucerdea Grînoasă) şi Crăciunelul de Jos au distrus noaptea înştiinţările de stare de asediu şi au tăiat stîlpii pe care erau lipite acestea. Acelaşi lucru l-au făcut ţăranii şi în comuna Cergău (azi Cergăul Mare şi Cergăul Mic) [372]. Anvander, judele domenial pe moşia familiei contelui Eszterházy, scrie că oamenii din comunele Obreja şi Mihalţ au spus că înainte de toate trebuie să întrebe ce le porunceşte „Regele din Blaj“. Unii oameni ziceau: cum să îngăduim noi publicarea statariului, care e îndreptat împotriva binevoitorilor noştri, care luptă pentru eliberarea noastră? Iar un ţăran nu s-a sfiit să spună: (fraza e dată în româneşte în raportul adresat judelui nobiliar): me k ... pe csinsztyita gubernie (mă ... pe cinstita gubernie) [373]. În multe părţi guberniul şi-a pierdut orice autoritate; astfel, cînd în Mihalţ preotul a voit să dea citire unei porunci, un om i-a spus: lasă părinte, nu ne mai necăji cu astfel de nimicuri, doar vedem bine că scrisoarea a venit de la guberniu [374].

Situaţia era aceeaşi şi în unele comune maghiare. Judele justiţiar Kováts raportează în 13 mai comitetului permanent pentru păstrarea ordinii din comitatul Alba Inferioară că, fiind în comuna Beţa pentru a afişa legea stării de asediu, un ţăran cu numele Szőcs Márton a început să-l înjure pe el şi pe toţi domnii şi a declarat

că el după ziua de luni, 15 mai (ziua adunării de la Blaj — *n.ns.*), nu mai face nici o zi robotă. Judele l-a arestat pe Szőcs şi l-a aruncat în temniţa satului; populaţia s-a revoltat însă şi l-a eliberat. Judele, cerînd să nu mai fie trimis în acel sat sau, în caz contrar, să se ia măsuri pentru asigurarea vieţii sale, raportează că ţăranii maghiari au spus în gura mare că ei ţin cu românii [375].

Nemeşimea proprietară maghiară, simţind că-i lunecă terenul de sub picioare şi-şi pierde supremaţia economică şi politică, a căutat să solidarizeze în jurul ei toate elementele maghiare şi secuieşti, să le înarmeze pentru a putea stăpîni majoritatea populaţiei. Sînt caracteristice apelurile ce se emit în preajma adunării de la Blaj în presa maghiară, scrisorile ce şi le scriu aristocraţii liberali. Astfel, la 9 mai baronul Wesselényi Miklós îi scrie din Jibou contelui Bethlen János senior: „Să se înarmeze nemeşul, orăşeanul, tineretul din şcoli, ţăranul maghiar, aşa cum poate; mai uşor se pot face lănci, e bună şi măciuca sau toporul cu coadă lungă. Şi coasa îndreptată şi ascuţită e o armă bună. Nici românii n-ar avea, dacă se răscoală, alte arme decît furcoaie, sape şi îmblăcie *. Arme, puşti, pistoale, vom avea neasemănat mai multe decît românii ... Dieta e aproape, dar şi pînă atunci poate izbucni prăpădul" [376].

Încă în 4 mai mai mulţi conducători maghiari, groful Mikó Imre, Bethlen János senior, Zeyk József, Báró Kemény Domokos cheamă pe secui să nu depună cumva armele. „Naţiunea secuiască—se spune în apel — constituie singura garanţie pentru menţinerea naţionalităţii maghiare, în mijlocul furtunii ce o ameninţă din toate părţile... Înainte de toate trebuie să ne asigurăm ca elementele străine să nu ne copleşească... Companiile de soldaţi secui să meargă de îndată la Turda şi Aiud pentru a păzi liniştea internă a ţării" [377].

Şi baronul Wesselényi Miklós adresează în 10 mai o proclamaţie „către nobila naţiune secuiască". Îi conjură

* Unelte cu care se îmblătesc snopii pentru a scoate boabele.

pe secui să nu depună armele, ci, dimpotrivă, să se înarmeze și să păstreze disciplina pentru menținerea ordinii. „În rîndurile românilor duși pe căi greșite și ațîțați prin promisiuni deșarte — scrie Wesselényi — sînt mișcări neliniștitoare, care pot aduce primejdie țării. Soldații secui viteji trebuie să ia armele, nu pentru a ataca pe românii pașnici, pe care îi considerăm concetățeni cu drepturi egale, ci pentru ca nimeni să nu fie așa de cutezător ca să atace ordinea și pentru ca, dacă undeva s-ar produce tulburări, acelea să fie imediat înăbușite de vitejii soldați secui"[378]. Apelul lui Wesselényi nu numai că a apărut în gazetele ungurești, dar a fost și tipărit în 300 de exemplare[379]. Săracii secui — scrie baronul Jósika Miklós în 14 mai — au fost așa de năpădiți cu manifeste, încît tare s-au plictisit de ele[380]. Gazetele maghiare vorbeau, ca gazeta radicală „Ellenőr", de 80 000 de secui înarmați care, dacă va fi nevoie, vor ști să înăbușe orice răscoală din Transilvania[381].

Conducătorii liberali și presa maghiară din Principatul Transilvaniei nu-și dădeau seama că apelurile către soldații secui, chemările insistente la o înarmare generală a maghiarilor împotriva mișcărilor „neliniștitoare" ale românilor, exercițiile militare ce se practicau în orașe și în mai multe sate trebuiau să provoace în rîndurile românilor o mare agitație. Intelectuali ca Papiu, Iancu, Buteanu, care în martie se declaraseră pentru o înțelegere româno-maghiară, erau urmăriți de către autorități pentru a fi arestați, de fapt nu atît pentru că ridicaseră unele cereri în ce privește acordarea de drepturi naționale, ci pentru că aristocrații moșieri se temeau că în acești intelectuali iobăgimea asuprită își va găsi conducătorii. În Principatul Transilvaniei, în primăvara anului 1848, nu era o atmosferă care să inspire încredere în libertatea, egalitatea și frățietatea pe care le va întrona nobilimea maghiară. Această nobilime, în covîrșitoare parte, voia să-și mențină privilegiile; ea voia să stăpînească și mai departe masele prin amenințări, bătăi, închisori și execuții militare și

să le lipsească de conducători. În atitudinea sa față de mișcările țărănești și față de mișcarea națională românească cea mai mare parte a nobilimii maghiare din Principatul Transilvaniei era, contrarevoluționară. „Zorile libertății — scrie în 1912 Aradi (Erdélyi) Viktor, publicist socialist maghiar, autorul cărții despre Ecaterina Varga — au apărut în 1848 în Ardeal într-o formă cam ciudată. Dregătorii au reprimat cu brutalitate orice mișcare, au vegheat să nu pătrundă spiritul vremii în munții locuiți de români... Domnii din Ardeal au prăznuit această primăvară a popoarelor cu acte de teroare : cu gărzi naționale care sileau pe țărani să facă mai departe robote, cu proclamarea statariului, cu bătăi, cu ridicarea de spînzurători... au împins formal poporul în brațele austriecilor și au provocat cel mai cumplit război intern“ [382].

Amenințările din gazetele maghiare sînt consemnate și în foile românești. Un corespondent din Cluj scrie în „Gazeta“ : „Jurnalele maghiare sînt pline de amenințări... Românii sînt îndemnați să primească fără nici o condiție unirea, căci aceasta aduce scăparea de robote. Noi răspundem : ori va fi uniune, ori nu, *robotele sînt șterse pentru de-a pururea ; cine nu crede, meargă și vadă* (subl. ns.). Cît pentru apunerea naționalității române, astăzi nu mai avem nici o frică ; pentru că nu e cu putință, după legile naturii, ca un vas mai mare, plin, să-l poți deșerta în altul mai mic“.

„Românii de la (adunarea din) Blaj — conchide corespondentul — vor forma o opinie politică pe care nici baionetele, nici lingușirile din ziua de azi, nici amenințările cu cele 80 mii de secui ce le vedem figurînd tot în jurnalele de la Cluj nu vor fi în stare a o sfărîma, pornind din principiul din care pornește toată lumea, libertate, egalitate, apoi frățietate“ [383].

Corespondența din Cluj exprimă voința dîrză a intelectualilor români, sprijiniți pe mișcarea tumultuoasă a maselor, de a nu se lăsa intimidați de amenințări și de a păși hotărît, într-o mare adunare, la fixarea programului națiunii române.

8. ORIENTĂRI ÎN INTELECTUALITATEA ROMÂNĂ ÎN PREAJMA ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA BLAJ

Intelectualii români aspirau spre dobîndirea libertăților burgheze, spre abolirea privilegiilor feudale, spre desființarea iobăgiei, spre asigurarea unei vieți naționale libere, care să garanteze ridicarea economică și culturală a poporului român. Nu era însă între ei o unitate în ce privește căile și metodele ce trebuiau folosite spre atingerea dezideratelor naționale și sociale ale poporului român. Deosebirile proveneau din atitudinea diferită pe care o aveau acești intelectuali față de angajarea în luptă a maselor țărănești și în problema alegerii aliaților poporului român.

Strîns legați de popor, pătrunși de ideile revoluționare ale epocii, erau intelectualii grupați în jurul tînărului Avram Iancu, care-și trecuse atunci examenul de avocat. Cei mai mulți dintre acești intelectuali erau fii (ca Avram Iancu) sau nepoți (ca Papiu-Ilarian) de țărani asupriți, puțini dintre ei, ca Ioan Buteanu, își au obîrșia în mica nobilime. Sînt conștienți de antagonismul de bază al societății de atunci din Transilvania dintre clasa proprietară nemeșească și masele de țărani fără pămînt sau cu pămînt neîndestulător, pe care apăsa întregul edificiu feudal. Gruparea din jurul lui Iancu se situează în lupta aceasta de veacuri, surdă sau deschisă, cu totul de partea poporului, cerînd înainte de toate desființarea iobăgiei, fără răscumpărare. Năzuința acestei grupări este să ducă, chiar prin revoluție, prin lupta înarmată a maselor țărănești, cauza poporului la izbîndă. Iancu și alți tineri intelectuali români — scrie Szabó Ervin, cel mai de seamă răspînditor al marxismului în Ungaria înainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — n-au fost cu nimic mai puțin democrați, decît cei mai radicali membri ai „tineretului din martie“ din Pesta. Trăind în mijlocul poporului, acești intelectuali români — scrie mai departe Szabó Ervin — erau, în ce privește obiectivele lor, apropiați de popor[384].

Legaţi de mase, intelectualii din gruparea aceasta luptă pentru emanciparea atît socială, cît şi naţională, a poporului român. În ce priveşte atitudinea lor faţă de cauza poporului, aceşti tineri pot fi consideraţi, cu drept cuvînt, democraţi-revoluţionari. În martie şi aprilie 1848 atît Iancu, cît şi Papiu şi Buteanu doreau sincer făurirea unui front comun împotriva feudalilor, împotriva absolutismului şi despotismului. Văzînd însă că în principat iobagii sînt obligaţi mai departe să facă robote, că în loc de libertate se decretează aproape pe întreg teritoriu statariu, ei înşişi fiind urmăriţi de organele guberniului şi ale comitatelor, — aceşti tineri revoluţionari îşi pierd tot mai mult încrederea în posibilitatea unei colaborări cu conducătorii maghiari. În aceste condiţii ei pun pe primul plan revendicarea emancipării naţionale, a „recunoaşterii naţiunii române". Vor ca Transilvania să devină „ţară românească", în care zdrobind, fie şi cu armele — doar şi nemeşimea se înarma împotriva poporului —, puterea nemeşimii proprietare maghiare, să se înscăuneze domnia poporului. Neavînd orizontul politic larg al marelui democrat-revoluţionar N. Bălcescu, pentru a vedea clar conexiunea revoluţiei din Transilvania cu cea din Ţările Române dunărene şi cu revoluţia generală europeană, nu se orientează corespunzător în privinţa aliaţilor şi duşmanilor mişcării de eliberare a popoarelor. Astfel săvîrşesc —, ca urmare a politicii nejuste a Dietei din Pojon şi a aroganţei conducătorilor maghiari care îi voiau pe români supuşi, şi nu aliaţi — greşeala de a crede în sprijinul Curţii imperiale din Viena, forţă reacţionară în conflagraţia de la 1848. Abia în primăvara anului 1849 Iancu se apropie de linia promovată de Bălcescu încă la începutul revoluţiei, de a forma un front revoluţionar al popoarelor care luptau pentru libertate, împotriva Habsburgilor şi a ţarilor Rusiei.

Drept liberali-democraţi pot fi consideraţi intelectualii români grupaţi în jurul publicistului G. Bariţ şi al eruditului profesor de la Blaj — şi el redactor al unei gazete — Timotei Cipariu. Ambii conducători sînt pătrunşi de idei iluministe, de iubire de popor, de

năzuinţa de a-l ridica atît din punct de vedere material, cît şi politic şi cultural. Bariţ şi Cipariu salută cu însufleţire cuceririle revoluţiei din martie, care anunţă abolirea sistemului feudalo-absolutist şi asigură egalitatea în drepturi pentru toţi cetăţenii ţării, fără deosebire de naţionalitate. În vederea asigurării cuceririlor revoluţionare, Bariţ arată necesitatea ca popoarele să formeze un front comun împotriva puterilor care ameninţau libertatea lor : ţarismul, autocraţia Habsburgilor şi aristocraţia. Bariţ şi alţi intelectuali români din Ardeal, Banat şi Crişana — amintim pe cel mai de frunte : Eftimie Murgu — au încredere că, o dată ce se instaurează un regim democrat, tendinţele de supremaţie naţională ale nemeşimii maghiare nu se vor putea impune şi poporul român va fi în stare, în cadrul democraţiei burgheze, să-şi apere drepturile naţionale. Publicistul transilvănean are legături cu intelectuali înaintaţi din Banat, Crişana şi cu mulţi patrioţi din Ţara Românească şi Moldova, devotaţi cauzei revoluţiei. Este reprezentantul acelei părţi a burgheziei române care vedea în înlăturarea regimului asupritor feudalo-absolutist scopul principal al acţiunilor politice de la 1848 ale românilor.

Limitele iluministe ale lui Bariţ şi Cipariu făceau ca cei doi cărturari să nu-şi dea seama de forţa uriaşă a maselor, chiar dacă sînt neînvăţate şi nedeprinse cu probleme politice. Se fereau să apeleze la păturile largi ale poporului ; doreau ca reformele să se înfăptuiască în Transilvania pe cale paşnică. „Convingerile mele — scrie Cipariu în 28 aprilie prietenului său Bariţ — n-au fost mai puţin liberale decît ale altora... Mărturisesc însă că, cu toate că mă ţin strîns de naţionalitate, nu sînt plecat a mă învoi decît cu partida ce va avea pentru sine mai mare prospect de succes sigur cu mijloace păciuite. În un cuvînt, io nu pot fi radical *quand même*“ [385]. Nu Bariţ şi Cipariu au fost conducătorii care să cheme la acţiune masele.

Şi Bariţ, ca şi alţi români înaintaţi ai epocii, avea drept ideal unirea tuturor românilor într-un stat naţional ; considera însă că mai întîi trebuie să se emancipeze şi să se unească Ţara Românească şi Moldova, formînd

o Românie puternică, reazem sigur al naţionalităţii române. Bariţ şi Cipariu dădeau o largă publicitate în presa românească problemei unirii şi emancipării celor două Ţări Române dunărene. În interesul victoriei revoluţiei pe plan european voiau o înţelegere între popoarele luptătoare pentru libertate, pentru înlăturarea feudalismului şi absolutismului. Pentru rezolvarea problemei naţionale, Bariţ propaga sistemul cantonal din Elveţia, fiecare canton administrîndu-se în limba populaţiei majoritare. Văzînd însă cum toate încercările de a da problemei naţionale o rezolvare justă, bazată pe egala îndreptăţire a naţiunilor, erau refuzate de cercurile conducătoare maghiare, văzînd cum nobilimea maghiară, şi aceea care se numea liberală, căuta să-şi menţină stăpînirea, să asuprească şi mai departe poporul român, Bariţ şi Cipariu — care în primăvara lui 1848 se declarau chiar pentru o uniune statală între Principatul Transilvaniei şi Ungaria — se declară acum împotriva uniunii acestor ţări.

Apropiat de curentul democrat-revoluţionar era şi Simion Bărnuţ, ale cărui prelegeri, pătrunse de un adînc sentiment naţional, au însufleţit ani de-a rîndul tinerimea studioasă, pînă cînd atît profesorul, cît şi mulţi dintre elevii săi, au fost îndepărtaţi din Blaj. Şi Bărnuţ, ca şi Bariţ şi Cipariu, este un reprezentant al burgheziei române ardelene în ascensiune. Voind să asigure naţiunii române poziţii politice puternice, această grupare se loveşte de o împotrivire încăpăţînată din partea nobilimii îmburghezite maghiare. Bărnuţ vede cum aristocraţii şi nobilii maghiari vor să-şi menţină vechea supremaţie, nu are încredere în constituţia burgheză din Ungaria, pe care nemeşimea liberală vrea să o introducă — prin alipirea la Ungaria — şi în Principatul Transilvaniei. Principalul este, după Bărnuţ, ca românii să fie recunoscuţi ca naţiune de sine stătătoare. Românii trebuie să-şi aibă politica lor proprie, naţională, şi nu o politică ce se orientează după directive venite din altă parte. Problemele constituţiei burgheze, împărţirea puterilor în stat, dreptul de vot universal, sistemul cantonal etc. nu-l preocupă pe primul plan; lucrul care îl frămîntă este dobîndirea „naţionalităţii",

căci „fără naţionalitate şi republica e numai un despotism afurisit", scrie Bărnuţ în proclamaţia sa.

Pentru ca românii să se constituie în naţiune independentă, pentru a împiedica uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria, Bărnuţ este gata să ducă poporul român la luptă deschisă împotriva celor care voiau să forţeze uniunea. Dîndu-şi seama de realităţile politice, de conflictul dintre năzuinţele de independenţă ale Ungariei şi interesele Curţii imperiale, Bărnuţ înclină să se alieze cu Habsburgii, atribuind acestor împilatori ai popoarelor şi principali susţinători ai privilegiilor feudale rolul de chezaşi ai libertăţilor burgheze.

Bărnuţ era legat de popor ; îl durea şi pe el, ca şi pe Iancu, Papiu, Bariţ, Murgu şi alţi români înaintaţi jugul sub care gemea poporul iobag român. Problema desfiinţării iobăgiei şi-o punea şi el. Programul lui Bărnuţ este : întîi scăpare de iobăgia naţională, apoi, după ce românii se vor constitui în naţiune independentă, îndeplinirea şi a dezrobirii sociale [386]. Bărnuţ era în 1848 radical, intransigent, revoluţionar chiar cînd era vorba de mişcarea naţională, subordonînd acesteia problemele sociale ale revoluţiei.

„Pentru Bărnuţ — scrie Iorga — român şi roman erau cam acelaşi lucru, deci vremurile romane trebuiau înviate, şi ca drept, şi ca organizare în viaţa cea nouă a românilor" [387]. Pe Bărnuţ îl revolta ca drepturile românilor, urmaşi ai glorioşilor strămoşi romani, să fie uzurpate de nişte nou veniţi. Opoziţia lui se îndrepta împotriva ungurilor în general, fără să facă deosebire între poporul maghiar, doritor de independenţă şi libertate, şi nobilimea proprietară, care voia să-şi menţină supremaţia. Atitudinea aceasta a lui Bărnuţ faţă de poporul maghiar şi revoluţia ungară a contribuit la îngreuierea realizării unei înţelegeri revoluţionare între români şi maghiari în 1848.

Grupării lui Bărnuţ i se alătură o mare parte a intelectualităţii române, avocaţi, profesori, preoţi şi dascăli, studenţi în drept, filozofie şi teologie. Pe aceşti intelectuali, în cea mai mare parte tineri de 16—24 de ani, îi însufleţeşte perspectiva transformării Transilvaniei într-o ţară românească şi în ceea ce priveşte instituţiile ei ;

e visul unei intelectualităţi tinere, care vrea, după atîta asuprire naţională şi socială, să-şi cucerească poziţii sigure într-o ţară românească. Obstacolul principal în calea unei înţelegeri româno-maghiare era, cum am mai arătat, politica nemeşimii proprietare şi a aparatului ei administrativ de asuprire şi terorizare a maselor române, de prigonire a intelectualilor români care se solidarizaseră cu poporul şi care cereau drepturi naţionale. Cercurile conducătoare maghiare din Principatul Transilvaniei refuzau şi mai departe să primească în funcţii absolvenţi români, tindeau să guverneze ţara excluzînd burghezia română. Aceste tendinţe, izvorîte din interese de clasă, măreau numărul intelectualilor grupaţi în jurul lui Bărnuţ, care vedeau în lupta împotriva asupririi naţionale sarcina de frunte a acţiunii de la 1848 a românilor.

Cei doi episcopi români, Şaguna şi Lemeni, urmaţi de unii membri ai clerului înalt, canonici, membri ai consistoriului şi protopopi, servesc şi în preajma adunării de la Blaj interesele Curţii vieneze şi ale aristocraţiei, propagînd supunere faţă de cei puternici, căci — zic ei — puterea este de la dumnezeu. E caracteristică circulara lui Lemeni din 1 aprilie 1848, în care se spune : Trebuie să ne rugăm, să implorăm, nicidecum să nu ne gîndim a dobîndi drepturile la care rîvnim prin violenţă [388].

Deosebirea dintre cei doi prelaţi — diferiţi de altfel şi prin caracterul lor : Şaguna tînăr, ambiţios, foarte dotat, capabil să-şi cîştige încrederea cercurilor diriguitoare ; Lemeni bătrîn, fricos, slugarnic faţă de guvernanţi, certat cu o parte a clerului — era că, în timp ce episcopul Lemeni căuta să slujească pe stăpînii mai apropiaţi (guberniul şi aristocraţia din Principatul Transilvaniei), Şaguna îşi îndreaptă privirile mai mult spre Viena ; el caută însă să păstreze, în primăvara şi vara lui 1848, relaţii bune şi cu guvernul din principat şi cu cel din Pesta.

Cîţiva membri ai clerului înalt şi unii protopopi mai înstăriţi ascultau de îndemnurile episcopilor de a căuta „să liniştească spiritele“ şi să împiedice orice mişcare

revoluţionară. O mare parte a preoţimii, atît a celei ortodoxe, cît şi a celei greco-catolice, se solidariza însă, în ciuda circularelor episcopilor, cu năzuinţele poporului.

În Banat, Crişana şi Maramureş — ţinuturi care fuseseră înglobate înainte de 1848 în Ungaria — intelectualii români se alătură cu entuziasm ideilor revoluţionare. Tinerii români şi maghiari eliberează din închisoare pe revoluţionarul bănăţean Murgu; însufleţirea pentru cauza mare a libertăţii popoarelor uneşte tineretul intelectual din Pesta. Programul din 15 martie, legile date peste cîteva zile de dieta ungară au deschis calea democratizării. Declarîndu-se pentru colaborarea cu revoluţia maghiară, fruntaşii români din Banat, Crişana şi Maramureş nu renunţau însă la revendicările naţionale; ei erau convinşi că viaţa naţională se va consolida prin unirea românilor din aceste ţinuturi cu cei din Principatul Transilvaniei, din Moldova şi Ţara Românească.

Şi în rîndurile conducătorilor români din Banat, Crişana şi Maramureş se desemnează acum orientări deosebite, care oglindesc poziţia acestor conducători faţă de problemele esenţiale ale revoluţiei.

Gruparea cea mai înaintată ia o poziţie hotărîtă pentru dezvoltarea continuă a cuceririlor revoluţiei, pentru înscăunarea domniei poporului. Cel mai de frunte reprezentant al acestei grupări este Eftimie Murgu, care poate fi considerat pe drept cuvînt democrat-revoluţionar. Îşi ridică glasul pentru respectarea voinţei poporului, exprimată în adunări populare. Cere formarea unei unităţi politice-administrative care să cuprindă Banatul românesc, ţară care în perspectivă urma să se unească cu celelalte ţări române. Tot în baza hotărîrilor luate în adunarea populară revendică formarea unei armate româneşti bănăţene, care va avea să lupte, alături de armata revoluţionară ungară, împotriva încercărilor de a reinstaura vechiul regim şi absolutismul, împotriva puterii ţariste, a cărei umbră se proieota asupra revoluţiei încă din primăvara anului 1848.

Murgu avea aderenţi atît în rîndurile intelectualilor — amintim pe Dimitrie Stoicescu din Lipova, pe Ignatie

Vuia —, cît şi printre oamenii ridicaţi din masele ţărăneşti. Popularitatea lui era atît de mare, încît fusese ales deputat (în adunarea ţării) în trei circumscripţii electorale. De partea revoluţiei era şi Aloisiu Vlad, care făcea parte din grupul deputaţilor radicali din parlamentul ungar.

Acţiunea lui Murgu era suspectată de dregătorii nobili maghiari din Banat; aceştia voiau să împiedice extinderea democraţiei, temîndu-se că-şi vor pierde poziţiile de conducere. Nobilimea maghiară bănăţeană a ştiut să influenţeze şi guvernul maghiar; astfel activitatea revoluţionarului român se lovea de mari obstacole. Ideea favorită a lui Murgu: unirea popoarelor pentru a lupta împreună împotriva despotismului nu a putut prinde rădăcini adînci nici în masele române bănăţene. Ele aveau încredere în Murgu, nu însă în conducătorii maghiari care dădeau ajutor nemeşimii proprietare să asuprească poporul şi în timpul revoluţiei.

Cei mai mulţi intelectuali români din Banat, Crişana şi Maramureş aveau o orientare liberal-democrată. O parte dintre ei erau de origine nobiliară, aveau însă ocupaţii burgheze, ca Alexandru Buda, Ioan Dragoş, Gheorghe Ioanovici; alţii erau burghezi şi în ce priveşte originea lor, ca Teodor Serb, Dimitrie Haica, Emanoil Gojdu, Ioan Arcoşi şi alţii. N-au orizontul larg al revoluţionarului Murgu, n-au nici legături — ca Murgu, Bariţ şi Cipariu — cu mişcarea revoluţionară din Moldova şi din Ţara Românească. Colaborează cu nobilimea maghiară liberală, luptă pentru asigurarea libertăţilor burgheze, pentru drepturile naţiunii române, împotriva privilegiilor feudale, împotriva autocraţiei. Activitatea lor se desfăşoară în congregaţiile comitatense, în parlamentul ungar, în congrese bisericeşti; ţin discursuri, scriu articole, redactează petiţii. Sînt pentru eliberarea ţăranilor de sub dependenţa marilor proprietari, dar numai în cadrul legilor din martie; condamnă mişcările ţărăneşti ce tind spre lărgirea cuceririlor revoluţionare. Unii dintre aceşti intelectuali români ocupă posturi de conducere în administraţia oraşelor şi comitatelor; astfel Dimitrie Haica devine locţiitor de primar al oraşului Arad, Mihai Cociuba prim-procuror al comitatului Arad,

Gheorghe Ioanovici vicecomite al comitatului Caraş, iar Teodor Serb este numit secretar în Ministerul de Finanţe ungar. Se solidarizează cu guvernul revoluţionar maghiar în aşa măsură, încît unii, ca, de exemplu, prim-procurorul Cociuba, iau parte la reprimarea mişcării ţărănimii române.

Mai mult de nobilimea liberală decît de gruparea liberalilor democraţi ţine Gabriel Mihali, vicecomite, numit în cursul revoluţiei comisar guvernial pentru părţile maramureşene.

O grupare redusă ca număr s-a format în jurul fraţilor Petru şi Andrei Mocioni, moşieri în Banat, aderenţi ai Curţii de la Viena. Ţăranii români, în lupta lor antifeudală, n-au cruţat nici moşiile acestei familii româneşti — au căutat să le desfiinţeze, la fel ca şi pe cele ale nemeşimii maghiare.

Orientarea intelectualităţii române din Banat, Crişana şi Maramureş n-a avut decît slabe repercusiuni asupra intelectualilor ardeleni ; doar Bariţ şi Cipariu aduceau în gazetele lor ştiri despre activitatea românilor din vestul Transilvaniei.

În preajma adunării de la Blaj toţi intelectualii cu vederi înaintate ştiau că românii din Transilvania au ajuns la o răscruce : în marea adunare naţională se va hotărî drumul pe care vor merge de acum înainte românii transilvăneni.

DESFĂŞURAREA ADUNĂRII NAŢIONALE DE LA BLAJ din 3—5 (15—17) MAI 1848

1. ZILELE PREMERGĂTOARE ADUNĂRII

Convocarea adunării

Pentru a zădărnici adunarea maselor din duminica Tomii (30 aprilie), guberniul a luat o serie de măsuri. Una dintre aceste măsuri a fost şi făgăduinţa, dată în 18 (6 st. v.) aprilie episcopului Lemeni [1] că guberniul va îngădui cîte un sobor fiecărei biserici ; la acele adunări vor lua însă parte numai protopopii şi oamenii mai învăţaţi dintre mireni. Au urmat discuţii vii cu privire la data adunării între capitlul din Blaj şi conducătorii români care se găseau de asemenea acolo ; episcopul, sub influenţa guberniului, căuta ca adunarea să aibă loc mai tîrziu, la 21 mai (pentru ziua aceasta intenţionase guvernatorul să convoace dieta), iar o parte dintre profesorii din Blaj, în frunte cu Pumnu şi cu mirenii români, voiau ca adunarea să se ţină la începutul lunii mai, şi astfel să-şi spună cuvîntul încă înainte de dietă. După multe discuţii, s-a fixat ca zi a adunării ziua de 15 mai (3 mai st. v.) [2].

În 21 (9 st. v.) aprilie, Lemeni trimite o circulară protopopilor uniţi, în care se spune că data adunării a fost hotărîtă după consfătuiri cu canonicii din Blaj şi cu consistoriul episcopiei din Sibiu. La această adunare din 15 mai — se spune în circulară — „după sunetul (dispoziţia — *n. ns.*) decretului gubernial singur frăţiile voastre protopopii cu unii bărbaţi pricepuţi, adecă : care au zel

spre naţia sa şi cunoştinţa ţării şi a drepturilor omeneşti şi politiceşti din protopopiat..., veţi avea a vă aduna... Frăţiile voastre veţi îndrepta [deci] popoarele încredinţate ca să nu trimită soli, precum cugetă unii, care numai în deşert, cu împiedicarea economiei ar face osteneală ; că cei ce [se] vor aduna pentru drepturile naţiei şi a aceeaşi reînviere, cu un cuget uniţi şi neuniţi se vor sfătui, şi cererea în numele a toată naţia se va aşterne la dieta cît mai curînd următoare, care cei mai cu inteligenţă de bună seamă mai întogmit şi mai cu temei vor hotărî. Altminterea protopopii despre amîndouă părţile, cu naţionalii care vor veni, la mare număr vor sui“ [3]. Şi circulara consistoriului din Sibiu cuprinde aceleaşi îndrumări către protopopi ; ea comunică că guberniul crăiesc a oprit adunarea din duminica Tomii, ca nu cumva „prin adunarea mai multor mii de oameni, partea cea mai mare nepricopsiţi, să se tulbure pacea şi liniştea generală“. Aduce la cunoştinţa protopopilor că crăiescul guberniu a îngăduit să se convoace o altă adunare, la care să se cheme toţi protopopii şi mirenii cei mai pricepuţi. Consistoriul a hotărît să se ţină adunarea aceasta la 3/15 mai la Blaj, deci cheamă pe protopopi pentru ziua fixată la Blaj, „luînd cu sine din tot protopopiatul şi din partea mirească pe cei mai pricepuţi şi deştepţi“. Ca scop al adunării se indică întocmirea unei cereri pentru dobîndirea drepturilor în numele întregii naţiuni, care cere să se înainteze dietei clujene. În ambele circulare se spune că hotărîrea pentru ţinerea la Blaj a adunării s-a luat de către cele două episcopate [4]. Lemeni se grăbeşte a înştiinţa pe guvernator că, pentru a preveni ţinerea unor adunări şi consfătuiri ce nu pot

fi aprobate, a fixat termenul adunării în problema naţiunii române pentru ziua de 15 mai. La această adunare vor lua parte numai protopopii şi oamenii mai pricepuţi * ai naţiunii [5]. Guvernatorul răspunde în 26 aprilie : nu e împotriva unei adunări restrînse, la care să ia parte numai oameni pricepuţi, în vederea redactării unei petiţii către dietă [7].

Foile româneşti din Braşov şi Blaj reproduc convocatoarele pentru adunarea de la Blaj. Adunarea — scrie foaia lui Cipariu în 20 aprilie (st. n.) — este cea dintîi după mai multe secole ; se crede că va fi una dintre cele mai numeroase. Naţiunea română va şti să preţuiască aceasta înaltă concesiune din partea guberniului Transilvaniei, care a înţeles cererile timpului [8]. Ziarul maghiar clujean „Ellenőr" se bucură că foaia din Blaj vorbeşte numai de chemarea românilor mai pricepuţi, deci nu de 10 000 de oameni [9]. Redactorul răspunde : „Organul" n-a chemat niciodată 10 000 de oameni la Blaj, însă nici mai puţini ; noi am făcut numai cunoscută publicului convocarea pe 15 mai [10]. În foaia ce se tipărea în tipografia diecezană, deci sub supravegherea episcopului Lemeni, Cipariu nu putea vorbi mai deschis — cititorii au înţeles, desigur, că învăţatul profesor de la Blaj este pentru o adunare naţională, nu pentru o consfătuire restrînsă.

Guberniul a ţinut să se facă două adunări deosebite, după confesiuni, voind astfel să zădărnicească o luare de poziţie unitară a românilor din Principatul Transilvaniei. Guvernatorul face imputări episcopiei din Sibiu, pentru că a convocat la Blaj adunarea protopopilor neuniţi ; adunarea trebuia să se ţină la Sibiu. Consistoriul răspunde în 3 mai că guberniul nu dispusese ca adunarea ortodocşilor să se ţină separat de cea a uniţilor. De altfel, se spune în adresa de răspuns a consistoriului, episcopii noştri au acţionat totdeauna împreună în chestiunile naţionale ; deoarece cauza ce se dezbate acum priveşte întreaga naţiune română din Transilvania, şi discuţiile trebuie să se desfăşoare în

* Într-o altă circulară, din 26 aprilie, episcopul Lemeni subliniază ca la adunarea de la Blaj să vină „numai protopopii cu unii din neamul nostru care s-ar afla deprinşi în legile ţării şi cunoscători de starea lucrărilor, pentru care se face adunarea" [6].

același loc și în același timp. Adresa o semnează președintele provizoriu al consistoriului, Moise Fule, și notarul Iacob Bologa[11]. „Gazeta" protestează energic împotriva încercărilor de a sparge unitatea mișcărilor românești pe baze confesionale. S-a răspîndit știrea — scrie „Gazeta" — „că din poruncă mai înaltă congresul ar fi să se taie după două confesiuni, ținîndu-l uniții la Blaj, neuniții la Sibiu. Congresul — urmează „Gazeta" — trebuie să se țină la un loc, oriunde; el trebuie să fie numai unul, căci congresul are scop civil și politic, iar nu religios"[12]. Încă mai înainte presa română adresase un apel către „românii transilvani", să vină la adunarea națională din 3/15 mai la Blaj, „spre a se consulta despre o rugăminte ce vom avea a subșterne la dietă". „Compatrioții noștri — încheie apelul — să fie siguri de loiala și păciuita purtare a românilor"[13].

În timp ce episcopul Lemeni și consistoriul episcopal din Sibiu (Șaguna plecase la Carloviț pentru a fi hirotonit ca episcop) se mulțumeau că guvernatorul a încuviințat adunarea română și se supuneau ordinului gubernial de a nu convoca decît pe protopopii și pe oamenii mai învățați *, intelectualii care au condus prima adunare de la Blaj se adresează din nou maselor, în numele „românilor de la dumineca Tomii". „Noi frații voștri — se spune în manifest —, cari ca la 6 mii am fost adunați în dumineca Tomii la Blaj **, vă înștiințăm frățește cum că acolo ne-am înțeles din nou și ne-am îndatorit unii pe alții ca să ne adunăm la Blaj pe 15/3 mai, dar nu numai 5 mii, ci 50, 60 mii și mai mulți. Și pentru ce atîția fraților? Răspundem: pentru că dacă ne vom aduna puțini, atunci voitorii noștri de rău ne vor prinde și vor umplea [închisorile]. Fraților! Puterea acum e în mîna poporului; de n-am fi fost cu miile la Blaj, pe apărătorii noștri i-ar fi prins și i-ar fi batjocorit, cum au făcut cu fratele nos-

* Unii protopopi, ca protopopul Silvașului de Jos, Procopie Prodan, au dispus ca toți preoții din protopopiat și dintre mireni cîte doi din sat să fie în 3/15 mai la Blaj[14]. Și protopopul ortodox Partenie Trombițaș din Tîrgu-Mureș a ordonat ca din fiecare sat să se delege cîte doi oameni pentru adunarea de la Blaj[15].
** În text Blasiu.

tru Florian Micaş * şi cu alţi fraţi ai noştri. Să vă gătiţi, să veniţi bine armaţi la adunarea naţională, cum merg ungurii la adunările lor..., nu să vă sculaţi asupra cuiva, ci numai ca să vă apăraţi... De nu veţi veni, tot nefericiţi veţi fi, cum aţi fost pînă acum... Încă o dată fraţilor ! Care vrea să nu mai fie iobag, să vie pe atunci la Blaj" **.

Panică în cercurile conducătoare maghiare. Măsuri teroriste luate de guberniu

Ştirea că românii se vor întruni din nou la Blaj a provocat o nespusă agitaţie, mai ales în rîndurile proprietarilor de pămînt maghiari ardeleni. Aceştia se temeau că adunarea va da semnalul pentru ridicarea sutelor de mii de iobagi. Comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós, exprimă în adresa sa din 4 mai frica aristocraţiei maghiare, cînd scrie guvernatorului : „La prima adunare de la Blaj, deşi a fost oprită, au fost multe mii de oameni inculţi — la adunarea din 15 mai, îngăduită de guberniu, vor veni, în urma aţîţărilor, cu mult mai mulţi, sate întregi. Masa aceasta de oameni, plină de năzuinţe ce nu pot fi satisfăcute, poate se va deda la excese. Cerem armată, multă armată" [18]. Acelaşi comite suprem, numit în 5 mai comisar gubernial la adunarea de la Blaj, cere în scrisoarea sa din 10 mai guvernatorului Teleki dispoziţiuni speciale cu privire la adunarea românilor, „deoarece există posibilitatea unei izbucniri a poporului valah incult şi amăgit, iar liniştea patriei noastre depinde de rezultatul acestei adunări" [19]. Comisia permanentă a comitatului Alba de Jos se adresează în 10 mai generalului comandant Puchner, cerînd mai multă armată. „La Blaj — se spune în adresă — se vor aduna, în ciuda opreliştii guberniului, 10—15 000 de oameni. Viaţa clasei proprietare este în

* În text Mikes.

** Manifestul este păstrat în traducerea ungurească în colecţia K. Papp Miklós, la Arhiva de stat din Budapesta [16]. Cercetătorii clujeni (colectivul însărcinat cu depistarea documentelor privind revoluţia de la 1848) au găsit o copie după originalul românesc în Arhivele din Cluj [17].

primejdie. Monarhul nu poate să vrea fie ca şi numai un singur membru al naţiunii maghiare (al nemeşimii maghiare — *n.ns.*) să cadă jertfă răzbunării unui neam de oameni"[20]. Şi contele Bethlen János senior îi scrie în 12 mai îngrijorat baronului Wesselényi * : „Zilele critice n-au trecut încă, căci ne aşteaptă adunarea de la Blaj"[22]. Acelaşi gînd îl exprimă şi protocolul şedinţei din 7 mai a guberniului : liniştea patriei noastre depinde de mersul adunării de la Blaj. În aceeaşi şedinţă se hotărăşte să se dea episcopilor o serie de instrucţiuni : n-au voie să predea în cursul adunării preşedinţia altor persoane, să nu îngăduie să ia parte la adunare decît numai cei care au fost invitaţi. Adunarea să se ţină în biserică, şi nu sub cerul liber şi, îndată ce s-ar ivi dezordini, ea să fie dizolvată[23]. Peste două zile, guberniul crăiesc le atrage din nou atenţia episcopilor — guberniul ardelean recunoaşte numai cei doi episcopi ca reprezentanţi ai românilor — să dea de ştire protopopilor ca nu cumva să ia cu dînşii delegaţi săteni la adunare[24]. Bariţ scrie cu drept cuvînt că guvernatorul dădea instrucţiuni episcopilor români ca unor comisari de poliţie[25].

Se dau instrucţiuni şi municipiilor principatului. Guberniul — se spune în circulara din 7 mai — a încuviinţat ţinerea unei adunări la Blaj în 15 mai, cu condiţia însă ca episcopii să nu invite la acea adunare decît pe protopopi şi cîţiva mireni mai pricepuţi. Unii tineri — se spune mai departe în circulară — aţîţă poporul să vină într-un număr cît se poate de mare. Deoarece nu se poate îngădui adunarea la un loc a unei mulţimi inculte, se ordonă comitatelor, scaunelor, municipiilor să oprească plecarea la adunare a celor nechemaţi[26].

Dregătorii comitatelor au căutat să execute ordinul guberniului. Astfel, judele primar al scaunului Arieş raportează că în 13 mai doi români din comuna Cheşe

* Comisarul regal pentru „Partium" nu era informat despre pregătirile în legătură cu adunarea de la Blaj : în 10 mai îi scrie din Jibou episcopului Lemeni ca în „adunarea preoţilor" să citească îndemnul lui ca clerul să aducă pe calea dreaptă românimea, arătînd binefacerile uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria[21].

(comitatul Solnocul interior), şi anume Isaia Lup şi Toma Haragoş, au trecut Arieşul cu pluta, dar au fost prinşi şi trimişi în satul lor [27]. Satele Măgoajea şi Căşeiul de Jos (azi Căşei; ambele sate din apropierea oraşului Dej) au trimis la adunarea din 15 mai cîte doi delegaţi, dînd cîte 10—16 fiorini fiecăruia pentru cheltuielile de drum. La Turda însă au fost opriţi să treacă podul; au încercat să ajungă la Arieş pe poteci şi să-l treacă înot, dar au fost prinşi şi duşi în satele lor. La interogatoriu au declarat că porniseră la Blaj pentru că li s-a spus că acolo au să cîştige libertatea. Aproape fiecare comună din comitatul Solnocul interior a trimis delegaţi la adunarea din Blaj [28]. Şi vicecomitele Inozédi din comitatul Cluj se laudă că a dat porunci aspre ca oamenii care încearcă să pornească la Blaj să fie puşi în lanţuri şi duşi la închisoarea comitatului [29].

În mai multe comitate, de exemplu în Alba Inferioară şi în Cetatea de Baltă, se instituie încă în 7 mai legea pentru starea de asediu [30]. Măsura aceasta a dat însă cu totul greş, căci ea a întărîtat şi mai mult masele. Ca şi în preajma adunării din 30 aprilie, s-au tras podurile trecătoare peste Someş, Arieş, Mureş şi Tîrnava. În cele mai multe cazuri, ţăranii aleşi delegaţi de satele lor au ştiut să înfrunte toate piedicile.

Nici opreliştile guberniului şi ale comitatelor, nici circularele episcopilor, nici spînzurătorile ridicate la marginea satelor nu au putut să oprească pe ţărani ca să vină în masă la adunarea de la 15 mai. În unele locuri organele locale reuşeau să pună mîna pe cîte un ţăran şi să-l întoarcă din drum, dar în general vechiul aparat administrativ s-a dovedit neputincios faţă de mişcarea de masă a ţărănimii. Pe lîngă nespusa sete de libertate — scrie „Gazeta" — simţită mai vîrtos de popor, măsura (porunca — *n.ns.*) guberniului era nepracticabilă [31].

În acelaşi timp, guberniul îşi urmăreşte vechea politică de a văduvi mişcarea ţărănească de conducători. Dă dispoziţii primarului municipiului Sibiu să aresteze în taină pe Papiu şi Buteanu şi în mod discret să-i trimită sub escortă corespunzătoare la Tîrgu-Mureş [32]

La 7 mai îi scrie lui Béldi György, vicepreşedinte al tezaurariatului din Sibiu, să-l cheme pe Bărnuţ, care studiază acolo, şi să-i atragă atenţia în numele guvernatorului asupra acuzaţiilor ce i se aduc din partea unor persoane de încredere (se spune că Bărnuţ ar fi cel mai mare aţîţător al poporului român). Bărnuţ să nu meargă la adunarea din 15 mai de la Blaj dacă nu va fi invitat (guvernatorul cunoştea bine conflictul Lemeni-Bărnuţ, deci ştia că episcopul n-o să-l invite nominal pe profesorul demis din slujbă — *n. ns.*)[33]. Bărnuţ însă nu vrea să se întîlnească cu Béldi şi acesta raportează guvernatorului că Bărnuţ a plecat din Sibiu. La 11 mai se ţine un discurs la Sibiu în onoarea lui Şaguna, Béldi îl caută, dar află că a plecat la Blaj[34].

Unul din informatorii de încredere ai guvernatorului a fost episcopul unit Lemeni. În 9 mai se destăinuieşte guvernatorului : a făcut tot ce-i stătea în putinţă ca la adunarea din 15 mai să nu vină decît cei invitaţi. „Destul le-am explicat oamenilor — scrie Lemeni — şi în dumineca trecută (în duminica Tomii, la 30 aprilie — *n.ns.*) că ceea ce fac e împotriva legii şi că la 15 mai vor veni numai învăţaţii care se vor sfătui în linişte ce să cuprindă cererea naţiunii, iar ţăranii să meargă acasă, să asculte de dregători, să aştepte în linişte hotărîrile dietei — totul a fost în zadar. Nici profesorii — se plînge episcopul — n-au ţinut ceea ce au făgăduit, ci în taină sînt de partea aţîţătorilor". Aceştia îl acuză că ar fi duşmanul naţiunii sale[35]. În scrisoarea sa din 10 mai, episcopul dă informaţii mai ales despre „acţiunea de instigare" a lui Papiu, care a spus oamenilor în Săcele să vină cu toţii la Blaj, să arate că românul e în stare să învingă toate piedicile. Toate acestea — continuă Lemeni — Papiu le-a spus în prezenţa directorului Fule, a lui Moga, Popovici şi a altora[36].

O grijă a cercurilor conducătoare maghiare a provocat-o şi venirea, în preajma adunării de la Blaj, a multor moldoveni (refugiaţi) şi a cîtorva munteni la Braşov şi Sibiu. Guvernatorul dispune ca tinerii boieri sosiţi din

Moldova şi din Ţara Românească la Braşov care au avut — după raportul poliţiei — convorbiri cu preoţii şi cu alte persoane din Săcele să fie supravegheaţi şi împiedicaţi de a merge la adunarea de la Blaj. În nici un caz să nu li se îngăduie să vorbească în adunare [37].

Cercurile care guvernau Principatul Transilvaniei îşi dădeau bine seama că o mişcare atît de puternică a maselor nu o pot stăpîni prin măsuri administrative, ci numai prin forţa armată. Guvernatorul, contele Teleki, vine personal la Sibiu pentru a cere de la comandantul superior armată, nu numai infanterie şi cavalerie, ci şi tunuri. Generalul-comandant al armatei cezaro-crăieşti, baronul Puchner — el însuşi mare proprietar de pămînt —, se arată foarte înţelegător faţă de cererile guvernatorului. În 8 mai comunică guberniului dispozitivul trupelor în vederea adunării de la Blaj : încă din 13 mai la Sîncel, lîngă Blaj, va fi sălăşluit un escadron de dragoni Savoyen, în Bucerdea Grînoasă o companie din regimentul Bianchi, două companii din regimentul Carl Ferdinand, cu două tunuri. Comandantul acestor detaşamente va lua contact cu comisarul gubernial, baronul Bánffy Miklós [38]. În 13 mai generalul-comandant înştiinţează pe guvernator că, pentru a satisface dorinţa guberniului ca în jurul Blajului să fie concentraţi cît se poate de mulţi soldaţi secui, comandamentul militar a dispus ca cele 4 companii din regimentul 2 de grăniceri secui, care pleacă la Aiud şi Turda, să fie trimise pe o rută ce atinge împrejurimea Blajului, pentru a putea fi chemate în caz de nevoie la Blaj [39]. Guvernatorul îşi exprimă recunoştinţa pentru măsurile luate de generalul comandant în vederea întîmpinării eventualelor excese ce s-ar putea produce cu prilejul „confluxului“ de la Blaj, cu forţe militare puternice [40]. Într-o altă adresă, din 9 mai, guvernatorul îşi exprimă satisfacţia că un general, şi anume generalul Schurter, va comanda unităţile din jurul Blajului. Roagă ca acest general să vorbească la Blaj poporului în limba română, sau printr-un tălmaci, arătînd că este voinţa maiestăţii-

sale ca ţăranii urbariali să-şi îndeplinească îndatoririle faţă de proprietarii feudali pînă ce se va hotărî prin lege soarta lor şi să asculte de dregători. O astfel de cuvîntare — scrie guvernatorul — din partea unui ofiţer superior va face ca ţăranii amăgiţi să se întoarcă la îndatoririle lor. Armata — scrie mai departe guvernatorul — să fie de faţă mai mult pentru a impune respect şi să nu intre în acţiune decît în cazul dacă ordinea ar fi tulburată, dacă aţîţătorii, prin cuvîntările lor, ar primejdui siguranţa persoanei şi averii [41].

Profesorii transilvăneni se întorc din Ţările Române dunărene în vederea adunării de la Blaj

Mişcarea naţională din Transilvania a fost mult întărită prin întoarcerea la Braşov şi Sibiu a celor mai mulţi profesori români ardeleni [42], aşezaţi, unii din cauza prigoanei autorităţilor maghiare, în Ţările Române dunărene. Astfel se întorc profesorii A. Treboniu-Laurian, Vasile Maiorescu, Petru Suciu, Iuniu Armatu, Aron Florian, Ion Axente *, Constantin Roman şi Nicolaie Bălăşescu. Ion Maiorescu, împiedicat să vină în Ardeal, a arătat pe larg într-o scrisoare trimisă înainte de adunare ca românii să se adune nu două sau trei mii, ci 20, 30 sau chiar 40 000 [44]. Despre profesorul Constantin Roman informaţiile poliţieneşti arată că a

* Pentru a arăta atitudinea radicală, revoluţionară a lui Axente în problema ţărănească, dăm cîteva pasaje dintr-o scrisoare a lui trimisă din Bucureşti la 6/18 aprilie 1848 lui Bărnuţ (alte pasaje din scrisoarea aceasta le-am analizat în capitolul precedent). „În Moldova — scrie Axente — spun că ar fi cerut unii 22 de puncte, *dar nici unul pentru opincă* (subl. ns.). Se spune că patru fraţi Golesci sînt mai de mult duşi la moşii şi le împărţiră cum trebuie să se *împărţească frăţeşte între ţăranii lor*". În aceeaşi scrisoare vorbeşte şi de spiritul revoluţionar al ţăranilor din Oltenia. „Se aude că oltenii — aici e puterea românilor — ar fi umblat cu căciula într-o ureche şi ar fi zicînd că acum a venit timpul lor, o să le arate ei, peste o lună, la ciocoi". Tînărul profesor se arată însă îngrijorat că, legile Ungariei asigurînd o soartă mai bună ţăranilor români ardeleni, aceste îmbunătăţiri nu vor fi oare plătite cu pierderea naţionalităţii ? Linia lui Axente este deci îmbunătăţirea soartei ţăranilor români de pretutindeni, scăparea de robote şi clacă, fie şi prin răscoală, împărţirea pămîntului — toate acestea subordonate însă legii supreme : păstrarea naţionalităţii.

Într-o altă scrisoare, datată tot din 6 aprilie şi trimisă lui Micaş, Axente îşi dezvăluie acelaşi plan al răscoalei românilor pentru eliberarea de robie şi alte nedreptăţi [43].

făcut propagandă fățișă pentru reînființarea Daciei. Despre plecarea multor transilvăneni angajați de cîrmuirea din Țara Românească ca profesori sau învățători raportează și agentul austriac din București, Timoni. Acești ardeleni — scrie Timoni Ministerului de Externe austriac în 13 mai — au plecat fără pașaporturi în regulă, deoarece guvernul român a refuzat să le dea. Ei vor să ia parte la mișcările din Ardeal [45]. Cele raportate de agentul austriac sînt confirmate și de „Notele scrise în 1852 sub dictarea lui N. Bălcescu", unde se spune: „Bălcescu a cerut și el un pașaport ca să meargă la Blaj, dar Villara, vornicul dinăuntru, l-a refuzat. Guvernul (din Țara Românească — *n. ns.*) a refuzat la toți pașaportul pentru Transilvania, chiar și transilvănenilor. Roman (Constantin Roman — *n.ns*), Axentie (Axente Sever — *n.ns.*) și Laurian au venit să ceară povață la Ghica și Bălcescu și s-au sfătuit să meargă printr-ascuns" [46].

Consfătuiri pentru fixarea programului adunării

Îndată după adunarea din 30 aprilie, Bărnuț, fiind încă la Blaj, s-a înțeles cu Cipariu ca delegații capitlului din Blaj să se întrunească cu membrii consistoriului din Sibiu, la această consfătuire luînd parte și alți fruntași români, pentru a discuta programul adunării. Tot atunci, încă la Blaj, s-a hotărît — scrie Papiu [47] — să se facă scrisori prin care să fie chemați la adunare și frații români din țara ungurească; Murgu fusese invitat încă mai înainte și răspunsese că vine la adunare *. În 8 mai au sosit cei doi delegați ai capitlului din Blaj, canonicii Cipariu și Sereni, și au început consfătuirile cu membrii consistoriului ortodox din Sibiu. La această consfătuire au luat parte și profesorii Bărnuț și Treboniu-Laurian, sosit de curînd din Țara Românească, iar ca reprezentanți ai tineretului avocatul

* Cu o săptămînă mai înainte, în 23 aprilie, Bărnuț fusese la Brașov: se înțeleseseră — scrie tot Papiu — să se cheme „cu distincțiune Murgu, spre a fi președinte al adunării naționale. Popasu se însărcină să-i scrie" [48].

Buteanu şi cancelistul Papiu. Au fost de faţă şi alţi intelectuali români din Sibiu. Un singur consistorialist bătrîn din Sibiu, intimidat de rescriptele guberniului transilvănean, a opinat pentru ţinerea a două adunări, după confesiuni. Propunerea lui a fost însă respinsă de toţi, hotărîndu-se să se ţină o singură adunare, la Blaj, unde românii să se consulte cu toţii asupra cauzei naţionale. Bărnuţ a citit un proiect pentru adunarea naţională de la 3/15 mai, care conţinea trei puncte : 1) proclamarea independenţei naţiunii române ; 2) depunerea jurămîntului naţional şi 3) protestul împotriva uniunii cu Ungaria. Toţi adepţii ideii naţionale au primit aceste puncte drept program al adunării naţionale *.

Istoricii burghezi n-au dat destulă atenţie împrejurării că din acest proiect lipseşte dezideratul de frunte al maselor române : desfiinţarea iobăgiei. Lipsa aceasta — care sub presiunea maselor a fost remediată în şedinţa din 16 mai a adunării — nu este întîmplătoare : Bărnuţ considera de fapt că principalul ţel al adunării trebuie să fie proclamarea independenţei naţiunii române din Transilvania. O dată ce poporul român se va constitui în naţiune, el va înfăptui şi eliberarea iobagilor.

Nu avem nici o informaţie asupra atitudinii lui Laurian la consfătuire. Venise — după cum reiese din „Notele“ lui Bălcescu — cu instrucţiunile politice date de Ghica şi Bălcescu, în care „i se prescrie să nu rupă cu ungurii, fiind însă pentru drepturile românilor,

* Este de remarcat că singurul izvor contemporan — după cum arată S. Dragomir [49] — despre această conferinţă îl constituie istoria lui Papiu [50]. Despre o consfătuire la Sibiu, fără să arate că ar fi avut loc la 8 mai, îl informează în 10 mai pe guvernator episcopul Lemeni. Tinerii instigatori — scrie Lemeni — au mers de aici (din Blaj, după adunarea din 30 aprilie — *n. ns.)* la Sibiu şi acolo au hotărît, împreună cu preotul unit din Sibiu Nicolaie Man — erau acolo şi S. Bărnuţ, Dumitru Boer, Nicolaie Barb, Alexandru Papp (Papiu — *n. ns.*) — ca, dacă Lemeni nu va primi punctele ce le înaintează ei sau dacă se va împotrivi, să-l doboare (expresia din urmă este scrisă în româneşte — *n.ns.)*. S-a vorbit — scrie arhiereul informator — ca oamenii să vină înarmaţi la adunare ; chiar preotul unit din Sibiu Man i-a spus preotului neunit din Gura Rîului Steniu Popa ca oamenii să vină înarmaţi [51]. În zadar îl informa episcopul pe guvernator, puterea acestuia nu ajungea ca să-i aresteze pe cei vizaţi de episcop.

şi să caute a aduce pe unguri să înţeleagă că în unirea lor cu românii este salvarea amîndurora (ambelor — *n.ns.*) naţionalităţi“ [53].

În consfătuire s-a pus şi problema unirii celor două biserici româneşti din Transilvania. „Cînd se ţinea această conferinţă — scrie Papiu — intră în mijlocul conferinţei un român necunoscut şi abia s-a pus pe scaun şi începu îndată o cuvîntare cu mare însufleţire — provocîndu-i pe români ca să şteargă diferenţa aceasta religioasă şi să fie toţi una. Acest român era fericitul prefect Constantin Roman, care atunci se întorsese din România. Conferinţa i-a adus aminte că acum nu e la timpul său a atinge coarda aceasta fără pericolul de a neuni pe români“ [54]. Bărnuţ a combătut în cuvîntarea sa din 14 mai planul unirii bisericilor române în împrejurările din 1848 [55].

Şaguna, deşi era la Sibiu, n-a luat parte la conferinţă. La 20 aprilie fusese hirotonisit la Carloviţ — centru al mişcărilor naţionale sîrbeşti — de episcop. Sîmbătă 6 mai, seara — scrie un corespondent din Sibiu „Gazetei“ —, aflînd că măria-sa episcopul se apropie de cetatea Sibiului, a ieşit o companie de gardă săsească împreună cu mai mulţi nobili în întîmpinarea lui. De la Miercurea pînă la hotarele Sibiului ieşiseră aproape 3 000 de români de la Sălişte, Răşinari înaintea episcopului. Duminică, după liturghie, episcopul a vorbit poporului, povăţuindu-l „să fie supus monarhului şi să fie cu răbdare pînă cînd înăltele staturi (nemeşeşti — *n.ns.*) vor hotărî soartea românilor, care, fără îndoială, se vor hotărî peste nădejde spre folosul lor“. Tot cinstitul magistrat *in corpore* (cu toţii — *n.ns.*) — urmează corespondentul — cu toată comunitatea săsească, i-au făcut vizită episcopului la reşedinţă [56]. Călăreţii români — scrie ziarul săsesc — care l-au întîmpinat pe Şaguna purtau cocarda austriacă, cu culorile negru şi galben [57].

La 11 mai — scrie „Gazeta“ [58] —, „tinerimea aflătoare pe la institutele scolastice din Sibiu şi alţi mai mulţi bărbaţi români de toată starea şi vîrstă“ îl ono-

rau pe Şaguna cu o serenadă. După un ziar maghiar [59], la manifestaţia aceasta au vorbit profesorul Simion Bărnuţ şi un jurist, Puskás *. Bărnuţ, salutînd pe episcop, îi spune că el „singur e chemat" acum la ridicarea naţiunii ; cuvîntarea şi-o încheie cu cuvintele : „Vivat împăratul Ferdinand" ! [60] În răspunsul său, Şaguna îi sfătuia pe români ca „să păzească liniştea şi buna orînduială, aşteptînd în pace binecuvîntările ce se vor revărsa asupra [lor] de la monarh, care totdeauna a dorit şi doreşte binele liberei naţii române" [61]. Corespondentul din Sibiu înregistrează şi îmbărbătarea ziarului săsesc („Der Siebenbürger Bote"), care, relatînd despre manifestaţia românească, scrie că „românii ştiu ce vor, ştiu şi aceea că lucrul ce-l vor nu le va lipsi" [62].

Sibiul se manifestă tot mai mult ca centrul ardelenesc (avînd un rol asemănător cu Carloviţul sîrbesc) al mişcărilor prohabsburgice, proaustriace, îndreptate împotriva guvernului ungar ; în aceste zile se răspîndeşte tot aici broşura „Österreich über alles" (Austria înainte de toate !) [63]. Şaguna îşi impune încă unele rezerve faţă de aceste acţiuni — şi poate din acest motiv n-a luat parte la consfătuirea din 8 mai de la Sibiu. Măsurile guberniului transilvan — scrie Bariţ — îi inspiră episcopului Şaguna o grijă foarte mare ; de la canonicul din Blaj a aflat că, în faţa perseverenţei inteligenţei române de a ţine o adunare cît mai numeroasă, voinţa guberniului (de a nu lăsa să se adune mase compacte — *n.ns.*) nicidecum nu se va putea împlini, decît poate numai cu ajutorul ostăşesc şi prin vărsare de sînge [64]. Faţă de voinţa impetuoasă a maselor de a veni la adunare, faţă de hotărîrea grupării în frunte cu Bărnuţ de a proclama, bazîndu-se pe forţa maselor adunate, independenţa naţiunii române, faţă de interzicerea categorică de către guberniul ardelean a adunării, episcopul Şaguna se găsea într-o grea situaţie. Nu voia să-şi strice bunele sale raporturi cu guberniul

* Este vorba de Puşcariu, colegul de studii al lui Bărnuţ.

ardelean și cu cancelaria principatului din Viena *, cărora le datora în bună parte ascensiunea sa ; nu știa încă precis care sînt intențiile Curții vieneze. Considera deci că nu trebuie să se angajeze fățiș în nici o parte. A sosit la Blaj sîmbătă, în 13 mai, și-și fixă locuința la reședința episcopală.

Asupra desfășurării evenimentelor a avut influență și faptul că intelectualii români, urmăriți de guberniu, se refugiază la Sibiu. „După dizolvarea adunării de la dumineca Tomii — scrie Pușcariu —, tinerimea română de prin țară, ca să fie mai bine scutită de prigonirile organelor politice, se strecoară succesiv la Sibiu ca la un loc unde puterea administrației era în mîna sașilor“ [72]. Frica de mișcările țărănești în rîndurile aristocrației maghiare din Transilvania a contribuit ca centrul mișcării române să devină Sibiul, acel oraș unde erau concentrate toate forțele dușmănoase revoluției ungare, începînd cu funcționari și agenți veniți din Viena, de la ofițeri ai armatei imperiale, pînă la membrii patriciatului săsesc. Aceste cercuri reacționare încurajau și sprijineau organizarea la Sibiu a centrului românesc de acțiune și în același timp, în vorbe, erau

* Șaguna se bucura de încrederea cancelarului din Viena, a guvernatorului din Cluj, a tezaurarului din Sibiu ; este recomandat în aprilie și guvernului ungar ca mijlocitor între Ungaria și Țările Române [65]. Și în cercuri maghiare mai largi Șaguna era socotit prieten al maghiarilor. Ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj scrie la 30 aprilie că Șaguna trebuie necondiționat să ia parte la adunarea din Blaj pentru a garanta bunul mers al adunării [66], iar Comitetul permanent al comitatului Alba de Jos, în frunte cu comitele suprem Bánffy Miklós, cere în 13 mai ca Șaguna să fie invitat în calitate de regalist la dieta din 29 mai [67]. Guvernatorul îl informează pe tezaurarul groful Mikó Imre (Mikó era în drum spre Viena) despre această propunere ; ea — scrie guvernatorul — nu este conformă cu constituția, după care religia greco-orientală este numai tolerată, totuși am socotit să vă comunic cele de mai sus, deoarece nu trebuie să lăsăm nici un mijloc neîntrebuințat în vederea scopului [68]. După adunarea de la Blaj, toată mînia cercurilor conducătoare maghiare se îndreaptă împotriva lui Șaguna ; conducătorii liberali, în frunte cu groful Bethlen János senior, scriu consiliului de miniștri ungar în 20 mai : „Nu de mult Șaguna a trecut prin Viena, a fost la Carloviț, este în legături strînse — încă înainte de a fi numit vicar la Sibiu — cu partida ilirică (sîrbească — *n. ns.*) de acolo“ [69]. Activitatea pe mai multe planuri a lui Șaguna din primăvara lui 1848 este caracterizată de istoricul Jakab Elek astfel : a mers să liniștească poporul în Hunedoara, să depună jurămînt la Carloviț, să informeze guvernul ungar la Pesta, să mulțumească clemența regală la Viena [70]. Diplomația lui Șaguna a stîrnit bănuieli și în rîndurile conducătorilor români ; astfel B. (Buteanu — *n. ns.*) scrie în 27 mai din Sibiu : „Șaguna a plecat la Clusiu (Cluj — *n. ns.*) și acolo, cum se aude, nu l-au lăsat să plece la Viena. Asta poate să fie și o facție (acțiune — *n.ns.*) machiavelistică, noi în domnu Șaguna încă puțină încredere avem“ [71].

pentru recunoaşterea românilor ca naţiune. În realitate însă agenţii Vienei şi conducătorii Universităţii săseşti urmăreau să cîştige pe români de partea lor în lupta ce urma să izbucnească între Curtea imperială şi Ungaria, care la rîndul ei urmărea să devină o ţară independentă. Faptul că guvernul ungar şi cercurile conducătoare maghiare voiau nu numai independenţă faţă de Austria, ci şi supremaţie asupra slavilor şi românilor, că nu voiau să recunoască existenţa altor naţiuni în Ungaria (mărită prin înglobarea Principatului Transilvaniei) decît cea maghiară a înlesnit mult acţiunea cercurilor prohabsburgice.

Din toate părţile Transilvaniei, mii şi mii de ţărani se îndreaptă spre Blaj

În zilele premergătoare adunării naţionale, mii şi mii de ţărani se îndreptau spre Blaj din toate colţurile ţării, mai ales de pe Cîmpia Ardealului, de lîngă Someş, Mureş şi Tîrnave, de lîngă Sibiu, Braşov şi Năsăud, mai puţini şi din Hunedoara şi Făgăraş [73]. „Ieri şi alaltăieri — raportează în 15 mai comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă — grăbeau, pe toate drumurile, ţărani în număr mare spre Blaj“ [74]. Din Munţii Apuseni, sub conducerea lui Avram Iancu, au venit mii de ţărani şi mineri, cei mai hotărîţi şi neînfricaţi luptători pentru cauza poporului.

În multe părţi ţăranii au ales din fiecare sat cîte doi delegaţi să meargă la Blaj. Dregătorii din comitatul Turda raportează că, împotriva poruncii lor, oamenii din Sarmizegetuza, Idicel, Deda, Deleni, Lueriu, Ciueşd şi-au ales delegaţi, şi aceştia au şi plecat la Blaj [75]. În alte părţi oamenii hotărăsc să meargă satul întreg, adică toţi bărbaţii din sat. Judele Szegedi din comitatul Alba de Jos scrie desperat în 12 mai: „Ţăranii din Tiur şi Bucerdea Grînoasă ne-au spus în faţă că, dacă ar şti că pe toţi i-ar omorî, ei tot se duc la Blaj“ [76]. „Mai mulţi ţărani din Obreja, Cristeiu, Cră-

ciunel — scrie în 13 mai acelaşi jude — au spus în gura mare că, întîmple-se cu ei orice, chiar dacă ar trebui să moară, tot vor merge la Blaj. Mai rău decît pînă acum nu le poate merge“ [77].

Împreună cu ţăranii vin şi preoţii, ascultînd de oamenii cu care trăiesc şi nu de vlădici. Preotul unit din Oprişani, Alexandru Grama, a declarat: n-am invitaţie, totuşi voi fi la Blaj, iar preotul din Ghireş (azi Cîmpia Turzii) a spus: nu mă poate opri nimeni să mă duc la adunare [78].

Ţăranii veneau în cete-cete, avînd încrederea cu toţii că adunarea de la Blaj va pune capăt robiei de veacuri şi că şi ţăranii, după atîtea cazne şi înjosiri vor avea o viaţă omenească. Blajul însemna pentru ţărani împlinirea tuturor nădejdilor — judecător care face dreptate, sobor, ce aduce legi noi, în locul celor vechi, blestemate, putere dătătoare de porunci ce nu pot fi de nimeni înfrînte. Părea că poporul, ca un uriaş din poveşti, s-a trezit dintr-o dată şi că el acum ştie cît e de puternic — nu era putere omenească ce l-ar fi putut abate din drumul său.

Pentru a reda atmosfera zilelor premergătoare adunării, cităm descrierea foarte vie a lui V. Moldovan. În 1848, Moldovan avea, ca şi Iancu, 24 de ani şi era teolog în anul al treilea. Fratele său era preot în comuna Chirileu (comitatul Cetatea de Baltă). Oamenii din sat, precum şi cei din satele vecine, se adunaseră la 12 mai în Chirilău, ca să plece împreună la Blaj. „Abia am putut străbate în mijlocul satului — scrie Moldovan —, unde am ţinut o cuvîntare scurtă... că noi nu avem nici un cuget de duşmănie faţă de naţiunile conlocuitoare, că dorim numai libertate; care ne compete (ni se cuvine — *n. ns.*) după dreptul naturii. Dumnezeu, creind pe om, n-a creat şi privilegii, adecă unii să fie domni, iar milioanele poporului sclavii lor. Am chemat deci pe dumnezeu în ajutor, ca de cumva tiranii noştri nu s-ar fi săturat de suferinţele protopărinţilor noştri îndurate de veacuri întregi, de cumva ar dori ca şi în viitor să se mai desfăteze în lacrimi

care au să ude pămîntul acestei patrii nefericite, atunci el să ne dea virtute, tărie trupească şi sufletească ca drepturile şi libertatea la care a chemat toată suflarea omenească să ni le putem dobîndi... La vederea mulţimii însetate de a auzi vorbindu-se de dreptul de care a fost lipsită, m-a cuprins un entuziasm, o inspiraţiune, aşa că cuvintele îmi curgeau ca un rîu. Niciodată în viaţa mea n-am văzut atîta efect la o cuvîntare cum a fost acela ce l-a stors modesta mea vorbire ; poporul a izbucnit în plîns cu hohote şi, între lacrimi, rosti cuvintele : Doamne ajută !".

„Am pornit înainte — urmează Moldovan. — Îndărătul şi în jurul nostru era tot popor. Ne-am mişcat dară (deci — *n. ns.*) cum se mişcă o apă curgătoare, mergea toată masa şi noi cu ea... Pe dealurile ce se puteau vedea de către Dateş (Dătăşeni — *n. ns.*), Lechinţa (Lechinţa de Mureş — *n. ns.*), Oarba (Oarba de Mureş — *n.ns.*) se slobozeau la vale, cu puhoiul, toţi în veşminte albe, ca în zi de cea mai sfîntă sărbătoare.

În 13 pe la 8 ore eram în Cetatea de Baltă, de pe dealul unde este cetatea se vede valea Tîrnavei. Tot aceeaşi priveliştе ; şesul plin de popor, de pe toate dealurile şi colinele curgeau cete de popor. Văzîndu-le, omul gîndea că au înviat din morţi şi se grăbesc la Blaj, ca să vadă ziua libertăţii, cu al cărei dor le-a expirat (şi-au dat — *n. ns.*) sufletul" [80].

Aşa au pornit miile de ţărani la Blaj* plini de încredere că a venit timpul să-şi dobîndească o altă soartă. Au plecat împotriva domnilor care îi ţineau de sute de ani în robia iobăgiei. Aşa le vorbeau şi tinerii intelectuali, deşi unii mai înlocuiau cuvîntul „domn" cu cuvîntul „ungur" ; toţi erau însă împotriva privilegiilor şi privilegiaţilor.

* Într-o lucrare apărută la Leipzig [81] se spune că ţăranii veneau mai adesea în grupuri de cîte 20—30 de inşi, în frunte cu un popă cu barbă, în reverendă albastră de postav, cu pălărie lată şi manta lungă, călare pe o mîrţoagă. Szilágyi scrie că poporul curgea cu sutele, din toate părţile, spre Blaj, avînd în frunte preoţi, dascăli, teologi. Unii — scrie mai departe Szilágyi — cîntau din fluier, alţii lălăiau, chiuiau, toţi erau bucuroşi că la Blaj se va vesti ştergerea iobăgiei [82].

Caracterul de clasă al mişcării ţăranilor reiese şi din faptul că la aceste pregătiri şi întruniri veneau şi iobagi maghiari. Ei simţeau că soarta lor este legată de cea a iobagilor români şi — cum au făcut-o în secolul al XV-lea la Bobîlna, al XVI-lea în răscoala condusă de Dózsa, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea în răscoala lui Horea — unele sate maghiare au pornit şi acum împreună cu ţăranii români. Avem multe dovezi, chiar din mărturiile contemporane ale nemeşimii maghiare, că şi ţăranii maghiari aşteptau de la Blaj îmbunătăţirea soartei lor *. „După 15 mai (data adunării de la Blaj — *n. ns.*) nu voi mai face nici o zi robotă domnilor", a declarat iobagul maghiar Szöcs Márton judelui.

Tot Moldovan ne descrie plastic cum se alăturau ţăranii unguri puhoiului de ţărani români porniţi la Blaj. „Era să pornim, dar nişte unguri iobagi din St. Paul (Sînpaul — *n. ns.*) şi Beşineu ne-au oprit şi au mărturisit, în auzul mulţimii, acestea: «Oameni buni, pe noi ne-au trimis domnii noştri să vedem ce faceţi, ce vorbiţi, cu un cuvînt ne-au trimis să vă spionăm. Domnii noştri ne-au spus că învăţaţii voştri nu vreau binele vostru, ci numai vă înnebunesc şi vă tulbură, ca [apoi] cu ajutorul vostru să răpească bunurile domnilor pe seama lor. Dar acum ne-am încredinţat că ei ne-au amăgit şi că voi nu doriţi alta decît libertate ce-o dorim şi noi, iobagii unguri. De aceea mergem acasă, ne luăm merinde şi încă înaintea voastră vom fi şi noi la Blaj»" [84].

Reprezentînd concepţiile cercurilor conducătoare maghiare din Transilvania, o seamă de memorialişti, precum şi cea mai mare parte a istoricilor burghezi maghiari de mai tîrziu, au încercat să prezinte mişcarea din mai 1848 a maselor ca un rezultat al aţîţătorilor şi agitatorilor români — Iancu, Papiu, Buteanu şi alţii. Este adevărat că aceşti tineri — deşi în mare parte se refugiaseră la Sibiu, ştiind că guberniul dăduse poruncă să fie arestaţi ca nişte răufăcători — căutau, prin tri-

* Şi Papiu aminteşte participarea unor ţărani maghiari şi saşi (din satele iobăgite) la adunarea de la Blaj [83].

mişii lor, prin scrisori către prieteni, să cheme masele la adunarea de la Blaj. Jakab scrie că la cercetarea cu privire la evenimentele de la Mihalţ (comit. Alba Inferioară) unul dintre martori a declarat că la 13 mai Papiu şi Iancu au apărut în fruntea unui convoi de care în comuna Cisteiul Român (Cistei, comit. Alba Inferioară), iar Papiu a strigat: veniţi fără zăbavă, la adunare ![85]. Şi ziarele contemporane transilvănene maghiare vorbesc de „aţîţarea instigatorilor", în urma căreia masele de ţărani au venit la Blaj, unde, precum li se spunea, se va hotărî slobozenia, adică încetarea robotelor [86].

Memorialiştii şi istoricii burghezi maghiari nu şi-au pus însă întrebarea: pentru ce urmau masele îndemnurile lui Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan, Nobili şi ale altora ? Explicaţia nu poate fi decît una singură : aceşti tineri exprimau năzuinţele maselor, vorbeau din sufletul acestor mase. Gîndul că românii singuri trebuie să-şi hotărască soarta nu le era nicidecum străin maselor, pentru acelaşi gînd se luptaseră doar înainte cu 60 de ani sub conducerea lui Horea, şi atunci şi-au pus ca şi acum, în preajma adunării de la Blaj, întrebarea dacă românii să rămînă mai departe robi şi slugi, sau să devină liberi. Ideea ca nu nemeşii să hotărască în adunările lor, ci poporul, este îmbrăţişată cu însufleţire de mase, care, cu drept cuvînt, n-au încredere în vechile rînduieli *, în dietă şi în comitate. Tinerii revoluţionari ştiau să explice şi cererea privind recunoaşterea naţionalităţii pe înţelesul ţăranilor, necesitatea alegerii deregătorilor din rîndurile acelora care cunosc durerile românilor [88]. Ţăranii români, desigur, erau bucuroşi să se schimbe domnii unguri de pînă acum, care-i asupreau şi storceau pînă-n măduva oaselor. „Domnii români" la care se gîndeau ţăranii erau acei intelectuali care s-au pus în fruntea lor ; în

* Cu cîtă ură priveau ţăranii români legiuirile feudale din Principatul Transilvaniei reiese şi din zicala consemnată de istoricul maghiar Jakab : „Aprobata şi compilata l-au spînzurat pe tata" [87].

aceşti „domni“ ţăranii aveau toată încrederea, i-au văzut doar cum au înfruntat la prima adunare din Blaj poruncile guberniului şi ale episcopului, cum au vorbit, fără frică, poporului. Cînd Bărnuţ, la întîia adunare de la Blaj, a întrebat poporul dacă-şi cunoaşte oamenii, poporul a răspuns că îi cunoaşte [89], ştie pe cine se poate bizui. Încrederea maselor în conducătorii săi era atît de puternică, încît teama comitelui suprem Bánffy că miile de iobagi îi vor urma pe aceşti conducători orice i-ar sfătui [90] era foarte întemeiată. Aceşti conducători meritau încrederea ţărănimii : ei erau sincer convinşi că drumul pe care l-au indicat ţărănimii va duce nu numai la eliberarea naţională, ci şi la cea socială. Unii dintre ei, ca Avram Iancu, au luptat şi după căderea revoluţiei pentru drepturile ţărănimii, dovedind adînca lor legătură cu poporul.

Faptul că mase ţărăneşti urmau pe conducătorii lor şi în ce priveşte poziţia acestora în problema uniunii Principatului Transilvaniei cu Ungaria * a avut o mare influenţă asupra desfăşurării adunării naţionale de la Blaj. Măsurile de teroare, execuţiile militare („jucuţiile cu cătane“, cum le ziceau ţăranii) au mărit neîncrederea faţă de uniune ; ţăranii îşi ziceau : dacă ungurii, deşi sînt puţini între noi, totuşi ne asupresc aşa cumplit — cum vom scăpa de asuprirea lor dacă se vor uni cu cei din ţara ungurească, unde sînt cu mult mai mulţi. Împotrivirea maselor faţă de uniune s-a impus la adunarea de la Blaj. Acest fapt îl relevă şi Papiu, scriind : „E un adevăr ce nu se poate înfrînge (nega — *n.ns.*) că poporul a ţinut în frîu chiar şi pe episcopi şi pe toţi unioniştii, şi de nu era acea mulţime de popor rezultatul de la Blaj ar fi fost cu totul altul“ [93].

Nu se poate tăgădui că intelectualii români cu o poziţie înaintată în problemele sociale şi naţionale au influenţat mult masele ; totuşi, prezentarea mişcării ţă-

* S-a ajuns în preajma adunării din 15 mai la manifestări împotriva uniunii cu Ungaria. Astfel Moldovan arată cum coloana pe care o conducea el spre Blaj a fost oprită de moţi, deoarece aceştia credeau că flamura pe care o ducea coloana este o flamură ungurească [91].

răneşti ca urmare a acţiunii unor personalităţi nu dovedeşte decît neînţelegerea, din partea unor istorici burghezi, a forţelor care determină mersul istoriei. Iancu, Papiu şi alţi tineri intelectuali români au înfruntat, în preajma adunării de la Blaj, teroarea dregătorilor de la comitate, dar atitudinea lor curajoasă era urmarea firească a legăturii lor cu masele şi a valului revoluţionar care cuprinsese poporul. Nu Iancu şi Papiu au făcut revoluţia, ci valul revoluţionar i-a împins înainte pe aceşti purtători de cuvînt ai maselor.

2. PREZIUA ADUNĂRII, 2 (14) MAI — DUMINICĂ

Adunarea intelectualilor în catedrală

Deşi adunarea era convocată pentru ziua de 15 mai, în 14 mai piaţa Blajului era plină de popor. La slujba religioasă au luat parte, în semn de unire naţională, ambii episcopi români, episcopul unit Ioan Lemeni şi cel ortodox, Andrei Şaguna. Cei doi episcopi — scrie Papiu —, ieşind în mijlocul zecilor de mii de oameni, mărturisiră că sînt fraţi, nu din vreo făţărnicie, ci fraţi întru Cristos, fraţi români. Cheamă pe toţi românii să uite orice neplăceri din trecut şi să se privească cu toţii ca fraţii, cum sînt episcopii lor. În acest înţeles cuvînta către popor însuşi Şaguna [94].

Tot duminică dimineaţa — scrie Papiu — se adună inteligenţa română în biserica-catedrală şi ţinu o consfătuire preliminară de la ora 10 înainte de amiază pînă la ora 3 după amiază. Biserica era plină*. Aici se afla inteligenţa română bisericească, civilă, nobiliară şi militară din Transilvania, cîţiva din Banat şi de la Criş, între care amintim pe protopopul Bercianu din Lugoj, Munteanu, preot din Sarcău, şi Popdanu din Sarsig ; Gh. Sion, Rusu (Al. Russo), Lascăr Rosetti, Ioan Curius, Nicolaie Ionescu, Teodor Moldo-

* Biserica-catedrală, care există şi azi, poate să cuprindă 900—1 000 de persoane.

vanu şi alţi fraţi ai noştri din Moldova*. Se află încă în biserică mulţi oameni de seamă unguri şi saşi [97].

Conferinţa o deschise canonicul din Blaj, Vasile Raţ. După aceea se strigă din toate părţile să vorbească Simion Bărnuţ [98].

Discursul lui Bărnuţ

„Între cel mai cutrierător aplaus — scrie Papiu — Bărnuţ se sui pe un sugest (podiu — *n. n's.*) dinaintea altarului“ [99]. De acolo îşi ţinu magistralul său discurs [99a] în scopul de a da o direcţie dezbaterilor în problema naţionalităţii românilor. Bărnuţ îşi pregătise discursul în toate amănuntele, după toate regulile oratoriei.

Salută adunarea măreaţă a românilor, care este o dovadă că inima românilor a bătut totdeauna pentru libertate. „Îi vedem şi acum — spune Bărnuţ — cu multă bucurie, cum s-au deşteptat şi cu ce uniune minunată s-au legat, că nu vor mai suferi ca să-i calce în picioare alte naţiuni“ [100].

Un spirit dumnezeiesc provoacă renaşterea Europei prin libertate. În Viena, „preabunul nostru împărat împlini dorinţa poporului dîndu-i constituţie în 25 april : cîtă schimbare, ce bucurie !“ [101], spune Bărnuţ.

„O schimbare mare s-a făcut şi în vecina Ţară Ungurească de două luni încoace. Astăzi nu mai sînt legate mîinile ungurilor de guvernul din Viena. Ei au acum ministerul lor ; numai persoana împăratului ca rege îi mai leagă de împărăţie“. S-au hotărît mari libertăţi şi în Ungaria ; între altele, şi ştergerea iobăgiei. Afară de aceste lucruri minunate, ministerul unguresc a mai publicat însă un punct : unirea Ardealului cu Ţara Ungurească. Ungurii vor — urmează Bărnuţ — prin uniune să şteargă deocamdată privilegiile Ardealului şi împreună cu privilegiile să atingă toate popoarele

* Din alte izvoare se ştie că la Blaj au fost, în afară de cei notaţi de Papiu, C. Negri, Petrache Casimir şi Dimitrie Brătianu, care venise de la Piteşti la Blaj [95]. Bariţ ştie despre prezenţa la Blaj a lui Alexandru Cuza [96].

neungureşti, ca să facă din toate numai o naţiune, care să se numească naţiunea cea mare şi tare ungurească“ [102].

„Uniunea e la uşă, ce să facem ? Ca să putem lua o hotărîre — arată Bărnuţ — trebuie să examinăm raporturile românilor cu ungurii în cei aproape o mie de ani de cînd românii sînt sub domnia ungurească. Experienţa părinţilor noştri cea de o mie de ani ne va arăta ce cere astăzi de la noi onoarea naţiunii române“ [103].

Bărnuţ prezintă istoria Transilvaniei pînă în preajma deceniului antemergător anului 1848. Conţinutul esenţial al istoriei ei este, după Bărnuţ, politica asupririi barbare şi a tiranizării românilor de către unguri, urmată de o mie de ani.

Partea istorică a cuvîntării sale, care cuprinde peste o treime din text, este menită să pună în gardă pe români faţă de noile încercări nemeşeşti „de a nimici naţiunea română“. „De 12 ani încoace — spune Bărnuţ — ungurii şi-au propus ca să topească într-una pe toate naţiunile de sub coroana ungurească“ [104]. Înainte cu şase ani se acceptă planul unguririi şi de către dieta din Cluj şi se făcu proiect de lege ca să se pună răstimp de 10 ani naţiunilor neungureşti ca să înveţe ungureşte, pentru că după aceea vor curge toate în limba ungurească“ [105]. „Baronul Wesselényi sfătuia pe unguri ca numai acei români să capete drepturi de cetăţeni care se vor unguri“ [106].

Cuvintele lui Bărnuţ au găsit un răsunet larg în sufletele intelectualilor români. Anii premergători revoluţiei din 1848, cu dezbaterile furtunoase în jurul limbii „diplomatice“ (de stat), în jurul limbii şcolilor şi chiar a bisericilor, au înveninat atmosfera din Transilvania. Tendinţele de maghiarizare manifestate în mod zgomotos în dietă, în adunările comitatelor, în presă au contribuit mult la rezerva intectualilor români faţă de politica maghiară. Românii cei mai înaintaţi, în frunte cu Bărnuţ, Bariţ, Cipariu, Murgu, au protestat împreună împotriva acestor tendinţe ; au protestat şi capitlul din Blaj şi consistoriul din Sibiu.

Bărnuţ a fost mult frămîntat de problema garantării folosirii limbii naţionale : pasajele din discursul său unde vorbeşte de dreptul fiecărui popor de a se administra, judeca, instrui în limba sa proprie * şi de către conaţionalii săi sînt judicioase şi convingătoare şi azi. Cultura unui popor — arată Bărnuţ — nu se poate dezvolta decît în limba sa naţională. „Dacă sîntem siliţi a cugeta — argumentează Bărnuţ —, fie chiar în limba lui Cicerone şi nu în limba naţională, mintea se osteneşte sub greutatea cea străină“ [107]. „Legislaţia statului poliglot nu cere unitate de limbă — spune Bărnuţ mai departe —, la adunările Elveţiei se vorbeşte în trei limbi, franceză, italiană şi germană“ [118].

Tezele lui Bărnuţ în ce priveşte libertatea naţională, dreptul fiecărui popor de a se instrui, administra în limba sa proprie erau împărtăşite de toată intelectualitatea românească din întregul Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş. Ungurii vor să unească Ardealul cu Ungaria... dar al cui este Ardealul se întreabă pe bună dreptate Bărnuţ ? „Ardealul — arată Bărnuţ în discursul său — e proprietatea adevărată a naţiunii române, care a cîştigat-o cu bună dreptate înainte cu vreo mie şapte sute de ani şi de atunci pînă astăzi o ţine, o apără şi o cultivează cu multă sudoare şi osteneală“ [122]. Bărnuţ invocă şi argumentul demografic că în Ardeal sînt un milion şi jumătate de români. Răspunsul la întrebarea dacă vrem uniunea — arată Bărnuţ — nu poate fi altul decît : nu.

„Se promite mai încolo ridicarea servituţii, unindu-se Ardealul cu Ungaria. Asta o cred. Şi eu cred că se va ridica şi dacă nu se va uni, pentru că i-a venit timpul să cadă. O putere cumplită şi nevăzută, care lucră în contra despotismului pretutindeni, lucră de mult şi la surparea acestei cetăţi barbare şi murii (zidurile — *n. ns.*) ei se vor răsturna amuş (în curînd — *n. ns.*) pe aceia care nu vor să o dărîme din amoare (iubire —

* Bărnuţ a şi introdus, în cursurile sale de la Blaj, în locul limbii latine limba română.

n. ns.) către omenire. Vedem că ea s-a şters în Ungaria; şi va cădea şi în Ardeal"[125].

Uniunea Ardealului cu Ungaria înseamnă pierderea naţiunii române; posteritatea românească ne va blestema şi în morminte dacă ascultăm cu nepăsare sentinţa de moarte a gintei noastre, spune Bărnuţ. Care este deci datoria noastră? „Naţiunea — răspunde Bărnuţ —, întrunindu-se din toate părţile la această sărbătoare a libertăţii... să proclame libertatea şi independenţa naţiunii române. Naţiunea română scutură jugul constituţiunii ungureşti, care îi nimicea personalitatea... Ea declară sărbătoreşte că de aici înainte nu se va cunoaşte obligată decît prin legile care se vor pune în dieta ţării, unde va fi reprezentată şi ea după dreptate şi cuviinţă, şi se va ţine datoare cu ascultare numai diregătorilor aleşi din sînul său; naţiunea română dă de ştire naţiunilor conlocuitoare că, voind a se constitui şi organiza pe temei naţional, n-are cuget duşman în contra altor naţiuni şi cunoaşte acelaşi drept pentru toate, voieşte a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dreptate; prin urmare, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voieşte drept egal pentru toate"[127].

Bărnuţ propune ca adunarea să depună un jurămînt sărbătoresc în numele întregii naţiuni că nu se va lepăda niciodată de naţionalitate, va apăra-o şi va lucra pentru viaţa, onoarea, cultura şi fericirea ei în toţi timpii viitori[128].

La sfîrşitul cuvîntării sale, Bărnuţ se ridică împotriva celor care au încredere în unguri[129]. Faţă de aceşti „înşelaţi şi înşelători" Bărnuţ evocă, în fraza următoare, poporul. „Căutaţi la această mulţime de români, care strigă în numele a toată naţiunea: să nu ne ducem la masa libertăţii ungureşti, căci bucatele ei sînt toate înveninate*; nu ne vindem ţara şi

* Nu poporul român a spus: „La masa libertăţii ungureşti toate bucatele sînt înveninate"; ţăranul român a luptat în 1437, 1514, 1784 umăr la umăr cu iobagul maghiar. „Uniţi-vă cu poporul... ţineţi cu poporul toţi ca să nu rătăciţi"[130] —, e un îndemn minunat pe care îl dă Bărnuţ în fraza următoare; numai că el însuşi n-a voit să vadă că poporul român a dovedit că ştie să facă deosebire între iobagul şi nemeşul proprietar ungur.

limba, căci, pierzîndu-se o dată, nu se mai poate cîştiga"[132].

Bărnuţ — scrie Papiu —, propuse şi lămuri aceste puncte, în discoursul său la care luară parte şi alţi români dintre cei mai de frunte ai gintei române, ca Laurian, Bariţ şi alţii *. Propunerile ** — scrie mai departe Papiu — fură acceptate toate cu unanimitate şi cu nespusă însufleţire de toată adunarea[134].

Discursul lui Bărnuţ *** din ajunul adunării de la Blaj a constituit, fără îndoială, un moment important în dezvoltarea evenimentelor revoluţionare din Transilvania. Ascultătorii din catedrală şi-au dat seama că urmează o nouă epocă în istoria românilor din Transilvania, o epocă în care românii îşi croiesc ei înşişi soarta, hotărîndu-şi calea lor proprie şi nelăsîndu-se împinşi pe planul al doilea. Trebuie să se termine cu servilismul unor membri ai clerului înalt românesc, care nu-şi pot închipui o altă politică decît pe aceea de supunere faţă de clasa privilegiată maghiară.

Răscolitoare sînt pasajele discursului despre importanţa limbii şi culturii naţionale, despre dreptul de neînstrăinat al fiecărui popor de a se cultiva, a se dezvolta în limba sa proprie. Lupta din ultimul deceniu pentru păstrarea limbii materne împotriva tendinţelor foarte accentuate de maghiarizare a făcut să se cristalizeze la Bărnuţ — precum şi la alţi intelectuali transilvăneni, ca Bariţ, Murgu, Cipariu, Ion Maiorescu, Andrei Mureşanu etc. — concepţiile asupra importan-

* Din cele relatate de Papiu nu reiese clar contribuţia lui Laurian şi Bariţ. Nu avem nici o altă informaţie că în biserică ar fi vorbit şi altcineva în afară de canonicul Raţ, care a deschis adunarea, şi Bărnuţ, care şi-a rostit discursul.

** După raportul judelui-primar Pogány Károly, trimis din Aiud, s-ar fi hotărît încă în 14 mai, înainte de masă : 1) eliberarea lui Mikes (Micaş) ; 2) desfiinţarea stării de asediu ; 3) proclamarea naţiunii române, avînd un teritoriu propriu (un tînăr a propus ca acest teritoriu să se extindă asupra comitatelor Hunedoara, Alba Inferioară, Făgăraş şi asupra Cîmpiei) ; 4) desfiinţarea robotelor ; 5) să nu se facă uniunea pînă ce nu va fi reprezentată naţiunea română ca să-şi spună cuvîntul[133]. Raportul, înaintat abia în 17 mai, pare să conţină lucruri ce n-au fost discutate în 14, ci mai tîrziu.

*** Din descrierile înfăţişării lui Bărnuţ amintim pe cea dată de contemporanul maghiar, Jakab Elek (istoricul de mai tîrziu)[135], şi pe cea a lui Gheorghe Sion[136].

ței limbii și culturii naționale. În lupta împotriva unei cîrmuiri străine, tiranice și corupte, a luat forme concrete idealul unei cîrmuiri democratice, în care dregătorii sînt pentru popor, și nu poporul pentru dregători. Frumoase și pline de conținut sînt și pasajele discursului închinate libertății, temelia vieții și demnității omenești. O altă idee înaintată în discursul lui Bărnuț a fost și aceea ca românii să nu lase numai pe episcopi să fie reprezentanții și conducătorii lor în cauza națională, cum au fost în trecut, ci toată românimea, adică comunitățile românești, să ia asupră-și cauza națională.

Nu se poate însă elogia tot ce a spus Bărnuț în discursul rostit în 2 (14) mai. Astfel, nu rezistă unei critici obiective prezentarea raporturilor româno-maghiare de către Bărnuț. Identificarea — așa cum am mai amintit — a unui popor întreg, a maghiarilor, cu clasa stăpînitoare a feudalilor, sub a căror asuprire gemea și poporul maghiar, denotă limitele gîndirii lui Bărnuț într-o epocă cînd trăiau și activau un Bălcescu și un Petőfi, care au dezvăluit și înfierat crimele fără seamăn ale boierilor și ale grofilor împotriva propriilor popoare. Este de notat că Bărnuț era dintr-o regiune (Sălaj) cu sate întregi de iobagi maghiari care au luptat și în 1848, pînă toamna tîrziu, alături de iobagii români împotriva nobililor și dregătorilor comitatelor.

Pătruns de gîndul că spiritul vremii va învinge, Bărnuț nu-și dădea seama de puterea reală și de pericolul pe care îl prezentau forțele reacționare, și în primul rînd Curtea imperială, care căutau să zădărnicească ștergerea servituții ; el nu vedea că este nevoie încă de o luptă grea pentru a lichida iobăgia. În discursul său n-a vorbit de luptele de veacuri ale iobagilor ; nici răscoala lui Horea n-a amintit-o. Istoricul Xenopol laudă pe Bărnuț, care în discursul său „a înconjurat cu înțelepciune revoluțiile românilor și cu deosebire pe aceea din 1784, de care era periculos a se ocupa într-o adunare atît de pornită contra elementului asupritor și care trebuia menținută în ordine spre a

nu da prilej la cruzimi şi măceluri" [140]. Explicaţia dată de Xenopol tăcerii lui Bărnuţ asupra răscoalei conduse de Horea este însă greşită, căci în biserica-catedrală, unde şi-a ţinut discursul Bărnuţ nu era popor de rînd, ci numai clerul de vază, burghezia, nobilimea şi ofiţerimea română. Nu avem nici o însemnare că la conferinţa din catedrală să fi luat parte vreun ţăran, dar avem date că ţăranii umpleau piaţa din faţa catedralei. Şi istoricul Dragomir a remarcat „rezerva" ce şi-a impus-o Bărnuţ în problemele agrare [141]. Acelaşi lucru a fost remarcat şi de profesorul Bogdan-Duică [142].

„Omul unei singure viziuni şi unei singure misiuni" — precum îl caracterizează Iorga pe Bărnuţ [143] — n-a văzut decît un singur ţel în adunarea de la Blaj : ca poporul român, proclamînd libertatea şi independenţa naţiunii române, să se constituie şi să se organizeze în naţiune liberă şi independentă. Programa din 1848 — scrie Bărnuţ mai tîrziu — se concentra în punctul naţionalităţii române ca de sine stătătoare pe temeiul libertăţii egale. Cînd s-a proclamat — urmează Bărnuţ — pe sine naţiunea română de naţiune de sine stătătoare şi politică, atunci ea şi-a proclamat dreptul la teritoriu naţional, dreptul său naţional de a se constitui şi de a se organiza politic şi cu independenţă de naţiunile conteritoriale (conlocuitoare — *n. ns.*)... în urma dreptului de a-şi crea... o putere naţională... Naţiune de sine stătătoare şi politică — urmează Bărnuţ — nu e cu putinţă fără de aceste trei elemente : naţiune... ca persoană juridică, teritoriu naţional şi putere naţională... Naţiunea română s-a legat cu jurămînt că nu-şi va da altora nici ţara, nici dreptul, nici puterea, cu un cuvînt statul * ei [145].

* Conţinutul programei naţionale a lui Bărnuţ l-au sesizat nu numai intelectualii români, ci şi reprezentantul guvernului ungar în Ardeal, baronul Perényi. În scrisoarea lui din 3 iunie 1848 îi raportează ministrului Szemere : „Sînt între români unii, ca Barnucz (Bărnuţ — *n. ns.*), Borner (Poruţ ? — *n. ns.*), Buttyán (Buteanu — *n. ns.*) şi alţii care deşteaptă aspiraţii pentru formarea unui stat independent român" [144].

Cuvîntarea lui Bărnuţ a răscolit pe toţi cei adunaţi în catedrală ; „naţionaliştii (adepţii ideii naţionale — *n. ns.*) — scrie Papiu — plîngeau de bucurie, unioniştii amuţiră, renegaţii veneau pe întrecute, îmbrăţişau pe naţionalişti, profidau (profesau — *n. ns.*) că sînt români... şi ungurii, saşii se convingeau că naţiunea română e... o naţiune matură şi are conştiinţa drepturilor sale, o naţiune peste care din acest moment naţiune străină nu va mai domni“ [149]. Au fost mulţi dintre ascultători care atunci s-au trezit la conştiinţă naţională şi mulţi dintre intelectualii români — sub impresia cuvîntării înaripate a lui Bărnuţ — s-au hotărît să ia parte la lupta pentru drepturile naţiunii române din Transilvania, la o luptă dreaptă, care se înscria indiscutabil pe linia progresului.

Adunarea poporului în faţa catedralei. Alte consfătuiri preliminare. Aspectul Blajului

În vreme ce se ţineau conferinţele „inteligenţei“ în biserică — scrie Papiu —, atît înainte cît şi după-amiază, tribunii poporului : avocaţi, cancelişti, jurişti, clerici şi studenţi, învăţau poporul, care umpluse piaţa Blajului. Poporul întreba pe tribuni despre toate ce se petrec în biserică, iară tribunii îi spuneau cuvinte de mîngîiere, îi ţineau învăţături naţionale [150]. Poporul — scriu gazetele române din Braşov şi Blaj — asculta cu sete cuvintele junimii intelectuale.

După conferinţa de dinainte de masă, care se terminase abia la ora 3 după-amiază, participanţii s-au dus la prînz ; în curtea episcopească masa era aşternută pentru 300 de persoane, în seminar pentru 60, în ospătărie pentru 150. Pregătirile acestea s-au dovedit însă neîndestulătoare — inteligenţa venită la adunare a trebuit să fie găzduită şi în case particulare, mai ales pe la canonicii din Blaj. S-au ţinut toasturi pentru împărat, pentru ostăşimea staţionată în Blaj,

pentru națiune, pentru tinerimea română, pentru celelalte națiuni din țară etc., scrie Papiu [151].

La ora 5 după-masă, „inteligența" s-a adunat din nou în biserică. La această adunare au participat și cei doi episcopi și au luat cuvîntul și „unioniști", printre care Paul Dunca din Sibiu. Și Dunca, relatează Papiu, a vorbit în „sens național". În aceeași conferință s-a discutat și arestarea de către guberniul ardelenesc a avocatului Florian Micaș și a unor preoți români. Se hotărăște să se trimită o delegație la guvern spre a cere eliberarea lui Micaș. Iancu propuse să se trimită o deputăție compusă din bărbați mai în vîrstă, căci dacă se vor trimite oameni tineri aceștia nu vor aștepta ca guvernatorul să le deschidă ușa [152]. Cuvintele lui Iancu arată cît de porniți erau tinerii intelectuali români împotriva guberniului. Spiritul revoluționar a cuprins adînc masele și pe cei care aveau legături cu aceste mase. S-a protestat în mod public — scrie o gazetă germană — împotriva publicării legii stării de asediu în comitatele Alba Inferioară și Cetatea de Baltă, precum și împotriva spînzurătorilor care au fost ridicate în mai multe sate din aceste comitate [153]. Consfătuirea a continuat în cerc mai restrîns și seara, în seminar. Ea a fost condusă de Bărnuț, Papiu și Vasile Maiorescu, fost învățător din Bistrița, trecut apoi la București. Participanții au vorbit împotriva uniunii și Bărnuț i-a pus pe toți să jure că nu vor susține în nici un caz uniunea *.

Conferințele de după-masă și de seara au avut ca obiect fixarea definitivă a programei națiunii care urma să fie înaintată marii adunări. Sub influența clerului înalt s-a hotărît renunțarea la formula proclamării independenței națiunii române, probabil cu motivarea că postulatul independenței totale naționale, adică al formării statului român, putea să ducă la un

* Preotul din districtul Lăpușului, Ioan Dragomir, arestat pentru „agitații antiungurești" în iulie, s-a văzut silit să dea forurilor cercetătoare date asupra conferinței secrete conduse de Bărnuț [154].

război intern *. Astfel se ajunge la o formulă mai puţin precisă, care lasă loc la diferite interpretări ale programei şi jurămîntului.

Blajul luase un aspect sărbătoresc. „Cînd am sosit duminică la Blaj — scrie Stephan Ludwig Roth ** — am văzut scrise cu litere de aur pe un steag mare, pus înaintea uşii catedralei, cuvintele: virtutea romană reînviată. Alături erau două steaguri mai mici, cu culorile imperiale: negru şi galben. Şi pe aceste steaguri erau inscripţii, ploaia le desprinsese. Mi se părea că era scris: Vivat Ferdinand, Imperator Austriae et Romani !... Steagul din mijloc avea culorile roşu, albastru şi alb, deci nu culorile ungare, care sînt roşu, verde şi alb. Mi s-a spus că aceste culori vor fi pricinuit bătăi de inimă la Iaşi şi Bucureşti“ [156].

Seara, piaţa Blajului *** a fost luminată şi în ferestrele seminarului au apărut transparente ****. În fereastra din mijloc a etajului clădirii teologiei era chipul împăratului Traian; alte chipuri luminoase slăveau pe împăratul austriac Ferdinand şi îi doreau domnie veşnică asupra daco-romanilor („imperium sempiternum in daco-romanos“). Erau şi steaguri cu culorile române: albastru, alb şi roşu ***** şi austriece. Pe un

* Kővári scrie că în consfătuirea de după-masa din 14 mai nu s-a mai amintit de cererea formulată înainte de masă de a se forma din comitatele Hunedoara, Alba, Făgăraş şi din Cîmpie un teritoriu separat românesc [155].

** Roth a fost înainte profesor la Mediaş, apoi preot în Moşna (lîngă Mediaş). A fost executat în 11 mai 1849 la Cluj de către autorităţile ungare.

*** Gh. Sion scrie că Blajul nu era în acea vreme nici sat, nici oraş. Părea că ar fi oraş, căci avea catedrală, seminar, o piaţă mare, spiţerie şi hotel, dar n-avea magistrat, nici magazine. Locuitorii erau ţărani [157].

**** Sion descrie astfel aspectul Blajului în seara de duminică: „După ce înnopta, piaţa Blajului se ilumina într-un mod feeric. Două transparente, aşezate sus pe poarta despre biserică, reprezentau pe Traian... şi pe Ferdinand, împăratul Austriei. În mijlocul acestor transparente era stindardul naţional al românilor făcut la Sibiu, sub care flutura o banderolă (jumătate neagră şi jumătate galbenă) ce reprezenta flamura Austriei [158].

***** Presa contemporană maghiară, precum şi contemporanii maghiari, au scris că la Blaj au fost steaguri austriece şi ruseşti, afirmînd că culorile albastru, alb, roşu ar fi culorile imperiului ţarist. Puşcariu arată că steagul naţional român, pe care cu litere de aur erau scrise cuvintele: libertate, egalitate şi frăţietate, a fost pregătit încă din Sibiu, într-o conferinţă naţională în care s-au luat culorile albastru, alb şi roşu ca culori ce predomină în portul românesc [159] (este interesant că aceleaşi culori

steag, precum raportează judele primar Pogány, era scris: Virtutya Romana reinviază[165] (redat în raportul dregătorului cu ortografia maghiară — *n. ns.*). Astfel au arborat şi românii din Transilvania, pentru prima dată, un steag propriu, naţional.

Mulţimea poporului — scrie Sion — se învîrtea în valuri rătăcite împrejurul transparentelor. Într-o cîrciumă (făgădău) — scrie tot Sion — vreo 30 de preoţi şi cîntăreţi de biserică cîntau cîntece improvizate, cu accente dureroase; sfîrşitul cîntecelor era însă plin de încredere:

Servilismul părăseşte
Măi române, măi!
Soarta bună îţi zîmbeşte
Măi române, măi![166]

3. ZIUA DE 3 (15) MAI

Constituirea adunării

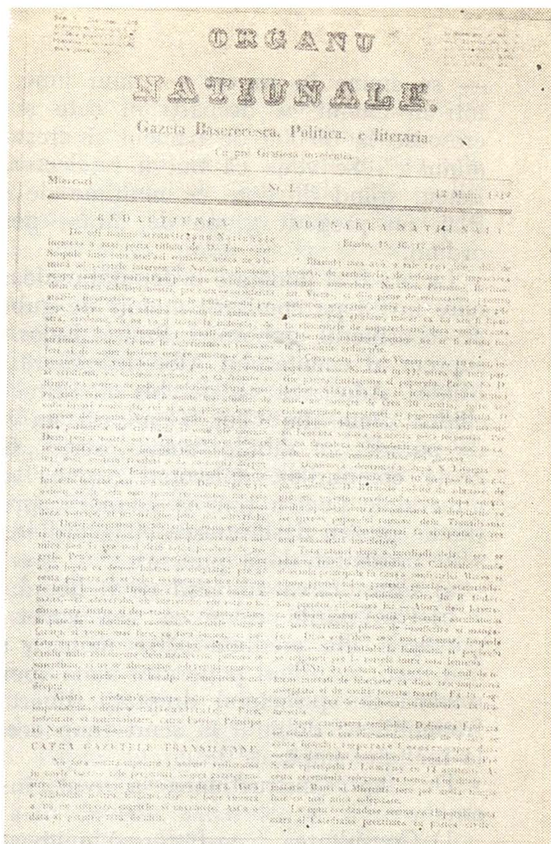
„Organul naţional" (o dată cu începerea adunării naţionale, foaia din Blaj îşi schimbă titlul) începe descrierea primei zile a adunării populare de la Blaj cu cuvintele: „Ziua aceasta, de mii de oameni însetaţi de libertate ca ziua răscumpărării aşteptată şi de mulţi temută, răsări"[167].

Adunîndu-se naţiunea română din toată Transilvania la Blaj în 3/15 mai 1848 — se spune în „Protocolul

le aveau şi sîrbii[160] — *n. ns.*). Bariţ a respins hotărît, în convorbirea ulterioară cu baronul Wesselényi, învinuirea presei maghiare că la Blaj românii ar fi purtat culorile Rusiei ţariste[161]. Şi în gazeta „Ellenőr" protestează „un român ardelean" împotriva învinuirii că românii ar fi purtat steaguri ruseşti la Blaj. Albastru şi roşu sînt culorile Principatului Transilvaniei, iar culoarea albă au luat-o românii pentru a-şi manifesta voinţa de pace. Cum să fi arborat românii culorile ruseşti — scrie corespondentul — atunci cînd politica rusească îi exila pe fiii celor mai bune familii din Iaşi şi cînd aceeaşi politică interzicea intrarea foilor româneşti din Braşov şi Blaj în principate[162].

St. L. Roth a remarcat de asemenea culorile roşu, alb şi albastru la Blaj; el credea că aceste culori sînt culorile Principatelor Române dunărene; de fapt însă steagul junimii moldavo-române avea pe atunci culorile albastru, auriu şi roşu[163]. Şi conducătorii liberali, groful Bethlen János, baronul Jósika Miklós etc., afirmă într-o scrisoare din 17 mai că la Blaj s-a văzut un mare număr de steaguri moldoveneşti[164].

„Organu Naţiunale" despre adunarea naţională de la Blaj

ORGANU NAȚIUNALE.

Gazeta Baserecesca, Politica, e literaria

adunării generale a naţiunii române din Transilvania" [168] — spre a se înţelege asupra trebuinţelor sale şi asupra modului de a le îndrepta, mai înainte de toate la 6 ore dimineaţa s-a invocat ajutoriul spiritului sfînt şi s-a săvîrşit sfînta Liturgie de către episcopul Ioan Lemeni, în asistenţa mai multor preoţi în biserica catedrală.

La orele 8 clopotul cel mare al catedralei dădu semnul pentru începerea adunării.

Preoţimea şi partea civilă-militară luară loc lîngă mese, pe scaune aşezate dinaintea catedralei. Cei doi episcopi, Lemeni şi Şaguna, au ocupat scaunele de preşedinte, sub flamura austriacă şi naţională. La cuvîntul

— se spune în raport — unui june, Iancu, poporul într-un cuvînt se despărţi în cete şi cărări. Poporul crescuse la 30 000 de oameni şi creştea din minut în minut[169]. Se vede că tinerii intelectuali, în frunte cu Iancu, ştiind dinainte ce mulţime de oameni va fi la Blaj, au pregătit grupe de ţărani pentru menţinerea ordinii.

La ora 9 şi jumătate o deputăţie aleasă de către adunare invită pe comisarii numiţi de guberniul ardelean: pe consilierul gubernial Szabó Lajos şi pe comitele suprem al comitatului Alba Inferioară, baronul Bánffy Miklós. Adunarea s-a deschis cu fastul cu care se deschidea dieta din Cluj. Comisarii au venit în costum de paradă, cu săbiile incinse, scrie „Gazeta". În prezenţa comisarilor, episcopul Şaguna a citit decretele guberniale pentru ţinerea adunării, precum şi instrucţiunile pentru desfăşurarea ei în ordine. După protocol, s-au prezentat două puncte:

a) Consultarea adunării va fi liberă.

b) Cuvîntările celor ce vor vorbi în adunare să purceadă din credinţa către monarh şi respect către mai mari, insuflînd poporului buna sperare că naţiunea română din principiul dreptăţii, libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii va dobîndi în scurt timp ceea ce doreşte de la înălţatul împărat[171].

De fapt, instrucţiunea a avut însă 6 puncte, şi anume:

1) Consultarea (consfătuirea) e liberă, fiecare orator trebuie să aibă în vedere îndatoririle faţă de M. Sa şi faţă de patrie *.

* In Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România (fond. anul 1848) se păstrează „Protocolul Generalei Adunanţe" a naţiunii române din Ardeal, ţinută la Blaj în 3/15 mai 1848, exemplar ce trebuie să provină din cercurile clericale, atribuind episcopului ortodox un rol preponderent în adunare. D. episcop Şaguna — se spune în protocol — a ţinut la deschiderea adunării „un cuvînt plin de însemnătate, deşteptător de cea mai sfîntă credinţă şi dragoste către preabunul nostru monarh Ferdinand şi toată augusta Casă austriacă, către naţia română şi toate celelalte naţiuni conlocuitoare din Ardeal". „S-au citit — urmează protocolul — tot prin d. episcop Şaguna decretele, prin care s-a aprobat conchemarea acestei adunanţe române naţionale generale şi s-au denumit doi episcopi de prezidenţi. D. episcop Şaguna a cetit apoi propoziţiile Înaltului Guberniu"... Dintre cele 6 puncte ale instrucţiunii se vorbeşte numai de punctul întîi, dezvoltîndu-l pe larg. Interesant este că se aminteşte nădejdea măriei-sale a episcopului că se va îngădui ca această adunanţă română naţională să se ţină în tot anul (în fiecare an — *n. ns.*)[172].

2) Nimeni să nu agite poporul necunoscător de politică, ci să lucreze pentru a convinge, în numele guberniului regesc, ca reprezentant al maiestăţii, pe toţi cei de faţă, să fie ascultători de poruncile mai înalte şi ca ţăranii, aşteptînd în pace legea despre încetarea relaţiilor urbariale, ce peste puţin se va aduce, să-şi îndeplinească slujbele urbariale de pînă acum.

3) Aceasta este voinţa maiestăţii, ceea ce se vede din propoziţiunea (propunerea — *n. ns.)* a 4-a trimisă dietei ce se va ţine în 29 mai.

4) Cît zace la inima maiestăţii mai buna soarte viitoare a naţiunii române, arată şi propoziţiunea a 6-a.

5) Numai celor chemaţi (invitaţi — *n. ns.*) la această adunare şi numai patrioţilor (cetăţenilor ardeleni — *n. ns.*) le este îngăduit a vorbi la popor.

6) Dacă vr-unul (cineva) ar cuteza să vateme principiile înşirate, să-şi impută sie neplăcuta urmare[173].

Papiu crede că reprezentanţii guberniali aveau instrucţiunea să nu îngăduie ca oameni neinvitaţi să ia parte la adunare şi ca să risipească cu armată poporul, dar că ei (comisarii) nu s-au ţinut de aceste instrucţiuni, ci, văzînd încă în ziua precedentă exemplara purtare a poporului, ca oameni înţelepţi, se conformară după împrejurări. Papiu nu putea să ştie că guvernatorul, văzînd că toate încercările de a opri masele să meargă la Blaj s-au dovedit zadarnice şi sfătuindu-se şi cu generalul-comandant Puchner, l-a îndrumat pe comisarul Bánffy încă din 10 mai ca forţa militară să fie întrebuinţată numai atunci cînd oamenii n-ar păstra ordinea[174]. De fapt însă de armata chemată la Blaj dispunea generalul Schurter.

După deschiderea solemnă, comisarii guberniali s-au îndepărtat, neluînd parte decît la închiderea adunării. Se îngrijiseră însă ca să fie în continuu înştiinţaţi prin iscoade de mersul şi atmosfera adunării. Între alţii, şi publicistul Jakab Elek avea misiunea, după cum spune el însuşi, să-şi noteze tot ce se întîmpla. Jakab scrie că numărul maghiarilor din jurul Blajului sau al altora care se interesau de mersul adunării era de circa o sută (în numărul acesta, desigur, nu sînt incluşi ţăranii maghiari veniţi împreună cu ţăranii români în speranţa

că adunarea îi va libera de servitute — *n. ns.*). Jakab însuşi a circulat în continuu prin mulţime şi avea prieteni maghiari care îi traduceau din româneşte cele auzite[175].

Se iscă, scrie Papiu, o discuţie aprinsă între intelectuali asupra locului unde să se ţină şedinţele adunării naţionale. Unioniştii — care, după afirmaţia lui Papiu, se temeau să vorbească poporului — voiau ca adunarea să se ţină în biserică, unde să intre numai cei invitaţi la adunare; alţii spuneau ca adunarea să se ţină în piaţa Blajului: înaintea bisericii se vor consulta inteligenţii, iar hotărîrile lor se vor prezenta spre acceptare poporului adunat în piaţă. Oamenii poporului — urmează Papiu —, nevoind să excludă pe nici un român de la consultări — ceea ce, „după setea cea mare de libertate a poporului, era şi peste putinţă" —, au propus ca adunarea să se ţină pe cîmpul larg din preajma Tîrnavei Mari, numit Rîtul grecilor, motivînd propunerea prin faptul că piaţa Blajului, de altfel foarte încăpătoare, nu va putea cuprinde zecile de mii de oameni adunaţi. Era teamă — scrie „Organul naţional" — că, pe lîngă toată îngrijorarea, starea celor de faţă va deveni nesuferită din cauza căldurii zilei şi a desimii poporului.

La cuvintele lui Bărnuţ adresate episcopilor — poporul vă aşteaptă să veniţi în cîmp la adunare, unde s-au făcut toate dispoziţiunile pentru aceasta[176] — s-a hotărît ca adunarea să se mute spre Monora[177], în pratul din sus de Blaj, numit Rîtul grecilor.

Se trase clopotul cel mare al catedralei şi mulţimea plecă spre cîmpia din partea răsăriteană a Blajului. În frunte mergeau cei doi episcopi, preoţii şi „inteligenţii". În urma lor venea mulţimea poporului. Înainte — scrie Papiu — se purta flamura cea mare, cu tricolorul naţiunii române. Culorile flamurii erau vînăt, roşu, alb. Pe flamură era inscripţia aurie: „Virtutea romană reînviată". În convoi se purtau, pe lîngă steaguri naţionale, şi steaguri împărăteşti, cu culorile negru şi galben. Pe steaguri erau inscripţii ca: „Libertate şi independenţă naţională"; „Credinţă neînfrîntă către naţiune şi ţară"; „Nici o uniune cu ţara ungu-

rească". Poporul, scrie Papiu, urma în cea mai minunată ordine, împărţit în cete, sub conducerea tribunilor, „de care era ascultător peste toată cugetarea" [178].

În mijlocul cîmpului era aşezată o tribună centrală şi în jurul ei erau puse mese şi scaune pentru „cei mai de frunte oameni ai naţiunii: preoţimea, nobilimea, învăţaţii şi alţii", scrie Papiu [179]. Publicistul maghiar Jakab face o descriere mai amănunţită a acestor fruntaşi care luaseră parte la adunare [180]. Rezumînd cele două descrieri, putem să ne facem o idee destul de clară asupra componenţei păturii de sus a românilor transilvăneni. Dintre aceşti fruntaşi făcea parte clerul înalt: episcopii, canonicii, vicarii, protopopii, care se distingeau din masa preoţilor printr-o îmbrăcăminte îngrijită, brîul roşu etc. ... Preoţimea de rînd era amestecată în popor şi nu lua loc la mesele fruntaşilor. Tot din pătura de sus făceau parte românii mai cu avere: proprietarii de mine, arendaşii. Jakab nu aminteşte pe marii comercianţi români despre care ştim totuşi că au ajutat cu sume considerabile mişcarea naţională română şi dintre care unii au fost aleşi în deputăţiile trimise la împărat şi la dietă. În jurul tribunei centrale au mai luat loc mirenii, avocaţii, profesorii, publiciştii, medicii, funcţionarii români, ale căror îmbrăcăminte, înfăţişare şi maniere denotau la prima privire pe omul cult, scrie Jakab. Papiu aminteşte şi nobilimea română — desigur la mesele fruntaşilor au luat loc nobilii cu proprietăţi, avînd în frunte pe Noptsa, fostul comite suprem al comitatului Hunedoara *, pe „preanobilul" Dominic Iordan, pe Gola ** etc.

Jur împrejur, în largul cîmpiei, se aşeza poporul, zecile de mii de ţărani, veniţi să scape de robie. La cuvîntul tinerilor intelectuali, în care ţărănimea îşi puse toată încrederea şi nădejdea, poporul adunat se împărţi în cete şi grupe, lăsînd loc liber pentru a putea

* Mai tîrziu, vorbind despre alegerea deputaţilor români care urmau să se înfăţişeze la împărat, vom analiza rolul acestui aristocrat la adunarea de la Blaj.

** Toţi trei făceau parte din nobilimea conservatoare, gata oricînd să servească curtea imperială [181]. Este de remarcat că acelaşi Gola şi-a exprimat cîteva zile mai tîrziu simpatia pentru uniunea Ardealului cu Ungaria [182].

circula spre tribuna centrală. Mai multe izvoare contemporane arată că din cercul de mijloc se deschideau 12 culoare în toate direcţiile. Astfel, adunarea avea aspectul unei uriaşe tabere, în formă de stea [183].

„Am sosit în ziua adunării (15 mai) pe cîmpul de la Blaj“, scrie Jakab Elek. „Măreţ era spectacolul ce se desfăşura în faţa noastră. O masă de vreo douăzeci de mii de oameni, îmbrăcaţi sărăcăcios, cu înfăţişare chinuită, un biet popor de iobagi... Feţele lor, feţe cunoscute de ţărani, arse de soare, cu diverse nuanţe şi expresii, dar de acelaşi tip ; ici şi colo cîte o statură voinică, frumoasă, cîte un corp ca bradul, purtînd o cămaşă otova sau de pînză fină şi albă lungă pînă la genunchi, fără guler şi fără basma, brodată cu arnici sau cu mătase de culoarea roşie sau albastră, încinsă la mijloc cu o simplă curea sau cu un chimir frumos brodat. Partea inferioară a corpului era îmbrăcată în cioareci de croieli diferite, cu fel de fel de podoabe de şnururi. De umerii lor atîrna cîte o traistă de pînză sau de piele tivită cu curele roşii şi negre, doldora de pîine, de slănină, de brînză, de mălai şi ceapă — ale celor bogaţi şi de turte cu unt, de lipie şi de friptură rece. În cap purtau căciuli albe sau negre de oaie, unii pălării cu margini late, de sub care atîrna părul lung, uns şi pieptănat sau stufos şi zbîrlit ; în picioare opinci cu nojiţe, bocanci cu şireturi sau cisme de o croială deosebită ; în mîini un beţigaş sau un toroipan cu măciulie-n cap. Acesta este aspectul majorităţii *. Cei din părţile sibiene şi de la munte se deosebeau ca figură şi statură de ceilalţi : oacheşi, înalţi, chipeşi, bine făcuţi, cu înfăţişare energică, ei au un port încîntător de pitoresc — în unele regiuni portul acesta constituie un moment de tranziţie spre costumul boieresc, aristocratic al românilor —, în atitudinea lor e conştiinţa de sine, pe ici pe colo dîrzenie provocătoare, o urmă de mai bună stare şi de cultură.

* În cartea apărută în 1851 în Leipzig, iar în 1852 la Cassel, citată mai sus, se dă de asemenea o descriere a portului ţărănimii [184].

Aceasta era masa ce se vedea acolo pe Cîmpul Libertăţii, în natură, pe pajiştea verde, după cum le era pe plac şi le venea mai la îndemînă oamenilor. Şi mulţimea aceasta nu se aduna nici în preajma locului de consfătuire după vreo rînduială oarecare, ci pîlcurile şi cetele de oameni mai mult sau mai puţin numeroase îşi alegeau libere locul unde să se aşeze, după pofta inimii, lăsînd între ele mari intervale libere, pe unde să se poată circula. Se puteau vedea nenumărate aglomeraţii sau grupuri stînd în picioare sau şezînd jos, umblînd de colo pînă colo sau tolănite în iarbă, treze sau moţăind, pîciind din lulele şi proptindu-se în bîte, mîncînd şi bînd, tăcînd sau discutînd. Într-un cuvînt, poporul ce se adunase aici acoperise întinsa cîmpie în grupuri de cîte doi, trei, zece, o sută, ba chiar o mie de oameni.

Clerul de jos nu-l prea puteai deosebi de popor, în schimb prin bărbile lor îngrijite, prin părul pieptănat, prin sutanele curăţate, prin brîurile roşii şi pălăriile cu şnururi şi ciucuri roşcate clerul de sus — protopopii, viceprotopopii, vicarii, asesorii consistoriali — se distingea la prima vedere. Cei dintîi stăteau de obicei alături de credincioşii lor: dascălii, cîntăreţii de strană, epitropii şi fruntaşii satelor, cei din urmă în mijlocul unor cercuri mici de învăţători şi profesori" [185].

Un alt contemporan, Mészáros Károly [186], se arată de asemenea adînc impresionat de adunarea de la Blaj. „Cît priveşte aspectul exterior al acestei măreţe adunări populare, aşa ceva n-a prea văzut vreodată Europa. O masă populară fanatică, cu trăsăturile accentuate, caracteristice, uşor de recunoscut ale coloniştilor romani, oferea spectatorului în tumultul sălbatic, tălăzuitor al patimilor politice, un tablou extraordinar de interesant şi de zguduitor. Din blocurile agitate de furtună se desprindeau ici pîlcuri de oameni cu faţa oacheşă, cu ochii scînteietori, îmbrăcaţi în ismene groase, cu căciuli miţoase în cap, dincolo, căţăraţi pe butoaie, laviţe înalte şi pe mese, popi, avocaţi şi profesori..." *.

* Pasajele din Jakab şi Mészáros au fost traduse de prof. Ion Chinezu.

Citâm încă o descriere a aspectului adunării, dată în volumul amintit mai sus „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes". „Pentru a putea cuprinde cu privirea adunarea, ne-am aşezat pe o înălţime. O imensă mulţime de popor se întindea trîndavă şi întunecată înaintea ochilor noştri, ca o tabără mare, avînd forma unei stele... Trebuie să mărturisim că aranjarea acestui castru avea ceva impresionant... [Din centru] se desprindeau prin masele dese de popor, mai multe drumuri în formă de raze... astfel totul oferea un aspect într-adevăr copleşitor" [187].

În mijlocul cîmpiei era construită o tribună. Aici luau loc conducătorii adunării, în frunte cu cei doi episcopi, Lemeni şi Şaguna. Primul era — se spune în descrierea apărută în cartea din Leipzig — un bărbat bătrîn, cu fizionomie blajină şi cinstită în cabaniţă neagră, tivită cu roşu şi cu o pălărie cu trei cornuri în cap. Al doilea, episcopul Şaguna, o figură înaltă şi robustă, cu fizionomie tipic românească, încadrată de o barbă strălucitoare, cu ochi mari şi plini de foc şi cu o expresie de semeţie şi şiretenie. Îmbrăcămintea îi era mai îngrijită şi mai elegantă [188]. În jurul lor se aşezau aşa-numiţii „honoratiores", „cei mai de frunte oameni ai naţiunii" — cum îi numeşte Papiu [189].

În locurile mai îndepărtate de la tribuna centrală erau puse scaune, laviţe, de pe care tribunii (tinerii intelectuali) vorbeau poporului [190]. Sion scrie că numărul „inteligenţilor", care organizaseră şi propagaseră ideea adunării de la Blaj, se ridica la vreo trei sute. Mai mulţi aveau talentul de oratori, ei se puneau pe cîte o scară sau pe cîte un scaun şi improvizau discursuri, mai totdeauna urmate de urări [191]. Printre sumanele ţăranilor se vedeau multe surtuce — scrie Russo —; aceste surtuce acopereau piepturile tineretului de frunte ieşit din Blaj şi din şcolile Ardealului, tineret cu mare curaj şi mare iubire de neamul românesc [192]. Şi contemporanul maghiar Jakab scrie că din mulţime se distingea, prin înfăţişare, îmbrăcăminte, purtarea mai îndrăzneaţă şi vorba mai repezită, tinerimea studioasă din Blaj care forfotea neîncetat, în toate părţile. La fiecare grup se putea vedea în per-

manenţă un student sau chiar mai mulţi, care stăteau de vorbă cu oamenii, le dădeau explicaţii, subliniindu-şi prin gesturi vii cuvîntările[193]. Autorul anonim al cărţii apărute la Leipzig vorbeşte de asemenea de studenţii şi tinerii preoţi care „se învîrteau, se strecurau şi fugeau încoace şi încolo printre gloatele mereu crescînde..., cercînd să trezească în mase conştiinţa naţională“ [194]. Adunarea de la Blaj — cum nici nu se putea să fie altfel, într-o epocă care nu cunoaşte megafoane şi alte mijloace tehnice moderne — era suma de zeci de adunări mai mici, în care contactul între conducerea adunării şi zecile de mii de ţărani adunaţi era asigurat prin tineretul român, entuziast propagator al gîndului naţional.

Adunarea avea ca preşedinţi pe cei doi episcopi, Lemeni şi Şaguna, numiţi de guberniu[195] şi primiţi cu aplauze de adunare[196]; apoi şi-a ales doi vicepreşedinţi, pe prof. S. Bărnuţ şi pe redactorul G. Bariţ. S-au ales 10 secretari: redactorul Timotei Cipariu; canonic şi profesor de limbile orientale în Seminarul din Blaj *, Ioan Popasu ** protopop al Braşovului, A. T. Laurian, rector al şcoalelor din Valahia Mare, Dimitrie Boer, profesor de teologie, acum profesor la Săcelele Braşovului, Iacob Bologa, notar al clerului românesc din Sibiu, Paul Dunca, conţipist regio-tezaurarial, Georgiu Angel, oficial montanistic, Ioan Bob, translator gubernial, Petru Maniu (scris şi Man), conţipist regio-tezaurarial şi Ioan Bran Pop de Lemeni, avocat. „Secretarii au fost aleşi — se spune în Protocolul neoficial, păstrat la Biblioteca Filialei Academiei din Cluj — spre ducerea protocolului şi aşezarea petiţiunii ce are a se da la dietă pentru ca să-şi redobîndească naţiunea română, după principiul dreptăţii, libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii toate drepturile sale politice, întocmai ca naţiunea maghiară (unde să înţelege şi săcuii) şi întocmai ca naţiunea sasă din

* Ocupaţiile indicate aici sînt luate din Protocolul, redactat în anturajul lui Şaguna[197] şi din „Istoria“ lui Papiu[198], în Protocolul oficial nu sînt date.

** Popasu era cumnatul lui Ioan Maiorescu.

Ardeal[199]". După ocupaţie, din prezidiu făceau parte: 4 membri ai clerului, 4 profesori (socotind pe Cipariu ca profesor, nu canonic), 4 funcţionari, 1 redactor de ziar, 1 avocat.

„După propunerea domnului episcop Şaguna — se spune în Protocol — s-a chemat la adunare dl. general Schurter * (comandantul trupelor trimise la Blaj pentru menţinerea ordinii — *n. ns.*) şi domnii comisari ca să fie de faţă la rugăciunea ce se va face pentru incolumitatea (sănătatea — *n. ns.*). Înălţatului împărat şi marele principe al Ardealului Ferdinand I". „La venirea generalului în mijlocul adunării — scrie „Organul naţional" — sentimentele şi expresiunile de loialitate omagială au cuprins inimile tuturor. Ochii nu puteau reţine lacrimile, ce ca un torent inundau feţele în toată adunarea. Şaguna exprima în cuvinte de foc credinţa neclintită şi eternă a poporului român către Maiestatea Sa şi pentru binefăcătoarea Casă Austriacă, căreia singure avem de a mulţumi tot ce avem **, oricît de puţin ar fi aceea, ce avem. Roagă pe dl. general ca aceste omagiale sentimente să binevoiască a le aşterne prea bunului monarh. Dl. general asigură adunarea şi naţiunea română de întreaga bunăvoinţă a Maiestăţii Sale către poporul român, promiţînd că această descoperire (asigurare — *n. ns.*) solemnă şi fierbinte o va arăta dinaintea M. Sale ***", — scrie gazeta blăjeană[203]. După o altă descriere a adunării, generalul Schurter a spus că în ce priveşte păstrarea liniştii şi ordinii în adunare, armata comandată de dînsul n-a trebuit să facă nimic, căci ordinea a păzit-o însă-şi paşnica naţiune română[204].

Adunarea cînta apoi „imnul poporului" — scriau Cipariu şi Bariţ —, de fapt acest „imn al poporului" era imnul imperial „Gott erhalte und beschütze unseren

* Şaguna dezvăluie în memoriile sale că generalul Schurter a fost trimis la Blaj în urma intervenţiei sale la comandamentul militar din Sibiu[200].

** Judele-primar Pogány, în raportul său din 17 mai, scrie că episcopul Şaguna a amintit în cuvîntarea sa cel puţin de 70 de ori pe împăratul Ferdinand, iar poporul striga (scris în raport româneşte, cu ortografie ungurească) „azo tréaszké Imperatu Ferdinand", în timp ce dieta a pomenit-o o singură dată, şi atunci numai în treacăt[201].

*** Şi comisarii guberniali au făgăduit că „vor arăta voturile române către înălţatul regesc guberniu"[202].

Kaiser (Doamne, ţine-l şi apără-l pe împăratul nostru!), în versiune românească *. Armata, aşezată în partea de apus a Blajului, pe rîtul (cîmpul) satului, trăgea — la semnale date din turnul catedralei cu „flamura fluturătoare“ —, salve din puşti şi dădea şi lovituri de tunuri, cînd se amintea numele împăratului. Salvele acestea — scriau raportorii maghiari —, pe lîngă că ridicau fastul adunării, puteau să dea impresia că împăratul şi armata sînt cu românii şi că aprobă cererile lor [205]. Soldaţii — circa 700 de oameni [206] — simpatizau cu poporul: „Miliţia — scrie foaia blăjeană — recunoştea numaidecît că fiinţa ei de faţă nu poate fi decît de paradă. Crede-ar cineva, că militarii săcui au jucat de bucurie între popor?“ [207]. Şi „Gazeta“ era bucuroasă că ostăşimea, primită de către popor cu cele mai zgomotoase vivaturi, nu avea nici o treabă alta decît a da salve [208]. Paradele nelinişteau însă pe comisarii guberniali care-şi dădeau bine seama de efectul lor asupra poporului — generalul Schurter nu le era însă subordonat şi se mulţumea să-i asigure pe comisarii guberniului că nu li se va întîmpla nimic la adunare [209].

Adoptarea programului şi depunerea jurămîntului

Depărtîndu-se generalul Schurter şi comisarii guberniali, adunarea îşi începu lucrările sub prezidiul celor doi episcopi. Bărnuţ fu poftit să expună programa adunării. Suindu-se la tribună, Bărnuţ arătă pe scurt — scrie Papiu — că adunarea aceasta n-are altă chemare „decît să exprime voia (voinţa — *n. ns.*) şi dorinţa a toată naţiunea română“ [210]. În aplauze generale, propune următoarele puncte [211]:

1. Locul unde s-a ţinut această adunare generală a naţiunii române transilvane, adică pratul din susul Blajului, se va numi pentru totdeauna Cîmpul Libertăţii.

* Declaraţii prodinastice făceau şi guverniul transilvănean şi cel din Pesta; acesta din urmă căuta — profitînd de mişcările revoluţionare de la Viena — să convingă dinastia să-şi mute reşedinţa la Budapesta. Este de reţinut însă că în primăvara lui 1848 au fost şi manifestări — ca cea din 15 martie din Pesta — unde nu s-a ovaţionat dinastia.

Bărnuţ — scrie Papiu — pronunţa aceste cuvinte cu cea mai mare solemnitate şi, întorcîndu-se în cele patru părţi, de patru ori le repeta.

2. Naţiunea română s-a declarat că vrea să rămînă pururea statornic credincioasă înălţatului împărat al Austriei şi marelui principe al Transilvaniei şi augustei case austriece.

3. Naţiunea română s-a declarat şi s-a proclamat naţiune de sine stătătoare şi parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertăţii egale.

Papiu spune că proclamarea libertăţii naţionale a produs un entuziasm general. „Flamurile naţionale fluturau. Miile strigau : viia (să trăiască — *n. ns.*) libera naţiune română ! Viia !“ [212]

4. Naţiunea română a depus jurămîntul credinţei către împăratul, către patrie, şi către naţiunea română.

Este de notat că Papiu vorbeşte de cinci puncte ale programei, introducînd ca primul punct următorul : Adunarea aceasta se proclamă adunare naţională a naţiunii române din Transilvania. Despre punctul acesta nu scrie nici „Organul naţional“, nici „Gazeta“ şi nu este menţionat în protocolul (procesul-verbal) autentic redactat imediat după adunare de către organizatorii ei şi publicat şi de Papiu în capitolul „Documente“ al istoriei sale [213]. După Papiu, au introdus şi Păcăţian şi alţii acest punct în descrierile adunării.

Formula jurămîntului a fost înaintată tot de Bărnuţ ; episcopul Lemeni propune ca, în loc de termenul „pe cale dreaptă“, să se spună „pe cale legiuită“. Adunarea — scrie Papiu — hotărăşte să se spună : „pe cale dreaptă şi legiuită“. După ce se corectează textul jurămîntului, toţi cei adunaţi se ridică şi, punînd o mînă pe inimă, iar cealaltă ridicînd-o, rostesc în numele lor şi al celor de acasă, în numele întregii naţiuni, următorul jurămînt :

„Eu (N. N.) jur în numele tatălui şi al fiului şi al spiritului (duhului — *n. ns.*) sfînt dumnezeului celui viu, cum că voi fi pururea credincios împăratului

Форма журамѫнтȣлȣі пȣс де адȣнареа џенерала а Націунеі ромѫне ѫн Кѫмпȣл Лібертъцеі ла Блаж ѫн 3. Маїȣ. 1848.

Еȣ Н.Н. жȣр ѫн нȣмеле Татълȣі ші ал Фіюлȣі ші ал С.ф. Дȣх Дȣмнезеȣлȣі челȣі вїȣ кȣмкъ воїȣ фі пȣрȣреа крединчос Ѫмпъратȣлȣі Аȣстріеі ші Марелȣі Прінчіпе ал Ардеалȣлȣі ФЕРДІНАНД I. ші аȣгȣстеі Касе аȣстріаче; амічілор Маїестъцеі ші аі Патріеі воїȣ фі амікȣ, ші інімічілор інімікȣ, кȣмкъ ка ромѫн воїȣ сȣсціне тотдеаȣна Націȣнеа ноастръ ромѫнъ пе калеа дреаптъ ші леџіȣітъ, ші о воїȣ апъра кȣ тоате пȣтеріле ѫн контра орі кърȣі атакȣ ші асȣпріреі; нȣ воїȣ лȣкра нічі одатъ ѫн контра дрептȣрілор ші а інтереселор націȣнеі ромѫне, чі воїȣ ціне ші воїȣ апъра леџеа ші лімба ноастръ ромѫнъ, прекȣм ші Лібертатеа, Егалітатеа, ші Фръціетатеа; пе ачесте прінчіпе воїȣ респекта тоате націȣніле арделене, пофтінд егалъ респектаре дела дѫнселе, нȣ воїȣ ѫнчерка съ асȣпреск пре німенеа, дар нічі нȣ воїȣ сȣфері съ не асȣпреаскъ німенеа; воїȣ конлȣкра дȣпъ пȣтінцъ ла десфіінцареа Іобъџіеі, ла еманчіпареа індȣстріеі ші а комерцȣлȣі, ла пъзіреа дрептъцеі, ла ѫнаінтареа бінелȣі Ȣманітъцеі, ла Націȣнеі ромѫне ші ла Патріеі ноастре. Аша съмі ажȣте Дȣмнезеȣ ші съмі деа мѫнтȣіреа сȣфлетȣлȣі меȣ. Амін.

Textul jurămîntului depus
de adunarea generală a naţiunii române
pe Cîmpul Libertăţii la Blaj în 3 (15) mai 1848

Austriei şi marelui principe [al Ardealului] * Ferdinand I şi augustei case austriace, amicilor maiestăţii şi ai patriei voi fi amic, şi inimicilor inimic ; cum că ca român voi susţinea totdeauna naţiunea noastră română pe calea dreaptă şi legiuită, şi o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac şi asupriri ; nu voi lucra niciodată în contra drepturilor şi a intereselor naţiunii române, ci voi ţinea şi voi apăra legea şi limba noastră română, precum şi libertatea, egalitatea şi frăţietatea ; pe aceste principii voi respecta toate naţiunile ardelene, poftind egala respectare de la dînsele, nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea ; voi conlucra după putinţă la desfiinţarea iobăgiei, la emanciparea industriei şi a comerţului, la păzirea dreptăţii, la înaintarea binelui umanităţii, al naţiunei române, şi al patriei noastre. Aşa să-mi ajute dumnezeu şi să-mi dea mîntuirea sufletului meu. Amin".

* În protocol lipseau cuvintele : al Ardealului, dar ele sînt incluse în foaia tipărită, apărută încă în 16 mai, cu textul jurămîntului.

Acest jurămînt l-a depus întreaga adunare generală a românilor cu toată solemnitatea, sub stindardul împărătesc negru şi galben, şi cel român naţional albastru, roşu şi alb [214].

Bariţ aminteşte un amănunt caracteristic în legătură cu depunerea jurămîntului. „În momentul sublim — scrie Bariţ — cînd [ne] ridicarăm cu toţii să depunem înfricoşatul jurămînt naţional, ridica şi Noptsa mîna, însă înmănuşată. Un tînăr înfocat striga : scoate mănuşa, şi Noptsa o scoase indată" [215]. Amănuntul acesta arată că tinerii intelectuali, care se numeau cu mîndrie „oamenii poporului", nu aveau încredere în aristocratul Noptsa, cu toate că apropierea acestuia la „cauza română" — vom încerca mai tîrziu să arătăm dedesubturile acestei apropieri — fusese mult salutată de unii români.

Jurămîntul trebuia să înceapă cu afirmarea credinţei faţă de monarh şi de casa domnitoare, ca orice manifestaţie mai mare din Principatul Transilvaniei în epoca aceea. Nou este legămîntul fiecărui român că va susţine cauza română contra oricui şi că va apăra legea şi limba română. Prin acest jurămînt se unesc toţi românii din Transilvania — nu trebuie uitat că la adunare iau parte delegaţi aleşi de popor din toate părţile ţării —, fără deosebire de starea lor socială, uniţi cu toţii în scopul comun naţional. Unirea aceasta, pecetluită printr-un jurămînt solemn, însemna o forţă puternică în luptele pe care le întrevedeau conducătorii români.

„Voi respecta — se spune în jurămînt — toate naţiunile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele ; nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimenea". Binele naţiunii române, al patriei şi al omenirii se contopesc. „Voi conlucra — jura fiecare participant la adunare — la păzirea dreptăţii, la înaintarea binelui umanităţii, al naţiunii române şi al patriei noastre".

Abia la sfîrşitul jurămîntului se aminteşte problema ce frămînta zecile de mii de ţărani adunaţi şi sutele de mii de care aceşti delegaţi au fost trimişi : problema scăpării de iobăgie. Şi această consemnare a primului

postulat al ţărănimii se face într-un mod general, spunîndu-se : voi conlucra *după putinţă* (subl. ns.) la desfiinţarea iobăgiei. În formularea aceasta se exprimă concepţia după care, mai întîi, unind toate puterile, trebuie dobîndită recunoaşterea românilor ca naţiune politică, urmînd ca celelalte probleme să fie rezolvate de naţiunea română, intrată în exercitarea drepturilor ei.

Cererea pentru desfiinţarea stării de asediu şi pentru eliberarea lui Micaş

„Încă duminică, în 14 mai, se numise în conferinţa pregătitoare o comisie — se spune în protocol — ca să conceapă (redacteze — *n. ns.*) o rugăminte către regescul guberniu pentru eliberarea confratelui nostru, avocatul Florian Micaş". „Micaş se află la arest — arată protocolul — pentru că a vorbit poporului în duhul principiului libertăţii, egalităţii şi frăţietăţii". S-a citit şi s-a aprobat conceptul rugăminţii — el a fost scris în curat, subscris de preşedinţi şi de doi secretari şi predat comisarilor guberniali pentru a înainta prin ştafetă petiţia guberniului [216].

În protocol n-au fost trecute discuţiile, foarte agitate, purtate în jurul textului petiţiei. „Gazeta" ştie despre un „năcaz şi înverşunare" ce se manifesta cînd se puse cauza arestării avocatului Micaş * şi a doi preoţi români [217].

Nici în protocol, nici la Bariţ şi Papiu nu este amintit că în discuţii s-a pus problema legii stării de asediu (statariului). Din izvoare maghiare, precum şi din petiţia din 15 mai adresată guberniului, reiese însă că chestiu-

* Într-o corespondenţă din 10 mai, datată din Tîrgu-Mureş, se spune că Micaş a fost adus acolo la 9 mai, fiind excortat de trei gardişti din Cluj. Pe drum spre primărie a fost obiectul unor bătăi de joc, apoi a fost dus în cetate. Pe drum, canceliştii români l-au sărutat... De ce îl poartă pe Micaş din oraş în oraş ?, se întreabă corespondentul. Nu e oare o manevră a reacţionarilor ? Dregătorii din Tîrgu-Mureş sînt foarte îngrijoraţi, oare românii din jur n-or să încerce să-l elibereze pe Micaş cu forţa ? S-a răspîndit zvonul că miile de oameni adunaţi la Blaj vor veni la Tîrgu-Mureş ; zvonul a înspăimîntat pe maghiarii din oraş [218]. Într-un alt raport, adresat de groful Toldalagi Ferenc, se spune : 84 de soldaţi, toţi de naţionalitate maghiară, îl păzesc pe Micaş, care n-are voie să vorbească cu nimeni. Dar paznicii sînt, probabil, oameni săraci şi, în urma acestui lucru, caracterul lor în privinţa naţionalităţii nu poate fi infailibil" [219], scrie îngrijorat contele.

nea statariului a fost viu dezbătută. Încă în 15 mai comitetul permanent al comitatului Alba Inferioară înştiinţează pe guvernator că la adunarea de la Blaj s-a spus deschis că statariul a fost instituit pentru a împiedica poporul român să-şi dobîndească drepturile [220]. În aclamaţiile puternice ale poporului s-a cerut — scriu corespondenţii ziarelor maghiare şi germane — să se desfiinţeze pretutindeni statariul [221]. Publicistul contemporan Jakab ştie şi despre tendinţa „extremiştilor români" ca postulatul desfiinţării statariului să fie trecut în hotărîrile de la Blaj. Conducătorii adunării nu voiau însă să apară înaintea guberniului şi a Curţii imperiale ca sprijinitori ai tulburătorilor liniştii ţării şi s-au împotrivit ca această doleanţă să fie trecută în hotărîrile adunării ; nici discuţiile şi nici textul petiţiei în cauza lui Micaş n-au fost trecute în protocol. Au explicat poporului, se spune într-o corespondenţă, că statariul nu e îndreptat împotriva românilor, ci împotriva instigatorilor de orice naţie [222]. Au învins „moderaţii" — scrie Jakab — totuşi ideea desfiinţării legii pentru instituirea stării de asediu a persistat în gîndul maselor „seduse" [223].

Despre atmosfera care domnea în intelectualitatea românească legată de popor ne putem da seama citind petiţia adresată guberniului regesc ardelean în problema arestărilor şi a statariului. Petiţia a fost redactată de o comisie şi iscălită, încă din ziua de 15 mai, după primirea textului de către adunare, de către preşedinţii adunării (episcopii Lemeni şi Şaguna) şi doi secretari (Paul Dunca şi Petru Man, ambii funcţionari la tezaurariatul din Sibiu).

Dăm pasajul final al petiţiei, care exprimă în mod pregnant atitudinea dîrză a intelectualilor români şi a poporului adunat faţă de terorismul practicat împotriva mişcărilor sociale şi naţionale româneşti.

„Adunarea naţională română vede în arestarea lui Micaş, în publicarea statariului, în ridicarea spînzurătorilor — măsuri ordonate de guberniul regesc — instaurarea unui sistem teroristic care e în desăvîrşită contrazicere cu spiritul de libertate ce domneşte azi în Europa. Aceste măsuri nu se împacă nicidecum cu ideea egalităţii şi fraternităţii, idee care ar trebui să

domnească în relaţiile dintre naţiunile din Ardeal. Cu atari dispoziţii nu se vor linişti spiritele agitate; ar trebui să se aibă în vedere că naţiunea română, împotriva legilor date de dumnezeu şi de natură, a fost asuprită veacuri de-a rîndul şi că ea acum se deşteaptă. Adunarea îşi exprimă convingerea că procedeul guberniului regesc faţă de noi, întrebuinţarea unor metode teroristice nu vor da rezultate nici în ce priveşte păstrarea liniştii"[224].

Relevînd tonul curajos şi demn al petiţiei, trebuie totuşi arătat că în cerere nu se aminteşte nimic despre ţăranii care zăceau în închisorile şi temniţele comitatelor pentru vina de a fi îndemnat pe consăteni să nu mai facă robote sau pentru că ar fi comis „excese" împotriva bunurilor proprietarilor.

Petiţia a fost predată încă în aceeaşi zi comisarilor guberniali cu rugămintea să o aşternă (înainteze — *n. ns.*) regescului guberniu prin ştafetă *.

Fiind timpul tîrziu — se spune în protocol — a încetat şedinţa pentru acea zi, hotărîndu-se totodată ca în ziua următoare să se deschidă iarăşi şedinţa dimineaţa la ora 8.

Cuvîntările ţinute pe întinsul cîmpiei. Atmosfera în adunare

Protocolul nu consemnează zecile de cuvîntări ţinute în multele adunări improvizate pe întinsul cîmpiei. Aceste cuvîntări nu aveau un program bine stabilit; tineri avocaţi, profesori, jurişti, preoţi, teologi vorbeau poporului, care era aşezat prea departe de tribuna centrală ca să audă ce se petrece acolo şi explicau programa adunării, textul jurămîntului şi al petiţiei în problema arestărilor şi căutau să deştepte în mase conştiinţa naţională. „Istoria românilor — scrie Sion —,

* Guberniul a răspuns de îndată, încă în 17 mai, dînd instrucţiuni celor doi comisari să înştiinţeze adunarea de la Blaj că, Micaş fiind acuzat de activitate secretă, guberniul a dispus ca el să fie arestat şi cercetat. Îndată ce cercetarea va fi terminată, se va aduce o hotărîre dreaptă. În ce priveşte statariul, guberniul l-a introdus nu numai împotriva răufăcătorilor români, ci de orice altă naţionalitate[225].

cu suferințele trecutului și ale prezentului, drepturile naționale, iubirea patriei, mîndria numelui de român erau temele principale asupra cărora oratorii perorau. Entuziasmul se ezalta uneori așa de tare, încît se manifesta prin gemete și lacrimi“ [226]. „Toate cuvîntările — se scrie în cartea apărută la Leipzig în baza relatărilor unui martor ocular, care privea cu dușmănie ceea ce se petrecea la Blaj — se învîrteau parte în jurul gloriei romanilor, revendicate pe seama națiunii române, parte în jurul sclaviei îndelungate pe care o suferiseră românii pînă în vremile împăratului Iosif care a șters iobăgia. S-a mai vorbit și despre marile greutăți cu care erau împovărați românii și despre toate nedreptățile pe care le-au suferit din partea celor trei națiuni. Dar nimeni n-a amintit despre faptul că stăpînitorii de pînă acum i-au eliberat pe iobagi de bunăvoie de greutăți“. (Această „eliberare“, în primăvara lui 1848, nu era în Ardeal nici pe hîrtie, necum în realitate — *n. ns.)* „Vorbiseră mai mulți — continuă martorul ocular — ; se auzea plînset cu suspine și sudalme ; apoi urma o pauză de tăcere adîncă, pînă iarăși se auzea tunînd un «așa»“ [227].

Și ziarul „Erdélyi Híradó“ din Cluj publică o lungă descriere a mersului adunării. Corespondentul scrie că, în ciuda poruncii tipărite a guberniului, țărănimea română, ațîțată de instigatori, a venit în număr mare la adunare. Astfel, în locul unei întruniri a preoților și a inteligenților, s-a ajuns la o adunare populară, și aceasta s-a și decretat adunare națională. Instigatorii — scrie mai departe ziarul clujean — au reușit să adune poporul, spunînd că la Blaj se va vesti slobozenia, adică încetarea robotelor. Nici cu purtarea soldaților nu se arată mulțumit corespondentul ; aceștia, fiind primiți de mulțime cu aclamări, au răspuns tot cu vivate, afară de o companie de secui care și-a ocupat în tăcere locul desemnat.

Ziarul clujean susține că adunarea a decurs, în mare parte, în formă de dialog între orator (Bărnuț și alții) și popor. Dintre numeroasele adunări, unele au putut să aibă, de fapt, această formă ; descrierile lui Sion, Russo arată că această formă simplistă de a cîștiga

masele nu a fost cea generală. Pe de altă parte, mărturia corespondenţilor nu o putem refuza ca fantezistă.

Oratorul — scrie ziarul „Erdélyi Híradó" — începea cu cuvintele: libertate, egalitate, frăţie! Pentru scopurile aceste ne luptăm noi. Fraţilor, e liber azi iobagul?

Strigăte: Nu.

Oratorul: Trebuie eliberat?

Strigăte: Da.

Oratorul: O naţiune trebuie să aibă aceleaşi drepturi ca celelalte naţiuni?

Strigăte: Da.

Oratorul: Trebuie să fie deci a patra naţiune. Limba ţării să fie...

Strigăte: Latina. Cei mai mulţi: româna.

Oratorul: Robotele încetează?

Strigăte: Da.

Oratorul: Prin despăgubiri?

Strigăte: Nu. Acestea nu ne privesc pe noi.

Oratorul: Despre noi, fără de noi, nu se poate hotărî.

Strigăte: Aşa e!

Oratorul: Nici dieta ardeleană?

Strigăte: Nu, nici dieta!

Oratorul: Trimitem delegaţi la împărat, să ne apere.

Strigăte: Aşa e. Trăiască împăratul! [228].

Un amănunt interesant aminteşte şi St. L. Roth, de asemenea martor ocular, asupra adunării. „Se auzea — scrie el — şi strigătul: Jos cu Werbőczi! Jos Aprobatele şi Compilatele! În foc cu ele!" *

Se poate spune că, în general, adunarea din ziua de 15 mai a decurs în linişte. Faptul acesta este confirmat şi de Jakab, care în această zi a cutreierat împreună cu prietenii săi întregul cîmp, ca să cunoască atmosfera adunării. „Am stat de vorbă — scrie Jakab — cu cunoscuţii noştri (români — *n. ns.)*; cu toţii au fost foarte amicali: răspundeau la întrebările noastre, dis-

* St. L. Roth, care nu era un prieten al politicii maghiare, observă totuşi că Werbőczi şi spiritul lui a fost dus la groapă chiar de către nobilimea maghiară din Ungaria, prin desfiinţarea sistemului iobăgesc [229].

cutau împreună cu noi. Am vorbit cu Alexandru Pap, pe care îl cunoşteam de cînd era cancelist la tabla regească, cu Mán (Maniu — *n. ns.*), cu care lucrasem la acelaşi serviciu şi cu alţii. N-am observat răceală faţă de noi... Despre comisarii guberniali vorbeau cu respect. Cei doi episcopi, precum şi membrii capitlului şi clerul mai cu vază se bucurau de o stimă generală, oriunde apăreau“ [230].

Ţăranii ascultau de organizatorii adunării, mai ales de Avram Iancu, la al cărui cuvînt poporul se grupa şi se alinia, lăsînd drum liber între grupe. Faptul ordinei exemplare păstrate de către cei 20 000—40 000 de ţărani în tot decursul adunării este remarcat atît de participanţii români la adunare, cît şi de vizitatorii maghiari şi germani [231].

Adînca seriozitate a maselor este descrisă — afară de Papiu [232] — în mod impresionant de contemporanul Jakab. „Această masă imensă de oameni — scrie Jakab —, care se ridicase spre prînz la 25—30 000 *, părea o mare liniştită, pe a cărei suprafaţă nu se zărea nici cel mai mic val... Poporul tăcea şi asculta, închidea în sine cele auzite. Cîte un ţăran dacă mai schimba o vorbă cu vecinul său despre cele auzite“ [234].

Primul raport al comisarilor

După terminarea şedinţei din prima zi a adunării urmă prînzul. Poporul şi clerul de jos amestecat între popor, îşi mînca merindea adusă de acasă, pe cîmp, iar cei convocaţi la adunare — clerul înalt, „învăţaţii“, nobilii luau masa la curtea episcopească, la seminar, pe la canonici etc. Toasturile din toate locurile — scrie „Organul naţional“ — cine le-ar putea număra? La masa episcopală s-a toastat pentru împărat şi casa domnitoare, pentru guberniu, pentru comandantul general al armatei imperiale, pentru comisarii guberniali,

* Asupra numărului participanţilor în prima zi a adunării (a doua zi plecase o parte a ţărănimii) sînt multe controverse. Comisarii guberniali vorbeau în raportul lor de 20 000, dar Bariţ şi alţi autori români, pornind de la faptul că piaţa Blajului cuprinde 30 000 de oameni şi că ea s-a dovedit neîncăpătoare, arată că în prima zi pe Cîmpia Libertăţii a fost o mulţime de 40 000—50 000 de oameni [233].

pentru preşedinţii adunării, pentru papa Pius al IX-lea, pentru naţiunea şi tinerimea română. Cînd se amintea împăratul şi casa domnitoare, armata trăgea salve [235].

În atmosfera aceasta îşi vor fi scris cei doi comisari guberniali, consilierul Szabó şi baronul Bánffy, raportul către guvernator, contele Teleki [236]. Se arată foarte mulţumiţi de desfăşurarea zilei întîi a adunării naţionale române, care a trecut fără nici o agitaţie, în cea mai mare linişte. „Poporul — scriu ei — în amîndouă locurile adunării şi-a exprimat cu cele mai puternice vivate credinţa către maiestate, cît şi către guberniu". Despre acest mers paşnic al adunării s-au convins, fiind ei adesea de faţă şi primind înştiinţări prin „iscoade sigure". Cursul paşnic al adunării comisarii îl atribuie „înţelepciunii" episcopului Şaguna şi recomandă guberniului ca episcopul Şaguna să fie propus pentru a fi numit „regalist", adică membru de drept al dietei transilvane.

Din raport reiese că ambii comisari erau foarte mulţumiţi că n-au fost tulburări ; ei nu şi-au dat seama de importanţa proclamării libertăţii naţionale, a jurămîntului făcut de a nu mai suferi nici o asuprire din partea nimănui. Comisarii au fost criticaţi de unii conducători maghiari unionişti [237] ; de fapt însă, în faţa adunării de zeci de mii de oameni, conduşi de o seamă de intelectuali hotărîţi, gata să aducă orice jertfe pentru apărarea cauzei române, oricît de abili ar fi fost comisarii guberniali, n-ar fi putut face nimic spre a da un alt curs adunării, ca să fie pe placul aristocraţiei şi nobilimii maghiare.

Ascuţirea contradicţiilor între clerul înalt şi mase

Marea armonie dintre zecile de mii de ţărani conduşi de oamenii poporului, pe de o parte, şi clerul înalt, împreună cu burghezii moderaţi, de cealaltă, unitatea mult glorificată „de la vlădică pînă la opincă" începe încă în seara primei zile a adunării să se tulbure. După ce capitlul din Blaj şi consistoriul din Sibiu au făcut tot ce au putut ca să împiedice miile de ţărani să

vină la adunare *, în prima zi cei doi episcopi voiau prin nesfîrşite slujbe bisericeşti, manifestaţii pentru împărat, prin salve ale unităţilor militare să abată atenţia poporului, cu cuvinte dulci vor să-l mîngîie că împăratul şi dieta îi poartă grija şi să-l pregătească că acum poate să meargă liniştit acasă. „Unioniştii — scrie Papiu — stăteau împreună cu episcopii ca să trimită [acasă] poporul, zicînd că n-are merinde, că le rămîne lucrul de acasă şi stă numai în deşert (în zadar — *n. ns.*) aici“ [239]. „Poporul însă — arată Papiu — nicidecum nu vrea să meargă pînă ce nu se vor încheia şi publica conclusele (hotărîrile — *n. ns.*) adunării, ca să se ştie ce a determinat (hotărît — *n. ns.*) adunarea naţională“ [240].

Agitaţia maselor creştea. Către seară şi în noaptea dinspre marţi, atmosfera Blajului s-a schimbat cu totul, scrie istoricul Jakab. Episcopul Lemeni a fost ocărît, numit trădător de neam, au început agitaţii împotriva guberniului, împotriva întregii clase de proprietari de pămînt. Mai ales Bărnuţ şi Papiu erau aceia care agitau mai mult, scrie Jakab. Se spunea că destul au făcut robote ţăranii, că vremea robotelor a trecut [241].

Istoricul S. Dragomir respinge informaţiile lui Jakab ** ca „tardive“ şi vorbeşte de o pervertire de fapte şi „născociri de episoduri“ [242]. Cartea lui Jakab a apărut, de fapt, în 1880, dar el a luat parte la adunare, a dat rapoarte încă în 1848, care în parte au fost publicate în acelaşi an în gazeta „Pesti Hírlap“ şi în alte gazete [243]. De altfel şi foaia română din Braşov ştie despre o tensiune între cler (este vorba, desigur, de clerul înalt, nu de cel de jos, care mergea cu poporul — *n. ns.*) şi mireni. „O parte din mireni se purtă către preoţime nu numai rece şi străin, ci *mai vîrtos în ziua*

* Cu două zile înainte de adunare capitlul din Blaj hotărăşte ca adunarea naţională să se ţină în biserica-catedrală, unde nu era loc decît pentru cel mult o mie de persoane.

** Jakab nu poate fi acuzat că ar fi nutrit sentimente de duşmănie împotriva românilor : sub pseudonimul „Székely“ („Un secui“) el scrisese în 1847 în ziarul „Erdély Híradó“ o serie de articole despre românii ardeleni ; aceste articole, din cauza simpatiei manifestate, au fost mult apreciate de către românii contemporani (foile româneşti din Braşov le-au publicat în întregime în traducere românească). În 1875, Jakab Elek a fost ales membru de onoare al societăţii „Astra“ [244].

dintîi (subl. ns.) se părea că mirenii văd în preoţi numai pe contrarii poporului“ [245].

Nu se pot respinge, credem, informaţiile lui Jakab ca fanteziste; de altfel, chiar din primirea făcută episcopului Lemeni marţi dimineaţa de către popor reiese clar că în seara de luni s-a vorbit foarte agitat împotriva politicii episcopului. În ce priveşte interpretarea faptelor petrecute, publicistul maghiar, îngrădit în concepţiile sale liberal-burgheze, desigur că greşeşte. El a văzut mişcările din 1848 prin prisma unui funcţionar al ocîrmuirii: avea oarecare simpatii faţă de poporul oropsit, dar nu-l credea capabil de acţiuni proprii mai importante; în mişcarea maselor nu vedea decît rezultatul uneltirilor unor „agitatori“. Situaţia era însă cu totul alta: nu trebuia să fie aţîţate masele împotriva marilor proprietari de pămînt — ele au refuzat robotele cu mult înainte de a le fi vorbit „agitatorii“.

Legătura dintre „oamenii poporului“ şi masă devine, şi în cursul adunării, tot mai strînsă. Papiu istoriseşte că şi după încheierea şedinţei din prima zi, deşi era tîrziu după masă, poporul nu voia să se împrăştie. Oamenii puneau întrebări tribunilor, iar aceştia căutau să le explice însemnătatea hotărîrilor şi jurămîntului. „Aceasta este ţara noastră — îi învăţau tribunii —, nimic nu vom mai suferi a se face fără ştirea şi învoirea noastră... Voi sînteţi milioane... îndărătul vostru e un trecut de glorie... înaintea voastră străluceşte un viitor nemărginit“ [246].

Cuvintele însufleţite ale tinerilor aflau, desigur, ecou în mase. Ca să hotărîm noi, sfătuindu-ne, despre toate lucrurile ce ne privesc era un postulat simplu şi convingător, pe care ţărănimea îl primea cu bucurie. Văzînd că ambii episcopi vor să trimită acasă poporul, antiunioniştii întrezăresc primejdia luării unor hotărîri favorabile uniunii cu Ungaria *. Este foarte probabil că Papiu şi alţi tineri intelectuali din jurul lui, văzînd

* „Ei (unioniştii) cugetau — scrie Papiu vorbind despre după-amiaza zilei de 15 mai — că, dacă s-ar împrăştia — poporul, atunci adunarea ar fi formată numai din chemaţii episcopilor, prin urmare ai ungurilor, şi atunci ar putea scoate la cale planul unguresc, care era şi al lor“ [247].

nemulţumirea ţăranilor pentru că erau îndemnaţi să plece acasă fără să se fi hotărît slobozenia, au vorbit mai mult de ceea ce de altfel şi masele voiau să audă, de drepturile ţăranilor la pămîntul pe care îl muncesc, de desfiinţarea imediată a iobăgiei etc. Nu trebuie să uităm că mulţi dintre tinerii intelectuali români porniseră în luna martie pe calea revendicărilor antifeudale ; lozinca lui Iancu în adunarea de la Tîrgu-Mureş din martie era doar „desfiinţarea robotelor fără despăgubire, sau moarte". Accentuarea cerinţelor ţărănimii nu însemna o tactică nouă, ci pornea, la intelectualii români legaţi de popor, din convingere.

4. A DOUA ZI A ADUNĂRII 4 (16) MAI

Manifestaţii împotriva uniunii. Verificarea protocolului

Episcopul Lemeni — scrie Papiu — pornise către 8 ore spre Cîmpul Libertăţii, pentru a ocupa scaunul de preşedinte. Mulţimea poporului îl înconjura din toate părţile, strigînd : Să nu faceţi unirea cu ţara ungurească, să nu ne vindem ţara... Aceste strigăte unanime ale poporului atîta întipărire făcură asupra episcopului, încît acesta, cu toate că era pentru unire, venind în adunare declara : de unire nu poate să fie vorbă [248]. Protocolul (procesul-verbal) tipărit îndată după adunare consemnează că episcopul Lemeni „mărturisi cum că, trecînd prin mulţime, a auzit poporul strigînd în gura mare că nu voieşte unirea Transilvaniei cu Ungaria şi, prin urmare, a anunţat că de unire astăzi nu poate fi vorba" [249]. „După mai multe dezbateri — scrie «Organul naţional» — enunţă cum că întrebarea despre uniune se lasă la o parte pînă cînd naţiunea română va fi recunoscută de naţiune liberă, constituită, organizată şi cu vot decisiv în dieta ţării" [250]. Formularea aceasta redă concepţia bărnuţiană, nu este însă cea consemnată în protocol. În procesul-verbal se spune : după aceasta s-au făcut re-

flexiuni din partea mai multor membri ai adunării ca întrebarea despre uniune să se dea la o parte pînă ce românii nu vor avea deputaţi în dietă, căci numai acolo se poate dezbate după drept şi se poate hotărî această întrebare *. Două concepţii diferite se oglindesc în cele două formulări. În formularea publicată în „Organul naţional" se cere înainte de a se trata despre uniune, constituirea naţiunii române, avînd vot *decisiv* în dieta ţării ; în protocol se spune că despre unire să se hotărască în dietă, după ce şi românii vor avea deputaţi acolo. Nu este vorba despre constituirea naţiunii române aparte, nici ca românii să aibă vot decisiv, ci numai de postulatul ca să aibă deputaţi în dietă. Se afirmă, totodată, că numai în dieta transilvană se poate dezbate şi hotărî problema unirii cu Ungaria. Era o formulă care nu excludea o înţelegere cu liberalii maghiari, doar constituţia nouă ungară garanta dreptul de vot al cetăţenilor fără nici o considerare privitoare la naţionalitatea lor. Era deci evident că în circumscripţii cu majoritate românească vor putea fi aleşi deputaţi români **.

Nu avem date pentru a şti cine a participat la aceste discuţii *** şi nu ştim cine a spus cuvîntul hotărîtor la redactarea protocolului, conceput ca actul autentic al adunării. Papiu spune numai atît, că Bariţ a arătat că libertatea nu depinde de uniune [254], deci şi Bariţ a fost pentru amînarea discuţiilor despre uniune.

Că discuţiile au fost foarte aprinse reiese şi din faptul că episcopul Lemeni a ţinut să se apere **** împotriva

* Şi „Gazeta" scrie : „...Se desfăşoară pricinile pentru care naţiunea română nu afla cu cale a se lăsa în dezbateri asupra uniunii cu Ungaria pînă cînd nu-şi va avea ai săi deputaţi pe scaunele dietei" [252].

** Legea electorală ungară consfinţea rămăşiţe feudale ; astfel, de exemplu, pe cînd toţi nobilii aveau drept de vot, dintre nenobili numai cei cu o proprietate oarecare erau alegători. Votul cenzitar dezavantaja pe români, totuşi nu în aşa măsură încît în circumscripţiile cu majoritate masivă să nu se poată impune candidaţii români, după cum au fost şi aleşi de ex. în comitatul Caraş, în toate cele 6 circumscripţii, candidaţi români.

*** Contele Bethlen János îi scrie în 12 mai baronului Wesselényi că preoţii ungureni au fost trimişi la Blaj în interesul uniunii [253].

**** „Gazeta" scrie că episcopul Lemeni a declarat guberniului că nu este alt mijloc de a împăca poporul român decît „concedarea unei

unor atacuri, arătînd prin hîrtii oficiale că el însuşi a mijlocit adunarea de la guberniu [258]. Răspunzînd lui Lemeni, Papiu arată că acesta a vrut numai o adunare a clerului înalt şi a învăţaţilor, nu a poporului. Publicistul Jakab ştie despre unele discuţii violente dintre unionişti şi antiunionişti, fiind şi bătrînul episcop Lemeni (avea 68 de ani) apostrofat de Bărnuţ cu cuvinte dure. În toiul discuţiei, un tînăr român l-a adus pe tribună pe tatăl avocatului arestat Micaş, care avea o rană la cap: „Priviţi, aceasta e opera ungurilor, a strigat el... Vedeţi ce înseamnă frăţia maghiară! * Între cei care căutau să liniştească spiritele — urmează Jakab — erau vicarul din Şimleu, Şuluţ, canonicul Cipariu, cei doi episcopi, Şaguna şi Lemeni [261].

„La verificarea protocolului, fiecare dintre oratorii unionişti — urmează Papiu — afla cîte o eroare în protocol, unul în stil, altul în fond, fiecare îşi făcea observaţiunile cît se poate mai larg". Şi „Gazeta" observă: cîţiva oratori se întinseseră asupra unor specialităţi (probleme speciale) — timpul înainta fără rezultat" [264].

După ce protocolul s-a citit şi corectat, s-au urcat la tribună mai mulţi români de pe pămîntul crăiesc, ca avocatul Iacob Bologa, profesorul Hania şi avocatul Avram Penciu, care au vorbit de suferinţele şi nedreptăţile ce le au de îndurat românii de pe pămîntul crăiesc. Ei au arătat că domeniile, pădurile au fost date „naţiunii" săseşti, obligînd-o să păzească graniţa; de fapt însă graniţa o păzesc românii şi secuii, nicidecum saşii [265]. Intervenţia aceasta tulbura întrucîtva planurile patriciatului săsesc, care trimisese o deputăţie de 7

adunanţe" (autorizarea unei adunări — *n. ns.*). Guberniul, după oarecare greutăţi, se înduplecă [255]. De fapt permisiunea de a ţine adunarea s-a dat episcopilor şi guberniul i-a făcut răspunzători pe episcopi de liniştita desfăşurare a adunării [256]. Nu este mai puţin adevărat că nici Şaguna, nici Lemeni n-au vrut o adunare a poporului. În 19 mai Lemeni scrie baronului Wesselényi: „M-am îngrozit văzînd mulţimea de oameni la adunare. Ieri s-au împrăştiat, mulţumită celui atotputernic. Au greşit că au venit, în ciuda poruncii, la adunare, dar ţinuta lor paşnică de aici îi învredniceşte să nu fie pedepsiţi" [257].

* Despre scena aceasta scrie şi „Közlöny", la 11 iunie 1848. Şi în cartea „Zur Geschichte..." se scrie despre agitaţiile în legătură cu tatăl avocatului Micaş [259]. Papiu arată că scena cînd Ioan Suciu de la Cluj îl aduse în mijlocul adunării pe tatăl avocatului Micaş se petrecuse încă duminică, în 14 mai, după masă [260].

membri pentru a-şi exprima simpatia cu acţiunea românilor adunaţi la Blaj [266]. „Mai vorbiră şi alţii — scrie Papiu —, dar aceştia ce vorbeau erau lucruri particulare şi adunarea postulă (pretindea — *n. ns.*) să se vorbească de lucruri care ating fiinţa cauzei naţiunii întregi“ [267].

Înaintarea şi primirea de către adunare a celor 16 puncte ale petiţiei naţiunii române

Punctele petiţiei naţionale, elaborate de conducătorii adunării de la Blaj, au fost citite şi explicate de profesorul A. Tr. Laurian. Adunarea văzu — scrie Papiu — ce lucru strălucit este cînd se apără cauza dreaptă cu puterea şi autoritatea ştiinţei [268].

Punctele sînt următoarele * :

1) „Naţiunea română, răzimată pe principiul libertăţii, egalităţii şi frăţiei, pretinde independenţa sa naţională, în respectul politic, ca să figureze în numele său, ca naţiunea română să-şi aibă reprezentanţii săi la dieta ţării în proporţiunea cu numărul său, să-şi aibă diregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătoreşti şi militare în aceeaşi proporţiune, să se servească de limba sa în toate trebile (cauzele — *n. ns.*) ce se ating de dînsa, atît în legislaţie, cît şi în administraţie. Ea pretinde pe tot anul o adunare naţională generală“.

„La aceasta — se spune în protocol — a mai adaus d. vicar Şuluţ că de aici înainte în lucrările legale ale celorlalte naţiuni transilvane, şi în limbile lor, românii să se numească români, iar nu oláh şi valah“.

Punctul întîi dezvoltă mai departe cererile din „Supplex libellus Valachorum“ din 1791 ; în petiţia veche se cerea recunoaşterea naţiunii române şi ca românii să aibă dregători în proporţie cu numărul populaţiei române — în 1848 românii cer independenţă naţională.

* Vom da în cele ce urmează între ghilimele textul punctelor (cu ortografia nouă), dînd apoi, în alineatul următor, unele explicaţii şi comentarii pe care le credem necesare. Textul este luat după protocolul adunării, însemnînd eventuale deosebiri faţă de alte izvoare.

2) „Naţiunea română pretinde ca biserica română, fără distincţiune de confesiune, să fie şi să rămînă liberă, independentă de la oricare altă biserică, egală în drepturi şi foloase cu celelalte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române şi a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputaţi bisericeşti şi mireneşti. În acelaşi sinod să se aleagă şi episcopii româneşti, liber, prin majoritatea voturilor, fără candidaţiune".

În protocol se mai spune: „La aducerea aminte despre vechiul drept al românilor de a avea mitropolie şi sinod general anual s-a proclamat de popor mitropolia română transilvană cu aplauz unanim. Dacă episcopii celorlalte naţiuni şi confesiuni vor avea pe viitor scaun în dietă ca reprezentanţi ai bisericilor lor, dacă capitlulele vor fi reprezentate, naţiunea română cere aceleaşi drepturi pentru episcopii şi capitlulele lor".

Este semnificativ faptul că Papiu nu reproduce în textul istoriei sale cel de-al doilea alineat, pe care îl dă numai la „documente". Motivul acestei omiteri este că intelectualii înaintaţi români nu voiau ca episcopii şi reprezentanţii capitlului şi consistoriului să poată fi luaţi drept reprezentanţi ai naţiunii române în dietă.

3) „Naţiunea română, ajungînd la conştiinţa drepturilor individuale omeneşti, cere fără întîrziere desfiinţarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea ţăranilor iobagi atît în comitate, cît şi în districte, scaune şi graniţe militare. Cere totodată şi desfiinţarea dijmelor ca a unui mijloc de contribuire împiedecător economiei".

Cererea desfiinţării fără întîrziere a iobăgiei constituie al treilea punct al programului naţiunii române şi vine după revendicarea recunoaşterii naţionalităţii şi independenţei bisericii române; independenţă atît de primatul catolic din Esztergom, cît şi de mitropolia sîrbească din Carloviţ. Se poate constata că burghezia română face un pas înainte pe drumul acceptării cerinţelor maselor. În cele patru puncte ale programei citite luni dimineaţă după deschiderea adunării, puncte care erau considerate drept exprimarea principalelor dorinţe ale naţiunii române, *nici nu figurează desfiinţarea iobă-*

giei. La jurămîntul depus în aceeaşi zi de zecile de mii de ţărani nu se putea ocoli această problemă, dar se spune foarte general: voi conlucra *după putinţă* (subl. ns.) la desfiinţarea iobăgiei. După discuţiile din ziua anterioară, intelectualii apropiaţi de popor, „oamenii poporului", cum se numeau, îşi dau seama că trebuie să se pună mai hotărît problema desfiinţării iobăgiei.

În protocol se consemnează că la acest punct Bărnuţ a observat următoarele: „Măcar că sperăm că iobăgia în scurt timp se va şterge, totuşi pînă ce va urma deplina hotărîre de la împărăţie ţăranii să-şi îndeplinească toate datoriile lor către domnii pămînteşti şi să fie în aşteptare. Acestea le-a inculcat (recomandat — *n.ns.*) poporului şi măria-sa d. episcop A. Şaguna, iar poporul a zis că bine, numai să fie cît mai curînd"[270].

Documentele asupra evenimentelor din săptămînile de după adunarea de la Blaj dovedesc că ţărănimea n-a primit aşa de răbdătoare amînarea desfiinţării iobăgiei cum se spune în protocol; fapt este că ea în multe locuri a pornit îndată după adunarea de la Blaj cu o putere şi mai mare la ştergerea iobăgiei, fără a mai aştepta cuvîntul împărăţiei.

4) „Naţiunea română pofteşte libertatea industrială şi comercială, cu ridicarea ţehurilor şi a privilegiilor şi a tuturor piedicilor şi stavilelor comerţului în ţările vecine, de care se ţine desfiinţarea vămilor la graniţă".

Punctul acesta dovedeşte influenţa marilor comercianţi români, mai ales a celor din Braşov, în sînul burgheziei române. Aceştia erau foarte mult interesaţi în dezvoltarea comerţului liber cu ţările româneşti şi tindeau spre unitate economică cu acestea.

5) „Naţiunea română pofteşte, că dajdea (darea — *n.ns.*) ce s-a pus de un timp încoace asupra vitelor, care din pricina strîmtorii hotarelor gremiale se ţin şi se pasc în ţările vecine cu mari cheltuieli, nespusă greutate şi însuşi cu pericolul vieţii, ca o vederată piedică a industriei şi a comerţului activ, să se şteargă cu totul şi tractatele care s-au încheiat între înaltă casă austriacă, Poartă otomană şi Principatele Române pen-

tru economia vitelor, să se păzească cu toată scumpătatea".

Punctul 5 apără interesele proprietarilor marilor turme de vite.

6) „Naţiunea română cere desfiinţarea dijmei, adică a zeciuelii (Zehend) metalelor create în patria aceasta, care dijmă e o adevărată piedică pentru lucrarea minelor. La toţi proprietarii de fodini (mine — *n.ns.*), fără osebire între urburari (proprietari de mine — *n.ns.*) şi metalurgi (lucrători şi mici proprietari — *n.ns.*), să li se dea acelaşi drept în privinţa măsurei hotarelui fodinei".

Punctul 6 este dictat de interesele proprietarilor români de mine, despre a căror prezenţă între fruntaşii adunării vorbeşte şi publicistul Jakab.

7) „Naţiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie şi a tipări fără de nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărţi, de jurnale şi de altele, fără sarcina cea grea a cauţiunii, care să nu se ceară nici de la jurnalişti, nici de la tipografi".

8) „Naţiunea română cere asigurarea libertăţii personale, nimenea să nu se poată prinde sub vreun pretext politic. Cu aceasta dimpreună cere libertatea adunărilor, ca oamenii să nu cadă la nici un prepus (bănuială — *n.ns.*) dacă se adună numai să vorbească şi să se înţeleagă în pace".

9) „Naţiunea română cere tribunale de juraţi, cu publicitate, în care procesele să se facă verbal".

Cerinţele de la punctele 7—9 sînt postulate ale democraţiei burgheze: libertatea tiparului, a cuvîntului, a întrunirilor şi garantarea libertăţii personale.

10) „Naţiunea română cere înarmarea poporului sau gardă naţională spre apărarea ţării înlăuntru şi din afară. Miliţia română să-şi aibă ofiţerii săi români". „La acestea — se spune în protocol — a adaos canonicul Raţ că pînă stau grăniţerii să li se îndrepteze abuzurile pentru moşii şi din o familie să se iee numai unul, cum a fost la început. Mai încolo ca grăniţerii să se întrupeze (încorporeze — *n.ns.*) cu garda naţională, cînd se va înfiinţa aceasta".

Se cere înfiinţarea unei gărzi naţionale române, sub comanda unor ofiţeri români, gardă care să fie întărită prin încorporarea regimentelor grănicereşti române. Existînd în oraşele maghiare din Transilvania gărzi naţionale de componenţă aproape exclusiv maghiară, în oraşele săseşti gărzi naționale săseşti, şi românii cereau înfiinţarea unor gărzi naţionale româneşti.

11) „Naţiunea română cere denumirea unei comisiuni mixte, compusă din români şi âlte naţiuni transilvane, pentru cercetarea cauzelor de mezuime (hotărnicie — *n.ns.)* a moşiilor şi pădurilor, de ocuparea pămîntului comun şi a sesiunilor colonicale (sesiilor iobăgeşti — *n.ns.)* şi altele ce se ţin de categoria aceasta".

Abia la punctul al 11-lea se exprimă a doua revendicare de bază a ţărănimii (prima fiind ştergerea iobăgiei): aceea de a se revizui ocupările de păşuni, păduri, ogoare ale ţărănimii de către aristocraţi şi nobilimea proprietară. Şi înainte de adunarea de la Blaj mişcarea ţăranilor de a-şi recăpăta pămînturile răpite a dus la conflicte sîngeroase. Înscrierea acestei revendicări a ţăranilor în petiţie dovedeşte legătura strînsă între o parte însemnată a intelectualităţii române şi ţărănime.

Adunarea se ridică nu numai împotriva răpirilor de pămînt săvîrşite de aristocraţie şi nobilime, ci şi împotriva „asuprelilor şi cuprinderilor" de pămînt de pe pămîntul regesc.

„Românii din pămîntul regesc — se spune la punctul acesta în protocol — nu se mulţumesc nici cu cele patru puncte ce le-a dat naţiunea sasă şi le numesc concesiuni, nici cu atît cît s-a cerut în instanţa episcopilor dată la a. 1842 a dietei, ci poftesc egalitate perfectă întru toate... Românii poftesc ca prin o comisiune neinteresată, mistă (mixtă — *n.ns.)*, hotarele care le-au ocupat comunităţile săseşti de la cele româneşti să li se întoarcă românilor înapoi; publicurile (averi comune — *n.ns.)* cetăţene şi opidale (orăşeneşti — *n.ns.)* din fundul regesc, care au munţi, păduri, mori, moşii în hotarăle româneşti ocupate, dacă nu vor putea dovedi acelea publicuri în răstimp de trei luni înaintea

pomenitei comisiuni cu documente vrednice de credinţă că acelea sînt adevărate proprietate a lor, să se dea înderept comunităţilor române cu venitul lor prin abus luat.

Cum se ştie de obşte, naţiunea sasă birueşte în fundul regesc mai multe dominiuri (domenii — *n.ns.)*, a cărora venit a intrat numai în casa naţională săsească cu titulă (sub titlu — *n.ns.)*, ca numiţii saşi să păzească graniţele de către ţările vecine, iară graniţele s-au apărat numai de către români, de către plăiaşii români din satele române, şi de către miliţia română de graniţă, şi greutăţile publice în fundul regesc, iară românii ca parte mai numeroasă le-au purtat — pentru aceea dreptatea netăgăduit cere ca toate veniturile care au intrat dintru aceste dominiuri în casele naţionale cetăţene şi opidane săseşti să se întoarcă românilor, ca din acelea să se realizeze un fond naţional român, spre a se folosi dintr-însul românii de obşte, provinţialii şi militarii.

Moşiile în fundul regesc din pămînturile de obşte pre sama bisericilor săseşti cuprinse să se împartă familiilor şi bisericilor române fără distinţiune (deschilenire), şi unde se află două comunităţi, adecă sasă şi română pre un hotar nedespărţit, a se împartă «a proportione familiarum» (în proporţia familiilor — *n. ns.*) între amîndouă comunităţile".

Ridicarea hotărîtă a revendicărilor româneşti faţă de saşi dovedeşte că în cercurile conducătoare române ideea alianţei româno-săseşti împotriva „ungurismului" nu se bucura nicidecum de o aprobare unanimă. Românii de pe pămîntul crăiesc cereau să li se facă mai întîi dreptate, să li se restituie drepturile şi proprietăţile răpite, pentru ca să se poată declara mulţumiţi şi gata de a colabora cu saşii.

12) „Naţiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa statului (vistieria statului — *n. ns.)*, întocmai ca clerurile celorlalte naţiuni".

13) „Naţiunea română cere înfiinţarea şcoalelor române pe la toate satele şi oraşele a gimnaziilor, institutelor militare şi tehnice şi a seminarelor preoţeşti,

precum şi a unei universităţi române, dotată din casa statului, în proporţiunea poporului contribuant, în dreptul deplin de a-şi alege directorii şi profesorii şi de a sistematiza învăţăturile după un plan scolastic (şcolar — *n.ns.*) şi cu libertate de a învăţa (docere) (libertatea de-a ţine cursuri — *n.ns.*)".

Problema şcolilor naţionale de toate gradele, inclusiv universitatea, a preocupat mult pătura burgheză conducătoare, care în mare parte era formată din profesori şi dascăli. În faţa tendinţelor de maghiarizare, manifestate mai ales pe tărîmul şcolii, accentuarea cererii de a înfiinţa pentru populaţia română şcoli naţionale este firească şi este pe linia progresului.

14) „Naţiunea română pretinde purtarea comună a sarcinilor publice după starea şi averea fiecăruia şi ştergerea privilegiilor".

15) „Naţiunea română pofteşte să se facă constituţiune nouă pentru Transilvania, prin o adunare constituantă a naţiunilor ţării, care constituţiune să se întemeieze pe principiile dreptăţii, libertăţii, egalităţii şi fraternităţii ; să se lucreze codice noi şi civile, penale, comerciale etc., tot după acele principii".

Pornind de la respingerea uniunii cu Ungaria, urmează în mod logic cererea de a se convoca o adunare constituantă a ţării, care să elaboreze noua constituţie a Transilvaniei. Constituţia aceasta avea să se bazeze pe principiile dreptăţii, libertăţii, egalităţii şi frăţiei. Se indică şi compoziţia constituantei ; ea urma să fie formată din „naţiunile" ţării, deci din deputaţii celor patru naţiuni, nu din deputaţii circumscripţiilor electorale.

16) „Naţiunea română cere ca conlocuitoarele naţiuni nicidecum să nu ia în dezbatere cauza uniunii cu Ungaria, pînă cînd naţiunea română nu va fi naţiune constituită şi organizată cu vot deliberativ şi decisiv în camera legislativă. Iar, din contra, dacă dieta Transilvaniei ar voi totuşi a se lăsa la pertractarea aceleiaşi uniuni, de noi fără noi — atunci naţiunea română protestează cu solemnitate".

Cererea ca în problema uniunii Ardealului cu Ungaria să fie consultaţi neapărat românii era o cerere justă, democratică, împărtăşită de toţi intelectualii români care ţineau la demnitatea naţională, inclusiv de către unionişti, ca vicarul Şuluţ care, precum scrisese „Gazeta" în ajunul adunării, nu voiau să fie mînaţi ca nişte mînji la tîrg. Primul şi ultimele două puncte le putem considera, folosind un termen modern, ca exprimarea postulatului la autodeterminarea fiecărui popor. Nebăgarea în seamă a cererilor române — izvorîtă în mare parte din trufia şi dispreţul aristocraţiei maghiare faţă de români — a adus prejudicii grave înfăptuirii înţelegerii româno-maghiare.

Asupra formulării punctului 16 au fost multe discuţii în sînul intelectualilor români. Şi în cealaltă zi, la verificarea protocolului unioniştii voiau să mai îndulcească protestul, cu alte cuvinte, nu voiau să se protesteze contra uniunii, ci să se contrazică. Toate aceste încercări fură în deşert, protocolul fu autentificat, constată cu satisfacţie Papiu [273].

După ce fiecare punct, scrie „Gazeta", fusese analizat în parte, adunarea a acceptat cele propuse cu entuziasm şi unanimitate, încît orice opoziţie trebuia să amuţească [274]. Laurian, coborînd de pe tribună, scrie Papiu, a fost ridicat pe umeri de inteligenţă, de asemenea şi Bărnuţ şi Bariţ şi încă trei tribuni ai poporului. Cei trei tribuni au fost, după toată probabilitatea, Avram Iancu, Papiu Ilarian şi Buteanu. Oamenii îi luară din mîinile intelectualilor şi înşişi îi purtară prin adunare [275].

Cele 16 puncte constituie un adevărat program naţional al românilor din Principatul Transilvaniei, exprimînd, într-un stil concis, dezideratele diferitelor pături ale burgheziei, precum şi postulatul de frunte al maselor ţărăneşti : ştergerea iobăgiei. În cele 16 puncte îşi spun cuvîntul toate păturile burgheziei, precum şi masele de ţărani. Atît în introducerea unor puncte, precum şi în formularea lor, se manifestă astfel mai multe influenţe, ce se disting una de alta. După Bărnuţ — care

împreună cu „oamenii poporului“ Iancu, Papiu, Buteanu, urmați de atîți tineri înflăcărați, au făcut mai mult pentru organizarea acestei grandioase manifestări a națiunii române —, rostul adunării era ca națiunea română din Principatul Transilvaniei să se proclame națiune independentă și ca toți participanții la adunare și prin ei toată românimea, să fie unită printr-un jurămînt solemn în jurul programei independenței naționale. Această concepție se manifestă în punctele 1, 15 și 16. În punctul 1 națiunea pretinde independența sa națională ; națiunea trebuie să aibă un organ propriu în adunarea generală anuală a ei. Recunoscînd constituirea națiunii române, trebuie să se facă, așa cum se „poftește“ în punctul 15, o constituție nouă pentru Transilvania printr-o adunare constituantă a națiunilor țării *. Pînă nu va fi constituită și organizată națiunea română, care în urma majorității românilor în Principatul Tansilvaniei trebuie să aibă vot decisiv în camera legislativă, să nu se ia în dezbatere — se spune la punctul 16 ** — cauza uniunii cu Ungaria, căci nu se poate hotărî de noi fără noi. La punctul întîi se spune că națiunea română „pretinde“, la 15, că ea „poftește“, la 16 că „cere“ ; formulările acestea au fost rezultatul unor aprigi discuții între tabăra care a ridicat postulate naționale intransigente și între unii reprezentanți ai burgheziei, în frunte cu cei doi episcopi. Aceștia voiau să evite formulări care ar fi dus la o ruptură cu guberniul transilvănean și cu guberniul maghiar.

Programul inițial își află expresia în cele trei puncte analizate mai sus. Gruparea condusă de Bărnuț și-a dat bine seama că proclamarea independenței naționale nu e compatibilă cu o petiție înaintată dietei. Papiu spune în istoria sa : „Noi... numai atît observăm, că în urma proclamației naționalității române, la dieta celor trei națiuni nu trebuia să se dea petiția, ci numai *declarația proclamării națiunii române ;* petiția numai la împăra-

* Nu se spune, dar se subînțelege, că e vorba de cele trei națiuni ale vechii Constituții (a maghiarilor, a sașilor și secuilor) și de națiunea română.

** „Punctele 15 și 16 de la Blaj — scrie un istoric maghiar — nu fac decît să exprime postulatul burghezo-democratic al egalității naționale și al autodeterminării“ [276].

tul avea loc, ca să sancţioneze proclamarea libertăţii“ [277].

Celelalte cereri, exprimate în punctele petiţiei, le putem subîmpărţi în cereri cu caracter general, pe linia dezvoltării burgheze şi naţionale, în cereri ale diferitelor pături ale burgheziei şi în cereri reflectînd dezideratele ţărănimii.

Pentru a asigura dezvoltarea burgheză se cere desfiinţarea privilegiilor nobiliare, purtarea comună a sarcinilor, înfiinţarea curţii cu juri, libertatea tiparului. Pe linie naţională se cere recunoaşterea independenţei naţionale române, adunare naţională anuală, gardă naţională cu ofiţeri români, şcoli naţionale, biserică naţională independentă, o nouă constituţie elaborată de constituantă, în care votul hotărîtor să-l aibă trimişii naţiunii române, ca reprezentanţi ai naţiunii celei mai numeroase din Principatul Transilvaniei.

Petiţia mai cuprinde doleanţele diferitelor pături ale burgheziei române. În punctul 1, în care se pretinde independenţa naţională, se cere totodată ca naţiunea română să aibă dregători români în toate ramurile administrative, judecătoreşti şi militare în proporţie cu numărul ei (deci cca. 60%) ; astfel, pe lîngă faptul că se cerea punerea în aplicare a unui principiu democratic — administrarea poporului în limba sa proprie —, categoria cea mai numeroasă a burgheziei române, „inteligenţa“, urma să ajungă şi la funcţii, de la care fusese aproape exclusă înainte. În punctul 10 se accentuează încă o dată că miliţia română trebuie să aibă ofiţeri români. Pentru clerul român se cer salarii de la stat (punctul 12), pentru marii comercianţi comerţul liber cu Principatele Române dunărene (punctul 4), reducerea de dări pentru proprietarii turmelor de vite (punctul 5), de asemenea reduceri pentru proprietarii de mine (punctul 6). Se cer şcoli naţionale de toate gradele (punctul 13) ; înfiinţarea atîtor şcoli însemna că, pe lîngă ridicarea nivelului cultural al poporului — răspîndirea culturii era o preocupare permanentă a iluminiştilor români —, sute şi mai tîrziu mii de intelectuali vor avea posibilitatea de plasare onorabilă. Burghezia română se gîndeşte şi la crearea unui fond naţional,

din veniturile întinselor domenii de pe pămîntul crăiesc, care venituri ar trebui să revină românilor, deoarece românii păzeau graniţele (punctul 11). Introducerea între dezideratele naţionale a acestor cereri dovedeşte că cea mai mare parte a burgheziei române nu voia să aştepte cu revendicările ei concrete pînă la constituirea naţiunii române ca naţiune independentă şi pare că nici nu avea încredere că se va convoca adunarea constituantă a „naţiunilor", menită, conform punctului 15, să dea noua Constituţie a Principatului Transilvaniei.

Pe lîngă desfiinţarea neîntîrziată a iobăgiei se cere, pentru ţărănime, instituirea unei comisii mixte pentru a cerceta cazurile de ocupări de pămînt comun (al obştilor) şi al sesiilor colonicale. Nu se spune la punctul 11 cine e autorul acestor ocupări, dar e clar că sînt vizaţi moşierii feudali.

Introducerea acestor deziderate ale ţărănimii în cele 16 puncte e o dovadă că sub influenţa maselor conducătorii adunării şi-au dat seama că trebuie să-şi completeze programul iniţial.

Caracterul adînc democratic al hotărîrilor de la Blaj l-a relevat în mod deosebit scriitorul socialist Szabó Ervin. „Programul din Blaj — scrie Szabó — e hotărît mai radical decît legiuirea din martie a dietei ungare, deoarece revendică desfiinţarea prestaţiilor iobăgeşti fără nici o despăgubire şi nu îngăduie ca prin instituirea unei garanţii băneşti să se desfiinţeze libertatea presei" [278].

Alegerea deputaţiilor şi a comitetului permanent

„După ce s-au primit toate aceste puncte de către adunare — se spune în Protocol —, s-a propus să se aleagă două deputaţiuni, care să meargă cu cererea naţiunii, una la împăratul la Viena, alta la dieta în Cluj şi un comitet permanent care, şezînd în Sibiu, să primească răspunsurile ce vor aduce deputaţii de la împăratul şi de la dietă şi să vestească strîngerea

adunării generale naționale spre a i se face cunoscute“ *.

Intervenind o ploaie torențială, adunarea s-a mutat în oraș pe la orele unu și jumătate [281]. Alegerile s-au făcut deci în biserică, unde nu era loc decît pentru cel mult 1 000 de oameni, în primul rînd „inteligența“, oameni mai aleși ai națiunii, deci foarte puțin popor. S-a hotărît — după cum arată Protocolul — ca numărul deputaților la împărat să fie de 30 cel puțin, al celor ordonați la dietă de 100, al membrilor comitetului permanent de cel puțin 12. Deputații ambelor delegații să fie aleși din preoți, literați, nobili, militari, negutători și țărani[282].

În fruntea deputăției la împărat fură aleși :

episcopul Andrei Șaguna, ca președinte, și fostul comite suprem al comitatului Hunedoara, Noptsa, ca vicepreședinte. Membrii deputăției erau, în afară de Șaguna și Noptsa, următorii : canonicul Vasile Raț, canonicul Timotei Cipariu, vicarul Alexandru Șterca Suluț, protopopul Moise Fulea, prot. Iosif Ighian, prot. Ioan Popasu, asesorul montanistic Gheorghe Anghel, profesorul A. Treboniu Laurian, redactorul George Barit, prof. Demetriu Boer, prof. Vasile Maiorescu, av. Constantin Ioan, av. Ioan Bran Pop de Lemeni, av. Ioan Bardoși, Dimitriu Făgăraș, Aug. Lădoi, av. Constantin Săcăreanu, canc. Vasile Lacea iun., maiorul Tulbașiu, căpit. Clococeanu, căpit. Mihailaș, laitenantul (sublocotenentul) Ursul, laitenantul Murgu, căpit. Leon Pop, laitenantul Leon Luchi, laitenantul Novacu, protop. Al. Verza, Gheorghe Vasiu, Gheorghe Făgărași, Ioan Iuga, Rudolf Orghidan, Vasile Pop, Nicolae Dima, Ioan Brotea, Ioan Jipa, tit. prot. Iac. Balcheș, Dimitrie Borcea, țăranul Șerban Giurculeț (din Rășinari) [283], parohul Sava Popovici Bercian, Todor Teoc (din Cîmpeni), Oprea Tirca, prof. Nic. Martinovici, Dionisiu Tobias, Iancu Ionuț, Porea, Ioan Pauleti și alții.

Afară de aceștia — se spune în Protocol — s-au primit să meargă oricine alții care va avea bunăvoință

* Păcățian formulează altfel hotărîrea luată, scriind : „În ședința aceasta (din 16 mai — *n. ns.*) s-a mai decis să se aleagă două deputațiuni, una pentru a merge la împăratul cu petițiunea, alta pentru a merge la dieta din Cluj, spre a *notifica* conclusele (hotărîrile — *n. ns.*) adunării naționale“ [279]. Papiu scrisese în 1852 că nu trebuia să se dea petiție la dietă, ci numai declarația proclamării națiunii române [280] ; peste o jumătate de veac, Păcățian prezintă dorința exprimată de Papiu ca un fapt petrecut aievea.

şi se va face cunoscut la preşedinţii şi secretarii adunării generale[284].

În fruntea deputăţiei la dietă a fost ales :

episcopul Ioan Lemeni; protocolul indică 111 persoane ca membri ai delegaţiei. Aceştia sînt : Francisc Boer, jude primar al comitatului Albei de Jos, protopop Ioan Pop, protopop Parteniu Trombiţaş, prof. Petru Pop, prof. Andrei Pop, prof. Aug. Pop, paroh. Ioan Dragomir, vicarul Ioan Chirilă, prof. Ioan Sacalai, prot. Ilie Farago, prof. Petru Suciu, cancelistul Ioan Mărgineanu, av. Porea iunior, iuristul Nicolau Găitan, iuristul Bucur Găitan, av. Petru Dobra, diaconul Iosif Bărac, Gheorghe Burbea, Ioan A. Navrea, Nicolau Voinescu, preanobilul Dominic Iordan, Alexandru Iacob, par. Neagoe Popea, Petru Drăghici, Vasile Anca, Iosif Velişca, canc. Nic. Bota, Alexandru Vaida, prot. George Gal, prot. Ioan Fechete, Iosif Brîncian, rationum cons. ; prot. Absolon Popovici, prot. Constantin Duma, Nicolau Popovici, Mihail Lemeni, Ioan Corbul, Ioan Lemeni, Gheorghe Valea, comerciant, Radu Leca, comerciant, Barbu Cepescu, Dimitrie Oţioţici, Ioan Corcheş, Petru Joanete, Samuil Moraru, Vasile Stindea, canc. A. Stoica, Nicolae Măciuca, Ilie Dascalovici, par. Ioan Patiţia, Ioan Gomboş, George Teoar, Nicolae Aranioşi, par. Iosif Tura, canc. Vasile Fodor, Ioan Gligor, par. Amos Tobiaş, canc. Ioan Rus, Adexandru Coloşa, Iosif Şuluţ, av. Ioan Aldulea, prot. Petru Gherman, teol. Ioan Tipei, Ilariu Goga, Gheorghe Butanti, Tiberiu Stoica, Radu Maiorescu, canc. Ilie Măcelar, Borcea, senator Balomir, Sentivani, p. Ilie Vlasa, Tira Tataru, Lupul, Herda, prof. Ioan Maior, canc. Ioan Suciu, Iordache David, prot. Maior, prot. Nicolae Crainic, prof. Leontin Leontean, Petru Moldoveanu, prof. Ioan Odoru, Gheorghe Nica, av. Frîncu, prof. Nicolau Preda, Ioeromin Alpini, Ioan Dandea, Coroian, p. Ştefan Moldovai, P. Marţian, Petru Damian, Iosif Micheş, Ioan Georgiu, Nicolae Corcheş, Vasiliu Lacea, sen. Ioan Moldovan, av. Orbonaş, canc. Amos Tordăşian, canc. Vasile Butean, av. Servian Popovici (Barcian), canc. Sam. Poruţ, canc. Ioan Pinciu, canc. Petru Roşca, canc. N. Bîrle, av. I. Bîrle, canc. I. Dragoş, canc. Vas. Vespremian, canc. Ioan Costea, Moise Tănase, jud. nob. Gavril Dorgo, Domnii Recii. Pot merge şi alţii care vor vrea. S-a hotărît de către adunare — se spune mai departe în Protocol — ca în petiţia către dietă să se ceară ca dieta, mai înainte de a se ocupa cu alte obiecte, să pertracteze (dezbată) cauza romă-

nilor. S-a mai hotărît ca deputaţii ordinaţi (însărcinaţi) să meargă cu petiţia la dietă, să n-aibă voie decît a o aşterne la locul cuviincios, fără a se lăsa în dezbatere[285].

Pentru comitetul permanent în Sibiu au fost aleşi:

episcopul Şaguna, preşedinte; Simeon Bărnuţ, vicepreşedinte; prot. Moise Fulea, prot. Ioan Moga, prot. Ioan Panovici, prot. Ioan Bodilă, concip. Petru Maniu, concip. Paul Dunca (ambii funcţionari la tezaurariat), p. Nicolae Maniu, prof. Aron Pumnu, canc. A. Papiu-Ilarian, av. Ioan Buteanu, av. Avram Iancu, canc. Ioan Pipoş, iurist Ioan Puşcaş (mai tîrziu se numea Puşcariu), prof. Alexandru Bătrîneanu, av. Nic. Avram Penciu, canc. Gavril Vaida, par. Sava Popovici, prof. Nicolae Bălăşescu, canc. Ioan Suciu, Ştefan Moldovan, prof. Constantin Roman, canc. Vasiliu Tămaş, av. Florian Micaş.

În comitetul permanent s-au ales 25 de membri, dar s-a hotărît că pot fi chemaţi şi alţii, pe care preşedinţii îi vor socoti trebuincioşi şi harnici.

Pe ocupaţii, membrii deputăţiei la împărat se repartizează astfel *: clerul înalt (episcopi, canonici, vicar şi protopopi) 9, paroh 1, mare proprietar, fost comite suprem 1, ofiţeri 7 (maior, căpitani, locotenenţi), profesori 8, redactor 1, avocaţi, cancelişti (practicanţi în drept), funcţionari 7. În lista aceasta sînt cuprinse şi numele a 6 comercianţi (Iuga, Orghidan, Dima, Botea, Jipa şi Vasile Pop)[286], a căror profesiune în protocol nu e dată. Dintre 23 de membri ai comitetului permanent cu profesiuni indicate sînt 6 clerici (1 episcop, 4 protopopi şi 1 paroh), 5 profesori, 12 avocaţi, practicanţi în drept, funcţionari**. Rolul atribuit unor membri ai clerului înalt, unor ofiţeri activi şi dregători denotă că burghezia care i-a ales era încă o burghezie foarte puţin dezvoltată. Ea îşi trăgea puterea din legăturile cu masele ce le aveau o seamă de tineri intelectuali, Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan şi alţii, urmaţi de sute de tineri studenţi şi clerici.

* La unii deputaţi se indică ocupaţia în Protocol, la alţii ea s-a stabilit în baza altor izvoare.

** E de remarcat că au fost aleşi în total peste 50 de români din Braşov, ceea ce e un indiciu al importanţei acestui centru românesc din Ardeal[287].

Toţi conducătorii delegaţiilor române, precum şi ai comitetului permanent din Sibiu — Şaguna, Bărnuţ, Lemeni — sînt personalităţi cunoscute în viaţa naţională română, afară de fostul comite suprem al comitatului Hunedoara Vasile Noptsa (Felsőszilvási Noptsa László), care, fără să se fi manifestat înainte de adunare ca român, la Blaj e ales vicepreşedinte al deputăţiei la împărat.

Cine a fost acest Noptsa (Nopcea)* ?

Noptsa era unul din cei mai retrograzi aristocraţi din Transilvania, stîlp al taberei conservative şi al reacţiunii habsburgice. S-a născut în 1794 (a murit la Deva, în 1884), era mare proprietar şi timp de 15 ani comitele suprem atotputernic al comitatului Hunedoara. În calitatea aceasta, Noptsa bătea, asuprea şi storcea ţărănimea română**, într-un cuvînt era „tiranul Hunedoarei", cum îl numeşte Papiu[290]. Fratele său, Noptsa Elek, fusese un timp mai îndelungat chiar cancelarul Cancelariei aulice din Viena a Transilvaniei, avea deci funcţia cea mai înaltă în ierarhia din Transilvania[291]. Evenimentele din martie 1848 l-au găsit pe moşierul Noptsa, care, bineînţeles, tăgăduia originea sa română ***, în funcţia de comite suprem ; ca atare şi ca moşier cere încă din 27 martie armată împotriva ţăranilor care vor să se elibereze. În adunarea generală din 12—14 aprilie a comitatului Noptsa demisionează[293], alături de alţi dregători înalţi conservatori din Transilvania ; motivul adevărat al demisiei acestor demnitari era duşmănia lor împotriva oricăror reforme şi neîncrederea opiniei publice în aceşti oameni ai Curţii vieneze.

Asupra motivelor care l-au făcut pe Noptsa să vină la Blaj istoriografia burgheză română caută să acrediteze explicaţia romantică că în acest aristocrat s-ar fi trezit deodată (după ce 15 ani fusese asupritorul românilor din Hunedoara) conştiinţa naţională. Noptsa „a fost

* Istoricii burghezi scriu Nopcea ; Iorga îl romanizează şi mai mult, scriind : „Vasile Negrea, fost işpan de Uniedoara" [288].

** Ţăranii urbariali din Zam şi Popăneşd l-au reclamat, şi la începutul anului 1848, pe măria-sa Noptsa László şi pe tisturile acestuia pentru fărădelegile comise împotriva lor [289].

*** Papiu scrie despre Noptsa, că s-a făcut „din renegat român" [292].

unicul aristocrat care a îndrăznit să se mărturisească român", care, „răpit de entuziasmul poporului (am văzut cum cerea armată împotriva poporului — *n. ns.*) s-a înfăţişat la Blaj, hotărît să-şi servească de acum neamul" [294].

Realitatea e însă cu totul alta. Din declaraţia mai multor aristocraţi maghiari: baronul Bornemissza János, contele Mikó Imre, contele Bánffy Miklós, baronul Kemény Ferencz, dată după revoluţie, reiese că Noptsa „a fost îndemnat sau poate silit de anumite împrejurări" să joace un rol la adunarea de la Blaj[295]. Noptsa avea legături strînse cu aristocraţia aulică maghiară (mai ales cu cancelarul Jósika Samu, care îl apărase la Curte pe Noptsa împotriva acuzărilor că face afaceri incorecte), iar aulicii, împreună cu cercuri din Viena, atribuiau un rol important Principatului Transilvaniei, care trebuia păstrat pentru împărat cu orice mijloace, fie chiar cu ajutorul dispreţuitului „popor valah".

În iunie împăratul se vede însă silit să cedeze presiunii guvernului ungar şi sancţionează legea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Noptsa părăseşte de îndată delegaţia română, căreia îi era vicepreşedinte. În schimb, în august se prezintă în Viena la secretarul general al ministerului de externe ungar, la Pulszky, şi îi oferă serviciile sale „patriotice". Pentru a-i cîştiga încrederea, informează că emisarul român Golescu a fost la dînsul şi i-a cerut ajutorul în vederea înfiinţării Imperiului dac, spunînd că e în legătură cu Murgu, care dispune de regimentul românesc din Banat. Comitetul românesc, în frunte cu Bărnuţ, spune informatorul Noptsa, se află în Ţara Românească. Eu — scrie în 15 august Pulszky lui Kossuth —, cunoscîndu-l pe Noptsa, nu prea am încredere în cele spuse de el, i-am cerut deci scrisori, documente [296].

Acesta a fost Noptsa, oportunist şi aventurier, căruia burghezia română transilvăneană, fără experienţă în viaţa politică şi în manevrele de după culise, un timp i-a acordat încredere. Fără îndoială în primul rînd ca om al Curţii vieneze a venit Noptsa la adunarea de la Blaj.

Închiderea şedinţei. Scrisoarea lui Şaguna. Adeverinţa dată de preşedinţii adunării

După alegerea deputăţiilor şi a comitetului permanent şedinţa a fost închisă.

Se tipări încă în aceeaşi zi o adeverinţă în limba ungurească, subscrisă de ambii episcopi, ca preşedinţi ai adunării naţionale. În această adeverinţă episcopii arată că poporul s-a purtat bine şi că, mergînd acasă, oamenii să arate adeverinţa domnilor, ca să nu li se întîmple ceva din partea acestora [297].

Intenţia „partidei antinaţionale", scrie Papiu, era ca poporul să părăsească de îndată Blajul*. Mulţi din popor au şi plecat acasă, alţii însă au venit la tribuni şi i-au întrebat : e drept că episcopul Şaguna îi mînă acasă ? Tribunii explicau că adunarea nu s-a sfîrşit, pînă cînd nu se verifică protocolul.

De fapt, Şaguna a tipărit şi a răspîndit încă din 16 mai o scrisoare către credincioşi în care îi îndemna să nu mai stea la Blaj, căci „înălţatul împărat a dat (a dat sarcina) la dieta ţării, care se va ţine la Cluj în 17/29 mai, ca pentru ştergerea iobăgimii şi încetarea robotelor să se facă o lege, care maiestatea să o întărească şi după aceea să se pună în lucrare (aplicare — *n. ns.*)... Vă dau sfatul meu arhipăstoresc — urmează Şaguna — ca să fiţi... cu credinţă către împăratul nostru şi în cinstire şi ascultare către dregătorii voştri mireneşti. Să ştiţi că înlesnirea greutăţilor sărăcimii în curînd se va înfiinţa ; numai una este de lipsă, ca pînă la vremea aceea să fiţi cu ascultare către domnii voştri mireneşti, pînă cînd pe calea legii se va înlesni iobăgia voastră. Aceasta — încheie Şaguna — cu atît mai mare osîrdie să faceţi, cu cît şi singuri vedeţi că domnii voştri vreau bunul (binele — *n.ns.*) vostru, şi aşa de veţi asculta şi de veţi împlini

* Şi din partea guvernatorului se trimise indicaţia episcopilor să dezbată numai chestiunea petiţiei, aceasta să o facă cît mai repede şi să închidă de îndată adunarea. În aceeaşi adresă din 17 mai guvernatorul face imputări episcopilor pentru că au permis să vină poporul la Blaj şi să se dezbată şi alte probleme în afară de cea a petiţiei [298].

sfatul meu, să ştiţi că şi copiii, nepoţii şi strănepoţii vă vor binecuvînta în mormînturile voastre..." [299].

E semnificativ faptul că în scrisoarea lui Şaguna se aminteşte un singur postulat al maselor: ştergerea iobăgiei. Şaguna şi sfetnicii lui au văzut clar că problema care agita în primul rînd masele era desfiinţarea iobăgiei, problema relaţiilor între ţărănime şi moşieri. Şaguna caută să liniştească masele spunînd că dieta, la cuvîntul împăratului, va face în curînd legea despre înlesnirea iobăgiei. Îndeamnă pe oameni, la fel cum i-au îndemnat şi comisarii guberniali, să aştepte în linişte, să nu se agite, împăratul şi dieta se îngrijesc de ei. Să fiţi pe pace — spune Şaguna — domnii voştri vă vreau binele. Din tonul scrisorii se desprinde gîndul lui Şaguna: lucrurile se aranjează şi fără voi, de către cei mari, — mergeţi deci acasă. Iorga exprimă pregnant mentalitatea lui Şaguna: Nu faceţi nimic, căci vine Măria-sa şi dă de pomană tot ce ar trebui să vă smulgeţi singuri [300]. Ambii preşedinţi ai adunării, atît Şaguna, cît şi Lemeni, n-au voit ca masele de ţărani să vină la Blaj, şi — întrucît totuşi erau acolo — voiau cît de curînd să scape de ele.

Circulara, precum şi atitudinea lui Şaguna, erau pe placul comisarilor guberniali. L-au şi propus pe Şaguna să fie numit „regalist", deci membru de drept al dietei*.

Nu era însă nicidecum pe placul maselor circulara episcopului. „Nu plăceau — scrie Papiu — cuvintele din proclamaţie: vedeţi că domnii voştri (aristocraţii unguri), vreau binele vostru, pentru că poporul ştia mai de mult decît episcopul Şaguna, care era om nou în Ardeal, cum le vreau domnii binele" [302].

* Şaguna ţinea încă şi după adunarea de la Blaj să-şi păstreze bunele raporturi cu cercurile ungureşti. A trimis circulara sa din 16 mai ziarului „Erdélyi Híradó", pentru a dezminţi afirmaţia din numărul din 23 mai a ziarului că el ar fi fost neloial faţă de ministerul ungar. Arată că în circulară a vorbit despre binefacerile ce le va revărsa dieta asupra poporului. Într-o paranteză explică cititorilor maghiari pentru ce numeşte el în circulara sa adresată credincioşilor săi pe monarh „împărat". Spune că în limba română („valahă", în original în textul maghiar „oláhul") nu se foloseşte altă expresie. Răspunsul lui Şaguna a şi apărut în ziarul maghiar [301].

5. A TREIA ZI A ADUNĂRII (MIERCURI, 5/17 MAI)

Verificarea protocolului. Închiderea adunării

Şedinţa a treia se ţinu în piaţa din faţa catedralei, deoarece numărul poporului scăzuse mult [303]. Din cauza pregătirii protocolului şi petiţiilor şedinţa începu abia la orele 10. Unioniştii, mai ales episcopul Şaguna şi vicarul Suluţ, scrie Papiu, încercau a mai muia protestul împotriva uniunii (punctul 16 al hotărîrilor), cu alte cuvinte. Toate aceste încercări — constată Papiu — fură în deşert [304].

După verificarea protocolului, episcopul Şaguna, ca preşedinte al adunării, enunţa: punctele stabilite sînt conclusele (hotărîrile) adunării naţionale. Ambii episcopi ţin apoi cuvîntări în care îndeamnă poporul din nou să aştepte în linişte şi cu răbdare întărirea hotărîrilor de la înaltul tron şi de la dieta ţării. Poporul — scrie Bariţ — se declară mulţumit şi aşteptător numai să se întîmple cît de curînd [305]. Canonicul Raţ propune ca să se ridice pe Cîmpia Libertăţii un monument demn de naţiunea română în eterna memorie a acestor zile glorioase *. Propunerea a fost primită „cu aclamaţie".

Terminîndu-se lucrările adunării, au fost invitaţi din nou comisarii guberniali. Comisarii rostiră cîteva cuvinte, recunoscînd cu multă plăcere buna şi serioasa purtare a poporului şi promiţînd recomandarea cauzei române. Astfel, adunarea fu închisă „între urări şi vivate pentru strălucita Casă austriacă, prea înalţii dregători şi pentru înşişi domnii comisari" [307].

După aceasta vorbiră încă mulţi oratori: vorbiră cei doi episcopi, apoi protopopul Popazu din Braşov, mulţumind tribunilor pentru învăţarea şi conducerea poporului. Un tribun, în numele celorlalţi tribuni, mulţumi

* „Gazeta" arată că acest monument se ridică „drept răsplată" tinerilor ostenitori întru deşteptarea şi conducerea poporului [306].

poporului pentru încrederea şi ascultarea cu care i-a onorat [308].

În urmă, protopopul din Sibiu, Moise Fulea, intona imnul bisericesc de mulţumiri şi cel „poporan". Artileria trăgea salve pentru a ridica solemnitatea momentului. Toate clopotele din Blaj fură trase [309].

Astfel s-a încheiat adunarea şi poporul începu să plece. La ora 5 după-amiază nimeni din poporul adunat nu se mai afla la Blaj [310].

Seara se ţinură conferinţe pentru a pregăti plecarea la Viena şi Cluj. Se deschise şi o listă de subscriere pentru acoperirea cheltuielilor membrilor săraci din delegaţii. Primii care au subscris au fost protopopul Moga şi fostul comite suprem Noptsa.

Între timp, trei grupuri de tineri au jucat dansul naţional „Căluşarii". Sub conducerea lui Vasile Bologa s-a format o gardă naţională din 100 de tineri; seara garda a defilat înaintea locuinţei bărbaţilor iubiţi de popor. Tinerii au defilat cu toată seriozitatea militară şi înaintea locuinţei generalului Schurter, care s-a arătat foarte mulţumit de ţinuta lor ostăşească. Apoi s-au adunat în piaţa catedralei, unde se legară că vor fi una în viaţă şi în moarte. Cu deosebită căldură i-au salutat pe românii din celelalte părţi ale românimii, pe tinerii din Ţara Românească şi Moldova [311].

Raportul comisarilor guberniali

Comisarii guberniali plecaseră încă după masă, după închiderea adunării, din Blaj la Aiud; acolo îşi scriu raportul către guberniul regesc, în ziua următoare. Se referă la primul lor raport, din 16 mai, în care constată că poporul adunat la Blaj, al cărui număr se ridica la peste 20 000 şi care, în marea sa majoritate, se

compunea din oameni necultivaţi, a fost în tot cursul adunării treaz şi cumpătat, nededîndu-se la nici un exces, ceea ce e cu adevărat, spun comisarii, demn de admirat. Îl laudă din nou pe Şaguna, atribuind în primul rînd influenţei lui cuminţenia poporului. Relevă cuvîntările celor doi episcopi care au insistat ca ţăranii să-şi îndeplinească şi mai departe, pînă la publicarea legii despre desfiinţarea îndatoririlor urbariale, toate obligaţiile către domnii pămîntului. Comisarii arată că la închiderea adunării ei au declarat că cererile ce s-ar înainta ulterior, după această adunare, nu se vor lua în considerare, deoarece n-au fost primite de poporul întreg [312].

Comisarii nu se arată nicidecum îngrijoraţi de hotărîrile de la Blaj. Declaraţiei independenţei naţionale nu-i atribuie importanţă, deoarece e înaintată în formă de petiţie către dietă. Sînt liniştiţi văzînd în fruntea delegaţiilor către împărat şi dietă pe cei doi episcopi; în loialitatea acestora au absolută încredere. Lucrul principal e că poporul a fost liniştit şi că i s-a spus să robotească mai departe, pînă la desfiinţarea iobăgiei pe cale legală. Comisarii sînt bucuroşi că n-au fost înaintate alte cereri; sînt siguri că acestor 16 puncte li se va putea da răspunsul fără greutate; în definitiv, sînt cereri către un for superior, ele pot fi satisfăcute sau amînate, chiar şi respinse. Din ambele rapoarte reiese că cei doi comisari au avut consfătuiri cu episcopii şi că mai ales Şaguna i-a liniştit că nu s-a produs nimic grav la adunarea de la Blaj în ce priveşte raporturile între români şi guberniul transilvănean.

Papiu, Cipariu, Bariţ relevă în mod deosebit purtarea plină de demnitate şi seriozitate a zecilor de mii de ţărani. Maturitatea de care au dat dovadă românii a impresionat şi pe spectatorii străini. Baronul Perényi remarcă în scrisoarea sa din 3 iunie, adresată ministrului de interne Szemere, desigur în baza unor informaţii din sursă maghiară, că la adunarea de la Blaj

în rîndurile maselor „dure" (necultivate) s-a ţinut o ordine strictă, abia dacă s-au ivit cazuri de beţie [313]. Şi judele primar Pogány scrie în raportul său din 17 mai: n-am văzut nici un om beat în mulţimea aceea imensă [314]. „Organul naţional" scrie că nimeni din popor n-a gustat în cele 4—5 zile nici o picătură de băutură spirtoasă *, iar Papiu istoriseşte că numai un magnat ungur, soldaţi secui şi vreo cîţiva protopopi au fost văzuţi beţi [317].

Ambele ziare române atribuie în mare parte păstrarea ordinii, acea disciplină impunătoare, acţiunii neobosite a tineretului intelectual. „Purtarea junimii noastre literare şi cultivate — scrie „Gazeta" — fu într-adevăr de model... ţinerea poporului în cea mai deplină linişte şi ascultare... moderatele serenade cum şi luminarea oraşului sînt rezultate ale junilor noştri" [318]. Papiu arată rădăcinile influenţei tinerilor asupra poporului: „Meritul tribunilor a fost numai că ei au ţinut cu poporul — şi poporul, convins fiind despre aceasta, asculta bucuros de dînşii ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună" [319].

Îndată după adunarea de la Blaj, la 21 mai, canonicii V. Raţ şi T. Cipariu se îndreaptă din Cluj către vicarii, protopopii diecezei Făgăraşului să facă colecte de bani pentru „zeloşii tineri cari şi pînă acuma în deşteptarea şi ţinerea în ord (ordine — *n.ns.*) bun a poporului mult au ostenit", tinerime care pentru „luminarea şi emanciparea naţiunii atît s-au luptat şi încă vor a se mai lupta". „Naţiunea română, se spune mai departe în apel, a venit la acea conştiinţă, după care pe drept pofteşte a fi întocma respectată, precum sînt respectate şi celelalte surori «naţiuni» ale Transilvaniei. Asta modificare a soartei sale naţiunea noastră mare parte tinerimii celei mai inteligente are a o mulţumi" [320].

* Acelaşi lucru îl atestă şi vicarul Şimleului, Alex. Şterca Şuluţ: „Timp de 4 zile, cît a stat această mulţime uriaşă la Blaj, n-ai putut vedea un om beat. Un creiţar nu i s-a furat nimănui" [315]. Ordinea exemplară o relevă şi ziarele săseşti [316].

Papiu respinge afirmația comisarilor guberniali că ordinea și liniștea adunării ar fi fost meritul episcopului Șaguna. „Nimeni nu știe așa de bine — scrie Papiu — ca însuși episcopul Sibiului că acest merit nu e al său. Acest episcop era venit de curînd în Ardeal și era cunoscut de un număr foarte mic de români. Cu vreo faptă publică nu se însemnase (remarcase — *n.ns.*) pînă acum, afară de introducerea limbii ungurești în biserica română de la Sibiu, înainte de a fi obligat la aceasta prin vreo lege, o faptă prin care scandaliza pe toți românii“ *. Comisarii guberniali, scrie mai departe Papiu, îl recomandă pe Șaguna guberniului, ca să-l facă „regalist“, „românii însă nu aveau lipsă de regaliști, ci voiau să între în dietă națiunea reprezentată cum se cade, ba numirea de regalist îl strica pe episcopul Șaguna foarte mult în opinia poporului român, care era mîncat de regaliști, comiți (conți — *n.ns.)* și baroni“ [322].

Consfătuiri după adunare. Manifestul Comitetului permanent

Papiu arată că încă din ziua de 17 mai poporul și o mare parte a intelectualilor au părăsit Blajul, unde au rămas numai membrii delegațiilor și ai Comitetului permanent, pentru a se consulta asupra îndeplinirii sarcinii primite de la adunarea națională. Comitetul a întocmit instrucțiunile pentru delegații care urmau să prezinte petiția românilor dietei din Cluj, fără a avea voie, scrie Papiu, ca delegația să se lase în dezbateri, tocmeli sau învoieli cu ungurii. Instrucțiunea a fost predată de către vicepreședintele comitetului, Bărnuț, episcopului Lemeni [323].

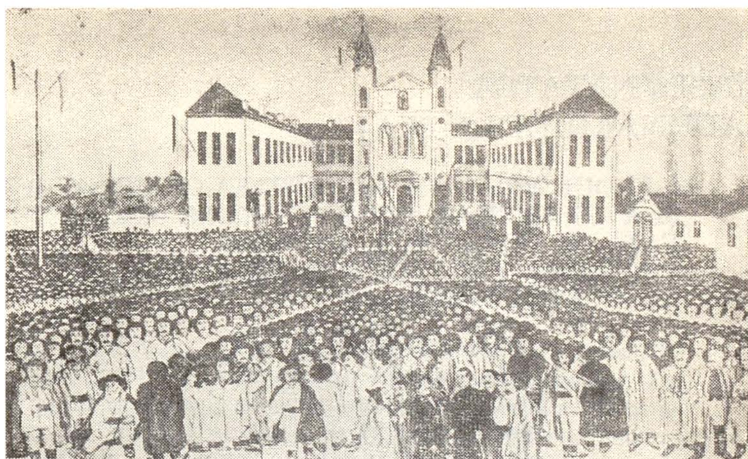
* Descrierea rolului pe care l-au avut în desfășurarea adunării de la Blaj Șaguna și alți „clerici cu brîie roșii, de la protopopi în sus, în frunte cu cei doi episcopi“ a făcut ca lucrării lui Papiu să i se retragă dreptul de a fi răspîndită în Imperiul austriac în anii 1852—1853 [324].

Deputăţia aleasă pentru a prezenta petiţia la împărat trebuia să se grăbească, scrie Papiu, pentru a preveni pe unguri, care voiau să proclame uniunea la 29 mai şi să cîştige sancţionarea legii de la rege. Unii delegaţi au şi plecat la Viena în zilele de 18, 19 şi 20 mai. Singur preşedintele delegaţiei, episcopul Şaguna, scrie cu amărăciune Papiu, nu se putu îndupleca nici la stăruinţele celorlalţi deputaţi, ca să meargă cu dînşii de-a dreptul la împărat, unde l-a trimis naţiunea, ci se duse la Cluj [324]. Şaguna cunoştea influenţa aristocraţilor transilvăneni la curte, deci nu voia nicidecum să-şi primejduiască bunele sale raporturi cu aceste cercuri. Din cauza aceasta a ţinut să meargă la Cluj, la guvernator, pentru a se informa asupra situaţiei.

Protocolul (procesul-verbal) adunării din 15—17 mai, tipărit după adunare, se termină cu un manifest, emis în numele Comitetului permanent. Nu e greu a se stabili că autorul manifestului nu poate fi altul decît Bărnuţ, vicepreşedintele comitetului*.

Accentul manifestului cade pe proclamarea naţiunii române drept naţiune de sine stătătoare. Toată naţiunea română, se spune în manifest, s-a legat printr-un jurămînt sfînt, „celebrat sub flamura împărătească şi română, cum că îşi va apăra independenţa statului, că nu-şi va vinde ţara şi va stărui să dobîndească toate libertăţile care i se cuvin, adică deputaţi români în dieta ţării Ardealului, dregători din sînul său în toate ramurile administraţiei cu limba română, ca să aibă unde să se plîngă românii în supărările lor şi să nu fie siliţi a se plînge tot la străini, care îi urăsc şi nu le fac drept (dreptate — *n.ns.*)“ [326]. Concluzia apelului e redată în cuvintele: „românilor, întăriţi-vă, armaţi-vă, apăraţi-vă, voi, cei de un sînge şi de o limbă“. Dacă dieta va face uniunea cu ţara ungurească, atunci acea „tocmeală“ nu îndatorează naţiunea română, căci nu şi-a dat învoirea la uniune.

* Şi S. Dragomir atribuie, „după stil şi după ideile cuprinse“, manifestul lui Bărnuţ [325].

Adunarea națională din 3—5 (15—17) mai 1848 ținută pe Cîmpia libertății.

În acest manifest, Bărnuț nu mai vorbește de petiția îndreptată la împărat și la dietă, ci revine la programul dezvoltat în cuvîntarea de la 14 mai din catedrală. Se adaugă și îndemnul către români de a se înarma împotriva celor care ar putea forța uniunea Ardealului cu Ungaria.

Față de cele 16 puncte adoptate în a doua zi a adunării, cînd s-a căutat a se uni toate interesele românești, sociale și naționale într-un program unitar — manifestul acesta pune accent numai pe deziderațele naționale ale românilor.

ÎNSEMNĂTATEA ADUNĂRII DE LA BLAJ

1. ECOUL ADUNĂRII. ATITUDINEA GUBERNIULUI ŞI A CERCURILOR CONDUCĂTOARE MAGHIARE FAŢĂ DE HOTĂRÎRILE ADUNĂRII. PROBLEMA LEGĂTURILOR ROMÂNILOR CU CURTEA IMPERIALĂ

Marea adunare de la Blaj a fost impunătoare mai ales prin numărul cu totul excepţional pentru timpurile acelea al participanţilor * : au fost de faţă circa 40 000 de oameni **. Admiraţie a provocat şi ţinuta demnă, serioasă a acestei imense mulţimi, ţinută relevată în toate rapoartele, chiar în cele mai duşmănoase.

Toate gazetele din Transilvania, cele din Bucureşti şi Iaşi ***, precum şi gazetele mai mari din Ungaria, vorbesc, mai pe larg sau mai pe scurt, despre adunarea de la Blaj. Gazetele maghiare nu tăinuiesc că ele se interesează în primul rînd de problema uniunii. Astfel, „Pesti Hírlap" scrie : „...Nouă ne trebuie uniunea, fiecare minut e important. Situaţia Europei, a imperiului nostru, se complică din moment în moment" [4].

Cercurile liberale maghiare sperau că românii vor saluta cu entuziasm ideea uniunii Ardealului cu Ungaria, deoarece în urma acestei uniuni ei se vor bucura de drepturi

* La adunarea din 16 martie din Pesta au manifestat circa 20 000 de oameni pentru cele 12 puncte ale manifestului [1].

** Unii observatori vorbesc de 50—60 000, alţii, care vădit vor să reducă însemnătatea adunării, indică numărul oamenilor adunaţi la 15—20 000.

*** „Albina românească" din Iaşi [2] informează publicul din Moldova, în 5 numere, după „Organul naţional", despre adunarea de la Blaj. Relevă că românii vor să se bucure de aceleaşi drepturi şi libertăţi politice ca cele 3 „naţiuni" ale Ardealului şi că vor să fie întrulocaţi (încadraţi) ca a patra naţie a acestui principat. Informaţiile le preia, în parte, şi gazeta din Bucureşti „Vestitorul" [3].

cetăţeneşti egale. La Blaj însă nu aceşti „unionişti" au avut cuvîntul ; proiectata adunare a preoţilor s-a transformat într-o adunare populară, care s-a decretat adunare naţională, scrie cu amărăciune gazeta clujană „Erdélyi Híradó". Aceeaşi gazetă atribuie venirea „maselor crude" acţiunii „instigatorilor" [5]. Împotriva aşteptărilor cercurilor conducătoare maghiare, la Blaj s-au produs manifestări naţionale române foarte puternice, cu un netăgăduit ecou în pături largi. Nicăieri nu vedeai un steag unguresc, o cocardă cu culorile roşu-alb-verde. Presa maghiară [6] — nici „Márczius Tizenötödike" nu face excepţie — nu vrea să ia cunoştinţă de avîntul revoluţionar al maselor române, ci caută să atribuie mişcarea naţională română unor influenţe străine. E caracteristic faptul că în informaţiile despre adunarea de la Blaj apărute în ziarele maghiare se vorbeşte, fără nici un temei, despre steaguri ţariste şi sîrbeşti, care ar fi apărut la Blaj. Organizatorii adunării erau acuzaţi astfel de trădare de ţară. În tot ce se întîmpla la Blaj, scriu ziarele „Erdélyi Híradó" şi „Ellenőr", se putea observa acţiunea unei mîini străine, din afară [8].

Pe cînd presa maghiară era vădit iritată din cauză că Blajul a ridicat cu tărie revendicări naţionale româneşti în loc să se pronunţe pentru uniunea principatului cu Ungaria, publicaţiile săseşti constată cît de impunătoare a fost adunarea în urma ţinutei demne a zecilor de mii de români. Gazeta „Siebenbürger Wochenblatt" scrie : treizeci de mii de români (e semnifi-

cativ că în descrierea adunării nu se mai întrebuinţează expresia: „Walach", ci „Romane" — *n. ns.)* s-au adunat la Blaj şi au depus un jurămînt solemn. Astfel se uneşte forţa materială cu puterea morală şi formează un bastion de necucerit (al monarhiei — *n. ns.)* în sud-est [9]. O altă gazetă săsească, „Siebenbürger Volksfreund", scrie: „Un spirit extraordinar de ordine a animat într-un mod demn de admirat adunarea" [10]. O descriere * vie, s-ar putea spune entuziastă, a adunării face, sub pseudonimul Pestalozzi, eruditul profesor Stephan Ludwig Roth [11]. Într-o broşură germană, apărută imediat după adunarea de la Blaj, se spune: „pretutindeni întîmpinăm simţul naţional al românilor, ce se manifestă într-o ţinută plină de demnitate şi seriozitate liniştită, impunătoare de respect" [12]. Adunarea de la Blaj e considerată drept model vrednic de urmat de către comitele saşilor, Salmen; într-o adresă din 23 mai comunică judelui primar din Sibiu că adunarea săsească proiectată pentru 4 iunie trebuie amînată. „N-ar fi prudent — scrie Salmen — ca saşii să facă, după adunarea de la Blaj, ţinută într-un mod exemplar, o demonstraţie a cărei desfăşurare să fie, fără pregătirea cuvenită, lăsată la voia întîmplării şi care ar rămîne deci atît ca aspect, cît şi mărime, mult în urma adunării de la Blaj" [13].

Şi în Germania ajunge vestea adunării: marele ziar „Augsburger Allgemeine Zeitung" se ocupă în două nunumere de programul şi hotărîrile de la Blaj. Interesantă e constatarea ziarului german: românilor nu le lipsesc nicidecum conducătorii intelectuali [14].

Pe cei doi comisari guberniali îi obsedase un singur gînd înainte de adunarea de la Blaj: să nu se producă „excese" şi masele ţărăneşti să nu pornească cumva la o nouă „horiadă". Ei sînt mulţumiţi că adunarea a decurs în linişte; guvernatorul Teleki nu e însă de aceeaşi părere. În rapoartele sale, trimise la cancelaria din

* În capitolul precedent am reprodus unele pasaje din St. L. Roth.

Viena în 19 şi 24 mai, ţine să demonstreze că adunarea de la Blaj a fost ilegală, deoarece nu s-a ţinut seama de instrucţiunile guberniului de a se constitui două adunări separate, pe confesiuni, de a nu admite afluenţa de popor, de a nu discuta decît punctele petiţiei etc. Adunarea, se spune în relaţiunea (raportul) guberniului ardelean, s-a ţinut într-un spirit de nesupunere şi independenţă, abătîndu-se de la obiectul petiţiei. Declaraţia că naţiunea română se consideră independentă şi parte întregitoare a patriei — scrie guvernatorul — este în contrazicere cu vechea constituţie a ţării. Se spune mai departe că nu se pot trimite delegaţii la monarh decît numai cu autorizaţia prealabilă a acestuia ; în consecinţă, guberniul a oprit pe episcopul Şaguna să plece la Viena şi a dizolvat comitetul permanent [15]. Cancelaria de curte a Principatului Transilvaniei şi-a însuşit aceste rapoarte ale guvernatorului.

Concomitent cu adresele guvernatorului către cancelaria Principatului, cei mai de vază conducători ai partidei unioniste maghiare din Transilvania trimit la 20 mai Consiliului de Miniştri din Pesta o adresă schiţînd situaţia politică creată în urma adunării de la Blaj [16]. Pentru orientarea guvernului ungar, trimit în traducere textul jurămîntului şi petiţia naţiunii române. Semnatarii adresei (e interesant că în corespondenţa cu guvernul ungar nici unul din cei subscrişi nu indică titlul de „gróf" sau „báró") — Wér Farkas, Bethlen János senior, Teleki Domokos, Jósika Miklós, Béldi János, Kemény Domokos —se arată foarte îngrijoraţi din cauza desfăşurării şi programei adunării de la Blaj. Recunosc că „cei 19 000—20 000 de oameni adunaţi, deşi cei din pătura incultă erau foarte numeroşi, n-au turburat nicidecum liniştea şi ordinea. Unele puncte ale petiţiei redactate, spun semnatarii, sînt judicioase şi juste, altele însă sînt potrivnice principiilor stabilite în Ungaria. Chiar primul punct al petiţiei spune : naţiunea română pretinde să fie declarată naţiune constituţională. Românii nu se mulţumesc deci cu drepturile pe care Constituţia ungară le dă fiecărui cetăţean, ci

pretind naţionalitate deosebită. Prin adoptarea acestui principiu naţionalitatea maghiară ar fi, în mare parte a patriei, oprimată, scriu ei. S-a mai spus că în municipiile unde românii sînt în majoritate limba oficială să fie cea românească. E caracteristic că în cuvîntările ţinute la Blaj s-a invocat gloria Imperiului dac...

Dacă românii vor reuşi — eventual şi cu ajutorul guvernului central (austriac) — să dobîndească naţionalitate separată, atunci uniunea Ardealului cu Ungaria nu se va mai face, căci împreună cu saşii vor avea majoritatea în dieta transilvană. De altfel nici Ungaria nu va fi dispusă să primească cele patru naţiuni, între ele şi pe cea română, în Constituţia sa.

Noi sîntem — scriu semnatarii — pe deplin convinşi că uniunea Ardealului cu Ungaria se va face sau acum, în dieta aceasta, sau niciodată. Cine poate şti dacă situaţia europeană va mai fi vreodată aşa de favorabilă ca acum. Dacă uniunea nu se face acum, atunci în scurt timp naţionalitatea română se va dezvolta în direcţia de a împiedica uniunea la proxima dietă" (semnatarii se gîndesc, desigur, că prin extinderea dreptului de vot în noua dietă românii vor avea mai mulţi deputaţi).

Roagă ministerul ungar să dea o mînă de ajutor pentru a risipi norii grei ce se îngrămădesc zi cu zi asupra Principatului.

Adresa o trimit prin Jakab Elek, istoricul de mai tîrziu, care a luat parte la adunarea de la Blaj şi poate da informaţii mai amănunţite. În post-scriptumul adresei se spune că guberniul a oprit plecarea delegaţiei române la Viena, ceea ce însemna cîştigarea unui răstimp în care se poate activa în interesul uniunii.

Adresa dezvăluie motivele pentru care conducătorii unionişti au ţinut ca uniunea cu Ungaria să se hotărască de îndată, fără nici o amînare. Ea mai arată colaborarea strînsă a liberalilor maghiari ardeleni cu guvernatorul Teleki şi cu ministerul din Pesta, precum şi îngrijorarea, chiar spaima lor, în faţa ridicării postulatului de recunoaştere a naţiunii române.

Atmosfera care domnea în cercurile conducătoare maghiare o redă şi scrisoarea din 24 mai a aristocratului Kemény Dénes. Dacă adunarea de la Blaj s-a constituit şi a decurs astfel, scrie Kemény unui prieten, vina o poartă în primul rînd cei doi comisari guberniali. Aceştia ar fi trebuit să declare adunarea ilegală, căci s-a ţinut sub cerul liber şi nu în biserică, cum se îngăduise de guberniu, şi pentru că la ea au luat parte, împotriva dispoziţiilor guberniului, mase de oameni neinvitaţi. Comisarii aveau deci să dea dispoziții armatei să dizolve adunarea ; dacă ofiţerul comandant se împotrivea, atunci toată răspunderea cădea asupra acestuia şi rămînea constatarea caracterului nelegal al adunării. Dar ce poţi să aştepţi — scrie Kemény Dénes — de la un Szabó Lajos, care e o nulitate, şi de la Bánffy Miklós, un slujitor slugarnic al vechiului regim [17].

Şi baronul Wesselényi Miklós se arată, în scrisoarea sa din 19 mai *, adînc îngrijorat din cauza adunării de la Blaj, unde o masă uriaşă a demonstrat împotriva uniunii. A fost o greşeală — scrie Wesselényi baronului Jósika Miklós — de a permite românilor să se întrunească înainte de deschiderea dietei, dar adevărul trist e că nu s-a putut împiedica adunarea. Wesselényi atribuie camarilei din Viena planul de a împiedica cu ajutorul românilor uniunea [18].

Nu numai Wesselényi, ci majoritatea opiniei publice maghiare de atunci — şi s-ar putea spune şi a generaţiilor maghiare următoare — susținea că românii la adunarea de la Blaj ar fi fost manevraţi de către forţele oculte ale camarilei. Se cunoştea bine punctul de vedere al cercurilor conducătoare maghiare de a nu recunoaşte altă naţiune decît cea maghiară, atît în Ungaria, cît şi în Ardeal, care urma să fie anexat la Ungaria prin votul dietei feudale. În lupta pentru emancipare naţională, mulţi conducători români căutau un protector, un aliat, şi sperau să-l găsească în Curtea vieneză. Influenţa in-

* Informatorul lui Wesselényi a fost protopopul din Popteleac, care luase parte la adunare.

telectualilor cu orientare proimperială devine tot mai puternică: în timp ce în circularele emise în vederea pregătirii adunării se vorbea exclusiv despre o petiţie care va fi înaintată dietei transilvănene, în adunare se vorbeşte în primul rînd despre cererea către împărat *. În discursurile lor la adunare, unii oratori, în frunte cu episcopul Şaguna, au declarat că tot ce au românii ardeleni datoresc împăraţilor habsburgi.

Atmosfera adunării de la Blaj a fost determinată însă în primul rînd şi în principal — aşa cum am mai arătat — de actele de teroare ale ocîrmuirii, de intoleranţa nobilimii şi burgheziei maghiare din Principatul Transilvaniei faţă de mişcările naţionale şi sociale române, faţă de cerinţele juste ale burgheziei române. „Naţionalismul maghiar — se constată în „Istoria Ungariei" recent apărută —, în orbirea sa politică, mai bucuros nici n-ar fi luat cunoştinţă de cerinţele mişcării naţionale române" [20].

Adunarea de la Blaj nu poate fi privită ca un eveniment izolat, caracteristic numai pentru mişcarea românilor din Transilvania. În aceeaşi lună, aproape în toată Europa centrală, de est şi de sud-est mişcările naţionale au luat o mare amploare. La 18 mai s-a deschis parlamentul german din Frankfurt pe Main, unde, după planurile patrioţilor germani, avea să se facă unificarea Germaniei. Tot atunci avea loc o mişcare naţională polonă la Poznan, pe care Prusia a înfrînt-o, cu putere armată. Aproape concomitent cu adunarea de la Blaj s-a ţinut în 10—11 mai adunarea slovacilor la Liptovsky Sväty Mikulaš (Liptószent-miklós), în care, sub conducerea patriotului democrat L. Štur, s-au luat o serie de hotărîri progresiste: fiecare naţiune din Ungaria să aibă parlamentul său naţional; în acelaşi timp se propune ca să se constituie o

* Istoricul I. Moga explică astfel această atitudine: „Nu era de aşteptat ca dieta din Cluj să recunoască naţiunea română. Singura autoritate care putea să convoace o dietă, care să exprime situaţia etnică a provinciei, era împăratul în calitatea sa de mare principe al Ardealului. Din cauza aceasta şi-a afirmat adunarea încă în prima zi credinţa nestrămutată în împărat" [19].

adunare generală a reprezentanţilor naţiunilor din Ungaria. Deputaţii să fie aleşi pe bază de vot universal, fără cens ; ziarele să poată să apară fără depunerea unei cauţiuni ; ţăranilor să li se restituie pămînturile răpite ; legile urbariale să fie extinse şi asupra jelerilor şi curialiştilor. Adunarea declara că poporul slovac nu vrea să asuprească alte popoare, dar nu se lasă nici el asuprit ; în acelaşi timp salută guvernul ungar. Acesta însă, în loc să trateze cu conducătorii slovaci, caută să aresteze pe Štur, Hodža şi Hurban. Toţi trei se refugiază la Praga [21].

Şi sîrbii ţin între 13 şi 15 mai o adunare la Sremski Karlovci (Carloviţ), în care s-a proclamat, pe un teritoriu, care urma să fie despărţit de Ungaria, un voievodat sîrbesc, dar care să stea mai departe sub coroana Ungariei şi casa austriacă. Voievodatul avea să cuprindă, precum se spune şi în manifestul lui Rajačić către români, Sremul (Szerén), graniţa Sremului, Bacica cu districtul Beciului şi batalionul şaicaşilor, districtul Kikinda şi Baranya (Băranea) etc. Voievod a fost ales colonelul din armata austriacă Suplikac, iar patriarh mitropolitul Raiacici (Rajačić). În al 6-lea punct al hotărîrilor se cere asigurarea independenţei naţionale pentru români.

Arhiepiscopul ales patriarh, Rajačić, adresează încă din 5/17 mai un manifest în limba română „către naţia românească de la naţia sîrbească". Ideile manifestului sînt foarte asemănătoare cu cele exprimate şi în manifestele româneşti ale timpului. Dăm cîteva pasaje :

„A bătut ceasul şi pentru noi şi pentru voi fraţilor ! A bătut ceasul libertăţii, egalităţii şi al frăţietăţii ! Al libertăţii care vrea, care pofteşte nu numai ca să fie tot omul liber, ci şi toată naţia, al egalităţii care nu sufere ca să se ridice o naţie asupra altora şi să domnească peste ele... Ca naţie, vă trimitem noi vouă închinăciune de sănătate iubiţilor fraţi ! Noi, cărora pînă ieri ne-a fost oprit a ne numi naţie, noi, a căror limbă şi naţionalitate au fost pînă ieri apăsate, noi, cari numai atuncia am însămnat ceva cînd ne-am lăpădat de limba şi de

dulcea noastră naționalitate, noi, cărora ne-au amărunțiat (amenințat — *n.ns.*) cea de pre urmă perire a naționalității prin lățirea limbei maghiare. Aceste grele și afund tăiate răni, răni de moarte am știut noi și am simțit că sînt și a voastre răni... Și frații noștri slovaci în Ungaria de Sus și ei or fost în acea însăși primejdie, ei sînt goniți ca și noi, ei sînt apăsați ca și noi, ei au fost siliți cu tăria ca și noi a introduce limbă străină și neînțăleascà în școlile și bisericile, în lucrările și ocîrmuirile lor, cu un cuvînt, tuturor națiilor care trăesc sub sfînta corună a Ungariei li s-au săpat groapă, marea și groaznica groapă, asupra căriia s-ar fi rădicat lespedea și monumentul domnitoriului maghiarism! "

„Nădăjduim de la concetățenii noștri maghiari că... de aci înainte vor lăpăda steagul cel vechi al maghiarizării și vor cunoaște cum că nația noastră sub sfînta corună a Ungariei are acele înseși drepturi care le are și a lor".

„Noi dorim să asigurăm (naționalitatea) noastră sîrbească, voi a voastră românească naționalitate. Amîndouă dorurile sînt drepte, pre amîndoi un apăsător ne sugrumă, să ne nărăvim frățește și să ne ajutăm unii pre alții... Vă însosiți cu noi, nu ca robul vremii trecute, ci ca nație liberă, pe temeiul desăvîrșitei egalități și desăvîrșitei garanții a naționalității voastre".

„Să trăiască libertatea tuturor națiilor, să trăiască duhul vremii, să trăiască împăratul și craiul nostru Ferdinand, încununat cu coruna ungurească, să trăiască frățietatea și egalitatea între toate națiile, care trăiesc sub coruna ungurească !" [22]

Concomitent cu adunarea sîrbilor sînt mișcări și în Croația. Baronul Jelačić, banul Croației, într-o proclamație din 16 mai, declară că croații se vor apăra față de Ungaria cu armele [23]. La 18 mai se ține o adunare a sașilor la Sibiu, sub președinția comesului săsesc. În această adunare se hotărăște să se trimită o deputăție la împărat, urmînd să arate că uniunea Ardealului cu

Ungaria ar însemna o primejdie pentru interesele monarhiei austriece şi pentru interesele saşilor[24].

Paralelismul în aceste acţiuni a făcut ca guvernul ungar şi opinia publică maghiară să vadă în manifestările de la Blaj, Carloviţ, Agram, Sibiu etc. acelaşi regizor : camarila din Viena[25]. E neîndoios că cercuri influente de la Viena încurajau mişcările naţionalităţilor, doar şi § 4 al constituţiei date de împărat la 25 aprilie ţintea să cîştige pe români şi pe slavi de partea Curţii imperiale. În ce priveşte problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria, cercurile din anturajul Curţii căutau motive să o amîne (în aprilie şi mai la Viena s-au tipărit broşuri care îndemnau pe saşi şi români împotriva uniunii), nădăjduind că într-o altă situaţie politică uniunea va putea fi zădărnicită. Cu amînarea uniunii era de acord o bună parte a aristocraţilor maghiari din Principatul Transilvaniei, care făceau politica Curţii vieneze şi care erau împotriva reformelor ce urmau să se introducă prin uniune şi în principat.

Manevrele acestea ale cercurilor reacţionare nu explică însă nicidecum mişcările pentru recunoaşterea unor organizaţii naţionale sîrbe, croate, române, slovace. Papiu are dreptate cînd spune că Europa întreagă striga în 1848 libertate şi naţionalitate ; aşa germanii, italienii, polonii, ungurii, sîrbii etc.[26] Nu dinastia austriacă a provocat aceste mişcări ale naţionalităţilor din Ungaria şi Transilvania, ea n-a făcut decît să le încurajeze şi să se folosească de ele în scopurile ei.

Trezirea la conştiinţă naţională a unor pături largi în sînul popoarelor din monarhia habsburgică a însemnat, fără îndoială, o forţă puternică în vederea construirii unei vieţi noi, naţionale, forţa care putea să contribuie la dărîmarea sistemului feudal. O sarcină istorică a revoluţiei din 1848 era crearea unor state naţionale. Printr-un complex de împrejurări, dezvoltarea aceasta a fost întîrziată cu încă 70 de ani, pînă în anul 1918. Vina pentru stînjenirea dezvoltării în ce priveşte partea de

est a monarhiei o poartă în primul rînd cercurile conducătoare ale statului ungar. Nici în 1848 politicienii maghiari nu voiau să renunţe la politica de maghiarizare şi refuzau să dea garanţii pentru dezvoltarea liberă a vieţii şi culturii naţionale a naţionalităţilor. În aceste condiţii mulţi din conducătorii naţionalităţilor credeau că vor putea înfăptui aspiraţiile lor naţionale cu ajutorul Curţii imperiale şi încredinţau astfel soarta popoarelor lor unui „protector" asupritor şi împilator. Aceşti conducători n-au înţeles că interesul Curţii nu era să ridice popoarele asuprite la viaţă naţională, ci manevrele habsburgice tindeau să divizeze, să contrapună forţele revoluţionare, avînd ca ţintă finală restaurarea absolutismului *. Ei n-au văzut că interesele popoarelor lor nu pot fi slujite decît prin încadrarea luptei acestor popoare în mişcarea generală spre libertate, împotriva reacţiunii şi despotismului.

Unii istorici burghezi maghiari şi români au susţinut că hotărîrile de la Blaj ar fi făcut imposibilă o înţelegere între români şi maghiari. Adevărul istoric este că Blajul n-a închis calea unei înţelegeri. Astfel, încă din 1898, Márki Sándor constată că deoarece punctele adoptate la Blaj nu erau în contrazicere cu libertăţile instituite, nu era deci exclusă posibilitatea unei înţelegeri. În general se poate spune — conchide Márki — că postulatele de la Blaj au fost mai moderate şi puteau să constituie mai curînd o bază de discuţie decît hotărîrile formulate la adunarea sîrbească de la Carloviţ [29].

De fapt ascuţirea contradicţiilor româno-maghiare se datoreşte nesocotirii totale a voinţei naţiunii române, lucru exprimat în adunare de către cercurile conducă-

* Şi S. Dragomir scrie: „Monarhia austriacă se găsea atunci în plină criză şi slăbiciunea ei faţă de guvernul unguresc era manifestă (o vorba de mai 1848 — *n. ns.*) ...Ce ocrotire sperau să obţină de la un asemenea aliat? Ce avantaj puteau să nădăjduiască românii, pronunţîndu-se, fără să fie întrebaţi şi în mod inoportun în favorul uneia din cele două puteri care se încleşteau?... Poporul român a fost pus în faţa unui fapt împlinit, abandonîndu-se la mila şi bunul plac al celui mai perfid partener" [27].

toare maghiare. Membrii comitetului permanent ales la Blaj nu erau necondiţionat de partea împăratului ; astfel, unul dintre cei mai cu vază, avocatul Ioan Buteanu, îi scrie unui prieten la 27 mai : „Imperiul austriac foarte a slăbit şi se vede a se apropia la totala-şi desfiinţare... Acum, de-or fi ei (ungurii — *n.ns.*) oameni de treabă, ar putea să dea mînă frăţească cu noi, să ne recunoască ca naţiune politică" [30]. Unei astfel de recunoaşteri îi stătea însă în cale ideea ireală a statului naţional unitar maghiar.

2. PROCLAMARE DE DREPTURI SAU PETIŢIE ?

La aprecierea însemnătăţii adunării de la Blaj se pune mai întîi problema dacă adunarea avea să proclame independenţa naţiunii române din Transilvania sau să facă o petiţie la împărat şi dietă. În această problemă de bază s-a manifestat în decursul adunării orientarea diferită a intelectualităţii române : în programul adoptat, în redactarea celor 16 puncte, în compoziţia deputaţiunilor, în verificarea protocolului, în scrisoarea episcopului Şaguna către credincioşi, precum şi în manifestul comitetului permanent redactat după terminarea adunării.

O parte însemnată a intelectualităţii — însemnată nu atît prin numărul aderenţilor ei, ci mai mult în urma entuziasmului cu care aceşti intelectuali, în covîrşitoare parte tineri, luptau pentru cauza română — pretindea ca poporul român să se proclame naţiune independentă. După conducătorul acesteia — Simion Bărnuţ — adunarea urma să proclame independenţa naţională, să se constituie şi să organizeze naţiunea, miile de oameni adunaţi depunînd în mod sărbătoresc jurămîntul naţional în numele tuturor românilor din Principatul Transilvaniei. Fără învoirea naţiunii române, care e cea mai numeroasă în Principatul Transilvaniei — arăta Băr-

nuţ — nu se poate hotărî nimic în privinţa unei eventuale uniuni a principatului. Supremul ţel e constituirea românilor în naţiune separată, într-un stat românesc direct sub oblăduirea habsburgilor. Naţionaliştii — aşa-i numea Papiu pe adepţii ideii naţionale, care nu acceptau nici o tocmeală cu privire la independenţa naţională — erau gata să-şi asume orice riscuri, proclamînd şi nu cerînd independenţa naţiunii române. Astfel, unul dintre abonaţii „Gazetei de Transilvania" scrie la 13 mai, în ajunul adunării de la Blaj : „Nici saşii, nici ungurii, nici dieta nu poate da drepturile românilor ; dacă ei îşi vor avea reprezentanţii lor la dietă, şi le vor lua cu dreptul de naţie, cu dreptul uman ; de nu îi vor avea, atunci şi le vor cîştiga prin alte mijloace, căci dreptul este etern, ca însuşi dumnezeu... Eu sînt fanatic de naţionalitatea română... A venit momentul cînd fiecare naţie a ţării să se recunoască pe sine, să se adune între sine... Naţiile, fiecare după maturitatea sa, pue-şi custode acestor legi un prezident al republicii, un prinţ, un rege sau chiar un monarh constituţional, este tot una. Astfel, mai curînd sau mai tîrziu, vor face *românii toţi împreună* (subl. ns.), astfel vor face polonezii toţi împreună, astfel vor face slavii toţi împreună, astfel vor face şi maghiarii, de vor fi cuminţi" [31]. Corespondenţa arată că în rîndurile intelectualităţii române se punea problema unirii tuturor românilor într-un stat naţional.

Alţi conducători români, care se temeau că proclamarea independenţei naţionale ar putea duce la un război intern, pentru care îi considerau pe români nepregătiţi, au impus însă renunţarea la formula proclamării independenţei politice a naţiunii române, a proclamării statului naţional român. Clerul înalt, în special cei doi episcopi, membrii capitlului din Blaj şi ai consistoriului din Sibiu, protopopi înstăriţi, negustori şi cei cîţiva industriaşi, proprietari de mine cu o bună situaţie materială, puţinii dregători şi ofiţeri români n-au adoptat metoda proclamării drepturilor, ci au mers pe drumul tradiţional, pe drumul înaintării unor cereri

către cei puternici. „Vede oricine — avea să scrie mai tîrziu Bariţ în istoria sa — că cele 16 puncte ale postulatelor române din 1848 sînt formulate exact în spiritul suplicii din 1791 („Supplex Libellus Vallachorum“ — *n.ns)*; ele sînt mai mult o amplificare şi un comentar la cele vechi“ [32]. Cele 16 puncte înseamnă însă mult mai mult decît afirmă Bariţ ; în adunarea de la Blaj se pretinde independenţa naţiunii române, nu e vorba numai de recunoaşterea românilor ca naţiune. Punctele de la Blaj mai conţin o serie de cereri corespunzătoare epocii din 1848, ca cererea pentru acordarea libertăţilor cetăţeneşti şi pentru desfiinţarea iobăgiei. Esenţial este că se urmează calea petiţiei — într-o formă mai hotărîtă, bazîndu-se pe o adunare generală cu zeci de mii de participanţi ; *se cere,* prin delegaţii trimise, de la împărat şi de la dietă împlinirea unor deziderate. Se admite deci că adunarea n-are dreptul să proclame drepturile naţiunii române, ci numai să dezbată şi să formuleze petiţii. Se merge tot pe drumul vechi, al petiţiilor „loiale“, cu deosebirea faţă de trecut că prin participarea a zeci de mii de oameni s-a dat greutate cererilor naţionale şi sociale. Nu se face o declaraţie solemnă de drepturi, ci se întocmeşte, precum constată istoricul Dragomir, o petiţie către împărat şi dietă, o cerere ale cărei puncte pot fi acceptate sau nu de către aceste foruri [33].

Renunţînd la formula proclamării solemne a drepturilor naţionale şi mergînd pe calea redactării de petiţii, conducătorii au înscris în hotărîrile adunării o serie de revendicări pe linia mişcării democratice burgheze : libertatea tiparului, a cuvîntului, a persoanei, egalitate de drepturi, desfiinţarea privilegiilor, suportarea comună a sarcinilor, curtea cu juraţi şi libertatea comerţului. Burghezia română, în dorinţa de a vedea realizate cît mai curînd revendicările sale, a trecut peste considerentul că prin aceste cereri concrete, îndreptate către împărat şi dieta transilvăneană, se scade mult din solemnitatea revendicării independenţei naţionale.

Sub presiunea maselor şi desigur la insistenţa grupării democrat-revoluţionare, în frunte cu Iancu, Buteanu, Papiu, se înscrie drept punctul 3 al petiţiei, cererea desfiinţării iobăgiei fără nici o despăgubire din partea ţăranilor iobagi. Se cere şi instituirea unei comisii mixte pentru cercetarea „ocupărilor“ sesiilor iobăgeşti. Toate acestea se cer însă, nu se decretează printr-un act adoptat de adunare.

Pentru atitudinea burgheziei române în problema ţărănească e caracteristic modul cum Bariţ explică hotărîrea de la Blaj în ce priveşte eliberarea de iobăgie. Punctul 3 al hotărîrilor de la Blaj, scrie Bariţ, în care se cerea desfiinţarea iobăgiei şi a dijmei fără nici o despăgubire, a băgat în spaimă mare pe proprietarii de moşii din Muntenia, iar proclamarea libertăţii personale a iritat şi pe mulţimea proprietarilor de ţigani. „Dar — spune Bariţ — iobagii din Ardeal şi Ungaria nu erau arendaşii unor porţiuni ale moşiilor boiereşti, ca o mare parte a locuitorilor din Principatele Române, ci erau în realitate proprietari pe pămîntul cultivat de ei, însă proprietari robiţi, tirăniţi (tiranizaţi — *n.ns*). Adunarea de la Blaj a cerut ca acea tiranie să fie curmată o dată. Această pretenţie a românilor ardeleni în Bucureşti fu botezată de comunism“ [35].

Cuvintele lui Bariţ denotă atitudinea a numeroşi intelectuali români în problema ţărănească: urăsc „blăstămăţiile feudale“, dar sînt foarte prudenţi cînd e vorba de a-şi asuma riscuri din cauza îmbrăţişării revendicărilor ţărăneşti mai radicale. Un alt grup de intelectuali însă, în frunte cu Avram Iancu, se alătură necondiţionat luptei revoluţionare a ţărănimii pentru pămînt.

Alegerea delegaţiilor care urmau să ducă petiţiile românilor la împărat şi la dietă s-a făcut de asemenea într-un spirit conciliator. Deşi Bărnuţ accentuase în discursul său din catedrală: „De 150 de ani ... cauza naţiunii române au purtat-o episcopii singuri; şi iată că naţiunea pînă acum n-a făcut nici un pas înainte“ [36]

— totuşi adunarea a ales în fruntea delegaţiilor pe cei doi episcopi, şi chiar şi în fruntea comitetului permanent pe episcopul Şaguna. Şi alegerile acestea constituie o concesie faţă de guberniul din Cluj şi cancelaria din Viena, care nu voiau să recunoască alţi reprezentanţi ai românilor din Principatul Transilvaniei decît pe cei doi episcopi. E de relevat totuşi că în adunarea de la Blaj se face primul pas ca românii să fie reprezentaţi nu numai prin clerul înalt, ci şi prin mireni.

3. PETIŢIILE NU ADUC NICI O SCHIMBARE ÎN SITUAŢIA POLITICĂ A ROMÂNILOR

Delegaţiile alese cu atîta grijă ca ele să întrunească totalitatea românilor ardeleni mai cu vază nu şi-au atins decît în parte scopul. Îndată după adunare, cînd se risipiră masele, o parte însemnată a delegaţilor par să uite că sînt mandatarii unei naţiuni şi că n-au dreptul să se abată de la hotărîrile adunării naţionale. Gazetele române din Braşov şi Blaj aşteptaseră de la adunarea de la Blaj ca în urma ei să se formeze unitatea „opiniei publice“, dar ţelul acesta n-a fost atins decît parţial. De fapt, o parte însemnată a conducătorilor români a considerat cele 16 puncte votate de adunare drept o hotărîre a naţiunii pe care nimeni n-are dreptul să o calce ; dar chiar preşedinţii delegaţiilor încep, îndată după adunare, să facă politica pe care o cred „mai potrivită realităţilor“.

Delegaţia de o sută de membri aleasă pentru a prezenta dietei hotărîrile de la Blaj fusese convocată de episcopul Lemeni pentru 28 mai, deci pentru preziua deschiderii dietei. Era de prevăzut că pînă atunci cercurile conducătoare maghiare din Ungaria şi Principatul Transilvaniei vor aranja totul pentru ca dieta să voteze uniunea, astfel ca intervenţia română, produsă la ultima oră să nu mai schimbe nimic. Episcopul

Lemeni era convins că delegaţia nu va putea împiedica votarea uniunii şi din cauza aceasta nici nu s-a grăbit să prezinte petiţia română. Avea şi o scuză : în adunarea de la Blaj se stabilise ca „deputaţii ordinaţi să meargă cu petiţiunea la dietă să n-aibe voie decît a o aşterne în locul cuviincios, fără a se lăsa în dezbatere“ [37]. Lemeni pare să fi fost bucuros de această îngrădire care-l scutea să insiste pentru o cauză de a cărei nereuşită era convins.

Comitetul permanent a aflat cu cale ca Bariţ, care fusese ales în delegaţia ce urma să plece la Viena, să meargă la Cluj pentru a fi de ajutor conducătorului deputăţiei, episcopului Lemeni [38]. „Ajutorul“ acesta însemna, desigur, şi un control, căci în loialitatea lui Lemeni faţă de hotărîrile de la Blaj conducătorii români nu puteau să aibă încredere, ştiind cît de supus era faţă de „mai marii ţării“.

Bariţ descrie amănunţit cum a găsit Clujul în preajma deschiderii dietei. „Piaţa era îmbrăcată — scrie Bariţ — în sute de tricolori înscrise cu „Unió“ şi altele cu „Unió vagy halál“ (Uniune sau moarte)... O deputaţiune numeroasă a clubului tinerimii din Pesta venise cu o zi înainte la Cluj *. Misiunea acelei deputaţiuni era să pretindă participarea activă la dezbaterile dietale în orele în care se va discuta uniunea“ [39]. Bariţ şi-a dat seama că într-o asemenea atmosferă „de libertatea discuţiunii şi a voturilor nu mai putea fi vorbă“ [40].

Membrii deputăţiei se întruniră încă în aceeaşi zi într-o conferinţă pregătitoare. După discuţii foarte agitate, în care mulţi delegaţi au insistat asupra revendicărilor românilor de pe pămîntul crăiesc, „se învoiră cu toţii — scrie Bariţ — la o specie de petiţiune antisaxonă, ca suplement la cea generală“ [41].

* E semnificativ faptul că tinerii din Pesta au sosit la Cluj înainte ca deputăţia română să fi ajuns acolo.

Înaintarea acestei petiţii suplimentare cei subscrişi o motivează spunînd că sînt informaţi că deputaţii naţiunii săseşti vor să pretindă păstrarea municipiului separat al saşilor [42]. Reluarea disputelor cu saşii într-un moment cînd era nevoie de unirea forţelor pentru a împiedica uniunea Transilvaniei cu Ungaria a însemnat o greşeală.

La conferinţa delegaţilor români ţinută a doua zi şi la care au fost de faţă cam 120 de deputaţi s-a hotărît — scrie Bariţ — ca „înainte de a pleca deputaţiunea in corpore la guvernator, la comisarul regal baronul Puchner şi la baronul Francisc Kemény, preşedintele dietei — doi inşi, Paul Dunca şi G. Bariţ să meargă pe la matadori (conducători — *n.ns.*) spre a-i saluta în numele deputaţiunii şi a cerca să-i înduplece în favoarea petiţiunii noastre naţionale" [44]. Cei doi delegaţi români au fost la baronul Wesselényi, baronul Kemény Dénes, la profesorul Szász Károly, la contele Teleki Domokos şi la baronul Perényi Zsigmond, venit din Ungaria în calitate de comisar ministerial.

Intervenţiile celor doi delegaţi români au fost, precum constată şi Bariţ, „cu totul în deşert". Conducătorii partidei unioniste maghiare erau hotărîţi să înfăptuiască, prin votul dietei, cu orice preţ uniunea şi nu voiau să ştie de amînare. „Acum ori niciodată" era deviza unioniştilor maghiari din Principatul Transilvaniei ; se temeau că dacă pierd ocazia (în Viena era revoluţie, împăratul şi Curtea fugiseră la Innsbruck (în Tirol) şi era de prevăzut că nu se va împotrivi sancţionării legii despre uniune pentru care va insista guvernul ungar), uniunea nu se va mai face. Conducătorii partidei unioniste ştiau că marea majoritate a populaţiei Principatului nu voia uniunea : 4 din 5 părţi (deci 80% din locuitori) — îi scrie conducătorul liberalilor, contele Bethlen János senior, în preajma deschiderii dietei ministrului ungar Deák Ferenc — sînt

împotriva uniunii. Mărturisirea aceasta arată că nu numai românii şi saşii, ci şi o însemnată parte a maghiarilor, nu voiau înglobarea Principatului Transilvaniei în Ungaria *.

Încă înainte de încercarea lui Bariţ şi Dunca de a face pe conducătorii maghiari să înţeleagă punctul de vedere românesc, vicarul din Şimleu, Alexandru Şterca Şuluţ ** îi trimisese baronului Wesselényi Miklós, la 22 mai, o descriere a adunării de la Blaj, arătînd şi hotărîrile luate [47]". Dezideratele naţiunii române — scria Şuluţ — se pot cuprinde în următoarele puncte: I. Încă în dieta aceasta naţiunea română să fie proclamată de a patra naţiune receptă în Ardeal. Naţiunea română — explică Şuluţ — zice să fiu şi eu mai întîi naţiune şi astfel, ca naţiune constituţională şi liberă să am şi eu cuvîntul legal la dezbaterea uniunii, să nu se hotărască de me (de mine), sine me (fără mine). Dacă celelalte naţiuni vor uniunea fără a pune condiţii, atunci să o accept şi eu, ca naţiune liberă, din voinţă proprie şi nu ca slugă, căci aşa cere ideea frăţiei şi a egalităţii de drepturi. Aceasta e, subliniază Şuluţ, cererea principală a naţiunii române. II. Să i se asigure folosirea limbii în viaţa particulară, în şcolile şi bisericile sale. III. Robota să fie desfiinţată încă în dieta ardelenească, cu o astfel de răscumpărare, care, nici la un caz, nici în parte, să nu îngreuneze pe ţăranii urbariali. Mai sînt şi alte cereri, dar acele rezultă din cele de sus, iar, în parte, îndeplinirea lor urmează din legile Ungariei".

Şuluţ propune ca dieta să rezlove înainte de toate chestiunea acordării naţionalităţii politice şi numai după aceea să ia în dezbatere problema uniunii. În

* Imensa majoritate a feudalilor — scrie Bariţ — nu voia nici desfiinţarea iobăgiei, nici emanciparea politică a populaţiei rurale. Foarte mulţi dintre ei nu voiau nici uniunea cu Ungaria, iară alţii o voiau cu condiţiunea ca să le rămînă întregi, neatinse, toate privilegiile şi prerogativele [46]. Nu numai proprietarii, dar şi o parte a ţăranilor maghiari şi secui nu se entuziasmau pentru „uniune", fapt constatat şi de presa maghiară contemporană.

** Mai tîrziu, în anii 1855—1867, Şuluţ a fost mitropolitul Blajului.

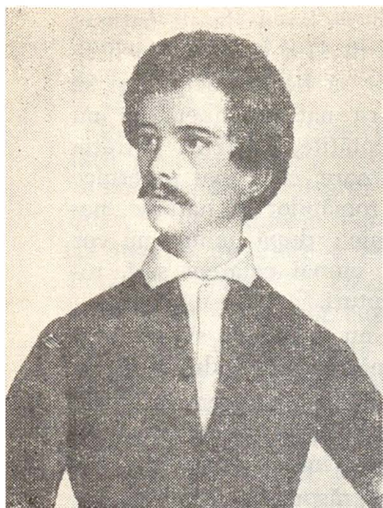
prima şedinţă a dietei românii să fie declaraţi naţiune şi să se hotărască ştergerea imediată a robotei. Nu li se poate reproşa românilor că vor să fie emancipaţi şi să dea mînă naţiunii maghiare ca naţiune liberă, şi nu roabă. Între naţiuni egal îndreptăţite, prietenia şi frăţia nu sînt numai mai corespunzătoare, ci şi mai puternice şi durabile. Prin proclamarea românilor ca naţiune, naţiunea maghiară nu pierde nimic ; după uniune nu vor mai exista diferite naţiuni, ci numai cetăţeni saşi, români, secui etc. egali în drepturi.

Imploră pe Wesselényi să nu îngăduie să se ia o hotărîre pripită în chestia uniunii, abătîndu-se de la calea paşnică. Chiar interesul maghiar cere ca prin uniune să fie primite popoare libere şi nu popoare jignite şi mînate, ca nişte turme, împotriva voinţei lor.

Wesselényi n-a dat nici un răspuns * vicarului român, preocupat atît de sincer ca cele două popoare să se înţeleagă şi să trăiască în prietenie. Cînd în preajma deschiderii dietei Bariţ şi Dunca îi fac baronului o vizită, acesta repetă toate insinuările presei maghiare despre steaguri ruseşti şi sîrbeşti la Blaj şi nu are nici un răspuns privitor la dezideratul român : recunoaşteţi-ne mai întîi ca naţiune, să ne putem spune ca naţiune liberă cuvîntul în problema uniunii. Argumentele româneşti dezvoltate de către Şuluţ cu atîta căldură şi cu atîta grijă să se ajungă la o înţelegere trainică româno-maghiară par să nu-l fi impresionat de loc pe conducătorul liberal. Avînd majoritatea în dietă, Wesselényi şi alţi magnaţi refuzau discuţiile în problema uniunii.

La fel ca Wesselényi, nici alţi conducători maghiari nu şi-au dat seama ce consecinţe grave va avea această nesocotire a voinţii românilor. În presa

* În copierul scrisorilor lui Wesselényi nu se găseşte nici o scrisoare de răspuns către Şuluţ.

PETŐFI S.

maghiară, numai gazeta radicală „Márczius Tizenötödike“ — în care scria și poetul revoluționar Petőfi — s-a ridicat împotriva luării de hotărîri privind Ardealul fără consultarea românilor. „În Ardeal — se spune în numărul din 26 mai al gazetei — două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii: dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni — românimea înseamnă Ardealul întreg... Uniunea Ardealului cu Ungaria, fără consimțămîntul românilor, e un lucru de care nici să nu ne apucăm“ [48].

Și profesorul St. L. Roth și-a ridicat glasul împotriva forțării uniunii. „Asupra uniunii — scrie Roth — au să judece nu numai cele trei națiuni de pînă acum, ci românii au să spună și ei un cuvînt. Domnii maghiari nu pot să-i nesocotească... Românii vor să-și mențină naționalitatea și au întărit voința lor prin jurămînt. Printr-un protest solemn au cerut ca dezbaterea uniunii să fie amînată.

Să nu forțăm deci uniunea, să nu facem acest pas fără români. Să așteptăm pînă ce petiția românilor va fi rezolvată... Numai dacă românii ocupă cel de-al patrulea scaun, să se discute asupra uniunii, nu însă înainte!“ [49]

Deși încercările delegaților români Barițiu și Dunca de a afla înțelegere pentru petiția română la conducătorii maghiari fură zadarnice, deputăția aleasă la Blaj, în număr de circa 120 de inși, avînd în frunte pe episcopul Lemeni, s-a înfățișat la guvernatorul Teleki, apoi

la comisarul regal Puchner pentru a prezenta doleanţele românilor. Petiţia a fost apoi predată preşedinţului dietei, baronului Kemény Ferencz, care a trimis-o unei comisii însărcinate să cerceteze cererile înaintate dietei [50].

Dieta a fost deschisă la 29 mai. În cursul dezbaterilor, avocatul Alexandru Bohăţel *, ales deputat de nemeşimea din Haţeg, a cerut ca dieta să recunoască pe români ca naţiune. I s-a răspuns că noua Constituţie a Ungariei se bazează pe egalitatea tuturor cetăţenilor, fără considerare la naţionalitatea lor ; constituţia nu cunoaşte diferite naţiuni în cadrul statului. Deputaţii saşi, intimidaţi, văzînd că, precum scrie un corespondent al „Gazetei" la 1 iunie, maghiarii erau gata a stoarce uniunea cu orice preţ, s-au supus şi au votat uniunea [52].

Guvernatorul Teleki, care prezida şedinţa din 30 mai, enunţa simplu : Uniunea este votată în unanimitate. Comentînd votarea pripită şi forţată a uniunii, Bariţ scrie în istoria sa : „Cîtă lipsă de conştiinţă şi de onestitate politică. Unanimitate în sală şi pe străzile Clujului, rezistenţă desperată în partea cea mai mare a ţării" [53]. Nu numai în „Părţi alese din istoria Transilvaniei", lucrare redactată mult după evenimentele din 1848, ci şi în „Gazeta", într-un număr apărut nemijlocit după votarea uniunii, se spune : „Uniunea va rămîne înscrisă în istoria ce o vom lăsa fiilor şi nepoţilor noştri o faptă a silei, a terorismului, a tiraniei" [54]. Cîţiva din delegaţi, între aceştia şi Bariţ, au plecat din Cluj la Sibiu, „cu scopul de a informa pe membrii comitetului, cîţi se aflau în loc, despre rezultatul trist al activităţii dezvoltate de către deputaţiunea de 120 de membri în Cluj" [55].

Delegaţia trimisă la împărat urma să plece la Viena imediat după adunarea de la Blaj ; scopul acestei grabe era ca, dacă dieta ar vota uniunea, delegaţia să împiedice sancţionarea de către monarh a acestei legi. Mem-

* În afară de Lemeni şi Bohăţel, în dietă erau şi următorii români : vicarul protopop Constantin Papfalvi, ales la Hunedoara şi tot acolo au fost aleşi Ludovic Gola şi Gligor Munck [51]. Dintre aceştia trei, nici unul n-a susţinut însă cererile de la Blaj.

brii delegaţiei au şi plecat încă din 19 şi 20 mai[56], sosind la Viena spre sfîrşitul lunii. „Singur preşedintele deputaţiunii, episcopul Şaguna — scrie cu amărăciune Papiu — nu se putu îndupleca nici la stăruinţele celorlalţi deputaţi ca să meargă împreună cu dînşii de-a dreptul la împărat, unde i-a trimis naţiunea, ci se duse la Cluj“ [57].

Delegaţia, în frunte cu vicepreşedintele ei, Noptsa, găsise foarte repede puncte de legătură cu guvernul austriac. În şedinţa Consiliului de Miniştri din 1 iunie, ministrul de interne, Pillersdorff, a prezentat petiţia către împărat a adunării de la Blaj, cu data de 17 mai, primită din partea delegaţiei române, cu rugămintea de a o transmite tronului. Ministrul finanţelor, cel al lucrărilor publice, precum şi ministrul de război, subliniază că un act emanat de la majoritatea populaţiei Transilvaniei trebuie să fie recomandat în atenţia majestăţii-sale. E şi în interesul monarhiei să ţină seama de dorinţele românilor. Naţiunea română din Transilvania ar putea forma nucleul, la care să se alăture Principatele Române dunărene, sub supremaţia Austriei [58]. Într-un alt Consiliu de Miniştri, din 5 iunie, se spune că hotărîrea dietei ardelene cu privire la uniune e atacabilă. Se subliniază din nou importanţa, pentru provinciile germane, a tendinţelor românilor din Transilvania şi Bucovina de a înfiinţa un stat daco-roman [59].

Presa vieneză de asemenea ia act de prezenţa delegaţiei române la Viena. Oficiosul „Wiener Zeitung“ publică la rubrica „Siebenbürgen“ un lung articol al delegatului român Dumitru Moldovan *, sub titlul: „Uniunea Ardealului cu Ungaria pronunţată în mod samavolnic“. La 15 mai, scrie Moldovan, „românii s-au proclamat naţiune indivizibilă. Ca atare, naţiunea română a cerut să fie recunoscută de către „naţiunile“ conlocuitoare şi ca în dieta Transilvaniei să nu se ia nici o hotărîre fără naţiunea română, care constituie două treimi din populaţia ţării. Naţiunii române trebuie să i se recunoască dreptul de a protesta înaintea tribu-

* Despre acest delegat aflăm tot din „Wiener Zeitung“ că a studiat, înainte cu 20 de ani, politehnica la Viena, iar de 12 ani conduce cîteva mine de aur din Transilvania [60].

nalului lumii împotriva uniunii, hotărîte fără consimţămîntul ei. Deputăţia română e încredinţată că împăratul Ferdinand, care-şi ocroteşte copiii cu aceeaşi iubire, nu va îngădui să i se dea naţiunii române lovitura de moarte“ [61].

O parte din delegaţia română, în frunte cu protopopul Popasu, profesorul Laurian — fără preşedintele Şaguna, care încă nu sosise, şi fără vicepreşedintele Noptsa, care părăsise delegaţia — s-a prezentat la 5 iunie la Innsbruck în audienţă la împărat. Delegaţiei i s-a dat de ştire că monarhul îi va comunica în scris răspunsul.

Rezoluţia monarhului la petiţia de la Blaj a fost comunicată delegaţiei la 11 iunie (actul purtînd însă data de 7 iunie), o zi după ce împăratul sancţionase legea votată de dieta Transilvaniei cu privire la uniunea Principatului cu Ungaria. În rezoluţie se spune : „Dat fiind că rugămintea supuşilor mei de origine română compusă în conferinţa de la Blaj e rezolvată prin uniunea Transilvaniei cu Ungaria, decisă în unanimitate de către dieta ardeleană, iar din partea mea sancţionată deocamdată prin articolul VII de lege al ultimei diete ungare, mă bucur că pot asigura pe delegaţii adunaţi aici că prin acel articol de lege se dă tuturor locuitorilor Transilvaniei, fără deosebire de naţionalitate, limbă şi religie, aceleaşi libertăţi şi drepturi şi că astfel dorinţele lor au fost în cea mai mare parte împlinite. Fericirea lor depinde deci numai de traducerea în viaţă a acestei legi. De altfel, primesc cu plăcere expresia sentimentelor voastre de neclintită credinţă şi alipire şi vă asigur de graţia şi bunăvoinţa mea“ [62].

Rezoluţia nu ia în considerare că petiţia de la Blaj e un act al majorităţii populaţiei din Ardeal : nu vorbeşte de naţiunea română, ci de „supuşi de origine română“ ; măreaţa adunare de la Blaj e considerată drept „conferinţă“. Se trece cu totul peste principiul democratic invocat mereu de toţi românii înaintaţi de a nu se hotărî nimic de noi, fără de noi.

Delegaţia română, adînc nemulţumită de răspunsul primit, a hotărît să înainteze o nouă petiţie monarhului, la 16 iunie [63]. În fruntea delegaţiei s-a prezentat epis-

copul Şaguna, sosit de curînd la Viena, apoi la Innsbruck. În răspunsul din 23 iunie, monarhul asigură delegaţia că naţionalitatea română se va garanta, urmînd ca guvernul ungar să întocmească o lege specială[64]. Guvernul ungar nu se grăbea însă nicidecum să garanteze naţionalitatea română, aşa încît cuvintele monarhului au rămas fără urmări. Uniunea se considera şi la Viena ca un lucru hotărît, şi protestul saşilor, purtînd 17 000 de iscălituri, înaintat la Innsbruck, rămase fără efect[65]. Curtea imperială, nefiind sigură nici de credinţa poporului vienez şi neavînd nici armată îndestulătoare pentru a o întrebuinţa eventual contra Ungariei (armata imperială era ocupată în mare parte în Italia), nu risca să ajungă într-un conflict deschis cu guvernul ungar.

Încrederea conducătorilor şi a poporului că cererile românilor bazate pe spiritul vremii, pe deviza generală : libertate, egalitate şi frăţie, vor fi ascultate de cei puternici, a fost înşelată. Drumul petiţiilor loiale către habsburgi şi dietă, al atitudinii prudente, n-a dat nici în mai 1848 rezultatul aşteptat, după cum nici acel „Supplex libellus Vallachorum“ nu fusese băgat în seamă de către împărat şi clasa stăpînitoare.

4. ÎNTĂRIREA CONŞTIINŢEI NAŢIONALE ÎN URMA ADUNĂRII

În condiţiile din vara anului 1848 adunarea n-a putut schimba situaţia politică a românilor din Transilvania ; ea a avut însă o uriaşă influenţă asupra închegării naţiunii, asupra întăririi combativităţii poporului român.

Pentru întîia dată s-au întîlnit la un loc sute de intelectuali români, veniţi din toate colţurile Transilvaniei, dînd, cei mai mulţi pentru întîia dată în viaţă, mîna cu fraţii veniţi din Moldova şi Ţara Românească. Cu toţii priveau — precum scrie Al. Russo — cu bătaie de inimă adunarea unui popor întreg[66]. Pentru întîia dată fluturau într-o adunare steaguri naţionale (nu contează că steagurile aveau culori improvizate), demonstrînd că şi românii sînt o naţiune de sine stătătoare, cu acelaşi

drept la viaţă proprie, ca şi cele cu drepturi parafate. Poporul asculta cu evlavie cuvîntările despre gloria străbună, despre suferinţele poporului îndurate pe nedrept veacuri de-a rîndul, despre împlinirea vremii, cînd toţi cei asupriţi trebuie să se deştepte din somnul de moarte, să se ridice şi să-şi pretindă drepturile. Contactul strîns al „oamenilor poporului" cu masele le-a semănat tinerilor intelectuali încredere în forţele naţiunii, le-a ridicat conştiinţa naţională. „Sînteţi milioane — spuneau tinerii ţărănimii — înaintea voastră străluceşte un viitor nemărginit" [67]. Adunarea a lăsat urme de neşters în inimile şi gîndirea intelectualilor apropiaţi de popor, s-au luat hotărîri de a lupta, chiar cu sacrificiul vieţii, pentru viitorul mai bun, mai drept al poporului român.

În acest viitor credeau Iancu, Papiu, Buteanu, Moldovan şi mulţi alţii, care, căutînd să reînvie instituţiile romane, îşi ziceau mai tîrziu „tribuni". Pe ei nu-i speriau spînzurătorile ridicate de guberniul transilvănean, de acest guvern reacţionar de aristocraţi şi nemeşi înfumuraţi, care credeau că vor stăpîni şi în timpul revoluţiei cu vechile metode. Măsurile teroriste îi întărîtau şi mai mult pe tinerii legaţi de popor, exaltau sentimentul lor naţional şi-i făceau să ducă o politică şi mai dîrză.

Mulţi istorici străini, de exemplu istoricul austriac M. Bach, au susţinut că nivelul cultural al croaţilor, sîrbilor şi românilor ar fi fost atît de scăzut, încît la aceste popoare nu putea fi vorba despre o mişcare naţională serioasă în timpul revoluţiei din 1848. Ideea naţională trăia, scria Bach, numai în visurile cîtorva învăţaţi şi oameni culţi, fără ca ideea aceasta să aibă rezonanţă în păturile largi ale poporului [68]. Aceste afirmaţii sînt infirmate de descrierile unor martori oculari, vorbind toate de trezirea conştiinţei naţionale în masele române. Astfel, cărturarul sas Stephan Ludwig Roth scrie, sub impresia celor văzute la Blaj: „Masele care au venit la această grandioasă adunare populară (grossartige Volksversammlung), porniseră pentru a auzi cuvîntul despre desfiinţarea robotelor... în fiecare participant însă care urmase vreo şcoală cît de modestă se deşteptase gîndul naţionalităţii. Acest gînd prinse rădăcini atît de adînci,

încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor" [69]. Un corifeu sas din Sibiu, Traugott Binder, scrie că „toţi studenţii români (alle Jungen wallachischen Diaken) au plecat de la Blaj cu cocărzi albastre, roşii, albe acasă... Spiritul vremii a intrat deodată în acest popor... (românii) consideră ţara întreagă ca a lor şi ar vrea să ne alunge din ea" *.

Binder şi corespondenţii saşi care au luat parte la adunarea de la Blaj au rămas cu impresia că românii s-au constituit în naţiune independentă şi că vor să formeze a patra naţiune în dietă. „Prin trimiterea a doi comisari — scrie ziarul săsesc „Satellit" — guberniul a recunoscut adunarea de la Blaj ca adunare naţională. Nu trebuie deci să ne mirăm — continuă „Satellit" — dacă românii în adunarea lor, la care au participat 40 000 de oameni, s-au proclamat naţiune independentă şi de sine stătătoare" [71]. La Blaj s-a alcătuit un program naţional, hotărîrile adunării au rămas revendicările constante ale românilor din Transilvania, pînă la unirea cu România în 1918.

Programul alcătuit îşi exercită din plin influenţa asupra atitudinii românilor. Românii după adunarea de la Blaj vor — îi scrie baronul Wesselényi în 26 mai ministrului ungar Deák Ferenc — să-şi spună cuvîntul în treburile publice şi tendinţa aceasta e răspîndită şi în popor [72]. Se manifestă voinţa de a avea o administraţie românească; consiliul oraşului Abrud anunţă în 24 mai guberniul: spiritele nu se liniştesc după adunarea de la Blaj, ci dimpotrivă, românii cer noi drepturi. Astfel cer să fie destituiţi vechii funcţionari şi să fie înlocuiţi cu români [73]. Tot la Abrud s-a prezentat o delegaţie numeroasă (era compusă din 48 de membri) sub conducerea preotului Simion Balint din Roşia Montana şi a cerut, în baza principiului libertăţii şi dreptu-

* Binder scrie în felul lui grosolan: „Der Zeitgeist ist plötzlich in dieses rohe, ungebildete Volk gefahren wie der Teufel in die Schweine..." (Spiritul vremii a intrat dintr-o dată în acest popor dur şi necultivat, aşa cum intrase dracul în porci..."). În aceeaşi descriere arată cum, trecîndu-l fiori reci, a trebuit să dea mîna cu Bălăşescu, Laurian, Suciu, Papiu, Roman etc. [70]

rilor egale, ca un director al poliţiei să fie român [74]. Românii au şi ieşit din garda ungurească — scrie judele primar Nagy Károly din Abrud [75] —, ceea ce e un semn că românii nutreau gîndul de a forma o gardă naţională proprie. Românii de la sate nu mai arată după adunarea de la Blaj nici un respect faţă de autorităţile maghiare, scrie dregătorul Szaboszlai magistratului comitatului Alba Superioară ; astfel, locuitorul Iosif Grecu din Cacova Jerii, venind de la adunarea de la Blaj, a spus că hîrtiile ungureşti (poruncile autorităţilor maghiare) sînt bune „numai spre a se şterge pe...". La Blaj, a mai spus Grecu, toţi au pus jurămînt că vor ţine cu toţii laolaltă, pînă la ultima picătură de sînge. Poporului care n-a fost la adunare, raportează dregătorul, i s-au trimis formulare, pentru a depune în sat la ei jurămîntul [76].

Comitetul permanent, ales la Blaj, era privit de popor ca o ocîrmuire naţională. Ţăranii erau fericiţi că au de acum un loc unde să-şi îndrepte plîngerile. „Mult onorat şi de credinţă vrednic comitet românesc, Mult milostivi şi sîrguitori ai noştri de adjutor domni — se spune într-un act * adresat comitetului — noi cei mai în jos subscrişi siliţi sîntem dar şi mai de mult am fost siliţi, dar nu aveam unde şi cui a ne aşterne jalnice necazurile, asuprerile, batjocurile, strîmbătăţile, nedreptăţile de sute de ani prin domnii locurilor, a provisilor (administratorilor — *n.ns.*) de curţi şi a harnicilor ofiţiri (dregători — *n. ns.*) de comitat, domnii nouă cu cele mai mari pagube, nedrepte trăsuri (impilări — *n. ns.*), înşelăciuni şi bătăi, legături (punere în lanţuri — *n. ns.*) şi temniţa necurmat făcute". Se arată ocupările de pămînt, scoaterea cu sila din casă etc. săvîrşite de „domnii locului" şi de administratorii moşiilor, împotriva cărora iobagii n-aveau nici un scut.

Gîndul că Principatul Transilvaniei trebuie să devină şi în ce priveşte cîrmuirea sa o ţară românească prinde. în urma adunării de la Blaj, rădăcini atît în intelec-

* Papiu a adunat aceste plîngeri ; ele au fost confiscate cu prilejul cercetărilor împotriva lui Papiu şi sînt păstrate în Arhiva guberniului transilvan, depozitat la Budapesta [77].

tualitate, cît şi în popor. Oamenii vorbesc, raportează tisturile comitatelor, că Transilvania e o ţară românească. Astfel, preotul Ioan Muntean din Mădăraşul de Cîmpie e învinuit de scaunul de judecată al scaunului Mureş că ar fi declarat de mai multe ori: „De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România“ [78].

La adunarea de la Blaj — scrie Ghica — se manifestase şi ideea întemeierii unei Dacii [79] care să cuprindă cele trei ţări române. Profesorul St. L. Roth îi scrie colegului său Schiel din Braşov la 25 mai: „Ideea unui imperiu român (Romanenreich) a cuprins mii de inimi“ [80]. Şi Bălcescu relevă că — după informaţiile primite de el — la Blaj s-a spus de către ţărani: vrem să ne unim cu ţara! [81] Că dorinţa de a uni Transilvania cu celelalte două ţări surori a pătruns în masele populare o dovedeşte şi raportul din comitatul Alba Superioară, în care se vorbeşte că românii din Ardeal vor să se unească cu cei din Ţara Românească şi Moldova, nu cu Ungaria [82].

Entuziasmul general se manifestă şi în operele poetice, care, după adunarea de la Blaj, ocupă o mare parte a coloanelor foilor româneşti. La 10 mai (st.v.), atît „Foaia“ din Braşov precum şi gazeta lui Cipariu „Învăţătorul poporului“, atunci înfiinţată, publică poezia: „15 mai 1848“, iscălită: Un român. Poezia redă suflul zilelor măreţe ale adunării naţionale.

„Azi e ziua de-nviere a românului popor,
Care singur îşi urzeşte dulce, mîndru viitor...

. . . .

Fraţilor nădejde bună! Viitorul ce urziţi
Va fi vrednic de trecutul a strămoşilor slăviţi!
Bărbăţia şi unirea între voi de-acum domnească,
Şi strigaţi în libertate: România să trăiască!“ [83]

În numărul său din 24 mai (st. v.), „Foaia“ publică poezia lui Vasile Alecsandri, intitulată: „Către români!“ Şi mai clar apare aici ideea libertăţii şi unirii

românilor, idee pentru care trebuie să fim gata a ne jertfi şi viaţa:

„Voi ce staţi în adormire! Voi ce staţi în nemişcare
N-auziţi sunînd puternic acel glas triumfător
Ce se-nalţă pîn' la ceruri din a lumii deşteptare
Ca o falnică chemare
unui falnic viitor?

. . . .

Haideţi fraţi de-acelaşi sînge! Hai cu toţi într-o unire
Libertatea României să cătăm să dobîndim!
Hai români! Sub ochii lumii pentru a patriei iubire
Pentru a naţiei mărire
Viaţa noastră să jertfim!"

Acelaşi număr al gazetei publică (p. 168) şi poezia „La fraţii mei români", iscălită: Un filoromîn, care se termină cu versurile:

...Vai cît e de frumoasă
A noastră ţară scumpă pe-ntinsul ei hotar!

Tot „Foaia" publică, la 14 iunie (st.v.) 1848, „Hora Ardealului", iscălită: Un român [84]. Versurile sînt de V. Alecsandri; aceleaşi accente, chiar şi părţi similare, le întîlnim în vestita „Hora Unirii". Dăm textul apărut în gazeta din Braşov: accentul cade asupra Ardealului.

„Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inimă română,
Să-nvîrtim hora frăţiei
Pe pămîntul României.

A sosit ziua dreptăţii,
Ziua sfînt-a libertăţii!
Tot creştinu-nveseleşte,
România întinereşte!

Ardelean, copil de munte,
Iar ridică-acum cea frunte
Şi te-nsuflă de mîndrie
Că eşti fiu de românime!

Ardeleni! lumea ne vede!
România-n noi să-ncrede
Căci de acum românu-n lume
Va fi vrednic de-al său nume!

Ura fraţi în fericire!
Ura fraţi într-o unire
Să-nvîrtim hora frăţiei,
Pe pămîntul României!

ХОРА АРДЕАЛѸЛЪI

Хаї съ дъм мънъ кѹ мънъ
Чеї кѹ inimъ ромънъ,
Съ 'нвъртim хора фръціеї
Пе пъмънтѹл Ромъніеї!

Аѹ сосіт ziоа дрептъції,
Ziоа сфънтъ а лівертъції!
Тот крещінѹ 'нвеселеще,
Ромъніеа 'нтінереще!

Арделеан, копіл de мѹнте,
Еаї ръdікъ акѹм чеа фрѹнте
Ші те 'нсѹфлъ de мъndріе
Къ ещі фіѹ de ромъніе!

Арделенї! лѹмеа не веde!
Ромъніеа 'н ноі съ 'нкреde
Къчї dе акѹм ромънѹ 'н лѹme
Ва фі вреdnік dе ал сеѹ нѹме!

Ѹра фраці кѹ ферічіре!
Ѹра фраці 'нтр'о ѹніре,
Съ 'нвъртim хора фръціеї
Пе пъмънтѹл ромъніеї!

Ѹн ромън

„Hora Ardealului"

În poezia lui Alecsandri pulsează tot entuziasmul patrioţilor români, văzînd deşteptarea şi unirea poporului la Blaj.

În numărul său din 21 iunie (st.v.) publică „Foaia" poezia „Răsunet" [85], sub semnătura a.m.nu. (Andrei Mureşanu) *. Poezia lui Mureşanu, cunoscută mai mult sub titlul : „Deşteaptă-te române", a devenit imnul nu numai al generaţiei paşoptiste a românilor ardeleni, ci al tuturor generaţiilor româneşti din Transilvania, pînă la eliberarea lor de sub asuprire străină.

Josif Şterca Şuluţ susţine că poezia ar fi fost scrisă în anul 1842 şi nu a putut fi publicată, din cauza cenzurii, înainte de iunie 1848 [86]. Pentru afirmaţia lui Şuluţ că poezia s-ar fi scris în anul 1842 vorbesc versurile :

Acum se încearcă cruzii, în oarba lor trufie,
Să ne răpească limba, dar morţi numai o dăm !

* Andrei Mureşanu s-a născut în Bistriţa, în anul 1816, ca fiu al unui morar. Şcolile le-a făcut în acelaşi oraş, apoi la Blaj. A venit la

În acest an a votat dieta feudală ardeleană proiectul că într-un termen de zece ani să se maghiarizeze toate şcolile (afară de cele săseşti), ba chiar şi bisericile din principat. Şuluţ se referă şi la văduva poetului, care susţinea că poezia datează din 1842.

ANDREI MUREŞANU

S-ar putea ca unele fragmente să fi trăit în gîndul poetului încă înainte de 1848, poezia s-a născut însă în zilele mărețe ale adunării de la Blaj ; e vorba doar, în ultima strofă, de oastea românilor care porneşte sub stindardul libertăţii. Alte strofe vădesc clar influenţa „cîntecului naţional" al lui Petőfi, poezie publicată la 15 martie 1848. Nu avem, de altfel, nici o mărturie că „Răsunetul" s-ar fi citit în vreun grup al adunării de la Blaj. În ce priveşte melodia, ea a fost adaptată abia în vara anului 1848, luînd drept model cîntecul „Din sînul maicii mele" (versurile compuse de Gr. Alexandrescu [87]).

Entuziastele versuri ale lui Andrei Mureşanu constituie, incontestabil, „răsunetul" măreţei adunări de la Blaj. Îndemnurile : „Deşteaptă-te române din somnul cel de moarte" şi „acum ori nicioadată croieşte-ţi altă soartă" le vor fi profesat, poate cu aceleaşi sau alte cuvinte, în zeci de adunări, tinerii intelectuali convinşi că românii trebuie să-şi ia soarta în mîinile proprii şi să nu aştepte pînă cînd libertatea şi egalitatea li se va da din partea altora.

Poezia exprimă şi un alt gînd al patrioţilor, ideea Unirii ţărilor române :

Braşov ca profesor, ajutînd pe Bariţ la redactarea foilor româneşti de acolo.

„Pe voi vă nimiciră a pismei răutate,
Şi oarba neunire la Milcov şi Carpaţi!
Dar noi pătrunşi la suflet de sfînta libertate
Jurăm că vom da mîna, să fim pururea fraţi!"

Tot din atmosfera plină de entuziasm, de spiritul jertfirii de sine, de pe „Cîmpul Libertăţii" se vor fi născut şi ultimele rînduri ale poeziei:

„Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decît să fim sclavi iarăşi în vechiul nost' pămînt!"

Acesta era gîndul sutelor de intelectuali şi zecilor de mii de ţărani, hotărîţi să scape pentru totdeauna poporul român de iobăgie, atît de cea socială, cît şi de cea naţională. În conştiinţa tuturor care au luat parte la adunare a încolţit şi trăia convingerea că românii formează de acum o naţiune liberă, avînd drepturi egale cu celelalte „naţiuni", indiferent dacă vremelnicii guvernanţi o recunosc ca atare sau nu. Trezirea poporului român la conştiinţă naţională a constituit o forţă puternică, revoluţionară, în lupta împotriva orînduirii feudale, împotriva încercărilor cercurilor conducătoare maghiare de a-şi menţine supremaţia.

5. INFLUENŢA ADUNĂRII DE LA BLAJ ASUPRA PATRIOŢILOR DIN ŢĂRILE ROMÂNE DUNĂRENE ŞI ASUPRA ROMÂNILOR DIN BANAT ŞI CRIŞANA

Ceea ce a impresionat mai adînc pe patrioţii moldoveni şi munteni veniţi la marea adunare naţională de la Blaj a fost, pe lîngă atitudinea dîrză, plină de demnitate, a zecilor de mii de ţărani, unitatea dintre mase şi intelectualii care-şi ziceau „oameni ai poporului". „Pe un cîmp întins — scrie Al. Russo — patruzeci de mii de români stau să asculte, sub aripele unui steag în trei culori, cuvîntul *inteligenţei* ardelene. Moldoveni şi Munteni, pribegi a tulburărilor din Ţări, priveau cu

bătaie de inimă adunarea, oştită grămadă cîte grămadă, după saturile şi ţinuturile de unde veniseră oamenii: un popor întreg, de acelaşi port şi aceeaşi limbă ca şi a poporului nostru, sta măreţ în lumina soarelui, şi printre sumane se vedeau amestecate multe surtuce: aceste surtuce acopereau piepturile tineretului de frunte ieşit din Blaj şi din şcoalele Ardealului, tineret cu mare curaj şi mare iubire de neamul românesc! Multă mirare (admiraţie — *n.ns.*) insufla pribegilor spectacolul frăţiei curate între surtuce şi sumane... Pribegii urmară cu ochii plini de mirare uimitoarea frăţia aceasta, şi mai că, într-un minut de înfocare, ar fi dorit să nu se fi născut feciori de boieri" [88].

Istoricul Iorga scrie că de aici, de la Blaj, a pornit, în bună parte, gîndul reformei din 1864 [89]. Fără îndoială, împroprietărirea ţăranilor a fost o necesitate istorică, ea a trebuit să se impună, faptul însă că patrioţi din ţările române dunărene au participat la adunarea de la Blaj şi şi-au dat seama cît de arzătoare e problema împroprietăririi ţăranilor a grăbit mersul evenimentelor.

O dovadă grăitoare asupra influenţei adînci pe care a avut-o adunarea de la Blaj asupra patrioţilor moldoveni e documentul „Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei", redactat la 12/24 mai (deci cîteva zile după adunarea de la Blaj) la Braşov şi semnat de către Teodor Sion, Costachi Negri, L. Roset, fraţii Vasile şi Ion Aleosandri, George Cantacuzino, M. Costache, A. Rusu (Alecu Russo), Gr. Balş, Zaharia Moldovan, P. Cazimir, I. T. Curius, George Sion, M. Ionescu. Semnatarii, în mare parte, au participat la adunarea de la Blaj. Programul cuprinde şase puncte:

1. Desfiinţarea boierescului şi a oricărei alte dări a locuitorilor săteni către proprietari.

2. Ridicarea beilicurilor, a lucrului şoselelor şi a tuturor împovărărilor fără plată către stăpînire.

3. Împroprietărirea locuitorilor săteni fără nici un fel de răscumpărare din partea lor.

4. Nimicirea tuturor privilegiilor şi prin urmare purtarea sarcinilor statului de către tot poporul, precum şi împărtăşirea lui din toate drepturile politice şi civile.

5. Întemeierea instituţiilor ţării pe principiile de libertate, de egalitate şi de frăţietate, dezvoltate în toată întinderea lor.

6. Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc [90].

În acest document, accentul cade asupra revendicărilor ţărăneşti, asupra luptei împotriva privilegiilor. Este încă o dovadă că Blajul n-a însemnat, nici în concepţia contemporanilor, numai revendicarea recunoaşterii naţionalităţii române.

Mişcarea dezlănţuită în Transilvania nu s-a oprit la graniţele acestei ţări. Ştirea adunării a pătruns şi în Principatele Române dunărene, ceea ce reiese şi din adresa din 23 mai a agentului Timoni, trimisă din Bucureşti Ministerului de externe al Austriei. „E de temut — scrie agentul austriac — ca mişcarea pentru libertate a populaţiei române din Transilvania să nu treacă în principatele de lîngă Dunăre. Se spune că ar circula deja în unele districte manifeste în limba română“ [91]. Peste cîteva săptămîni izbucneşte revoluţia în Ţara Românească; entuziaşti, tineri intelectuali ardeleni pleacă, la prima chemare, acolo, convinşi că mişcarea revoluţionară română e aceeaşi, pe ambele versante ale Carpaţilor.

În aceeaşi zi cînd a început marea adunare de la Blaj, s-au întrunit la Pesta delegaţii români aleşi în Banat şi Crişana, în comitatele Arad, Bichiş, Bihor, Timiş Torontal şi Caraş, cum se spune în „Înştiinţarea către românii de lege răsăriteană neunită“ dată la 21 mai [92]. S-au sfătuit, sub conducerea lui Emanoil Gajdu şi Ioan Dragoş cei 39 de delegaţi — dintre ei numim pe cei mai cunoscuţi: Teodor Serb, Sigismund Pop, M. Velia (Tincu), A. Bojinca, M. Pascu — mai multe zile, „ce este şi ce ar fi de a face pentru bunul poporului şi neamului românesc“. S-a redactat o petiţie către ministerul unguresc; ea va fi tipărită atît în

„Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei". 12 (24) mai 1848

limba ungurească, cît şi în limba românească pentru a o „împrăştia la popor“ [93].

Românii — se spune în petiţia înaintată la 21 mai miniştrilor Ungariei — au fost, împreună cu ungurii, veacuri de-a rîndul zid apărător al patriei împotriva musulmanilor şi, prin aceasta, a toată Europa [94]. Românii se îndreaptă deci cu dorinţele lor cumpătate către ministerul naţional. Ei cer ocîrmuirea bisericească cu totul independentă. Şi pînă ce se va întruni un sinod bisericesc românesc, să fie numiţi vicari români în diecezele unde românii sînt în majoritate. Românii recunosc limba ungurească drept limbă diplomatică (de stat), ei aşteaptă însă ca limba lor naţională să se lase neîmpiedicată în biserici, la învăţătura fiilor lor şi în toate trebile dinăuntru ale naţiei. Se cere ca în regimentele grănicereşti române să fie angajaţi ofiţeri români, iar în regiunile cu populaţia română funcţionari români. Se mai cere ca la Ministerul Cultelor şi Învăţămîntului să se înfiinţeze o secţie deosebită, care să cîrmuiască trebile române bisericeşti şi şcolastice. Petiţia se încheie cu urarea: „să trăiască ţara, să trăiască craiul, să trăiască libertatea, egalitatea şi frăţietatea“.

Făcînd o comparaţie între petiţia din Pesta şi cea din Blaj, apar de îndată unele limite ale cerinţelor intelectualilor români din Banat şi Crişana, întruniţi la Pesta. Aceştia nu ajung nici să coordoneze cererile românilor ortodocşi cu cele ale greco-catolicilor (la Oradea era o episcopie greco-catolică), deci petiţia din Pesta nu încearcă să exprime postulatul tuturor românilor din Banat şi Crişana, iar Maramureşul e cu totul uitat. Petiţionarii vor o cît mai grabnică despărţire de biserica sîrbească; nu vor deci să pună în primejdie acordarea independenţei bisericeşti prin postulate care ar putea provoca nemulţumiri şi bănuieli în sînul guvernului ungar. Cererea reprezintă numai interesele burgheziei şi ale clerului român ortodox, nu cuprinde nici un postulat al ţărănimii. Este o acţiune politică a unei părţi a „inteligenţei“ (nu sînt de faţă cei mai înaintaţi

intelectuali români, Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad), nu a poporului. Îi lipseşte în mare parte spiritul revoluţionar al adunării de la Blaj.

Într-o proclamaţie tipărită la 21 mai (9 mai st. v.) la Oradea şi reprodusă, în extras, în „Organul naţional" din Blaj [95] se cere ca limba şi naţionalitatea română să fie asigurate, românii avînd în toate organele de stat reprezentanţii lor.

Proclamaţiilor acestea li se dă un răspuns de către „mai mulţi români care au fost de faţă la adunarea din Cîmpul Libertăţii", în care se respinge hotărît ideea uniunii Ardealului cu Ungaria. „Ardealul ca stat e liber — se spune în răspuns —, supus numai împăratului ca unui mare principe, neatîrnat de Ungaria; prin unirea cu asta îşi pierde libertatea ca stat de sine (stătător — *n. ns.*), şi se face o parte a ţării ungureşti. Noi credem că e mai bine a fi liber decît supus altuia... vrem ca Ardealul să fie liber, să aibe legislăciunea (legislaţie) sa şi administrăciunea (administraţia — *n. ns.*), sa proprie în Ardeal, nu în Pesta. În administraţie şi legislaţie voim să figurăm ca romani (români — *n. ns.*), adecă cu limba noastră romană (română — *n. ns.*)... Fraţilor, luaţi seamă bine şi veţi vedea că ştergerea iobăgiei şi a decimelor pe voi numai trupeşte v-au făcut liberi, iar sufleteşte sînteţi mai robi decît pînă acum. Voi n-aveţi naţionalitate recunoscută şi garantată prin legi... Libertatea fără naţionalitate e ca şi trupul fără suflet. Dacă nu vom cîştiga limbii noastre influenţă în trebile statului, atunci limba şi naţionalitatea noastră e moartă pe lîngă toate libertăţile şi deregătoriile care le pomeniţi... Să dăm mîna ca fraţi. Acum dar care la care să mergem? Oare putem noi să fim necredincioşi către castrele cele sînte (sfinte — *n. ns.*) ale lui Traian? Vouă vă cade dară să veniţi aici. Iar dacă s-ar întîmpla să nu putem da mîna curînd, să nu daţi mîna cu altul în contra noastră. Viă (să trăiască — *n. ns.*) împăratul nostru Ferdinand. Viă uniunea romană!" [97]

La 25 (13 st. v.) iunie are loc la Timişoara Congresul delegaţilor românilor ortodocşi din Banat şi Crişana. S-au primit hotărîrile adunării din Pesta ; unele cereri, ca angajarea de dregători români conform proporţiei naţionale, au fost subliniate. Peste două zile se ţine o mare adunare la Lugoj, în alt spirit, cu alţi conducători. La adunare, care s-a desfăşurat pe un cîmp de lîngă oraş, numit de atunci „Cîmpul Libertăţii", au luat parte, după unele mărturii, 10 000 de oameni, cei mai mulţi ţărani. Preşedinte al adunării a fost ales Eftimie Murgu, iar secretar Aloisiu Vlad. La fel ca şi Congresul din Timişoara, adunarea din Lugoj cere ca biserica lor să fie independentă şi ca în fruntea diecezelor cu populaţie română să fie numiţi vicari români. Dar adunarea de la Lugoj nu s-a oprit la aceste cereri cu caracter bisericesc, ci s-a pretins recunoaşterea naţionalităţii române şi ca în toate dregătoriile din Banat să fie introdusă limba română. Numai în corespondenţa cu ministerele ungare urma să se folosească limba maghiară. Nu numai administraţia să fie românească, ci şi armata ; s-a hotărît ca poporul să se înarmeze cu armele pe care „guberniul nemeşesc, fără dreptate, le luase locuitorilor". Conducătorul oştirii urma să fie numit Murgu, limba de comandă trebuia să fie cea românească [98]. S-a cerut deci o autonomie a Banatului românesc — cu o armată care în gîndurile lui Murgu putea să dea ajutor revoluţiei din Ţara Românească, împotriva duşmanului revoluţiilor europene : ţarismul. Spiritul revoluţionar ce domnea în adunare s-a manifestat şi în voinţa poporului de a elibera pe deţinuţii ţărani, care erau închişi pentru răzvrătire împotriva domnilor de pămînt [99]. Legile din martie nu rezolvaseră decît în parte revendicările ţărăneşti.

Adunarea de la Lugoj prezintă în multe privinţe asemănări cu cea de la Blaj, ţinută cu o lună şi jumătate mai înainte. Ambele adunări au fost adunări populare, ţinute pe cîmpuri deschise. Atît cîmpul de la Blaj, cît şi cel de la Lugoj au primit numele de „Cîmpia Libertăţii", ca semn că poporul s-a adunat pentru a înscăuna, după atîtea veacuri de robie, li-

bertatea, socială şi naţională. În ambele adunări, tot poporul, împreună cu conducătorii săi, a depus jurămîntul că va păstra credinţă naţiunii române. Influenţa adunării de la Blaj asupra celei de la Lugoj se manifestă nu numai în depunerea de către popor a jurămîntului naţional, în proclamarea locului adunării drept „Cîmpia Libertăţii", ci şi în unele puncte ale programului naţional (gardă naţională proprie etc.).

Între cele două adunări sînt însă şi deosebiri nu în ce priveşte scopurile mişcărilor româneşti, ci privind relaţiile cu Curtea imperială din Viena şi cu guvernul ungar. La Blaj s-a jurat credinţă nu numai naţiunii române, ci şi împăratului şi casei domnitoare, conducătorii români ardeleni nutrind nădejdea că Viena va recunoaşte naţiunea română. La Lugoj poporul, îndemnat de conducătorii săi, a pus jurămînt că va păstra Constituţia ţării, dobîndită prin revoluţie. În ce priveşte alegerea aliaţilor, mulţi români din Banat, Crişana, Maramureş şi Principatul Transilvaniei cred că maghiarii înaintaţi vor înţelege, în faţa pericolului ce ameninţă revoluţia din partea Habsburgilor şi Romanovilor, necesitatea unei alianţe sincere a popoarelor, în primul rînd a poporului maghiar şi român (nu numai cel bănăţean şi ardelean, ci şi cel din Ţara Românească şi Moldova), în timp ce unii conducători ardeleni cred în ajutorul Curţii de la Viena. Încrederea în împărat a suferit o grea decepţie încă în iunie 1848: împăratul, ca rege al Ungariei, a sancţionat legea votată de dieta feudală ardeleană privind uniunea Principatului Transilvaniei cu Ungaria. În acelaşi timp, şi credinţa lui Murgu în democratismul cercurilor conducătoare ungare a primit o lovitură: gazeta oficială maghiară, „Közlöny", înregistrînd hotărîrile de la Lugoj, scrie că, dacă s-ar folosi într-o parte a ţării ca limbă a administraţiei limba română, în altă parte slovaca sau sîrba, s-ar ajunge la o adevărată babilonie[100]. Sub pretextul necesităţii păstrării unităţii administrative, conducătorii maghiari urmăreau vechile lor tendinţe de maghiarizare.

6. ÎNTEŢIREA LUPTEI DE ELIBERARE A MASELOR DE SUB JUGUL FEUDAL

Unii istorici burghezi, căutînd să dea o explicaţie solidarităţii manifestate în adunarea de la Blaj între ţăranii şi intelectualii români, au afirmat că ţăranii, în vederea scopului mare naţional, ar fi renunţat la revendicările lor de clasă. „Un admirabil instinct al poporului românesc de dincolo — scrie Iorga încă înainte de primul război mondial — l-a făcut să nu se înfăţişeze la 3 mai 1848 ca ţărani — uniţi prin suferinţă, apăsare şi dorinţa de răzbunare cu alţi ţărani de alt neam şi împotriva tuturor acelora care reprezentau o superioritate de nume, o superioritate de avere, de învăţătură —, ci, uitîndu-şi suferinţele şi simţind instinctiv numai măreţia ideii naţionale pe care o reprezentau, ei s-au ridicat pentru afirmarea unităţii naţionale şi pentru a se declara gata de luptă în folosul ei“ [101]. Într-o carte apărută cu un an mai tîrziu, el dă o explicaţie cu totul diferită atitudinii miilor de ţărani adunaţi la Blaj. „Era de ajuns — scrie Iorga — să-i fi vorbit ţăranului român de la 1848 de aceste chestiuni (liberare de sarcini, dreptul asupra muncii sale, stăpînirea asupra pămîntului care nu cunoscuse vreodată alţi muncitori decît neamul său) pentru ca să se ridice şi pentru ideile politice ale predicatorului, pe care ei înşişi nu le înţelegeau. Numai să dispară tradiţia slujbelor, slova străină, aspră, a urbariilor“ [102].

Nu credem că ar trebui să arătăm care dintre cele două explicaţii date de Iorga atitudinii din 1848 a ţărănimii ardelene române e mai aproape de adevăr; că ţăranii români în 1848 ar fi renunţat la lupta de clasă sau că ei îi urmau pe conducătorii români pentru că aceştia le vorbeau de ştergerea iobăgiei naţionale şi sociale. Am arătat cum sub presiunea maselor s-a ajuns la punctul 3 al hotărîrilor luate la Blaj; aici nu se vorbea, ca în textul jurămîntului depus în prima zi a adunării, despre „o conlucrare după putinţă la desfiinţarea iobăgiei“, ci se cerea hotărît ştergerea iobăgiei,

fără despăgubire *. Conducătorii adunării au trebuit să meargă mai departe decît intenționau la început, pe drumul de acceptare a postulatelor de clasă ale țărănimii.

O grăitoare dovadă pentru faptul că adunarea de la Blaj a avut un caracter nu numai național, ci și social e și participarea în mare număr la adunare a iobagilor maghiari și sași. „Adunarea națională românească — scrie în raportul său „Organul național" din Blaj — constase dintr-o mulțime de oameni din popor, nu numai români, ci și sași și unguri" [104]. Un interesant document vorbește despre participarea sașilor la adunare: în numele sătenilor din Soroștin (lîngă Blaj), trei țărani, și anume Ilie Popa, Math. Barth și Martin Hauptkoren (doi sași și un român), înaintează o plîngere către Comandamentul militar din Sibiu, în care se spune că 130 de soldați au fost sălășluiți mai ales la aceia care au luat parte la adunarea de la Blaj [105]. Unii țărani de altă limbă — scrie „Organul național" — fură prinși și duși la închisoare, căci au venit cu noi [106].

Miile de țărani au venit la Blaj cu încredințarea că acolo vor auzi cuvîntul izbăvirii și vor fi scăpați în sfîrșit de iobăgia afurisită sub care au gemut atîta amar de vreme. După mărturii contemporane, mulți țărani n-au fost mulțumiți cu ceea ce s-a hotărît la Blaj cu privire la iobăgie. Poporul așteptase să se aducă legea că țăranii n-au să mai robotească. Și Papiu spune că țăranii au declarat că vor lucra numai pînă la rusalii [107]. Gazetele clujene „Erdélyi Híradó" [108] și „Ellenőr" [109] raportează că mulți țărani s-au întors mîhniți din Blaj, din cauză că acolo nu s-a șters iobăgia. Fapt e că o parte a țărănimii a plecat înainte de încheierea adunării de la Blaj, așa încît în zilele de 16 și 17 mai adunarea a putut fi ținută în fața catedralei, pe un spațiu mai restrîns. Plecarea înainte de vreme a unei părți a țărănimii putea avea și motive materiale (lipsa de hrană) și îndemnul repetat al episcopilor că acum pot să

* „Poporul — scrie martorul ocular al adunării St. L. Roth — s-a învoit, scrîșnind din dinți, să mai facă robote pînă la ziua dietei. În adunarea publică poporul a proclamat desființarea robotelor fără nici o despăgubire — peste noapte în protocol fu introdusă fraza: fără despăgubire din partea foștilor iobagi" [103].

meargă acasă, dar tot aşa exprima şi nemulţumirea unora că n-a hotărît încetarea de îndată a robotelor.

Adunarea n-a putut legifera ştergerea iobăgiei, dar a ridicat conştiinţa maselor ţărăneşti. Ţăranii au văzut cu ochii cît sînt de mulţi şi de tari. În rapoartele despre adunare nu s-a consemnat ce au vorbit ţăranii între ei, dar faptele lor de după adunare dovedesc că problema robotelor, problema pămînturilor cotropite şi răpite de aristocraţi, problema pădurilor ocupate de fisc şi de proprietari, problema ţăranilor fără pămînt, toate aceste probleme n-au fost ocolite în consfătuirile ţăranilor. Ridicarea combativităţii ţărănimii în urma adunării de la Blaj s-a manifestat aproape pe tot cuprinsul Transilvaniei. Pretutindeni se înteţeau mişcările ţărăneşti pentru libertate şi pămînt, pentru lichidarea domniei feudalilor. Aproape din toate comitatele, din Alba Inferioară şi Superioară, din Turda, Cluj, Cetatea de Baltă, comiţii supremi şi juzii primari raportează îngroziţi despre mişcări puternice ţărăneşti. Astfel, judele primar al comitatului Alba Inferioară raportează la 20 mai guberniului că în mai multe localităţi — Turdaş, Hopîrla, Spălnaca, Soroştin — oamenii au atacat proprietăţile şi nu mai ascultă de dregătorii comitatului. Au destituit pe notari şi în locul lor au pus notari români. Au rupt şi înştiinţarea de statariu. Se adună, se sfătuiesc şi se împotrivesc dregătorilor. Alungă pe paznicii de pădure ai proprietarului şi-şi pun oamenii lor. Se răspîndeşte, ca o epidemie, planul de a împărţi pămînturile. Şi toate acestea — scrie amărît judele primar — sînt rezultatul adunării, zise paşnice, de la Blaj [110]. Într-un alt raport din acelaşi comitat se spune că după adunarea de la Blaj oamenii ridică pretenţii ce nu cunosc nici o limită ; ei vor nu numai încetarea factivă a relaţiilor urbariale, ci a început să se răspîndească şi ideea nefericită — scriu dregătorii comitatului — a împărţirii pămîntului [111]. Guberniul intervine la generalul comandant Puchner ; la Soroştin şi Hoghilag e vorba de domeniile guvernatorului Teleki [112].

Comitele suprem al comitatului Turda, grof Thoroczkai Miklós, raportează de asemenea despre nesupuneri, aţîţări în comunele Dileul Vechi şi Iclandul

Mare. Țăranii — scrie comitele — în frunte cu Tiț Dumitru, Făt Archimion şi cu fiul preotului, Tiţ Nistor, care cu toţii au fost la adunarea de la Blaj, spun că nu mai ascultă de nici un deregător şi nici de domni. Dacă vor să-i silească la robote, se duc la Blaj pentru ajutor. Masele reîntoarse de la adunarea de la Blaj, conchide comitele, au pornit pe o cale care pune în primejdie liniştea, siguranţa persoanei şi a averii [113]. Comitele suprem al comitatului Cetatea de Baltă, groful Haller Ignátz, atribuie de asemenea adunării de la Blaj faptul că iobagii domeniului Cetatea de Baltă refuză să mai robotească [114].

Din comitatul Alba Superioară vin guberniului de asemenea veşti alarmante. Oamenii din Călvasăr, se spune într-un raport, nu se liniştesc, persistă în nesupunere. Motivul îl vede raportorul în împrejurarea că satul e aproape de Blaj, care e „izvorul revoluţiei" [115]. Îndată după sosirea celor 4 delegaţi trimişi la adunarea de la Blaj, raportează judele Somogyi, în satul Pret au început nesupunerile. Delegaţii au vestit în sat că adunarea de la Blaj a hotărît desfiinţarea robotelor. Oamenii, dacă vor să facă clacă domnului de pămînt, fac, dacă nu, nu. La săpatul porumbului, în loc de 300 de oameni, au ieşit 20 [116]. Din acelaşi comitat, comitele suprem raportează la 27 mai că după adunarea de la Blaj, în valea Buia, în cîteva sate oamenii devastează pădurile proprietarilor [117].

Comitele suprem al comitatului Cluj, Matóhási, raportează la 25 mai guvernatorului că în comuna Sîmboleni s-au ivit mişcări primejdioase în urma aţîţărilor preotului Simion Pop, precum şi ale ţăranilor Alexandru Pop şi Indrei Cuc, care, împotriva poruncii dregătorilor, au luat parte la adunarea de la Blaj [118].

Guberniul trimite la 23 mai, cu ton ameninţător, adrese episcopilor români. Din mai multe locuri — se spune în adrese — s-au primit înştiinţări că de la adunarea de la Blaj încoace se calcă dreptul de proprietate şi se comit fărădelegi ce ameninţă liniştea publică. Episcopii au să răspundă, ameninţă adresele, de menţinerea liniştii [119].

Încă înainte de a fi primit porunca guberniului, episcopul Lemeni trimite la 21 mai o circulară „protopopilor, preoţilor, curatorilor, dascălilor şi tuturor binecredincioşilor“, în care le aminteşte cuvintele sfintei scripturi că „cel ce se împotriveşte stăpînirii, lui dumnezeu se împotriveşte. Că în zădar vom zice că vom fi credincioşii împăratului, dacă celor trimişi de la dînsul nu ne supunem... Vă rugăm deci să fiţi ascultători şi cu aşteptare la vremea sa, ca nu cumva cu puterea împotrivindu-vă să vă faceţi nevrednici de binele ce vă aşteaptă... Învăţaţi-vă din pilda altora, pe cari, neascultînd de sfatul nostru, cu jucuţie de cătane (execuţie militară — *n.ns.*) i-au împovărat, i-au bătut, ba şi pe preoţi, cari s-au aflat că altmintre au vestit, i-au arestat“ [120].

Episcopul Şaguna dăduse o circulară îndemnînd poporul să-şi facă mai departe slujbele domneşti încă din 16 mai, în timpul adunării. În circulara din 29 mai, care urma să fie împărţită tuturor parohiilor spre publicare la popor, Şaguna se referă la decretul gubernial din 23 mai. În decret se spune că „mulţi dintre poporenii noştri, minteni (îndată — *n. ns.*) după întoarcerea acasă de la adunarea naţională de la Blaj, ar fi întreprins unele lucruri cu totul vătămătoare drepturilor domnilor pămînteşti şi liniştii şi păcii publice tulburătoare ; s-ar fi împotrivit adecă a mai face slujbele domneşti şi cu putere ar fi tras la sine unele pămînturi pe care domnii pămînteşti le stăpînesc“. „Eu — urmează Şaguna — vă îndatorez şi vă dojenesc părinteşte ca să aşteptaţi în pace şi linişte pînă cînd dieta ţării... va hotărî pe cale legiuită înlesnirea greutăţilor iobăgeşti şi care negreşit într-acolo se va strădui, ca iobăgimea cu totul să se şteargă“ [121].

Nemeşimea proprietară şi înalţii dregători îşi dau seama că oricît de servili sînt episcopii români faţă de domnii ţării, cu predici şi circulare nu se poate opri valul revoluţionar. Proprietărimea se înarmează ; numai pentru proprietarii din Vinţul de Jos şi Vurpăr comitele suprem al comitatului Alba Inferioară cere 140 de puşti cu baionete [122]. Aceleaşi localităţi cer însă, pentru apărarea lor, încă şi forţe armate [123]. Guberniul cere gene-

ralului comandant Puchner ca unităţile militare trimise să fie subordonate comitelui suprem al comitatului [124]. Raportînd despre prădarea unor păduri şi alte excese în comunele Călvasăr şi Mihăleni, dregătorii comitatului Alba Superioară scriu: dacă excesele aceste rămîn nepedepsite, atunci se va înscăuna comunismul. Ideea comunistă a şi început foarte mult să se răspîndească în aceste localităţi [125]. La cererea comitatului se întroduce statariul; preoţii au şi fost nevoiţi să vestească în biserică poporului „slobozirea standrechtului", începînd cu 19 mai, în toată „varmeghia Bălgradului de Sus" [126]. Vicecomitele comitatului mulţumeşte în 25 mai că la Călvasăr a şi sosit o unitate de 160 de soldaţi secui; „comunismul — filozofează vicecomitele — e o idee sălbatică; el se retrage numai dacă pe străzi încep să strălucească baionetele" [127]. Fără să vrea, înaltul dregător confirmă adevărul că toată puterea guberniului şi comitatelor se sprijinea pe baionete.

Şi din satele iobăgeşti maghiare şi secuieşti se raportează aceeaşi nesupunere faţă de dregători şi faţă de domnii de pămînt. Administratorul de moşii al baronilor Apor (unul dintre aceştia era şeful cancelariei Transilvaniei la Viena) scrie desperat stăpînului său la 30 mai, din Nadeş: ţăranii nu mai vin să facă robote. Dacă-i mînăm, spun să le mulţumim că pînă acum au slujit în cinste. Vorbesc că şi alodiaturile vor fi ale lor [128].

În ciuda terorii administrative, unele sate iobăgeşti maghiare şi-au trimis delegaţii lor la Blaj. Furia dregătorilor din comitate s-a îndreptat mai ales asupra acestor ţărani maghiari, mulţi au fost prinşi şi aruncaţi la închisoare, pentru crima de a fi luat parte la adunarea de la Blaj [129]. În unele părţi s-au întărit legăturile între sătenii români şi unguri; judele Kovács raportează vicecomitelui comitatului Turda că ţăranii din Budiu s-au adunat după adunarea de la Blaj şi au sărbătorit împreună. Ţăranii români şi maghiari sînt una acum — conchide cu supărare deregătorul nemeş [130]. „Ungurii săteni — scrie Papiu — şi după ce s-a şters servitutea credeau şi ziceau că adunarea de la Blaj a

şters servitutea şi peste tot anul sătenii unguri ţineau cu românii“ [131]. Solidaritatea de clasă a ţăranilor iobagi români şi maghiari se manifestă şi după adunarea de la Blaj.

7. CARACTERUL REVOLUŢIONAR AL ADUNĂRII DE LA BLAJ

În adunarea de la Blaj nu s-a proclamat independenţa naţiunii române, nu s-a desfiinţat iobăgia, cum au aşteptat sutele de mii de ţărani, ci, datorită influenţei moderaţilor, au fost redactate două petiţii: către împărat şi către dietă. Şi totuşi, cu toată moderaţia impusă, mai ales de clerul înalt, adunarea a avut un caracter revoluţionar. Acest caracter constă înainte de toate în faptul că zeci de mii de ţărani iobagi şi jeleri s-au adunat pentru a hotărî asupra soartei lor, în ciuda opreliştii guberniului ardelean, a comitatelor, în ciuda stării de asediu şi spînzurătorilor aşezate în hotarul comunelor. „De ne-or frige, de ne-or fierbe, noi tot om mere la Blaj“, spuneau ţăranii, şi instituţiile feudale s-au dovedit neputincioase faţă de hotărîrea lor revoluţionară. Ca nişte rîuri se revărsau masele spre Blaj, nimeni nu le putea sta în cale. De pe timpul taberei lui Dózsa — scrie istoricul maghiar Trócsányi, vorbind de adunarea de la Blaj — nu s-au strîns laolaltă atîţia ţărani, ca să lupte pentru libertate şi pămînt [132].

Planurile guberniului şi nemeşimii proprietare s-au năruit; la Blaj n-a fost o adunare preoţească, supusă voinţei episcopilor, ci o mare adunare naţională. Poporul asculta de bărbaţii pe care-i ştia că sînt de partea sa, nu a domnilor de pămînt şi a dregătorilor. El a primit cu încredere programul adoptat şi a jurat că o să-l urmeze cu preţul vieţei. Modeşti preoţi şi mulţi ţărani — precum reiese atît din procesele ce s-au făcut de către dregătoriile transilvănene unor preoţi şi ţărani, cît şi din jalbele îndreptate de ţărani comitetului permanent considerat guvern românesc — au înţeles esenţa

programului: necesitatea ca românii să-şi aibă ocîrmuirea şi ţara lor proprie, românească, pentru a pune capăt robiei sociale şi naţionale a poporului. Astfel, după plebiscitul grandios de la Blaj, românii din Transilvania se afirmă hotărît pe arena istoriei ca naţiune de sine stătătoare şi îşi reclamă dreptul de a fi egal îndreptăţită cu alte naţiuni.

Înflăcărarea naţională, nutrită mai ieri în inimile cîtorva sute de patrioţi, pătrunde, în urma măreţei adunări de pe Cîmpul Libertăţii, în păturile largi ale poporului. Se cimentează legătura dintre conducători şi mase. În fruntea naţiunii stau patrioţi, cei mai mulţi oameni tineri, plini de entuziasm. După încheierea adunării, tinerii intelectuali se legară în piaţa din faţa catedralei că vor fi una în viaţă şi moarte. Cei mai mulţi şi-au respectat legămîntul de solidaritate naţională. Iar poporul care-i urma nu mai era, după adunarea de pe Cîmpul Libertăţii, vechiul popor umilit şi supus, ci un popor ajuns la conştiinţa forţei sale, hotărît de a nu mai robi pe pămîntul pe care tot el l-a muncit şi el l-a apărat din moşi strămoşi.

Programul din Blaj, în care se împleteau năzuinţele maselor şi ale cărturarilor patrioţi, a fost urmat nu numai în revoluţia din 1848—1849, ci şi în deceniile următoare. Românii transilvăneni sărbătoreau an de an la Blaj aniversarea adunării de pe Cîmpul Libertăţii. Pronunciamentul din 3/15 mai 1864 a fost întocmit de asemenea cu ocazia unei astfel de aniversări, autorii Pronunciamentului declarînd că rămîn neclintiţi alături de principiile enunţate de marea adunare naţională de pe Cîmpul Libertăţii. Cu drept cuvînt se poate spune că adunarea naţională din 3/15 mai 1848 a constituit un punct crucial în istoria românilor din Transilvania, ca şi în istoria poporului român în general.

Prezenţa la adunare a solilor din Moldova şi Ţara Românească, consfătuirile dintre revoluţionarii din cele trei ţări române au însemnat un nou punct de plecare pentru a coordona acţiunile în vederea luptei de eliberare şi unire naţională a românilor.

ANEXE

LISTA FONDURILOR ARHIVISTICE ŞI A LUCRĂRILOR MAI DES CITATE

— Arhiva Bibliotecii Filialei Academiei, Cluj.
— Arhiva Capitlului romano-catolic din Oradea.
— *Acsády Ignac,* A magyar jobbágyság története (Istoria iobăgimii maghiare), Budapest, ed. 4. 1950.
— Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad.
— Arhiva istorică a Filialei Academiei Cluj.
— Anuarul Institutului de Istorie, Cluj.
— Arhiva Muzeului Revoluţionar 1848, Arad.
— *Andics Erzsébet,* A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—49-ben (Rolul contrarevoluţionar al aristocraţiei moşiereşti în 1848—49), II, Budapest, 1952.
— *Antal Árpád,* Szentiváni Mihály, Buc. 1958. Albina Românească, Iaşi, 1848.
— *Arató Endre,* A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840—1848 (Istoria problemei naţionalităţilor din Ungaria, 1840—1848), I—II, Budapest, 1960.
— Arhiva Someşană, Năsăud.
— Arhiva de Stat, Arad.
— Arhiva de Stat, Baia-Mare.
— Arhiva de Stat, Blaj.
— Arhiva de Stat, Braşov.
— Arhiva de Stat, Cluj.
— Arhiva de Stat, Lugoj.
— Arhiva de Stat, Sf. Gheorghe.
— Arhiva de Stat, Sibiu.
— Arhiva de stat, Tîrgu-Mureş.
— Allgemeine Zeitung (Foaie generală) Augsburg, 1848.
— Biblioteca Academiei Buc., Ms. rom.
— *Bălan, T.*, Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina, la 1848, Sibiu, 1944.
— *Bălcescu, N.*, Opere, vol. I—II, Buc., 1953.
— *Balint, S.*, Scurtă descriere a unor evenimente întîmplate în Munţii Apuseni şi Transilvania... 1837—1867 în „Transilvania", 1876, nr. 2, Reprodus şi de Bariţ, în vol. I, p. 652—661.
— *Báró Bánffy Jánosné,* Emlékirata 1848—49-i élményeiről. Sajtó alá rendezte Kelemen Lajos (Memoriu despre cele trăite în 1848—49. Pregătite sub tipar de K. L.). Cluj-Kolozsvár, 1931.

— *Bariț, G.* Părți alese din Istoria Transilvaniei I—II, Sibiu, 1889—1890.
— *Bărnuț, S.*, Dreptul public al românilor, Iași, 1867.
— *Bărnuț, S.*, Românii și ungurii. Discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere și comentar de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924.
— *Bielz E. A.* Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens (Manual de geografie a Transilvaniei). Hermannstadt (Sibiu), 1857.
— *Bîrseanu, A.*, Istoria școalelor centrale din Brașov, 1902.
— *Bodea, C.*, Preocupări economico-culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830, în „Studii", 1956, nr. 1.
— *Bodea, C.*, Revoluția din 1848 în Transilvania și Ungaria văzută de John Paget, în „Studii și Mat. de Ist. Mod.", vol. II, 1960.
— *Bogdan-Duică, G.*, Eftimie Murgu, Buc., 1937.
— *Bogdan-Duică, G.*, Viața și ideile lui Simion Bărnuț, Buc., 1924.
— *Bogdan-Duică, G.*, Viața și opera întîiului țărănist român, Ion Ionescu de la Brad, Craiova, 1921.
— *Boroș, I.*, Evenimentele revoluționare din anii 1848—49 desfășurate la Lugoj, Lugoj, 1927.
— *Botiș, T.*, Istoria școalei normale și a institutului teologic din Arad, 1922.
— *Botiș, T.*, Monografia familiei Mocioni, Buc., 1939.
— *Cheresteșiu, V.*, Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu, în „Studii", 1956, nr. 1.
— *Cheresteșiu, V.*, A magyarországi román sajtó politikai vezéreszméi és munkája a szabadságharc elötti évtizedben (Ideile conducătoare ale presei române din Ungaria în deceniul premergător luptei pt. eliberare (1848), Bpest, 1917.
— *Cheresteșiu, V.*, Nicolae Bălcescu — marele revoluționar democrat român, în Studii și referate despre N. Bălcescu, vol. I, Buc., 1953, p. 24—25.
— *Colson, Felix,* De l'était présent et l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie, Paris, 1839.
— *Csetri E.*, Muncitorii din regiunea Baia Mare în timpul revoluției din 1848—1849, în „Studii și referate din istoria României", vol. II, Buc., 1954.
— *Csetri Elek, Imreh István, Benkő Samu,* Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről (Studii despre începuturile capitalismului din Transilvania), Bukarest, 1956.
— *Deák Imre,* 1848. A szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták (1848. Istoria războiului pentru libertate în scrisori, așa cum au văzut contemporanii), Budapest, f.a. (1942).
— Din istoria Transilvaniei, vol. I, ed. II, vol. II, ed. II, Buc., 1963.

— *Dragomir, S.*, André Saguna et Joseph Rajačič, în „Balcania", 1943.
— *Dragomir, S.*, Din corespondența dascălilor ardeleni în anul 1848 în „Omagiu lui I. Bianu", Buc., 1927.
— *Dragomir, S.*, Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania din anii 1848—49., vol. I—III, V, Cluj-Sibiu, 1944—46.
— Erdélyi Híradó (Vestitorul transilvănean), Cluj, 1848.
— Erdészeti Lapok (Foaie de silvicultură).
— *Ember Győző,* Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez (Documente privitoare la mișcările țărănești din Ungaria din 1848), Budapest, 1951.
— *Ember Győző,* Magyar parasztmozgalmak 1848-ban (Mișcări țărănești maghiare în 1848) în vol. : Forradalom és szabadságharc (Revoluția și lupta pentru libertate), Budapest, 1948.
— *Engels, Fr.*, Marx și Noua Gazetă Renană, în Marx-Engels, Revoluția...
— *Eötvös Josef,* Die Reform in Ungarn, Leipzig, 1846.
— Enciclopedia Română publicată de C. Diaconovich. Tom. I—III, Sibiu, 1898—1904.
— Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892 a lui G. Barit, Sibiu, 1892.
— *Fényes Elek,* Magyarország leírása, I—II. rész. (Descrierea Ungariei, partea I—II), Pest, 1847.
— *Ferenczi Zoltán,* Kossuth és Wesselényi és az úrbér ügye 1846—1847-ben (Kossuth și Wesselényi și problema urbariului în 1846—1847), Budapest, 1902.
— *Fischer, Ernst,* Österreich 1848, Wien, 1946.
— *Fodor, L., Vajda, L.*, Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania, 1849—1918, Buc., 1957.
— *Fotino, G.,* Din vremea renașterii naționale a Țării Românești, Boierii Golești, vol. II. Buc., 1939.
— Foaie pentru minte, inimă și literatură, Brașov, 1848.
— *E. Friedenfels,* Joseph Bedeus von Scharberg. Teil I—II, Wien, 1885.
— *Furnica, D. Z.,* Din trecutul românesc al Brașovului, Buc., 1937.
— Forschungen zur Volks- und Landeskunde (Cercetări pentru cunoașterea poporului și a țării), Sibiu.
— Gazeta de Transilvania, Brașov, 1848.
— *Gh. Georgescu-Buzău,* Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848, în „Studii", 1956, nr. 4.
— *Ghica, I.,* Amintiri din pribegie după 1848. Noi scrisori către V. Alecsandri. Comentate de O. Boitoș, vol. II. (Craiova) (1940).
— *Glück, Eugen* Mișcări țărănești în comitatul Caras în 1848. Ms.
— *Göllner, C.* Betrachtungen zum fortschrittlichen Denken der Sachsen im 19. Jh. (Considerații cu privire la gîndirea progresistă a sașilor în sec. 19), în Forschungen...

— *Grimm, I.*, Das Urbarialwesen in Siebenburgen (Sistemul urbarial în Transilvania), Wien (Viena), 1863.
— *Hajnal István*, A Batthyány-kormány külpolitikája (Politica externă a guvernului Batthyány), Budapest, 1957.
— *Hantsch, Hugo*, Die Nationalitätenfrage im alten Österreich, Wien, 1953.
— *Hetényi János*, Erdélynek reményelhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok célszeresebb rendezése által (Posibilitatea dezvoltării economice a Ardealului în urma reglementării mai bune a raporturilor de proprietate).
— *Hodoş, E.*, Simion Balint, Biblioteca noastră, nr. 58.
— *Horváth Mihály*, Magyarország függetlenségi harcának története, 1848—49 (Istoria luptei pentru independenţă a Ungariei, 1848—49), I—III, Genf (Geneva), 1865.
— *Hossu, I.*, Date statistice referitoare la gimnaziul gr. cat. din Blasiu, în „Programa gimnaziului Blasiu", Blaj, 1882.
— Húszadik Század (Veacul al douăzecelea), Budapest.
— *Imreh, Şt.*, Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX, Buc., 1955.
— *Iorga, N.*, Istoria românilor, vol. IX, Buc. (1938).
— *Iorga, N.*, Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria, Buc., 1915.
— *Iorga, N.*, Oameni care au fost, vol. III, Buc., 1936.
— Istoria României, vol. I—IV, Buc., 1960—1964.
— *Jakab Elek*, Szabadságharcunk történetéhez (Contribuţii la istoria luptei noastre pentru libertate), Budapest, 1881.
— *Jindra, Křižek*, Beiträge zur neusten Geschichte der mitteleuropäischen Völker, Praha, 1960.
— *Kádár József*, Belső-Szolnok és Doboka megye története, 1848—49 (Istoria comitatului Solnocul Interior şi Dobîca în 1848—1849), Dés (Dej), 1890.
— *Kan, S. B.*, Revoliuţiia 1848 goda v Avstrii i Ghermanii (Revoluţia anului 1848 în Austria şi Germania), Moscova, 1948.
— *Kardos Samú*, Báró Wesselényi Milkós élete és munkái (Viaţa şi activitatea baronului W. M.), I—II, Budapest, 1905.
— *Killyén, Fr.*, Braşovul în preajma revoluţiei de la 1848, în „Studii şi articole de istorie", vol. I, 1956.
— *Konek Sándor*, Az osztrák birodalom kézikönyve (Manualul imperiului austriac), Pest, 1865.
— *Kovách G.*, Date privitoare la răpirea pămînturilor iobăgeşti din Transilvania pe moşiile familiei Bánffi, în „Studii şi articole de istorie", Buc., 1956.
— *Kővári László*, Erdélyország statisztikája (Statistica Ardealului), Kolozsvár (Cluj), 1847.
— *Kővári László*, Erdély története 1848—1849-ben (Istoria Transilvaniei în 1848—49), Pest, 1861.
— *Kun Béla*, Irodalmi tanulmányok (Studii literare), Budapest, 1960.
— *Lamartine*, Histoire de la révolution de 1848 (Istoria revoluţiei din 1848), vol. I—II, Bruxelles, 1849.
— *Lenin, V. I.*, Opere, vol. 20, Buc., 1951.

— *Lenin, V. I.*, Opere, vol. 21, Buc., 1959.
— *Lenin, V. I.*, Opere, vol. 22, Buc., 1952.
— *Lupaş, I.*, Contribuţii la istoria ziaristicii româneşti ardelene, Sibiu, 1926.
— *Lupaş, I.*, Mitropolitul Andrei Şaguna, ed. a II-a, Sibiu, 1911.
— *Manciulea, St.*, Din legăturile lui Papiu Ilarian cu Blajul, în „Luceafărul", 1941.
— *Martins, Irmgard*, Grossösterreich und die Siebenbürger Sachsen 1848—1859 (Austria Mare şi saşii ardeleni 1848—1859), München, 1957.
— *Maurer, Gh. F.*, Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen (Ocuparea Ardealului prin naţiunile care-l locuiesc acum), 2-te Aufl. Berlin, 1882, IV + 188. p.
— *K. Marx-F. Engels*, Opere, vol. 4, Buc., 1958.
— *K. Marx-F. Engels*, Opere, vol. 5, Buc., 1959.
— *K. Marx-F. Engels*, Revoluţia de la 1848, Buc., 1956.
— *Mészáros Károly*, A magyar szabadságharc előjátéka 1848-dik évben (Prologul luptei pentru libertate din anul 1848), Ungvár (Ujhorod), 1862.
— *Metes, St.*, Viaţa agrară economică a românilor din Ardeal şi Ungaria. Documente contemporane, vol. I, 1508—1820, Buc., 1921.
— Magyar Gazdaságtörténeti Szemle (Revista ungară a istoriei economice).
— Magyarország története (Istoria Ungariei). Szerkesztette Molnár Erik, Pamlényi Ervin és Székely György, vol. I—II, Budapest, 1964.
— Magyarország története (Istoria Ungariei), vol. I—III, Budapest, 1961—62.
— *Moldovan, V.*, Memorii din 1848—1849, Braşov, 1895.
— Márczius Tizenötödike, (15 Martie), Budapest.
— *Mureşianu, A. A.*, Planul Regatului Daciei (în volumul : Casina Română, Braşov, 1935).
— *Mureşianu, A. A.*, Prefectura română a Ţării Bîrsei din 1848—1849, Braşov, 1929.
— *Mureşianu, A. A.*, Simion Bărnuţiu în preajma marii adunări naţionale a românilor din 3/15 mai de la Blaj, în „Transilvania", 1921.
— Muzeul Regional Arad.
— *Neamţu, Al.*, Situaţia şi lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX, în „Anuarul Inst. de Ist. Cluj, tom. IV, 1961.
— *Neamţu, Al.*, Un raport oficial din anul 1827 despre o inovaţie a unui iobag român, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", 1958—59.
— *Obermann, Karl*, Bemerkungen über die bürgerliche Metternich-Forschung. (Note despre cercetările ştiinţei istorice burgheze cu privire la M.) in Zeitschrift für... Berlin.

— Országos Levéltár (Budapest) — Erdélyi Levéltárak (Arhiva de Stat, Bp. — Arhive ardelene) — Gubernium Transylvanicum : In Politicis.
— Országos Levéltár (Budapest) — Erdélyi Levéltárak — Gubernium Transylvanicum : Praesidialia.
— Országos Levéltár (Budapest) — Az 1848—1849-i Minisztériumi Levéltár. (Arhiva de Stat, Bp., Arhiva Ministerelor 1848—1849)
— Országos Levéltár (Budapest) — Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány levéltára. (Arhiva de Stat, Bp., Arhiva Ministerelor 1848—1849)
— Organul Luminării, Blaj.
— Organul Național, Blaj.
— *Oțetea, A.*, Țăranii din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu, în „Studii", 1956, nr. 6.
— *Păcățian, T. Z.*, Cartea de aur, ed. 2, vol. I, Sibiu, 1940.
— *Panaitescu, P. P.*, Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor, Cluj, 1924.
— *Pap Dénes*, Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848—1849 (Documente privind istoria luptei pentru independență a Ungariei), I, Pest, 1868.
— *Papiu Ilarian, Al.*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, I—II, ed. 2, Viena, 1852.
— *Papiu Ilarian, Al.*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, Schița tomului III, publ. de Șt. Pascu, Sibiu, 1943.
— *Pokrovski, M. N.*, Historische Aufsätze (Studii istorice), Berlin, 1918.
— *Popovici, V.*, Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848. Extras din „Studii și cercetări științifice", Iași, V, (1954), nr. 1—2.
— *Potemkin-Molok*, Revoliuții 1848—49 (Revoluțiile din anii 1848—49), I—II, Moskva, 1952.
— *Popa, T.*, Monografia orașului Tîrgu-Mureș, Tîrgu-Mureș, 1932.
— *Popea, N.*, Memorialul arhiepiscopului A. Șaguna, tom. I, Sibiu, 1889.
— *Prodan, D.*, Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848, în „Studii", 1950, nr. 3.
— *Prodan, D.*, Supplex Libellus Valachorum, Cluj, 1948.
— *Pușcariu, I.*, Notițe despre întîmplările contemporane, Sibiu, 1943.
— *Rațiu, I.*, Blajul, Brașov, 1911.
— *St. L. Roth*, Gesammelte Schriften und Briefe, hg. v. Otto Folberth (Scrieri și scrisori adunate, editate de O. F.) Band 1—6, Kronstadt (Brașov), 1927—1939, Band 7 Berlin, 1964.
— *St. L. Roth*, Die Volksversammlung der Romanen in Blasendorf am 15/3 Mai 1848. Iscălit: Pestalozzi. Publicat în „Transilvania", Beiblatt zum S. B. 16 iunie 1848, p. 190—192 și în *Roth*, Gesammelte..., vol. V, p. 301—309.

— *Russo, Al.*, Scrieri, ed. P. V. Hanes, Craiova, f.a.
— Der Siebenbürger Bote (Curierul ardelean), Sibiu.
— „Siebenbürger Wochenblatt“ (Foaie săptămînală ardeleană), Kronstadt (Brașov), 1848.
— *Sion, G.*, Suveniri contemporane, Buc., 1888.
— *Söllner, I.*, Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen (Statistica Marelui Principat al Transilvaniei). Hermannstadt (Sibiu), 1856.
— *Spira György*, Parasztságunk és az első magyar polgári forradalom nemesi vezetése (Țărănimea noastră și conducerea nobiliară a primei revoluții burgheze maghiare), „Századok“, 1948.
— Staatsarchiv, Wien (Arhivele de Stat, Viena).
— *Suciu, C.*, Cum a fost pregătit 3/15 mai 1848, Blaj, 1925.
— *Suciu, T. D.*, Nicolae Tincu Velia (1816—1867). Viața și opera lui, Buc., 1945.
— *Sterca-Șuluț, I.*, Biografia lui Avram Iancu, Sibiu, 1897.
— *Sterca-Șuluț, I.*, O lacrimă fierbinte, în „Transilvania“, 1877, nr. 6.
— Századok (Veacuri), Budapest.
— *Szabó István*, Tanulmányok a magyar parasztság történetéből (Studii privitoare la istoria țărănimii ungare), Budapest, 1948.
— *Szabó Ervin*, Társadalmi és pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban (Lupte sociale și de partid în revoluția maghiară din 1848—49), ed. 2-a, Budapest, 1949.
— *Szárazberky Nagy József*, Emlékjegyzetei (1800—1878) (Memorii 1800—1878), Budapest, f.a.
— *Szeremlei Samu*, Magyarország krónikája az 1848 és 1849. évi forradalom idejéről (Cronica Ungariei din timpul revoluției din 1848 și 1849), vol. I—II, Pest, 1867.
— *Szilágyi Farkas*, Alsófehér vármegye monográfiája (Monografia comitatului Alba Inferioară), I—III, Nagyenyed (Aiud), 1898.
— *Teodor, P.*, Legăturile lui G. Bariț cu Principatele pînă la 1848, în „Anuarul Institutului de istorie“, Cluj, 1963.
— *Teutsch, Fr.*, Geschichte der Siebenbürger Sachsen (Istoria sașilor din Ardeal), Bd. III. Hermannstadt (Sibiu) 1910.
— *Theodorescu, B.*, Biblioteca Romana din Paris, în „Călăuza bibliotecarului“, Buc., 1964, nr. 7.
— *Tilksosky, L.*, Mișcările țărănești din Ardeal în 1831, în „Studii“, 1958, nr. 2.
— *Topliceanu, T.*, Eftimie Murgu, Caransebeș — Timișoara, 1948.
— *Tóth, Z.*, Mișcările țărănești din Munții Apuseni, Buc.
— *Trócsányi Zsolt*, Az erdélyi parasztság története 1790—1849 (Istoria țărănimii din Transilvania 1790—1849), Budapest, 1956.
— Történelmi Szemle (Revistă istorică). Budapest.
— Vsemirnaia istoriia. (Istoria universală), Moskva (Moscova).

LISTA FONDURILOR ARHIVISTICE

— Vestitorul Românesc, Bucureşti, 1848.
— *Wesselényi Miklós,* Balítéletekről (Despre judecăţi greşite), Bukarest, (Leipzig), 1833.
— *Wesselényi Miklós,* Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Manifest în problema naţionalităţii maghiare şi slave), Lipcse (Leipzig), 1843.
— Wiener Zeitung (Gazeta din Viena), 1848.
— *Xenopol, A. D.*, Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. 12, ed. III, Bucureşti, f.a.
— Zeitschrift für Geschichtswissenschaft (Revistă de ştiinţă istorică), Berlin.
— Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes (Despre istoria luptei ungare pentru libertate), Leipzig 1851 ; ed. II-a Cassel 1852. O traducere parţială a apărut sub titlul : Meeting românesc în Blaj, în „Arhiva Someşană", 1930, p. 366—372.

NOTE LA CAPITOLUL I

1 *V. I. Lenin*, „Despre dreptul naţiunilor la autodeterminare", în opere complete, vol. 24, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 280—281.

2 *F. Engels*, „Dezbaterile de la Frankfurt cu privire la Polonia", în *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 5, Editura politică, Buc., 1959, p. 370.

3 *F. Engels*, „Mişcările în 1847", în *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, Buc., p. 510.

4 *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 26, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 218.

5 *V. I. Lenin*, Opere complete, vol. 30, Editura politică, Buc., 1964, ed. a doua, p. 12.

6 „Din istoria Transilvaniei", vol. I, Buc., 1963, ed. a III-a, p. 1.

8 *Kővári László*, „Erdélyország statisztikája" (Statistica Ardealului), Cluj, 1847, p. 11—12 şi 96.

9 *Konek Sándor*, „Az osztrák birodalom kézikőnyve" (Manualul Imperiului austriac), Pesta, 1865.

10 *Trócsányi Zsolt*, „Az erdélyi parasztság története 1790—1849" (Istoria ţărănimii din Transilvania în 1790—1849), Budapesta, 1956, p. 12.

11 *Fényes Elek*, „Magyarország leírása", I—II. rész. (Descrierea Ungariei, partea I—II), vol. I, Pesta, 1847, p. 6—7.

12 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 11, 68 şi 78.

13 Op. cit., p. 296.

14 Op. cit., p. 197.

15 Op. cit., p. 182—183.

16 *J. Söllner*, „Statistik des Grossfürstentums Siebenbürgen" (Statistica Marelui Principat al Transilvaniei), Sibiu, 1856, p. 408.

17 *E. A. Bielz*, „Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens (Manual de geografie a Transilvaniei), Sibiu, 1857.

18 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 26—28.

19 *Söllner*, „Statistik...", p. 287.

20 Op. cit., p. 297.

22 *Gh. Bariț*, „Părți alese din istoria Transilvaniei", Sibiu, vol. II, 1890, p. 70.

23 *Bielz*, „Handbuch...", p. 160.

24 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 19, 25.

25 *Wesselényi Miklós*, „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében" (Manifest în problema naționalității maghiare și slave), Leipzig, 1843, p. 91.

26 „Foaie...", 1847, nr. 31, p. 256.

27 *D. Z. Furnică*, „Din trecutul românesc al Brașovului", Buc., 1937, p. 43.

27a Memoriul Corpului comercial valaho-levantin din Brașov din 3 ianuarie 1848, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1658.

28 *Șt. Imreh*, „Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX", Buc., 1955, p. 27.

29 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 212.

30 *Imreh*, „Despre...", p. 26.

31 *Arató Endre*, „A nemzetiségi kérdés története Magyarországon, 1840—1848" (Istoria problemei naționalităților din Ungaria, 1840—1848), vol. II, Budapesta, 1960, p. 18—19.

32 „Din istoria Transilvaniei", vol. I, ed. a III-a, p. 303.

33 *Imreh*, „Despre...", p. 36—37.

34 Op. cit., p. 19—20, 28—29, 32—36, 84—85.

34a „Gazeta...", 1844, nr. 57, p. 225.

34b O. L. Bp., Fond A.G.T., nr. 663/1848, Praes.

35 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 255, 282; „Gazeta...", 1845, nr. 38, p. 149.

36 „Der Handel Siebenbürgens im 1837 und 1838", art. în „Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde", Brașov, 1840, p. 356.

37 *Arató*, „A nemzetiségi...", vol. II, p. 13.

38 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 279—283.

39 *Imreh*, „Despre...", p. 80—84.

40 *Kővári*, „Székelyhonról", Cluj, 1842, p. 93.

41 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 70—71.

42 „Gazeta...", 1846, nr. 86, p. 341—342.

43 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 111, 124 și 96.

44 Op. cit., p. 113—114.

45 Op. cit., p. 110, 137.

46 *Csetri Elek, Imreh István, Benkő Samú,* „Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről" (Studii despre începuturile capitalismului din Ardeal), Buc., 1956, p. 7—44.

47 *Cornelia Bodea,* „Revoluţia din 1848 în Transilvania şi Ungaria văzută de John Paget", în „St. mat. ist. mod.", vol. II, 1960, p. 189.

48 *Johann Wolf,* „Die Revolutionsjahre 1848/49 im Banat, „Neuer Weg", Buc., 1956, nr. 2 221 (8.VI.1956).

49 *Trócsányi,* „Az erdélyi...", p. 61—62.

50 *K. Karlovsky Endre,* „A burgonya meghonosítása Erdélyben" (Începutul culturii cartofului în Ardeal), „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle" (Revista istoriei agriculturii maghiare), 1896, p. 320 şi urm.

51 *Bariţ,* „Părţi...", vol. II, p. 76.

52 „Foaia...", 1847, nr. 12.

53 *David Prodan,* „Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluţionar 1848", în „Studii", 1950, nr. 3, p. 65—80.

54 *Kővári,* „Erdélyország...", p. 85.

55 *Prodan,* „Date...", p. 80.

56 *Kővári,* „Erdélyország...", p. 85.

57 *Kővári,* „Erdélyország...", p. 82 şi 88.

58 *Prodan,* „Date...", p. 67 ; *Kővári,* „Erdélyország...", p. 88.

59 *Prodan,* „Date...", p. 69—76.

60 *Al. Neamţu,* „Un raport oficial din anul 1827 despre o inovaţie a unui iobag român", în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", 1958—1959, p. 383—384.

61 „Din istoria Transilvaniei", vol. I, ed. a 3-a, p. 307.

62 „Gazeta...", 14 sept. 1845.

63 Op. cit., 19 martie 1848.

64 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, Misive (Scrisorile contesei Mikó către soţul ei, 19 şi 23 mai 1848).

65 *Bariţ,* „Părţi...", vol. II, p. 10.

67 *Imreh,* „Despre...", p. 22.

68 *Fényes,* „Magyarország...", vol. I, p. 91—97.

69 „A nacionalizmus történelmi gyökereiről" (Despre rădăcinile istorice ale naţionalismului), art. în „Történelmi Szemle" („Revista istorică"), Budapesta, 1960, nr. 2—3, p. 317—318.

70 *Fényes,* „Magyarország...", vol. I, p. 46, 48—50.

72 *J. Grimm,* „Das Urbarialwesen in Siebenbürgen" (Sistemul urbarial în Transilvania), Viena, 1863, p. 167—208.

73 *Bariţ,* „Părţi...", vol. II, p. 692—693.

74 Calculele în baza cărţii lui Grimm au fost începute de un colectiv de la Institutul de istorie din Cluj al Academiei

Republicii Socialiste România, condus de conf. Şt. Imreh şi au fost terminate şi controlate de D. Săvulescu, contabil şef la Institutul de istorie din Bucureşti al Academiei Republicii Socialiste România.

75 *Grimm*, „Urbarialwesen...", p. 23—24.

76 *Fényes*, „Magyarország...", vol. II, p. 328—329.

77 *Grimm*, „Urbarialwesen...", p. 23—24.

78 Op. cit., p. 25.

79 *Fr. Killyen*, Braşovul în preajma revoluţiei din 1848, în „St. art. ist.", vol. I, Buc., 1956, p. 172, 180 şi 187.

80 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 384.

81 *Söllner*, „Statistik...", p. 298.

82 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 186.

83 *Bözödi György*, „A székelyföld története 1848—49-ben" (Istoria secuimii în 1848—1849), mss.

84 *Acsády Ignácz*, „A magyar jobbágyság története" (Istoria iobăgimii maghiare), Budapesta, ed. a 4-a, 1950, p. 299—300.

85 *Hetényi János*, „Erdélynek reményelhető anyagi kifejlése a földbirtoki viszonyok célszeresebb rendezése által" (Posibilitatea dezvoltării economice a Ardealului în urma reglementării mai bune a raporturilor de proprietate), Cluj, 1847, p. 140.

86 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 86.

87 *V. Cheresteşiu*, „Nicolae Bălcescu... marele revoluţionar democrat român" (Studii şi referate despre N. Bălcescu), Buc., 1953, p. 29.

88 Discurs reprodus în „Gazeta de Transilvania", 1847, nr. 6—9.

89 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 30, 87.

90 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 384—385, 476.

91 *Kovách Géza*, „Date privitoare la răpirea pămînturilor iobăgeşti din Transilvania pe moşiile familiei Bánffi în „St. art. ist.", Buc., 1956, p. 95.

92 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 89.

93 „Gazeta...", 1839, nr. 43, p. 170.

94 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 376, 477.

95 *Spira György*, „Parasztságunk és az első magyar polgári forradalom" (Ţărănimea şi prima revoluţie burgheză maghiară), în „Századok" (Veacuri), Budapesta, 1948, p. 111.

97 *Kovách*, „Date...", p. 96.

98 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 91.

99 *Hetényi*, „Erdélynek...", p. 106.

100 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, nr. 462. Datele au fost totalizate de tov. Şt. Imreh.

101 *Ştefan Meteş*, „Viaţa agrară econ. a românilor din Ardeal şi Ungaria. Documente contemporane", vol. I, 1508—1820, Buc., 1921, p. 127—129.

102 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 132—133. Vezi şi discursul din 1847 al baronului liberal Kemény în „Gazeta de Transilvania" (1847, nr. 6—9).

103 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 187.

104 *Simion Bărnuţ*, „Românii şi ungurii", discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere şi comentariu de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924, loc. cit. în rîndurile 387—414.

105 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 49.

106 Op. cit., p. 62—63, 98 şi 100.

107 *F. Engels*, „Die Mark", în Marx-Engels-Lenin-Stalin, „Zur deutschen Geschichte", vol. I, Berlin, 1953, p. 153.

108 *Killyen*, „Braşovul...", p. 180.

109 *Fr. Teutsch*, „Geschichte der Siebenbürger Sachsen" (Istoria saşilor din Ardeal), vol. III, Sibiu, 1910, p. 201.

110 Citat din *Acsády*, „A magyar jobbágyság...", p. 349.

111 *Imreh*, „Date...", p. 48—49.

112 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 119.

113 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, nr. reg. 462.

114 *Killyen*, „Braşovul...", p. 180.

115 *Imreh István*, „Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején" (Gospodărirea alodială în Secuime în epoca descompunerii feudalismului), Bucureşti, 1956, p. 7.

116 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 194.

117 *Silviu Dragomir*, „Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania din anii 1848—1849", vol. I—III, V, Cluj şi Sibiu, 1944—1948 ; loc. cit. în vol. V, p. 18.

118 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 233.

119 *Cornelia Bodea*, „Preocupări economico-culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830", „Studii", 1956, nr. 1, p. 101—102.

120 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 241.

121 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 75.

122 *John Paget*, „Hungary and Transylvania", vol. I—II, 1839. Loc. cit. în vol. II, p. 311. Cartea a apărut şi în traducere germană, cu titlul Ungarn und Siebenbürgen, vol. I—II, Leipzig, 1842, loc. cit. în vol. II, p. 241.

123 „Gazeta...", Braşov, 1844, nr. 57, p. 225.

124 *I. Lupaş*, „Mitropolitul Andrei Şaguna“, Sibiu, 1911, ed. a 2-a, p. 14 ; „Enciclopedia română“, publ. de C. Diaconovich, t. III, Sibiu, 1904, p. 962.

125 *F. Engels*, „Începutul şi sfîrşitul Austriei“, în *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 4, p. 515.

126 *Killyen*, „Braşovul...“, p. 176—177.

127 *Boros János*, „Történeti feljegyzések Lugos városáról és Udria bírájáról az 1848—49-es szabadságharccal kapcsolatban (Însemnări istorice despre oraşul Lugoj şi primarul Udria în legătură cu lupta pentru independenţă din 1848—1849), Lugoj, f.a.

128 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 43—45.

129 *Söllner*, „Statistik...“, p. 391.

130 *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 208—209.

131 Söllner, „Statistik...“, p. 390 ; *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 205.

132 *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 207—208, 290—293.

133 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 2.

134 *Söllner*, „Statistik...“, p. 389.

135 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 167—208. Calculele sînt făcute de tov. Şt. Imreh, conferenţiar la Universitatea „Babeş-Bolyai“ din Cluj.

136 „Foaia...“, Braşov, 1848, nr. 2, p. 11.

137 *G. Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 389.

138 *Horváth Mihály*, „Magyarország függetlenségi harcának története, 1848—1849“ (Istoria luptei pentru independenţă a Ungariei, 1848—1849), I—III, Geneva, 1865, vol. I, p. 67.

139 *T. Botiş*, „Monografia familiei Mocioni“, Buc., 1939, p. 17.

140 *D. Breharu*, „Un colaborator al lui Şaguna, Gh. Ioanovici de Dulea şi Valea Mare“, Cluj, 1932, p. 35—36.

141 *Horváth*, „Magyarország...“, vol. I, p. 67.

142 *Kun Béla*, „Irodalmi tanulmányok“ (Studii literare), Budapesta, 1960, p. 107—109.

143 *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 273.

144 *Killyen*, „Braşovul...“, p. 179—180.

145 *Imreh*, „Despre...“, p. 66.

146 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 71.

147 *Imreh*, „Despre...“, p. 49—50.

148 *Prodan*, „Date...“, p. 77—78.

149 *E. Csetri*, „Muncitorii din regiunea Baia Mare în timpul revoluţiei din 1848—1849“, în „Studii şi referate din istoria României“, vol. II, Buc., 1954, p. 1 108.

150 Citat în *Prodan*, „Date...“, p. 77—78.

151 „Hetilap“ (Foaia săptămînală), Pesta, 1847, nr. 180. Citat de *Imreh*, „Despre...“, p. 51.

152 *Killyen*, „Braşovul“... p. 179—180.

153 „Din istoria Transilvaniei“, vol. I, 1963, ed. a 2-a, p. 225—226.

154 *Grimm*, „Urbarialwesen...“, p. 1.

155 *Söllner*, „Statistik...“, p. 171, 175 şi 181 ; *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 8.

156 *Söllner*, „Statistik...“, p. 171, 173 şi 181.

157 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. I, p. 184—185.

158 *Acsády*, „A magyar jobbágyság...“, p. 349.

159 *Eötvös*, „Die Reform...“, p. 4, 15—16 şi 18—19.

160 *Kővári*, „Erdélyország...“, p. 170—171.

161 *Söllner*, „Statistik“, p. 298.

162 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 75.

163 *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 145 ; „Gazeta...“, 1846, nr. 81, p. 322.

164 *Ch. F. Maurer*, „Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen (Ocuparea Ardealului prin naţiunile care-l locuiesc acum), Berlin, ed. a 2-a, 1882, IV+188 p., referire la p. 137.

165 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 648.

166 *Söllner*, „Statistik...“, p. 298.

167 „Gazeta...“, 1846, nr. 81, p. 322.

168 *Maurer*, op. cit., p. 131 ; *Söllner*, „Statistik...“, p. 182.

169 *Söllner*, „Statistik...“, p. 298.

170 *Fényes*, „Magyarország...“, vol. II, p. 293—296.

170a *Kővári*, „Erdélyország...“, vol. II, p. 186, 294—295.

171 *Josef Eötvös*, „Die Reform in Ungarn, aus dem Ungarischen... Unter Mitwirkung des Verfassers übersetzt von Dr. H. (Reforma în Ungaria. Tradus din ungureşte în colaborare cu autorul, de Dr. H.), Leipzig, 1846. Loc. cit., în p. 3—4.

172 Discursul a fost publicat şi în „Gazeta“, 1847, nr. 6—9.

173 *Grimm*, Urbarialwesen..., p. 2—3.

174 „Gazeta...“, 8 aprilie 1848.

180 Publicat în *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 655.

181 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 67—69.

182 *Palugyay Imre*, „Megyerendszer hajdan és most“ (Sistemul comitatelor odinioară şi azi), vol. III, Pesta, 1848, p. 122—195.

183 *Söllner*, „Statistik...“, p. 359—363.

184 *Söllner*, „Statistik...“, p. 297—298.

185 *Szilágyi Farkas*, „Afsófehér-vármegye 1848—1849-ben“ (Comitatul Alba Inferioară în 1848—1849), Aiud, 1898, p. 7.

186 Hazai utazók Erdélyben (Călători din Ungaria în Ardeal), Cluj, 1942, p. 60.

187 Citat de I. Lupaş, „Mitropolitul Andrei Şaguna“, Sibiu, ed. a 2-a, 1911, p. 34.

188 Az erdélyi Nagyfejedelemség. Kolozsvár városba 1846 szeptember 9-edikére... összehívott... Rendeinek névsora (Lista nominală a staturilor Marelui Principat al Transilvaniei întrunite la 9 septembrie 1846 în oraşul Cluj), Cluj, 1846.

189 Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892 (a lui G. Bariţ), Sibiu, 1892, p. 17—18.

190 „Foaie...“, 2 martie 1842, p. 65.

191 „Erdélyi Híradó“ din 28 aprilie 1848, citînd pe Szentiváni, p. 270—271.

192 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 647—648.

193 Op. cit., p. 562.

194 Op. cit., p. 600—601.

195 *John Paget*, „Ungarn und Siebenbürgen“, vol. II, Leipzig, 1842, p. 241—244.

196 *Acsády*, „A magyar...“, p. 398.

197 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 226.

198 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 645.

199 *Ferenczi Zoltán*, „Kossuth és Wesselényi és az úrbér ügye 1846—1847-ben (Kossuth şi Wesselényi şi problema urbariului în 1846—47), Budapesta, 1902, p. 9, 46.

200 *Acsády*, „A magyar...“, p. 96.

201 Foi comemorative..., p. 18.

202 *Deák Imre*, „1848. A szabadságharcunk története levelekben (Istoria războiului nostru pentru libertate în scrisori), Budapesta, 1942, p. 340—341.

203 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 646 ; *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 148.

204 *Acsády*, „A magyar...“, p. 398.

205 *Josif Şterca Şuluţ*, „Biografia lui Avram Iancu“, Sibiu, 1897, p. 6.

206 „Bolyai János élete és müve“ (Viaţa şi opera lui B. J.), Buc., 1953, p. 361.

207 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. I, p. 650—652.

208 *Arató*, „A nemzetiségi...“, vol. II, p. 186.

209 *Papiu-Ilarian*, „Istoria românilor din Dacia Superioară, t. II, Viena, ed. I, 1852, p. 125.

210 *K. Marx* şi *F. Engels*, „Opere", vol. 8, Editura politică, Buc., 1960, p. 32.

211 „Gazeta...", 7 iunie 1848, p. 190.

212 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 204.

213 Foi comemorative..., p. 5 şi 16.

214 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 663.

215 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 214.

216 *F. Engels*, „Revoluţie şi contrarevoluţie în Germania". în K. Marx şi F. Engels, „Opere", vol. 8, p. 34.

217 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 75.

218 Op. cit., p. 2.

219 Op. cit., p. 1.

220 Op. cit., p. 2.

221 „Satellit", Braşov, 1841, nr. 99 (19.XII). Citat de *C. Göllner*, „Die Städte als Kampfzentren gegen feudale Vorrechte (Oraşele ca centre de luptă împotriva prerogativelor feudale), mss.

222 *Gh. F. Maurer*, „Die Besitzergreifung...", p. 137 ; *C. Göllner*, „St. L. Roth", mss.

223 *Potemkin-Molok*, „Revoliuţii 1848—1849" (Revoluţiile 1848—1849), vol. I—II, Moscova, 1950 ; vol. I, p. 429.

225 *Eötvös*, „Die Reform..." p. 50, 159—160, 183, 209, 265—266.

226 *Kun Béla*, „Irodalmi...", p. 123.

227 *Acsády*, „A magyar...", p. 396 ; *Ferenczi*, „Kossuth...", p. 9.

228 *Kun Béla*, „Irodalmi...", p. 125.

229 „Gazeta...", 1839, nr. 24, p. 93.

230 *Acsády*, „A magyar...", p. 396—397.

231 *Kun Béla*, „Irodalmi...", p. 119.

232 *Arató*, „A nemzetiségi...", vol. II, p. 65.

233 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 70—71.

234 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 123—124 şi 215—216.

235 *Fényes*, „Magyarország...", vol. II, p. 501—502.

236 „Gazeta...", 1838, nr. 22, p. 85.

237 „Gazeta...", 1846, nr. 78, p. 310.

238 „Saint-Simonizmus" (Saint-Simonismul), în „Elic, Historiai zsebkönyv" (Clic, anuar istoric), Cluj, 1832, p. 357—368.

239 *Bölöni Farkas Sándor*, „Utazás Észak-Amerikában" (Călătorie în America de Nord), Cluj, 1834 ; La Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Cluj, Anexa III, se păstrează şi manuscrisul „Nyugat-európai utazás" (Călătorie în Occidentul Europei).

240 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 632.

241 *Kun Béla*, „Irodalmi...", p. 109.

242 Op. cit., p. 158.

243 *Petőfi Sándor*, „Dicsértessék a nép neve" (Fie lăudat numele poporului), Budapesta, f.a., p. 40.

244 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 3.

245 *V. I. Lenin*, „Despre dreptul...", în „Opere complete", vol. 25, p. 280—281.

246 *Hugo Hantsch*, „Die Nationalitätenfrage im alten Österreich", Viena, 1953, p. 85.

247 „Istoria României", vol. III, Buc., 1964, p. 1 071.

248 *Csetri, Imreh, Benkő*, „Tanulmányok...", p. 131.

249 *Iorga N.*, „Istoria românilor din Ardeal...", p. 129.

250 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 207, 291 şi 293—294.

251 *Karl Göllner*, „Anton Kurz", în revista „Volk und Kultur".

252 *Teutsch*, „Geschichte...", vol. III, p. 184.

253 „Gazeta...", 1844, nr. 57, p. 225.

254 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 70—71.

256 Lista intelectualilor români din Transilvania prezentată ministerului austriac. Extrase după originalul german: Verzeichnis der siebenbürgisch-rumänischen Intelligenten für das Jahr 1849. Publicat în Dragomir, „Studii", vol. II, p. 144—160.

257 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 292—293.

258 *Papiu*, „Istoria...", t. I, p. 215.

259 „Foaie...", 1843, nr. 2.

260 *Teodor Botiş*, „Istoria şcoalei normale şi a institutului teologic din Arad", Arad, 1922, p. 20, 52, 57 şi 67.

261 *Fényes*, „Magyarország...", vol. I, p. 180.

262 *J. Hossu*, „Date statistice referitoare la gimnaziul gr. cat. din Blasiu", în Programa gimn. Blasiu, 1882, p. 18 şi 31.

263 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 389—390.

264 *Andrei Bîrseanu*, „Istoria şcoalelor centrale din Braşov".

265 „Gazeta...", 1841, nr. 13, p. 52.

266 *I. Raţiu*, „Blajul", Braşov, 1911, p. 36.

267 *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 633.

268 *Papiu*, „Istoria...", t. I, p. 209—214.

269 *St. Manciulea*, „Din legăturile lui Papiu-Ilarian cu Blajul", art. în „Luceafărul", 1941, p. 321—322; *Bariţ*, „Părţi...", vol. I, p. 614—615.

270 *Nicolae Popea*, „Memorialul arhiepiscopului A. Şaguna", t. I, Sibiu, 1889, p. 39—40.

271 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 004, f. 177—178.

272 *G. Bogdan-Duică*, „Murgu...“, p. 25.

273 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 632.

274 Op. cit., p. 632—633 ; *P. Teodor*, „Legăturile lui G. Bariț cu Principatele pînă la 1848“, în „Anuarul Institutului de istorie“, Cluj, 1963.

275 „Foaie...“, 1839, nr. 11—12, p. 94.

276 *N. Bălcescu*, „Opere“, vol. I—II, Buc., vol. I, 1953, p. 331.

277 *V. Cheresteșiu*, „A magyarországi román sajtó politikai vezéreszméi és munkája a szabadságharc elötti évtizedben“ [Ideile conducătoare ale presei române din Ungaria în deceniul premergător luptei pentru eliberare (1848)], Budapesta, 1917, p. 9.

278 „Foaie...“, 1843, nr. 28.

279 „Foaie...“, 1847, nr. 44—45.

280 *S. Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 29.

281 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 527.

282 „Gazeta...“, 1842, nr. 49—51.

283 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 558.

284 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 2.

285 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal...“, p. 108—109.

286 *Ion Breazu*, „G. Bariț și mișcarea teatrală românească din Transilvania, în „St. cerc. ist. artei“, vol. III, 1956, nr. 1—2, p. 225—235.

287 *D. Prodan*, Supplex Libellus Valachorum“, „Cluj, 1948, VIII + 301 p.

288 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 84.

289 *Harold Steinacker* (Innsbruck), „Die Nationalitätenfrage des alten Ungarn, in marxistisch-leninistischer Beleuchtung“, în vol. Ostdeutsche Wissenschaft, vol. IX, 1962, München, p. 393.

290 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 47—48.

291 Op. cit., p. 48—52.

292 „Foaie...“, 1840, nr. 44—45.

293 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 20—21.

294 Op. cit., p. 19.

295 *I. Lupaș*, „Contribuțiuni la istoria ziaristicei românești ardelene“, Sibiu, 1926, p. 55—56.

296 *Jakab Elek*, „Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig“ (Istoria ziaristicii ardelene pînă în 1848), p. 12.

297 *Papiu*, „Istoria...“, t. I, p. 217.

298 Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Buc. mss.

299 *Bariț*, „Părți...“, vol. I, p. 626.

300 „Foi comemorative...“, p. 18.

301 „Foaie...", 1846, nr. 6, p. 42.
302 „Foaie...", 1842, nr. 9, p. 69.
303 „Foaie...", 1842, nr. 39, p. 307.
304 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 566—567.
305 *Barbu Theodorescu*, „Biblioteca Romena din Paris", în „Călăuza Bibliotecarului", Buc., 1964, nr. 7, p. 424.
306 O. L., Bp., Fond A.G.T., nr. 43/1848 Praes.
307 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal...", p. 109.
308 „Foaie...", 1844, nr. 51, p. 399.
309 *Cheresteșiu*, „A magyarországi...", p. 38—39.
310 *Széchenyi István*, „Fennmaradt kézirataiból" (Din scrierile sale rămase în urmă), vol. I, Hunnia, Pesta, 1858, p. 99.
311 *Wesselényi M.*, „Szózat...", p. 91—92.
312 *Arató*, „A nemzetiségi...", p. 106—107.
313 „Gazeta...", 1847, nr. 68, p. 271.
314 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 576.
315 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 567, și „Foi comemorative...", p. 13—14.
316 „Gazeta...", 1842, nr. 49—51.
317 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 71.
318 *Bariț*, „Părți...", vol. III, p. 139 ; *I. D. Suciu*, „Nicolae Tincu Velia (1816—1867). Viața și opera lui", Buc., 1945, p. 272.
319 *G. Bogdan-Duică*, „Viața și ideile lui Simion Bărnuț", Buc., 1924, p. 42.
320 *Arató*, „A nemzetiségi...", p. 48—49 și 55.
321 *Wesselényi Miklós*, „Balitéletekről" (Despre judecăți greșite), București, 1833, p. 233 (de fapt cartea n-a apărut la București ; indicația urma să deruteze cenzura austriacă).
322 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 176 și 186.
323 „Magyarország története...", vol. III, 1961, p. 301—302.
324 *Erdélyi (Aradi) Victor*, „A románok 1848—1849-ben" (Românii în 1848—1849), art. apărut în „Huszadik Század" (veacul al 20-lea), vol. 26, 1912, p. 711.
325 *Jakab Elek*, „Szabadságharczunk történetéhez" (Contribuțiuni la istoria luptei noastre pentru eliberare), Budapesta, 1881, p. 67—68.
326 *Kővári*, „Erdélyország...", p. 188—189.
327 „Magyarország története...", vol. III, 1961, p. 301.
328 „Foaie...", 1840, nr. 12, p. 93.
330 *St. L. Roth*, Der Sprachkampf in Siebenbürgen, Brașov, 1842, edit. J. Gött (aceeași tipografie unde apăreau și gazetele românești). Lucrarea a apărut și în *St. L. Roth*, „Gesammelte Briefe und Schriften," vol. IV, Sibiu, 1933.

331 *Bariț,* „Părți...“, vol. I, p. 752—754 ; *Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 62 ; *I. Lupaș,* „O lege votată în dieta transilvană din Cluj“ (1842), Buc., 1943, p. 20.

332 *Bariț,* „Părți...“, vol. I, p. 627—632.

333 *Cheresteșiu,* „A magyarországi...“, p. 19—20.

334 „Gazeta...“, 1842, nr. 20, p. 77.

335 „Foaie...“, 1842, nr. 9, p. 65.

336 „Foaie...“, 1843, nr. 6, p. 43.

337 „Foaie...“, 1846, nr. 6, p. 47.

338 „Foaie...“, 1846, nr. 3, p. 20.

339 *Ernst Fischer,* „Oesterreich 1848“, Viena, 1946, p. 130.

340 *Arató,* „A nemzetiségi...“, p. 68.

342 „Foaie...“, 1842, nr. 12, p. 85.

343 „Gazeta...“, 1844, nr. 52, p. 206.

344 „Gazeta...“, 1847, nr. 100, p. 397.

345 „Foaie...“, 1845, nr. 47, p. 373.

346 „Foaie...“, 1846, nr. 30, p. 235.

347 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 100—101.

348 „Erdélyi Híradó“ (Vestitorul transilvănean), Cluj, 1846, nr. 176, p. 178, 179, 180 și 182.

349 „Gazeta...“, 1846, nr. 74—80.

350 „Gazeta...“, 1846, nr. 78, p. 310—311.

351 *Antal,* Szentiványi..., p. 124—126.

355 *K. Marx și F. Engels,* „Opere“, vol. 4, p. 415.

356 *Trócsányi,* „Az erdélyi...“, p. 195.

357 Op. cit., p. 219—222.

358 *Andrei Oțetea,* „Țăranii din Ardeal și mișcarea lui Tudor Vladimirescu“, în „Studii“, 1956, nr. 6.

359 *L. Tilksosky,* „Mișcările țărănești din Ardeal în 1831“, în „Studii“, 1958, nr. 2.

360 *Trócsányi,* „Az erdélyi...“, p. 7 și 132.

361 Op. cit., p. 178—179.

362 *Tóth Z.,* „Mișcări...“, p. 6.

363 Töredék az abrudfalvi kir. kincstári uradalom erdőségeinek történetéből 1848 előtt... „Erdészeti Lapok“ (Fragment din istoria pădurilor domeniului regal din Abrud, în perioada dinainte de 1848, „Pagini de silvicultură“), 1869, p. 187.

364 Töredék..., p. 195.

365 *Simion Balint,* „Scurtă descriere a unor evenimente întîmplate în Munții Apuseni și Transilvania... în 1837—1867“, în „Transilvania“, 1876, nr. 2. Reprodus și de *Bariț,* în „Părți...“, vol. I, p. 652—661.

366 „Gazeta...", 1847, nr. 5, p. 18 (16 ianuarie).

367 *Balint*, „Scurtă...", în *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 658—659.

368 *Lupaș*, „Mitropolitul...", p. 14—16 și 25—29.

369 *Eugen von Fridenfels*, „Joseph Bedeus von Scharberg", part. I—II, Viena, 1876—1877. Pasajul la care ne referim, în I, p. 193.

370 *Balint*, „Scurtă...", în *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 659—661.

371 *Tóth*, „Mișcări...", p. 337.

372 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 663—664.

373 *S. Dragomir*, „André Saguna et Joseph Rajačič", în „Balcania", 1943, p. 275.

374 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 59—66.

375 „Gazeta...", 1847, nr. 5, p. 18 (16 ian.).

376 „Foaie...", 1846, nr. 7, p. 56; *D. Prodan*, „Supplex...", p. 104—111.

377 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 577—578.

378 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 638, și „Foi comemorative...", p. 16.

379 „Magyarország története", III, 1961, p. 253.

380 „Foi comemorative...", p. 16.

381 „Gazeta...", 1842, nr. 16; „Foaie...", 1846, nr. 7, p. 56.

382 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 662.

383 *Josif Șterca-Șuluț*, în „Gazeta...", 1889, nr. 173.

384 *Bariț*, „Părți...", vol. I, p. 661 și 664.

385 *G. Bogdan-Duică*, „Viața și opera întîiului țărănist român, Ion Ionescu de la Brad", Craiova, 1921, p. 6.

386 „Transilvania", Sibiu, 1877, p. 185.

387 *V. Cheresteșiu*, „Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu", în „Studii", 1956, nr. 1, p. 65—86.

388 *Tóth*, „Mișcările...", p. 301.

389 „Din istoria Transilvaniei", vol. I, ed. a 3-a, p. 313.

390 *L. Fodor* și *L. Vajda*, „Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania, 1849—1918", Buc., 1957, p. 12.

391 *Imreh*, „Despre...", p. 69.

392 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 73.

393 *Mészáros*, „A magyar...", p. 1.

394 Op. cit., p. 3.

NOTE LA CAPITOLUL II

1 *S. B. Kan*, „Revoluţiia 1848 goda v Avstrii i Ghermanii", Moscova, 1848, p. 114—195.
2 *A. Lamartine*, „Histoire de la révolution de 1848", vol. II, Bruxelles, 1849, p. 25, 29 şi 167.
3 *K. Marx* şi *F. Engels*, Opere, vol. 4, Editura politică, Bucureşti, 1958, p. 511.
4 „Der Siebenbürger Bote", Sibiu, 1848, 5 aprilie (nr. 29, p. 118—119).
5 *Karl Obermann*, „Bemerkungen über die bürgerliche Metternich-Forschung" (Note despre cercetările ştiinţei istorice burgheze cu privire la Metternich), în „Zeitschrift für Geschichteswissenschaft" (Revistă de ştiinţă istorică), Berlin, 1958, vol. 6, p. 1 340.
6 „*Magyarország* története", III, 1798—1849 (Istoria Ungariei, vol. III, 1790—1849), Budapesta, 1961, p. 384.
7 Op. cit., p. 397.
8 „Márczius Tizenötödike" (15 martie), Pesta, 1848, nr. 23, 11 apr., p. 92—93.
9 *V. Cheresteşiu*, „Luptătorul...", p. 72.
10 „Organul luminării", Blaj, 14 apr. (st. v.), p. 383—384.
11 *Bogdan-Duică*, „Murgu...", p. 134.
12 *Iosif Şterca-Şuluţ*, „O lacrimă fierbinte", în „Transilvania", 1877, nr. 6, p. 61.
13 *K. Marx* şi *F. Engels*, „Opere", vol. 5, Editura politică, Bucureşti, 1959, p. 3.
14 *K. Marx* şi *F. Engels*, „Opere", vol. 4, Editura politică, Bucureşti, 1958, p. 473—474.
15 Op. cit., p. 511.
16 Op. cit., p. 516.
17 Op. cit., p. 517.
18 *Hajnal István*, „A Batthyány-kormány külpolitikája" (Politica externă a guvernului Batthyány), Budapesta, 1957, p. 13, 16.
19 *Pokrowski, M. N.*, „Historische Aufsätze" (Studii istorice), Berlin (1918), p. 105.

20 Staatsarchiv, Wien, Staatskanzelei, Türkei VIII, Karton 32, F. 14—16, f. 73—78.

21 Ibid., f. 99—100.

22 *N. Bălcescu*, „Opere", E.S.P.L.A., Bucureşti, 1952, p. 232.

23 „Gazeta...", 26 aprilie (st. v.), 1848, p. 140.

25 *N. Bălcescu*, „Opere", vol. I, Bucureşti, 1953, p. 307.

27 *Molnár Erik*, „Történetszemléletünk nacionalista maradványairól" (Despre rămăşiţele naţionaliste ale concepţiei noastre istorice), Új Irás, Budapesta, 1962, nr. 11, p. 1 239.

28 O. L., Bp., 1526 utáni gyűjtemény. Az 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések, Kővár vidéke ápr. 10-én tartott közgyűlése jegyzőkönyve (Colecţia de după 1526. Însemnări privind evenimentele din 1848/49. Protocolul adunării generale din 10 aprilie a districtului Chioar).

29 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.

30 Ibid.

31 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Luna, Misive.

32 O. L., Bp., Fond. A.H.T. Praes., nr. 562/1848, Foto 2 377—2 381.

33 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Luna, Misive.

34 *Andics Erzsébet*, A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—49-ben (Rolul contrarevoluţionar al aristocraţiei moşiere în 1848—49), Budapesta, 1952, vol. II, p. 22—23.

35 O. L., Bp., Fond. G. Pr. nr. 1 901/1848, Foto 16 006—16 009, 972—974.

36 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.

37 O. L., Bp., Az 1848/49-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Bizottmány.

38 Arh. ist. Fil. Cluj Acad., Copierul scrisorilor lui Wesselényi.

39 „Magyarország története", vol. III, p. 392.

40 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. rom. nr. 994/f. 199.

41 O. L., Bp., Archivum Regnicolare. Nádori lt. 526/1848.

42 Ibid., nr. 633/1848, Foto 12 271—6.

43 Ibid., nr. 569/1848, Foto (fotocopia documentului se află în fototeca Institutului de istorie al Academiei Republicii Socialiste România, filiala Cluj) 12 261—3, 12 257—9.

44 Arh. Muz. Reg. Banat, Timişoara, 1848, f.n.

45 Muzeul Reg. Arad, Cutia 1, nr. inv. 2 821 şi 6 401, imprimat.

46 Arh. st. Lugoj, Prefectura jud. Severin, 1848, filele 145—148; O. L., Bp., Fond. Az 1848/49-i Min. Lt. Orsz. Ideigl. Bizottmány, nr. 105/1848, foto 1 168—1 174.

47 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, 716/1848.

48 *Szilágyi Farkas*, „Alsófehér-vármegye monográfiája" (Monografia Comitatului Alba de Jos), vol. III, Aiud, 1898, p. 18—19.

49 Arh. st. Cluj, Fond oraşul Dej, nr. 224/1848; *Kádár József*, „Belső Szolnok és Doboka megye története 1848—1849 (Istoria Comitatului Solnocul Interior și Dobîca în 1848—1849), Dej, 1890, p. 9 şi 12.

50 „Erdélyi Híradó", 6 apr. 1848.

51 Arh. st. Lugoj, Fond. Pref. jud. Severin, 1848, filele 175—176 şi 162—166.

52 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Odorhei, Arh. adm. nr. 656/1848.

53 Báró Bánffy Jánosné, Emlékirata 1848—49-i élményeiről. Sajtó alá rendezte Kelemen Lajos (Memorii despre cele trăite în 1848—1849. Pregătite sub tipar de Kelemen Lajos), Cluj, 1931, p. 7—8 şi 15.

54 Arh. st. Cluj, Fond. comit. Turda, nr. 575/1848.

55 Arh. st. Lugoj, Fond. Pref. jud. Severin, 1/1848, fila 258.

56 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 250.

57 O. L., Bp., Fond A.G.T., nr. 654/1848, Praes.

58 O. L., Bp., Fond. Az 1848/49-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 224/B, Foto 11 916—11 918.

59 *Bölöni György*, „Hallja kend, Táncsics" (Auzi jupîne Táncsics), Bp., 1946, p. 324.

60 O. L., Bp., Fond. A.G.T., 703, 1 014/1848, Praes., foto 71—74.

61 „Der Siebenbürger Bote", 31 martie 1848, p. 109.

62 Arh. st. Sibiu, Fond. Arh. Univ. săseşti, nr. 455/1848.

63 „Gazeta..." din 29 martie (st. v.) 1848, p. 102—108; „Satellit", 3 apr. 1848, p. 1 256.

64 Arh. st. Sibiu, Fond. Arh. Univ. săseşti, nr. 485/1848.

65 *Traian Popa*, „Monografia oraşului Tîrgu-Mureş", Tîrgu-Mureş, 1932, p. 140—141.

66 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 78.

68 „Erdélyi Híradó", 1848, 2 şi 4 apr., p. 209—210 şi 213—214.

70 „Foaie...", 1848, nr. 13, 29 martie (st. v.), p. 99—101.

71 Arh. st. Sft. Gheorghe, Fond. fam. Apor. N., fasc. XXI, nr. 4.

72 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 593/1848, Praes.

73 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 652/1848, Praes., foto 23—25.

74 „Organul luminării", Blaj, 1848, nr. 66, 31 martie (st. v.), p. 376.

75 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 77.

77 *Kővári László*, „Erdély története 1848—49-ben" (Istoria Ardealului în 1848—1849), Pesta, 1861, p. 54—55.

78 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 632/1848, Praes., foto 23—25.

79 *Suluț*, „Biografia...", p. 6—7.

80 „Székely Közlöny" (Buletin secuiesc), Tîrgu-Mureș, 1867, nr. 18, p. 138—139.

81 Biblioteca Bathianeum, Alba Iulia, Registrul gimnaziului Zlatna.

82 *Szabó Ervin*, „Társadalmi és Pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban" (Lupte sociale și de partid în revoluția din 1848—1849) ed. a 2-a, Budapesta, 1949, p. 321.

83 „Gazeta...", 1848, nr. 22, 15 martie (st. v.), p. 91.

84 „Foaie...", 1848, nr. 12, 22 martie (st. v.), p. 93.

85 Ibid., nr. 15, 12 apr. (st. v.), p. 113.

86 Ibid., p. 114—115.

87 Ibid., p. 115.

88 „Foaie...", 22 martie (st. v.), 1848, p. 91.

89 „Organul luminării", 17 martie (st. v.), 1848, nr. 64.

90 Ibid., 31 martie 1848, p. 371—372.

91 „Munkások Újsága" (Ziarul muncitorilor), Budapesta, 1848, 2 aprilie 1848, nr. 1.

92 „Satellit", Brașov, 1848, nr. 60, 27 martie, citat în *C. Göllner*, „Betrachtungen zum fortschrittlichen Denken der Siebenbürger Sachsen im 19. Jahrhundert", in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde", Sibiu, nr. 1, 1959, p. 35.

93 „Der Siebenbürger Bote", 1848, nr. 28, 3 apr., p. 213.

94 „Foaie...", 22 martie (st. v.) 1848, p. 93.

95 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 787/1848, Praes.

96 O. L., Bp., Fond. G. Pr., 615/1848, foto 2 441—2 443.

97 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția B. Kemény, Diplomatarium autographum.

98 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 133/1848, Praes.

99 *Barit*, „Părți...", vol. II, p. 71—72.

100 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Wesselényi.

101 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

102 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Mikó Sándor, imprimat.

103 (Szárazberky) Nagy József, Emlékjegyzetei (Memorii) (1800—1878), Budapesta (f.a.), p. 134.

104 „Erdélyi Hírlap", 18 apr. 1848.

105 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fondul Josika fidei comissionale.

106 *Barit*, „Părți...", vol. I, p. 620.

107 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Mikó. Vezi şi Bánffy Jánosné, Emlékiratai, p. 8 ; „Gazeta“, 29 martie (st. v.) ; *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 39—40.

108 „Magyarország története. Szerkesztették Molnár Erik, Pomlényi Ervin és Székely György“ (Istoria Ungariei, Red. de M. E., P. E. şi Sz. Gy.), vol. I—II, Bp., vol. I, 1964, p. 500.

109 „Márczius Tizenötödike“, Budapesta, 31 martie 1848, p. 53.

110 „Életképek“, Budapesta, 19 martie 1848.

111 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 48.

112 „Erdély Híradó“, 20 apr. 1848.

113 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 46—47.

114 „Gazeta...“, 8 şi 12 apr. (st. v.) 1848.

115 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 7677/1848.

116 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.

118 *A. A. Mureşianu*, „Prefectura română a Ţării Bîrsei din 1848—1849, Braşov, 1929, p. 20—21.

119 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.

120 *V. Moldovan*, „Memorii din 1848—1849“, Braşov, 1895, p. 5—7.

121 *Papiu*, „Istoria...“, ed. 2-a, t. II, p. 107—108.

122 „Gazeta...“, 1848, nr. 39, 13 mai (st. v.), p. 161.

123 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 255.

124 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 85.

125 Op. cit., p. 85—86.

126 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.

127 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 255.

128 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 7677/1848 (in Politicis).

129 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 627/1848, Praes., foto I, Cluj : 21—22.

130 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 83—84.

131 *P. Teodoru*, „Ideologia revoluţiei din 1848 şi opera istorică a lui S. Micu“, Comunicare prezentată la sesiunea Fil. Acad. din 12 dec. 1964, mss.

133 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 884/1848, Praes.

134 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.

135 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 733/1848 ; „Gazeta...“, 12 apr. (st. v.) 1848, p. 124 ; „Erdélyi Híradó“, Cluj, 18 apr. 1848.

136 O.L., Bp., Fond. G.P., 1848; 9 012 (Raportul consiliului orăşenesc Abrud din 16.VI.1848); *Trócsány*, „Az erdélyi...", p. 262.

137 *Simion Balint*, Scurtă descriere a evenimentelor din Munţii Apuseni ai Transilvaniei, sau Ţara Moţilor (numită), în anul 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceluiaşi an, Academia R.P.R., ms. 1 060, f. 322—325. Data manuscrisului: Roşia de Munte, 8 mai 1852.

138 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 643 şi 802/1848, Praes.

139 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 132—3, 134—9.

140 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 783/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 104—107, 128—131, şi Arh. Zlatna, ad. nr. 569/1848; vezi şi O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes., foto I. I, Cluj, 128—131, 140—141, şi memoriile lui *S. Balint*, Scurtă..., f. 312—315.

141 *S. Balint*, „Scurtă...", f. 312—315.

142 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848.

143 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 226.

144 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 859/1848, Praes.

145 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.

146 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 743/1848, Praes.

147 Ibid., nr. 783/1848 E; A. St. Zlatna, ad. 568, 1848.

148 Ibid., nr. 785/1848, Praes.

149 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Mikó, Corespondenţa lui Mikó Imre, Original în Colecţia lui Pajáchevich, Nógrádladány.

150 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 859/1848, Praes.

151 „Gazeta...", 19 apr. (st. v.) 1848.

152 O.L., Bp., Fond. A.G.T.

153 Arh. Episcopiei ort. rom. din Arad, nr. 157/1848.

154 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 4161/1848 (in Politicis); Arh. st. Lugoj, Fond pref. jud. Severin, 1848, f. 207, 183—184.

155 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 4 160/1848 (in Politicis), foto I.I, Cluj, 15 926—15 927.

156 Arh. st. Blaj, Fond. 1848—1849.

157 „Gazeta...", 29 martie (st. v.) 1848, p. 109.

158 Ibid., 22 aprilie (st. v.), p. 149—150.

159 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 615/1848, Praes.

160 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Mike Sándor.

161 „Gazeta...", 29 martie (st. v.); „Vestitorul", Buc., 10 apr.; „Organul luminării" din Blaj, 31 martie st. v., p. 374; „Erdélyi Híradó" din Cluj (4 aprilie); O.L., Bp., Fond. 1 526 utáni gyűjt. Az 1848—49-i forradalomra vonatkozó nyomtatványok, foto I.I, Cluj, 968.

162 Arh. st. Braşov, registrul: Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 125; Arh. st. Braşov, Actele rev. 1848/1849 (Acte scoase), nr. 125, Concept.

163 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 993/1848, foto 325, nr. 6 242/1848, foto 1 714—1 715, nr. 6 123/1848, foto 1 661; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 060, f. 211, foto 4 456; 1 061, f. 189, foto 4 184.

164 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 061, f. 189, foto 4 184.

165 Arh. st. Blaj, Acte 1848.

166 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 778/1848, Praes.

167 Staatsarchiv Wien.

168 „Gazeta...", 1848, nr. 28, 5 apr. (st. v).

169 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 993/1848, Praes.

170 Datele biografice în *G. Bogdan-Duică*, „Viaţa şi ideile lui S. Bărnuţ", Buc., 1924.

171 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 41—44.

173 *Puşcariu*, „Notiţe...", p. 15—20.

174 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Pachet CCLX.

175 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 242, 798, 7 012/1848, foto 2 153—2 156, 2 188—2 193.

176 Scrisoarea este publicată în lucrarea *A. A. Mureşianu*, „Simion Bărnuţ", p. 12—16; „Transilvania", 1921, p. 255—259.

179 *Papiu-Ilarian*, „Istoria românilor din Dacia Superioară, Schiţe, t. III, Editura de stat Pascu, Sibiu, 1943, p. 13, p. 156.

180 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 84.

181 „Wiener Zeitung", 16 mai 1848, nr. 136, p. 652.

182 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 81.

183 Scrisoarea lui Cipariu în Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 994, f. 200—201.

184 O.L., Bp. Fond. A.G.T., nr. 6 029 şi 7 981/1848 (in Politicis).

185 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 061, f. 281.

186 O.L., Bp. Az 1848—1849-i Min. Lt. Igazságügyi min. Büntetőtörvénykezési oszt. 21/1848; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 982/1848, Praes.

187 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 060, f. 205, foto 4 214—4 215, 4 452, 4 462; nr. 1 061, f. 281, foto 4 198—98.

188 O.L., Bp., Fond. G.P., nr. 7 981/1848. Foto 2 157—2 158; copia lui Moldovan, Arh. st. Blaj, Fond. Mitropolia Blaj, nr. 655/1848, foto 7 577.

189 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 994, f. 200—211.

190 Arh. st. Zlatna, nr. 817, Praes., 55/1848.

191 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 994.

192 Arh. st. Braşov, Registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 150/1848.

193 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 8 124/1848 (Anexă la nr. 1 729/1848, Praes.).

194 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 034/1848, Praes.

195 „1848—49, Történelmi Lapok" (1848—1849. Pagini de istorie) 1897, p. 18.

196 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 33—34.

197 Arh. St. Cluj, Fond. comitatul Turda, Acte praesidiala, nr. 498/1848.

198 Arh. St. Zlatna, nr. 817, Praes. 55, 1848.

199 Ibid.

200 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Wesselényi, Misive.

201 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 803/1848, Praes.

202 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 15/B ; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 855/1848, Praes.

203 Arh. St. Arad, Fond. Prefectura jud. Arad, A.V.C., 303/1848.

204 Ibid.

205 Arh. oraşului Baia Mare, nr. 1 316/1848. Material cules de cercetătorul Csetri Elek.

206 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Fam. Teleki din Luna de Sus.

207 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok. 15/B.

208 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Familia Teleki din Luna de Sus.

209 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok. 206/B.

210 Ember, Iratok, p. 210.

211 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 904/1848, Praes.

212 Ibid., nr. 871/1848, Praes.

213 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. Familiei Wesselényi, Misive.

214 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

215 *Kardos* S., „Báró Wesselényi Miklós élete és munkái" (Viaţa şi operele baronului W. M.), Budapesta, 1905, vol. II. p. 214.

216 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi ; *Kardos*, „Wesselényi...", p. 212—213.

217 *Bariț,* „Părți...“, vol. II, p. 76.
218 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 609/1848, Praes., foto 15—17, nr. 101/1848, Praes.
219 Ibid., nr. 693, nr. 653/1848. Foto : 29—31.
220 Ibid., nr. 694/1848. Praes. Foto : 56 ; nr. 107/1848. Praes.
221 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Mikó-Rhédey.
222 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Mikó-Rhédey.
223 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 838/1848, Praes.
224 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Corespondența Mikó.
225 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Arh. fam. Jósika.
226 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 819/1848.
227 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.
228 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 982/1848, Praes.
229 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Coresp. Wesselényi.
230 „Satellit“, Brașov, 25 mai.
231 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 000/1848, Praes.
232 Ibid., nr. 982.
233 Ibid., nr. 885.
234 Ibid., 5 970/U, 171/1848.
235 Arh. st. Cluj, Fond. comit. Turda, Praes. nr. 498/1848.
236 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 865/1848, Praes.
237 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó.
238 *Trócsányi,* „Az erdélyi...“, p. 289.
240 *Bariț,* „Părți...“, vol. II, p. 76.
241 O.L., Bp., Archivum Regnicolare, Nádori Lt., nr. 633/1848.
242 *Haraszti,* „Parasztmozgalmak...“, p. 175.
243 Op. cit., p. 179.
244 *Szárazberky Nagy,* „Emlékjegyzetei...“, p. 162.
245 O.L., Bp., 1848—1849-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Biz. nr. 376, Foto 1 231—1 232.
246 O.L., Bp., Az 1848—1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 13/B.
247 Ember, „Iratok...“, p. 158—159.
248 *Haraszti,* „Parasztmozgalmak...“, p. 178.
249 O.L., Bp., Az 1848—1849-i Mit. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 313/B.
250 *Haraszti,* „Parasztmozgalmak...“, p. 162—166.
251 Op. cit., p. 167.
252 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Minisztérium Lt. Miniszterelnökség. nr. 69/1848, Praes.
253 „Jelenkor“ 30 apr. 1848 ; „Erdélyi Híradó“, 4 mai 1848 ; „Ellenőr“, 9 mai 1848.

254 *Szárazberky Nagy*, „Emlékjegyzetei...", p. 170—171.

255 Arh. Muz. revoluţionar 1848, Arad, Raport din 27 apr.

256 Arh. Episcop. ort. române, Arad, nr. 283/1848.

257 Arh. St. Arad, Acte Vicecomitis, nr. 579/1848, anexat la dosarul Acta Congregationum nr. 813/1848.

258 Arh. st. Arad, Fond. Prefect. Judeţului Arad, L.V.C. nr. 585/1848.

259 Arh. Muzeului revoluţionar 1848, Arad, Raportul către judecătorul din Pecica.

260 *Eugen Glück*, Mişcări ţărăneşti în comitatul Caraş în 1848, mss.

261 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

262 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Dos. Bánffy, 1848.

263 Ibid.

264 *Szabó István*, Tanulmányok a magyar parasztság történetéből (Studii privitoare la istoria ţărănimii ungare), Bp., 1948.

265 „Közlöny", Budapesta, 21 sept. 1848, p. 528—529.

266 *Ember Győző*, Magyar parasztmozgalmak 1848-ban (Mişcări ţărăneşti ungare în 1848), în „Forradalom és szabadságharc" (Revoluţie şi luptă pentru libertate), Budapesta, 1948, p. 227.

267 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok.

268 *Dragomir*, „Studii", vol. I, p. 178.

269 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 295.

270 *Ember*, „Iratok...", p. 242.

271 Arh. st. Arad, Fondul Prefect. judeţ Arad, Actele Tribunalului corecţional, 148/1848, f. 8.

272 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, 864/1848.

273 Arh. Muzeului revoluţionar 1848, Arad, Actele Vărşand.

274 Ibid.

275 Arh. st. Arad, Fond. Prefect. jud. Arad, A.V.C. 613/1848.

276 Arh. st. Arad, Acta Congregationum, nr. 738/1848.

277 O.L., Bp., Az 1848/1849, Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, nr. 138/B.

278 Arh. Muzeului revoluţionar 1848, Arad, Cutia 2.

279 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 871/1848, Praes.

280 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 276.

281 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 909/1848, Praes.

282 Ibid., nr. 876/1848, Praes.

283 „Der Siebenbürger Bote", Sibiu, 3 apr. 1848 (p. 114).

284 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 1 702/1848, Praes.

285 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, dos. Bánffy, 1848.

286 „Magyarország története", vol. III, 1961, p. 411.

288 *Ember*, „Parasztmozgalmak...", p. 206.

289 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 296/B ; „Pesti Hírlap", 11 mai 1848.

290 „Jelenkor", 9 mai 1848. Corespondenţa este datată din Carei, din 1 mai.

291 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 206/B.

292 Ibid.

293 Arh. Capitlului Oradea, 1848, nr. 178, 10 apr.

294 Arh. Muz. revoluţionar 1848, Arad, Actele Vărşand.

295 *Ember*, „Iratok...", p. 207.

296 Op. cit., p. 221.

297 Op. cit.

298 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Miniszterelnökség, nr. 198. Praes.

299 *Ember*, „Iratok...", p. 225—6.

300 *Kővári*, „Erdély története...", p. 90.

301 „Erdélyi Híradó", 27 aprilie 1848.

302 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 148-i, 210.

303 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...", p. 13.

304 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 292.

305 Op. cit., p. 294—5.

306 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849.

307 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.

308 „Siebenbürger Wochenblatt", 18 mai, dînd ca sursă ziarul „Jelen".

309 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 289—291.

310 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, corespondenţa Mikó.

311 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 31—32.

312 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 149—150.

313 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...", p. 12—13.

314 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 291.

315 Arh. Muz. revoluţionar 1848, Arad, Actele Vărşand.

316 O.L., Bp.

317 Arh. st. Arad, fond. Pref. jud. Arad, Actele Tribunalului corecţional, 148/1848, f. 8.

318 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, dos. Bánffy, 1848 ; scrisoarea e din 3 mai 1848.

319 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 31—32 ; „Erdélyi Híradó", 7 mai 1848.

320 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

321 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 8 124/1848.

322 Arh. Muz. revoluţionar 1848, Arad, Actele Vărşand.
323 *Al. Neamţu*, „Situaţia şi lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX" în „Anuarul Inst. de ist. Cluj", t. IV, 1961, p. 135.
324 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Miniszt. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, nr. 162/B.
325 O.L., Bp., Min. Ideigl. Bizottmány, 529/1848.
326 „Foaie...", martie (st. v.) 1848.
327 „Gazeta...", 15 martie (st. v.), nr. 15, p. 115; nr. 22, p. 90—91.
328 „Gazeta...", 18 martie (st. v.), 1848, p. 63.
329 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 98.
330 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 185/1848.
331 Bibl. Univ. Cluj, Corespondenţa Mikó, Cutia 77; f.; *A. Dragomir*, „Din corespondenţa...", p. 162—166; *Suciu*, „Cum a fost pregătit...", p. 40—49.
332 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 35.
333 *Pap Dénes*, „Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez" (Culegere de documente cu privire la lupta Ungariei pentru independenţă), vol. I, Pesta, 1868, p. 69.
334 *Potemkin-Molok*, „Revoliuţii...", vol. I, p. 433.
335 *Ember Győző*, „Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez" (Contribuţii la istoria mişcărilor ţărăneşti din 1848), Budapesta, 1951, p. 205.
336 Muzeul revoluţionar 1848—1849, Arad, nr. 3 547.
337 *Spira*, „Parasztságunk...", p. 121.
338 „Erdélyi Híradó", 7 mai 1848, p. 290—291.
339 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, Scrierile comisarului guvernial Wesselényi.
340 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Miniszt. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, 15/B.
341 Ibid., nr. 796/B.
342 „Gazeta...", 21 mai (st. v.), 1848.
343 „Jelenkor", 9 mai 1848. Corespondenţa e datată din Carei, la 1 mai.
344 Arh. ist., Fil. Acad. Cluj, fond. Arh. fam. Boornemissza, Misive; *Andics*, „A nagybirtokos...", vol. II, p. 28.
345 „Erdélyi Híradó", 27 aprilie 1848.
346 O.L., Bp., Az 1848/1849-i Min. Lt. Miniszteri Orsz. Ideigl. Bizottmány, nr. 231/1848.
347 Arh. st. Braşov, registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 113, 177/1848; Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fideicomisală a fam. Jósika. Misive.
348 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 787/1848, Praes; Arh. st. Braşov, fond Arh. oraş Braşov, Registrul acte intrate, 89/1848, foto 4 798.

349 Arh. st. Braşov, registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, nr. 172/1848.
350 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Odorhei, Acte adm., 1848, Pach. nr. 3.
351 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 585/1848, Praes., foto 2 429—30.
352 *Tóth*, „Mişcările...", p. 160.
353 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
354 *A. F. Maurer*, „Die Besitzergreifung Siebenbürgens" (Luarea în stăpînire a Ardealului), ed. 2-a, Berlin, 1862, p. 135—136.
355 *Szilágyi*, „Alsófehér...", p. 23—25.
356 Ibidem, p. 26—28.
357 O.L., Bp., fond. Comb. Trans. Praes. 1848, nr. 705.
358 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich-Mikó.
359 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 876 şi 934/1848, Praes.
360 Ibid., nr. 909.
361 Ibid., nr. 913.
362 „Der Siebenbürger Bote", 3 aprilie 1848 (nr. 28, p. 114).
363 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.
364 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
365 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Pejachevich-Mikó.
366 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Corespondenţa Wesselényi.
367 Articolul lui Wesselényi în „Pesti Hírlap", 15 apr. 1848 (p. 332—333).
368 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 32—33.
369 „Organul luminării", 14 apr. (st. v.), 1848, nr. 68, p. 386.
370 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
372 Bibl. Acad. Buc., mss. rom., nr. 996.
373 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 562/1848, Praes., foto 2 376, 2 382—2 383, 2 392—2 395.
374 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 838/1848. Praes.
375 Ibid., nr. 693/1848, foto 54—55.
376 Arh. st. Blaj, fond. Mitropoliei Blaj, 1848, foto 756.
377 Document păstrat de dr. Alex. Culcer, Cluj.
378 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
379 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyüjtemény. „Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatkozó iratok, K. Papp Miklós gyüjteménye" (Colecţia privitoare la anii de după 1526. Scrieri referitoare la mişcările românilor din Ardeal în anii 1848—1849. Colecţia lui K. Papp Miklós).
380 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 865/1848, Praes.
381 Arh. st. Braşov, Actele Mag. Braşov, nr. 311/1848, Imprimat.
382 „Erdélyi Híradó", 24 apr. 1848, p. 257.

383 „Gazeta...“, 19 apr. (st. v.), 1848, p. 132.
384 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 1 058, f. 51 ; Arh. st. Cluj, Arh. Comitatului Crasna, 1848.
385 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 904/1848, Praes.
386 Arh. st. Braşov, Registrul Einreichungsprotocoll, des Kronstädter Magistrats, 1848, nr. 111 ; Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 165/1848.
387 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 18.
388 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 632/1848, foto 26—28.
389 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
390 Ibid., nr. 881 şi 1 097/1848, Praes.
391 Ibid., nr. 802/1848, Praes.
392 Scrisoarea din 10 apr. a baronului Jósika Miklós, în Arh. ist. Fil. Acad., Fondul Wesselényi, Misive.
393 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 906/1848, Praes.
394 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 7—8.
395 „Gazeta...“, 5 apr. (st. v.), 1848, p. 116.
396 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 190/1848.
397 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 58—59 şi 63.
398 *Szárazberky Nagy*, „Emlékjegyzetei...“, p. 135—136.
399 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 58—59.
400 O.L., Bp., Fond. B., Pr., nr. 667/1848, foto 45—32.
401 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 926/1848, Praes.
402 Ibid., nr. 923/1848, Praes.
403 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 28.
404 Arh. st. Cluj, fond. Scaunul Arieş, nr. 186, 233/1848, Praes.
405 Arh. st. Sf. Gheorghe, fond. Arh. Apor, fasc. XXI, nr. 4.
406 „Bauer őrnagy Bem főhadsegédének hagyományai 1848 és 1849-ből. Közli Makray László“ (Amintirile maiorului Bauer, adjutantul lui Bem, din 1848—49, publicate de M. L.), Pesta, 1871, p. 5—6.
407 *Bariţ*, „Părţi...“, vol. II, p. 45.
408 Op. cit., p. 42—43.
409 Arh. Mănăstirii Hodoş-Bodrog, Acte cartonate 1846—1850.
410 „Magyarország története“, vol. III, 1961.
411 Op. cit.
412 O.L., Bp., Arh. Regnic. Nádori Lt. 917/1848.
413 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
414 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 667/1848, Praes.
415 „Foi comemorative...“, p. 18.
416 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 254.
417 „Organul luminării“, 31 martie (st. v.) 1848.

418 „Erdélyi Híradó", 28 aprilie 1848.
419 Ibid., 7 mai 1848.
420 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
421 Ibid.
422 Arh. st. Cluj, A.M.T. 1848, nr. 783 eln. 1849, nr. 652 mapa 1848, Arh. st. Blaj, 1848.
423 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 802/1848, Praes.
424 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 27.
425 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, corespondenţa Mikó.
426 Arh. st. Braşov, Actele Magistr. Sighişoara, 1 005/1848.
427 Arh. st. Sibiu, Acte comiţiale, 503/1848.
428 Arh. st. Sibiu, Arh. Magistr. Sibiu, 1 423/1848 f. 7.
429 Arh. st. Sibiu, Arh. comiţiale, 414/1848 ; Arh. st. Braşov, Actele rev. 1848/1849 (acte scoase), nr. 83, Concept.
430 Arh. st. Braşov, fond. Magistratului, 1 779/1848.
431 „Satellit", Braşov, 20 apr. 1848.
432 „Gazeta...", 8 şi 12 apr. (st. v.) 1848.
433 O. L., Bp., fond. A.G.T., 1 096, Praes.
434 Arh. st. Braşov, Registrul Einreichungsprotocoll des Kronstädter Magistrats, 1848, nr. 126 ; Arh. st. Sibiu, Acte comiţiale, 517/1848 ; Arh. st. Braşov, Actele magistr. Sighişoara, 944/1848 ; Arh. st. Braşov, Actele magistr. Sighişoara, 1 005/1848, 944/1848, foto 6 385—6 387.
435 Arh. st. Braşov, Actele magistr. Sighişoara, 1 005/1848.
436 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Mikó.
437 Arh. st. Sibiu, Acte comiţiale, 561/1848.
438 Ibid., 624/1848.
439 Ibid.
440 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849 ; Bibl. Acad. Buc. Republicii Socialiste România, mss. rom. nr. 970, f. 52 foto 4 566—7.
441 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 75.
442 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 594/1848, Praes, foto 2 433—3.
443 „Gazeta...", 25 martie (st. v.) 6 apr. (st. n.) 1848, nr. 25, p. 105—106.
444 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, 15/1848, intrat la 6 apr. 1848.
445 Arh. st. Braşov, Actele rev. 1848/49 (acte scoase), nr. 119 ; „Siebenbürger Wochenblatt" (Săptămînal transilvănean), 17 aprilie 1848.
446 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 88; „Foi comemorative...", p. 19—20.
447 Arh. st. Blaj, fond. 1848—1849.
448 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, 458/1848 ; Arh. Bis. Sf. Nicolaie, Braşov, fond. Bran, nr. 32/1848. foto 5 280—1282 ;

Arh. st. Braşov, Acte Mag., Sighişoara, nr. 1 143/1848 ; Arh. st. Braşov, Acte mag., Braşov, nr. 254/1848 ; „Gazeta...", 1 apr. (st. v.) 1848, nr. 27, p. 111.

449 „Gazeta...", 8 apr. (st. v.) 1848.

450 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 827/1848, Praes.

451 *A. A. Mureşianu*, „Prefectura...", p. 20—21.

452 „Organul luminării", 21 apr. (st. v.) 1848, p. 391.

453 „Erdélyi Híradó", 20 şi 21 apr. 1848.

454 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom., nr. 970, f. 255, foto 4 646.

455 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, 339/1848.

456 „Vestitorul românesc", Buc., 27 apr. (st. v.) 1848, p. 38.

457 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Arh. fam. Bornemissza, Misive.

458 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Teleki din Satulung, Misive.

459 Ibid.

460 *Szeremlei*, „Magyarország...", p. 66, şi *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 27.

461 *R. Endres*, „Wien 1848", Zur Ausstellung im Wiener Rathaus, Viena, 1948, p. 21.

462 „Foaie...", 3 mai (st. v.) 1848, p. 137—140.

463 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Teleki din Satulung, Misive.

464 *Kardos*, „Báró Wesselényi...", p. 221.

465 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...", p. 16.

466 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Mikó, scrisoare din 6 mai.

467 „Életképek" (Pagini din viaţă), Pesta, 21 mai 1848, p. 659.

468 Arh. st. Arad, Acta Congreg., 598/1848 ; Arh. st. Lugoj, fond. Prefect. Jud. Severin 1/1848, fila 292—5.

469 O. L., Bp., Az 1848—49-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 217/B.

470 Ibid.

471 *V. Cherestéşiu*, „Luptătorul...", p. 73.

472 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 22—23.

473 „Foi comemorative...", p. 19.

474 „Márczius Tizenötödike", p. 19.

475 O. L., Bp., fond. A.G.T., 5 104/1848.

476 Ibid., 5 525/1848.

477 Ibid., 5 961/1848.

478 „Életképek", 6 mai 1848, p. 603.

479 O. L., Bp., fond A.G.T., 980/1848, Praes.

480 „Magyarország története", vol. III, 1961, p. 419.

481 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 1 152/1848, Praes.
482 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. 1 058, f. 52.
483 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 86.
484 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 125.
485 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 5 600 și 5 601/1848.
486 Ibid., nr. 950/1848, Praes.
487 *Dragomir*, „Studii", vol. II, p. 6.
488 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 298/1848.
489 Ibid., nr. 970/1848, Praes.
490 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó.
491 Ibid., scrisoare datată în 6 mai 1848.
492 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó, scrisori din 3 și 10 apr. 1848.
493 *Mészáros K.*, „A magyar...", p. 356.
495 „Gazeta...", 26 apr. (st. v.) 1848, p. 139.
496 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Mikó, scrisorile contelui Mikó din 31 martie și 2 apr. 1848.
497 Ibid., scrisoare din 26 apr. 1848.
498 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 75—76.
499 „Erdélyi Híradó", 6 apr. 1848, p. 218.
500 O. L., Bp., Az. 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Ált. iratok, 206/B.
501 Ibid.
502 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi, scrisoarea din 17 aprilie.
503 *Ember*, „Iratok...", p. 208.
504 Arh. st. Lugoj, fond. Pref. jud. Severin, 1/1848 ; fila 292—295.
505 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi, scrisoarea din 11 mai.
506 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 287.
507 „Ellenőr", 9 mai 1848, p. 9.
508 „Erdélyi Híradó", 27 aprilie 1848.

NOTE LA CAPITOLUL III

1 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
2 *A. A. Mureşianu*, „Bărnuţ...", p. 12—16.
3 Arh. Ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Mikó, Missiles.
S. Dragomir, „Din corespondenţa...", p. 156—157.
5 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieş, nr. 289/1848, Praes.
6 O. L., Bp., Fond A.G.T., nr. 867/1848, Praes.
7 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
8 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 945/1846, Praes.
9 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 91.
10 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 845/1848, Praes.
11 Ibid., nr. 884/1848, Praes.
12 Arh. şt. Cluj, Fond. comit. Turda, nr. 433/1848, Praes ; Arh. şt. Cluj, Fond. oraşul Bistriţa, Mag. Praes. 1847—1848 ; Arh. şt. Braşov, Actele mag. Sighişoara, nr. 1 170/1848.
13 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 958, 5502, 6029/1848, Praes.
14 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 5487/1848 ; O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 884/1848, Praes.
16 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 970, f. 58.
17 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 948/1848, Praes.
18 Ibid., nr. 5931/1848 ; Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.
19 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 34—35.
20 *V. Moldovan*, „Memorii...", p. 16.
21 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 96.
22 *V. Moldovan*, „Memorii...", p. 24.
23 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 996.
24 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 96—97.
25 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6029/1848.
26 Ibid.

27 Ibid. ; *Kádár,* „Belső Szolnok...", p. 33—34.
28 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 949/1848, Praes.
29 *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 96—97.
30 *V. Moldovan,* „Memorii...", p. 12—16.
31 Op. cit., p. 15.
32 O.L., Bp., Fond. A.G.T. (în pol.), nr. 5502/1848.
33 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1099/1848, Praes.
34 *V. Moldovan,* „Memorii...", p. 20.
35 O. L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 949/1848, Praes.
36 Ibid., nr. 1 020.
37 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., Secția mss. nr. 996.
38 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1098/1848, Praes.
39 *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 96 ; *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 131.
40 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1191/1848, Praes.
41 *Balint,* „Scurtă...", f. 325 ; *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 97.
42 „Organul luminării" din 21 apr. (st. v.), p. 390.
43-44 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 137—138.
45 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 135.
46 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 286—288.
47 *Papiu,* „Istoria...", t. III, p. 141.
48 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1050/1848, Praes.
49 *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 136.
50 Op. cit., p. 98 ; *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 135—136.
51 *Bariț,* „Părți...", p. 98—99.
52 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom., nr. 984, p. 286—288.
53 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, mss. rom. 28, Fond. Blaj, f. 42b—43b.
54 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 142—143.
55 *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 100.
56 *C. Suciu,* „Cum a fost pregătit...", p. 49.
58 Copie contemporană, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. nr. 984, p. 286—288.
59 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 143.
60 *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 99.
61 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 143—146 ; *Bariț,* „Părți...", vol. II, p. 100—101 ; Raportul comisarului și al fișpanului, tot la Bariț, vol. II, p. 749—751.

62 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 146—147.
63 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 146.
64 „Organul luminării“, 21 apr. (st. v.) 1848, p. 390.
65 „Gazeta...“, 26 apr. (st. v.) 1848, p. 142.
66 „Erdélyi Híradó“, 5 mai 1848.
67 Deák, 1848..., p. 90.
68 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 144.
69 *Wiener Zeitung*“, Viena, 17 mai 1848, nr. 137, p. 656.
70 „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, 20 mai 1848, p. 2 257.
72 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1051/1848, Praes.
73 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Acte fam. Wesselényi, Corespondența lui Wesselényi.
74 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 100.
75 *Arató Endre*, „A nemzetiségi kérdés története Magyarországon, I. 1790—1840, Bp., 1960, p. 13, 16.
76 *Teutsch*, „Geschichte...“, vol. III, p. 88.
77 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 427/1848, Praes, foto 2 364—2 366.
78 *Lamartine*, „Histoire de la révolution de 1848“, Bruxelles, 1849, vol. II, p. 247.
79 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...“, p. 13 și 19.
80 Op. cit., p. 89 și 90.
81 „Pesti Hírlap“, Bp., 7 apr. 1848 (citat în Hajnal, Batthyány-kormány..., p. 42).
82 *Szeremlei*, „Magyarország...“, p. 61—62.
83 O.L., Bp., Az 1848/49..., Min. Lt. Belügymin. Ált. Iratok, nr. 38/B.
84 „Erdélyi Híradó“, 30 martie 1848.
85 „Pesti Hírlap“, 4 aprilie 1848, p. 292.
86 „Ellenőr“, 11 mai 1848.
87 „Erdélyi Híradó“, 30 martie 1848.
88 *Bethlen M.*, „Múlt és jelen...“, p. 49.
89 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Arh. Fideicomis, fam. Jósika.
90 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 688/1848, Praes., foto 2 433—2434; nr. 723/1848, foto 2493—6; nr. 680/1848, foto 19 356—19 358.
91 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 15.
92 „Ellenőr“, 9 mai 1848.
93 „Erdélyi Híradó“, 11 mai 1848.
94 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1195/1848, Praes.

95 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi, scris. din 11 aprilie 1848. *Tóth Zoltán,* „Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848—1849-ben" (Kossuth şi problema naţională în 1848—49), în „Kossuth Emlékkönyv" (Carte omagială în memoria lui Kossuth) vol. II, Budapesta, 1952, p. 257.

96 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Teleki din Satulung, Missiles.

97 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 5016/1848 (în Politicis).

98 „Erdély és az unió. Töredékeszmék Erdélyi Makyar Jánostól" (Ardealul şi uniunea. Fragmente de idei de E.M.J.), 1848.

99 Citat în *Arató,* „A nemzetiségi...", vol. II, p. 62.

100 *Cherestesiu,* „A magyarországi...", p. 33.

105 „Erdélyi Híradó", 14 apr. 1848.

106 Arh. st. Blaj, Fond. Mitropolia Blaj, nr. 655/1848, foto: 7573.

107 „Organul luminării", 28 apr. (st. v.) 1848.

108 „Der Siebenbürger Bote", Sibiu, 12 mai 1848, nr. 44, p. 177.

112 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, nr. 544/1848.

115 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, nr. 521/1848; argumentele împotriva uniunii au fost pe larg expuse şi în articolul „Über die Vereinigung Siebenbürgens mit Ungarn", apărut în „Transsilvania", Sibiu, 14 apr. 1848 (nr. 30); nr. 528/1848, Concept.

119 Arh. st. Sibiu, Arh. Univ. săseşti, nr. 534/1848.

120 „Allgemeine Zeitung", Augsburg, 8 mai 1848 (p. 2058—2059).

121 *Irmgard Martins,* „Grossösterreich...", p. 13; „Ellenőr", 9 mai 1848.

131 Arh. st. Braşov, Primăria Dumbrăveni, pachetul 1 134, nr. 2/1848.

132 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich Mikó.

133 Arh. st. Braşov, Actele magistr., 101/1848.

134 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. nr. 62, Arh. fam. Apor, nr. Fasc. XXI, nr. 4.

135 *V. I. Lenin,* Despre dreptul naţiunilor la autodeterminare, în „Opere complete", vol. 25, Editura politică, Bucureşti, 1964, p. 281.

136 *P. P. Panaitescu*, „Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitate națională a românilor", Cluj, 1924, p. 5—8.

137 Felix Colson, De l'état présent et de l'avenir des principautées de Moldavie et de Valachie, Paris, 1839 ; Cit. de G. Bogdan-Duică, „Eftimie Murgu", Buc., 1937, p. 92—94.

138 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 256.

139 „Gazeta...", 19 apr. (st. v.) 1848.

140 *H. Desprez*, „La Moldo-Valachie et le mouvement roumain". Vezi și art. lui S. Dragomir, în „Anuarul Institutului de istorie națională" (1928—1930), Cluj, p. 3.

141 Bibl. Univ. Cluj, Corespondența Mikó, cutia 64 ; *Dragomir*, „Din Corespondența...", p. 164.

142 „Allgemeine Zeitung", Augsburg, 22 mai 1848 (nr. 133, p. 2 133—2 134).

143 *G. Fotino*, „Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești", Buc., vol. II, 1939, p. 178—180.

144 „Pesti Hírlap", 15 apr. 1848.

145 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Kemény, Misc. R. 28.

146 „Budapesti Híradó" (Vestitorul din Budapesta), 21 mai 1848.

147 „Allgemeine Zeitung", Augsburg, Peilage, 19 mai 1848.

148 Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats", 1848, nr. 152 ; Arh. st. Brașov, Praesidial-Einreichungs-Protocolle, IV, M. 2, 149—150, 158, 166 și 171—172.

149 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1055/1848, Praes.

150 Ibid., nr. 1044/1848, Praes. ; Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats", nr. 158.

151 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 132/1848, Praes.

152 Ibid., nr. 1131/1848, Praes.

155 Arh. st. Brașov, Registrul „Einreichungs-Protocoll des Kronstädter Magistrats", 1848, nr. 170 și 171.

156 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1131/1848, Praes.

157 Ibid., nr. 1138/1848, Praes.

158 *Deák*, „1848...", p. 89.

159 Op. cit., p. 118.

160 *Trócsányi*, „Az erdélyi...". p. 321.

161 *Potemkin-Molok*, „Revoluții 1848—1849...", vol. I, p. 484.

162 *Barit*, „Părți...", vol. II, p. 577—578 ; *Jancsó*, „A román...", vol. II, p. 496.

163 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...", p. 73.

164 *August Zang*, „Lebensfrage für die österreichische Monarchie" (Problemă vitală a monarhiei austriece), Viena, 8 apr. 1848.

165 „Wiener Zeitung", 28 apr. (st. v.) 1848.

166 „Organul luminării", 28 apr. (st. v.) 1848.

167 *Teodor Bălan*, „Activitatea refugiaţilor moldoveni în Bucovina la 1848", Sibiu, 1944, p. 3 ; *Valerian Popovici*, „Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848", extras din „Studii şi cercetări ştiinţifice", anul V, nr. 1—2, Iaşi, 1954, p. 473.

168 Staatsarchiv, Wien, Hofkanzlei, Türkei VIII, carton 32, F. 14—16, f. 115—116.

169 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, 579—581.

170 Bibl. Univ. Cluj, Corespondenţa Mikó, cutia 77 ; cf. *Dragomir*, „Din corespondenţa...", p. 162.

171 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 577.

173 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. Arh. fam. Apor, N. fasc. XXI, nr. 4.

174 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 328/1848, Praes.

175 „Pesti Hirlap", 5 mai 1848.

176 Ibidem.

177 Ibidem.

178 Ibidem, 18 mai 1848.

179 Bibl. Univ. Cluj, Corespondenţa Mikó, cutia 64 ; cf. *Dragomir*, „Din corespondenţa...", p. 162.

181 „Gazeta...", 29 apr. (st. v.) 1848.

182 „Erdélyi Híradó", 7 mai 1848.

183 Ibid.

184 Op. cit., 9 mai 1848.

185 Op. cit., 11 mai 1848.

186 O.L., Bp., Fond A.G.T., nr. 1 068/1848, Praes.

187 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich Mikó, Scris. din 6 mai către contele Mikó Imre.

188 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 293/1848.

189 Ibid., nr. 1 169/1848, Praes. ; Arh. oraş Tg.-Mureş, Acta pol. nr. 1 429/1848.

190 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 003/1848, Praes. —

191 Op. cit., nr. 1 068 şi 1 073/1848, Praes.

192 Op. cit., nr. 1218/1848, Praes.

193 Arh. Mureşenilor, Braşov, nr. 12 523 ; cf. *Aurel-Horea* şi *A. Mureşianu*, „Simion Bărnuţ în preajma marii adunări naţionale a românilor din 3/15 mai de la Blaj", în „Transilvania", 1921, p. 258.

194 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 159.

195 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 099/1848, Praes.

196 „Gazeta...", 6 mai (st. v.) 1848, p. 156.

199 „Gazeta...", 22 aprilie (st. v.) 1848.

200 „Foaie...", 26 apr. (st. v.) 1848, nr. 17, p. 129—134.

201 Arh. st. Lugoj, Fond. Prefectura jud. Severin, 1/1848, fila 298—299.

202 Op. cit., f. 296.

203 „Gazeta...", 17 mai (st. v.) 1848, p. 166.

204 „Erdélyi Híradó", 23 aprilie 1848.

205 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Actele comisarului Wesselényi.

206 *V. Cheresteşiu*, „Luptătorul...", p. 72—73.

207 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 32.

208 Ibid.

209 „Gazeta...", 25 martie (st. v), p. 104. Ştirea o preia şi „Vestitorul" din Bucureşti, în nr. din 30 martie.

210 „Gazeta...", 19 apr. (st. v.) 1848, p. 134.

211 Op. cit., 1 mai (st. v.) 1848, p. 151.

212 „Der Siebenbürger Bote", Sibiu, 1 mai 1848, p. 158—159.

213 „Unterhaltungen aus der Gegenwart", Sibiu, 8 mai 1848, p. 7—8.

214 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 31.

215 „Gazeta...", 19 apr. (st. v.) 1848, p. 133.

216 O.L., Bp., Arch. Regnicolare Nadori Lt., nr. 999, 1 004/1848.

217 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 167—168.

218 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

219 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 82—83.

220 *Mészáros*, „A magyar...", p. 2—3.

221 *Z. Jindrá — J. Křizek*, „Beiträge zur neuesten Geschichte der mitteleuropäischen Völker, Praga, 1960, p. 15.

222 „Vsemirnaia istoriia", t. VI, Moscova, 196, p. 358.

223 Op. cit., p. 359.

224 „Pesti Hírlap", Budapesta, 3 mai 1848, p. 393.

225 „Erdélyi Híradó", 28 apr. 1848, p. 272 ; „Ellenőr", 16 mai 1848, p. 27 ; „Budapesti Híradó", 19 mai 1848, p. 479.

226 „Budapesti Híradó", 19 mai 1848, p. 479.
227 Scris. lui A. Kurz către baronul Kemény din 9 apr. 1848, în Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecția Kemény, Diplomatarium Autographum.
228 „Satellit", Brașov, 29 mai 1848.
231 Textul german în Biblioteca Universitară, Cluj, colecția Apor, nr. 58.
232 „Foaie...", 26 apr. (st. v.) — 8 mai (st. n.) 1848, p. 129—132, traducere integrală.
236 „Gazeta...", 3 mai (st. v.) 1848, p. 151.
237 Ibid.
238 „Gazeta...", 25 martie (st. v.) 1848, p. 104.
239 *F. Engels*, „Marx și «Noua gazetă renană»", în *K. Marx* și *F. Engels*, „Revoluția de la 1848", E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 10.
240 *Barit*, „Părți...", vol. II, p. 567.
241 „Foi comemorative...", p. 16—17.
242 „Vestitorul românesc", 3 aprilie (st. v.) 1848, p. 105.
243 „Gazeta...", 26 aprilie (st. v.) 1848, p. 142.
244 „Albina românească", Iași, 22 aprilie (st. v.) 1848.
245 „Gazeta...", 22 martie (st. v.) 1848, p. 100.
246 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 128/1848, Praes.
247 „Gazeta...", 22 aprilie (st. v.) 1848, p. 137—138.
248 „Erdélyi Híradó", 9 mai 1848, p. 295—296.
249 „Pesti Hírlap", 16 mai 1848, p. 440—441.
250 „Gazeta...", 26 aprilie (st. v.) 1848, p. 140—142.
251 Ibid.
252 „Gazeta...", 29 aprilie (st. v.) 1848.
253 Ibid.
254 „Gazeta...", 22 mai (st. v.) 1848, p. 177.
255 *G. Sion*, „Suvenire contemporane", Buc., 1888, p. 282.
256 „Organul luminării", 24 martie—14 aprilie (st. v.) 1848.
257 *Hajnal*, „A Batthyány-kormány...", p. 32—33.
258 O.L., Bp., Fond. Az 1848—1849-i Miniszt. Lt. Miniszterelnökség 238/1848, Praes.
259 „Satellit", 13 aprilie (st. v.) 1848, p. 142—143.
260 „Gazeta...", 12 aprilie (st. v.) 1848, p. 123.
261 „Gazeta...", 2 febr. (st. v.) 1848, p. 37.
262 „Gazeta...", 19 aprilie (st. v.) 1848, p. 130—131.
263 „Foaie...", 12 aprilie (st. v.) 1848, p. 116.
264 *Barit*, „Părți...", vol. II, p. 83.

279 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 74.
280 Op. cit., p. III.
281 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 946/1848.
282 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 55—56.
283 *Bánffy Jánosné*, „Emlékiratai...“, p. 11.
284 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 32.
285 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 124/1848, Praes.
286 *Trócsányi*, „Az erdélyi...“, p. 310.
287 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 072/1848, Praes.
288 Ibid., nr. 1 224/1848, Praes.
289 Ibid., nr. 5 971/1848, Praes.
290 Ibid., nr. 1 050/1848, Praes.
291 Ibid., nr. 1 121/1848, Praes.
292 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 122/1848.
293 Ibid., nr. 6 296/1848.
294 Ibid., nr. 6 121/1848.
295 Ibid., nr. 6 124/1848.
296 Ibid., nr. 1 004/1848, Praes.
297 Ibid., nr. 1 069/1848, Praes.
298 Ibid., nr. 6 120/1848.
299 Ibid., nr. 1 164/1848, Praes.
300 Ibid., nr. 6 124/1848.
301 „Pesti Hírlap“, 13 mai 1848, p. 432.
302 Arh. st. Zlatna, ad nr. 817 (Praes., 55) 1848.
303 Ibid.
304 Ibid., nr. 813/1848.
305 Ibid., nr. 843/1848.
306 Arh. st. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.
307 Ibid.
308 *Ember*, „Iratok...“, p. 225.
309 *Szilágyi*, „Alsófehér...“, p. 29—30. Pasaje similare se găsesc şi la *Jakab* („Szabadságharczunk...“, p. 93, 98 şi 115) şi la *Kádár* („Belső Szolnok...“, p. 31—32) etc.
310 „Satellit“, Braşov, 25 mai 1848, p. 208.
311 „Pesti Hírlap“, 18 mai 1848, p. 448 ; *Szabó István*, Tanulmányok..., p. 319.
312 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 203/1848, Praes.
313 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. familia Apor, N. Fasc. XXI, nr. 4.

314 Ibid.

315 Arh. st. Cluj, Arh. Scaunului Odorhei, Acte administrative, Pachet nr. 2.

316 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 312.

317 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 292/1848, Praes.

318 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond. Trei Scaune, Acte prezidiale, nr. 163/1848.

319 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 062/1848, Praes.

320 Publicat în lucrarea *Ion Boroş*, „Evenimentele revoluţiei din anii 1848—49 desfăşurate la Lugoj", Lugoj, 1927.

321 *Deák Imre*, „Adatok az 1848 év eseményeihez Krassó vármegyében", Lugoj, 1931, p. 46—49.

322 Arh. st. Lugoj, Fond. pref. jud. Severin, nr. 1/1848, f. 375, p. 387.

323 Ibid., nr. 2/1848, f. 88.

324 Ibid., nr. 1/1848, f. 376.

325 Ibid., nr. 2/1848, f. 98.

326 Ibid., nr. 2/1848, f. 95.

327 Ibid., nr. 2/1848, f. 181.

328 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 151/1848, Praes.

329 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

330 Arh. st. Arad, Fond. Pref. jud. Arad, Actele tribunalului corecţional, nr. 1 071/1848, sub nr. 13.

331 *Al. Neamţu*, „Situaţia şi lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX", în „Anuarul Inst. ist." Cluj, vol. IV, 1961, p. 125.

332 „Ellenőr", Cluj, 12 mai 1848, p. 18.

333 O.L., Bp., Min. ideigl. Bizottmány, nr. 529/1848.

334 Arh. st. Arad, Fond. Pref. jud. Arad, arh. Tribunalului corecţional, nr. 148/1848, f. 27—29.

335 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich Mikó.

336 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 865/1848.

337 „Márczius Tizenötödike", Budapesta, 15 mai 1848, p. 210.

338 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa comisarului Wesselényi.

339 Arh. Ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

340 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 213/1848, Praes.

341 Ibid., nr. 1 251, Praes.

342 Ibid., nr. 1 152/1848, Praes.

343 Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieş, nr. 233/1848.

345 „Pesti Hírlap", 18 mai 1848, p. 448.

346 *Kővári*, „Erdély története...", p. 24.

347 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 059/1848, Praes.

348 Ibid., nr. 1 306/1848, Praes.

349 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

350 O.L., Bp., Fond. Az 1848—49-i Miniszt. Lt., Miniszterelnöki Iratok, nr. 155/1848, Praes.

351 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

352 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Pejachevich-Mikó.

353 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 279/1848, Praes.

354 *Szilágyi*, „Alsófehér...", p. 32.

355 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 140/1848, Praes.

356 Ibid.

357 Ibid., nr. 5 904/U, 169, 1848.

358 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

359 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 008/1848, 6 065/1848.

360 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 898/U, 164/1848.

361 Ibid., nr. 5 899/U, 165/1848.

362 Ibid., nr. 1 177/1848, Praes.

363 Ibid.

364 Ibid., nr. 1 328/1848, Praes.

365 Ibid., nr. 1 039/1848, Praes.

366 „Organul luminării", 28 apr. (st. v.) 1848, nr. 70, p. 393.

367 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 3 003/1848 ; nr. 1 121—1 198, 1 272/1848, Praes. ; Arh. st. Arad, Acta Congregationum, nr. 958/1848 ; O.L., Bp., Arch. Regnicolare, Nádori Lt. nr. 1 071/1848.

368 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fond Scaunul Trei Scaune, Acte prezidiale, nr. 199/1848.

369 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 66—67.

370 *Moldovan*, „Memorii...", p. 35—36.

371 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 124/1848, Praes.

372 Ibid.

373 Ibid.

374 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 5 904/1848.

375 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 224/1848, Praes.

376 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.

377 Arh. st. Sf. Gheorghe, Fondul familiei Altorjai Benkő.

378 „Ellenőr", Cluj, 14 mai 1848 ; „Erdélyi Híradó", Cluj, 12 mai 1848.

379 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

380 Ibid.

381 „Ellenőr", Cluj, 1848, nr. 3.

382 *Erdélyi (Aradi) Viktor*, „A románok 1848—49-ben" (Românii în 1848—1849), în „Huszadik Század" (Veacul al XX-lea), Bp., 1912, vol. 26, p. 711 şi 714.

383 „Gazeta...“, 3 mai (st. v.) 1848, p. 151.

384 *Szabó E.*, „Társadalmi...“, p. 321.

385 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., Secția mss. nr. 996.

386 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 145.

387 *N. Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria“, Buc., 1915, p. 151.

388 „Erdélyi Híradó“, 18 apr. 1848, p. 246.

NOTE LA CAPITOLUL IV

1 Bibl. Acad. Fil. Cluj, Secția mss. și doc., Fond. III, pachet 15 (revoluția de la 1848), mapa 1.

2 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 121—122.

3 Bibl. Acad. Fil. Cluj, Secția mss. și doc., Fond. III, pachet 15 (rev. de la 1848), mapa 1; „Gazeta...", 19 apr. (st. v.), 1848, p. 132.

4 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 029/1848; „Gazeta...", 12 apr. (st. v.), 1848, p. 128—129.

5 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 947/1848, Praes.

6 O.L., Bp., fond.: 1 526 utáni gyűjt. Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatkozó iratok. K. Papp Miklós gyűjteménye.

7 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 029/1848.

8 „Organul luminării", 12 apr. (st. v.) 1848, p. 385.

9 „Ellenőr", 2 mai 1848, p. 2.

10 „Organul luminării", 28 apr. (st. v.) 1848, p. 396.

11 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 056/1848, Praes.

12 „Gazeta...", 22 apr. (st. v.) 1848, p. 135.

13 Op. cit., 12 apr. (st. v) 1848, p. 126.

14 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 128/1848.

15 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Turda, nr. Tsz 653/1848.

16 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény, Erdélyi románok 1848/1849. évi mozgalmaira vonatk. iratok, K. Papp Miklós gyűjteménye.

17 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond. Colecția generală.

18 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 040/1848, Praes.

19 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 751—2.

20 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 348/1848.

21 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul scrisorilor Wesselényi.

22 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondența Wesselényi.

23 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 003/1848.

24 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 194—195.

25 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 94.
26 Arh. st. Cluj, Fond. Arh. Comit. Turda, nr. 643/1848.
27 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 333/1848, Praes.; Arh. st. Cluj, Fond. Scaunul Arieș, nr. 249/1848.
28 *Kádár*, „Belső Szolnok...", p. 37.
29 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 6 123/1848.
30 Ibid., nr. 6 003/1848.
31 „Gazeta...", nr. 39, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161.
32 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 305.
33 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1068/1848, Praes.
34 Ibid., nr. 1 190/1848, Praes.
35 Ibid., nr. 6 781/1848.
36 Ibid., nr. 1 154/1848, Praes.
37 Ibid., nr. 1 160 și 1 131/1848, Praes.
38 Ibid., nr. 1 162/1848, Praes.
39 Ibid., nr. 6 348/1848.
40 Ibid., nr. 1 162/1848, Praes.
41 Ibid., nr. 1 130/1848, Praes.
42 *Pușcariu*, „Notițe...", p. 17; *S. Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 172, și *Jancsó*, „A román...", vol. II, p. 459—462.
43 Scrisoarea lui Axente din 6/18 apr. către Micaș.
44 Scrisoarea lui Ion Maiorescu: românii să se adune 20, 30, 40 000.
45 Staatsarchiv, Viena, Staatskanzlei, Schachtel 32, Türkei VIII, F. 14—16, f. 123—124.
46 Notele publicate în *Gh. Georgescu-Buzău*, „Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea revoluției din 1848", în „Studii" 1956, nr. 4, p. 61—62.
47 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 148.
48 Op. cit., p. 124.
49 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 164—165.
50 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 189.
51 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 154/1848, Praes.
53 Notele publicate în *Gh. Georgescu-Buzău*, „Activitatea...", în „Studii", 1956, nr. 4, p. 62.
54 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 193—194.
55 *Bărnuț*, „Românii...", rîndurile 1 650—1 665.
56 „Gazeta...", 29 apr. (st. v.) 1848, p. 147.
57 „Der Siebenbürger Bote", 8 mai 1848, citat în Bogdan-Duică „Viața...", p. 86.
58 „Gazeta...", 6 mai (st. v.) 1848, p. 154—155.

59 „Erdélyi Híradó", 18 mai 1848.
60 *Ioan Puşcariu,* „Notiţe despre întîmplările contemporane", Sibiu, 1943, p. 19.
61 „Gazeta...", 6 mai (st. v.) 1848, p. 155.
62 Ibid.
63 *Bariţ,* „Părţi...", vol. II, p. 115.
64 Op. cit.
65 *Dragomir,* „Studii...", vol. V, p. 348.
66 „Erdélyi Híradó", 20 apr. 1848, p. 274.
67 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 201/1848, Praes.
68 Ibid.
69 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyüjtemény. 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések.
70 *Jakab,* „Szabadságharczunk...", p. 128.
71 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 327/1848.
72 *Puşcariu,* „Notiţe...", p. 16.
73 *Szilágyi,* „Alsófehér...", p. 35 ; *Dragomir,* „Studii...", vol. V, p. 171—172.
74 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 217, Praes.
75 Arh. st., Cluj, fond. Arh. comit. Turda, Note adm. nr. 653/1848.
76 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 224/1848, Praes.
77 Ibid.
78 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Turda, Note adm. nr. 682/1848.
80 *Moldovan,* „Memorii...", p. 53—55.
81 „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes" (Contribuţii la istoria luptei ungare pentru libertate), Leipzig, 1850, vol. II, p. 49—58, ed. a 2-a, Cassel, 1852 ; o traducere parţială în limba română a apărut sub titlul „Meeting românesc în Blaj", în „Arhiva someşană", 1930, p. 366—372.
82 *Szilágyi,* „Alsófehér...", p. 35.
83 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 228.
84 *Moldovan,* „Memorii...", p. 54.
85 *Jakab,* „Szabadságharczunk...", p. 221.
86 „Erdélyi Híradó", 23 mai 1848.
87 *Jakab,* „Szabadságharczunk...", p. 97.
88 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 139 ; *Moldovan,* „Memorii...", p. 13.
89 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 145.
90 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 062/1848, Praes.
91 *Moldovan,* „Memorii...", p. 56.
93 *Papiu,* „Istoria...", t. II, p. 253.

94 Op. cit., p. 207—208 ; A román nemzeti gyülés Balásfalván, în O.L., Bp., Fond. 1 526 utáni gyüjtemény 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések ; „Gazeta..." 13 mai (st v.) 1848, p. 161.

95 *G. Sion*, „Suvenire contemporane", Buc., 1915, p. 234—235 şi 237.

96 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 569.

97 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 209.

98 Op. cit., p. 212.

99 Ibid.

99a *Simion Bărnuț*, „Românii şi ungurii", discurs rostit în catedrala Blajului la 2/14 mai 1848. Cu introducere şi comentar de G. Bogdan-Duică, Cluj, 1924. Rîndurile în această ediție sînt numerotate ; se citează rîndul, nu pagina.

100 Op. cit., p. 14—17 şi 23—27.

101 Op. cit., r. 38—42.

102 Op. cit., r. 78—81.

103 Op. cit., r. 126—128.

106 *Bărnuț*, „Românii...", r. 670—671.

107 Op. cit., r. 733—737.

108 Op. cit., r. 716—717.

122 *Bărnuț*, „Românii...", r. 788—792, r. 797—800.

125 Ibid.

127 Op. cit., r. 1 571—1 588.

128 Op. cit., r. 1 594—1 598.

129 Op. cit., r. 1 761—1 766.

130 Op. cit., r. 1 770—1 773.

132 Op. cit., r. 1 765—1 769, 1 799—1 814.

133 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.

134 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 213—214.

135 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 126.

136 *Sion*, „Suvenire...", p. 295.

140 *Xenopol*, „Istoria românilor...", ed. a 3-a, vol. 12, p. 30.

141 *S. Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 182.

142 *Bogdan-Duică*, „Viața...", p. 96.

144 *Deák*, „1848...", p. 118.

145 Scrisoarea lui S. Bărnuț către doi transilvăneni din 27 sept. 1861, publicată în volumul *Simion Bărnuț*, „Dreptul public al românilor", Iaşi, 1867, p. 427—428.

149 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 214—215.

150 Op. cit., p. 216—217.

151 Op. cit., p. 213.

152 Op. cit., p. 215.

153 „Siebenbürgischer Volksfreund", Sibiu, nr. 27, citat de *N. Popea*, „Memorialul lui Şaguna", t. I, p. 68.

154 *Kádár*, „Belső-Szolnok...", p. 37.

155 *Kővári*, „Erdély...", p. 27.

156 *Stephan Ludwig Roth*, „Die Volksversammlung der Romanen in Blasendorf am 15/3 mai 1848". Iscălit: Pestalozzi. Publicat în „Transsilvania", Beiblatt zum „Siebenbürger Boten", 16 iunie 1848, p. 190—192. Articolul a fost publicat şi în *S. L. Roth*, „Gesammelte Schriften und Briefe", edit. de Otto Folberth, vol. 1—6, Braşov, 1927—1939. Articolul amintit este în vol. 5, p. 301—309.

157 *Sion*, „Suvenire...", p. 305.

158 Op. cit., p. 241 şi 309.

159 *Puşcariu*, „Notiţe...", p. 19.

160 „Pesti Hírlap", 28 mai 1848, p. 481.

161 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 139—140.

162 „Ellenőr", 2 iunie 1848, p. 68.

163 „Gazeta...", 26 apr. (st. v.) 1848.

164 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Mikó, Missiles.

165 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.

166 *Sion*, „Suvenire...", p. 302—303.

167 „Organul naţional" (care se numea pînă la adunarea de la Blaj „Organul luminării"), 1848, nr. 1. Descrierea este reprodusă în *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 106—115, şi *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 217 şi urm.

168 Textul Protocolului este păstrat în Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 984, f. 53—60, şi mss. rom. 1 058, f. 138—145. A fost publicat şi în „Foaie...", 17 mai (st. v.) 1848, p. 153—155, într-o broşură separată în 1848 (păstrată şi la Bibl. Centr. Univ. Cluj, Fond Apor könyvtár, nr. 89), în *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 118 în *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 291—301. În cele ce urmează, dacă nu cităm alt izvor, ne referim la textul protocolului.

169 „Organul naţional", 1848, nr. 1.

171 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

172 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.

173 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 984; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. 1060, f. 103 (în limba maghiară, jos scrie Bărnuţ: Despre original din vorbă în vorbă am descris. Viena, 18 august (st. n.) 1849; *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 219—220.

174 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 119/1848, Praes.

175 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 121.

176 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 220—221.

177 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266, Praes.

178 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 220—224, şi „Organul naţional“, 1848, nr. 1.

179 Op. cit., p. 229.

180 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 120—121.

181 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, şi scrisoarea secretarului de stat Szász, în *Deák*, „1848...“ p. 90—91.

182 „Erdélyi Híradó“, 30 mai 1848.

183 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény, 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések; „Közlöny“. 11 iunie 1848. Publicat în *Pap Dénes*, „Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez, 1848—1849“. (Documente privind istoria luptei pentru independenţă a Ungariei), Pesta, 1868, vol. I, p. 122—130. Acelaşi lucru îl spune şi „Erdélyi Híradó“ din 23 mai 1848. Vezi şi descrierea adunării de la Blaj în „Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes“, „Leipzig, 1851, ed. a 2-a, Cassel, 1852. Partea privitoare la Blaj s-a tradus în româneşte şi s-a publicat în „Arhiva someşană“ Năsăud, 1930, p. 366—372.

184 Traducerea în „Arhiva someşană“, 1930, p. 366—367.

185 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“, p. 119—121.

186 *Mészáros*, „A magyar...“, p. 25.

187 *„Zur Geschichte...“* (traducerea română controlată şi pe alocuri corectată — *n.ns.*) din „Arhiva someşană“, 1930, p. 367—368.

188 Op. cit., p. 368.

189 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 229.

190 Op. cit., p. 229.

191 *Sion*, „Suvenire...“, p. 308.

192 *Al. Russo*, „Scrieri“, comentate de P. V. Haneş, Craiova, f. a, (colecţia „Clasicii români comentaţi“). Descrierea adunării de la Blaj în p. 111—113.

193 *Jakab*, „Szabadságharczunk...“; descrierea adunării în p. 119—121.

194 *„Zur Geschichte...“*, trad. rom., p. 367.

195 Bibl. Fil. Acad. Cluj, Fond. anul 1848.

196 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

197 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.

198 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 230.

199 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.

200 *Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 190.

201 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.

202 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

203 „Organul național“, 1848, nr. 1. Reprodus în *Barit,* „Părți...“, vol. II, p. 108—109.

204 Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond. anul 1848.

205 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes. ; „Közlöny“, Pesta, nr. 4—5 din 11 și 13 iunie 1848. Articol tradus și publicat în gazeta „Blajul“, 1936, nr. 5, p. 230—238.

206 *Barit,* „Părți...“, vol. II, p. 109.

207 „Organul național“, 1848, nr. 1. Reprodus în *Barit,* „Părți...“, vol. II, p. 109.

208 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.), p. 161.

209 O. L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.

210 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 231—232.

211 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168) ; Bibl. Fil. Acad. Cluj, fond, anul 1848 ; O. L., Bp., fond. 1526 utáni gyüjt. 1848/49-es esem. vonatk. naplók. feljegyezések ; *Barit,* „Părți...“, vol. II, p. 110 și 119 ; *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 233—234 și 292—293 ; *T. V. Păcățian,* „Cartea de aur“, vol. I, Sibiu, ed. a 2-a, 1940, p. 327—328.

212 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 232.

213 Op. cit., p. 292—293.

214 „Forma jurămîntului pus de adunarea generală a națiunii române în cîmpul libertății la Blaj în 3 mai 1848“. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. 1 060, foaia 138—139 ; Arh. Bis. Sf. Nicolaie, Brașov, fond. Bran, nr. 46/1848.

215 *Barit,* „Părți...“, vol. II, p. 116.

216 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

217 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161—162.

218 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 248/1848, Praes.

219 Op. cit., nr. 1 278/1848, Praes.

220 Op. cit., nr. 1 224/1848, Praes.

221 „Erdélyi Híradó“, Cluj, 23 mai 1848, p. 327. „Satellit“, Brașov, 25 mai 1848, p. 202.

222 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848, p. 326—327.

223 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 200.

224 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, mss. 1 060, f. 192—195 și mss. 1 058, f. 12—13, copii identice de pe petiție ; la copia din mss. 1 058 se indică și numărul de înregistrare : 6 477/1848.

225 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 477/1848.

226 *Sion,* „Suvenire...“, p. 308.

227 „Zur Geschichte...“, trad. rom., p. 350. Şi în textul german cuvîntul „aşa“ este dat în româneşte.

228 „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848. Un text similar dă despre aceste dialoguri şi ziarul „Közlöny“ din Pesta (*Pap.* „Okmánytár...“, vol. I, p. 122—130).

229 *Stephan Ludwig Roth,* „Die Volksversammlung der Rumänen in Blasendorf“ (apărut în „Transsilvania“, 16 iunie 1848. Reprodus în „Gesammelte Schriften“, vol. I, p. 303).

230 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 122—123.

231 Scrisoarea lui Kelemen către Wesselényi, 18 mai, în Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Arh. fam. Wesselényi, Missiles ; *St. L. Roth,* „Volksversammlung...“, „Erdélyi Híradó“, 23 mai 1848.

232 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 229—230.

233 *Bariţ,* „Părţi...“, vol. II, p. 114.

234 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 122.

235 *Bariţ,* „Părţi...“, vol. II, p. 111 ; *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 236 ; *Jancsó,* Op. cit., p. 463.

236 Publicat de Papiu în traducere românească (II, p. 238—40) şi în originalul unguresc (II, p. 303—304).

237 Scrisoarea lui Kemény Dénes din 24 mai, în O.L., Bp., fond. Az 1848/1849-i Min. Lt. Belügymin. Elnöki iratok.

239 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 241.

240 Op. cit.

241 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 123—125.

242 *S. Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 205.

243 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 129.

244 *Gál Kelemen,* „Jakab Elek élet-és jellemrajza“, Cluj, 1938, p. 85—87.

245 „Foaie...“, 26 iulie (st. v.) 1848, p. 240.

246 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 236—238.

247 Op. cit., p. 240—1.

248 Op. cit., p. 242.

249 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

250 Reprodus în *Bariţ,* „Părţi...“, vol. II, p. 111—112.

252 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.

253 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Corespondenţa Wesselényi.

254 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 245.

255 „Gazeta...“, 13 mai (st. v.) 1848, p. 161.

256 *Bariţ,* „Părţi...“, vol. II, p. 93.

257 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Scrisorile comisarului Wesselényi.
258 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.
259 „Zur Geschichte...“, trad. rom., p. 371.
260 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 214—215.
261 *Jakab,* „Szabadságharczunk...“, p. 127.
264 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 165; *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 245.
265 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848, p. 168; *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 245; *S. Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 193—194.
266 *Kővári,* „Erdély...“, p. 25.
267 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 245.
268 Ibid.
270 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 245.
273 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 252—253.
274 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.
275 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 249.
276 *Gerőné Fazakas Erzsébet,* „Az 1849-es és 1868-as nemzetiségi törvény (Legea naţionalităţilor din 1849 şi 1868), în „Századok“, Bp., 1948, p. 286.
277 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 249.
278 Introducerea lui Szabó Ervin la articolul lui F. Engels, „Panslavismul democrat“ în *K. Marx* şi *F. Engels,* Válogatott művei („Opere alese“), vol. I—III, Bp., 1905—1909. Despre programul de la Blaj în vol. I, p. 160—161.
279 *Păcăţian,* „Cartea de aur“, Sibiu, vol. I, 1904, ed. a 2-a, p. 332.
280 *Papiu,* „Istoria...“, t. II, p. 250—251.
281 *S. Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 194.
282 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
283 *Dragomir,* „Studii...“, vol. V, p. 228.
284 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).
285 Ibid.
286 *Iorga,* „Istoria românilor“, vol. IX, p. 138.
287 *A. A. Mureşianu,* „Prefectura română a Ţării Bîrsei din 1848 şi 1849“, Braşov, 1929, p. 12.
288 *Iorga,* „Istoria românilor“, Buc. (1938), vol. IX, p. 137.
289 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 4 165/1848 (în Politicis).
290 *Papiu-Ilarian,* „Istoria românilor din Dacia Superioară“, Schiţa t. III, publ. de Şt. Pascu, Sibiu, 1943, p. 16.

291 Vezi date biografice în Nagy Iván, „Magyarország családai" (Familiile Ungariei), vol. 8, Budapesta, 1861, p. 159—163.

292 *Papiu*, „Istoria...", Schiţa t. III, p. 96.

293 *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 92—93.

294 *S. Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 228.

295 *Horváth Mihály*, „Magyarország függetlenségi harczának története (1848—1849)" (Istoria luptei pentru independenţă a Ungariei, 1848—1849), vol. I, ed. a 2-a, p. 46—47.

296 Staatsarchiv, Viena, Kabinetsarchiv, Geheimakten, Nachlass Schwarzenberg, Karton 13, f. 125.

297 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 251.

298 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 477/1848.

299 Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, Buc., mss. rom. 1 060 ; Arh. st. Braşov, Arh. Bis. Sf. Nicolaie, fond. Bran, nr. 46/1848.

300 *Iorga*, „Istoria românilor din Ardeal", p. 159.

301 „Erdélyi Híradó", Cluj, 26 mai 1848, p. 335.

302 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 251—252.

303 „Gazeta...", 17 mai (st. v.) 1848.

304 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 252—253.

305 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 113.

306 „Gazeta...", 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.

307 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 253 ; *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 113.

308 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 253—254.

309 „Gazeta...", 17 mai (st. v.) p. 165.

310 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 113.

311 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 234—235.

312 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 305—306, în traducere românească în p. 257—259.

313 *Deák*, „1848...", p. 118.

314 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 266/1848, Praes.

315 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Wesselényi. Scrisorile comisarului gubernial Wesselényi. Scrisoarea lui Şuluţ a fost publicată în „Történeti Lapok" (Foi istorice), 1874, p. 379, iar în traducere românească în „Revista istorică", 1923, p. 87—91.

316 „Satellit", 18 mai 1848, p. 201, şi „Siebenbürger Volksfreund" (Amicul poporului ardelean), Sibiu, nr. 27, citat de *Popea*, „Memorialul lui Şaguna", t. I, p. 67—68.

317 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 260, şi III, p. 5.

318 „Gazeta...“, 17 mai (st. v.) 1848.

319 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 263.

320 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 677/1848.

321 *Vasile Pîrvan*, „Interzicerea istoriei românilor în toate statele austriace“, în „Luceafărul“, 1903, nr. 9, p. 159—163.

322 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 262.

323 Op. cit., p. 264.

324 Op. cit., p. 265.

325 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 203.

326 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168).

NOTE LA CAPITOLUL V

1 „Magyarország története", vol. III, 1961, p. 387.
2 „Albina românească", Iaşi, 9, 16, 23, 27 şi 30 mai (st. v.) 1848.
3 „Vestitorul", Buc., 22 mai (st. v.) 1848.
4 „Pesti Hírlap", 24, 26 mai 1848, p. 470 şi 479—480.
5 „Erdélyi Híradó", 23 mai 1848, p. 326.
6 Vezi şi descrierea din „Közlöny", Pesta, 11 şi 13 iunie 1848, p. 18—20. Articolul a fost tradus şi publicat în „Blajul", 1936, p. 230.
8 „Erdélyi Híradó", 23 mai 1848, p. 326—327. „Ellenőr", 25 mai, p. 47—48.
9 „Siebenbürger Wochenblatt", Braşov, 22 mai 1848, p. 238.
10 „Siebenbürger Volksfreund", 1848, nr. 27.
11 „Transsilvania", Sibiu, 16 iunie 1848, p. 190—192.
12 „Die schauderhafte Verschwörung der sächsischen National-universität... bekannt gemacht und beleuchtet von Sch...r" F. a.
13 Arh. st. Sibiu, Arh. Comitiale, nr. 709/1848. Concept.
14 „Augsburger Allgemeine Zeitung", 30—31 mai 1848, p. 2 412—2 429.
16 O.L., Bp., fond 1 526 utáni gyűjtemény. 1848/49-es eseményekre vonatkozó naplók, feljegyzések.
17 O.L., Bp., fond : Az 1848/1849-i Minisztérium lt. Belügyminiszt. Elnöki iratok.
18 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Copierul de scrisori Wesselényi.
19 *I. Moga*, „Luttes des Roumains de Transsylvanie", Buc. 1938, p. 10.
20 „Magyarország története", vol. I, 1964, p. 503.
21 Ibid., p. 501.
22 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 1 298—1 300/1848.
23 *Bariț*, „Părți...", vol. II, p. 117.

NOTE LA CAPITOLUL V

24 „Wiener Zeitung", 1 iunie 1848, nr. 132, p. 274 ; *Maurer*, „Die Besitzergreifung...", p. 139.

25 *Kővári*, „Erdély...", p. 26 şi *Jakab*, „Szabadságharczunk...", p. 130.

26 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 99.

27 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 198.

29 *Márki Sándor*, „Az unió" (Uniunea), în „1848—49 Történelmi Lapok" (Pagini de istorie), 1898, p. 80.

30 O.L., Bp., fond A.G.T., nr. 7 327/1848.

31 „Foaie...", 17 şi 24 mai (st. v.) 1848, p. 162—163.

32 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 167.

33 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 199.

35 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 569—570.

36 *Bărnuţ*, „Românii...", p. 1 676—1 679.

37 Protocolul adunării (cotele la trimiterea 168, cap. IV).

38 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 134.

39 Ibid., p. 136.

40 Ibid.

41 Ibid., p. 137.

42 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Colecţia Mikó.

44 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 138.

46 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 135.

47 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, Fond Wesselényi. Corespondenţa comisarului guvernial Wesselényi. Scrisoarea vicarului Şuluţ a fost publicată în „Történeti Lapok", vol. I, 1874, p. 379—381, iar în traducere românească în „Revista istorică", 1923, p. 87—91.

48 „Márczius Tizenötödike", Pesta, 26 mai 1848, p. 247—248.

49 „Satellit des Siebenbürger Wochenblattes", nr. 44, 1 iunie 1848, p. 215—216.

50 „Gazeta...", 31 mai (st. v.) 1848, p. 183.

52 Ibid., 24 mai (st. v.) 1848, p. 176. Corespondenţa e datată din Cluj, 1 iunie (st. n.).

53 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 151.

54 „Gazeta...", 24 mai (st. v.) 1848.

55 *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 153.

56 „Gazeta...", 17 mai (st. v.) 1848, p. 165.

57 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 265.

58 Staatsarchiv, Wien, Minister-Rat Protocolle, Karton 3, 1. Juni 1848, fol. 1 099, 1 103.

59 Ibid., 5 iunie 1848, fol. 1 156.

60 „Wiener Zeitung“, nr. 164, 14 iunie 1849, p. 778.

61 Ibid., nr. 161, 10 iunie 1848, p. 764—765.

62 „Die Rumänen der österreichischen Monarchie“, (Heft I), Wien, 1849, p. 13 ; „Wiener Zeitung“, nr. 170, 10 iunie 1848, p. 806.

63 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 232.

64 „Die Rumänen...“, I, p. 16—17 ; „Wiener Zeitung“, nr. 187, 8 iulie 1848, p. 73 ; „Abendbeilage zur Wiener Zeitung“, nr. 105, 17 iulie 1848, p. 414.

65 *Bariț*, „Părți...“, vol. II, p. 174.

66 *Al. Russo*, „Scrieri“, Craiova, fără an. Descrierea adunării de la Blaj la p. 111—113.

67 *Papiu*, „Istoria...“, t. II, p. 240—241.

68 *M. Bach*, „Geschichte der Wiener Revolution im Jahre 1848“, Wien 1898, p. 556.

69 *St. L. Roth*, „Die Volksversammlung...“, în „Gesammelte Schriften“, Band V, p. 301.

70 *I. Lupaș*, „Tr. Binder despre mișcările revoluționare din Ardeal în 1848“, în „Anuarul Inst. de istorie“, Cluj, an. V. p. 178.

71 „Satellit“, 25 mai 1848, p. 207—208.

72 Arh. ist. Fil. Acad. Cluj, fond. Wesselényi, Copierul de scrisori W.

73 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 9 012/1849 (in Politicis).

74 Ibid.

75 O.L., Bp., Fond. A.G.T., nr. 1 269/1848. Praes.

76 Arh. st. Cluj, fond Arh., comit. Alba Superioară, nr. 826/1848.

~~77 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 7 677/1848~~

78 *Dragomir*, „Studii...“, vol. V, p. 204.

79 *Ghioa*, „Amintiri...“, p. 186.

80 *St. L. Roth*, „Gesammelte Schriften“, Band VII, p. 55.

81 *N. Bălcescu*, „Mișcarea românilor din Ardeal la 1848“, în N. Bălcescu, „Opere“, t. I, partea a II-a, ed. G. Zane, Buc., 1940, p. 126.

82 Arh. st. Cluj, fond. Arh. comit. Alba Superioară, nr. 826/1848.

83 „Foaie...“, 10 mai (st. v.), p. 145 ; „Învățătorul poporului“, Blaj, nr. 2, 1848.

84 „Foaie...“, 14 iunie (st. v.), 1848, p. 192.

85 Ibid., 21 iunie (st. v.) 1848, p. 200.

86 *Iosif Șterca Șuluț*, „Cînd a compus Andrei Mureșanu «Deșteaptă-te române !»“, în „Tribuna“, Sibiu, 1908, nr. 7 din 11/24 ianuarie.

87 *St. Stinghe,* „«Deşteaptă-te române» în forma lui originală", în „Ţara Bîrsei", 1933, p. 519—522 ; *Const. Lacea,* „Gh. Ursescu", în „Transilvania", 1941, p. 679—687.

88 *Al. Russo,* „Scrieri", Comentate de P. V. Haneş, Craiova, f. an, („Clasicii români comentaţi"), p. 111—113.

89 *N. Iorga,* „La comemorarea zilei de 3/15 mai 1848", conferinţă, 1914, p. 4—5.

90 *Valerian Popovici,* „Dezvoltarea mişcării revoluţionare din Moldova după evenimentele din martie 1848", în „Studii şi cercetări ştiinţifice", Iaşi, 1954, nr. 1—2 ; locul citat în paginile 442—449.

91 Staatsarchiv, Wien, Staatskanzlei, Schachtel 32, Türkei VIII, F. 11—16, f. 137—138.

92 Bibl. Academiei Republicii Socialiste România, Mss. rom. nr. 1 059, f. 41.

93 Ibid.

94 O.L., Bp., fond. 1 526 utáni gyűjtemény. Az 1848/49-i forradalomra... vonatkozó nyomtatványok.

95 „Organul naţional", Blaj, 26 mai (st. v.) 1848, p. 12.

97 „Foaie...", 31 mai (st. v.) 1848, p. 174—176.

98 „Gazeta...", 1 iulie (st. v.) 1848, p. 224 ; „Amicul poporului", Pesta, 3 şi 10 iulie (st. v.) 1848 ; „Organul naţional", Blaj, 7 iulie (st. v.) 1848.

99 „Közlöny", Pesta, 4 iulie 1848.

100 Ibidem.

101 *N. Iorga,* „La comemorarea zilei de 3 mai 1848", conferinţă 1914, p. 14—15.

102 *N. Iorga,* „Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria", Bucureşti, 1915, p. 143.

103 *St. L. Roth,* „Gesammelte Schriften", Band. VIII, p. 54, 56.

104 „Organul naţional", Blaj, 12 mai (st. v.) 1848.

105 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 380/1848 Praes.

106 „Organul naţional", Blaj, 12 mai (st. v.) 1848.

107 *Papiu,* „Independenţa constituţională a Transilvaniei", Iaşi, 1861, p. 45. Citat în *Bogdan-Duică,* „Viaţa şi ideile lui S. Bărnuţ", Bucureşti, 1924, p. 94.

108 „Erdélyi Híradó", Cluj, 23 mai 1848, p. 326—327.

109 „Ellenőr", 25 mai 1848, p. 47.

110 O.L., Bp., fond, A.G.T., nr. 1 279/1848 Praes.

111 Ibid., nr. 1 266/1848 Praes.

112 Ibid., nr. 1 279/1848 Praes.

113 Ibid., nr. 6 635/1848.

114 Ibid., nr. 1 262/1848 Praes.

115 Arh. st. Cluj, fond comit. Alba Superioară, nr. 876/1848.

116 Ibid., nr. 848—849/1848.
117 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 6 969/1848.
118 Ibid., nr. 1 314/1848. Praes.
119 Ibid., nr. 9 707/1848.
120 Bibl. Academiei Republicii Socialiste România, Mss. rom. nr. 1 058, f. 50.
121 Arh. st. Braşov, Arh. Bis. Sf. Nicolae, fond Bran, nr. 73/1848.
122 O.L., Bp., fond. A.G.T., nr. 1 283/1848 Praes.
123 Ibid., nr. 1 284/1848 Praes.
124 Ibid., nr. 1 279/1848 Praes.
125 Ibid., nr. 6 707/1848.
126 Arh. st. Braşov, Arh. Bis. Sf. Nicolae, fond Bran, ad 41/1848, ibid., fond. protopopiatului.
127 Arh. st. Cluj, fond Arh. comit. Alba Superioară, nr. 827/1848.
128 Arh. st. Sf. Gheorghe, fond Arh. Fam. Apor N. Fasc. XXI, nr. 4.
129 „Organul naţional", Blaj, 12 mai (st. v.) 1848; *Bariţ*, „Părţi...", vol. II, p. 114.
130 *Dragomir*, „Studii...", vol. V, p. 477.
131 *Papiu*, „Istoria...", t. II, p. 228.
132 *Trócsányi*, „Az erdélyi...", p. 323.

INDICE DE PERSOANE

C

D

E

F

G

H

I

J

N

O

P

R

W

X

Z

INDICE DE LOCALITĂŢI

A

B

C

D

R

S

REZUMATE

REZUMATE

ABSTRACT

This monograph covers the beginnings of the 1848 revolution in Transylvania, up to the National Assembly at Blaj, included.

In consequence of the development of capitalism and the rise of the bourgeoisie, the contradictions within society were sharpening, and the struggle to eliminate the feudal restrictions and to secure an unhampered development of the productive forces was growing.

In close connection with the development of capitalism and of the bourgeoisie there was an accentuation of the tendencies of national affirmation. It was the epoch of the strengthening of the national cultures, of the dissemination of these cultures through the school and press in broad circles. The problem arose of the state, school and church language. The magyarizing tendencies of the nobility gave rise to serious national conflicts. But there were no few Romanian, Magyar and for the rapprochement and cooperation of Romanians and of the nationalities of Transylvania in the anti-feudal fight.

The feudal system with its institutions did no longer correspond to the development of the productive forces, to the requirements of the producing classes. The discontent of the bourgeoisie, peasantry and the poor of towns threatened to turn into a general revolt. Transylvania was like a volcano in the bowels of which a huge amount of inflammable matter had accumulated and could explode at any time.

Foreign oppression in Transylvania, Moldavia's and Wallachia's deprivation of independence posed the pro-

blem of national liberation, of the gaining of independence of the three Romanian provinces. The aspiration for the union into a national state of the three Romanian-inhabited principalities was strong.

In the multi-nation Hapsburg empire, the revolutionary movement was getting differentiated — as it was penetrating the towns and villages — upon national criteria ; these masses knew only their mother tongue. The claims had, in addition to the common social feature, also a national specific. Of great importance was Bărnuţ's proclamation which laid down, as a condition for any understanding with other nations, the recognition of the Romanians as a political nation with equal rights. A host of Romanian leaflets — printed or hand-written in hundreds of copies — were spread up and down Transylvania. Archive surveying in recent years has made possible the printing for the first time in this monograph of a number of such texts based on the original.

As far back as March 1848, vigorous peasant movements started practically throughout Transylvania, and their aims were the abolition of corvées, the returning by the feudals of the seized land ; in some places there was the claim for the apportioning of the landlord's estates among the peasants.

The contradictions between the ruling class and the peasant mass were deepening even more in consequence of the government's policy of suppressing the peasant movements by terror. This monograph gives a great deal of attention to the peasantry's anti-feudal fight that is attested by hundreds of contemporany documents and testimonies of the events. The revolutionary intellectuals, with Avram Iancu and Papiu-Ilarian at their head, expressed their solidarity with the peasants' anti-feudal claims ; hence, a strong link took shape between them and the revolutionary masses.

By the end of April, the contradictions on the national question also sharpened, owing to the fact that the Magyar ruling circles showed no understanding as to the Romanian national claims, not even for the most moderate ones. Thus, the clash continued between the

Magyar and Romanian national movements. The arresting and persecuting of Romanian leaders, the whipping and jailing of many rebelled peasants erected a wall between the Romanian and Magyar revolutionary movements in Transylvania already in the spring of 1848.

A matter that largely contributed to the envenoming of the relations between Romanians, Magyars and Saxons in the Principality of Transilvania was this Principality's relationship with Hungary. A large section of the Magyar nobility, fearing that the democratization of the Principality would lead to an increased political weight of the Romanians, to a loss of the Magyar nobility's supremacy over the Romanian majority population, was seeking to impose the "union" with Hungary, which in fact signified the incorporation of the Principality of Transylvania with Hungary. The Romanian and Saxon leaders rose against the policy of forced union with Hungary. The Romanian leaders wanted to maintain the Principality of Transylvania as a land, which due to Romanian majority had to become Romanian also with regard to its institutions. The Romanians' opposition to the "union" of the Principality of Transylvania grew among the intellectuals, who were inspired by the idea of the union of Romanians in a national state. Animated by the idea of the union with their brothers in the Danubian Principalities, the Romanian intellectuals of Transylvania firmly declared for the maintenance of a separate Principality of Transylvania, not incorporated in Hungary. The Saxon leaders were against the "union" because they hoped that in a separate Principality of Transylvania the autonomy of the Saxon nationality would be preserved.

In this context, the problem of a representative assembly of the Romanians of Transylvania was arising acutely. The Romanian leaders organized conferences for fixing the programme of the assembly.

In spite of the prohibition by the government, the national assembly of the Romanians opened on May 3/15 in a field near the Blaj town, which was since called the Field of Liberty. In the programme set out at the assembly the Romanian nation proclaimed itself

as an independent nation. The oath taken then by the entire assembly united all Romanians of Transylvania in their common aim of upholding the Romanian cause against anyone and of defending the Romanian law and language. The 16 items of the petition endorsed by the assembly made up the national programme of the Romanians of Transylvania. The items expressed the desiderata of the diverse sections of the bourgeoisie as well as the foremost postulate of the peasant masses : wiping out of serfdom. The claims covered recognition of national independence, annual national assembly, national guard, national schools, freedom of the press. The programme was profoundly democratic and on the line of the most progressive demands of the peoples in Central and South-East Europe.

The unjust position on the national question adopted by the Pozsony Diet — where deciding was the Magyar gentry that had acquired bourgeois features — prevented the cooperation of nations in the fight against the reactionary forces, limiting the very possibility of the development of the Magyar revolution. The position of the Cluj gentry Diet which had decided upon the union of Transylvania with Hungary against the will of the Romanians (the absolute majority of the Principality). made itself felt to the full in Transylvania and had serious consequences upon the course of the revolutionary events there.

The National Assembly of Blaj had a wide reverberation not only in the Romanian Principalities, but also in the press and in the council of ministers of Vienna. But under the specific conditions of the 1848 summer, the Blaj decisions could not alter the political status of the Romanians in Transylvania ; the monarch sanctioned the law voted by the Diet of the nobility in Cluj with regard to the "union" with Hungary.

The Blaj revolutionary act — tens of thousands of serfs and share-croppers defying the feudal regime's threats and gallows, met to decide their destiny — left indelible marks in the people's mind. At Blaj the Romanians of Transylvania established their own programme and took the oath of carrying it out. The

national idea was embraced by ever broader sections of the people ; the idea that Transylvania had to be a Romanian land also with regard to its institutions was increasingly gaining ground. Hence, after the impressive plebiscite of Blaj, the Romanians of Transylvania stepped firmly on the historical arena as an independent nation, claiming their right to decide their own affairs. They already had their own political programme. This programme was pursued not anly in the 1848 revolution but also in the subsequent decades until the completion of national unity in 1918.

RÉSUMÉ

La monographie présente traite de la révolution de 1848 en Transylvanie de ses débuts jusqu'à l'Assemblée nationale de Blaj y comprise.

A la suite du développement du capitalisme et de l'essor de la bourgeoisie, les contradictions dans le cadre de la societé s'accentuent, la lutte pour éliminer les entraves féodales et pour assurer aux forces productives un développement libre s'accroît.

En étroite liaison avec le développement du capitalisme et de la bourgeoisie s'accentuent les tendances pour l'affirmation nationale. C'est l'époque de la consolidation des cultures nationales, de la diffusion de ces cultures dans de larges couches à l'aide de l'école et de la presse. Le problème d'une langue d'Etat, celle de l'école et de l'église, se pose. Les tendances de „magyarisation" de la noblesse mènent à de graves conflits nationaux. Cependant, des intellectuels progressistes roumains, hongrois et saxons s'élèvent contre ces tendances et s'expriment pour un rapprochement et une collaboration entre les Roumains et les nationalités de la Transylvanie dans la lutte antiféodale.

Le régime féodal et ses instituions ne correspondaient plus au développement des forces productives, aux exigences des classes productives. Les mécontentements de la bourgeoisie, de la paysannerie et des pauvres des villes tendaient à se transformer en une révolte générale. La Transylvanie ressemblait à un volcan dans les entrailles duquel une quantité immense de matières inflammables, qui pouvaient exploder à tout moment, s'étaient accumulées.

L'oppression étrangère en Transylvanie, le manque d'indépendance de la Moldavie et de la Valachie posaient le problème de la libération nationale, de la conquête de l'indépendance des trois pays roumains. L'aspiration vers l'union des trois pays peuplés par les Roumains dans un Etat national était forte.

Dans l'Empire multinational des Habsbourgs, le mouvement révolutionnaire se différencie — au fur et à mesure que ce mouvement gagne les villes et les villages — selon des critériums nationaux ; ces masses ne connaissent que leur langue maternelle. Les revendications ont aussi, à part leur aspect social commun, un aspect specifique, national. Une grande importance a eu la proclamation de Bărnuţ, qui met comme condition indispensable pour une entente avec les autres nations, la reconnaissance des Roumains comme nation politique, ayant des droits égaux avec ces autres nations. Un tas de manifestes roumains, imprimés ou écrits à la main dans de dizaines et de centaines d'exemplaires, sont diffusés sur tout le territoire de la Transylvanie. Les recherches entreprises ces dernières années dans les archives ont permis la publication, pour la première fois, dans cette monographie de pareils textes d'après l'original.

Dès le mois de mars 1848, presque dans toute la Transylvanie commencent de vigoureux mouvements paysans, ayant pour objectif l'abolition des journées de travail obligatoire, la restitution par les féodaux des terres accaparées ; dans certains endroits on revendique le partage des terres des propriétaires féodaux entre les paysans. Les contradictions entre la classe dominante et les masses paysannes s'accusent de plus en plus à la suite de la politique menée par le gouvernement, qui visait à étouffer par la terreur les mouvements paysans. Cet ouvrage accorde une attention particulière à la lutte antiféodale de la paysannerie, attestée par des centaines de documents et témoignages contemporains, aux événements. Les intellectuels révolutionnaires, ayant à leur tête Avram Iancu et Papiu-Ilarian, se sollidarisent avec les revendications antiféodales de la paysannerie ; c'est

ainsi qu'une puissante liaison prend naissance entre ceux-ci et les masses révolutionnaires.

Vers la fin du mois d'avril les contradictions existantes aussi dans la question nationale s'accentuent à cause du fait que les milieux dirigeants hongrois n'ont pas voulu donner cours aux revendications nationales roumaines, même aux plus modérées. Ainsi le mouvement national hongrois et le mouvement national roumain restent en collision. L'arrestation et la poursuite de quelques dirigeants roumains, le fouettement et la mise en prison de plusieurs paysans révoltés ont dressé, dès le printemps de 1848, un mur entre le mouvement roumain et le mouvement hongrois de Transylvanie.

Un problème qui a beaucoup envenimé les rapports entre les Roumains, les Hongrois et les Saxons dans la principauté de la Transylvanie a été le problème des rapports de celle-ci avec la Hongrie. Une grande partie de la noblesse hongroise, craignant que la démocratisation de la principauté n'entraîne l'accroissement du poids politique des Roumains et la perte de la suprématie de la noblesse hongroise sur la population majoritaire roumaine, cherchait à imposer „l'union" avec la Hongrie, ce qui signifiait en fait l'incorporation de la principauté de la Transylvanie à la Hongrie. Contre cette politique d'union forcée de la Transylvanie avec la Hongrie se sont érigés les dirigeants roumains et saxons. Les dirigeants roumains voulaient maintenir la principauté de la Transylvanie comme un pays qui, grâce à la majorité roumaine, devait devenir roumain en ce qui concerne ses institutions aussi : L'opposition des Roumains à „l'union" de la principauté de la Transylvanie se renforce parmi les intellectuels, animés par l'idée de l'union des Roumains dans un Etat national. Animés par l'idée de l'union avec leurs frères des principautés danubiennes, les intellectuels roumains de Transylvanie se déclaraient résolument pour la conservation d'une principauté de la Transylvanie séparée, nonincorporée à la Hongrie. Les dirigeants saxons étaient contre „l'union" parce qu'ils espéraient que, dans une principauté séparée de la Transylvanie, l'autonomie de la nationalité saxone serait maintenue.

Dans ces conditions, le problème d'une assemblée représentative des Roumains de Transylvanie se posait résolument. Les dirigeants roumains organisaient des consultations en vue de fixer le programme de l'assemblée.

En dépit de l'interdiction édictée par le gouvernement, l'Assemblée nationale des Roumains s'est ouverte le 3 (15) mai sur la plaine située aux environs de Blaj, nomée dès lors le Champ de la Liberté. Dans le programme exposé devant l'assemblée, la nation roumaine se proclame nation autonome. Le serment, répété ensuite par l'assemblée toute entière, unit tous les Roumains de Transylvanie dans le but commun de soutenir la cause roumaine contre quiconque ne l'aurait approuvée et de défendre la loi et la langue roumaine. Les seize points de la pétition, adoptés par l'assemblée, constituent pour les Roumains transylvains un programme national. Les points expriment les doléances des différentes couches de la bourgeoisie, ainsi que le postulat des masses paysannes : l'annulation du servage. On y exige la reconnaissance de l'indépendance nationale, une assemblée nationale annuelle, une garde nationale, les écoles nationales, la liberté de la presse. Le programme est profondément démocratique, s'inscrivant sur la ligne des exigences les plus avancées des peuples du Centre et du Sud-Est de l'Europe.

La position injuste dans la question nationale adoptée par la Diète de Pojon — où le rôle decisif revenait à la noblesse hongroise embourgeoisée — a freiné la collaboration des peuples dans la lutte contre les forces réactionnaires, limitant la possibilité même du développement de la révolution hongroise. La position de la Diète nobiliaire de Cluj, qui a décidé l'union de la principauté de la Transylvanie avec la Hongrie en dépit de la volonté des Roumains (la majorité absolue de la principauté), a été pleinement ressentie en Transylvanie, ayant des conséquences graves sur le déroulement des événements révolutionnaires dans cette région.

L'Assemblée nationale de Blaj a eu un puissant écho, non seulement dans les Pays roumains, mais aussi dans la presse et dans le Conseil des Ministres de Vienne.

Dans les conditions existantes pendant l'été de 1848, les décisions de Blaj n'ont pu pourtant changer la situation politique des Roumains de Transylvanie ; le monarque a sanctionné la loi votée par la Diète des nobles de Cluj concernant „l'union" de la Transylvanie avec la Hongrie.

L'acte révolutionnaire de Blaj, lorsque des dizaines de milliers de paysans serfs et paysans pauvres, bravant les menaces et les potences du régime féodal, se sont rassemblés pour décider de leur sort, a laissé des traces ineffaçables dans la consecince du peuple. A Blaj, les Roumains de Transylvanie ont élaboré un programme qu'ils se sont jurés d'accomplir. L'idée nationale gagne des couches populaires de plus en plus larges ; l'idée que la Transylvanie devait être un pays roumain aussi en ce qui concerne ses institutions gagne du terrain. Ainsi, après le grandiose plébiscite de Blaj les Roumains de Transylvanie s'avancent résolument dans l'arène de l'histoire comme nation autonome, en réclamant le droit de décider devait mêmes de leur sort. Ils ont dès lors leur programme politique. Ce programme sera suivi non seulement dans la révolution de 1848, mais aussi dans les décennies suivantes, jusqu'au parachèvement de l'unité nationale, en 1918.

KURZE ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Monographie behandelt die Anfänge der Revolution von 1848 in Transsylvanien bis zur Nationalversammlung von Blaj einschliesslich.

Infolge der Entwicklung des Kapitalismus und des Aufstiegs der Bourgeoisie verschärften sich die Widersprüche innerhalb der Gesellschaft, und es intensivierte sich der Kampf für die Beseitigung der feudalen Einschränkungen und für die ungehinderte Entwicklung der Produktivkräfte.

In engem Zusammenhang mit der Entwicklung des Kapitalismus und der Bourgeoisie gewannen die Tendenzen zur nationalen Behauptung an Stärke. Es war die Zeit, da sich die nationalen Kulturen festigten und durch Schule und Presse breiten Kreisen zugänglich gemacht wurden. Die Frage der Sprache in Staat, Schule und Kirche wurde aufgeworfen. Die vom Adel betriebenen Tendenzen zur Magyarisierung führten zu schweren nationalen Konflikten. Gleichzeitig aber wurden Stimmen der fortschrittlichen rumänischen, ungarischen und deutschen Intellektuellen laut, die sich für eine Annäherung und Zusammenarbeit der Rumänen mit den Nationalitäten in Transsylvanien im antifeudalen Kampf aussprachen.

Die Feudalordnung mit ihren Institutionen entsprach der Entwicklung der Produktivkräfte keineswegs mehr. Die Unzufriedenheit der Bourgeoisie, der Bauernschaft und der Stadtarmut drohte, sich in eine allgemeine Revolte zu verwandeln. Transsylvanien glich einem Vulkan ; im Innern dieses Vulkans hatte sich eine riesige Menge Brennstoff angesammelt, der jederzeit explodieren konnte.

Die fremdländische Unterdrückung in Transsylvanien und der Mangel an Unabhängigkeit in der Moldau und der Walachei warfen die Frage der nationalen Befreiung der rumänischen Länder auf. Die Hoffnung auf die Vereinigung der drei von Rumänen bewohnten Länder in einem Nationalstaat war mächtig.

Im multinationalen habsburgischen Kaiserreich war die revolutionäre Bewegung — in dem Masse, in dem sie in Städte und Dörfer Eingang fand — nach nationalen Kriterien unterschiedlich ; die Massen kannten nur ihre Muttersprache. Die Ansuchen und Forderungen hatten ausser dem gemeinsamen sozialen Aspekt auch einen spezifischen, nationalen Aspekt. Von grosser Wichtigkeit war die Proklamation von Bărnuţ. Die Anerkennung der Rumänen als politisch gleichberechtigte Nation wurde in dieser Proklamation als Hauptbedingung für jedwede Verständigung mit anderen Nationen gestellt. Eine Menge gedruckter oder handgeschriebener rumänischer Manifeste wurde in Hunderten Exemplaren auf dem ganzen Territorium Transsylvaniens verbreitet. Die Archivforschungen der letzten Jahre haben es ermöglicht, in der vorliegenden Monographie erstmalig solche Texte nach dem Original zu veröffentlichen.

Schon seit März 1848 kam es in ganz Transsylvanien zu mächtigen Bauernbewegungen, die auf die Abschaffung des Frondienstes und die Zurückerstattung der von den Feudalherren geraubten Bodenflächen abzielten ; manchenorts wurde gefordert, den Boden der feudalen Eigentümer unter die Bauern aufzuteilen. Infolge der Politik der Regierung, die Bauernbewegungen durch Terror abzuwürgen, verschärften sich die Widersprüche zwischen der herrschenden Klasse und den Bauernmassen noch mehr. Besondere Aufmerksamkeit widmet die vorliegende Arbeit dem von der Bauernschaft geführten Kampf gegen den Feudalismus, der durch Hunderte von Dokumenten und Zeugnissen von Zeitgenossen bestätigt wird. Die revolutionären Intellektuellen, mit Avram Iancu und Papiu Ilarian an der Spitze, solidarisierten sich mit den antifeudalen Forde-

rungen der Bauernschaft ; auf diese Weise entstand eine feste Verbindung zwischen den Intellektuellen und den revolutionären Massen.

Gegen Ende April verschärften sich die Gegensätze auch in der nationalen Frage, weil die führenden ungarischen Kreise den nationalen Forderungen der Rumänen, sogar den bescheidensten, keinerlei Verständnis entgegenbrachten. Dadurch gerieten die ungarische und die rumänische nationale Bewegung in Widerspruch. Die Tatsache, dass rumänische führende Persönlichkeiten verfolgt und verhaftet und viele aufständische Bauern durchgepeitscht und ins Gefängnis geworfen wurden, bewirkte schon im Frühjahr 1848, dass eine Trennung zwischen der rumänischen und der ungarischen revolutionären Bewegung entstand.

Eine Frage, die die Beziehungen zwischen Rumänen, Ungarn und Sachsen im Fürstentum Transsylvanien sehr ungünstig beeinflusste, war die Frage der Beziehungen dieses Fürstentums zu Ungarn. Ein Teil des ungarischen Adels fürchtete, dass die Demokratisierung des Fürstentums zu einem Anwachsen des politischen Schwergewichts der Rumänen und zum Verlust der Oberhoheit des ungarischen Adels über die in der Mehrheit befindliche rumänische Bevölkerung führen könnte, und versuchte demnach, die „Union" mit Ungarn durchzusetzen, was im Grunde genommen die Eingliederung des Fürstentums Transsylvanien zu Ungarn bedeutet hätte. Führende rumänische und sächsische Persönlichkeiten erhoben sich gegen diese Politk der zwangsmässigen Union mit Ungarn. Die rumänischen Führer wollten das Fürstentum Transsylvanien als ein Land belassen, das — dank der rumänischen Mehrheit —, auch was seine Institutionen anbelangt, ein rumänisches Land werden sollte. Die Opposition der Rumänen gegen die „Union" des Fürstentums Transsylvanien verstärkte sich in den Reihen der Intellektuellen, die von der Idee der Vereinigung der Rumänen in einem Nationalstaat beseelt waren. Vom Gedanken der Vereinigung mit ihren Brüdern in den Donaufürstentümern begeistert, erklärten sich die transsylvanischen rumänischen Intellektuellen entschlossen für die Beibe-

haltung eines separaten Fürstentums von Transsylvanien, das Ungarn nicht eingegliedert werden sollte. Die sächsischen Führer waren gegen die „Union" mit Ungarn, da sie hofften, dass die Autonomie der sächsischen Nation in einem separaten Fürstentum von Transsylvanien bewahrt werden würde.

Unter diesen Bedingungen war die Frage einer Repräsentativversammlung der Rumänen in Transsylvanien an der Tagesordnung. Die rumänischen Führer organisierten Beratungen im Hinblick auf die Festlegung des Versammlungsprogramms.

Trotz des von der Regierung erlassenen Verbots wurde am 3./15. Mai auf einem Feld neben Blaj, das seither „Cîmpia Libertății" (Freiheitsfeld) genannt wird, die Nationalversammlung der Rumänen eröffnet. In dem auf der Versammlung unterbreiteten Programm erklärte sich die rumänische Nation als selbständige Nation. Der dann von der ganzen Versammlung geleistete Eid vereinigte alle Rumänen Transsylvaniens zu einem gemeinsamen Ziel : die Sache der Rumänen gegen jedweden zu verteidigen und das rumänische Gesetz und die rumänische Sprache zu wahren. Die von der Versammlung angenommene Petition umfasste sechzehn Punkte ; sie bildeten ein nationales Programm der transsylvanischen Rumänen. Die Punkte brachten die Forderungen der verschiedenen Schichten der Bourgeoisie sowie das grundlegende Postulat der Bauernmassen zum Ausdruck : die Aufhebung der Leibeigenschaft. Verlangt wurden ferner Anerkennung der nationalen Unabhängigkeit, jährlich einzuberufende Nationalversammlung, eine Nationalgarde, Nationalschulen und Pressefreiheit. Dieses Programm war zutiefst demokratisch ; es gliederte sich in die Sphäre der fortschrittlichen Forderungen der Völker Mittel- und Südosteuropas ein.

Der falsche Standpunkt in der nationalen Frage, den der Landtag von Pojon vertrat — in dem der verbürgerlichte ungarische Adel die entscheidende Rolle spielte —, verhinderte das Zusammengehen der Völker im Kampf gegen die reaktionären Kräfte und schränkte die Möglichkeit der ungarischen Revolution, sich zu entwickeln, ein. Der Standpunkt des Adelslandtags von

Cluj, der die Vereinigung des Fürstentums Transsylvanien gegen den Willen der Rumänen (der überwiegenden Mehrheit im Fürstentum) beschlossen hatte, machte sich in Transsylvanien voll und ganz geltend und hatte für die Entfaltung der revolutionären Ereignisse von hier sehr schwerwiegende Folgen.

Nicht nur in den rumänischen Ländern, sondern auch in der Presse und im Ministerrat von Wien fand die Nationalversammlung von Blaj einen starken Widerhall. Unter den Bedingungen des Sommers 1848 konnten die Beschlüsse von Blaj die politische Lage der Rumänen in Transsylvanien jedoch nicht ändern; der Herrscher verabschiedete das vom Adelslandtag von Cluj gewählte Gesetz bezüglich der „Union" mit Ungarn.

Der revolutionäre Akt von Blaj, als Zehntausende von leibeigenen und landlosen Bauern den Drohungen des feudalen Regimes, den Galgen die Stirne boten und sich versammelten, um ihr Schicksal zu entscheiden, hat dem Bewusstsein des Volkes unverwischbare Züge aufgeprägt. In Blaj haben die Rumänen Transsylvaniens ihr Programm aufgestellt und geschworen, es zu befolgen. Der nationale Gedanke beseelte immer breitere Schichten des Volkes; der Gedanke, dass Transsylvanien, auch was seine Institutionen anbelangt, ein rumänisches Land sein müsse, fasste immer fester Wurzel. Nach dem machtvollen Plebiszit von Blaj betreten die Rumänen in Transsylvanien entschlossen die Arena der Geschichte als eine selbständige Nation und fordern ihr Recht, selbst über ihr Schicksal zu entscheiden. Sie haben nun ihr politisches Programm. Dieses Programm wurde nicht nur in der Revolution von 1848, sondern auch in den darauffolgenden Jahrzehnten bis zur Vollendung der nationalen Einheit im Jahre 1918 befolgt.

РЕЗЮМЕ

В данной монографии освещается начало революции 1848 года в Трансильвании вплоть до Национального собрания в Блаже включительно.

В результате развития капитализма и выдвижения буржуазии внутри общества обостряются противоречия, растет борьба за ликвидацию феодальных преград, за обеспечение беспрепятственного развития производительных сил.

В тесной связи с развитием капитализма и буржуазии усиливаются тенденции национального утверждения. Это эпоха развития национальных культур, их распространения в широких кругах при помощи школы и печати. Ставится вопрос о государственном языке, о школе и церкви. Тенденции мадьяризации со стороны дворянства порождают серьезные национальные конфликты. В то же время представители передовой румынской, венгерской и немецкой интеллигенции выступают за сближение и сотрудничество румын и национальностей в Трансильвании в антифеодальной борьбе.

Феодальный строй с его институтами уже не соответствовал развитию производительных сил, требованиям производительных классов. Недовольство буржуазии, крестьянства и городской бедноты грозило перерасти во всеобщее восстание. Трансильвания бурлила как вулкан, в ее недрах накопилось огромное количество воспламеняющихся веществ, которые в любую минуту могли взорваться.

В связи с иностранным гнетом в Трансильвании, отсутствием независимости Молдовы и Валахии

назрел вопрос о национальном освобождении, завоевании независимости трех румынских стран.

Нарастало стремление к объединению трех стран, населенных румынами, в одно национальное государство.

В многонациональной габсбургской империи революционное движение по мере того, что оно проникает в города и села, разграничивается по национальным признакам, так как массы знают лишь свой родной язык. Их требования помимо общего социального характера носят также специфический национальный характер. Большую роль сыграла прокламация Бэрнуца, в котором в качестве условия любого соглашения с другими нациями выдвигается признание румын как равноправной политической нации. Множество румынских листовок, напечатанных типографским способом или написанных от руки, распространяются десятками и сотнями экземпляров на всей территории Трансильвании. Архивные исследования, проведенные за последние годы, дали возможность впервые опубликовать их тексты в данной монографии по оригиналу.

Еще в марте 1848 года почти во всей Трансильвании вспыхнули мощные крестьянские движения, требовавшие отмены барщины, возвращения феодалами захваченных ими земель, а местами даже раздела среди крестьян земель феодальных землевладельцев. Противоречия между господствующим классом и крестьянскими массами еще больше обостряются в результате проводимой правительством политики подавления крестьянского движения при помощи террора. В монографии уделяется много внимания антифеодальной борьбе крестьян, о чем свидетельствуют сотни документов того времени. Революционная интеллигенция во главе с Аврамом Янку и Папиу-Иларианом заявляет о своей солидарности с антифэодальными требованиями крестьянства. Таким образом зарождается сильная связь между революционной интеллигенцией и революционными массами.

К концу апреля обостряются противоречия и по национальному вопросу, вследствие того, что венгерские руководящие круги отвергали даже самые умеренные национальные требования румын.

Таким образом, между венгерским и румынским национальным движением в Трансильвании продолжают происходить столкновения. Румынские руководящие деятели подвергаются арестам и преследованиям, многих восставших крестьян избивают и бросают в тюрьмы. Все это еще весной 1848 года воздвигает непреодолимую стену между румынским и венгерским революционным движением в Трансильвании.

Вопрос об отношениях Трансильвании с Венгрией резко обострил взаимоотношения между румынами, венграми и саксами. Значительная часть венгерского дворянства, опасаясь того, что демократизация Трансильвании приведет к росту политического веса румын, к утрате господства венгерского дворянства над составляющим большинство румынским населением, стремилась добиться ее «объединения» с Венгрией, что фактически означало бы включение Трансильванского княжества в состав Венгрии. Поэтому румынские и сакские руководящие деятели выступили против политики насильственного объединения с Венгрией. Румынские руководители стремились к тому, чтобы Трансильванское княжество, в котором большинство населения составляли румыны, стало румынской страной и по своим учреждениям. Сопротивление румын «объединению» Трансильванского княжества с Венгрией усиливается среди интеллигенции, вдохновляемой идеей объединения румын в одно национальное государство. Вдохновляемая мыслью об объединении со своими братьями из Дунайских княжеств, трансильванская румынская интеллигенция решительно заявляла, что она стоит за сохранение отдельного Трансильванского княжества, непоглощенного Венгрией. Что касается сакских руководящих деятелей, то и они были против «объединения», так как надеялись, что в отдельном

Трансильванском княжестве будет сохранена автономия сакской национальности.

В этой обстановке со всей силой ставится вопрос о представительном собрании трансильванских румын. Румынские руководящие деятели проводили совещания с целью выработки программы собрания.

Несмотря на запрет правительства, 3/15 мая на поле, вблизи города Блажа, называющемся с тех пор «Кымпул либертэций» («Поле свободы»), открылось Национальное собрание румын. В изложенной на собрании программе румынская нация провозглашается самостоятельной. Присяга, которую приносят все участники собрания, объединяет всех трансильванских румын во имя общей цели — поддержать правое дело румын от любых поползновений, отстоять законность и румынский язык. Принятые собранием требования из 16 пунктов представляют собой национальную программу трансильванских румын. В них нашли свое выражение пожелания различных слоев буржуазии и важнейшее требование крестьянских масс — отменить крепостное право. В частности, выдвигаются такие требования, как признание национальной независимости, ежегодного национального собрания, национальной гвардии, национальной школы, свободы печати. Программа носит глубоко демократический характер, отражает наиболее передовые требования народов Центральной и Южной Европы.

Неправильная позиция, занятая по национальному вопросу сеймом в Пожони, в котором решающую роль играло обуржуазившееся венгерское дворянство, препятствовала сотрудничеству народов в борьбе против реакционных сил, ограничивая тем самым возможности развития венгерской революции. Позиция клужского дворянского сейма, который принял решение об объединении Трансильванского княжества с Венгрией против воли румын (подавляющего большинства населения княжества), полностью сказалась в Трансильвании и имела серьезные последствия для развития в ней революционных событий.

Блажское национальное собрание получило широкий отклик не только в румынских княжествах, но и в венской печати, в совете министров в Вене. Однако в условиях, сложившихся летом 1848 года, решения Блажского собрания не могли изменить политическое положение румын в Трансильвании: монарх утвердил закон об унии с Венгрией, принятый клужским дворянско-помещичьим сеймом.

Революционный акт, принятый в Блаже в обстановке, когда десятки тысяч крепостных и безземельных крестьян, несмотря на угрозы и виселицы, собрались решить свою судьбу, оставил неизгладимые следы в сознании народа. В Блаже трансильванские румыны разработали свою программу и дали клятву претворить ее в жизнь. Национальная идея захватывает все более широкие массы народа, ими овладевает мысль, что Трансильвания должна была быть румынской страной и по ее учреждениям. После грандиозного блажского плебисцита Трансильванские румыны решительно вступают на арену истории как самостоятельная нация, требуя права самим решать свою судьбу. Они имеют теперь свою политическую программу. Этой программы он придерживается не только в революции 1848 года, но и в последующие десятилетия, вплоть до завершения национального единства в 1918 году.

CUPRINS

CAPITOLUL AL II-LEA

ÎNCEPUTURILE REVOLUŢIEI ÎN TRANSILVANIA

CAPITOLUL AL III-LEA

PRIMA ADUNARE DE LA BLAJ. FRĂMÎNTĂRI ÎN VEDEREA ALCĂTUIRII PROGRAMULUI REVOLUȚIEI

CAPITOLUL AL IV-LEA

DESFĂȘURAREA ADUNĂRII NAȚIONALE DE LA BLAJ DIN 3—5 (15—17) MAI 1848

CAPITOLUL AL V-LEA

ÎNSEMNĂTATEA ADUNĂRII DE LA BLAJ

ANEXE

CONTENTS

CHAPTER I

ON THE EVE OF THE 1848 REVOLUTION

CHAPTER II

THE BEGINNINGS OF THE REVOLUTION IN TRANSYLVANIA

CHAPTER III

THE FIRST ASSEMBLY AT BLAJ. FERMENT TO SHAPE THE PROGRAMME OF THE REVOLUTION

CHAPTER IV

UNFOLDING OF THE BLAJ NATIONAL ASSEMBLY, MAY 3—5 (15—17) 1848

CHAPTER V

THE SIGNIFICANCE OF THE BLAJ ASSEMBLY . .

APPENDIX

SOMMAIRE

CHAPITRE II

LES DÉBUTS DE LA RÉVOLUTION EN TRANSYLVANIE

CHAPITRE III

LA PREMIÈRE ASSEMBLÉE DE BLAJ. AGITATIONS EN VUE DE LA RÉDACTION DU PROGRAMME DE LA RÉVOLUTION

CHAPITRE IV

LE DÉROULEMENT DE L'ASSEMBLÉE NATIONALE DE BLAJ DES 3—5 (15—17) MAI 1848

CHAPITRE V

L'IMPORTANCE DE L'ASSEMBLÉE DE BLAJ

ANNEXES

INHALT

II. KAPITEL

DIE ANFÄNGE DER REVOLUTION IN TRANSSYLVANIEN

III. KAPITEL

DIE ERSTE VERSAMMLUNG VON BLAJ. ES GÄRT IN DER FRAGE DER AUFSTELLUNG DES REVOLUTIONSPROGRAMMS

IV. KAPITEL

DER VERLAUF DER NATIONALVERSAMMLUNG VON BLAJ VOM 3.—5. (15.—17.) MAI 1848

V. KAPITEL

DIE BEDEUTUNG DER VERSAMMLUNG VON BLAJ

ANHANG

СОДЕРЖАНИЕ

ГЛАВА II

ПЕРВЫЕ ШАГИ РЕВОЛЮЦИИ В ТРАНСИЛЬВАНИИ

ГЛАВА III

ПЕРВОЕ СОБРАНИЕ В БЛАЖЕ. ВОЛНЕНИЯ, ВЫЗВАННЫЕ ПОДГОТОВКОЙ ПРОГРАММЫ РЕВОЛЮЦИИ

ГЛАВА IV

ПРОВЕДЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ В БЛАЖЕ 3—5 (15—17) МАЯ 1848 ГОДА

ГЛАВА V

ЗНАЧЕНИЕ БЛАЖСКОГО СОБРАНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ

Redactor de carte : GEORGETA OANCEA
Coperta : VALENTINA BOROŞ
Tehnoredactor : FRANCISC RAD

Dat la cules 02.12.1955. Bun de tipar 14.04.1966. Apărut 1966. Hîrtie tipar înalt tip B, 65 g/m², ft. 540×840/16. Coli editoriale 39,79. Coli de tipar 42. C.Z. pentru biblioteci 9(R)31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 3138/60 026 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

ANTICARIAT
CLUJ
Lei 15.—

LEI 22,50